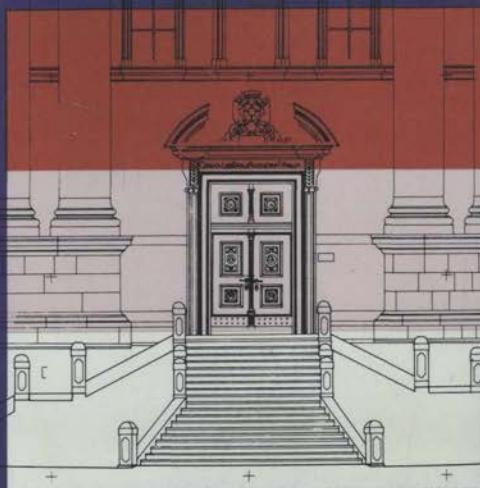

VS

Varstvo Spomenikov

ANALOGATA PLENAJ

Revija za teorijo in prakso
spomeniškega varstva

Izdaja/Issued by: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine

Uredniški odbor/Editorial Board: dr. Nace Šumi, dr. Sergej Vrišer, dr. Ivan Sedej, dr. Iva Curk, Zvezda Koželj, Ivan Bogovčič

Urednica/Editor: Jerneja Batič

Naslov uredništva/Address of the Editorial Office: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Plečnikov trg 2, 61000 Ljubljana, Slovenija, tel. 061 213 012, fax. 061 213 120

Prevod/Translation: Lilijana Živkovič

Lektoriranje člankov/Proof reading: Ljudmila Bokal, Mojca Honzak

Računalniška obdelava gradiva/ Computer processed material: Borut Cvar

Revija je oblikovana s programom/Computer design: Page Maker 4.0, Studio CAT

Oblikovanje/Design: Ranko Novak, Studio Znak

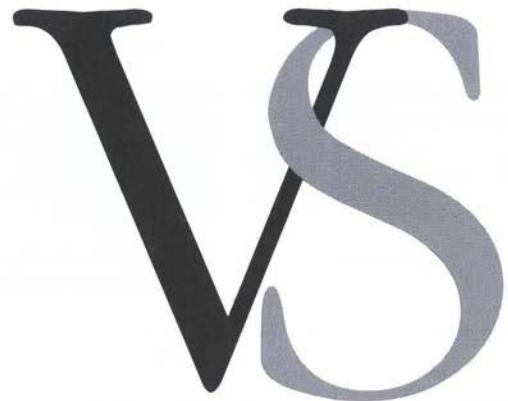
Tisk/Printed by: Delo Tiskarna, Ljubljana

Foto/ Photo by: Arhiv R. Slovenije, Gorenjski muzej, J. Batič, M. Erbežnik, [D. Gale], J. Gorjup, J. Jerše, B. Križ, U. Lubej, M. Sagadin, S. Štefanac, J. Tušek

Cena/Price: 25 DEM

Revijo sofinancira Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije.

Po mnenju ministrstva za kulturo Republike Slovenije se za revijo plačuje 5% temeljnega davka od prometa proizvodov.

Varstvo Spomenikov

Revija za teorijo in prakso
spomeniškega varstva

Kazalo

Kazalo	Contents
Marjanu Zadnikarju za sedemdesetletnico	7 To Marjan Zadnikar for his seventieth anniversary
<i>Jelka Pirkovič:</i> Razdelitev pristojnosti in nalog na področju varstva naravnih in kulturne dediščine Predlog nove ureditve	9 <i>Jelka Pirkovič:</i> Distribution of competences and tasks in the field of protection of immovable natural and cultural heritage Proposal for a new organization of the field
<i>Magda Petrič:</i> Lastninska pravica na kulturnem spomeniku	22 <i>Magda Petrič:</i> Right of ownership of cultural monuments
<i>Peter Fister:</i> Prostorska dediščina, nova spomeniška vrednota	27 <i>Peter Fister:</i> Environmental heritage as a new object of protection
<i>Maja Črepinšek:</i> Predvidevanje nadaljnega razvoja spomeniško-varstvenih služb in vpliv sprememb na naloge arhitekturno - konservatorske stroke	58 <i>Maja Črepinšek:</i> A view of the further development of services for the protection of historic monuments and of the impact of changes on the tasks facing the profession of architectural conservation
<i>Milena Hazler - Papič:</i> Metodologija vključevanja naselbinske dediščine v prostorske sestavine dolgoročnih planskih aktov in v strokovne osnove prostorskih izvedbenih aktov	69 <i>Milena Hazler Papič:</i> The methodology of incorporation of architectural heritage as an environmental element in the long-term planning documents and professional bases of operational plans
<i>Marko Stokin:</i> Možnost ocenjevanja in vrednotenja arheološke krajine	78 <i>Marko Stokin:</i> Evaluation of archeological sites
<i>Borut Križ:</i> Arheološko območje Cvinger	81 <i>Borut Križ:</i> The Cvinger archaeological site
<i>Damjan Snoj:</i> Sermin	91 <i>Damjan Snoj:</i> Sermin
<i>Uroš Lubej:</i> Obnova podružne cerkve sv. Primoža in Felicijana na Bločicah	107 <i>Uroš Lubej:</i> Renovation of the St. Primož and St. Felicijan succursal church in Bločice
<i>Samo Štefanac:</i> Kopija Madone s kandelabri Antonia Rossellina v uršulinski cerkvi v Ljubljani	113 <i>Samo Štefanac:</i> Una copia della "Madonna dei candelabri" di Antonio Rossellino a Lubiana
<i>Janez Mikuž:</i> Minoritska cerkev v Ptuju Argumenti za rekonstrukcijo in proti njej	119 <i>Janez Mikuž:</i> The church of Friars Minor in Ptuj
<i>Janez Mikuž:</i> Reševanje Kužnega znamenja na Glavnem trgu v Mariboru	127 <i>Janez Mikuž:</i> Conservation of the Plague Sign monument on the Maribor Central Square
<i>Anka Novak:</i> Planšarske zgradbe v bohinjskih gorah	132 <i>Anka Novak:</i> Herdsmen's huts in the Bohinje mountains
<i>Iva Mikl Cerk:</i> Konservatorstvo kot humanistična disciplina	150 <i>Iva Mikl Cerk:</i> Art conservation as a branch of the humanities

Marinka Dražumerič: Historiat neke obnove Frančiškanska župna cerkev sv. Lenarta v Novem mestu

Meta Černič Letnar, Jedrt Vodopivec: Trajnost in obstojnost papirja kot nosilca kulturne dediščine

Poročila

O varuhu spomenikov ali o psu čuvaju, ki sme lajati

Poročilo o delu projektne skupine za zgodovinska središča delovne skupnosti Alpe - Jadran v letu 1991

Poročilo o izvajanju projekta Mreža regionalnih muzejev na prostem na slovenskem v letu 1991

Posvet o mreži muzejev na prostem

Muzej na prostem na Brdu pri Kranju

Poročilo o delu Slovenskega konservatorskega društva za obdobje od aprila 1988 do novembra 1990

Steletova nagrada in priznanja za leto 1990

Steletovi nagradi in priznanja za leto 1991

Poročila o konservatorskih delih na posameznih objektih in območjih kulturne dediščine

Kazala poročil

Kazalo območij po občinah
Kazalo posameznih spomenikov po naseljih
Kazalo posameznih spomenikov po strokovnem področju

Kazalo avtorjev člankov in poročil

Kazalo kratic

Priporočila avtorjem prispevkov za Varstvo Spomenikov

154 *Marinka Dražumerič:* The St. Lenart Franciscan church in Novo mesto - The story of a renovation

161 *Meta Černič Letnar, Jedrt Vodopivec:* Paper as a cultural heritage preservation medium

Reports

172 About the guardian of monuments or about the watchdog who is allowed to bark

173 Report on work of the project group for historic centres of the Working Community ALPE - ADRIA for 1991

176 Report on implementation of the project "Network of the Regional Open Air Museums in Slovenia" for 1991

179 Conference on the Open Air Museums' Network

180 Open air museum in Brdo pri Kranju/ Brdo by Kranj

181 Report on work of the Slovene Conservationists' Society for the period from April 1988 to November 1990

183 Stele Prize and Awards for 1990

186 Stele Prize and Awards for 1991

191 Report on conservation interventions on individual objects and sites of cultural heritage

Index of reports

334 Index of sites

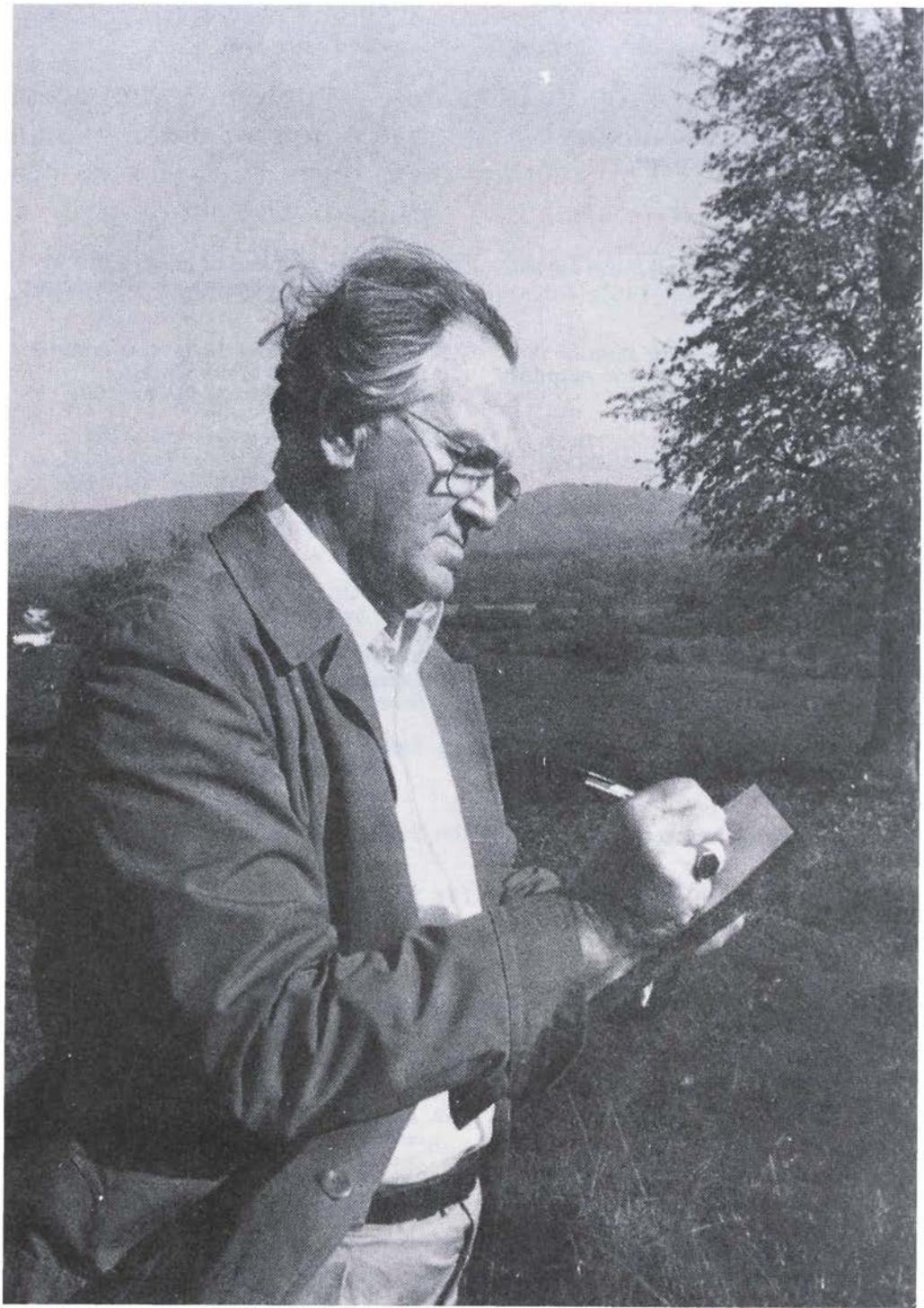
335 Index of individual monuments according to settlements

342 Index of individual monuments according to the professional field of work

350 Index of authors (articles and reports)

351 Index of abbreviations

352 Recommendation to the authors of contributions for Varstvo spomenikov/ Monument Conservation

Marjanu Zadnikarju za sedemdesetletnico

V

Veseli nas, da moremo to številko Varstva spomenikov posvetiti jubilantu, in sicer dr. Marijanu Zadnikarju ob sedemdesetletnici. Zvezek posvečamo takega kot je, z vsemi slabostmi in pomanjkljivostmi, a tudi z bogastvom podatkov. Posvečamo ga za rojstni dan svojemu prvemu uredniku.

Zadnikarjevo delo nazorno odražajo tudi strani naše revije, še boljše pa je dokumentirano v njegovih knjigah. Delo, veselja in razočaranja svojega življenja, spomine in zamere je opisal v svojem avtobiografskem besedilu *Z mojih poti*. Zato se mi zdi za vezilo primernejše vzeti si pravico, da pregledam, v čem vidim njegovo delo kot vodilo za varstvo kulturne dediščine tukaj in zdaj, kakor pa da bi ponovno pregledovala jasno zbrana dejstva. Upam, da s tem ne bom naredila napake; naša dejavnost je namreč vedno toliko v nasprotju s svetom, ki jo obdaja, da moramo delavci vedno znova preverjati daljo in nebeško stran.

Marijan Zadnikar je vselej poudarjal pomen znanstvenega proučevanja spomenikov; bil je zagovornik dejstva, naj bi bil republiški zavod tudi ustanova za znanstveno delo. Vrsto pomanjkljivosti smo našli v preveč togem izpolnjevanju tega načela: beg pred realnostjo moti službo, ki je vendarle namenjena temu, da stoji vsak hip v najbolj vsakdanji areni življenja. Toda druge vrste beg, enako poguben, je prepričati raziskovanje in spoznavanje kulturne dediščine, njenih značilnosti in ogroženosti, imaginarnim institutom, ki jih ali še ni ali pa se ne odzivajo na potrebe v varstvu. Zato sem iskreno prepričana, da si moramo za vselej zapomniti nauk, ki nam ga je posredoval Marijan Zadnikar, da konservatorja brez aktivnega, četudi še tako omejenega deleža pri raziskovanju ne bi smelo biti. Le če se dokopljem do določenega spoznanja aktivno, bom zmožen razumeti širino in usodnost tudi vseh drugih spoznanj, še celo takih, ki jih razvoj stroke in vede ta hip še slutita ne.

Marijan Zadnikar je ploden pisec. Gotovo v varstvu dediščine ni prvo opravilo pisanje knjig o dediščini in spomenikih. Toda veliko, zelo veliko dela se izraža z besedo in samo prepričljiva beseda omogoča učinkovito varstvo. Teža tega dela mora gotovo sloneti na tistih strokovnjakih, ki smo se šolali v humanističnih vedah in v tej smeri nam mora biti knjižni opus Marijana Zadnikarja pravi memento. Po drugi strani pa je brez ozaveščene javnosti vse varstveno prizadevanje obsojeno na neuspeh. Gotovo varstvena služba nima zadosti strokovnjakov, da bi vsestransko vzgajala široko javnost, gotovo ima tudi drugo delo, toda tudi vzgojno delo mora vendarle ostati njena pomembna komponenta in v tem vidim naslednje vodilo, ki nam ga je zapustil Marijan Zadnikar.

Morda smo se mu pustili zapeljati in smo preveč iskreno sovražili uradnikovanje in upravno delo, da še danes strokovna služba premalo upošteva sogovornika tam, kjer se spreminja sistem javnega življenja. Ob tem se moramo zavedati, da je ob Marijanu Zadnikarju delovala vendarle še vrsta ljudi, ki so bili žrtve enakih razočaranj kot on, a so le sklepali, da je vsak trenutek pomemben, in da morajo iz njega nekaj izluščiti za stroko. Tako menim, da se moramo, ko se spomnimo na razočaranja in zamere našega jubilanta, iz njih naučiti vodila, da je treba, če nam je delo, ki ga opravljamo pri srcu, iti tudi preko sebe in najti v vsaki okoliščini tisto, kar bo izboljšalo varstvo.

Na koncu želim poudariti, da je Marijan Zadnikar odšel ponosno zravnан in poln načrtov za delo v pokoj. Mnogi tega ne zmorejo. Stari sodelavci in novi nasledniki mu na njegovi poti želimo, da mu ta volja in veselje do dela, ki sta tudi v času, kar je v pokolu, še marsikaj pomembnega prispevala, ostane še dolgo neskaljena, da bo še dolgo navduševal nove in nove obiskovalce za lepote cerkva, za Stično, za znamenja ob poti.

Iva Curk

Jelka Pirkovič

Razdelitev pristojnosti in nalog na področju varstva naravne in kulturne dediščine

*Predlog nove ureditve**

Povzetek

Članek predstavlja poglede na optimalno ureditev celotnega področja varstva. Za varstvo naravne in kulturne dediščine ne skrbijo le zavodi, temveč tudi ustanove in posamezniki, od parlementa in državne uprave do lastnikov in uporabnikov dediščine. Tako sem naloge varstva razdelila v pet osnovnih skupin in jih zaradi boljše preglednosti prikazala tudi v shemi. V tekstu in v shemi so naloge označene takole: A - naloge državne uprave, B - naloge republiške upravno strokovne organizacije, C - skupne strokovne naloge, D - temeljne strokovne in upravne naloge, D - druge naloge v javni ali zasebni sferi. Upam, da bo predlagana delitev prispevala k boljšemu organizirанию našega področja.

Distribution of competences and tasks in the field of protection of immovable natural and cultural heritage

Proposal for a new organization of the field

Summary

The article offers suggestions for an optimal organization of the entire field of protection. The protection of the natural and cultural heritage is not the responsibility of institutions alone, but also of institutions and individuals as well, from parliament and government administration, to owners and users of the heritage. I have divided the tasks of the protection into five basic groups, as shown in the diagram. In the text and the diagram the tasks have been specified as: A - the tasks of the government administration, B - the tasks of the administrative/professional organization of the Republic, C - joint professional tasks, D - basic professional and administrative tasks, D - other tasks in the public and private spheres. I believe that the proposed distribution will contribute to organization of protection of heritage as a whole better.

Predlogi za zakonsko urejanje varstva - A

Ministrstvo za kulturo koordinira in formalno predlaga zakonske rešitve, ki zadevajo:

- matični zakon o varstvu naravne in kulturne dediščine,
- druge zakonske rešitve, ki posredno zadevajo varstvo, kot so stanovanjski zakon, zakoni o kmetijstvu, gozdarstvu, vodnem gospodarstvu, varstvu okolja, urejanju prostora, graditvi objektov itd.,
- sodeluje tudi pri pripravi zakonov, kot na primer o davkih in prispevkih, o kreditno-denarnih odnosih, o lastninskih razmerjih, o prometu z nepremičninami, vključno s kazensko zakonodajo.

Analize in strokovna gradiva za zakonsko urejanje varstva - B

Naloga obsega spremljanje zakonskih rešitev na različnih področjih, analiziranje posledic in vplivov takšnih rešitev na izvajanje varstva, primerjalno analiziranje podobnih rešitev v drugih državah in oblikovanje načelnih in konkretnih predlogov za zakonsko urejanje področij, ki neposredno ali posredno zadevajo varstvo.

Oblikovanje in predlaganje politike varovanja - A

Naloga se delno prekriva z nalogo predlaganja zakonskih rešitev za naše področje, seveda kadar politika varovanja zahteva tudi spremembo zakonodaje. Poleg tega je Ministrstvo za kulturo zadolženo, da parlamentu in vladi predlaga druge ukrepe za izboljšanje varstva, skupaj z utemeljitvami zanje, in pripravlja redna poročila o njihovem poteku. Eden od najpomembnejših načinov za uveljavljanje varstvene politike, ki hkrati zagotavlja instrumente za njen izvajanje, je razvojno, strateško načrtovanje in nacionalni program varovanja. V tem okviru ima Ministrstvo za kulturo naloge pri koordiniranju načrtovanja za naše področje in pri uveljavljanju varstvene komponente v razvojnih načrtih republike.

Strokovne podlage za varstveno politiko - B

Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine pripravlja strokovne podlage za tisti del razvojnih načrtov republike, ki zadevajo strategijo varovanja naravne in kulturne dediščine. Hkrati pripravlja predloge in utemeljitve za nacionalni program varovanja v določenem obdobju in za razvoj službe za varstvo nepremične naravne in kulturne dediščine.

Izdajanje podzakonskih predpisov s področja varovanja - A

Ministrstvo za kulturo izdaja podzakonske akte in druge predpise, ki podrobneje urejajo posamezna vprašanja pri delovanju varstvene službe, pri podeljevanju strokovnih nazivov, koncesij in licenc za delo ipd.

Predlogi za predpise - B

Če vsebina predpisov neposredno zadeva varstveno problematiko, je Zavod

Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine zadolžen za pripravo predlogov in utemeljitev za podzakonske akte in druge predpise.

Posamezne analize za dele podzakonskih aktov, ki zadevajo druga področja, kot na primer pooblastila varstvenih organizacij v upravnem postopku, pripravijo za to pristojne službe.

Skrb za izvajanje zakonov, predpisov in politike varovanja - A

Te naloge v operativnem smislu potekajo v okviru nalog, ki so naštete v nadaljevanju. Sicer so to naloge inšpekcije nad izvajanjem zakonov in predpisov z našega področja, naloge upravnega nadzora nad delom strokovnih organizacij in posameznikov in finančna inšpekcija.

Posebna naloga pri izvajaju politike varovanja je najvišja strokovna arbitraža* - strokovni svet, ki deluje pri ministrstvu. Arbitražno telo je pooblaščeno, da razsoja v sporih med lastniki spomenikov oziroma znamenitosti in strokovnimi ugotovitvami varstvene službe o spomeniških lastnostih v postopkih razglašanja ali v sporih med varstveno službo in investitorji oziroma njihovimi izvajalcji pri posegih v dediščino.

Upravni nadzor nad delom strokovnih organizacij in posameznikov - A

Poleg aktov, ki so omenjeni v alinei o izdajanju konkretnih upravno-pravnih aktov, Ministrstvo za kulturo izdaja tudi dovoljenja za delo strokovnih organizacij na področju varstva in koncesije za delo posameznikov in organizacij, ki opravljajo raziskovalna, konservatorska in restavratorska dela. Ministrstvo za kulturo nadzoruje tudi njihovo izvajanje.

Izdelava in predpisovanje metod in strokovnih standardov ter spremljanje njihove uporabe v praksi - B

Za posamezne vrste opravil Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine izdeluje in po ustrezni verifikaciji v Strokovnem svetu tudi predpisuje metode in strokovne standarde. Za kompleksnejše metodološke naloge oblikuje posebne ekspertne skupine. Sestavni del metodoloških napotkov je tudi način spremljanja tovrstnih strokovnih opravil, kar pomeni podlago za ukrepanje in za usmerjanje strokovnega dela, za dograjevanje metod in standardov in za predloge drugih ukrepov v okviru varstvene politike.

Usmerjanje izobraževanja varstvenih kadrov - B

Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine opravlja temeljne naloge na področju usmerjanja, usklajevanja in spremljanja šolanja ter štipendiranja konservatorjev. Za šolanje in štipendiranje restavratorjev je zadolžen Restavratorski center Republike Slovenije.

Podeljevanje strokovnih nazivov - B

Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine organizira pripravnštvo za konservatorje, vključno s pripravnimi izpiti. Poleg tega je zadolžen za organizacijo komisij, ki podeljujejo strokovne nazine za konservatorje in restavratorje.

Organizacija ekspertnih skupin - B

Za konkretnе zadeve varstva republiški zavod imenuje ekspertne skupine in koordinira njihovo delo. Kadrovsko se ekspertne skupine oblikujejo iz delavcev znotraj celotne varstvene službe, pa tudi zunaj nje. Glavna naloga ekspertnih skupin je strokovno vodenje, oziroma spremljanje zahtevnejših konservatorskih posegov na spomenikih in znamenitostih. Poleg tega posebne ekspertne skupine po potrebi usmerjajo druge faze strokovnega dela varstvene službe od priprave metod in strokovnih standardov preko usmerjanja izobraževanja in doseganja strokovnih nazivov konservatorjev in restavratorjev do koordiniranja popularizacije varstva.

Spremljanje posegov na naravni in kulturni dediščini - B

Poleg spremljanja zahtevnejših konservatorskih posegov, ki ga opravljajo ekspertne skupine, republiški zavod spremlja tudi druge posege na dediščini, vključno z raziskavami in arheološkimi izkopavanji, in sicer ali s sodelovanjem svojih strokovnih delavcev v komisijah pri regionalni varstveni službi ali na podlagi poročil o poseghih in v okviru rednih pregledov doganjanja na terenu. Rezultati spremljanja so podlaga za usmerjanje varstvene dejavnosti po upravni poti in v okviru skrbi za strokovni razvoj službe.

Zagotavljanje financiranja varstvene dejavnosti in izvajanja varstva - A

Ministrstvo za kulturo skupaj z Ministrstvom za finance zagotavlja globalna sredstva za delovanje rednega dela varstvene dejavnosti in to tako njenih temeljnih in tudi posebnih nalog po programih. Za opravljanje varstvenih posegov na konkretnih objektih, oziroma območjih zagotavlja razne oblike finančne pomoči iz proračuna in iz namenskih skladov. Poleg tega sodeluje z drugimi upravnimi organi v primerih, ko so lastniki dediščine upravičeni do drugih oblik pomoči in olajšav'.

Spremljanje financiranja - B

Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine zbira podatke o predlogih za financiranje, o namenskosti in časovni dinamiki zaprošenih, odobrenih in porabljenih sredstev. Sodeluje tudi z drugimi pooblaščenimi organizacijami za nadzor nad investicijami, nad porabo državnih in bančnih finančnih virov ipd. Tako zbrane podatke in ugotovitve posreduje Ministrstvu za kulturo in Ministrstvu za finance.

Izdajanje konkretnih upravno-pravnih aktov - A

Vlada Republike Slovenije izdaja odloke o zavarovanju temeljnih skupin kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti. (Odločbe lastnikom nepremičnin, ki so razglašene za kulturne spomenike in naravne znamenitosti po uradni dolžnosti, izdajajo občinski upravni organi)*.

Ministrstvo za kulturo izdaja nasledne odločbe:

- dovoljenja za zahtevnejše konservatorsko-restavratorske posege v nepremične spomenike in znamenitosti, ki jih ne štejemo za graditev*, vključno z dovoljenji za arheološka izkopavanja in druge raziskave na objektih in območjih dediščine (te naloge so še enkrat prikazane v točki izdajanje dovoljenj za posege),
- dovoljenja za izvoz premične dediščine,
- dovoljenja za pravni promet z nepremičninami, ki so kulturni spomeniki ali naravne znamenitosti*.

Sodelovanje v upravnih postopkih - B in D

Varstvena služba daje soglasja v postopkih izdaje dovoljenj za posege v objekte in območja dediščine, in to za posege, ki se štejejo za graditev, in za druge zahtevnejše posege. Izdaja tudi razna potrdila o dediščini, na primer potrdila o izvoru za premično dediščino, potrdila o upravičenosti do raznih oblik finančnih olajšav in pomoči itd.

Predlogi za konkretnе upravno-pravne akte oziroma preverjanje predlogov - B

Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine lahko daje predloge za konkretnе upravno-pravne akte, predvsem za zakon o razglasitvi in za odloke o varstvu in to v obliki strokovnih podlag za razglasitev.

Kadar te podlage pripravi regionalna varstvena služba, je naloga Zavoda Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, da te podlage preveri in sicer tako, da ugotovi, ali strokovni predlog vsebuje vse predpisane elemente. Poleg tega daje mnenja tudi o vlogah za zahtevnejše konservatorske in restavratorske posege, o vlogah za arheološka izkopavanja in druge predhodne raziskave, o vlogah za izvoz premične dediščine in o vlogah za pravni promet z nepremičninami, ki so kulturni spomeniki, oziroma naravne znamenitosti.

Strokovne podlage varovanja - D

Regionalna varstvena služba pripravlja:

- strokovne podlage za razglasitve kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti,
- strokovne podlage za varovanje naravne in kulturne dediščine v okviru razvojnih načrtov občin,
- varstveni del strokovnih podlag za operacionalizacijo varstva v prostorskih izvedbenih aktih.

Vodenje registra kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti - A

Ministrstvo za kulturo je zadolženo za vodenje registra, s tem da strokovnovarstveni del podatkov zagotavlja Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine in da se ti podatki neposredno prenašajo iz osrednjega registra naravne in kulturne dediščine. Drugi del podatkov, predvsem podatke o lastnikih in o parcelah, ki so pod varstvenim režimom, zagotavljajo za to pristojne upravne službe, to je zemljiška knjiga in geodetski upravni organi. Podatki iz uradnega registra so kot del evidence o predpisanim varovanju prostora in o omejitvah pri posegih v prostor podlaga za odločanje v upravnem postopku izdaje dovoljenja za posege v prostor, ki ga vodi za to pristojni upravni organ.

Vodenje osrednjega registra naravne in kulturne dediščine in drugih baz podatkov za področje varovanja - B

Prva naloga zadeva vzpostavitev in vodenje osrednjega registra naravne in kulturne dediščine Republike Slovenije. Osrednjo evidenco sestavljajo katalog evidenčnih številk objektov in območij dediščine in popis objektov in območij naravne in kulturne dediščine. Druge baze podatkov, kot na primer seznam zavarovanih enot dediščine in baza za potrebe varovanja v razvojnem načrtovanju, so neposredno povezane z osrednjo evidenco. Sestavni del osrednjega registra so tudi kartografski prikazi.

Zbiranje in urejanje podatkov o dediščini po enotni metodologiji - D

Osnovni del zbiranja in urejanja podatkov o dediščini je ena napomembnejših temeljnih nalog varovanja, ki jo opravlja regionalna varstvena služba. Iz strokovnih dognanj temeljnih humanističnih in naravoslovnih ved, s pomočjo terenskega dela konservatorjev in iz drugih zbirk podatkov regionalna služba pripravlja urejene pregledne dediščinskega sklada v obliki temeljne evidence naravne in kulturne dediščine. V primerjavi z drugimi zbirkami podatkov, ki jih pripravljajo raziskovalne organizacije s področja humanistike in naravoslovja, je temeljna evidenca dediščine pripravljena v skladu z enotno metodologijo in s strokovnimi standardi varstvene dejavnosti, kar omogoča primerljivost podatkov in njihovo uporabo v vseh fazah varstvenega dela.

Zbiranje in urejanje podatkov o dediščini - E

Znanstvenoraziskovalne organizacije s področja humanističnih in naravoslovnih ved zbirajo različne podatke o dediščini za svoje raziskovalne potrebe in v skladu s svojimi posebnimi metodologijami. S stališča varstvene dejavnosti imajo te posebne zbirke podatkov vlogo protoevidenc in iz njih izbiramo nekatere vhodne podatke za temeljno evidenco naravne in kulturne dediščine. Za umetnostno dediščino tako pridejo v poštev predvsem umetnostnozgodovinske topografije, za arheološka najdišča arheološki atlasi, za jame in druge kraške pojave katastri jam itd.

Urejanje skupnih pregledov dediščine za posebne namene - C

Skupna strokovna naloga na področju zbiranja in urejanja gradiva o naravni in kulturni dediščini obsega pripravo celostnih pregledov dediščine v obliki inventarjev za izbrana območja, na primer za občine, za regije ali za vso Slovenijo ali za določene zvrsti dediščine v obliki spomeniških topografij ali atlasov dediščine. Ker takšne naloge presegajo temeljno nalogu evidentiranja dediščine in hkrati zahtevajo primerjalno vrednotenje dediščine na širših območjih Slovenije, je smotrno, da jih opravlja Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Obdelovanje podatkov o dediščini za posebne namene - D

Regionalna varstvena služba pripravlja posebne obdelave podatkov iz temeljne evidence za različne namene, predvsem za razvojne načrte republike in občin in za prostorske izvedbene akte.

Posebna strokovna dela kot priprava za zahtevne konservatorske posege - C

Zaposebej občutljive vrste spomenikov in znamenitosti, kjer so predvideni tudi zahtevni konservatorski in restavratorski posegi, Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine in Restavratorski center Republike Slovenije pripravlja elemente za konservatorske programe in konservatorske in restavratorske projekte. Ta posebna strokovna dela zadevajo predvsem proučevanje možnosti uporabe in ponovne uporabe objektov in območij dediščine, raziskave zgodovinskih struktur in materialnega stanja spomenikov, skupaj s predlogi za najprimernejšo tehnologijo obnovitvenih del in za druge vidike izvedbe.

Strokovne podlage za izvedbo varstva - D

Poleg zbiranja in urejanja podatkov o dediščini je druga temeljna strokovna naloga regionalne varstvene službe, da pripravlja strokovne podlage za tiste objekte in območja dediščine, kjer so predvideni posegi prenove, adaptacije in sanacije do ožjih konservatorskih in restavratorskih del.

Strokovne podlage se glede na vrsto in zahtevnost posegov dele na konservatorske smernice, konservatorske programe ter konservatorske, oziroma restavratorske projekte.

Dovoljenja za agresivne raziskovalne posege, vključno z arheološkimi izkopavanji in za zahtevnejše konservatorske in restavratorske posege - A

Ministrstvo za kulturo izdaja dovoljenja za tiste posege v nepremične spomenike in znamenitosti, ki jih ne štejemo za graditev, vključno z dovoljenji za arheološka izkopavanja in druge predhodne raziskave na objektih in območjih dediščine (te naloge so uvodoma predstavljene v točki Izdajanje konkretnih upravno-pravnih aktov). Dovoljenja se izdajajo tudi za zahtevnejše konservatorske in restavratorske

posege. Opravlja jih pooblaščene varstvene organizacije in druge organizacije, oziroma posamezniki s koncesijo. Ministrstvo za kulturo z odločbo določi tudi način strokovnega spremeljanja posega in vrsto dokumentacije oziroma poročanja o rezultatih. Tudi arheoloških izkopavanj in drugih raziskav, ki sorazmerno agresivno posegajo v strukturo dediščine (sondiranje, jemanje vzorcev, v občutljivih primerih tudi različna snemanja in osvetljevanja), ni mogoče opravljati brez dovoljenja Ministrstva za kulturo.

Spremljanje dovoljenj za posege v območja in objekte dediščine - B

Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine spreminja zgoraj našteta dovoljenja in izvajanje njihovih določb ter o tem poroča Ministrstvu za kulturo.

Predhodne raziskave na objektih in območjih dediščine ter zaščitna arheološka izkopavanja - D

Regionalnavarstvena služba kot del svoje redne dejavnosti raziskuje objekte in območja dediščine, vključno z zaščitnimi arheološkimi izkopavanji, kar pomeni podlago za strokovne odločitve o možnostih konkretnih posegov in o optimalnih načinih za izvedbo varstva, kar vse je predmet konservatorskih smernic, programov in projektov.

Raziskovanje dediščine in redna arheološka izkopavanja - E

Znanstvenoraziskovalne ustanove v okviru svoje dejavnosti raziskujejo pojave naravne in kulturne dediščine in opravlja redna arheološka izkopavanja, to je tista izkopavanja, ki jih financirajo skladi za raziskovalno dejavnost in ne investitorji v okviru priprave zemljišč za posege.

Dovoljenja za posege v objekte in območja dediščine, ki jih štejemo za graditev - A

Upravni organi republike ali občine, ki so pristojni za posege v prostor, izdajajo lokacijska, oziroma gradbena dovoljenja za posege v objekte in območja dediščine, seveda na podlagi soglasja republiškega zavoda (v primerih, ko gre za zahtevne posege na spomenikih in znamenitostih), ali regionalne varstvene službe, kadar gre za druge posege na dediščini. Upravni postopki na področju urejanja prostora so glavni instrument za izvajanje varstva nepremične naravne in kulturne dediščine, to je tiste dediščine, ki nima statusa naravne znamenitosti, oziroma kulturnega spomenika.

Soglasja za zahtevne posege na spomenikih in znamenitostih, ki jih štejemo za graditev* - B

Republiški zavod izdaja soglasja v rednem postopku izdaje lokacijskega, oziroma gradbenega dovoljenja za tiste posege, ki zadevajo zahtevne posege v spomenike,

oziroma znamenitosti, to je posege, pri katerih obstaja nevarnost, da bodo bistveno okrnili spomeniške lastnosti.

Soglasja za posege v objekte in območja dediščine - D

Regionalna varstvena služba je pooblaščena, da daje soglasja v postopku priprave prostorskih izvedbenih aktov, in sicer v vseh primerih, ko prostorski izvedbeni akt posega v območja, kjer je evidentirana dediščina. V postopkih izdaje lokacijskega in gradbenega dovoljenja pa služba daje soglasje v primerih, ko gre za posege v kulturne spomenike ali naravne znamenitosti, oziroma za posege v varovanih območjih spomenikov ali znamenitosti. Soglasja vsebujejo zahteve glede varovanja, vključno z načinom izvedbe, z navedbo potrebnih konservatorskih in restavratorskih del, z napotki glede izvajalcev in z načini nadzora nad potekom del.

Posegi v objekte in območja dediščine - E

Lastniki nepremične dediščine, oziroma njihovi pooblaščeni investitorji in izvajalci opravljajo neposredne posege v objekte in območja dediščine in to zato, da dediščino obnavljajo, jo vzdržujejo in jo uporabljajo v skladu z interesu varovanja.

Zahetni konservatorski in restavratorski posegi - C

Restavratorski center Republike Slovenije ali tudi drugi, za to usposobljeni restavratorji opravljajo zahtevnejša konservatorska in restavratorska dela na spomenikih in znamenitostih. Podlaga za izvedbo so konservatorski in restavratorski projekti. Obvezno je dokumentiranje stanja pred posegom, med njim in po njem, ob zaključku del pa vodja pripravi zaključno poročilo, ki ga predloži ekspertni skupini pri republiškem zavodu.

Konservatorski in restavratorski posegi - D

Manj zahtevne, bolj rutinske posege na objektih in v območjih dediščine opravljajo restavratorske delavnice pri regionalni varstveni službi, izjemoma tudi zasebni restavratorji, ki imajo koncesijo za delo. Vrsta strokovne dokumentacije za pripravo in spremljanje del je enaka kot pri zgornji alinei, le da delo usmerja interna delovna skupina regionalne službe.

Inšpekcijski nadzor nad izvajanjem zakona o naravni in kulturni dediščini in konkretnih upravno-pravnih aktov* - A

Poseben upravni organ - inšpekcija - skrbi za nadzor nad izvajanjem določb zakona o varstvu naravne in kulturne dediščine in nad uveljavljanjem konkretnih upravno-pravnih aktov, ki jih na podlagi zakona izdajajo upravni organi republike in občin. Inšpekcija ima tudi konkretna pooblastila, da ukrepa v primerih kršitev zakona in izvedbenih predpisov.

Predlaganje postopkov o prekrških kazenskih postopkov; redarska služba* - D

Regionalna varstvena služba ima z zakonom zagotovljeno vlogo zastopnika varstvenih interesov tudi v primerih kršitev zakona, tako da lahko na podlagi strokovne presoje predlaga postopek o prekršku, oziroma kazenski postopek proti vsakomer, ki krši določbe zakona, podzakonskih predpisov in konkretnih upravno-pravnih aktov. Na tem področju tesno sodeluje z republiško inšpekcijsko. V območjih narodnih in regijskih parkov je posebna redarska služba pooblaščena, da izreka mandatne kazni za določene prekrške.

Programiranje in nadzor nad ravnanjem z dediščino na globalni ravni - B

Na podlagi temeljnega nadzora, ki ga opravlja regionalna varstvena služba, republiški zavod spremlja splošno ravnanje z dediščino in predlaga ukrepe v okviru republiške politike varovanja.

Nadzor nad ravnanjem z dediščino - D

Regionalna varstvena služba in tudi posebne varstvene organizacije v narodnih in regijskih parkih v konkretnih primerih spremljajo, kako lastniki in drugi uporabniki gospodarijo in sploh ravnajo z dediščino. Rezultati spremljanja so podlaga za predloge varstvenih ukrepov na vseh ravneh, od strokovnih predlogov v okviru upravnih postopkov in inšpekcijskega nadzora, do predlogov za financiranje varstva, za njegovo zakonsko urejanje in za politiko varovanja.

Gospodarjenje, upravljanje in drugo ravnanje z dediščino - E

Lastniki in v nekaterih primerih tudi uporabniki dediščine so glavni nosilci skrbi za obstoj območij in objektov dediščine. Seveda je prvenstveni interes lastnikov, da svoje nepremičnine, ki so hkrati objekti dediščine, uporabljam tako, da jim prinašajo čim večjo ekonomsko korist. Pri tem pogosto prihaja do nasprotij med pravico izkorisčanja in uporabe in splošnimi varstvenimi interesami, ki zahtevajo pravilno izkorisčanje, še bolj pa skrb za ohranjanje dediščine. Zato mora država kot zastopnica splošnega interesa v različnih oblikah spodbujati lastnike, da pravilno ravnajo z dediščino in to v vseh "fazah" njenega obstoja, to je predvsem pri:

- vzdrževanju,
- zavarovanju pred uničevanjem,
- obnavljanju, prezentiraju in drugih večjih posegih, katerih namen je izboljšati uporabno in kulturno vrednost dediščine,
- uporabi in izkorisčanju dediščine,
- pravnem prometu.

Proučevanje konkretnih vprašanj varstva - D

Poleg spremljanja ravnanja z dediščino se regionalna varstvena služba ukvarja tudi z drugimi vprašanji, ki so povezana z obstojem in varstvom dediščine, kot je

na primer ohranjanje in razvijanje starih obrti, sodelovanje z muzejsko, arhivsko in raziskovalno dejavnostjo v skupnih zadevah varstva, sodelovanje s šolami, društvom ipd.

Posebne oblike strokovne pomoči - C

Za posebne oblike tehnične in pravne pomoči lastnikom in drugim uporabnikom dediščine, ki jih je smotrno organizirati na enem mestu za vso Slovenijo, je zadolžen republiški zavod. Zaenkrat vidimo predvsem potrebo po organiziranju pravne pomoči za lastnike naravne in kulturne dediščine, ki želijo po tej poti rešiti različna vprašanja, povezana z varstvom dediščine.

Strokovna pomoč lastnikom in drugim uporabnikom dediščine - D

Regionalna varstvena služba v okviru svoje redne dejavnosti nudi lastnikom in drugim uporabnikom pomoč v obliku strokovnih nasvetov, predlogov in smernic za ukrepanje, kadar lastniki in drugi želijo obnavljati, vzdrževati in kako drugače ravnati z dediščino.

Popularizacija varstva - večje akcije oziroma koordinacija popularizacije - C

Osrednja strokovna institucija vodi večje in daljše akcije popularizacije varstva in skrbi za koordinirano delo na tem področju, vse v skladu s programom popularizacije.

Popularizacija varstva - D

Regionalna varstvena služba popularizira varstvene dosežke in skrbi za javno predstavljanje problematike varstva na svojem območju. Sodeluje tudi v drugih popularizacijskih akcijah v skladu s skupnim programom.

Popularizacija dediščine - E

Lastniki in uporabniki dediščine ter njihova združenja, pa tudi različne raziskovalne, gospodarske in druge organizacije v skladu s svojimi potrebami in zmožnosti popularizirajo naravno in kulturno dediščino.

Osrednji INDOK in knjižnica - C

Poleg nalog pri zbiranju in urejanju podatkov o dediščini, ki sodijo med temeljne naloge varstvene dejavnosti, osrednji INDOK in v njegovem okviru osrednja

knjižnica skrbita za zbiranje vseh za varstvo pomembnih podatkov in za pretok informacij znotraj stroke ter med stroko in javnostjo.

Mednarodno sodelovanje - A

Ministrstvo za kulturo skupaj z Ministrstvom za zunanje zadeve sodeluje z vladami in državnimi organi drugih držav. Skrbi tudi za finančno in institucionalno podporo splošnemu sodelovanju na našem področju.

Izvedba konkretnega mednarodnega sodelovanja - B

Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine skrbi za mednarodno sodelovanje na našem področju. Po potrebi in v okviru možnosti sodelujejo tudi strokovnjaki zunaj varstvene službe. Sodelovanje poteka predvsem v naslednjih smereh:

- delo v vladnih in nevladnih organizacijah s področja varstva,
- izmenjava ekspertov za konkretnе naloge,
- izvajanje posebnih mednarodnih konvencij in dogоворов in na njih temelječih programih.

Opomba:

Nalog in rešitev, označenih z zvezdico, ni mogoče izvajati, preden ustrezno ne spremenimo sedaj veljavnih zakonskih določil. Preostale naloge, ki predstavljajo glavnino dejavnosti, je mogoče izvesti z manjšimi spremembami v funkcionalnih povezavah med državno upravo in regionalno varstveno službo.

Varstvo spomenikov, 34

A NALOGE DRŽAVNE UPRAVE	B NALOGE REPUBLIŠKE UPRAVNO STROKOVNE ORGANIZACIJE	C SKUPNE STROKOVNE NALOGE VAROVANJA	D TEMELJNE NALOGE VAROVANJA	E DRUGE NALOGE VAROVANJA
		POSEBNA STROKOVNA DELA	STROKOVNE PODLAGE ZA IZVEDBO VARSTVA	
DOVOLJENJA ZA POSEGE	SPREMLJANJE DOVOLJENJ		PREDHODNE RAZISKAVE IN ZAŠČITNA IZKOPAVANJA	RAZISKOVANJE IN REDNA ARHEOLOŠKA IZKOPAVANJA
DOVOLJENJA ZA POSEGE V DEDIŠČINO, KI IMAJO ZNACAJ GRADITVE		SOGLASJA ZA ZAHTEVNE POSEGE	SOGLASJA ZA POSEGE V DEDIŠČINO IN NADZOR NAD NJIMI	POSEGI V DEDIŠČINO
INŠPEKCIJA		ZAHTEVNI KOSERVATORSKI IN RESTAVRATORSKI POSEGI	KONSERVATORSKI IN RESTAVRATORSKI POSEGI	PREDLAGANJE POSTOPKOV O PRKRŠKIH IN KAZENSKIH POSTOPKOV REDARSKA SLUŽBA
MEDREPUBLIŠKO IN MEDNARODNO SODELOVANJE		PROGRAMIRANJE IN NADZOR NAD RAVNANJEM Z DEDIŠČINO	NADZOR NAD RAVNANJEM Z DEDIŠČINO	GOSPODARjenje Z DEDIŠČINO
PREDLOGI ZA ZAKONSKO UREJANJE VARSTVA		POSEBNE OBLIKE STROKOVNE POMOČI	STROKOVNA POMOČ LASTNIKOM IN UPORABNIKOM	PROUČEVANJE KONKRETNIH VprašANJ VARSTVA
OBLIKOVANJE IN PREDLAGANJE POLITIKE VAROVANJA		POPULARIZACIJA VARSTVA	POPULARIZACIJA VARSTVA	POPULARIZACIJA DEDIŠČINE
IZDAJANJE PREDPISOV Iz PODROČJA VAROVANJA		OSREDNJI INDOK IN KNJIZNIČICA		
SKRB ZA IZVAJANJE ZAKONOV IN PREDPISOV TER ZA POLITIKO VAROVANJA		ANALIZE IN STROKOVNA GRADIVA		
UPRAVNI NADZOR		STROKOVNE PODLAGE ZA VARSTVENO POLITIKO		
ZAGOTavljanje FINANCIRANJA		PREDPISOVANJE METOD IN STANDARDOV		
IZDAJANJE KONKRETNIH UPRAVNO-PRAVNIH AKTOV		USMERJANJE IZOBRAŽEVANJA		
REGISTER NARAVNIH ZNAMENITOSTI IN KULTURNIH SPOMENIKOV		PODELJEVANJE STROKOVNIH NAZIVOV		
		ORGANIZIRANJE EKSPERTNIH SKUPIN		
		SPREMLJANJE POSEGOV		
		SPREMLJANJE FINANCIRANJA		
		SODELOVANJE V UPRAVNih POSTOPKIh	SODELOVANJE V UPRAVNih POSTOPKIh	
		PREDLOGI ZA AKTE Oz. PREVERJANJE PREDLOGOV	STROKOVNE PODLAGE VAROVANJA	
		OSREDNJI REGISTER NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE	ZBIRANJE IN UREJANJE PODATKOV O DEDIŠČINI	ZBIRANJE IN UREJANJE PODATKOV O DEDIŠČINI
		UREJANJE SKUPNIH PREGLEDOV DEDIŠČINE	OBDELAVA PODATKOV O DEDIŠČINI	

Magda Petrič

Lastninska pravica na kulturnem spomeniku

Povzetek

Lastnik je iz naslova lastninske pravice upravičen svojo stvar posedovati, jo uporabljati, uživati in z njo razpolagati. Kako pa je s temi upravičenji takrat, ko je stvar kulturni spomenik? Pravni položaj kulturnih spomenikov je seveda drugačen od pravnega položaja drugih stvari. Zaradi ohranitve kulturne in znanstvene vrednosti kulturnega spomenika zakon lastnika ne samo omejuje v njegovih upravičenjih, ki izhajajo iz lastninske pravice, temveč ga poleg tega zavezuje, da nekaj stori, utrpi ali opusti.

Right of ownership of cultural monuments

Summary

Ownership rights entitle the owner to possess, use, enjoy and dispose of his property. What if this property is a monument of culture? The legal position of cultural monuments differs from the legal position of other property. In order to preserve the cultural and scientific values of cultural monuments, the law not only imposed restrictions on the owner's property rights, but put him under legal obligation to do something, and to suffer and abandon something, in connection with that property.

Lastnik je iz naslova lastninske pravice upravičen svojo stvar posedovati, jo uporabljati, uživati in z njo razpolagati. Kako pa je s temi upravičenji takrat, ko je stvar kulturni spomenik? Pravni položaj kulturnih spomenikov je seveda drugačen od pravnega položaja drugih stvari. Zaradi ohranitve kulturne in znanstvene vrednosti kulturnega spomenika zakon lastnika ne samo omejuje v njegovih upravičenjih, ki izhajajo iz lastninske pravice, temveč ga poleg tega zavezuje, da nekaj stori, utrpi ali opusti.

Franceschinijeva komisija¹ je določila pet temeljnih dolžnosti lastnika kulturnega spomenika. To so dolžnost varovanja, vzdrževanja, ohranjanja fizičnega stanja, opustitve škodljive uporabe in dolžnost dovoljevanja javnosti, da uživa kulturni spomenik na z zakonom predpisani način. Posamezni zakoni različno poimenujejo in določajo lastnikove dolžnosti, več ali manj pa so v vseh smiseln zaobsežene zgoraj omenjene temeljne dolžnosti.

Z varstvom kulturnih spomenikov se kolikor mogoče dolgo ohranja njihovo fizično stanje in s tem povezane kulturne vrednote ali materializirane kulturne

vrednote. Breme ohranitve je v prvi vrsti dolžnost lastnika, zato je to treba zakonsko določiti kot obveznost. To njegovo dolžnost je treba razumeti najmanj v takem obsegu, da zajema prve štiri zgoraj naštete temeljne dolžnosti po Franceschinijevi komisiji. Lastnik bi svojo stvar lahko zapustil oziroma pustil, da propade. Kadar gre za kulturni spomenik, je dolžan ohraniti stvar v kolikor mogoče nespremenjenem stanju, zato mora poskrbeti za lastnostim kulturnega spomenika primerne ukrepe, da historična substanca ni prepuščena neposrednim poškodbam. Tako mora dopolniti manjkajoče strešnike, urediti žlebove ipd. Pri tem seveda te njegove obveznosti ne moremo razumeti kot obveznost trajne ohranitve kulturnega spomenika, saj kljub varstvenim ukrepom kulturni spomeniki s časom propadajo. Je pa lastnik dolžan kulturni spomenik pravilno vzdrževati in pravočasno ukreniti vse potrebno za varovanje. Ohranjanje spomenikov nalaga predvsem dolžnost, da jih stalno vzdržujemo. Poudarek je na pravilnem vzdrževanju, to je v skladu z namenom stvari in z navodili pristojne strokovne službe. Za samo ohranitev niso vedno dovolj le ukrepi, s katerimi odvračamo neposredno škodljive vplive, temveč je potrebno tudi popravilo ali obnova tistih delov, ki se ne dajo popraviti, so pa za sam obstoj kulturnega spomenika nujni. Pod ohranitvijo v širšem smislu razumemo tudi konservatorska in restavratorska dela in posege. Ali so tudi vsi ti posegi samo lastnikova obveznost oziroma do katere meje je lastnik dolžan na svoje stroške skrbeti za ohranitev kulturnega spomenika? Dr. Georgievski je mnenja, da mora lastnik nositi določena finančna bremena le do višine dohodkov in materialnih koristi od kulturnega spomenika.² Čeprav veljavni zakon o tem neposredno ne govorji, lahko iz določenih zakonskih določil to mejo vidimo v gospodarskih koristih in običajnih stroških vzdrževanja. V kolikor gre za večje stroške, lahko namreč država vloži sredstva ali zagotovi njihovo vložitev. Lastnik bi moral na svoje stroške poskrbeti za tekoča vzdrževalna dela, pri investicijskih delih pa bi zaradi spomeniškovarstvenih zahtev bil v določeni meri upravičen do družbenih sredstev. Pri tem kot tekoča vzdrževalna dela razumemo tista dela, s katerimi se omogoča normalna uporaba kulturnega spomenika, tako da se ne spreminjajo zunanjost, zmožljivost, velikost ali namembnost in se z njimi tudi ne posega v konstrukcijske elemente.³ Nekateri tuji zakoni o varstvu kulturnih spomenikov govorijo o tistih ukrepih, ki jih je lastniku mogoče pripisati oziroma prisoditi. Navidezno gre za zelo nedoločena ravnana, ki pa so v konkretnem primeru določljiva. Presoditi je namreč treba, ali se tako ravnanje v primerih te vrste lahko naloži oziroma zahteva od lastnika. Pri presoji moramo upoštevati tudi sam kulturni spomenik to je stanje kulturnega spomenika, njegovo rabo oziroma uporabo in možnosti prihodnje izrabe. Tako je presoja različna pri objektih, ki ne prinašajo nobenega donosa (npr. razvaline), in tistih, pri katerih stroški vzdrževanja presegajo donos. Za vsak poseg in spremembo na kulturnem spomeniku je potrebno predhodno dovoljenje strokovne službe. Le v primeru, da gre za brezpogojno potrebne varstvene ukrepe, ki bi jih bilo nevarno odlašati, ni potrebno pridobiti predhodnega soglasja, je pa treba nemudoma obvestiti strokovno službo.

Lastnik ni dolžan ravnati samo aktivno, temveč mora opustiti ravnana, ki bi povzročila poškodovanje ali uničenje vrednot, ki se varujejo. To velja prav tako za izkorisčanje stvari z rabo in uživanjem, saj se mora ta v prej navedenem primeru opustiti, čeprav lastninska pravica daje lastniku neposredno možnost urenjevanja tudi premoženskih koristi od predmeta lastnine. Omejitve in prepovedi se nanašajo lahko celo na okolico kulturnega spomenika.

Če se predpiše dolžnost dobrega gospodarja, je treba opisati, kaj vse to zajema v razmerju do kulturnega spomenika. Cerkveno pravo npr. določa za upravitelja cerkvenega premoženja, med katerega sodi tudi veliko kulturnih spomenikov, skrbnost dobrega družinskega gospodarja. Upravitelj mora zato v prvi vrsti paziti na premoženje, da ne bo kako propadlo ali trpelo škode (Kan. 1284). Ker je z ohranitvijo neposredno povezano ustrezno varovanje oz. zavarovanje kulturnega

spomenika, se med dolžnostmi upravitelja določa tudi, da mora, če je to potrebno, skleniti zavarovalne pogodbe in skrbeti, da bo lastnina cerkvenega premoženja po civilnih pravnih predpisih varna (Kan. 1284). Med varstvene ukrepe sodi nedvomno tudi, da upravitelji, preden nastopijo svojo službo, popišejo natančno in podrobno sestavljen inventarni zapisnik tudi o dragocenih ali kakorkoli h kulturni dediščini spadajočih premičninah in drugih predmetih (Kan. 1283).

Lastnik ima predvsem "ius possiedendi", torej pravico imeti stvar v svoji dejanski oblasti. Če ima v posesti stvar, ki ima lastnosti kulturnega spomenika, nekateri zakoni določajo, da mora to sporočiti pristojnim službam za varstvo. Dejansko posedovanje pa je omejeno tako, da mora biti stvar dostopna strokovnjakom in, če zakon tako določa, tudi javnosti. Victor Hugo je zapisal: "Il y a deux choses dans un édifice, son usage appartient au propriétaire, sa beauté à tout le monde." (Vsaka zgradba ima dva vidika, svojo uporabo in svojo lepoto. Uporaba pripada lastniku, lepota vsakemu.) Predpisati je seveda mogoče tudi določene pogoje za dostopnost, kot na primer, da se je potrebno poprej dogovoriti z lastnikom, da sakralni spomeniki niso dostopni javnosti med obredi ipd. Pri premičnih kulturnih spomenikih se lastniku za določen čas lahko celo odvzame posest, ko je dolžan izročiti kulturni spomenik strokovni organizaciji za razstavo. Vendar lastnik ni samo dolžan dopuščati dostopnosti, temveč mora dopustiti tudi fotografiranje in snemanje kulturnega spomenika. Pri tem na primer kot lastnik, ki ni istočasno tudi imetnik materialnih oziroma moralnih pravic po določbah zakona o avtorski pravici, ni upravičen na podlagi avtorske pravice zahtevati odškodnine od osebe, ki je snemala ter izdelala in dala v promet diapositive, ki spomenik prikazujejo.

Še veliko bolj kot posest je omejeno razpolaganje s stvarjo, ki je kulturni spomenik. Nekatere omejitve razpolaganja so se uveljavile že zelo zgodaj. Tako je obstajal že v rimski dobi predpis, ki je prepovedoval rušenje ali poškodovanje starih stavb, ki so bile postavljene za javne potrebe ali okras. Lastnik ima pravico s svojo stvarjo razpolagati v mejah, ki jih določa zakon. Kot je bilo že zgoraj omenjeno, mora biti vsaka spremembra ali vsak poseg na kulturnem spomeniku, vključno s porušenjem ali odstranitvijo, dovoljen s strani pristojne strokovne službe. Ker je spomenik neločljiv od okolice, v kateri stoji, premeščanje spomenikov kot celot ali njih posameznih delov, kot tudi kiparskih, slikarskih ali okrasnih prvin, prepoveduje tudi "Beneška karta". Izjema so le primeri, ko predstavlja takšno ravnanje edino možno rešitev spomenika ali dela spomenika oziroma ga zahtevajo posebno veliki narodni ali mednarodni interesi.⁴

Omejen je seveda tudi pravni promet, lahko pa tudi drugačno razpolaganje s stvarjo kot kulturnim spomenikom. Tako se za primer prodaje premičnega kot nepremičnega kulturnega spomenika določa zakonita predkupna pravica. Ker tako določena omejitev ne velja za podaritev ali drugo neodplačno odtujitev, je zanimiva določba španskega zakona, po kateri se premični kulturni spomenik, ki je v posesti cerkvenih institucij, ne more prenesti neodplačno niti prepustiti posameznikom ali trgovskim združenjem. Take stvari so lahko samo odtujene ali prepuščene državi, javnopravnim korporacijam ali drugim cerkvenim institucijam.⁵ Med omejitve sodi tudi posebna ureditev izvoza kulturnih spomenikov, saj je ta bodisi prepovedan ali pa dovoljen le izjemoma oziroma začasno. Sicer pa se posebno dovoljenje za izvoz zahteva nasploh za predmete kulturne dediščine. Lahko se omeji tudi oporočno razpolaganje s kulturnim spomenikom oziroma dedovanje, tako da ga lahko deduje le en sam dedič, torej da si ga nasledniki ne morejo razdeliti. Ob tem je potrebno opozoriti na določbo veljavnega zakona o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmetijskih gospodarstev (kmetij), po kateri se pri določanju zaščitene kmetije, ki jo lahko deduje le en sam dedič,

upošteva družbeni interes ohranitve določene kmetijske in gozdnogospodarske enote, med drugim tudi zaradi varstva naravne in kulturne dediščine.

Kako od lastnika doseči izpolnjevanje predpisanih dolžnosti?

Lastnika je predvsem treba seznaniti z dolžnostmi, ki jih ima kot lastnik kulturnega spomenika. Zato ga je o razglasitvi treba obvestiti in tudi seznaniti z varstvenimi določbami. V primerih njegovega drugačnega ravnanja, zakon predvideva opomin in rok, v katerem mora opraviti potrebna dela na spomeniku. Če to ni uspešno, stroški vzdrževanja pa ne presegajo gospodarskih koristi in običajnih stroškov vzdrževanja spomenika ali znamenitosti, se zagotovi izpolnitev po tretjem na stroške lastnika. Tako je določeno za predvidena aktivna ravnana lastnika. Kako pa takrat, ko lastnik ravna v nasprotju s prepovedmi? V takih primerih je treba imeti na voljo postopke za ustavitev takih ravnanj in morebitno vzpostavitev v prejšnje stanje. To sedaj omogočata tako 38. kot 39. člen veljavnega zakona o naravni in kulturni dediščini. Seveda pa so ravnana lastnika, ki nasprotujejo z zakonom določenim ravnanjem in prepovedim, opredeljena kot prekrški. V nekaterih posebno hudih primerih je lahko za take primere predviden tudi odvzem kulturnega spomenika ali razlastitev. Zanimiv je primer iz angleške prakse, kjer se je pri lastniku, ki je namerno zanemaril vzdrževanje kulturnega spomenika, tako da bi opravičil njegovo porušitev, uporabil prisilni odkup za minimalno, simbolično ceno.⁶ Lastnik mora imeti možnost, da kulturni spomenik prepusti pristojni strokovni organizaciji. Zakon o naravni in kulturni dediščini v 10. čl. to na primer določa za kulturno dediščino.

Ogledali smo si, kako so zaradi varstva kulturnega spomenika omejena upravičenja, ki izhajajo iz lastninske pravice. Zaključimo lahko, da se lastnikova upravičenja na stvari, ki je kulturni spomenik, to je posest, raba-uživanje in razpolaganje, v veliki meri omejujejo. Še nadaljnje omejitve pa veljajo za pridobitev in tudi za prenehanje lastninske pravice na kulturnem spomeniku. Dodati je potrebno, da druge zakonodaje ne govorijo v vseh teh primerih le o lastniku, temveč tudi o sicer še imetniku oz. stvarnopravnem upravičencu. Omejitve rabe veljajo npr. tudi za najemnika ipd. Kljub temu, da se izvrševanja pravic v sodobnem svetu, tudi lastninskih, vedno bolj omejujejo, pa to glede na vse zgoraj opisano še posebej velja za lastninsko pravico na kulturnem spomeniku. Katere olajšave in podpore, subvencije uživa lastnik glede na vrsto dolžnosti in omejitev, ki se mu zaradi splošnega družbenega interesa ohranitve kulturnega spomenika nalagajo? Nekaj je olajšav za lastnike na področju davkov. Od stavb, ki so razglašene za kulturni ali zgodovinski spomenik, se ne plačuje davek od premoženja, ki se sicer plačuje na posest stavb. Tudi osnova za dohodnino se sedaj do višine 10% zmanjša za tista sredstva, ki jih je lastnik spomenika vložil v njegovo vzdrževanje v letu, za katero se dohodnina odmerja, in sicer na podlagi dokumentacije izvajalca del, s katerim je soglašala strokovna organizacija. Za stroške, ki nastanejo pri vzdrževanju in ohranjanju kulturnih spomenikov, se lahko zagotovijo družbena sredstva, pod pogojem, da stroški vzdrževanja kulturnega spomenika presegajo gospodarsko korist in običajne stroške vzdrževanja. Vendar je dodelitev teh sredstev diskrecijska pravica upravnega organa in odvisna od razpoložljivih finančnih sredstev. Lastniki imajo seveda pravico do brezplačnih pojasnil, nasvetov in navodil glede vzdrževanja kulturnega spomenika. Imajo pa tudi pravico do povračila škode, ki jim je nastala zaradi opravljanja njihovih dolžnosti oziroma omejitve rabe. Že ob sami razglasitvi je potrebno zagotoviti sredstva za nadomestila, če se zaradi omejitev in prepovedi bistveno poslabšajo pogoji za pridobivanje dohodka oziroma za življenje in delo in tega ni mogoče nadomestiti z dovoljeno dejavnostjo v okviru določenega režima varstva.

Opombe:

- 1) Per la salvezza dei beni culturali in Italia, Volume I, Roma 1967, str 32.
- 2) dr. Stevan Georgievski, Ograničevanje pravota na sopstvenost vrz spomenicite na kulturata, Godišnjak PF, Skopje 1967.
- 3) 3. čl. Navodila o merilih za to, kaj se lahko šteje za objekte oziroma posege v prostor, za katere po zakonu ni potrebno lokacijsko dovoljenje in kaj se lahko šteje za pomožne objekte (Ur. l. SRS, št. 17/85).
- 4) 7.in 8. čl. Mednarodne listine o konservaciji in restavracji spomenikov in spomeniških območij, VS XII, str. 153.
- 5) Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Historico Espanol, Art. 28.
- 6) Vanessa Brand, Compulsory purchase and minimum compensation, Conservation Bulletin, št. 13, February 1991, str. 7.

Peter Fister

Prostorska dediščina, nova spomeniška vrednota

Povzetek

Ena temeljnih zakonitosti na katerih danes gradimo principe varovanja dediščine je, da je arhitekturni spomenik neločljivo povezan ne le z neposrednim okoljem, ampak tudi s širšim prostorom. To stališče je tudi pri nas v osemdesetih letih sprožilo med strokovnjaki polemiko o vzpostavljanju novih razmerij v varovanju kulturne dediščine. Vse bolj se je kazala tudi potreba po novih metodah, sodobnejših zakonih in celo po novih profilih strokovnjakov v konservatorski službi. Vendar do ključnih sprememb ni prišlo. Avtor članka podaja nekatera izhodišča kot osnovo, ki naj bi v bližnji prihodnosti utemeljila varovanje prostorske dediščine kot eno temeljnih oblik varovanja celotne kulturne dediščine.

Environmental heritage as a new object of protection

Summary

One of the fundamental principles underlying the protection of cultural heritage today is that an architectural monument is inseparably linked with both its immediate and the broader environment. During the eighties this concept sparked off a debate in expert circles over the need for a change in the domain of cultural heritage protection. The need for new methods, more modern legislation, even new skill patterns in the conservation service became increasingly evident. Unfortunately, no key changes have ensued. The author presents arguments in favour of the protection of the environmental heritage being treated as one of the essential forms of protection of the entire cultural heritage.

1. Vprašanja novih razmerij med spomenikom arhitektуре in prostorom

Da je arhitekturni spomenik katerekoli vrste in pomena hkrati tudi neločljivo povezan ne le z neposrednim okoljem ampak tudi s širšim prostorom, je danes ena od temeljnih zakonitosti, na katerih gradimo principe varovanja dediščine. A kljub temu taka definicija še ni dovolj uveljavljena, da bi v njej poiskali tisto prepotrebno pomoč, ki bi zagotovila ne le moralno, ampak tudi dejansko (praktično) vrednotenje kulturnih spomenikov, obenem pa bi preprečila, da z vsakim dnem bolj izgubljajo te najdragocenejše stavbe svojo morda najpomembnejšo vlogo v

nekem prostoru. Prav zato se v zadnjih letih pri nas spet močno pojavlja stihiski in ekskluzivistični pristop k obnovi in varovanju posameznih arhitekturnih spomenikov,¹ ki se ga mnogokrat opravičuje celo z večjim pomenom avtorja projektanta ali konservatorja projektanta kot s pomenom varovanja spomenika samega; med očitne primere te vrste sodi na primer serija posegov v staro mestno jedro Pirana. Največje breme negativnih rešitev pa na koncu doživi prostor, ki je bil dotlej kvaliteten prav zaradi svojega posebnega razmerja do spomenikov ali še bolj do celovite hierarhije arhitekturne dediščine.

Že v letu 1975 je profesor Šumi zapisal: "V nasprotju s starejšimi teksti, ki so se torej preveč vezali na zunanje pojave umetnostnega izražanja, pa tudi preveč na posamezne spomenike ter obravnavali njihov odmev v posameznih pokrajinah ali središčih pri nas, se je bilo treba prebiti pod zunanji plašč likovne govorice do strukture likovnega izražanja v zaokroženih kulturnogeografskih regijah na Slovenskem".²

To je bila neposredna zahteva, da je potrebno tudi spomenike razumeti skupaj s prostorom, v katerem in za katerega so nastali. Če naj bi to veljalo za umetnostno zgodovinsko stroko in za njene raziskave, je moralo enako veljati tudi za konservatorsko stroko, tedaj še pretežno ukvarjajočo se s skoraj izključno umetnostno pomembnimi deli kulturne dediščine.

V svetu pa so tedaj že veljala veliko širša pravila, ki so narekovala uveljavitev prenove celih mestnih jeder, arhitektonskih kompleksov in že zastavlja nove cilje v smeri umetnostno manj zanimivih, pa toliko bolj prostorsko in simbolno pomembnih delov dediščine na podeželju in zunaj mest. Zato je bilo mogoče leta 1979 zapisati, da je ena najbolj pomembnih prihodnjih nalog spomeniškega varstva, da prepreči uničevanje tistega neposrednega in tistega prostora, v katerem edino lahko vsak arhitekturni spomenik ohrani svoje resnične vrednote, obenem pa da moramo čim prej uveljaviti pojem in varstvo tako imenovane "kulturne krajine".³ S tem je bila mišljena naloga ohranjanja celovitosti arhitekturne dediščine, ki je merljiva le v prostoru in v razmerju do celotne stavbne dediščine, ne pa kar sama po sebi.

Potrditev za tako stališče je bilo od tedaj dalje vedno več. Vrstile so se mednarodne "listine" in "priporočila" in priznati moramo, da je sredi osemdesetih let tudi pri nas kar nekaj strokovnjakov sprožilo polemiko o potrebnosti novih razmerij v varovanju kulturne dediščine. Ta naj bi zagotovila nove odnose do varovanja stavbne dediščine in posamičnih spomenikov. Vse bolj se je kazala tudi potreba po novih metodah, sodobnejših zakonih in celo po novih profilih strokovnjakov, ki naj bi izpolnili praznino v konservatorskih vrstah, saj te niso mogle zagotoviti pravočasne preusmeritve v nove naloge.

Vendar do ključnega preobrata ni prišlo. Po letu 1988 je zavzetost za sprejemanje novih nalog in za preusmeritev dela spomeniške službe presahnila in do danes ni bilo več mogoče ujeti ritma z ostalo Evropo. To je najbolj razvidno iz tem, ki so obravnavane v strokovnem ogledalu, zborniku Varstvo spomenikov.⁴ Razlogi so bili najbrž mnogi, morda pretežno tudi objektivni, kar velja predvsem za nekaj zadnjih let. Žal kaže, da se tudi v pripravi najnovejše zakonodaje še ni mogla uveljaviti naloga, ki smo jo napovedovali kot nujno že v osemdesetih letih.

Vendar pa je bilo morda kljub vsem težavam mogoče s povsem druge strani pripraviti nekatera izhodišča, s katerimi bo v bližnji prihodnosti tudi naloga varovanja prostorske dediščine postala ena od temeljnih oblik varovanja celotne kulturne dediščine in da bo tako tudi v novih pogojih zagotovljen pozitiven odnos do tega varovanja. Ne nazadnje se bomo v novih državotvornih okvirih z drugačnim, zahodni Evropi bolj približanim pristopom, morda tudi uspešneje in enakovredneje vključevali v evropski prostor, ki si je obravnavano nalogo že zadal kot eno temeljnih.⁵

2. Razvoj ideje v Sloveniji

V Nairobi je bilo 26.10.1976 sprejeto Unescovo priporočilo (kasneje imenovano Nairobijska listina) o zaščiti "zgodovinskih območij" in o njihovi vlogi danes.⁶ V njej je na prvem mestu med definicijami zapisano: "Zgodovinska in arhitekturna (vključujoč tudi tradicijska) območja označujejo katerokoli skupino stavb, nepozidane prostore, vključujoč arheološke in paleontološke terene, ki značilno oblikujejo človekova naselja urbanega ali ruralnega značaja, katerih celovitost in vrednost je izkazana z arheološkim, arhitekturnim, prazgodovinskim, zgodovinskim, estetskim ali socialnokulturnim pomenom. "Območje" (prostor, ambient, krajina.. op.P.F.) pomeni naravno ali s človeško roko oblikovani prostor, ki vpliva na statične ali dinamične pogoje razumevanja teh okolij, ali tisto, kar je zanje neposredno vezano na prostor, na družbene, ekonomske ali kulturne sestavine. Ohranitev "zgodovinskih območij" pomeni prepoznanje, zaščito, konservacijo, rekonstrukcijo, obnovo, vzdrževanje in revitalizacijo zgodovinskih ali tradicijskih prostorov in njihovih ambientov."

V listini so dalje navedena tudi podrobna navodila, kaj ob dejanskem delu pomeni uvedba nove dimenzije varovanja prostorske kulturne dediščine. Med njimi je še posebej značilno, da dotedanje razmeroma strokovno ozke odločitve o varovanju arhitekturnih spomenikov neločljivo povezuje z vsemi oblikami zakonskega, planskega ali izvedbenega odločanja o urejanju prostora in o gradnji v njem (členi 9 - 17). V vseh delih priporočil se poudarja tudi skrb, da ne bi z ločeno dejavnostjo varovanja posamičnih kulturnih spomenikov na eni strani in načrtovanjem izrabe celotnega prostora na drugi strani uničili zgodovinsko značilnih območij in ambientov spomenikov oziroma da spomeniki preprosto ne bi propadli, ker se zanje ne načrtuje ustrezne vloge v prihodnosti in v povezavi s celotnim okoljem.

Kljub temu da je od "listine" preteklo že dobro desetletje, pa moramo ugotoviti, da je sicer v prvem obdobju po njej res prišlo do nekaterih spodbud, da pa smo še vedno daleč od spoznanja, na kako daljnosežne posledice je opozorila. Grobo bi lahko ocenili, da pri nas najbrž večina prostorskih načrtovalcev in konservatorjev listine nikdar ni niti upoštevala niti prebrala in da so tudi strokovna opozorila o problemu po letu 1988 vse bolj usihala (glej op. 1!). Nasprotno je v naprednejših in predvsem bolj odprtih deželah po Evropi iz tega nastalo kar celo novo gibanje, ki se danes oblikuje v enega od osnovnih pobudnikov za varovanje kulturne dediščine.

Zgoraj omenjena priporočila v knjigi Obnova in varstvo so pri nas v krogih konservatorjev in prostorskih načrtovalcev ostala le moralna priporočila, saj zaradi splošnega nepoznavanja problema nove ideje ni bilo mogoče predstaviti kot dovolj podprtje. Zato je tudi razmišljjanje o vsebinskih in prostorskih povezavah kulturne dediščine v začetku osemdesetih let ostalo premalo poudarjeno.

Ugotovitev, da pri predstavitvi kulturne dediščine ni mogoče uporabljati le seznamov posameznih spomenikov, ampak da so ti neločljivo povezani s povsem določenim, prostorom in hkraten poskus njihovega prikaza v celotnem slovenskem prostoru, je ostala neizrabljena.⁷ Čeprav je bilo upravičeno domnevati, da so ti prostorski prikazi izjemno pomembni za načrtovanje gradenj vseh vrst, je bila v praksi še vedno uporabljana metoda parcialnega določevanja pripadnosti posameznih spomenikov, pa naj so bili ti posamezne stavbe, naselja ali deli krajine - in tako je še danes.

Tudi mnogi praktični in teoretični dokazi o potrebnosti neposrednega sodelovanja načrtovalcev prostora in varstvenikov so dosegali le relativne uspehe. "Izdelovanje" spomeniškovarstvenih elaboratov je postalo pač nujnost, nikakor pa ne aktivna oblika sodelovanja v odločanju o prostoru. V letu 1985 je bilo

povsem jasno zapisano, da "področje naselbinske kulture in kulturne krajine strokovno ni ustrezno obdelano, kar naj bi bilo sploh glavni delež spomeniške službe v družbenem in prostorskem planiranju".

Tej kritiki je bila pridružena tudi ugotovitev, da so "kulturni in naravni spomeniki in dediščine le izsek splošnejših vrednot okolja, tako da varstvo posamičnih objektov in ožjih območij ne pomeni dosti, če bomo uničili prostor kot kulturno kategorijo".⁸

Ponovno izrečene misli iz Nairobijske listine in iz Obnove in varstva so dobine v nekaterih primerih vzporedne praktične dokaze. Ob analizi stavbne dediščine v Logatcu⁹ je bilo na primer v uvodnih mislih postavljenih kar nekaj takih trditev, ki so se neposredno navezovale na neločljive povezave med spomeniki in prostorom. Še več, če bi pravilno izrabili ponujeno analizo, bi lahko nastal tudi tu eden izmed vzorčnih primerov varovanja tedaj še ne povsem razvite misli o "arhitekturni krajini" - dodati bi bilo potrebno le tiste povezave s sedanjim in prihodnjim časom, kakršne je predvidevala že Nairobijska listina in kakor so tedaj načrtovali in opravljali prenovo celotne stavbne dediščine že v marsikateri evropski deželi.

Od srede osemdesetih let se je (seveda z zamudo) pričelo tudi na Slovenskem govoriti o pojmu "identitete prostora". Nekaj od teh misli je prišlo z novo modo "postmodernizma" v arhitekturi, nekaj je po dolgem dokazovanju o obstoju te vrednote začelo prodirati tudi v ozke konservatorske strokovne kroge. Velike težave so nastale ob različnih merilih, kaj naj identiteta sploh pomeni: če je z umetnostno zgodovinskega stališča bila identiteta le seštevek vrednot, ki jih je ta stroka raziskovala, je bilo s stališča etnologa že dodanih mnogo pojmov socioološkega ali kulturološkega značaja, s stališča arhitekta pa so bila to predvsem razmerja v prostoru, ki so mu ne le spomeniki, ampak tudi vsi ostali posegi ustvarjali določeno vrednostno stopnjo razpoznavnosti.

Če večini pojemu identitete preprosto ni bil razumljiv, je bil še manj razumljiv pojem "kontinuitete identitete". To pa je - čeprav morda z drugačnim nazivom - osnovna misel varovanja prostorske dediščine, kot jo je začrtala Nairobijska listina, in je danes resnična osnovna naloga spomeniškega varstva.

Zato so se morale tudi v konservatorski teoriji pojavitvi nove sestavine in nove vrednote. V letu 1987 so nastajali poskusi, da bi izoblikovali poleg že znanih prvin ocene spomeniške dediščine še nove: lega v pokrajini, različne stopnje pomenov v prostoru¹⁰ itd. Še vedno pa je prevladoval seštevek drobnih sestavin, ki jih ni bilo mogoče ocenjevati s stališča prostorske pripadnosti ali celo s stališča vloge spomenikov kot nosilcev prostorskih kvalitet. Manjkal je prostor sam, zato avtorica gornjih predlogov v istem zborniku leta 1987 dodaja še pojem "območja", ki jih seveda v skladu s tedanjo zakonodajo poimenuje tako kot posledico zakona o urejanju prostora.¹¹ Zaradi vedno bolj očitnega pritiska na ponovno razmejevanje med "pravim" spomeniškim varstvom (ki naj bi se ukvarjalo res le s spomeniki kot takimi) in vedno bolj agresivnim prostorskim načrtovanjem, so bila predlagana "območja" rezervirana le za grajske parke, arheološka najdišča ipd. S tem se je začela izgubljati sled za zgoraj omenjeno "kontinuiteto identitete" stavbne dediščine kot celote in posamičnih spomenikov kot nosilcev prostorskih vrednot.

Morda zadnji med poskusi, da bi uveljavili pomen prostorske dediščine kot nadgradnje varovanja posamičnih spomenikov, je bila izdelava prostorskega prikaza "zasnove varstva naravne in kulturne dediščine" za Dolgoročni plan SR Slovenije 1988.¹² V razlagi njenega nastanka in v ciljih posebej izstopa zaključna ugotovitev, da je to predvsem izhodišče za "pametno" odločanje o usodi celotnega razvoja in v tem okviru še posebej krhkih utemeljitvah ohranitve vsakega spomenika posebej. Tudi ugotovitev, da je mogoče spomeniško dediščino združevati v skupno obravnavo v prostoru, je že močno blizu pojmu prostorske dediščine. Tokrat je prvič namesto točkasto označenih najpomembnejših spomenikov za

Slovenijo predstavljen poskus vplivov teh spomenikov na okolje in na kvaliteto življenja. Vendar s tako določenimi lastnostmi še vedno ni bilo mogoče niti strokovno niti upravno povezati vrednote v celoto, ki bi zaradi svoje izjemnosti ali vsaj značilnosti uveljavila pogoje za poseben odnos in za prednostno vlogo. Še vedno na primer ni bilo mogoče v neposredni bližini najbolj kvalitetnih spomenikov preprečiti grobih posegov v prostor (lokacije avtocest, daljnovidov). Še vedno ni bilo mogoče v tistih delih slovenskih pokrajin, ki jih je stavbna dediščina in spomeniki znotraj nje tako močno zaznamovala, da so postali pravi simboli slovenske dežele, uveljaviti posebnega odnosa v načrtovanju življenja (specifičen razvoj kmetijstva, turizma, bivanja itd.). Prav tako ni bilo mogoče zagotoviti, da na prvi pogled manj pomembne dele stavbne dediščine strogo čuvamo kot nosilce identitete prostora, spomenike pa kot avtentične vzorce in kriterije kvalitet povsem določenih in visoko vrednih prostorskih enot - namesto da jih prepuščamo grobim enostransko ekonomskim presojam o njihovi preživelosti in nujnosti nadomestitve z novimi stavbami ali pa pretiranemu avtorskemu dopolnjevanju, ker da so pre malo privlačni.

V zadnjih nekaj letih je na Slovenskem razumevanje vrednosti prostorske dediščine vsaj na teoretičnem nivoju močno upadlo, kar kažejo na začetku upoštevane analize dejavnosti spomeniškega varstva. Bodisi neustreznata zakonodaja bodisi neprimerna struktura sodelujočih sta ohromili možnost vzporednega razvoja zahodnoevropskim tendencam. Te pa so postajale vse bolj obvezujoče prav v smeri varovanja prostorske dediščine in v smeri aktivnega povezovanja strogo spomeniških dejavnosti in načrtovanja razvoja celotnega prostora v skupne napore o gradnji boljšega življenjskega okolja za bodočnost. Ob tem lahko le ugotovimo, da je zadnji čas, da se vključimo v nove tokove in ponovno povežemo v enotne cilje, da vzpostavimo nova razmerja vrednot, ki dajejo kulturni dediščini tudi nove možnosti in naloge in da ponovno poskusimo preseči ozke poglede in samozadostno zapiranje posameznih strok - predvsem konservatorske, arhitekturne, urbanistične...

3. Novi pojmi prostorske in naselbinske dediščine ter arhitekturne krajine

Enako kot za pojav pojma prostorske dediščine moramo tudi za izoblikovanje dejanskih nalog, teorij in metod varovanja te dediščine na začetek postaviti enega od mednarodnih dogоворov. To je tako imenovano "Priporočilo o zaščiti in prenovi ruralne arhitekturne dediščine" Sveta Evrope iz leta 1985 (listina iz Granade), ki doslej v našem prostoru še ni bila predstavljena. Na prvi pogled povsem v praktično uporabo usmerjeno priporočilo v resnici pomeni temeljni preobrat prav za naloge varovanja splošne stavbne dediščine oziroma arhitekturnih spomenikov kot njenih sestavnih delov. Zato je Svet Evrope v začetku leta 1991 imenoval tudi posebno strokovno telo, ki naj razvije metode varovanja prostorske dediščine in naj jih nadgradi dosedanjim metodam varovanja spomenikov, hkrati pa tudi poveže z dotedaj samostojnim planiranjem izgradnje celotnega prostora (Group of specialists on Heritage landscapes and sites).¹³

Če povzamemo le nekatere ključne misli listine iz Granade, ugotovimo, da gre v resnici za povsem nove razsežnosti in vlogo varovanja stavbne dediščine. Osnovni vzrok za tako usmeritev izhaja iz ugotovitve, da pomeni ruralni prostor ne le eno najbolj izvirnih sestavin Evrope, ampak hkrati tudi poglaviti dejavnik lokalnega razvoja - po drugi strani pa je prav ta prostor zaradi menjajočih se oblik kmetovanja in socialnih sprememb med najbolj ogroženimi.

Varovanje "kolektivnega spomina Evrope", kakor se pojmuje prostorska dediščina, naj v ruralnem prostoru upošteva tako specifične dosežke in spomenike kot tudi

geografsko značilne tipološke sestavine stavbne dediščine - ti pa naj se vgradijo v varstveno in razvojno politiko. Da bi to dosegli, listina ne priporoča le cele vrste pravih varstvenih in konservatorskih dejavnosti, temveč tudi prenovo najbolj skromnih stavb, če le-te sooblikujejo identiteto prostora. Iz istega razloga priporoča tudi promocijo take sodobne lokalne arhitekture, ki je utemeljena na izkušnjah in duhu tradicionalne stavbne dediščine. Med pomembnimi priporočili so še najrazličnejše oblike stimulacije - od finančnih do strokovnih - in različne oblike predstavitve problema, vzgoje prebivalstva, strokovnjakov, oblasti.

Poglobljena razčlenitev take odločitve ministrov Evropske skupnosti nas seveda pripelje do sklepa, da je bilo to pričakovano nadaljevanje nairobijskega dogovora in delno spontanega razvoja ocene, da je prenova celotne stavbne dediščine, vključno s spomeniki eden od temeljnih ciljev celovitega gospodarjenja s prostorom. Zato lahko z veseljem ugotovimo, da tako kot tokrat, doslej še ni bilo bolj ugodnih pogojev za varovanje celovite kulturne dediščine oziroma njenega najširšega segmenta - stavbne dediščine. Zanimivo je, da so tudi zunaj politične evropske skupnosti začele nastajati podobne zamisli, čeprav zaradi posebnih pogojev še zdaleč ne tako poglobljene - v mislih imam skupnost mediteranskih držav ali našo ožjo skupnost Alpe-Jadran.

Skupina strokovnjakov pri Evropski skupnosti si je zadala poseben načrt dela, v katerem bo do leta 1993 pripravila vse potrebne sestavine, da jih bo mogoče sprejeti kot temeljno obveznost. Ker povezuje na eni strani konservatorsko stroko, na drugi pa planerje, finančnike, politike in druge, so njena dognanja sicer strogo vezana na resnične vrednote, hkrati pa tem vrednotam daje možnost (in nujnost!) posebnega statusa tudi zunaj ozko kulturnih ocen. Ob tem je značilno, da je mnogokrat izražena misel, da za spomenik ne bi smela biti odločujoča (tudi...) njegova gospodarska upravičenost; tokrat je to postavljeno na glavo: prav od kvalitet varovane kulturne dediščine naj bi bila odvisna gospodarska uspešnost posameznih okolij! In v teh kvalitetah so avtentičnost, ohranjenost, originalnost, celovita identiteta in kontinuiteta identitete prostora najvišje ovrednoteni.

Osnovni problemi, s katerimi se je bilo potrebno spoprijeti (v letu 1991), so bili definicija, identifikacija, oblike varstva in vloga prostorske dediščine. Že določitev pojma (v angleščini: "heritage landscape and sites", v francoščini: "sites et environnements culturels") je pomenila posebno težavo, saj je bilo takoj ugotovljeno, da so si v osnovi sicer enaki pomeni v stvarnosti precej različni. Največje razlike izhajajo iz specifičnosti kulturno geografskih regij in to na najširšem makro nivoju (mediteranska za razliko od alpske ipd.) pa vse do lokalnih regionalnih posebnosti (npr.: bohinjski kot za razliko od blejske okolice, belokranjsko območje za razliko od dolenskega-novomeškega itd.).

Zato izrazov ni mogoče neposredno prevesti, saj imamo angleškemu izrazu "heritage landscape" preveč podoben pojem "kulturne krajine", ki pa nikakor ne odgovarja pomenu prostora, v katerem ima najmočnejši vpliv prav celotna hierarhija stavbne dediščine in ne agrarne panoge ali raba prostora, kot naj bi to veljalo pri nas za "kulturno krajino".¹⁴ Obenem mora povezava med pomenom zgodovinskega naselja ("historical site") in za prostor značilnega naselja ("heritage landscape site"), kakor je predlagala komisija pri Svetu Evrope, pri nas dovoljevati ločitev in povezavo med znanim in zaščitenim urbanim/ruralnim naseljem ter doslej neznano vlogo naselja, ki določa identiteto prostora.

Dodatno h gornjim povsem kulturno zgodovinskim in likovnim ocenam je seveda potrebno dodati še zgoraj omenjeno posebnost povezave z vsebino: dejavnosti so v okvirih prostorske dediščine, zgodovinsko pomembnih naselij in podeželja vezane na širok spekter različnih interesov, ki se spremenjajo še glede na individualni ali naselbinski odnos ali pa na odnos sedanjih in prihodnjih obiskovalcev. Zato je mogoče le na osnovi aktivnih regionalnih ali državnih analiz

določiti resnične kapacitete, specifiko in vrednote posameznih prostorsko varovanih območij, jim omogočiti razvoj in zaščito hkrati ter zagotoviti ustrezno vodenje teh dejavnosti.¹⁵

Vsekakor še danes predstavlja največje težave izločeno obravnavanje spomeniško zaščitenih območij. Celovito načrtovanje in razvoj različnih bolj ali manj pomembnih in zaščitenih območij v okviru dovolj širokega prostora (=regije) šele lahko prepreči podvajanje ali uniformiranje arhitekture in prostora, omogoči dovolj široko zasnovane metode urejanja in posebnost razvoja, kar vse so tiste posebne vrednote, zaradi katerih neko prostorsko celoto želimo zaščititi. Obenem le dovolj široko razumevanje in neposredno vgrajevanje zaščite zavarovanih območij v regionalen razvoj omogoča aktivno simbiozo socialnega razvoja (vsebine), gospodarstva in infrastrukture (promet, energetika itd.) celotnega okolja in zato tudi aktivno vlogo zavarovanih območij prostorske dediščine, najkvalitetnejših zaščitenih naselbin in arhitekturnih spomenikov.

Če torej poskusimo podati definicijo območij prostorske dediščine, bi bila ta naslednja:

Prostorska dediščina so topografsko definirana območja, v katerih je posebej razpoznavno kvalitetno sožitje med naravnimi danostmi in grajeno dediščino, v katerih so posamezne sestavine vgrajene s fizičnimi ali duhovnimi vezmi, kot celota pa je izjemnih zgodovinskih, arheoloških, pokrajinskih, umetnostnih, kulturnih, znanstvenih, socialnih in/ali tehnoloških vrednot, ki določajo:

1. dokumentiran obstoj takih razmerij med glavnimi vrednotami - v tem primeru gre za območje prostorske dediščine.
2. značilnosti, posebnosti takih razmerij vsaj ene od navedenih vrednot - v tem primeru gre za naselje, ambient, posebno kvaliteto, kar pomeni osnovno enoto prostorske dediščine.

Zadnja definicija vsebuje zelo pomembna izhodišča za določanje obsega, vrednosti in medsebojnih razmerij območij prostorske dediščine:

- osnovno izhodišče je v celovitem prepletu vseh ustvarjenih danosti, naravnih in antropogenih;
- posamezne prostorske enote je mogoče prepoznati (jih identificirati) in so zato lahko vsaka za sebe določene z lastno identiteto,
- tako ovrednotene enote so določljive tudi topografsko in jih je mogoče zaokrožiti v vseh velikostih od skupine stavb preko naselij do več hektarjev obsegajočih kompleksov (ambientov, teritorijev)
- hiterarhijo določenih (ali določljivih) enot prostorske dediščine lahko uporabimo za določanje območij prostorske dediščine kot posamične ali v skupinah (združene v regije); take enote so lahko opredeljene kot "zaokrožene" (prim.: arheološke ali zgodovinske prostorske enote) ali kot "odprte" (katerih značilnosti so predvsem v likovnih ali socialnih okvirih).

Vzporedno z določanjem absolutnih vrednosti enot in območij prostorske dediščine je potrebno upoštevati tudi interes, zaradi katerih jih sploh določamo in iz katerih izhajajo možnosti njihovega varstva ali vsaj posebnega statusa.

Kot prvega med interesi moramo upoštevati tistega, ki izvira iz razmerij med različnimi vrednotami in njihovimi vlogami v danem prostoru. Tu seveda takoj lahko nastane problem kratkega stika med posameznimi strokami, ki naj določajo absolutne vrednosti stavbne dediščine različnih vrst (arheološke, umetnostnozgodovinske, etnološke itd.) ali pa nastane neuravnovešeno izločanje (poudarjanje ali zanikanje) posameznih sestavin. Šele če se zavemo celovite prostorske hierarhije namreč lahko določimo posamezne ocene - to pa je vsaj v naši slovenski spomeniški praksi včasih resnično težko.

Drugi interes je vezan na vsako skupino posebej; znotraj nje se kažejo različno ocnjene vrednosti iste kategorije arhitektur, ki pa bi morale biti usmerjene hkrati

tudi na razmerje do celotne prostorske hierarhije in ne le na samo sebe.

V tretjo skupino interesov, zaradi katerih varujemo prostorsko dediščino kot celoto, uvrščamo specifične vsebinske (ali morda celo funkcionalne) medsebojne vplive posameznih delov prostorske dediščine, vezane na celoto fizično ali duhovno - v zadnje moramo vsekakor vključevati tudi ljudsko izročilo, folklorne sestavine ipd.

Pri gornjih navedbah je seveda potrebno razumeti, da gre skoraj v celoti le za arhitekturno (stavbno) dediščino kot nosilca identitete območij prostorske dediščine. Na to opozarja tudi konvencija iz Granade. Nekatera območja prostorske dediščine imajo sicer lahko relativno malo te grajene dediščine, vendar imajo zaradi prostorske identitete kljub temu visoko kulturno vrednost (primer: deli Bohinja).

4. Predlog arhitekturnih krajin na Slovenskem

V Sloveniji je prostorsko zaščitenih le nekaj tistih območij, ki imajo pretežno ali izključno težo v ohranjeni in kvalitetni naravni dediščini. Poskus, da bi aktivno oblikovali krajinske parke (Trebče, razširjeni del Triglavskega parka z naselji) ali da bi zavarovali vsaj nekatere širše ambiente (primeri grajskih ambientov) so bili dokaj neuspešni, saj celo znotraj mestnih območij, ki so praviloma v celoti umetno zgrajena in kot tako tudi zaščitena ali vsaj predlagana za zaščito, ni bilo mogoče uspešno preprečevati stihiskske in do hierarhije spomeniške dediščine agresivne gradnje.

Še bolj je značilen povsem brezbržen odnos do tistega širšega prostora, ki uokvirja ali povezuje najpomembnejše prostorske enote v večja območja - krajinske ali regionalne celote. Priporočilo, ki smo ga zgoraj povzeli iz granadske listine, da naj se v območjih z ohranjeno značilno identiteto ohrani čim več originalne substance stavbne dediščine vseh nivojev in da naj se gradi nova arhitektura, ki bo v ustrezнем odnosu do te identitete, je pri nas v praksi znano le kot splošno tariantje nad izgubo značilne slovenske pokrajine, njenih vasi, domačij, kozolcev.

Prav nič ali skoraj nič pa ni bilo doslej mogoče doseči s predlogi, da bi na kakršenkoli način zavarovali izgubo identitete z ustreznimi gradnjami, ki bi nadomestile uniformiranost tipskih stavb ali prostorsko požrešnost podivjanega urbanizma in črnih gradenj. Nekdanji urbanistični redi, sedanji prostorsko ureditveni pogoji in podobno so le formalno zagotavljalni neke vrste nadzor, ki pa je bil na koncu vedno znova odvisen od odredbodajalca - ta pa ali "ni imel časa" ali pa ni bil usposobljen za tako delo. Spomeniška služba je v teh primerih lahko dajala le mnenja in če pogledamo sedemdeseta leta (glej op. 1!), je bila kar preveč zaposlena z oceno lokacijskih pogojev, da bi se lahko posvečala resničnemu varovanju spomenikov, kaj šele identiteti prostora, do katere morda tudi sama po sebi še ni imela izdelanega odnosa.

V sedanjih razmerah je postalno očitno, da je potrebno storiti povsem nov korak, ki bi v spomeniški službi, še bolj pa v tistih okvirih, ki danes dejansko odločajo o prostoru, zagotovil ustrezni odnos do varovanja prostora kot celovite vrednote. Preveč enostransko razumevanje "čistega" ekološkega pristopa bi lahko hkrati uničilo mnoge sestavine naše kulturne dediščine, preveč administrativno ozki varstveni odloki pa bi le še bolj poglobili že tako prevelik odpor proti vsemu, kar določa "kategorija spomeniško zavarovane stavbne dediščine".

Istočasno sta se pojavili dve težnji. V delu spomeniške službe je nastal očiten premik pred nekako petimi leti. Dotlej še močno v prostor usmerjena dejavnost je bila čedalje bolj osredotočena na posamične spomenike, obenem pa je bilo kot kaže tudi vedno manj neposrednih povezav med izdelovalci prostorskih odločitev

in spomeniško službo, če ni šlo za strogo zaščitene ambiente, naselja ali stavbe. Na drugi strani so se v javnosti in tudi v okviru služb, ki so se ukvarjale s prostorom, vedno močneje uveljavljale kritike na neustrezne odločitve in na nestrokovnost dela.¹⁶ Posebej v zadnjem času pa so glasne tudi pripombe, da ne sledimo tendencam Evrope, ki se je že preusmerila od izgradnje industrijskih mest k poindustrijski gradnji kvalitetnega ter ekološko in kulturno visoko vrednega bivalnega okolja.

Ko smo to dvoje povezali, smo dobili nalogu, za katero mislimo, da je ena tistih, s katero se bomo v prihodnosti ukvarjali kot s prioritetno. Še več - osebno celo mislim, da bo to v prihodnje temeljno izhodišče tudi za ohranjanje arhitekturne dediščine v celoti in v njenih posameznih sestavinah.¹⁷

Podobno kot so to zahtevali evropski ministri, moramo tudi pri nas arhitekturno dediščino vgraditi kot celoto v prostor, v katerem in zaradi katerega je tudi nastala. Dogovoriti se moramo za cilje in metode dela, v okviru katerih bo gornja misel postala izhodišče ne le za kulturno osveščene posamezni, ampak tudi za praktično reševanje kulturne dediščine v okviru gradnje boljšega bivalnega okolja. Ob spremembah družbenih odnosov, vzpostavljanju novih vrednostnih meril in ob oblikovanju novih dogоворov (zakonov) je taka naloga lahko postala imperativ, čeprav tudi tokrat ni bilo mogoče povsem uskladiti interesov.

Najprej je bilo potrebno dobiti bitko za uveljavitev prenove kot enega od temeljnih ciljev pri posegih v prostor. Tudi to je bilo mogoče edinole s poglobljenim poznavanjem tujih rešitev in s posebnimi dolgotrajnimi in širokimi raziskavami o specifikri prenove v našem prostoru.¹⁸ Vendar je bil to šele del osnovne zamisli, da moramo na vsak način preseči ozkost v pogledih na pojem dediščine in jo dejansko povezati s prostorom, kot so to napovedovali in zahtevali že nekateri med nami pred skoraj 10 leti in kot to postaja nujnost v celotnem evropskem prostoru. Graditi je bilo potrebno na splošni kritiki neustrezne izrabe in preobrazbe celotnega slovenskega prostora, v tem okviru pa predstaviti spomeniško pomembno dediščino kot merilo za vrednote.

Že več kot dobro desetletje zbirana dokumentacija o celoviti stavbni dediščini slovenskega prostora (ne le o izbranih spomenikih), ki je nastajala v okviru določne raziskovalne naloge in je shranjena v okviru planotečnega arhiva na šoli za arhitekturo FAGG,¹⁹ je omogočila nove predloge. Ugotovljeno je bilo, da je dosedanja prostorska delitev v regionalne skupine stavbne dediščine, ki jih predstavljajo le "kmečke" stavbe (hišni tipi), preozka, da bi jo še lahko uveljavljali kot resnično vrednoto - ostala je le še zgodovinska in simbolna. Isto izhodišče zahteva tudi teorija prostorske dediščine v ostali Evropi.

Ko smo začeli ugotavljati, katere so tiste vrednote, ki so že v preteklosti, pa tudi še danes opredeljujejo razpoznavnost in identiteto "prostorskega zgodovinskega spomina", ki naj bi bil mozaični del v celotni podobi slovenskega in evropskega prostora, smo podobno, kot je bilo že omenjeno, v to vgradili vse vrste spomenikov in stavbne dediščine. Obenem smo dodali naslednjo ugotovitev:²⁰

-Opredelitev posebne vrednosti stilne arhitekture naj bi bila v tem, da je to stavbarstvo s posebej poudarjenimi stilnimi znamenji; ljudska arhitektura bi v primerjavi z njo morala imeti oznako stavbarstva, ki določa regionalne značilnosti in pokrajinsko (=prostorsko) identiteto. Če so torej posebne arhitekture v prostoru lahko dominantne ali pomembni vzori oziroma merila v nekem okolju, je ljudska arhitektura tista, ki te posebne vrednosti spreminja v splošne značilnosti, obenem pa ustvarja identiteto prostora in pokrajine ter ne nazadnje tudi merila relativnih vrednosti stilne arhitekture glede na njeno regionalno ali prostorsko pripadnost.

V tako izoblikovanem okviru je bilo potrebno drugače od dosedanja prakse

določiti tudi pojem "ljudske arhitekture" (ki naj bi ga zato tudi ne uporabljali v dani nalogi), saj se je in se še vedno ta opredelitev razлага iz močno različnih izhodišč. Sama pripadnost kmečkemu sloju, kar je sicer najpogostejsa definicija, bi bila opravičljiva le pod pogojem, da je prav kmečko stavbarstvo podeželja tisto, ki je in ki še vedno edino določa krajinsko razpoznavnost (ne le simbol!). V današnjem pomenu je seveda kmečko stavbarstvo lahko le del tradicije ali pa bi ga morali določati z resnično pripadnostjo sicer že močno manjšinskemu kmečkemu sloju podeželskega prebivalstva. Tudi podeželsko stavbarstvo ni ustrezna oznaka, čeprav to v resnici določa pokrajinsko tipologijo, česar seveda mestna arhitektura ne zmore, saj je v resnici močno introvertirana. Zadnja splošna oznaka, ki bi jo lahko dali ljudski arhitekturi, je pripadnost večini, česar niti za preteklost niti za sedanjost ne bi smeli razumeti kot negativno oceno, saj trdimo, da je prav to stavbarstvo vedno določalo splošna merila vrednot arhitekturne kulturne krajine.

Opredelitev pojma ljudske arhitekture v okviru iskanja vrednot prostorske dediščine torej danes ni več le pripadnost določenemu sloju, ampak iz tradicije izhajajoče posebno mesto tistega dela stavbarstva, ki brez močno izstopajočih (avtorskih ali estetskih) rešitev ustvarja regionalne značilnosti ter arhitekturno krajino. V odnosu do izjemnih arhitekturnih dosežkov ali izloženih spomenikov arhitekture je njena vrednost v pogojevanju meril, ambientov in splošnih razmerij v razpoznavnem prostoru kot tudi v soustvarjanju interesov za njihovo ohranitev.

Na podoben način je bila opredeljena vloga naselbinske dediščine, ki je poleg svojih notranjih vrednot dobila še posebne ocene v svojih razmerjih do širšega prostora. Tudi tu je bilopotrebno odvreči toge delitve na posamične tipe naselbin ali na razlikovanje med bolj ali manj upravno pomembnimi naselji. Najvišjo vrednost so dobila tista naselja, ki so ohranila ali morda celo ponovno ustvarila svojo kreativno vlogo v oblikovanju razpoznavne identitete posameznih območij. Izključno zgodovinsko ali pretežno geografsko pogojene tipologije so bile lahko le v pomoč pri dokazovanju njihove nekdanje ali sedanje nosilne vloge v nastajanju socialnih, ekonomskih ali morda celo arhitekturnovzorčnih meril.

Sele s tako očiščenimi nekdanjimi in z novimi kriteriji vrednotenja vloge stavbne dediščine v oblikovanju krajinske identitete je bilo mogoče razpozнатi današnje stanje slovenskega prostora in ugotoviti, kakšne so njegove dejanske, ne samo zgodovinsko ali simbolno ohranjene karakteristike. Celoten prostor je bilo mogoče razčleniti v geografsko, kulturno zgodovinsko, socialno, gospodarsko, predvsem pa arhitekturno bolj ali manj zaokrožene enote, ki smo jih prav zaradi njihove nosilne sestavine (arhitekture) poimenovali "arhitekturne krajine".

Za razliko od že znanih "kulturnih krajin" je "arhitekturna krajina" tista prostorska enota, v kateri je zaradi specifičnih geografskih, kulturnozgodovinskih, upravnih, socialnoekonomskih, gospodarskih in drugih pogojev razvoja, predvsem pa kot posledica zavestne gradnje in ohranjanja značilnosti bivalnega okolja mogoče razpozнатi enotna merila vseh vrst gradenj, ki so in ki še aktivno soustvarjajo identiteto prostora.

Pod pojmom "gradnje" razumemo vse stavbarstvo od posameznih stavb in njihovih značilnih sestavin, vse vrste naselij z njihovimi razpoznavnimi značilnostmi in vsebinami, do tistih posebnih stavb, ki v pokrajini kot dominante ali posebnosti ustvarjajo specifična merila identitete prostora.

Ker na identiteto arhitekturnih krajin vplivajo predvsem arhitekture, ki so neposredno vezane na celoten prostor (naravni in izoblikovani), so za razpoznavnost slovenskih arhitekturnih krajin odločujoče predvsem značilnosti nemestne arhitekture. Mesta se znotraj sistema uveljavljajo kot nosilci pobud ali izvorov vzorov.

Arhitekture zunaj mest so bile v preteklosti edini nosilci identitete prostora. V času izključnega favoriziranja mestnega prostora (tudi stilnih spomenikov - sredina in druga polovica 20. stoletja) so bile stavbe zunaj mestnih območij zapostavljene, neorganizirano grajene brez skupnih meril in so zato negativno vplivale tako na prostor kot na pomen posamičnih arhitekturnih spomenikov. V prihodnje morajo ponovno dobiti ustrezno vlogo, saj je osnovni cilj smotrna in kvalitetna raba in varovanje razpoložljivega prostora ter človekovih dosežkov v celoti in ne le njihovih izločenih delov.

Arhitekturna krajina bo morala zato postati eno od temeljnih meril za podobo celotnega bivalnega okolja. V različni stopnji kvalitete posameznih arhitekturnih krajin so izražene posebne možnosti za realno varstvo spomenikov arhitekture, stavbne in naravne dediščine, za ustrezen dogovor o poseghih v prostor oziroma za njegovo najbolj kvalitetno varstvo. Arhitekturna krajina je osrednja kategorija prostorske dediščine.

Današnja razdelitev slovenskega prostora na arhitekturne krajine (74 osnovnih in 4 specifični segmenti ter 4 izločene, skoraj neposeljene enote) zaradi prepletjenosti vplivov in vzrokov njihovega nastanka ni vezana niti na geografske niti na politične meje, ampak na objektivno analizo stanja in na posebne, nemerljive pomene pripadnosti, ki so še vedno uveljavljene v razpoznavanju slovenskega prostora (simbolne, semantične, kulturnozgodovinske ipd.).

Čeprav so meje opazne, niso vselej strogo določljive: med posameznimi krajinami so zato označene večje ali manjše stopnje prehodnosti. To pomeni, da se nekateri deli arhitekturne hierarhične tipike pojavljajo tudi v sosednjih arhitekturnih krajinah, čeprav ne kot osnovne značilnosti.

Predvsem zaradi zgodovinsko upravnih pogojev, zaradi geografskih značilnosti pa tudi zaradi velikih sprememb v današnjem času so arhitekturne krajine med seboj povezane v večje razpoznavne ali delujoče enote: arhitekturne regije. Te niso zaokrožene z namenom podrobatega ali zgodovinsko pogojenega določanja sestavin identitete arhitekturnega ali naselbinskega oblikovanja. Predstavljajo tista širša območja, v okviru katerih je v preteklosti nastalo, se do danes ohranilo ali pa je še v nastajanju nekaj značilnih splošnih lastnosti in povezav. Najpogostejši vzrok je v tem, da je bila ali je regija še danes naslonjena na enega od osrednjih centrov uprave, gospodarstva ali izvora arhitekturnih vzorov.

Celotni slovenski prostor je danes mogoče razdeliti na 14 arhitekturnih regij, ki enako kot arhitekturne krajine ne sledijo niti zgolj politično upravnim niti zgolj geografskim celotam niti danes le še zgodovinsko utemeljeni pojavnosti kmečkih hišnih tipov. Starejše regionalne razdelitve, ki jim lahko sledimo vse od Valvasorja dalje, so bile utemeljene šele v začetku 20. stoletja z etnografskimi in geografskimi merili. Kljub na novo opredeljenim merilom in izhodiščem so mnoge nekdanje značilne meje še vedno razpoznavne.

Vurnikova groba delitev celotnega vzhodnoalpskega prostora na velika območja hišnih tipov²¹ in Melikova podobna opredelitev območij značilnih kmečkih naselij ali hišnih tipov²² (obe v dvajsetih in tridesetih letih) sta bili sicer povsem pravilno utemeljeni v svojem cilju, a sta bili kasneje vse prevečkrat napačno povzeti.

Res je, da anonimna arhitektura predstavlja nosilca identitete prostora. Vendar to niso le kmečke hiše (danes še posebej ne več!), ampak celotna hierarhična lestvica ustvarjene stavbne dediščine od preprostega znamenja na polju ali kozolca preko domačij (in v njihovem okviru tudi "hiš") do naselbinskih oblik, cerkva, gradov ali drugih izjemnih starih in novih arhitektur, ki kakorkoli soustvarjajo kvalitetno podobo prostora. Izločevanje kmečkih hiš kot edinih nosilcev te identitete pa nikakor ne more predstavljati niti prostorskih niti arhitekturnih značilnosti v nekem okolju.²³

Poleg primerjave ugotovljenih arhitektturnih regij z relativno sodobnimi zgoraj omenjenimi opredelitvami tovrstne razdelitve Slovenije na krajinske enote, v katerih naj bi bila temeljna značilnost njena arhitekturna podoba, so odločujoče tudi vzporednice z drugimi izhodišči. V prvi vrsti so na to prav gotovo vplivali zgodovinski upravni in ekonomski pogoji.

Izhodišče je začelo nastajati že v srednjem veku in karta fevdalne razdrobljenosti slovenskega ozemlja²⁴ se do določene natančnosti že pokriva z današnjimi razmejitvami na eni strani arhitektturnih krajin, na drugi regij. Pomemben podatek iz tega časa so tudi smeri vplivov, ki utemeljujejo obenem tudi večjo ali manjšo povezanost med posameznimi deli prostora (krajinami ali regijami) in s tem tudi povezave med značilnostmi arhitekture kot nosilca skupnih lastnosti.

Se bolj kot razdrobljenost slovenskega ozemlja v srednjem veku, ki je eno od najpomembnejših izhodišč za razvoj specifično slovenske mnogovrstnosti, so bile močno začrtane upravne meje kasnejših slovenskih dežel, ki so neposredno vplivale na združevanje krajin v regije.²⁵ V 18. in v 19. stoletju so znotraj teh dežel veljali posebni zakoni gradnje, ki so dokončno oblikovali večja območja - čeprav jih v resnici niso mogli nikdar zajeti v uniformirano podobo. Tudi upravne razdelitve novejšega časa (nekdanji srezi, okraji, katastrske občine ipd.) ali pa zelo stara merila razdelitve cerkvenih pristojnosti na prafare in fare so v upravnih merilih skušale zaokroževati arhitekturno podobo prostora v celote, ki jih je bilo mogoče obvladovati.

Da je bil rezultat vendarle povsod vsaj relativno neodvisen od spremenljajočih se upravno političnih meja, morda najbolje dokazuje primerjava z zemljevidom narečij na Slovenskem.²⁶ Ta del kulture je bil prav gotovo še najmanj odvisen od upravnih meja in je bil zato morda tudi najbolj vztrajen. Karta narečij na Slovenskem se s kartou arhitektturnih krajin oziroma regij prekriva v skoraj izjemnih podrobnostih. Razlog je v skupnem izhodišču, ki opredeljuje arhitekturno krajino ali regijo kot določljiv prostor s skupnimi značilnostmi celovitega segmenta stavbne dediščine, ki se v posebnostih razlikuje od splošnih zakonitosti, enako kot se jezikovne posebnosti narečij razlikujejo od umetnega knjižnega jezika in so določljive v realnem prostoru.

Tako razumljene zakonitosti nastajanja arhitektturnih krajin je potrebno razumeti še v njihovih razvojnih zakonitostih. Osnovno izhodišče pomeni ugotovitev, da je razvoj arhitekture vedno odvisen od različnih stopenj navezovanja na izvore idej in na posredovane vzore; stopnja razvitosti teh povezav pa ustvarja večje ali manjše sorodnosti med sicer avtonomno nastajajočimi celovitim stavbnimi hierarhijami posameznih arhitektturnih krajin. Razvojno je že zemljevid srednjeveških povezav pokazal, kako odprte ali medsebojno ločene so bile posamezne tedaj nastajajoče regije, po istih poteh pa so se širili tudi splošni vplivi na stavbarstvo. Meje med osrednjimi slovenskimi predeli in primorskim ali na drugi strani panonskim delom so hkrati najbolj vidne ločnice.

Posredovanje stavbnih vzorov ali celo nadzor nad gradnjo je poleg upoštevanja upravnih smeri teklo predvsem preko bolj ali manj razvith centrov: mest in trgov. Podrobno proučevanje je privedlo do zaključka, da je bilo na tej poti več različnih stopenj. Makroregionalni center je bil (in je še danes!) osnovni vzor in glavni posredovalec splošnih merit arhitekture pa tudi stilnih posebnosti in mode.²⁷ Sedanji (in največkrat tudi nekdanji) taki centri so še vedno nosilci arhitektturnih regionalnih enot.

Naslednji stopnji sta bili vmesni regionalni center in mali regionalni center. Oba sta se izkazala kot središči posameznih arhitektturnih krajin (z nekaterimi izjemami, kjer je krajina nastala brez takega centra). Prvi je krajine še povezoval med seboj, drugi je bil vedno že zaključni člen v verigi. Znotraj arhitektturnih krajin so v posameznih naseljih nastajali vzori za širšo ali ožjo okolico: mali regionalni centri so obvladovali več naselij v delu arhitekturne krajine, pomembna naselja pa le svojo neposredno okolco. Tako hierarhično razdeljena mreža naselij v sloveskem

prostoru se neposredno prekriva tudi z analizo vrednosti teh naselij glede na to, koliko je še ohranjena njihova stavbna dediščina kot merilo oblikovanja naselja in kot izvor ali vsaj merilo za gradnjo ali vrednotenje celotne stavbne hierarhije. Ugotovljeno je bilo, da je nekaj več kot 600 naselij na Slovenskem še doseglo kvaliteto med mikro in makro regionalnim centrom.²⁸ S tem ponovno povezujemo vrednote prostorske dediščine in dosedanje kategorije stavbne dediščine oziroma arhitekturnih spomenikov. Obenem v povratni smeri lahko ugotavljamo relativno vrednost spomeniško zaščitenih posameznih stavb ali kompleksov kot sestavin prostora in ne le kot izloženih avtonomnih vrednot - tako jih neposredno vključujemo v vsebinsko varovanje prostorskih vrednosti.

Opozoriti je potrebno še na problem meja med arhitekturnimi krajinami ali med arhitekturnimi območji. Že omenjena transparentnost (prehajanje določenega dela značilnosti arhitekturne identitete med sosednjimi območji) je nastala zaradi posebnosti mehanizma prenašanja vzorov. Po eni strani so bile to smeri, po katerih so se vzori res le prenašali (primer: vzdolž glavnih prometnic že pred nekaj stoletji), po drugi strani pa so bile vedno tudi smeri, od koder so se vzori le sprejemali in se nato niso več posredovali dalje. Ponekod (največkrat na politično ali geografsko močno zaprtih mejah) je bil tak prenos idej povsem zaprt (na primer med Primorsko in notranjo Slovenijo) in se je arhitekturni razvoj posredoval daleč naokrog - ponovno preko makroregionalnih središč. Zato je ta transparentnost, kakršno je mogoče razbrati danes, kot opozorilo tudi posebej označena; služila pa naj bi boljši organizaciji nadzora nad varovanjem značilnosti slovenskih pokrajin ali razumevanju posebnosti. Primer: nekdanje območje samostojne arhitekturne krajine s središčem v Logatcu je bilo v preteklosti močno naslonjeno na notranjske arhitekturne krajine²⁹ - danes se že skoraj povsem naslanja na ljubljansko območje vplivov.

5. Metodologija določanja in vrednotenja slovenskih arhitekturnih krajin in regij (prostorske dediščine)

Iz zgoraj strnjene razlage pojava in nujnosti uveljavitve novega pojma prostorske dediščine in nanjo navezanih slovenskih arhitekturnih krajin oziroma arhitekturnih območij je izšla osnovna metodologija določanja ter ocenjevanja obravnavanih sestavin prostora.

Vsaka arhitekturna krajina je določena z naslednjimi osnovnimi sestavinami, ki so glede na posebnosti vsake od krajin podrobno razčlenjene:

Značilnosti naselij:

položaj:

- glede na geomorfologijo,
- glede na kulturno krajino,
- glede na komunikacije;

razporeditev:

- glede na velikost in zasnova,
- glede na prostorske značilnosti,
- glede na doseženo stopnjo izoblikovanosti;

vsebinske posebnosti in oblikovanje:

- glede na vsebino ali izvor,
- glede na parcelacijo,
- glede na posebnosti oblikovanja prostorskih gabaritov;

Značilnosti dominant, arhitekturnih posebnosti:

- vloga v pokrajini,
- razmerje do naselja,
- posebnosti in vrste.

Značilnosti domačij, arhitekturnih kompleksov in stavb - razporeditev stavb in kompleksov (prostorska razmerja 1):

- vrsta kompleksa/domačije (osnovna delitev),
- lega v razmerju do terena,
- dosežena stopnja izoblikovanosti;

velikost razmerja in oblikovanje volumnov (prostorska razmerja 2):

- tlorisne značilnosti,
- višinske značilnosti,
- dosežena stopnja izoblikovanosti;

Značilnosti streh, (oblikovanje 1):

- oblika,
- kritina;

Arhitekturni členi (oblikovanje 2):

- deli stavbe,
- odprtine,
- okrasni členi, elementi;

Posebnosti - specifična pripadnost ali izvor (oblikovanje 3):

- geografska pripadnost,
- socialna pripadnost,
- oblikovne posebnosti.

Osnovne, zgoraj naštete sestavine določajo tiste specifične lastnosti, ki združujejo arhitekturno oblikovanje v enoto arhitekturno krajino, obenem pa določajo posebnosti identitet, ki je značilna za dejanski in razpoznavni prostor.

Poseben glosar in katalog vzorov posamezne pojme podrobno pojasnjujeta. Izdelana sta morala biti zaradi splošne neusklajenosti podobnih izrazov v različni strokovni literaturi. Ker različne stroke (geografija, arhitektura, etnologija, umetnostna zgodovina, konservatorstvo) pokrivajo le posamezne dele celovitih in značilnostnih razmerij vsega grajenega v okviru posameznih arhitekturnih krajin in ker vsaka stroka po svoje razlagata definicije, ki so sicer enako poimenovane, ali pa za isti pojem uporablja drug izraz, je bilo potrebno izdelati nov, združevalni glosar. Ta naj bi - kolikor je mogoče - uporabil že znane termine, a jih obenem poenotil in na novo razložil, oziroma priredil za današnjo rabo. Hkrati naj bi s pomočjo usklajenega poimenovanja omogočal primerjalne študije v širšem prostoru (vsi podatki o značilnostih posameznih arhitekturnih krajin so obdelani računalniško in prirejeni za medsebojne kompilacije).

Pojmi (vsega skupaj okrog 250) so razdeljeni v posamezne skupine, ki združujejo tiste lastnosti, ki neposredno omogočajo razpoznavnost (identiteto) naselij, arhitektur ali posebnosti za vsako od arhitekturnih krajin. Določajo:

- še ohranjene zgodovinske (v literaturi navajane) značilnosti, kjer so le-te še

ohranile dovolj velik vpliv v prostoru;

- kvalitetne sestavine današnjega stanja identitete arhitekturnih krajin na Slovenskem;

- merila oziroma definicije, s katerimi se preverja ustreznost varovanja obstoječih oziroma vključevanja novih gradenj v celovito podobo in značilnosti poselitve (izoblikovanosti) posameznih delov slovenskega prostora na ravni arhitekturnih krajin.

Izrazi (pojmi) so prevzeti po ustaljeni ali pretežni rabi v slovenski strokovni literaturi. Ker ta ni enotna in ker ponekod uporablja merila fizične, drugje pa le merila pomenske vrednosti (podrobna primerjava tega izrazoslovja še ni bila opravljena), je bilo potrebno mnoge med pojmi ponovno ali celo na novo opredeliti (definirati). Zato so nekateri starejši pojmi uporabljeni neposredno, čeprav so svojo nekdanjo veljavo že izgubili. Tako je omogočena tudi ponovna izpeljava iz starejše ali ozko strokovne literature, dodatna pojasnila v glosarju pa opredeljujejo definicije tudi v novih pomenih.

Vse značilnosti posameznih arhitekturnih krajin so predvsem kakovostne oznake - torej ne pomenijo avtomatizma številčno najmočnejšega dela stavbne dediščine, ampak predvsem njeno kvalitetno. Ker istočasno izhajajo iz že poznanih vzorcev in lastnosti (tistih, ki so tudi splošno znani), so kvalitetne značilnosti identitete arhitekturnih krajin hkrati vezane tudi na historične oblike in s tem na celoten kompleks spomeniško zaščitene stavbne dediščine oziroma arhitekturnih spomenikov.

Kataloško dodani (grafično predstavljeni) vzorci so tako le splošni vzorci za razumevanje in niso niti podpovprečni niti najboljši primeri arhitekturnih značilnosti. Tudi tekstualne oznake ne pomenijo edinega obveznega priporočila, temveč omogočajo ustrezeno izhodišče bodisi za neposredno izvajanje kontrole meril identitete ali za dogovor o likovnih in drugih merilih pri uvajanju novih gradiv ali oblik, ki bi morala kontinuirano soustvarjati identiteto prostora. S tem zagotovimo tudi prednostne odločitve pri varovanju celotnega spektra stavbne dediščine in znotraj nje posamičnih kulturnih spomenikov z njihovimi ambientalnimi kvalitetami vred.

Arhitekturne krajine imajo seveda tudi na Slovenskem različno stopnjo ohranjenega identitetnega razmerja med grajenimi in naravnimi danostmi: geografske, geomorfološke, kulturnozgodovinske, upravne, gospodarske, socialne, bivalne, ekološke, likovne in semantično arhitekturne vrednosti, katerim so dogovorjene spomeniške vrednosti izhodiščno merilo.

Glede na gornje zahteve je mogoče arhitekturne krajine Slovenije razdeliti v tri vrednostne kategorije - izvzeta so območja izrazitih naravnih vrednot, neposeljeni predeli in ožja mestna območja. Zadnja ustvarjajo nove oblike ("mestno krajino") ločeno od naravnih in širših prostorskih specifik.

1. Kategorija:

Značilnosti:

- ohranjena je večina kvalitetnih razmerij med celotno stavbno dediščino z vsemi vključenimi arhitekturnimi, urbanističnimi in ruralnimi spomeniki in splošno identiteto arhitekturne krajine;

- ohranjena je osnovna identiteta naravne dediščine;

- ohranjena je prostorskim značilnostim in naravnim danostim prilagojena raba prostora in tipika arhitekture;

- ni izrazito motečih stavb ali drugih posegov v prostor, ki bi razvrednotile bistvene dela arhitekturne krajine (dopusčen je obstoj že izvedenih manjših neprimernih posegov).

Cilji varovanja in gospodarjenja:

- varovati kvalitetno vlogo naselij in dominant v prostoru in ne dopuščati preseganja značilnih meril ter arhitekturne hierarhije;
- ohranjati arhitekturno tipiko v vseh najpomembnejših sestavinah in pojavnosti, nove gradnje ne smejo izstopati kot destruktivne sestavine; tipski načrti načeloma ne bi smeli biti dovoljeni;
- izpostaviti potrebo po specifični vsebini: posebne oblike kmetijstva, gozdarstva in drugih vrst izkoriščanja naravnih bogastev, prednost turizmu, poudarek na nemotečih dejavnostih, prepovedati moteče melioracije ali ureditve vodotokov, posebej oblikovati energetske in prometne poti, če so te nujno potrebne;
- poudarjeno varovati kulturne spomenike in spomeniške komplekse ter uvesti varovanje zaščitene arhitekturne krajine.

V najvišjo kategorijo je uvrščenih 7 arhitekturnih krajin, pretežno naslonjenih na gorska območja.

2. Kategorija:

Značilnosti:

- relativno še dobro razpoznavna identiteta arhitekture krajine, ohranjena večina značilne mreže naselij in prostorskih značilnosti (dominant);
- posamezni deli naravne dediščine še tvorijo pomembne sestavine arhitekture krajine;
- raba prostora in arhitekturna tipika sta pretežno še usklajeni z naravnim okoljem, neustrezni posegi v prostor še ne prevladujejo;
- arhitekturni kompleksi, netipične stavbe in posamezne negativne dominante še niso do nespoznavnosti deformirale identitete arhitekture krajine.

Cilji varovanja in gospodarjenja:

- ohranjati vlogo naselbinskih silhuet, tipičnost prostorske razporeditve dominant in posebnosti v pokrajini; merila vgrajevati tudi v usklajeno rast naselij;
- nadzorovati arhitekturno tipiko novogradenj in hierarhična razmerja arhitekture v prostoru;
- ohranjati splošna identitetna razmerja med naravnimi danostmi in posegi v prostor;
- ohranjati kompleksno vlogo zavarovane stavbne dediščine in poudarjeni pomen arhitekturnih spomenikov kot meril v prostoru in kot izjemnih kvalitet;
- usklajevati splošen gospodarski in demografski razvoj z značilnostmi prostora ter pospeševati razvoj posebnih dejavnosti (specifičnega kmetijstva, turizma, rekreacije).

V drugo kategorijo je všetih 25 arhitekturnih krajin in 4 specifični deli sicer nevšetih arhitekturnih krajin.

3. Kategorija:

Značilnosti:

- Zaradi neustrezne poselitve prostora, neustrezne arhitekturne tipike in grobih posegov v prostor z infrastrukturnimi in drugimi sestavinami arhitekturna krajina nima več izražene lastne identitete; deloma je lahko ohranjena na robovih ali stikih s kvalitetnejšimi enotami.
- Simbolno ali likovno značilne arhitekture in deli naselij, ki so ponekod sicer še ohranjeni, so izgubili svoj prvotni pomen zaradi premajhne gostote in nepovezanosti; novo stavbarstvo ali nove arhitekture ne glede na morebitne individualne vrednosti še nimajo takih kvalitet, ki bi nadomestile nekdanje.
- Nove dejavnosti in agresivna raba prostora so spremenili večino prostorskih

razmerij tako v odnosu med naravnimi in grajenimi sestavinami kot v okviru hierarhije arhitekture; dominante, čeprav so lahko same po sebi kvalitetne arhitekture, nimajo pozitivne vloge v ustvarjanju kontinuitete identitete celotnega prostora.

Cilji varovanja in gospodarjenja:

- ohranjati identiteto tistih (največkrat robnih) delov arhitekturnih krajin, ki še vsebujejo določeno stopnjo kvalitetnih vrednostnih razmerij ustvarjalne identitetne enote;
- usmerjati rabo prostora in tipiko gradnje v ponovno pridobitev identitete ali v izoblikovanje nove;
- posebno pozornost posvetiti ekološkim problemom, ki so v tej kategoriji najmočnejši;
- ohraniti preostale dele stavne dediščine (tudi po prostorsko ne povsem zaokroženih kompleksih), predvsem tiste, ki tvorijo vsaj minimalno ohranjene ambiente arhitekturnim spomenikom ali ki so ostali vsaj simbolni vzorci sicer že pretežno izgubljenih delov kulturne dediščine nekdanje identitete; posamezne arhitekturne spomenike ohranjati kot kvalitetne izjeme.

V zadnjo (negativno) kategorijo je vštetega največ slovenskega prostora: skupno 40 arhitekturnih krajin!

6. Uveljavitev slovenske prostorske dediščine

V okviru tako opredeljenih značilnosti celotnega slovenskega prostora, kot to predлага naša študija, moramo kot najvišje prostorske vrednosti dodati še tiste posebne enote, ki jih uvaja predlog izvedenske skupine pri Svetu Evrope: zgodovinsko krajino in zgodovinski kraj (neposredno prevedeno: historical landscape and site). Ti enoti sta do arhitekturne krajine v enakem odnosu, kot so arhitekturni spomeniki v odnosu do stavne dediščine: so najvišje merilo v celoviti hierarhiji svojega segmenta kulturne dediščine.

Doslej so pri nas znane le naslednje prostorsko zaščitene enote s pomembnimi spomeniškimi vrednostmi: zgodovinsko jedro (ali v najboljšem primeru naselje), deli oblikovane krajine, kot so parki, grajski kompleksi, drevoredi itd., vse vrste naravnih rezervatov, posamični primeri v prostoru varovanih posebnosti (vzorec: Tavčarjev dvorec Visoko z okoljem) in nekateri zgodovinsko zanimivi kompleksi, ki pa imajo marsikdaj tudi ideoološke predzname (spomeniški kompleksi iz NOB). Če primerjamo že omenjeno karto Zasnova varstva kulturne dediščine v dolgoročnem planu Slovenije (glej op. 12!) s celovito oceno ohranjene identitete v arhitekturnih krajinah, takoj opazimo, da so v dolgoročnem planu združena območja večje gostote spomenikov, ki pa so po prostorskem preizkusu ocenjena z najnižjo oceno. Oklica slovenskih središč je prav gotovo najbolj degradiran del slovenskega prostora, čeprav ima morda največje število posamičnih spomenikov. Zato bo potrebno krajinsko in krajevno dediščino (kot bi morda tudi lahko prevedli predlagana pojma, na novo opredeliti, ovrednotiti in vgraditi v celovito shemo varovanja kulturne dediščine - to pa je že postal nova naloga spomeniške službe in javnosti.

Če bi skušali uveljavljati novo kategorijo kulturne dediščine le zaradi njene zanimivosti ali pričevalnosti, bi podobno kot v drugih deželah prav gotovo ne mogli uspeti.³⁰ Sele z zgoraj že večkrat poudarjeno mislijo, da je to ena od

temeljnih vrednot celotnega bivalnega okolja, ki je hkrati tudi visoka simbolna oziroma zgodovinska vrednota, saj vsebuje tudi vso že doslej varovano stavbno dediščino in spomenike, in jim zato tudi omogoča nadaljnji obstoj, postanejo izhodišča za uveljavitev pomena prostorske dediščine določljiva tudi v okviru najširše naloge smotrnega gospodarjenja in varovanja prostora.

Prostor kot celota je tudi v Sloveniji postal posebna vrednota, človekova prisotnost v njem pa je omogočena v prihodnje le z uporom proti ekološki, kulturni in identitetni poluciji. Ob današnjih možnostih, da tak cilj vgradimo tudi v bodoče sisteme odločanja o gospodarjenju z vsem prostorom, hkrati pa ob vedno pogostejših kritikah o dosedanji neučinkovitosti nadzora nad omenjenimi polucijami, postane prostorska dediščina v prihodnje lahko nosilka zamisli.

Zato se je v dolgoletnih raziskavah, ki so omogočile pripravo predloga o varovanju prostorske identitete, vedno povezovalo obe skrajnosti: na eni strani strogo omejene pojme kulturne dediščine, na drugi strani pa vrednote bivalnega okolja.³¹

Razdelitev slovenskega prostora v arhitektурne krajine in njihova podrobna razčlenitev je predvidena za uporabo na naslednjih nivojih:

- uveljavljanje prostorskih razmerij varovanja kulturnih spomenikov kot nosilcev merit identitete v njihovem razpoznavnem okolju in vgrajevanje njihovega ohranjanja v izhodišča za odločanje o sedanjem in prihodnjem rabi prostora,
- ugotavljanje splošne zahtevnosti ohranjanja identitete arhitekturnih krajin in regij (znotraj njih pa posameznih ključnih sestavin) ter ugotavljanje možnosti razvoja vsebine ali dejavnosti glede na kvalitete bivanja (bivanje - delo - kmetijstvo - industrija - turizem ...),
- uveljavitev vrednot prostorske dediščine kot enega izmed izhodišč za programiranje območnih in lokalnih prostorskih planov ter za preverjanje njihove ustreznosti s ciljem ohranitve identitete prostora,
- kot instrument za preverjanje in vgrajevanje merit za vse izvedbene prostorske dokumente in odločitve,
- kot neposreden nadzor nad ustreznostjo predlaganih sestavin lokacijskih odločb (tudi o varovanju ali morda celo odstranjevanju arhitektturnih spomenikov ali delov dediščine), vezano na posebno stopnjo arhitekturnega načrta,
- za organizacijo nadzora ustreznosti detajlnih, lokalnih in regionalnih odločitev za posege v prostor,
- za usmerjanje razvoja gradbene operative in industrije, organizacijo razpisov za prostorske rešitve itd.

Da bi dosegli resničen "izvedbeni" nivo, bo seveda potrebno v nadaljevanju podrobno opredeliti, oceniti in vgraditi v odločitve tudi tiste posebnosti realnega prostora (posameznih kompleksov, naselij ali delov arhitektturnih krajin), ki ne morejo biti upoštevani na predlaganem združevalnem nivoju arhitektturnih krajin in območij. Nadzor nad upoštevanjem nujnosti take podrobne analize prostora pa je cilj predstavljene zamisli prostorske dediščine.

Pomemben korak bo dosežen, če bo mogoče čimprej pojma in vlogi prostorske dediščine in vrednote identitete prostora vgraditi tudi v zakonodajo. Ta bi morala delovati na republiškem nivoju kot strateška, na območnem kot nadzorna in na lokalnem kot izvedbena - vse to bi moralo biti vzporedno vgrajeno v zakone o varovanju naravne ali kulturne dediščine, o načrtovanju (planiranju) poseganja v prostor, o izrabi prostora (kmetijskih površin, infrastrukturnih dejavnosti) in ne nazadnje o vseh vrstah gospodarjenja s prostorom (od stanovanjskega zakona do zakona o gozdovih ali drugih naravnih bogastvih). Delno bo (upajmo) to že doseženo, deloma bo ideje potrebeni dodajati kasneje - to velja tudi za povezavo z zakonom o varovanju kulturne dediščine.

Zakonodaja, ki uveljavlja urejanje prostora, naj bi na republiškem in lokalnem nivoju zahtevala:

- obveznost varovanja posebnih enot krajinske in krajevne dediščine kot najvišjih vrednot in merit identitete prostora v okviru posameznih arhitekturnih krajin, povezanih v arhitekturne regije;
- obveznost upoštevanja ustreznegra ohranjanja (prenove) vseh najbolj pomembnih delov stavbne dediščine (spomenikov) in tudi celotne ostale že zgrajene stavbne dediščine tudi v pomenu bolj smotrnega gospodarjenja s prostorom oziroma v pomenu ohranitve najboljših kulturnih sestavin bivalnega okolja;
- obveznost upoštevanja ustreznegra oblikovanja oziroma razpostavljanja novih gradenj (arhitekture) v meritih, ki jih podajajo elementi identitete arhitekturnih krajin - v ta okvir sodi tudi določljiva hierarhija arhitekture oziroma njene vloge v prostoru in v medsebojnih odnosih;
- zagotovitev makroprostorskih načel nadzora ustreznosti arhitekturnih posebnosti ne glede na lokalne, regijske ali drugače določene politične meje,
- obveznost vgraditev dogovorjenih merit tipike arhitekturnih krajin (in razmerij do stavbne dediščine oziroma spomenikov arhitekture) v regionalne in lokalne prostorske akte ne le z likovnimi meritili, ampak tudi z vsebinskimi in pomenskimi.

Da bi to dosegli, morajo biti gornja načela prisotna v naslednjih izvedbenih dokumentih:

- v vseh dokumentih o urejanju prostora in naselij;
- v vseh dokumentih o izvedbi gradenj ali prenovi stavb v prostoru (nekdanji zazidalni načrti);
- v vseh lokacijskih odločbah.

Seveda bi morali hkrati vzpostaviti tudi nekatere pogoje, ki bi gornja načela ali celo zakonske predpise sploh omogočili izvajati:

- Tisti, ki sprejema prostorske dokumente, mora vključiti oziroma zahtevati izdelavo merit za preverjanje ustreznosti arhitekture in naselij ter merit za odločanje o pomenu in vrsti varstva ali prenove že zgrajene stavbne dediščine (spomenikov) v ustremnem razmerju do kontinuitete identitete vsake arhitekturne krajine.
- Tisti, ki izdaja lokacijske odločbe ali kakršnakoli strokovna mnenja o pomenih in kriterijih za varstvo ali gradnjo, mora biti usposobljen, da po dogovorjenih meritih presodi ustrezost predloga oziroma da predpiše načrtovalcu dogovorjene kriterije za oblikovanje arhitekture, usklajene z značilnostmi arhitekturnih krajin.
- Dogovorjena meritla naj veljajo predvsem za najširše plasti stavbne dediščine (anonimno stavbarstvo) in za tisti pretežni del gradenj, ki je v vseh časih in ki še danes oblikuje splošno identiteto prostora. Preseganje dogovorjenih merit je mogoče v primeru, da je posamezni spomenik ali arhitekturna rešitev zasnovana tako, da že ustvarja ali da pričakujemo vsebinsko, likovno, hierarhično, simbolno in ekološko kvalitetno nadgradnjo identitete arhitekturne krajine, hkrati pa da zagotavlja jasno izraženo kontinuiteto identitete prostora.

Predlog uvedbe nove kategorije varovanja že ustvarjene prostorske dediščine, ki jo specifično prilagojeno našim potrebam prenašamo k nam iz ostalega dela Evrope, kjer se je kot pojem že uveljavila, je predvsem vgrajevanje vrednot celotnega spektra kulturne dediščine v današnje okolje in možnosti. Ne v okvirih konservatorske stroke ne med načrtovalci prostora ne med arhitekti še ni ustrezno izobraženih, predvsem pa usmerjenih strokovnjakov, ki bi takoj omogočili opravljanje te odgovorne naloge. Tudi v drugih okoljih načrtujejo pospešeno vzgojo specialistov, ki je ne bi smeli zamuditi tudi pri nas.³²

Morda najpomembnejši del je seveda vzgoja javnosti, ki naj zajame celoten

spekter od strokovnjakov preko politikov do vsakega posameznika. To ni parola, ampak nujnost, kakor tudi ni parola ugotovitev, da se moramo morda najbolj batiti, da bi med strokovnjaki samimi tako kot ponavadi nastali dvomi o upravičenosti uvajanja nove naloge. Med pripravami na predlagano novost smo opravili tudi nekaj bolj ali manj naključnih anket, ki niso bile preveč spodbudne. Tako ni nenavadna izjava odgovornega človeka za prostor v eni od slovenskih občin, da preprosto nima časa, da bi se ukvarjal tudi s problemom identitete ali sploh oblikovanja v lokacijskih odločbah, saj za to tudi nima zakonsko opredeljene naloge. Podobno razmišljanje med konservatorskimi vrstami, da to pač ni več tisti pomembni del kulturne dediščine (s stilnimi vrednotami), ki zasluži, da se spomeniško varstvo z njim ukvarja, lahko pripelje do enakih posledic. K drugačnim pogledom lahko pripomore le ustrezna razgledanost in aktivno dopolnjevanje znanja. Zato so med pogoji za uveljavitev pomena prostorske dediščine in identitete okolja prav na prvem mestu novi pogledi strok, na drugem dovolj razumljiva pojasnila v javnosti in na tretjem nove politične naloge, ki naj se zgledujejo tudi v tem segmentu po tisti Evropi, ki se ji želimo priključiti.

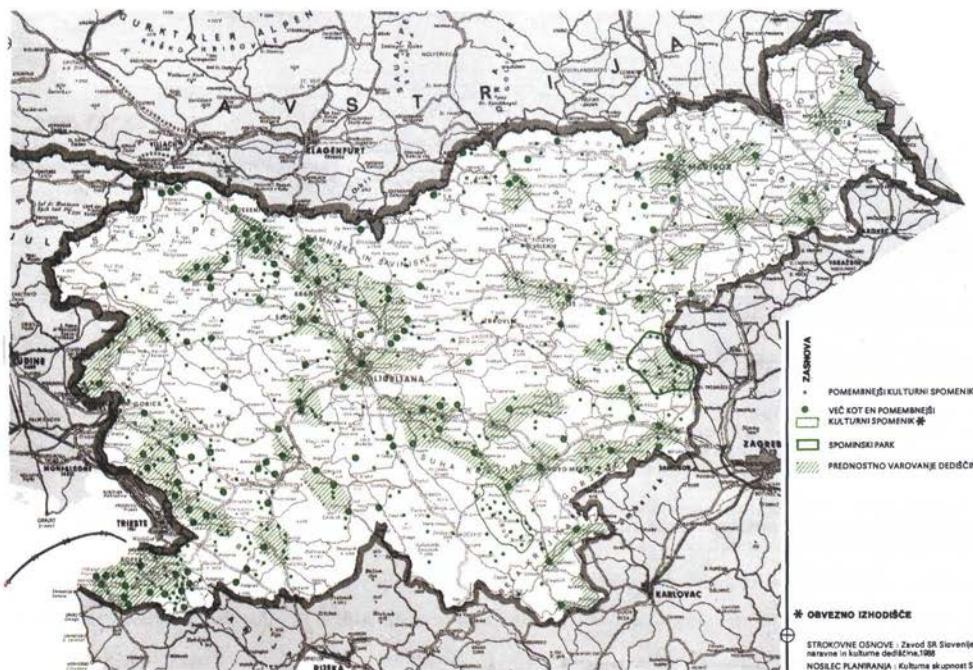
Celotna raziskovalna naloga je bila nekajkrat že predstavljena mednarodni javnosti od Svetu Evropo do regionalnih okvirov Alpe-Jadran. Deli specifičnih rezultatov so bili celo vključeni v zaključke že omenjene skupine izvedencev pri Svetu Evropi.

Za slovensko okolje je predlagano, da postane nadzor nad identiteto slovenskega prostora del predlaganega zakona o urejanju prostora kot deklarirani javni interes. Žal zaradi razmeroma zaprtega nastajanja nekaterih drugih novih zakonov (tudi zakona o varovanju kulturne dediščine) zamisli (še) ni bilo mogoče dodati vsem tistim ravnem, v katerih je odločajoča in s katerimi se mora povezovati za njeno polno rešitev.

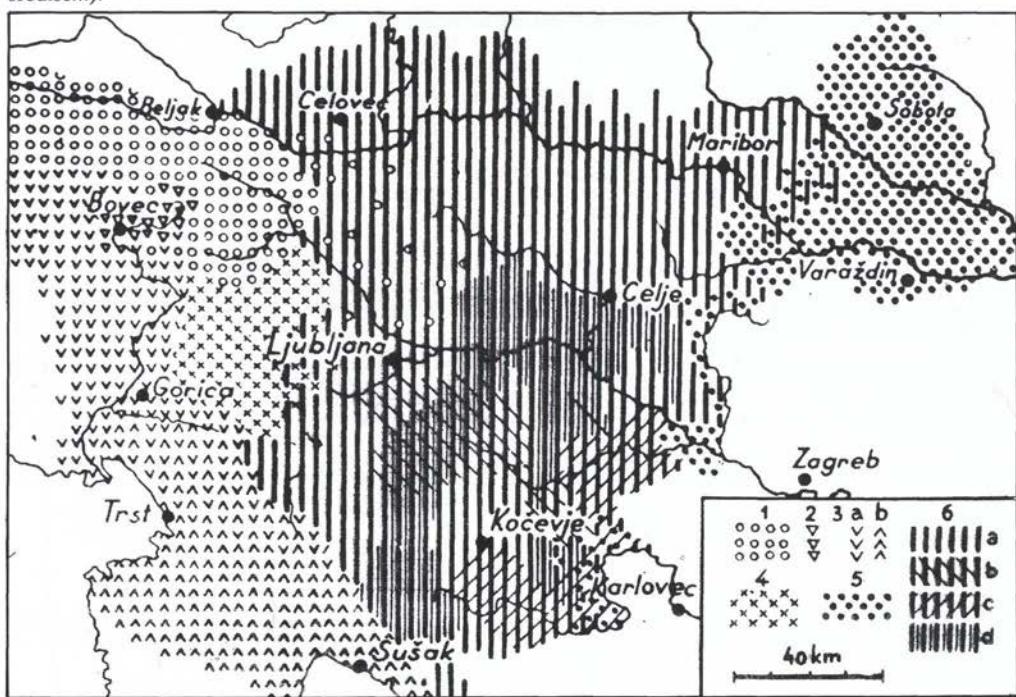
Opombe

- 1) M. Črepinšek, 1991: Arhitekturno varstvena izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove stavbne dediščine. Magistrska naloga, Šola za arhitekturo FGG, Univerza v Ljubljani.
- 2) N. Šumi, 1975: Pogledi na slovensko umetnost, Partizanska knjiga, Ljubljana, str. 9.
- 3) P. Fister, 1979: Obnova in varstvo arhitekturne dediščine, Partizanska knjiga, Ljubljana, str. 12.
- 4) M. Črepinšek, 1991: Uspešnost prenove, tipološke skupine, vrste in obseg posegov, lastništvo in financiranje prenove. Varstvo spomenikov 33, Ljubljana, str. 17-34.
- 5) P. Fister, 1991: Mesto ljudske arhitekture v uveljavljanju identitete prostora danes. V: Ljudska arhitektura v prostoru Alpe-Jadran, Zbornik Slovenije 91, Ljubljana 1991, str. 11-16.
- Ž. Deu, 1991: Urejanje, oblikovanje in vzdrževanje kulturne podobe izvenmestnih naselij v dolgoročnem prostorskem planu republike. V: IB revija, št. 3-4 letnik XXV, Ljubljana 1991, str. 23-30.
- 6) T. Marasović, 1983: Zaščita graditeljskog nasljedja. Zagreb-Split. Str. 151-159. Z objavo in razlago tudi vseh drugih najpomembnejših dotedanjih mednarodnih listin.
- 7) J. Cerk, D. Vuga, 1983: Nekaj misli o vsebinskih in prostorskih povezavah kulturne dediščine. V: Varstvo spomenikov XXV, Ljubljana. Str. 155.
- 8) J. Pirkovič-Kocbek, 1985: Nekateri vidiki sodelovanja spomeniškovoarstvene dejavnosti v urbanističnem in prostorskem načrtovanju. V: Varstvo spomenikov XXVII, Ljubljana. Str. 58, 59.
- 9) A. Bar-Janša, 1985: Strokovne osnove za varstvo stavbne dediščine v Logatcu. V: Varstvo spomenikov XXVII, Ljubljana. Str. 61-65.
- 10) J. Pirkovič-Kocbek, 1987: Vrednotenje kulturne dediščine. V: Varstvo spomenikov 29, Ljubljana. Str. 33.
- 11) J. Pirkovič-Kocbek, 1987: Družbeno planiranje in varstvo kulturne dediščine v SR Sloveniji. V: Varstvo spomenikov 29, Ljubljana. Str. 59.

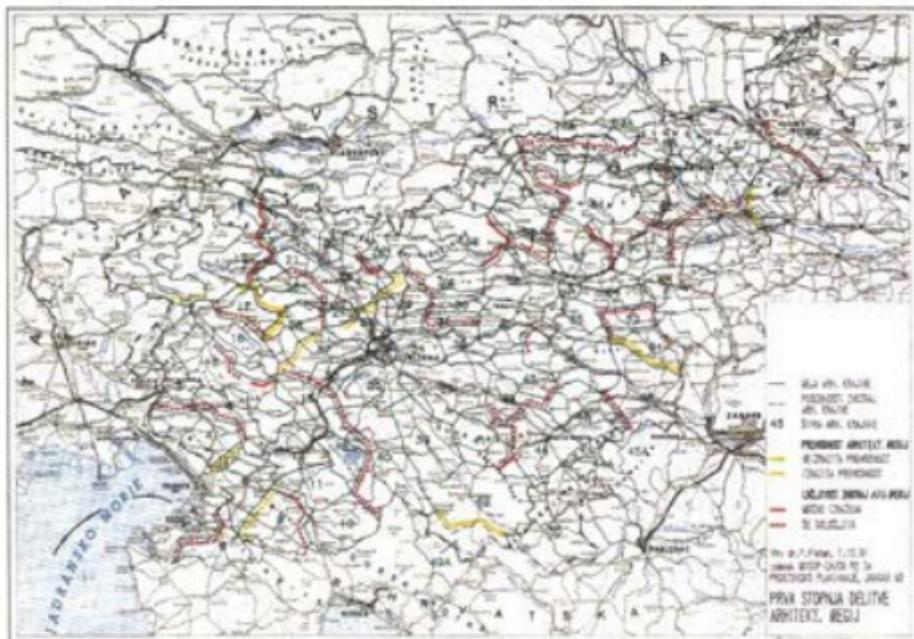
- 12) I.Mikl-Curk, 1988: Določanje prostorskih enot s skupnimi lastnostmi. V: Varstvo spomenikov 30, Ljubljana. Str. 31-34.
- 13) Skupina deluje v okviru Komiteja za kulturno dediščino Sveta Evrope od začetka leta 1991 - tedaj sem bil na predlog dr. I.Marasovića preko ICCROMa in tedaj še v vlogi jugoslovenskega koordinatorja povabljen, da kot strokovnjak v njej aktivno sodelujem.
- 14) V objavljenih prispevkih in zaključkih Posveta o stičiščih varstva naravne in kulturne dediščine (1982) je v vrsti definicij o pojmu kulturne krajine poudarjena predvsem dvojnost, ki jo v njej hkrati sooblikujejo sestavne stavbne in naravne dediščine z različnimi poudarki. Glej: Varstvo spomenikov XXV, Ljubljana 1983, str. 101-125.
- 15) T.Darwill, Y.Luginbuhl, 1991: Heritage Landscape and Sites, Report of the 1st meeting of the Group, Bourglinster (Luxembourg), 1991. Tudi ostala povzeta izhodišča so iz gradiv, ki jih je objavil Komite za kulturno dediščino Sveta Evrope v letu 1991.
- 16) XI. Sedlarjevo srečanje Urejanje prostora jutri, Otočec, 1990. Zbornik referatov in dodatno gradivo. Primerjaj tudi: P.Fister, Vloga stavbne dediščine v urejanju prostora jutri (referat).
- 17) P.Fister, 1991: Novi pomen prenove kot dela celovitega varstva, urejanja in gradnje prostora. V: Urbani izziv, "Prenova", 16,17/1991, Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Str. 7-10.
- 18) P.Fister (s sodelavci), 1987: Strokovna izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove na ravni naselij, delov naselij in objektov; arhitekturno-varstvena izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove stanovanjskega fonda in bivalnega okolja glede na sodobne zahteve in specifiko. VTOZD arhitektura FAGG, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1987. Raziskovalna naloga, 417 strani s prilogami.
- 19) P.Fister, 1980-1992: Arhitektura v slovenskem prostoru, raziskovalni projekt s teamsko in interdisciplinarno obdelanimi posameznimi raziskovalnimi nalogami. Rezultati so vsako leto objavljeni v posebnih poročilih, naslovi so publicirani za vsako leto sproti tudi v Zbornikih šole za arhitekturo FAGG, Univerza v Ljubljani.
- 20) P.Fister, 1991/92: Iz še neobjavljene raziskovalne naloge Tipologija slovenske arhitekture - glej tudi op. 5!
- 21) S.Vurnik, 1930: Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp. V: Etnolog IV, Ljubljana 1930. Str. 30-85.
- 22) A.Melik, 1936: Slovenija I/2. Slovenska matica, Ljubljana 1936. Str. 572.
- 23) P.Fister, 1988: Architektur-Analyse der Wohnstaetten-Typologie in Zweisprachigen Kärnten. V: Wohnen und Bauen in Südkärnten. Drava, Celovec 1988. Str.: 247-341.
- 24) Zgodovina Slovencev. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979. Str. 222.
- 25) Ibid. Str. 357.
- 26) T.Logar, V.Kos, 1990. Karta slovenskih narečij, Geodetski zavod Slovenije, Ljubljana.
- 27) N.Šumi, 1975: Pogledi, o.c. Str. 24-25.
- 28) J.Marinko, 1986: Tipologija ruralnih naselij v Sloveniji, razvrstitev naselij in območij s stališča prenove. Ljubljana, šola za arhitekturo FAGG, Univerza v Ljubljani. Doktorska naloga.
- 29) Primerjaj op. 9!
- 30) Pomembna interdisciplinarno obvezujoča izhodišča so bila postavljena v naslednjih študijah (priporočilih) Združenih narodov (izdelala Ekonomski komisija za Evropo): Trends in research on human settlements in ECE Countries, New York, 1990; Spatial planning for recreation and tourism in the countries of ECE Region. New York, 1988.
- 31) Dolgoročna raziskava Arhitektura v slovenskem prostoru (nosilec in vodja P.Fister s sodelavci, predvsem v okviru raziskovalnega dela na Šoli za arhitekturo FAGG - glej tudi op. 19!) zajema medsebojno prepletanje specifičnih nalog spomeniško varstvenega značaja, uveljavitev prenove kot dela urejanja in varovanja prostora, narave in kulturne dediščine ter raziskavo in izdelavo aktualnih izhodišč ali metod za doseganje gornjih ciljev.
- 32) Predlog uvedbe izobraževanja strokovnjakov, gospodarstvenikov in javnosti za nove pomene prostorske dediščine je ena od temeljnih nalog komisije pri Svetu Evrope in bo tema naslednjega kongresa (predvideno v Nemčiji, v maju 1992).

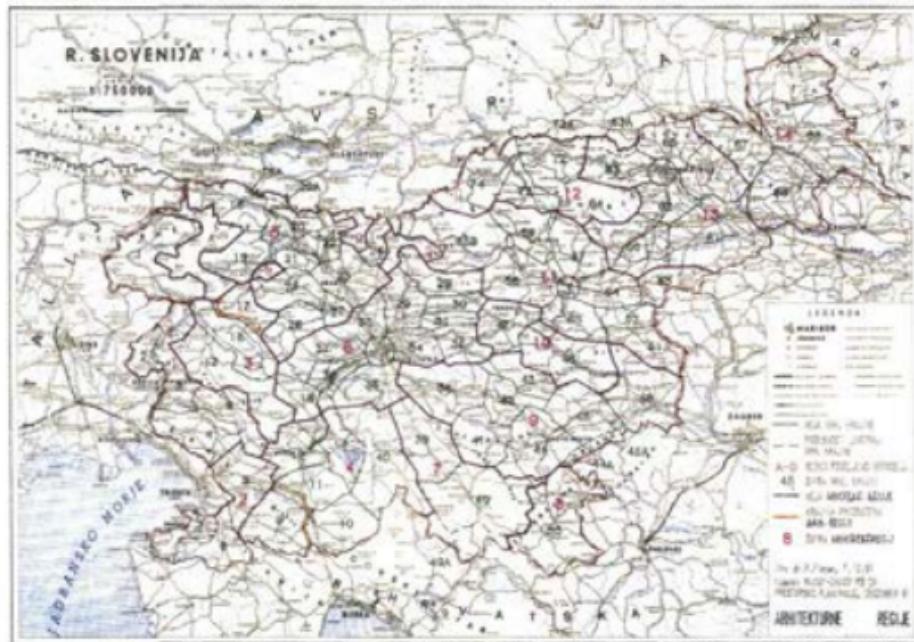
1. Zemljevid zasnove varstva kulturne dediščine - prvi poskus dodajanja prostorskih okvirjev arhitekturni dediščini (ZSRVVKD, 1989) je predvsem opominjal na gostoto spomenikov, ni pa upošteval kvalitete krajinske identitete. Večina označenih območij je v resnici že povsem izgubila svojo identiteto (najbolj okrog pomembnih gospodarskih središč...).

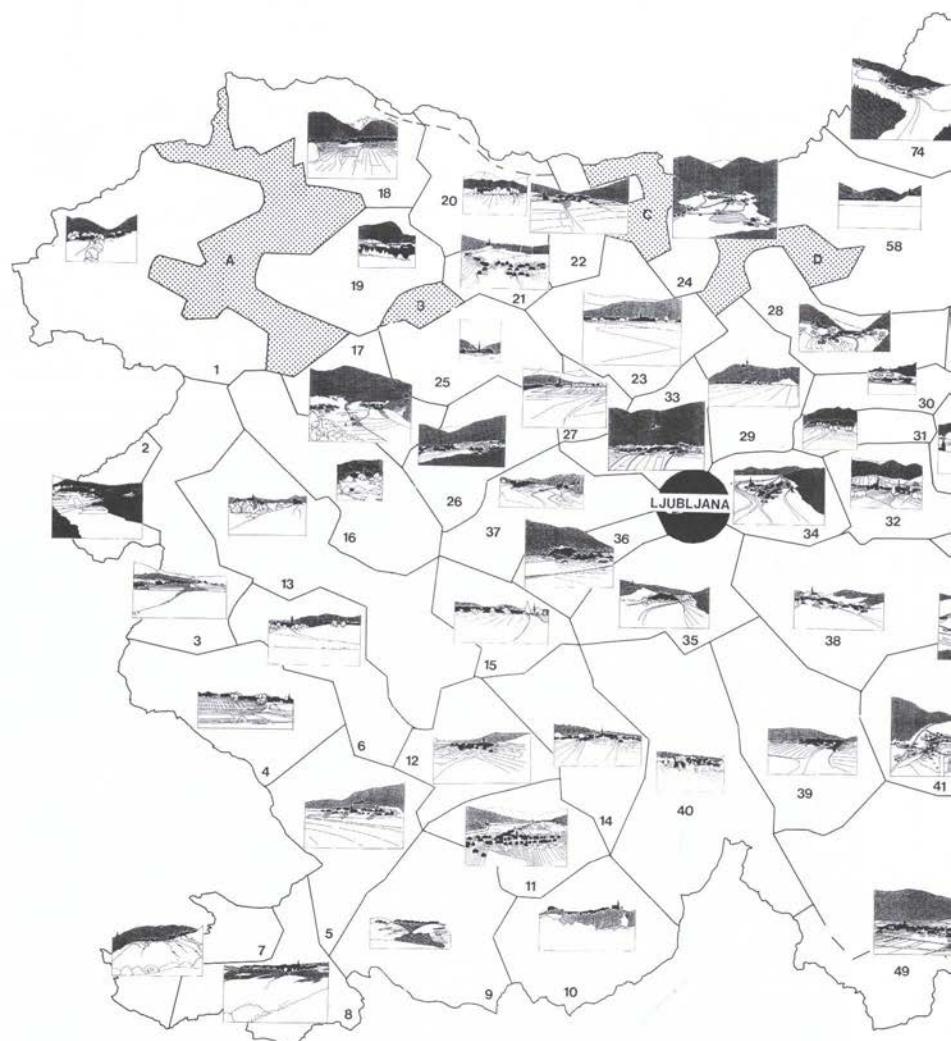
2. Doslej vedno znova uporabljana Melikova regionalizacija "kmečkih hišnih tipov" (1936) je danes žal le še zgodovinski spomin. Taka opredelitev tudi nikdar ni bila namenjena predstavitvi celotne hierarhije tistih arhitektur, ki določajo krajinsko razpoznavnost.

6. Zemljevid danes določljivih prehodnosti ali povezanosti med arhitekturnimi krajinami v slovenskem prostoru.

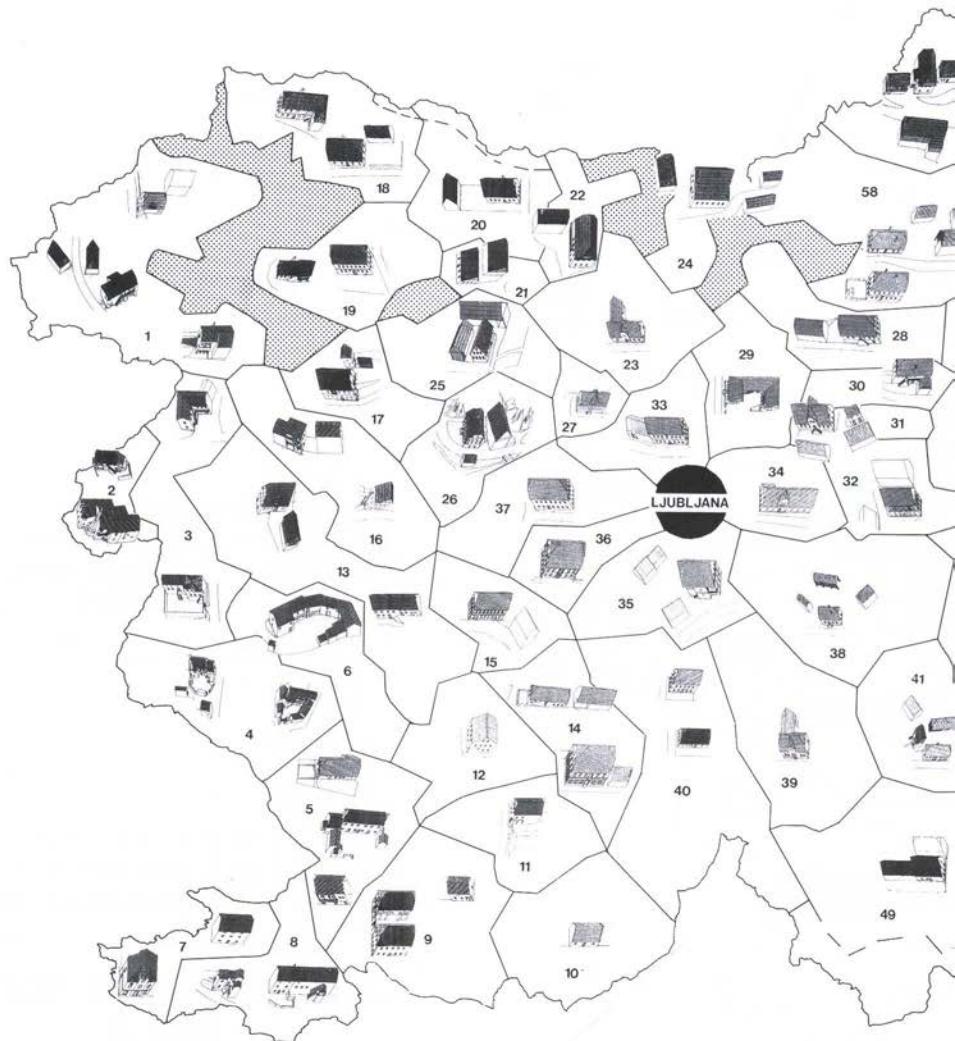

7. Zemljevid danes določljivih arhitekturnih območij in arhitekturnih krajin na Slovenskem - razdelitev sledi mejam katastrskih občin in je tako prirejena za formalno uporabo.

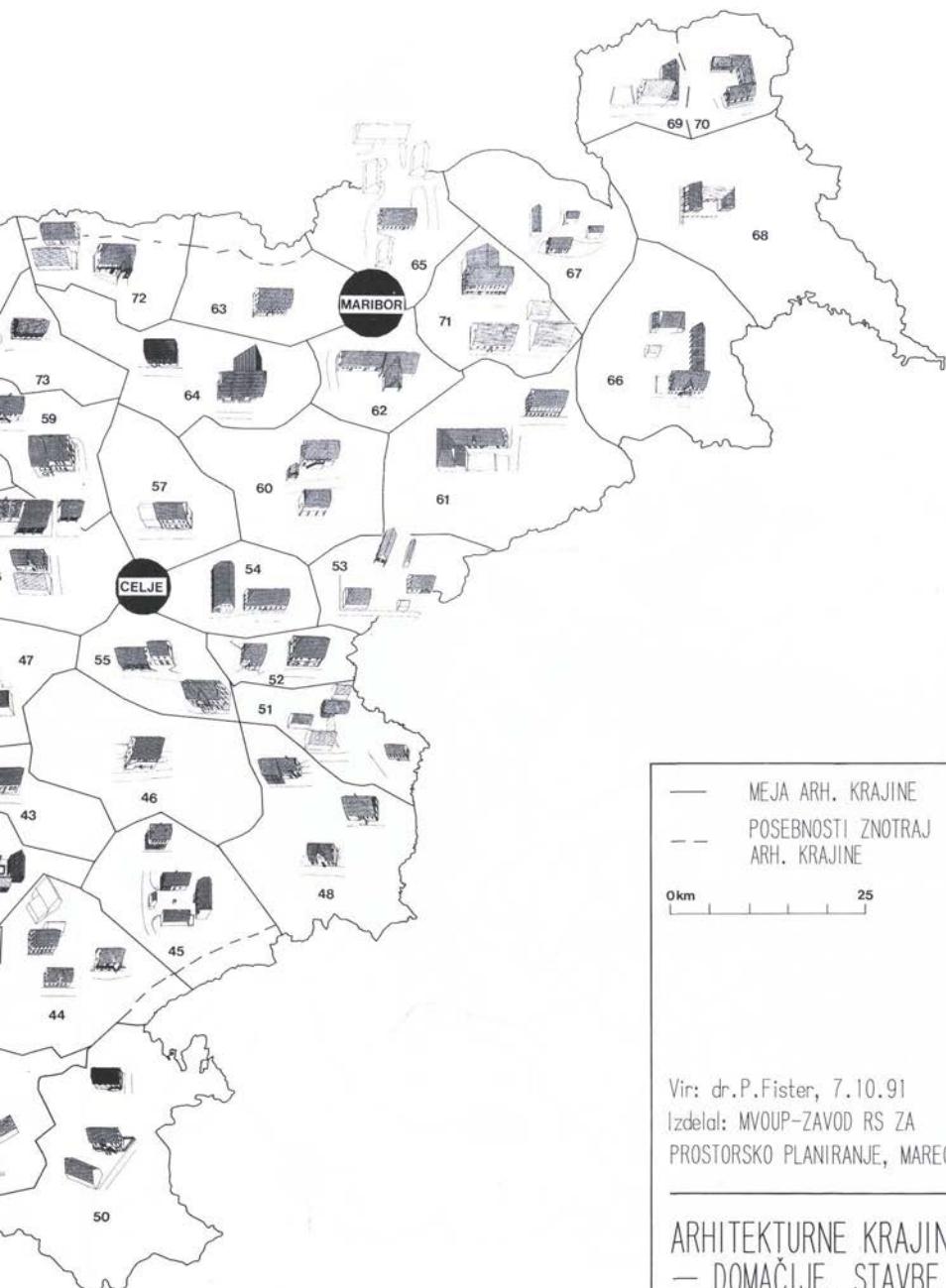

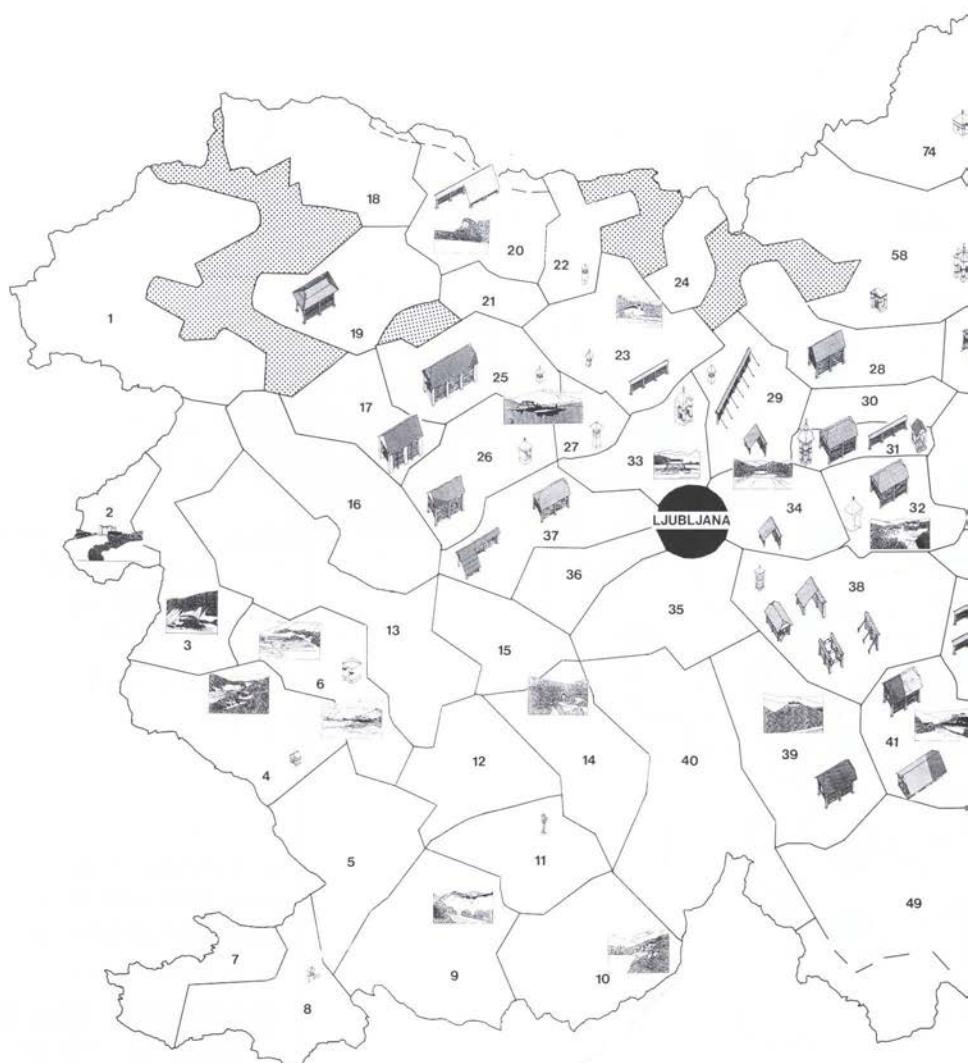
5. Pregledni zemljevid tistih posebnih stavb in dominantnih arhitektur, ki danes soustvarjajo identiteto arhitekturnih krajin na Slovenskem.

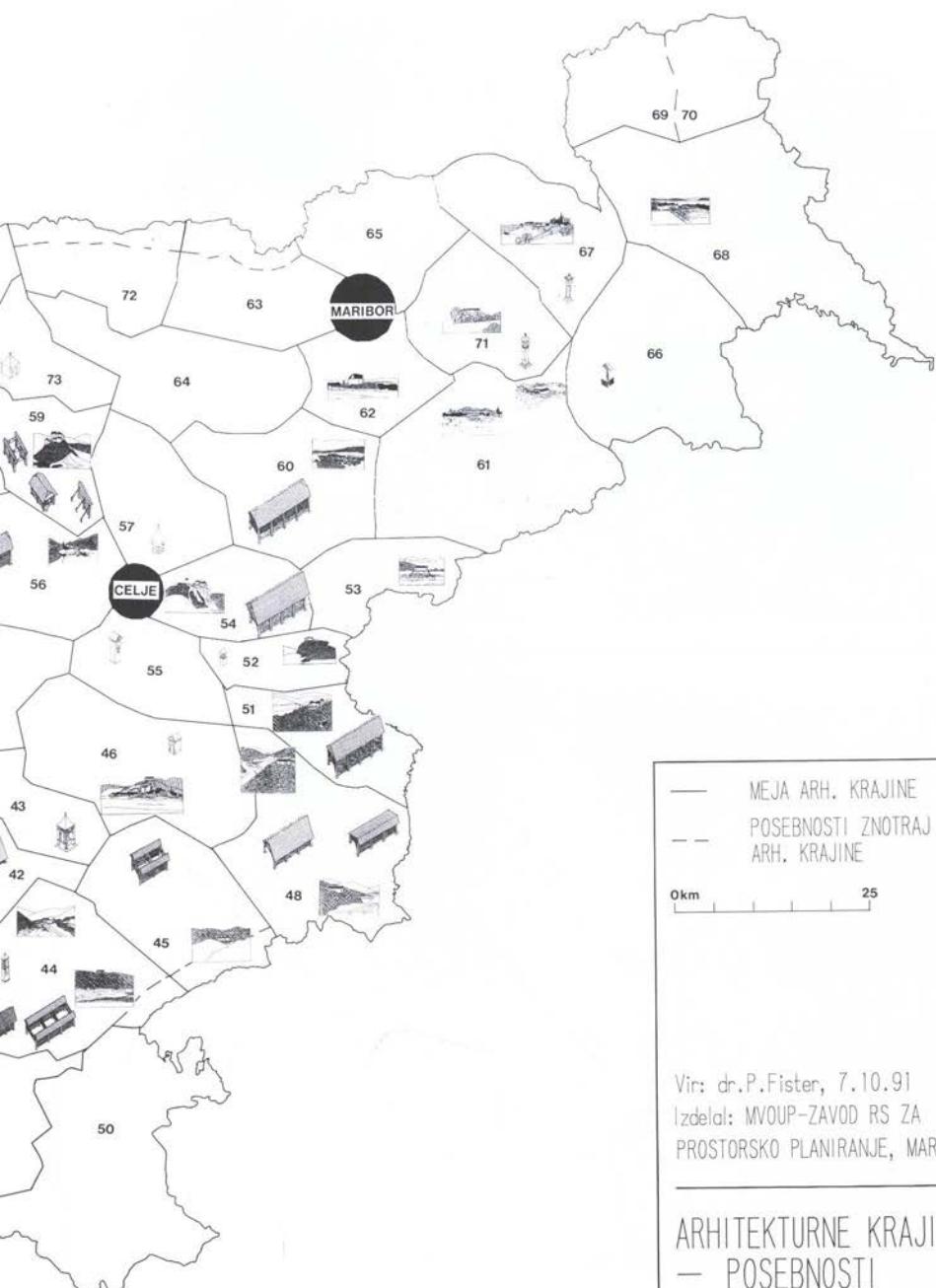

4. Pregledni zemljevid izbranih najbolj značilnih bivalnih stavb v zunajmestnem okolju na Slovenskem danes.

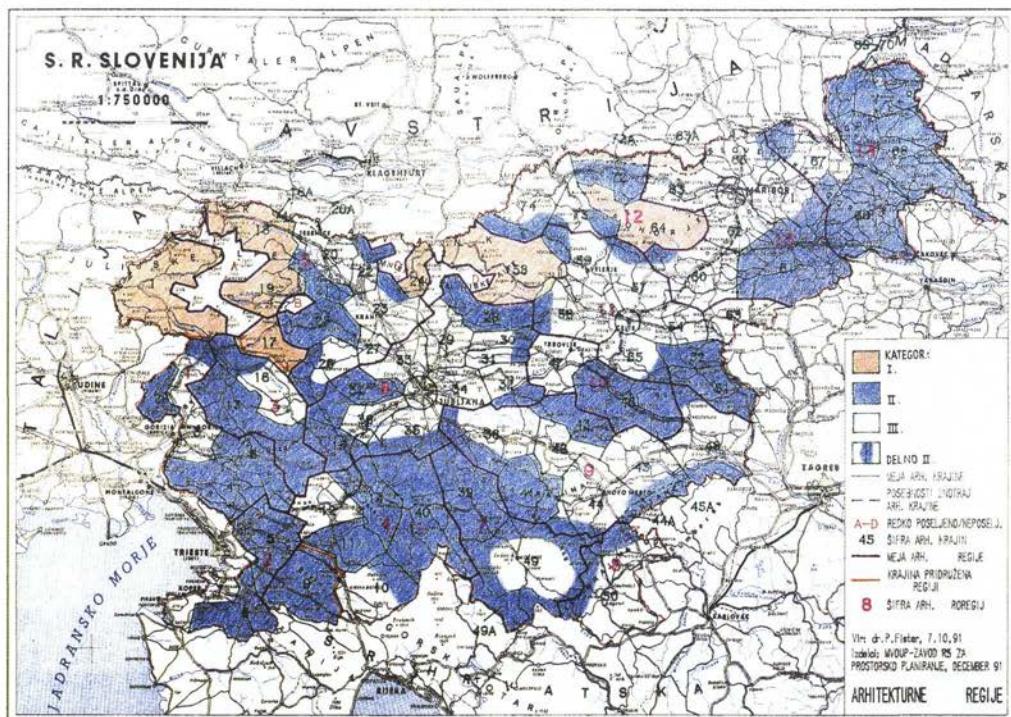

3. Pregledni zemljevid značilnih naselbinskih oblik v zunajmestnem prostoru na Slovenskem danes.

Vir: dr.P.Fister, 7.10.91
Izdelal: MVOUP-ZAVOD RS ZA
PROSTORSKO PLANIRANJE, MAREC 92

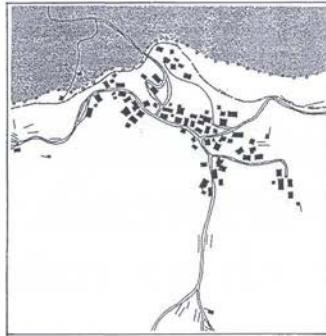
ARHITEKTURNE KRAJINE
— POSEBNOSTI

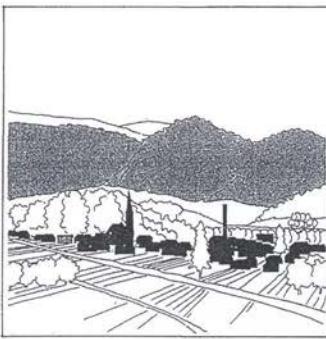
8. Vrednostna kategorizacija ohranjenosti identitetne arhitekturnih krajin.

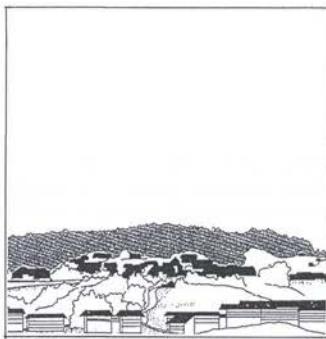
Dol - tloris A
N.1.1.1 – N.2.1.4.2 – N.2.2.2.3 – D.2.1.1

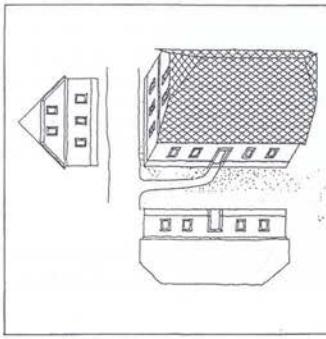
9. Primer iz kataloga vzorcev za slovenske arhitekturne krajine in arhitekturne regije.

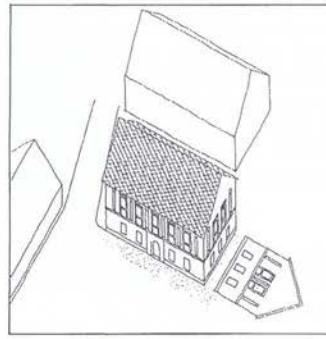
Dol - silhueta A

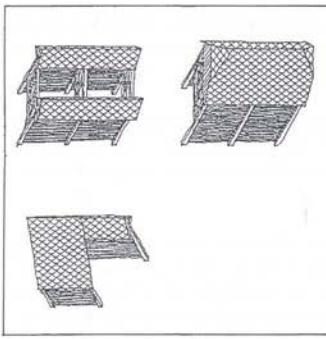
Volavje - silhueta B

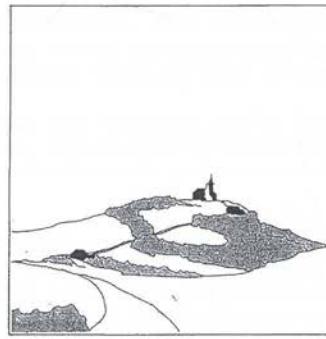
Dol - domačja A
S.2.1.2.1 – S.2.2.1 – S.2.2.4.3 – S.3.1.2 – S.3.1.5 – S.3.1.9 – S.3.2.2.2 – S.4.3.1.1

Vače - domačja B
S.1.1.3.2 – S.1.1.6 – S.2.1.2.1 – S.2.2.3.1 – S.3.1.2 – S.3.1.5 – S.3.2.2.2 – S.5.2.6

Volavje - skupine kozolcev A
D.3.1.1 – D.3.1.2 – D.3.1.3

Volavje - cerkev kot dominanta B
D.1.1 – D.2.3.3 – D.3.6

Maja Črepinšek

Predvidevanje nadaljnega razvoja spomeniškovo varstvenih služb in vpliv sprememb na naloge arhitektурno - konservatorske stroke

Povzetek

Analiza delovanja spomeniškovo varstvene stroke (in znotraj nje arhitektурno-konservatorske stroke) kaže, da je mogoče predvideti uspešnost delovanja obeh strok v pribodnjem desetletju ter bkrati načrtovati naloge, ki jih bo arhitektурno - varstvena stroka opravljala v pribodnje.

Sestavek analizira vplive politično-upravnih sprememb na delovanje spomeniškovo varstvenih služb, njihovo organizacijo, usmerjanje razvoja arhitektурno-varstvene stroke, teoretične usmeritve, strokovno formiranost in izobraževanje kadrov.

Razlog za pospešen propad stavbne dediščine v 80. letih je stagnacija spomeniškovo varstvene in tudi arhitektурno - konservatorske stroke. Da bi v 90. letih to presegli, bo potrebna vrsta akcij. Nove naloge, ki jih bo arhitektурno - konservatorska stroka v pribodnje morala opravljati, so sprejemanje arhitektурno-konservatorskih izhodišč, ki se veliko bolj naslanjajo na arhitekturna izhodišča, odpiranje stroke za vse novosti, dodatno usposabljanje za tri arhitektурno-konservatorske smeri, prenavljanje vasi, podeželja in kulturne krajin ter nadaljnje uveljavljanje prenove mest in celostne prenove v novih politično-upravnih razmerah. Skupni cilj vseh naštetih nalog je razširjanje področja varovanja na nove skupine stavb in na celoten prostor ter vključevanje stavbne in prostorske dediščine v celovito varovanje in urejanje prostora.

A view of the further development of services for the protection of historic monuments and of the impact of changes on the tasks facing the profession of architectural conservation

Summary

The analysis of the art conservation and architecture conservation professional activities indicates that both these professions can be expected to operate successfully in the future and that it is possible to plan the future tasks of architectural conservation.

The article analyses the impact of the political and administrative changes on the operation of services for the protection of monuments, their organization, the lines of development of architectural conservation, theoretical orientations and professional education and development.

The causes of an accelerated decay of older architecture during the eighties are traceable to the professional stagnation in monument protection and architectural conservation alike. In order to redress the situation a series of actions will have to be taken during the nineties. The new professional tasks ahead for architectural conservation include the adoption of approaches that will proceed from predominantly architec-

tural considerations, the opening of the profession to all innovations, additional training for three architecture conservation programmes, reconstruction of villages, countryside and sites of cultural interest and the continuation of the process of urban and overall renewal under the new political and administrative conditions. The common goal of all the aforesaid tasks is to extend the scope of protection to new groups of buildings and sites and to incorporate architectural heritage in the overall environmental protection and planning.

Nadaljnji razvoj arhitekturovarstvene stroke ni mogoče predvidevati brez analize njenega dosedanjega razvoja (širše, dosedanjega razvoja spomeniško-varstvene stroke) in brez ocene vpliva upravno-političnih sprememb na uspešnost delovanja v prihodnje. Pri poglavljanju v tovrstne probleme, ki nas privedejo na področja drugih strok, se na prvi pogled zdi, da gre za teme, ki so na robu delovanja arhitektov konservatorjev. Toda v resnici gre za izredno pomembna vprašanja, ki bodo v prihodnje preusmerjala ne le delo arhitektov konservatorjev, temveč celotne spomeniškovarstvene stroke. Arhitektурno-konservatorska stroka bo svoje delovanje morala razširiti tudi na ta področja, sicer se prav lahko zgodi, da bo postala le izvrševalc nalog, ki jih bodo njej zastavljeni drugi.

Primerjalne analize delovanja spomeniškovarstvene stroke treh desetletij (od leta 1960 do leta 1990) kažejo¹, da je njena uspešnost odvisna od številnih vplivov, ki jih lahko strnemo v nekaj ponavljajočih se skupin: družbena uveljavitev varovanja in prenove, politično-upravne spremembe, organizacija delovanja strokovnih služb, usmerjanje razvoja stroke, teoretična usmeritev, strokovna formiranost, izobraževanje kadrov, dosegljivost ustreznih materialov in tehnologij, usposobljenost izvajalcev itd.

Poglejmo si nekatere izmed naštetih skupin glede na predvidevanje razvoja arhitekturovarstvene stroke v prihodnjem desetletju in glede na nove strokovne naloge, ki jih bodo spremembe sprožile.

Reorganizacija spomeniškovarstvenih strokovnih služb in načina dela kot posledica upravnopolitičnih sprememb

Reorganizacija mreže strokovnih služb je po II.svetovni vojni potekala v intervalu dvajset let. Prva reorganizacija, ustanovitev zavoda za spomeniško varstvo na ravni republike, je bila korak naprej na strokovnem področju in na področju družbene uveljavitve stroke. Druga sprememba, organizacija mreže regionalnih zavodov, je potekala hkrati z decentralizacijo upravno-političnega sistema ter rastjo vloge občinskega sistema. Omogočila je uspešno uveljavljanje spomeniškovarstvene stroke skozi delovanje v upravnem sistemu in naraščanje števila sodelavcev (kar je omogočilo kvalitetno rast celotne stroke) ter možnost pokrivanja vsega območja Slovenije. Slabosti so se z vso ostrijo pokazale na koncu 80. let: na eni strani gre za posledice postopnega zapiranja regionalnih zavodov (in tudi republiškega), za posledice stagnacije konservatorske strokovne ravni in manj učinkovitega sistema financiranja prenove za posledice medsebojne borbe zavodov za "akcije" in na drugi strani za zunanje vzroke, na katere spomeniškovarstvena stroka ni imela vpliva.

Tretji interval reorganizacije spomeniškovarstvenih služb pričakujemo v prihodnjem desetletju. Kažeta se predvsem dve možnosti: mnogo večja odvisnost regionalnih zavodov od občinskih ali regionalnih upravnih organov ali pa

nasprotno - zavodi ne bodo več vezani na trdne sklope občin, temveč bi posamezne občine imele možnost lastne izbire zavoda. Obema variantama so skupne večja stopnja centralizacije, hierarhičnost odločanja, administrativno vodenje in zahteva, da republiški zavod prične delovati kot matica. Tako vlogo je do sedaj sicer že imel, opravljal pa premalo. Za republiški zavod pričakovane spremembe pomenijo med drugim tudi organizacijo strokovne inšpekcjske službe, ki bo preverjala ustreznost konservatorskih odločitev podrejenih zavodov, administrativno odločanje o delu zavodov in sočasno svetovanje ter strokovno usmerjanje. Kadrovsko sestavo republiškega zavoda bo zato potrebno razširiti z novimi sodelavci ali pa dopolniti s pogodbenimi zunanjimi sodelavci (univerza, inštituti, muzeji itd.). Močno se bo povečal vpliv investitorjev na delo regionalnih zavodov, kar bo vplivalo na opuščanje nekaterih spomeniškoverstvenih nalog, pospešeno propadanje "manj kvalitetne" stavbne dediščine in razprodajanje "najkvalitetnejšega" fonda. To bo vplivalo na vse bolj odklonilen odnos do spomeniškoverstvene službe po občinah in na terenu. Regionalni zavodi bodo potisnjeni v položaj servisne službe, razpete med pobude investitorjev (ko pa si investitor premisli, delo pade v vodo) in administrativno odobravjanje s strani republiškega zavoda. To pa pomeni dvoje: onemogočeno bo odločanje regionalnih zavodov na področju vodenja strateškega usmerjanja dela in nadaljnjo stagnacijo strokovne ravni konservatorjev regionalnih zavodov, ki bodo v prihodnje v še večji meri preobremenjeni s sprotnimi nalogami. Ob najbolj neugodnih pogojih bi lahko naštete slabosti privedle do izničenja pozitivnih dosežkov 70. in 80. let, ki so omogočili enakovredno sodelovanje slovenske spomeniškoverstvene stroke z državami s tradicijo v prenovi. Da bi se izognili naštetim stranpotem, bi bilo potrebno v sodelovanju z vsemi institucijami, ki sodelujejo v širšem krogu spomeniškoverstvene stroke, pripraviti in izpeljati vrsto aktivnosti, ki so podrobneje razčlenjene v nadaljevanju.

Financiranje spomeniškoverstvenih služb in financiranje varovanja ter prenove stavbne dediščine

Financiranje varovanja in prenove stavbne dediščine je eno izmed področij², ki je bilo po analizah delovanja spomeniških služb v preteklih treh desetletjih potisnjeno na rob zanimanja, čeprav je posebnega pomena za uspešnost celotne spomeniškoverstvene stroke in ne le strokovnih služb. Trditev ne velja za pridobivanje finančne podpore "kulturniškega denarja" in financiranje iz republiških virov (to je bilo izrednega pomena za uspešnost delovanja spomeniškoverstvenih služb, čeprav je obsegalo v razmerju do vseh sredstev, vloženih v prenovo, majhen delež), velja pa za nadzor in vpliv na pretok vseh drugih virov financiranja.

Centralizacija odločanja o razporejanju finančnih skladov, ki jo pričakujemo v prihodnjem desetletju, skriva poleg prednosti tudi nekatere slabosti. Na primer, viri financiranja, ki so se dosedaj zbirali na ravni občin, bodo preneseni v skладe na ravni republike, ti pa bodo zaradi administrativnih zaprek, ki bodo upočasnjevale potek dela in drugačnih sit za izbor nalog ("nacionalni programi") težje dosegljivi. Na ta način bo zmanjšana vloga regionalnih zavodov in povečana vloga republiškega zavoda oziroma ministrstva, ki mu bodo spomeniškoverstvene službe podrejene (kar hkrati pomeni prenos nekaterih matičnih funkcij na pristojno ministrstvo). Slabosti tega sistema ovirajo neodvisno odločanje regionalnih zavodov o razporejanju sredstev.

Pri zasebnih investitorjih in podjetjih se bo odvisna vloga spomeniške službe pokazala še v jasnejši luči. Investitorjem bo zaradi tega omogočen vpliv na

odločanje o delu spomeniškovarstvenih služb - ponudbo za investicijo prenove je mogoče umakniti, če so izhodišča spomeniškovarstvene službe za investitorja neugodna. Zvodenela bo možnost vpliva na prioriteto strokovnih nalog in vpliv na strateško razporejanje sredstev, ki jo je v preteklosti vsaj v majhni meri imela Kulturna skupnost Slovenije. V prihodnje bo potrebno posvečati mnogo več pozornosti spomeniškovarstvenemu skladu v zasebni lasti. Opozorilo bi morda zvenelo prenapihnjeno, če ne bi slonelo na podatku³, da je bilo že v preteklih treh desetletjih 67 % vseh stavb, ki so bile obravnavane v okviru spomeniškovarstvenih služb, v zasebni lasti. Potrebno bo doseči vključevanje v bančni sistem kreditiranja in v davčni sistem kot način državne regulative prenove starejšega stavbnega fonda. V prihodnje lahko pričakujemo povečano zanimanje (pritisk!) na stavbno dediščino; razprodajanje dediščine, novo lastninjenje (kar pomeni nove investicije), povečano povpraševanje po poslovnih prostorih v starih mestnih jedrih in povečano zanimanje novih ter obstoječih podjetij za delo pri dediščini. Povečalo se bo zasebno investiranje v stavbni fond, predvsem v "najkvalitetnejši" fond in tisti na mestih, zanimivih z ekonomsko-prodajnega stališča. S temi pojavi se spomeniškovarstvena stroka srečuje že vsa desetletja, toda ob spremembah upravnega in političnega sistema bo potrebno poiskati nekatere nove rešitve. Odločilni dejavnik vzpostavljanja sistema financiranja prenove je uvedba zakonodaje, ki prenovo spodbuja; s predpisi, ki novogradnje podrejajo nekaterim omejitvam, da bi pospešili usposabljanje starejšega fonda namesto vlaganja v novogradnje in s predpisi, ki omogočajo finančne ugodnosti in davčne olajšave pri prenovi starejšega fonda.

Spomeniškovarstvena stroka bi zato morala aktivno sodelovati pri oblikovanju predlogov za spremembo davčne zakonodaje, zakona, ki ureja posedovanje in promet nepremičnin, zakona, ki ureja lastninjenje premoženja in stanovanjskega zakona.

Spodbujanje varovanja in prenove stavbne dediščine

S stališča varovanja in prenove spomeniškovarstvenega fonda so najbolj sporne točke davčne zakonodaje⁴: izenačevanje spomeniškovarstvenega fonda z vsemi drugimi objekti, ki vanj ne sodijo (6. točka 7. člena Zakona o dohodnini ju sicer formalno loči, toda v praksi je ta razlika brez pomena), prenizka stopnja znižanja osnove za dohodnino (10 odstotkov) in določba, da je stopnjo znižanja, kljub višini v obnovo vložene vsote, mogoče uveljaviti le v tekočem letu. V prihodnje bo potrebno doseči: višji odstotek znižanja osnove za dohodnino in možnost večletnega uveljavljanja olajšav (na primer 10 let - po vzoru nemškega zakona o dohodnini) ali možnost posebnih olajšav za vlaganje v spomeniškovarstveni fond za razliko vloženih sredstev, ki je nastala zaradi specifičnih zahtev spomeniškovarstvene stroke, vendar bi bilo pri takšni odločitvi potrebno vnaprej pripraviti kriterije za ocenjevanje "presežka" del. Uveljaviti bo potrebno mecenstvo, ki je izredno uspešna oblika pridobivanja investitorjev (priporočila Amsterdamske deklaracije, izkušnje v Italiji), zato bi bilo treba izenačiti možnosti vključevanja mecenstva z ugodnostmi zasebnih lastnikov, pri mecenstvu pravnih oseb pa davčne olajšave posebej prilagoditi - 0,1 odstotka ustvarjenega prihodka priznane odbitne postavke ni dovolj privlačno!

Izkušnje nekaterih evropskih držav (Nemčija, Francija, Nizozemska, Danska) kažejo, da bo v prihodnje treba pritegniti k sodelovanju razširjen krog sodelavcev: pravnike, sociologe, menedžerje, finančne strokovnjake, bančnike itd., vendar bodo iniciative za sodelovanje morale prihajati iz vrst arhitektov, naravovarstvenikov idr. Nove naloge postavljajo pred spomeniškovarstvene službe zahteve, ki jim v sedanji strokovni sestavi ne bodo kos - tu ne gre le za premajhno število

sodelavcev, ampak za strateško usmeritev stroke ne le v "kulturniško" organizacijo, temveč organizacijo, ki se je ob stalem strokovnem jedru sposobna dovolj hitro prilagoditi novim zahtevam razvoja stroke in za posebne naloge pridobiti zunanje sodelavce.

Vpliv upravno-političnih sprememb na uspešnost varovanja in prenove stavbne dediščine v prihodnje

Ob obravnavanju problematike financiranja prenove dediščine vedno znova naletimo na oviro, ki bo v prihodnje zadrževala potek prenovitvenih postopkov na velikem delu spomeniškavarstvenega fonda: številne zadrege pri financiranju se vežejo na novo lastninjenje premoženja. Problem je še posebno poudarjen pri "najkvalitetnejšem" fondu (gradovi, sakralni objekti, meščanske hiše), ki je v številnih primerih nacionaliziran. S stališča spomeniškavarstvene stroke bo prva zadrega pri ponovnem lastninjenju dediščine ocenjevanje vrednosti nepremičnine, v katere so bila vložena "kulturniška" (družbena, državna) finančna sredstva. Ta sredstva, ki jih je v preteklih desetletjih usmerjala tudi spomeniškavarstvena služba, so bila zbrana na občinski in republiški ravni (SPKD, kulturne skupnosti), poleg tega pa so vlagali sredstva še različni uporabniki objektov (podjetja, stanovanjska podjetja, stanovanjske skupnosti, zavodi itd.). Pri večini objektov so zbrana sredstva zadostovala le za sprotno najnujnejše vzdrževanje.

Evidentiranje in dokumentiranje vzdrževalnih in prenovitvenih posegov in stanja pred njimi ter dokumentacija o količini vloženih sredstev je v največ primerih zelo pomanjkljiva. Kritika gre na račun spomeniškavarstvenih služb, ki niso dovolj upoštevale: prvič, rednega spremeljanja (in dokumentiranja!) objektov in drugih, niso posvečale dovolj pozornosti finančnim platom prenove, kar potrjujejo podatki iz konservatorskih poročil od leta 1960 do 1990 (evidenca lastništva objektov, evidenca vloženih sredstev, ocena vrednosti vloženih sredstev v primerjavi s celotno vrednostjo objekta, ocena povečane vrednosti objekta). Če že kaže, da bo spomeniškavarstvena stroka izredno težko dokazala povečanje vrednosti nepremičnine zaradi vlaganja v objekt in da bo pri zelo majhnem številu objektov lahko dokazala, da se je vrednost objekta od časa nacionalizacije zaradi vlaganja povečala prek 50 odstotkov, bi bilo treba doseči pri denacionaliziranih objektih, v katere so bila vložena velika družbena (državna) sredstva, vsaj uveljavitev solastninskega deleža, hipoteko v višini vloženega deleža ali pa vsaj pripraviti dokumentacijo, na podlagi katere bi bilo mogoče zahtevati povračilo vloženih "kulturniških" sredstev.

Poleg tega bo pri denacionalizaciji spomeniškavarstvenega fonda in ocenjevanju vloženih družbenih sredstev treba doseči upoštevanje sredstev iz "kulturniških" virov, ki so bila vložena v raziskovalni ter načrtovalski fazi spomeniškavarstvenega dela (sondiranje, raziskave, priprava programov, načrtovanje prenove, celo priprava brezplačnih izvedbenih načrtov itd.). Delež bo potrebno ovrednotiti z ekonomskimi pokazatelji, saj prav dosežki raziskovalno-načrtovalnega dela spomeniškavarstvene stroke zvišujejo nominalno vrednost stavbe.

Za delo spomeniškavarstvenih služb bodo denacionalizacijski postopki⁵ pomenili precejšnjo dodatno obremenitev. Pričakujemo lahko številne prošnje upravičencev za izročitev evidenc in dokumentacije, s pomočjo katerih bi bilo mogoče dokazovati vrednost v času nacionalizacije ter po njej (predvsem pri "najkvalitetnejših" objektih, na primer gradovih in meščanskih hišah), pri čemer so zavodi kot upravna služba dolžni sodelovati; poleg tega pa bo naloga zavodov aktivno sodelovati pri postopkih (ali jih celo voditi) za ocenjevanje in priznanje višina vloženih sredstev, pri specifičnih spomeniškavarstvenih posegih oziroma postopkih za dokazovanje zniževanja vrednosti, da bi ocenili zahteve po odškodninah z doplačilom. Spomeniškavarstvene službe v sedanji kadrovski sestavi niso

sposobne sprejeti dodatne obremenitve, ker bi povzročile zaostajanje dela. Številne nove upravne naloge, ki jih lahko predvidevamo v prihodnje, grozijo, da se bo delež upravnih nalog, ki jih opravlja zavodi, v prihodnje še povečal, prav povečan delež upravnih nalog pa je eden izmed vzrokov za manj uspešno delovanje spomeniškavarstvenih služb v 80.letih.

Ponovno lastninjenje velikega dela fonda dediščine postavlja pred spomeniškavarstveno stroko tudi druga vprašanja, ki niso novost, vendar jih bodo spremembe ponovno naplavile na površje: nadzor varovanja in prenove dediščine v zasebni lasti (po denacionalizacijskih postopkih in številnih prodajah dediščine zasebnikom lahko pričakujemo, da bo velik del "najkvalitetnejšega" fonda v desetih letih zasebna last!), možnosti sankcioniranja zlorab dediščine ter kršitev soglasij, konservatorskih programov, navodil in dogоворov. Obstojeca zakonodaja sicer večino naštetih pojavov že ureja, vendar v praksi nima prave teže. Zato bo potrebno doseči prenehanje davčnih olajšav za kršitelje. Davčne olajšave bi morale biti dovolj visoke, da bi izguba olajšav pomenila dovolj resno oviro (v primerih najemniškega odnosa pa prenehanje najemniškega odnosa). Kot zadnjia možnost naj ostane razlastitveni postopek.

V prihodnje lahko pričakujemo tudi povečan odstotek dediščine, ki ga novi lastniki ne bodo zmogli ali pa ne bodo želeli obnavljati v celoti. Najbolj ogrožen, pa tudi najprej bo na vrsti "najkvalitetnejši" fond. Zato lahko pričakujemo, da bo znova v ospredju poseganje v "najkvalitetnejši" fond, v ozadju pa naloge prenove "manj kvalitetnega" fonda, podeželja, ruralnih ali napol ruralnih naselij, čeprav bi jim bilo potrebno posvetiti najmanj toliko napora, kot je bilo posvečenega starim mestnim jedrom. Pri "najkvalitetnejšem" fondu v zasebni lasti ali v lasti pravnih oseb bodo v ospredju naloge, kot so: primernost nove vsebine, izvajanje konservatorskih programov itd., skratka, znova bodo aktualne teme, za katere se zdi, da je bilo o njih že dovolj povedanega. Novi lastniški odnosi bodo v marsičem postavili na glavo dosedanje delovanje spomeniškavarstvenih služb - spoprijetati se bo potrebno s problemi, vezanimi na nemoč spomeniškavarstvenih služb pri posegih v fond, ki ni v državni lasti. Prav te probleme pa spomeniškavarstvena stroka pogosto navaja kot pomemben razlog za neuspehe svojega dela.

Na koncu omenimo še probleme pri varovanju in prenovi stavbnega fonda, ki nastajajo na občinskih upravah. Občine, ki niso več "lastnik" (upravljalec premoženja) stavbnega fonda v državni lasti odklanjajo sprejemanje predlogov za razglasitev spomeniškavarstvenega fonda v občini in hkrati ne organizirajo več sredstev za prenovo. Takšno stanje, ko občine opuščajo vse dolžnosti, vezane na vzdrževanje spomeniškavarstvenega fonda, lahko privede do pospešenega propada precejšnjega dela fonda. Zato bo potrebno ponovno opredeliti vlogo lokalnih skupnosti pri varovanju in prenovi stavbnega fonda (po izkušnjah v tujini je njihova vloga izjemno pomembna za uspešnost prenove) ter hkrati poiskati ustrezen nadomestilo (ponovno oživljanje?) za občinske kulturne skupnosti, ki so v preteklih desetletjih imele pomembno vlogo pri zagotavljanju uspešnosti prenove.

Naloge arhitektурно-konservatorske stroke v prihodnje

Spomeniškavarstvene službe bodo pričakovanim spremembam čedalje težje kos, zato lahko pričakujemo zahteve po reorganizaciji. V skrajni fazi se bo mogoče pojavilo vprašanje o upravičenosti njihovega nadaljnjega obstoja v takšni obliki, kot jih poznamo v 80. letih. Ker so spomeniškavarstvene organizacije zelo pomemben člen pri usmerjanju, vodenju in organizaciji prenove, bi bilo odpravljanje mreže spomeniškavarstvenih služb nesmotorno. Muzeji, inštituti,

fakultete, akademija in druge organizacije, ki ob spomeniškovarstvenih službah spremljajo varovanje in prenovo dediščine, njihovega dela ne morejo prevzemati, čeprav so v 80. letih imele pomembno vlogo na teoretičnem področju in bodo tudi v prihodnje vplivale na razvoj stroke. Da bi se izognili neuspešnemu delovanju in s tem dvomu v upravičenost obstoja spomeniškovarstvene službe, bi bilo potrebno organizirat vrsto akcij, ki bi jih moral sprožiti republiški zavod kot matična institucija.

Če se omejimo samo na področje delovanja arhitekturno-konservatorske stroke in naštejemo naloge, s katerimi se bo arhitekturno-konservatorska stroka spopadala v prihodnje, ugotavljamo, da bo potrebno organizirati dodatno usposabljanje kadrov za tri smeri: za delovanje na posameznih stavbah, za delovanje na urbanističnem področju in za delovanje na področju varovanja in prenove krajinе. Poleg tega bo potrebno utrditi, preformulirati in dodati teoretične osnove prenove stavbne dediščine, ki se bodo veliko bolj kot do sedaj naslanjala na izhodišča arhitekturne stroke⁶. Neizdelanost izhodišč je eden izmed vzrokov za manj uspešne rezultate opravljenega dela.

Delo arhitekta konservatorja se bo v prihodnje še jasneje kot v preteklih desetletjih delilo na raziskovalno, načrtovalsko in izvajalsko. Spomeniškovarstvene organizacije bo potrebno razbremeniti skrbi za nadzor nad pravilnim potekom prenove (organizacija inšpekcijske službe za nadzor prenove), namesto tega pa doseči ustreznješo stopnjo usposobljenosti konservatorjev za strokovne naloge in hkrati uvesti revizijo njihovega dela.

Nove naloge arhitekturno-konservatorske stroke bodo sestavljale:

1. naloge, ki bi jih morali opraviti že v preteklih desetletjih (dokumentiranje), saj se bo vrsta pomanjkljivosti pokazala v novih razmerah v zelo ostri luči,
2. naloge, ki se niso uveljavile, ker jim razmere zunaj spomeniškovarstvene stroke niso bile naklonjene, a bodo v novih razmerah dobine drugačne poudarke (prenova vasi in podeželja),
3. naloge, ki se jih arhitekturno-konservatorska stroka do sedaj še ni lotevala (prenova novogradenj, prenova prenovljenega in vzdrževalna prenova),
4. naloge, ki jih je arhitekturno-konservatorska stroka že opravljala tudi doslej, pa bodo zaradi novih razmer zopet aktualne.

Med nalogami arhitekturne stroke, ki bi morale biti opravljene že v preteklih desetletjih, je na prvem mestu poenotenje dokumentacijskih sistemov in odpiranje dokumentacij posameznih regionalnih zavodov drugim raziskovalcem. Pomanjkljivosti dokumentacije, ki jo pripravlja arhitektura stroka v okviru spomeniškovarstvenih služb, so podrejanje dokumentacijskega sistema vsakokratnemu namenu uporabe (kar onemogoča kasnejšo uporabo v drug namen), prilaganje dokumentacije sprotnjemu uporabniku (urbanistom, zidarjem idr.), kar vpliva na izbor dokumentiranih podatkov in nerazumevanje pomena dokumentacije kot akumulacije fonda podatkov. Dokumentacijo bo potrebno podrediti reviziji, da bi zagotovili vsaj minimalen obseg in kvaliteto.

Prenova vasi in podeželja, prenova "manj" kvalitetnega stavbnega fonda, vzdrževalna prenova in prenova prenovljenega

V 90. letih se bo zanimanje arhitekturne stroke, pa tudi politična volja, prevesilo v prid prenove podeželja in vasi⁷. Arhitektura stroka se bo pri vključevanju lastnih stališč morala povezovati z ekološkimi, kmetijskimi, regijsko razvojnimi ter splošnimi gospodarskimi stališči. Interdisciplinarno sodelovanje je nujen pogoj za uspešnost uveljavljanja zamisli. Specifika arhitekturnih stališč pri prenovi

vasi in podeželja je uveljavljanje kriterijev, kot so prostorsko vrednotenje kvalitete bivanja, humanizacija bivalnega okolja in smotrnost prenove obstoječega stavbnega fonda. Naloga spomeniškoverstvene stroke, natančneje njene matične institucije, je spremljanje in hiter prenos novih spoznanj v delo spomeniškoverstvenih služb, kar bo v prihodnje bistven pogoj za uspešnost dela.

Spremljanje prenove "manj kvalitetnega" stavbnega fonda je bila v spomeniškoverstvenih službah v preteklih desetletjih predvsem naloga etnologov in arhitektov, delo je potekalo s pomočjo prostorskega načrtovanja in upravnih postopkov, v obliki izdajanja soglasij z navodili. Te oblike se niso izkazale kot uspešne, vendar vzrok ne gre iskat v neustreznih postopkih (na podoben način urejajo prenovo tega fonda tudi države s tradicijo v prenovi), temveč predvsem v neprimerni usposobljenosti kadrov tako v okvirih spomeniškoverstvene stroke kot v urbanističnih službah. Doseženih oblik sodelovanja pri prostorskem načrtovanju in upravnih postopkih ne bi bilo smotorno prekiniti, temveč bi bilo potrebno doseči višjo kvalitetno raven (dodatno izobraževanje obstoječih kadrov, specializacijo arhitekturno-konservatorske urbanistične smeri itd.).

Delovanje arhitekturno-varstvene stroke bo potrebno razširiti tudi na vzdrževanje in prenovo starejšega stavbnega fonda, ki (še) ni zajet v spomeniškoverstveni fond⁸. Gre za razmeroma veliko skupino stavb, starih od 20 do 70 let, v katere bo v prihodnje potrebno vložiti sredstva za vzdrževanje in prenovo. Čeprav ta stavni fond na prvi pogled ne sodi na področje spomeniškoverstvene stroke, gre pri teh posegih za naloge precejšnjega pomena in obsega - od posegov v prostor do posegov v kvaliteto bivanja in humano okolje nasprotno. Naloge arhitekturne stroke so evidentiranje tega fonda, vzpostavitev kriterijev za valorizacijo in ocenjevanje, pa tudi kriterijev za vzdrževanje in prenovo.

Pojem vzdrževalne prenove⁹ bo potrebno uveljaviti tako pri fondu, ki (še) ni opredeljen kot stavbna dediščina, kot pri spomeniškoverstvenem stavbnem fondu, ki mu spomeniškoverstvena stroka že tradicionalno namenja pozornost. Govorimo o intervalnem spremljanju stanja (in tudi dokumentiraju spremljanja!) prenovljenih stavb v intervalih 5, 10, 20 in 40 let.

Uveljavljanje načrtovalsko-raziskovalne faze

Pred pripravo konservatorskega programa in pred pripravo načrtov prenove, bi bilo potrebno doseči uveljavljanje načrtovalsko-raziskovalne faze brez pridobivanja z zakonom določenih soglasij. Kvaliteta opravljanja te faze pa naj bo predmet ocenjevanja revizijske komisije. Arhitekturna stroka postavlja to zahtevo že celo desetletje, vendar z njo ni mogoče prodreti. Zahteva po opravljanju raziskovalno-načrtovalske faze postavlja pred arhitekte konservatorje nalogu, ki bo dvignila na površje nekatere teoretične zadrege, za katere se zdi, da so bile rešene že v preteklih desetletjih, vendar analiza kaže, da ni tako. Največ zadreg se veže na probleme valorizacije, kriterijev za valorizacijo in kriterijev za odločitev o načinu predstavitev, čeprav so v svetovnem merilu te dileme sproti (relativnost meril) reševane.

Nekatera teoretična vprašanja, ki se vežejo na kriterije za valorizacijo in na kriterije za prezentacijo, se pojavljajo v desetletnih intervalih. Največkrat gre, poleg nepoznavanja strokovnih izhodišč, za drugačno razumevanje že opredeljenih kriterijev, še posebno kadar spomeniškoverstvena stroka sprejme v svoj fond novo skupino dediščine, oziroma kadar se v njen krog vključijo strokovnjaki novih strok. Vzrok za ponovno premlevanje je tudi razkorak med teoretičnimi usmeritvami in delom v praksi, ki praviloma zaostaja za celo desetletje, kar potrjuje nujnost stalnega dodatnega usposabljanja konservatorskih kadrov in zahtevo po hitrem

prenosu novosti iz teoretično-raziskovalnega dela v prakso. Poleg vseh naštetih nalog, ki jih bo opravljal arhitekt konservator, specializiran v prenovo posamezne stavbe, omenimo še tiste, ki jih bo opravljal arhitekt konservator urbanist: iskanje novih načinov podajanja informacij urbanističnim službam (uspešnost novih oblik sodelovanja naj spremlja ter ocenjuje posebna komisija v okvirih spomeniškovarstvenih služb) in iskanje ohlapnejših ter fleksibilnejših oblik urbanističnega načrtovanja, kar pa pomeni tudi mnogo večjo osebno odgovornost. Kadre arhitekturno konservatorske stroke z urbanistično usmeritvijo bi bilo treba zaposlovali tudi na urbanističnih službah in drugih upravnih službah, da bi omogočili uspešno sodelovanje s spomeniškovarstvenimi službami.

Arhitekt konservator, usmerjen v varovanje in prenovo krajine, naj sodeluje pri snovanju in vodenju varstva ter prenove kulturne krajine. Ker njegovo delovno področje zajema širše področje kot delo drugih dveh, naj usposabljanje povezuje vedenje arhitekturno-konservatorske stroke z vedenjem geografske, naravovarstvene, ekološke, krajinarske in urbanistične stroke. Naloge arhitekta konservatorja krajinarja se prepletajo z nalogami arhitekta konservatorja urbanistične usmeritve in z nalogami sedanjih naravovarstvenih oddelkov, vendar jih obravnava s stališča arhitekturne stroke. Med vsemi novimi arhitekturnimi nalogami so prav te določene v najbolj grobih obrisih, prav ta ohlapnost pa daje možnost uveljavljanja novih izhodišč, kot sta, na primer, kvaliteta bivalnega okolja in prostorske kvalitete. Naloge varovanja in prenove kulturne krajine so strateškega pomena za nadaljnji potek prenove (glej temeljna izhodišča Amsterdamske deklaracije o pomenu varovanja kulturne krajine), zato bi bilo potrebno tudi pri tej konservatorski usmeritvi doseči zaposlovanje v urbanističnih in upravnih službah, ki bodo morale v prihodnje prevzemati del bremena spomeniškovarstvenih služb.

Opombe:

1) Črepinšek M., Arhitekturno-varstvena izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove stavbne dediščine. Magistrska naloga na FAGG-VTO arhitektura, Katedra za teorijo arhitekture, Ljubljana 1991.

2) Besedilo povzema zaključke in priporočila komisije UNESCO o prenovi in večjih evropskih državah, besedilo Amsterdamske deklaracije in ugotovitve raziskav smotrnosti prenove stavbnega fonda v Sloveniji.

3) glej opombo 1.

4) Zakon o dohodnini je stopil v veljavo 1.1.1991, Ur.l. RS 48/90.

5) Črepinšek M., Pasti denacionalizacije, Naši razgledi, junij 1991.

6) Zlasti pomembni so prispevki naslednjih avtorjev: P.Fistra, F.Koširja, S.Klajna, L.Menašeja, J.Pirkovič, I.Sedeja, N.Šumija, M.Zadnikarja in B.Zevija.

7) Lah L., Prenova Krasa. Magistrska naloga na FAGG-VTO arhitektura, Katedra za teorijo arhitekture, Ljubljana 1992.

8) Fister P., Strokovna izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove na ravni naselij, delov naselij in objektov. Poglavlje B: Arhitekturno-varstvena izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove stanovanjskega fonda in bivalnega okolja glede na sodobne zahteve in specifiko, raziskovalna naloga na Univerzi E.Kardelja, FAGG, VTO arhitektura, Ljubljana 1988.

Fister P., Proučevanje fizične in funkcionalne zastaranosti kolektivnih stanovanjskih stavb glede na arhitekturno tehnične značilnosti. Raziskovalna naloga na Univerzi E.Kardelja, FAGG, VTO arhitektura, Ljubljana 1989.

9) Fister P., Novi pomeni prenove kot dela celovitega varstva urejanja in gradnje prostora, Urbani izzivi 16,17/1991, 7-11.

Literatura:

Baš F., Spomeniško varstvo v Sloveniji, Zgodovinski časopis 1-4, Ljubljana 1951, str. 268-277,

Bernik S., Predsednikovo poročilo, VS XVII-XIX, 2, Ljubljana 1975, str. 230-232.

- Bialostocky J., Povjest umjetnosti i konservatorstvo, Povjest umjetnosti i humanističke znanosti, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1986, str. 161-168.
- Bogovič I., Nekaj misli ob rob naši konservatorski problematiki, VS XX, Ljubljana 1976, str. 121-125.
- Curk I., Definicije iz metodologije varstva spomenikov, Vestnik, št. 4, Ljubljana 1977, str. 6-24.
- Curk I., K oblikovanju nekaterih definicij iz varstva kulturnih spomenikov, VS 23, Ljubljana 1981, str. 47-54.
- Curk I., Predlog definicij za varstvo stavbne dediščine, Vestnik 4, Ljubljana 1977, str. 145-149.
- Curk I., Vuga D., O vsebinskih in prostorskih povezavah kulturne dediščine, VS 25, Ljubljana 1983, str. 151-156.
- Dvorak M., Kathedizmus der Denkmalpflege, Wien 1918.
- Dženks Č., Pokreti u arhitekturi, Građevinska knjiga, Beograd 1986.
- Fister P., Izkušnje in naloge pri revitalizaciji (prenovi) spomeniško pomembnih mestnih in vaških jader, VS XXII, 21-53, Ljubljana 1979.
- Fister P., Konservatorski programi, VS 28, Ljubljana 1986, str. 13-35.
- Fister P., Metodologija in modeli revitalizacije starih mestnih in vaških jader, raziskovalna naloga VTO-arhitektura, Univerza E.Kardelja v Ljubljani in Zveza stanovanjskih skupnosti Slovenije, Ljubljana 1979.
- Fister P., Obnova in varstvo arhitekturne dediščine, Ljubljana 1979.
- Fister P., O predlogu za izboljšanje Beneške listine, VS XVII-XIX, 2, Ljubljana 1975, str. 127-135.
- Fister P., Črepinšek M., Proučevanje fizične in funkcionalne zastaranosti kolektivnih stanovanjskih stavb glede na arhitekturno-tehnične značilnosti. Raziskovalna naloga na Univerzi E.Kardelja, Fagg, VTO arhitektura, Ljubljana 1989.
- Fister P., Marinko J., Črepinšek M., Strokovna izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove na ravni naselij, delov naselij in objektov. Poglavlje B: Arhitekturno-varstvena izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove stasnovanskega fonda in bivalnega okolja glede na sodobne zahteve in specifiko, raziskovalna naloga na Univerzi E.Kardelja, Fagg, VTO arhitektura, Ljubljana 1988.
- Humer J., Naravna in kulturna dediščina ter njeno varovanje v Sloveniji. Gradivo Republiškega komiteja za kulturo, Ljubljana 1989.
- Kojoč B., Metodika rada na istraživanju spomenika profane arhitektonike, Zbornik zaštite spomenika kulture VI-VII, Split 1956, str. 103-107.
- Kolarič M., Amsterdamska deklaracija in kongres o evropski stavbni dediščini, VS XX, Ljubljana 1976, str. 313-325.
- Konvencija o zaščiti kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada, ZN in UNESCO, Hagg 1954.
- Komej I., Očrt sistematike dejavnosti varstva spomenikov, Vestnik 4, Ljubljana 1977, str. 55-65.
- Košir Fedja, Uvod v analizo arhitekturne teorije /interpretacije(in kritike), Univerza E.Kardelja v Ljubljani, Ljubljana 1988.
- Kulturna skupnost Slovenije, Načrt kulturnega razvoja Slovenije 1976-1980, Ljubljana 1978.
- Kulturni spomeniki Slovenije, Spomeniki I. kategorije, Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, Ljubljana 1974.
- Marasović T., Zaštita graditeljskog nasljeđa, Povjesni pregled s izborom tekstova i dokumenata, Zagreb-Split 1983.
- Maroević I., Dokumentiranje graditeljskog nasljeđa, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 2-3, Zagreb 1976/77, str. 247-253.
- Maroević I., Sadašnjost baštine, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb 1986.
- Marta R., Appunti pre Una Metodologia del Restauro Conservativo dei Monumenti, International Centre for the Study of preservation and the restoration of cultural property, Roma 1982.
- Mikl-Curk I., Nekaj pojmov in smernic iz varstva arheoloških spomenikov, VS XV, Ljubljana 1972, str. 15-19.
- Milenković B., Uvod u arhitektonski analizu I., Građevinska knjiga, Beograd 1978.
- Molek L., Strokovna izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove na ravni naselij, delov naselij in objektov, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Poglavlje A, Ljubljana 1986.
- Monumentum, Conseil International des Monuments et des Sites, Unesco, Ministerie de la Culture Francais et de la Culture Nederlandaise de Belgique, s podporo US/ICOMOS, Louven 1969.
- Mušič M., Arhitektura in čas, Obzorja 1963.
- Mušič M. in Orel B., Zbornik zaštite spomenika kulture (Jugoslavije), 1953-54.

Newsletter, ICCROM, annual bulletin, International centre for study of the preservation and the restoration of cultural property, Rome 1964.

Norberg-Šulc K., Egzistencija, prostor i arhitektura, Građevinska knjiga, Beograd 1975.

Pevsner N., An Outline of European Architecture, Penguin Books, London 1990.

Pirkovič J., Razvoj osrednjih pojmov spomeniške "teorije", Sinteza 83, 84, 85, 86, Ljubljana 1990, str. 149-156.

Pirkovič-Kocbek J., Družbeno planiranje in varstvo, VS 29, Ljubljana 1987, str. 55-63.

Pirkovič-Kocbek J., Vrednotenje kulturne dediščine, VS 29, Ljubljana 1987, str. 29-41.

Prelog M., Uz problematiku vrednovanja i revitalizacije povjestnih središta, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 4-5, Zagreb 1978/79, str. 5-12.

Raziskovalec, Informativni bilten, Zveza raziskovalnih skupnosti Slovenije, Ljubljana 1973.

Schapiro M., Umetnostno zgodovinski spisi, Škuc, Filozofska fakulteta, Studia Humanitatis, Ljubljana 1987.

Sedej I., Metodološka izhodišča in etnološki vidiki prenove starih mestnih in vaških jeder, VS XXIII, 1981, str. 25-44.

Sedej I., Prispevki h konservatorski teoriji in metodologiji, Vestnik 4, Ljubljana 1977, str. 66-107.

Sedej I., Resnica in mit o teoriji spomeniškega varstva, VS XV, Ljubljana 1972, str. 7-15.

Sedej I., Varstvo spomenikov v luči varovanja stavbne dediščine, VS XX, Ljubljana 1976, str. 325-336

Slabe M., Pereča vprašanja, VS 29, Ljubljana 1978.

Slabe M., Poročilo o delu skupnosti zavodov za spomeniško varstvo Slovenije v obdobju od 25.2.1981 do 10.6.1982, VS XXV, Ljubljana 1983, str. 319.

Slabe M., Sklepi s posveta o stičiščih varstva naravne in kulturne dediščine, VS XXV, Ljubljana 1983, str. 125.

Slabe M., Več delnih ocen delovanja republiškega zavoda in spomeniškovarstvene službe, Varstvo naše dediščine, Naši razgledi, 11.5.1990.

Stele F., Plečnik J., Architektura perenis, Ljubljana 1941.

Stele F., Plečnik J., Naporji, Ljubljana 1955.

Stele F., Osnovna načela varstva spomenikov, Časopis za zgodovino in narodopisje, Ljubljana 1982, str. 179-185.

Stele F., Zaštita spomenika kulture. Principi - uverenja - iskustva, Zbornik zaštite spomenika kulture, knj. 11, 1960, str. 10.

Stipić J., Pomoćne znanosti u teoriji i praksi, Školska knjiga, Zagreb 1985.

Štupar-Šumi N., O delu arhitekta v spomeniškovarstveni službi, Varstvo spomenikov XIII-XIV, 1968-69, str. 41-43.

Štupar-Šumi N., Okvir za metodologijo konservatorskih posegov, Vestnik 4, Ljubljana 1977, str. 123-126.

Štupar-Šumi N., Vloga spomeniškovarstvene službe v prenovi, VS XXIV, 1982, str. 51.

Šumi N., Pogledi na slovensko umetnost, Ljubljana 1975.

Šumi N., Prenova Ljubljane, Spomeniškovarstveni postopki pri izdelavi sanacijskih načrtov, Partizanska knjiga, Ljubljana 1987.

Šumi N., Zaton ekoloških pričevanj v pokrajini, VS XXVI, Ljubljana 1984, str. 29.

Vitruvius, The Ten Books on Architecture, Dover Publications, New York 1960.

Volavšek A., Zavod za spomeniško varstvo Maribor, VS XX, Ljubljana 1976, str. 135-139.

Zadnikar M., Valorizacija in kategorizacija, Vestnik 4, Ljubljana 1977, str. 25-33.

Zevi Bruno, Pogledi na arhitekturo, Cankarjeva založba, zbirka Bios, Ljubljana 1959.

Železnik M., Varstvo integritete kulturnih spomenikov, Sinteza 53-54, Ljubljana 1981, str. 65-66.

Žvanut M., Nekaj misli o zgodovinskih spomenikih in njihovem varstvu, VS 23, Ljubljana 1981, str. 67-70.

Milena Hazler - Papič

Metodologija vključevanja naselbinske dediščine v prostorske sestavine dolgoročnih planskih aktov in v strokovne osnove prostorskih izvedbenih aktov

Povzetek

Delo pri topografiji in s tem povezani sistemi analiz so temeljna dejavnost sistematičnega dela spomeniške službe. Vsakršni drugačni pristopi otežujejo načrtno delo pri evidentiranju, dokumentaciji in valorizaciji dediščine. To še posebej prihaja do izraza pri sestavljenih sistemih, kot sta naselje in kulturna krajina, pa tudi pri tisti dediščini, kjer likovna kvaliteta ni prevladujoče merilo.

Pri zvrsteh stavbne dediščine, kjer prevladuje kot glavni umetnostnozgodovinski kriterij vrednotenja, velikokrat labko brez večjih topografskih analitičnih študij stroka ugotavlja vrednost te dediščine. Sistem vrednotenja se bistveno zakomplicira že pri t.i. anonimini arhitekturi, kjer je zelo pomemben tudi topografski in socialni kriterij.

The methodology of incorporation of architectural heritage as an environmental element in the long-term planning documents and professional bases of operational plans

Summary

Topographical work and the systems of analyses related to it constitute the basis of the systematic work of the service for the protection of historic monuments. Any other approach makes the work on the recording, documentation and valuation of heritage more difficult. This applies in particular to composite systems such as settlements or cultural sites, and to that kind of the architectural heritage whose visual artistic quality does not commend itself as the preponderant criterion of evaluation.

Where the artistic criterion of evaluation of the architectural heritage prevails, the profession can oftentimes establish the value of the heritage without the broader topographic analytical study. The system of evaluation becomes definitely complicated when it comes to what is known as the anonymous architecture, where topographic and social criteria play a very important part.

I. Identifikacija naselbinske dediščine

Naselje je del ustvarjene vrednosti v prostoru in je lahko kot tako "nepremična kulturna dediščina". S tem zapade v pristojnost Zakona o naravnih in kulturnih dediščinah pa tudi Zakona o urejanju prostora in Zakona o urejanju naselij in drugih posegovih v prostor. Prvi zakon mu, kot kulturni dediščini, daje možnost identifikacije in zavarovanja, druga dva pa možnost planskega zavarovanja kot prostorsko sestavino dolgoročnih planskih aktov in kot del strokovnih osnov prostorskih izvedbenih aktov.

Grajene strukture v prostoru (ustvarjena vrednost, ki je posledica delovanja človeka) so sestavljene iz treh vrednostnih sistemov: objekta (kot sistema na spodnji ravni), naselja (kot sistema na srednji ravni) in kulturne krajine (kot sistema na zgornji ravni) in povezovalnega člena med naravnim in ustvarjenim prostorom. Naselje združuje v sebi vrednostni sistem objektov in jih povezuje v novo kvaliteto, ta pa je del kulturne krajine. Naselje kot prostorski sistem srednje ravni združuje v sebi določene značilnosti, ki narekujejo metodo identifikacije in določanja vrednosti njegove individualne prostorske zgradbe.

II. Analiza kot instrument identifikacije

Identifikacija naselja¹ kot dediščine se opravi v procesu analize posamezne naselitvene enote (npr. mesta, trga, vasi) in v postavitev vrednostnih kriterijev, ki jih mora naselitvena enota dosegati, da je lahko evidentirana kot naselbinska dediščina.

PUA analiza

Na podlagi zgornjih predpostavk o naselju kot sredinskem sistemu med grajenimi in kombiniranimi prostorskimi strukturami sem izoblikovala formulo PUA za ugotavljanje stopnje razvitosti določenega naselja in za ugotavljanje vrednosti njegove individualne prostorske zgradbe. Formula je sestavljena na osnovi odnosov med osnovnimi sestavnimi deli (ogrodja) naselja in vrsto parametrov, ki dodatno opredeljujejo te odnose.

Osnovni sestavni deli:

P - prostor (krajina),
U - naselje (naselbinska zgradba),
A - objekt

Parametri:

S - odnos med naseljem in krajino,
K - ocena krajine,
V - volumen naselja,
U - urbanizem (zasnova naselja),
E - enota naselja (funkcionalna enota),
O - arhitektura (objekti),
D - detajl.

Parametri so razdeljeni v tri skupine, tako kot gradijo tri sisteme: objekt, naselje

in prostor (krajino). Ker se ti trije sistemi med seboj združujejo, po dva robna parametra nastopata v dveh sistemih (parametra E in V).

PUA formula

S	K	V	V	U	E	E	O	D	parametri
P			U			A			osnovni sestavni deli
Strukturna vrednost									stopnja razvitosti
25 25 25 50 75			25 25 25 50 75			25 25 25 50 75			mesto parametra v formuli
Indeks vrednosti									vrednost individualne prostorske zgradbe

Struktura vrednosti- stopnja razvitosti

Stopnja razvitosti posameznega naselja se ocenjuje z določanjem vrednosti posameznega parametra in s seštevkom teh vrednosti. Vsak od parametrov ima vrednost 25, kadar zadovolji dve tretjini idealnega merila. Pomembno je, na katerem mestu v formuli se parameter pojavlja. Po formuli se gradi ocena od desne proti levi, vrednost parametra levo od predhodnika se avtomatično poveča, če ima tudi predhodnik visoko vrednost.

Ocene razvitosti naselbinskega sistema izrazimo s strukturno vrednostjo na način troštevilčnega zapisa. Primer 75-75-75 ali 75-50-25 ali 50-50-50 in podobno. Predstavlja seštevek vrednosti parametrov po posameznih osnovnih vrednostih naselja (PUA).

Pri tem lahko ocenimo razvitost sistema po kriterijih zasnove historične naselbinske zgradbe in nejne ohranjenosti. Tako naselje identificiramo kot naselbinsko dediščino. V tem primeru ima npr. parameter O (objekti) vrednost 25, kadar ima dve tretjini objektov v naselju vrednost kulturne dediščine.

V primeru, ko nimamo opraviti z izrazito historično naselbinsko strukturo, ozioroma je ta v arhitekturi objektov že močno zabrisana, postavimo za idealno merilo kvaliteto sodobne arhitekture, oblikovanja naselja in stika staro novo.

Indeks vrednosti - vrednost individualne prostorske zgradbe

Vrednost individualne prostorske zgradbe se izrazi z indeksom vrednosti. Indeks vrednosti predstavlja seštevek strukturne vrednosti in je enoštevilčen.

Naselja, ki imajo vrednost kulturne dediščine, morajo imeti indeks najmanj 125. Naslednje vrednosti so 150, 175, 200, 225. Zadnji dve številki označujeta naselje, ki je kulturni spomenik.

Nekaj primerov zapisa vrednosti po analizi PUA za naselja: Jernej pri Ločah (75-50-25) I > 150; vas je dediščina s poudarjeno prostorsko vrednostjo in razpoznavno zasnovo, stavbne dediščine je malo. Kale (50-75-50) I > 175; vas je dediščina s posebno dobro ohranjeno tlorisno zasnovo. Prapreče (občina Žalec) (50-50-25) I > 125; vas je dediščina, ki ima spodnjo mejo vrednosti. Ohranjena je tlorisna zasnova, volumen naselja, avtentične arhitekture je malo, je sestavni del krajine. Pilštanj (75-75-75) I > 225; naselje je spomenik (istorični trg) z uravnoteženo vrednostjo².

Topografija ruralnih naselij

Formula PUA je bila narejena predvsem zaradi uporabe v topografiji ruralnih naselij in ugotavljanja njihove vrednosti kot kulturne dediščine.

Prvič sem jo uporabila in izdelala na osnovi evidentiranja ruralnih naselij na območju občine Laško ob pripravi strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za prostorsko ureditvene pogoje (PUP) občine Laško (leta 1986). Celotno območje občine je z vidika naselbinske dediščine izredno kvalitetno, predvsem pa homogeno in uravnoteženo v poselitvenem vzorcu. Ta predstavlja srednje velike gručaste vasi v pretežno visoko ohranjeni kulturni krajini in s sorazmerno velikim številom ohranjene stavbne dediščine. Pregledala sem 37 naselij, od katerih jih je 27 imelo vrednost dediščine. To je zelo visok odstotek.

Že pred tem sem (leta 1985) na občinski raziskovalni skupnosti Šmarje pri Jelšah prijavila raziskovalno nalogo Inventarizacija kulturne dediščine na širšem območju Spominskega parka Trebče, s podnaslovom Tipologija parametrov za določanje vrednosti naselja kot kulturne dediščine. Razlog za to je bil, da je bila spomeniškoverstvena metodika na tem področju enostransko razvita in usmerjena predvsem v ugotavljanje tipičnosti ali netipičnosti določene poselitvene enote, manj v ugotavljanje njenje individualne prostorske vrednosti in brez ustreznih primerjalnih kriterijev. Žal na širšem območju Spominskega parka Trebče za izdelavo metodologije ni bilo dovolj ustreznega materiala, saj je tam poselitvena struktura zelo raznolika, predvsem pa hierarhično mnogo bolj razvita kot na območju, na primer laške občine. Na območju Spominskega parka Trebče sem zato pri inventarizaciji naselbinske dediščine lahko le preizkusila sistem ocenjevanja naselij iz Laškega, ki pa je deloval, ne le na vaških, ampak tudi na istoričnih trških naseljih. Res pa je, da se z njim ne da ocenjevati razloženih naselij; tam je upoštevanje krajinskega in naravnega merila prevladujoče.

Od leta 1986 dalje sem na osnovi ANALIZE PUA evidentirala naselbinsko dediščino na območjih naslednjih občin:

V letih 1988/89 na območju občine Žalec, kot del strokovne osnove za PUP. Naselbinska dediščina je na območju občine Žalec kvalitetna; pozna se vnos nove kulture v prejšnjem stoletju, hmelja, ki je razbil identiteto ruralne krajine.

Leta 1988 sem ponovno ovrednotila 1980. leta evidentirana ruralna naselja na območju občine Trbovlje. Takrat so bila evidentirana kot del spomeniškoverstvenih izhodišč za prostorski plan občine, sedaj kot del strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine (VNKD) za PUP sever in PUP jug. Naselbinska dediščina je na območju občine visoko kvalitetna in relativno dobro ohranjena v vseh svojih sestavinah.

V letu 1990 sem ob izboru naselij za razglasitev ponovno ovrednotila leta 1980 evidentirana naselja na celotnem območju občine Slovenske Konjice. Pokazalo se je, da je večina ruralnih naselij v desetih letih izgubila vrednost dediščine ali pa se jim je vrednost znižala. To pripisujem predvsem številnim nadomestnim

gradnjam in novogradnjam, ki s tem, da ne upoštevajo meril tradicionalne arhitekture, grobo posežejo v naselbinske celote.

V letu 1991 sem začela s topografijo naselbinske dediščine na območju občine Šentjur. Zbrane podatke s terena bo v naslednjem letu potrebno vsestransko obdelati.

Sistemizacija podatkov

Pristop k identifikaciji dediščine, ki uvaja analitično in primerjalno vrednotenje, je narekoval sistematizacijo podatkov ter urejanje dokumentacije. Zato sem v sodelovanju s programerjem v letu 1989/90 izdelala računalniški program za shranjevanje baze podatkov za naselbinsko dediščino. Program je mogoče prilagajati značilnostim drugih zvrsti kulturne dediščine.

Uporaba formule PUA pri mestnih naseljih

Kasneje sem tudi naselja z višjo organizacijsko in vsebinsko strukturiranostjo analizirala s formulo PUA. Pri tem se je pokazalo, da je potrebno pri takšnih naseljih diferencirano in v več odsekih obravnavati stik naselje - krajina, tam, kjer se pojavljajo večji, v kasnejšem času dograjeni naselbinski deli.

Prav tako je potrebna večja razgraditev naselbinske zasnove in ugotavljanje stopnje medsebojne korelacije posameznih naselbinskih delov.

Podobno previdni moramo biti pri arhitekturi, kajti v večjih in bolj strukturiranih naseljih merilo vrednosti arhitekture ne more biti več samo dediščina, ampak tudi (sodobna) kvaliteta in sožitje obeh.

Torej je formula PUA v teh primerih takšna:

	S1 S2 S3 S4... K	V	U1 U2 U3...E	A	E1 E2 E3...O1 O2 O3 D
P		U			

Formula v teh primerih ne da več prave ocene, usmeri pa pozornost na ključne pereče ali kvalitetne točke naselja. Na določen način pokaže njegovo "zdravstveno stanje", natančnejša analiza pa pomaga odkriti tudi "dušo" naselja, kar je pri ugotavljanju njegove vrednosti zelo pomembno. Niso vedno samo zgradbe tiste, ki dajejo naselju vrednost (dediščine), ampak je to tudi vsebina kot nepogrešljiv sestavni del.

III. Povezava med stopnjo analize in vrsto planskega akta

Analiza naselja po formuli PUA se v pripravi strokovnih osnov VNKD izvaja do tiste stopnje, ki je potrebna za vrsto planskega akta.

Dolgoročni planski akti

DPO: Zadostuje ocena PUA, izražena s strukturno vrednostjo in indeksom vrednosti, s katerim dokažemo vrednost naselja kot kulturne dediščine. Območje zavarovanega dela naselja je

potrebno vrisati na karto 1 : 25.000.

Ureditvene zasnove: Potrebno je natančnejše analizirati bližnjo okolico naselja, ki se povezuje z naseljem in ugotoviti način tega povezovanja, s tem da se ohrani zgodovinski koncept zasnove.

Natančnejše se obdela področje parametrov S, K, V in delno parameter U.

Strokovne osnove VNKD za prostorsko izvedbene akte (PIA)

Prostorsko ureditveni pogoji: Podobno kot za DPO, s tem da se meje zavarovanega naselbinskega območja natančneje določijo na karti 1 : 5000.

Naselje prostorsko zavaruje s "prostorskimi varstvenimi režimi"¹, ki prepovedujejo ali postavljajo pogoje za gradnjo v neposredni okolici zavarovanega naselja.

Prostorsko izvedbeni načrt - ureditveni načrt (prenova): Pri strokovnih osnovah za ureditveni načrt je potrebno zelo natančno obdelati področje parametrov E, O in D, s tem da se natančneje obdela parameter U v področju, ki zavzema historičen del naselja in ob predpostavki, da so bila področja drugih parametrov obdelana na nivoju ureditvene zasnove naselij.

Primeri

Ureditvene zasnove

Strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za ureditveno zasnovo - Rogatec 1991

Poudarek je bil na vrednostih v bližnji okolici Rogatca, Katerega staro mestno jedro ima vrednost kulturnega spomenika. Te vrednosti se pojavljajo na severnem obrobju naselja in so naslednje: grad Strmol z grajskim kompleksom, staro mestno jedro in etnopark Rogatec. Grajski kompleks s parkom še ni v celoti raziskan. Na franciscejskem katastru smo odkrili, da je obsegal ne le danes gozdnato pobočje hriba Strmol, ampak tudi prostor ob potoku Draganji, ki danes opredeljuje severno zaledje naselja in prehaja v kompleks etnoparka.

V strokovne osnove smo zato vnesli priporočilo, da se ob nezazidljivosti severnega zaledja naselja tam obnovi parkovni in vrtni del grajskega kompleksa.

Strokovne osnove so izdelali konservatorji: arhitekt, etnolog in krajinski arhitekt.

Strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za ureditveno zasnovo - Podčetrtek 1991

Pri strokovnih osnovah za ureditveno zasnovo je bilo potrebno posvetiti posebno pozornost značaju historičnega trškega naselja

Podčetrtek, za katerega je bila značilna njegova vloga obpotnega naselja, prometne postojanke. Kot vsak star trg se navezuje na grad, ki je zadovoljivo ohranjen in ga bo mogoče oživiti s primerno dejavnostjo. Z gradom se povezuje nekaj objektov in grajski kompleks, ki je obsegal park in ribnike. Ta še ni v celoti raziskan. Na

severni strani prevala, preko katerega se je prišlo v Podčetrtek, je še ohranjena obpotna gostilna. Tudi ta objekt bo še potrebno raziskati.

Pomembno je, da smo v smernice za razvoj Podčetrcka vključili ohranjanje in obnovo celotnega grajskega kompleksa s prilagojeno vsebino; poudarili smo pomen stare poti, ki jo danes nadomešča cesta ob Sotli, prepovedali novo pozidavo ob njej in priporočili obnoviti staro gostilno. Šele tako celovito varovan historični naselbinski kompleks, ki se povezuje s starim trškim jedrom Podčetrcka, lahko da pravo vrednost ohranjanju samega naselbinskega spomenika.

Strokovne osnove so izdelali konservatorji: arhitekt, etnolog, umetnostni zgodovinar in krajinski arhitekt.

Zazidalni načrt

Strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za zazidalni načrt - Štore 1985

Strokovne osnove so bile izdelane zaradi varovanja kompleksa upravnih in stanovanjskih poslopij, ki so bila vezana na železarno (katere del je tudi tehniški spomenik). Ta kompleks je danes jasno ločen od drugega dela naselja, za katerega je značilna predvsem blokovna stanovanjska gradnja. Na obrobju te gradnje so kmetije, na katerih smo evidentirali nekaj objektov. Med delom smo postali pozorni na nekaj, kar nas je navedlo na misel, da si spomeniško varstvo, če zasleduje neki pojav v njegovi celovitosti in skozi matično stroko (na primer arhitekturo) pač težko postavi meje.

Štore, danes spalno naselje s šibko infrastrukturo, vezano na železarno, so šolski primer razvoja blokovne stanovanjske gradnje na Slovenskem od t.i. "kolonije", preko prvih povojnih enonadstropnih blokov, dvonadstropnih četvorčkov iz 50. let, štirinadstropnih kvadratnih stolpičev iz 60. let, verižnega kompleksa iz 70. let. Tudi to je nekaj, kar bi bilo potrebno zavarovati, a spomeniško varstvo za to ni pristojno. Zato smo v strokovnih osnovah le opozorili na to vrednost.

Strokovne osnove sta izdelala konservatorja arhitekt in etnolog.

Prenova

Pri strokovni osnovi VNKD za prenovo spomeniško zavarovanega naselja smo uporabili naslednjo shemo, kot osnovo za standardno vsebino:

- I. Evidenca osnovnih vrednosti v naselju
 1. Evidenca kulturne dediščine
 2. Evidenca naravne dediščine
 3. Krajinska kvaliteta naselja

- II. Naselje kot naselbinska dediščina
 4. Začetki naselja in njegov razvoj
 5. Današnja stopnja v razvoju naselja
 6. Spomeniškoverstvena ocena vrednosti naselja
 7. Merila varovanja naselbinske dediščine

III. Način življena v naselju

8. Način življena v preteklosti

9. Način življena danes in povezanost z dediščino

IV. Naselje v povezavi s krajino

V. Smernice

Strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za ureditveni načrt (prenovo) - Mozirje 1991

Osnovno evidenco sta delala umetnostni zgodovinar in etnolog ter biolog. Evidenca je prikazana tabelarično, z vrsto osnovnih podatkov, ter posamezno v evidenčnem listu, s tekstrom, fotografijo in karto. Drugi etnolog je zbiral podatke za študijo o načinu življena v preteklosti in danes. Del teh podatkov je dodanih k evidentiranim objektom. Naselje je kot dediščino obdelal arhitekt in napisal tudi smernice za varovanje naselbinske dediščine.

Ocenili smo, da obsežnejša analiza krajinskih kvalitet naselja ni potrebna, saj historično jedro Mozirja danes, kljub temu da je zelo kvalitetno, nima močnejšega vpliva navzven, ampak deluje predvsem navznoter in kliče po oživitvi nekoč bogatega trga. Zato je pri Mozirju predvsem pomembna njegova notranja kvalitetna obnova, ki se mora kazati v ohranjanju tipičnih trških parcel, stavbne dediščine in treh značilnih naselbinskih delov: cerkvenega griča s cerkvijo sv. Jurija, trškega dela ob cesti in svobodnejše pozidave ob potoku Trnava, ki povezuje oba dela in daje naselju značilno povezavo z vodo.

Strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za ureditveni načrt - Olimje 1990

Pri strokovni osnovi za ureditveni načrt Olimja smo zavestno "presegli svoje kompetence" in izvedli celovito analizo zaselka, ki je, tako se zdi, vedno živel zelo polno. Ta polnost življenjskih sil ga preveva tudi sedaj, žal pa ob pomanjkljivi zakonodaji in regulaciji s strani občinskega načrtovanja vsebina večkrat pljusne čez rob.

Zaselek ob olimskem samostanskem kompleksu je razglašen za kulturni spomenik, čeprav teh vrednosti dejansko nima. Poglavitna ovira za to je hitra obnova po potresu leta 1974, ki je tudi v ta kraj prinesla standardne gradnje kvadratnih tlisorov in nizkih strešnih naklonov. Za zvišanje vrednosti zaselku smo se odločili zaradi neposredne bližine izjemno pomembnega kulturnega spomenika in ker smo imeli v načrtu zahtevo po izvajanju sanacije, torej zaradi oblikovne korekture novih objektov.

Priložnost za to je bila strokovna osnova za ureditveni načrt leta 1990. Zaradi tega smo izdelali poleg analize zaselka kot celote ter osnovne evidence tudi kvalitativno valorizacijo vseh objektov na območju ureditvenega načrta in predloge za njihovo sanacijo. Toda na drugi strani se v zaselku pojavlja toliko novih dejavnosti (gojenje jelenov, gob, kmečki turizem, želja po konjereji, ribogojništvu itd.), da podjetnosti vaščanov preprosto ni mogoče slediti.

V zvezi s tem je bila v sklopu strokovnih osnov izdelana tudi ocena krajinske

vrednosti območja in smernice oblikovanja odprtega prostora s tabelaričnim pregledom vpliva novejših dejavnosti na krajinsko kvaliteto območja. Ravno zaradi tolikšnega prepletanja novih in starih vsebin interesi še niso usklajeni in ureditveni načrt za Olimje še ni izdelan.

Komentar:

S tako problematičnim zaselkom, kot je Olimje, bi se morala strokovno ukvarjati posebna projektna skupina. V tem primeru in ob pogoju, da bi se dosledno upoštevale smernice elaborata ZVNKD, ne bi bilo sporno znižati deklarirane vrednosti zaselka na njegovo dejansko raven. Zopet smo na občutljivi meji prehajanja pristojnosti spomeniškega varstva na planersko in projektno raven, ki naj bi jo izvajale institucije zunaj spomeniškega varstva. Prenos teh pristojnosti bo lahko uspešen le tedaj, ko bodo tudi te institucije izdelale lastna strokovna merila poseganja v prostor in ko jim bo tudi zakonodaja to predpisovala.

Zaključek

Sodim, da je delo pri topografiji in s tem povezani sistemi analiz temeljna dejavnost sistematičnega dela spomeniške službe. Vsakršni drugačni pristopi otežujejo načrtno delo pri evidentiranju, dokumentaciji in valorizaciji dediščine. To še posebej prihaja do izraza pri sestavljenih sistemih, kot sta naselje in kulturna krajina, pa tudi pri tisti dediščini, kjer likovna kvaliteta ni prevladujoče merilo. Pri zvrsteh stavbne dediščine, kjer prevladuje kot glavni umetnostnozgodovinski kriterij vrednotenja, velikokrat lahko brez večjih topografskih analitičnih študij stroka ugotavlja vrednost te dediščine. Sistem vrednotenja se bistveno zakomplicira že pri t.i. anonimni arhitekturi, kjer je zelo pomemben tudi topografski in socialni kriterij.

Pri naselbinski dediščini, še posebno pri ruralnih naseljih, so torej potrebne obsežnejše topografske analize, ki najprej identificirajo naselje kot potencialno dediščino. Po mojem mnenju šele to omogoča nadaljnje natančnejše analize znotraj naselja, kar je osnova za valorizacijo in zavarovanje.

Opombe:

1) Terminologija je uporabljena v naslednjih pomenih: Topografija: Osnovno delo zavodov, ki obsega zbiranje podatkov na terenu ter vse nadaljnje stopnje obdelave. Identifikacija: Postopek ugotavljanja, ali določen pojav nosi temeljne karakteristike vrste tega pojava. Evidentiranje: Osnovno zbiranje podatkov na terenu in pregled nad gradivom. Inventarizacija: Obdelava podatkov v kabinetu.

2) Formulo PUA sem razložila tudi v članku Prenova ruralnega prostora, vrednostna stopnja naselij, Urbani izviršt. 6/17 1991, Ljubljana.

3) T.i. "prostorske varstvene režime" (kontinuiteta, pogoji in nezazidljivo) sem razložila v članku Spomenička identiteta naselja, Varstvo spomenikov 28/1986, Ljubljana.

Marko Stokin

Evaluation of archaeological landscape

Summary

The cultural and natural heritage are becoming increasingly important factors of social, economic and political life in the modern world. No wonder, then, that the Council of the European Communities adopted (in 1985) a directive which stipulates that no action in the environment can be taken without the prior estimation of a potential impact on the environment (85/337/EEC).

Thus in the European Community countries intervening in the environment has been made conditional on an approval issued on the basis of interdisciplinary research which comprises identification, description and estimation of direct and indirect impacts on the environment (Article 5, 85/337/EEC). Since roads, gas pipelines, housing projects etc. ruin archaeological sites, we need systematic archaeological projects with which to reconnoitre, assess and evaluate the archaeological heritage. The results of research enable us to prepare the guidelines for archaeological conservation, and the evaluation of the archaeological heritage may in many ways alter our perception of both individual sites and the environment as a whole. We can estimate and evaluate large-scale actions in the environment by employing non-destructive archaeological techniques in the regular field work. That is why we need standards for the pre-research period and for archaeological projects. Research programmes are an important element of all archaeological conservation projects, and they must become an integral part of any conservation action.

Možnost ocenjevanja in vrednotenja arheološke krajine Povzetek

Kulturna in naravna dediščina postajata vedno pomembnejša dejavnika družbenega, gospodarskega in političnega življenja v sodobnem svetu, zato ni presenetljivo, da je Svet Evropske skupnosti leta 1985 sprejel navodilo, na podlagi katerega je potrebno predhodno oceniti možne posledice vplivov, ki bi nastali ob različnih posegih v okolje (85/337/EEC).

Posegi v prostor so tako v državah Evropske skupnosti mogoči, samo z dovoljenjem, ki nastane kot rezultat interdisciplinarnih raziskav, ki obsegajo identifikacijo, opis in ocenitev direktnih in indirektnih vplivov na okolje (člen 5, 85/337/EEC). Ceste, plinovodi, naselbinski kompleksi itd. uničujejo tudi arheološko krajino, zaradi česar potrebujemo sistematične arheološke projekte, s katerimi rekonosciramo, ocenimo in ovednotimo arheološko dediščino. Rezultati raziskav nam omogočajo izdelavo konservatorskih arheoloških izhodišč, valorizacija arheološke dediščine pa lahko v marsičem spremeni dosedanje vedenje o posameznih najdiščih in celotnega prostora krajine. Ocenjevanje in vrednotenje tako velikih posegov v okolje je mogoče z nedestruktivnimi arheološkimi

tehnikami, ki jih apliciramo v redno terensko delo. Zato potrebujemo standarde in normative, tako za predraziskovalno obdobje kot za arheološke projekte. Pomemben element vseh arheoloških konservatorskih projektov so raziskovalni programi, ki morajo postati del vsake konservatorske akcije.

The recent development abroad concerning the archaeological assessments and evaluations of areas of landscape are becoming, under the European Legislation on Environmental Impact Assessment (85/337/EEC), a routine. Archaeological heritage is only one of many factors which have to be considered during the planning of different development proposals in the context of environmental assessments, and archaeology is actually part of this multidisciplinary approach.

The projects are in general divided into three stages, last stage being an evaluation. With the evaluation it is possible to predict the value of the archaeological site or landscape and the research potential. The project aim is to avoid damage to archaeological sites where possible, although the scope for this is somewhat limited by the constricted nature of construction sites (Thomas 1989, 73).

Unfortunately when evaluation occurs in Europe it does not necessarily lead to protection. Of course, this approach cannot guarantee the preservation of archaeological resources but should improve their chances of survival in some form. Today it is becoming obvious that without the adoption of non-destructive archaeological techniques into regular archaeological projects it is very difficult to make a correct evaluation of the site or landscape. What is becoming a standard in England (implementation of different non-destructive techniques into regular work) is still not standard practice in Slovenia.

The principal research target for the Twenty-First century should be the techniques of site evaluation and strata prediction. It is obvious today that the pre-excavation is even more valuable than the post excavation (Carver 1989, 671). Archaeologists should select the methods that suit particular purposes, even to the extent of becoming specialists in order to gain technical approaches to behavioral problems. The result will be a rich amount of behavioral information. There is certainly no single technique that can be regarded as ideal and a wide range of techniques should therefore be used flexibly to answer particular problems (Mills 1985, 40).

In Slovenia, different techniques will be required depending on factors such as topography, sub-soil, geology, vegetation. It is not the purpose of this paper to draw attention to some of techniques which could be done to improve the situation without testing, nevertheless I could suggest some possible ways: resistivity survey could be easily integrated into different projects in various regions in Slovenia (Waters 1989, 75-76), as could the use of intensive field survey (Budja 1988; Bavec 1989); different techniques of aerial photography in and vegetation survey areas of Ljubljana moor, Vipava valley, Prekmurje, Istria where the terrain and vegetation are similar to England (Wilson 1982), south Germany (Braasch 1983) or in Florida (Ehrenhard 1980).

Carver points out that evaluation in the rural domain therefore requires the construction of a deposit-model to determine the extent and character of strata and experiments to determine the sensitivity of deposits to different kinds of remote mapping and excavation ("the visibility template"). When these are matched to the research objectives it should be possible to formulate a "data acquisition template" a statement of strategy for data acquisition in an archaeological campaign in the field (Carver 1990, 66-67).

Properly conservation cannot be effective unless the nature and extent of the resource being preserved is known and understood, which may necessitate

intensive field work. With this information to hand, however, the starting point for successful archaeological conservation is the development of management plans which deal firstly with any outstanding threats to the surviving heritage, and secondly allow for the direct input of archaeological conservation at an early stage of all decision making (Darvill 1986, 80).

With a correct and systematic assessment and evaluation we could eliminate waste of money, preserve archaeological resources, re-design the proposed development of the site or area and mitigate it and avoid the present situation in which excavation reports are not being completed and information is irretrievably lost. The first important aim of assessment and evaluation concerning different development proposals in the context of landscape archaeology in Slovenia is the discovery of new archaeological evidence, when the entire route or area should be surveyed and when previously unidentified archaeological sites are recorded, as in Ireland, (Gowen, 1988).

The use of non-destructive techniques must become a standard through regulations.

The second objective is that we should stop thinking in terms of archaeological sites and put more emphasis in the understanding of the archaeological context of the landscape. The major problems that arise from these biases are that for most periods we still have little understanding of fundamental questions concerning regional patterns of settlements, land-use and archaeological environment. Nevertheless it is clear that the crucial point in the context of assessments and evaluation of landscape is that all projects concerning conservation policy should have a research design. We need predictive models for the evaluation of the archaeological value and research design at local and regional level. Emphasis should be placed on those zones, if it is feasible, that they are under threat and are currently least well-known archaeologically but which on theoretical grounds might be expected to have been important settlement centres (Mills 1985, 46). Large scale projects have proven to be expensive and ineffective. The new direction is based on the Schumacher axiom of "small is beautiful": this means that a number of small projects are taking place instead of single large ones (Trotzig 1989, 63), and the aim should be the example from Sutton Hoo (Carver 1990).

Literatura

- Bavec, U. 1989. Prispevek k metodam terenskega pregleda in slovenska izkušnja, Arheo 9, 34-41, Ljubljana.
- Braasch, O. 1983. Luftbildearchaeologie in Suddeutschland. Limesmuseum Aalen. Stuttgart.
- Budja, M. 1989. Arheološki zapisi na površju, palimpsesti preteklih stanj. Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji XVII, 83-102. Ljubljana.
- Carver, M.O.H. 1989. "Digging for ideas". Antiquity 63, 666-674.
- Carver, M.O.H. 1990. Digging for data: Archaeological Approaches to data Definition, Acquisition and Analysis. In AA. VV. Lo scavo archeologico da: diagnosi all'edizione, R. Francovich, D. Manacorda (eds), 45-120. Firenze.
- Darvill, T. 1986. The archaeology of uplands: a rapid assessment of archaeological knowledge and practice. RCHM & CBA, London.
- Ehrenhard, J.E. 1980. Cultural resource inventory of the big cypress swamp: an experiment in remote sensing. In Cultural Resources remote sensing, T.R.Lyons, F.J. Mathien (eds.), 105 - 117. Washington.
- GOWEN, M. 1988. Three Irish Gas Pipelines: New Archaeological Evidence in Munster. Wordwell Academic Publication. Dublin.
- Mills, N. 1985. Sample Bias, Regional Analysis and Piedmont in British Archaeology. In Archaeology from the Ploughsoil, C. Hasegrove, M. Millet, I. Smith (eds). 39-47. University of Sheffield.
- Thomas, R. 1989. Archaeological investigation and protection in the context of the Channel Tunnel. Archaeology and major public works. Architectural reports and studies 12. Council of Europe. Strasbourg.
- Trotzig, G. 1989. The cultural dimension of development - an archaeological approach. In Archaeological Heritage Management in the Modern World, H.F. Cleere (ed.), 59-63.
- Waters, A. 1989. Merjenje specifične upornosti tal v arheološkem terenskem pregledu na področju Slovenije. Arheo 9, 74-76. Ljubljana.
- Wilson, D. 1982. Air Photo Interpretation for Archaeologist. London: Batsford. 85/337/EEC. 1985. official Journal of the European Communities, EEC/85/337. Council Directive, Appendix A, Article 2-3-4, Strasbourg.

Borut Križ

Arheološko območje Cvinger

Povzetek

Arheološko območje Cvinger pri Dolenjskih Toplicah leži v dolini reke Krke, na križišču pomembne naravne poti, ki se tu odcepi proti Beli krajini. Kopasti greben Cvingerja z dvema vrhovoma oblivajo reka Krka ter potoka Radešca in Sušica, ki okoli Cvingerja ustvarjajo dokajšnjo plodno ravino.

Na zahodnem vrhu Cvingerja leži utrjeno prazgodovinsko gradišče, po južnem in jugovzhodnem pobočju pa se razprostira obsežno gomilno grobišče. Gomile je na prehodu stoletja raziskal znani starinokop Jernej Pečnik ter najdbe poslal na Dunaj. Od 1986. leta so v naselju potekale sondažne raziskave, ki so v šestih letih prinesle nekaj ključnih spoznanj. Ugotovili smo, da je naselje na Cvingerju živelo vse od začetka starejše železne dobe do mlajše železne dobe. Gradišče je bilo utrjeno najprej z zemljeno-lesenim obzidjem, nato pa še z dvema, časovno si sledеčima kamnitima obzidnjema. Stavbe so stale po vsej površini naselja, tako v centru kakor ob obzidju. Na južnem pobočju pa smo odkrili še 80 x 30 metrov veliko območje, na katerem so stale peči za taljenje železa.

The Cvinger archaeological site Summary

The Cvinger archaeological site near Dolenjske Toplice is situated in the valley of the river Krka, at a point where an important natural route branches off towards Bela Krajina. The river Krka and the streams Radešca and Sušica flow on the fertile plain round the foot of hill Cvinger's two-peak conical crest.

On the western peak of Cvinger there stands a prehistoric hill fort, and along the southern and southeastern slopes a barrow necropolis extends. At the turn of the century the well-known archaeologist Jernej Pečnik explored the mounds and sent the finds to Vienna. In the course of trial excavations which began in 1986 we have established that the settlement on Cvinger had lived from the beginning of the Old Iron Age to the New Iron Age. The hill fort was first fortified by the enclosure wall made of earth and wood and later on by two successive stone walls. The buildings were scattered over the entire surface of the settlement, in the centre and alongside the walls alike. On the southern slope we discovered an 80 x 30 m site for iron melting furnaces.

Cvinger pri Dolenjskih Toplicah sodi med tista prazgodovinska arheološka najdišča, ki so zamikala starinokope že v preteklem stoletju. Zanimanje za preteklost, predvsem pa gradnje deželnih muzejev, ki so zahtevali predvsem privlačne in unikatne arheološke predmete, ki bi napolnili vitrine, so postavili Dolenjsko z množico vidnih ostankov preteklosti v center srednjeevropskega arheološkega dogajanja. V tlorisu okrogle, do 5 metrov visoke in 15 do 30 in več metrov široke gomile, raztresene po logih, pašnikih in njivah dolenjskega gričevja, so vzbujale vtis neizčrpnega vira arheoloških eksponatov, le odkopati jih je bilo treba. In to čim hitreje, saj je nastopilo pravo tekmovanje med muzeji, ki so želeli pridobiti čim več kovinskih, steklenih, jantarnih in lončenih predmetov in očarati obiskovalce tako z množino kot s kvaliteto.

Mogočni zemljeni in kamniti okopi, ki so obdajali vrhove hribov, so še dopolnjevali pomen dolenjske prazgodovine. Vendar razen redkih, bolj zanimivih poskusov, arheologov niso pritegnili. Najdbe po naseljih so bile v primerjavi s tistimi iz grobov prav siromašne, saj se luksuzna lončenina iz grobov temeljito razlikuje od grobe naselbinske; kovinskih najdb v naseljih pa tako in tako niso našli.

Sredi večje ravnice, ki jo ob srednjem toku reke Krke ustvarjata potoka Radešca in Sušica, se dviguje 263 metrov visok gozdnat hrib Cvinger. Obrobljajo ga tri naselja: Dolenjske Toplice, Sela in Meniška vas. Na zahodnem vrhu, ki se dviga nad Meniško vasjo, leži utrjeno prazgodovinsko gradišče, po južnih in jugovzhodnih pobočjih proti vasi Sela in Dolenjskim Toplicam pa se razprostira grobišče in obsežno prazgodovinsko železarsko-predelovalno območje s talilnimi pečmi.

Spomlad 1898 je gomile začeli raziskovati znani dolenjski starinokop Jernej Pečnik. To in še naslednje leto je v celoti ali pa delno prekopal 17 gomil za tedanji dvorni muzej na Dunaju. Gomilno grobišče danes šteje še 26 vidnih gomil, ki imajo skoraj vse sledove prekopavanja. Merile so od 8 do 18 metrov v premeru in so v višino ohranjene še od 0,5 do 2 metrov. Gomile leže v gozdu in na pašnikih na južnem in jugovzhodnem pobočju Cvingerja. Posamezne slučajne najdbe v ravniini severno od Cvingerja pri Meniški vasi pa kažejo, da se je grobišče raztezalo tudi v to smer. Intenzivna poljska obdelava je gomile toliko sploščila, da navzven niso več vidne.

Najdbe, ki jih je Jernej Pečnik poslal na Dunaj, sodijo med klasični arheološki repertoar prazgodovinskih gomilnih grobišč Dolenjske. Prevlaudovalo je keramično gradivo, posode na nogah, s plastičnimi in barvnimi ornamenti ter lončeni vijčki. Zelo veliko je bilo najdenih železnih suličnih osti, tulastih in plavutastih sekir, nožev in pasnih spon. V ženskih grobovih so bile najdene ogrlice iz raznobarvnih steklenih in jantarnih jagod ter bronaste votle in vozlaste ter narebrane zapestnice in različne vrste fibul.

Najdenih je bilo tudi deset bronastih posod: kotlički, ciste in situle ter nekaj čelad. Ena od situl je izdelana v torevtični tehniki s tremi figuralnimi frizi, kjer so upodobljeni konjeniki, možje na bojnih vozovih ter rogate živali. Iztolčeni figuralni motivi se pojavljajo še na bronastih uhanih in pasnih sponah.

Celoten material, izkopan v gomilah časovno sodi v 5. in 4. stoletje pred našim štetjem, torej na sam konec starejše železne dobe.

Zahodni vrh Cvingerja obdaja 740 metrov dolgo, sklenjeno obzidje, ohranljeno kot zemljen in kamnit okop, ki se na notranji strani do 2 metrov dviga iz nivoja naselja, na zunanjji strani pa se 5 do 10 metrov strmo spusti proti dolini. Naselje, ki leži na izrazito zakraselem svetu v gozdu, se od osrednje, najvišje točke zložno in terasasto spušča proti robovom. Na najvišji točki gradišča leži kraško brezno, ki smo ga poskušali raziskati. Odkopali smo nekaj globinskih metrov recentno narušenega kamnitega materiala, a dna nismo mogli doseči.

Tri poskusne sonde preko obzidja naselja je leta 1898 izkopala že Jernej Pečnik: Ugotovil je, da je bilo obzidje zgrajeno iz kamenja in skal, med katerimi je črna

zembla z lončenino, hišnim lepom, še največ pa je železove žlindre.

Leta 1935 je na zahodnem delu, v notranjosti naselja, izkopaval tudi W. Schmid, ki je odkril štiri prazgodovinske stavbe. Rezultati niso bili nikoli objavljeni.

Leta 1986 smo začeli sondažno raziskovati prazgodovinsko gradišče Cvinger. Ob bogatem gradivu, najdenem v grobovih, pa o samem naselju praktično nismo vedeli ničesar. Utrdbojni sistem naselja, način gradnje prazgodovinskih stavb, raspored stavb v naselju, časovna opredelitev naselja v primerjavi z grobiščem je bilo le nekaj glavnih sklopov, ki smo jih poskušali rešiti v šestih letih arheološkega terenskega dela.

Sonda 2, V. profil

Sonda I, velikosti 13 x 3 m

Ležala je na severozahodnem delu gradišča tako, da je z vzdolžno osjo, pod pravim kotom sekala obzidje naselja. Zajela je del notranjosti naselja tik za obzidjem, pa tudi pobočje pod obzidjem. Naleteli smo na kamnito obzidje, pred katerim je bil nasut zemljen nasip, z utrjevalno škarpo in jarkom pred njim. Nedoločno smo ugotovili, da je kamnito obzidje zgrajeno v dveh fazah in da le-to stoji na nekakšnem zemljenem nasutju.

Sonda II, velikosti 20 x 3 m

Na jugozahodnem vogalu naselja smo sondajo izkopali tako, da je dobrih 14 metrov potekala po notranjosti naselja, nato pa je pravokotno sekala obzidje in se spustila po pobočju zunaj naselja.

V notranjosti naselja smo v sondi naleteli na ostanke prazgodovinskih stavb, ki pa so segle zunaj območja sonde, zato njihovih dimenzijs nismo ugotovili. Pri obzidju smo spoznali, da kamnit obzidje stoji na ostankih leseno-zemljenega obzidja, ki ga je uničil požar.

Sonda II

Sonda III, velikosti 6 x 6,5 m

Arheološko sondo smo izkopali v notranjosti naselja tik ob sondi II. Našli smo ostanke vsaj treh stavb, s tremi različnimi načini gradnje ter nekaj datacijsko pomembnih kosov lončenih posod.

Sonda IV, velikosti 14 x 4 m in 5 x 4 m

Arheološko terensko delo smo opravili v osrednjem delu naselja. Tu smo ugotovili močno poselitveno plast, z ostanki stavbe, v kateri je bila v skalno osnovo hriba vkopana shrambena jama. Našli smo tudi stojke za pokončna bruna, ki so bila obložena s kamenjem.

Sonda V, velikosti 6 x 4 m

Arheološko sondo smo zastavili na severovzhodni strani naselja, v njegovi notranjosti, tik ob obzidju. Tu smo ugotovili tako skromne ostanke dveh prazgodovinskih objektov, da jih podrobnejše ne moremo definirati.

Sonda VI, velikosti 8,5 x 4 m

Sonda VI je bila izkopana v podaljšku sonde V, tako da je pod pravim kotom sekala obzidje naselja in se spustila v dolino do naravne kamnite terase. Našli smo dobro ohraneno obzidje naselja, zgrajeno v treh časovno si sledеčih fazah.

Med množico drobnih kulturnih ostankov, ki smo jih našli, je prevladovala groba, hišna prazgodovinska lončenina s pestrim plastičnim in vrezanim okrasjem. Precej je bilo hišnega lepa, živalskih kosti in železove žlindre. Analiza najdenih rastlinskih semen je dokazala gojenje različnih vrst žitaric in gorčice, analiza živalskih kosti pa je potrdila vzrejo goveda, drobnice, prašičev in psa. Najdba kosti lovnih živali je bila zanemarljiva.

Ugotovili smo, da je bilo naselje v prazgodovini utrjeno s tremi časovno si sledеčimi obzidji. Na sterilno osnovo hriba je bilo postavljeno zemljeno-leseno obzidje. Zgrajeno je bilo tako, da sta naselje obdajali dve leseni "steni", ki sta potekali vzporedno, dober meter vsaksebi in tvorili nekakšen opaž. Notranji prostor med temi stenama je bil zapolnjen z zemljo. To najstarejše obzidje, ki sodi v začetek halštatskega obdobja, je uničil požar. V sondi II smo našli ožgane deske lesene opaže pod debelim slojem oranžno-rdeče pečene zemlje, ki je rabila kot polnilo obzidja. Ogenj je obzidje poškodoval, da se je celoten zid zrušil in prežgana zemlja je prekrila tleče lesene dele zidu, ki so se dobro ohranili.

Na ruševine zemljenega obzidja so železnodobni prebivalci Cvingerja postavili kamnito obzidje. Le-to je bilo zgrajeno iz večjih, skrbno izbranih apnenčastih skal, ki so bile zložene v dveh vrstah in tako tvorile notranje in zunanje lice obzidja. Med temi dvema vrstama kamenja je bilo kamenje, skale, zemlja in drobir kar nametano in ne zloženo. Da je bilo obzidje stabilnejše in bolj trdno, so bila v notranjosti zidu postavljena pokončna bruna.

Nad to starejšo kamnito obzidje je bilo zgrajeno novo, mlajše kamnito obzidje na enak način kot starejše kamnito obzidje. Obe obzidji sta bili zgrajeni v tehniki suhega zidu, brez uporabe malte. Mlajše je bilo široko približno 180 centimetrov. Pri starejšem obzidju pa se notranje lice zidu ni ohranilo in širine ne poznamo. Obe kamniti obzidji je ločevala tanka zemljena plast, v kateri je bilo tudi nekaj lončenih črepinj. Na zunanjih strani pred vsakim obzidjem je bil nasut zemljen nasip, ki je utrjeval koren obzidja. Obenem pa je ustvarjal večjo strmino in težji dostop do obzidja. Da bi preprečili posipavanje in odplavljanje zemlje, so železnodobni prebivalci na spodnjem robu zemljenih nasipov zgradili manjše škarpe in izkopali plitev jarek.

V notranjosti gradišča smo odkrili ostanke več prazgodovinskih objektov, ki so bili grajeni na tri različne načine.

Nekatere stavbe so imele temelje zgrajene iz ploščatih apnenčastih kamnov, ki so bili zloženi v vrsto. Nanje se je naslanjala lesena konstrukcija stavbe.

Drugi način gradnje je bil tak, da je bilo v temeljni jarek, vkopan zemljo, položeno bruno, ki je stavbo nosilo.

Od tretje vrste gradnje stavb pa so se ohranila kamnita polnila jam, v katera so bila pokonci postavljena bruna.

Vse stavbe so bile lesene in ometane z ilovico, ki se je ob požaru spekla in v odtisu ohranila obliko gradbenega materiala, iz katerega so bile stavbe narejene.

V enem primeru se nam je ohranilo tudi ognjišče, izdelano iz steptane ilovice, ki je prekrivala kamnito osnovo. Nekatere stavbe so stale prosto, druge pa so se naslanjale na večje naravne kamnite sklade, ki se dvigujejo iz gozdnih tal. V enem primeru se je stavba naslanjala na notranjo fronto kamnitega obzidja. Skoraj praviloma so imele stavbe tudi shrambeno jamo, vkopano v hišni pod, v enem primeru je bila shrambena jama pravokotne oblike, vkopana celo v kamnito

osnovo.

Skozi vhod v naselje, ki je bil na južni strani naselja, vodi varovana pot proti gomilnemu grobišču. Preden še vedno dobro vidna prazgodovinska pot doseže grobišče, poteka ob 80 x 30 metrov velikem železarsko talilnem območju. Množica železove žlindre in ostankov talilnih peči je raztresena po gozdnih tleh.

Izkopali smo sondo velikosti 4,5 x 4 metre in naleteli na dvanajst peči za taljenje železa, vkopanih v rdečo sterilno ilovico. Peči so v tlorisu okrogle ali pravokotne oblike in merijo od 40 do 70 centimetrov, le izjemoma je peč štiri merila 100 x 85 centimetrov. Ostenja peči so bila narejena iz gline. Ohranili so se le spodnji deli, kjer je glina rdeče, oranžno, sivo zeleno ali celo vijoličasto pečena. V notranjosti peči so ostanki železove žlindre, kosi lesnega oglja, včasih pa še popolnoma prežgano kamenje. Ležijo zelo blizu druga drugi, včasih se celo prekrivajo. Kaže, da so bile peči le za enkratno uporabo, nato pa so bile zgrajene nove v neposredni bližini.

Po zaključnem arheološkem izkopavanju smo na mestu, kjer smo našli najbolje ohranjeno kamnito prazgodovinsko obzidje, zid rekonstruirali. S krajevnimi turističnimi delavci smo pripravili sprehajalno stezo, opremljeno z napisnimi panoji, ki pojasnjujejo pomembnejši del "arheološkega območja Cvinger".

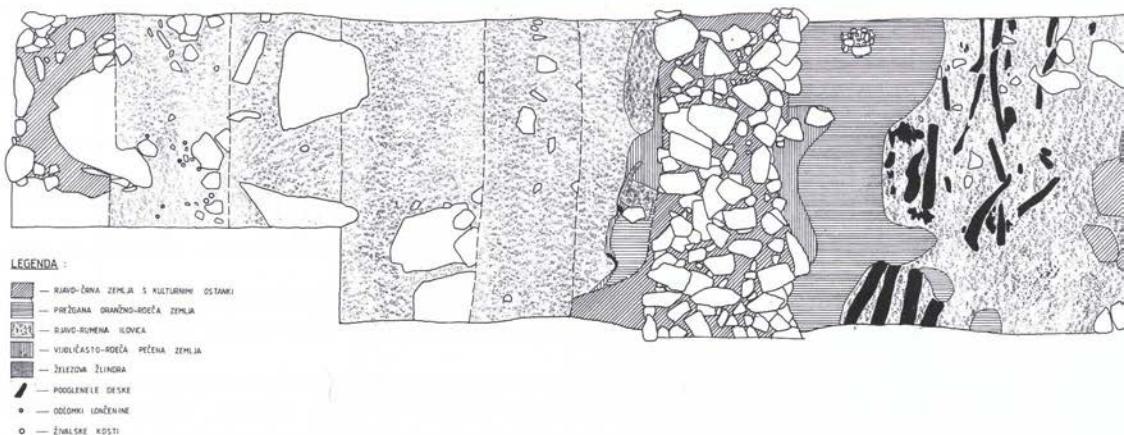
V šestih letih naselbinskih raziskav na Cvingerju smo bistveno dopolnili naše vedenje o življenju prazgodovinskega gradišča, nekatere znanstvene rezultate pa smo vtkali tudi v turistično podobo Dolenjskih Toplic.

Literatura:

Teržan B., AV 27, 1976, 393 z ostalo literaturo.

KLDB, 1937, 491.

Križ B., Arheološki pregled, 1988, 88.

Zunanja stran mlajšega in starejšega kamnitega obzidja gradišča

CVINGER PRI DOL. TOPLICAH

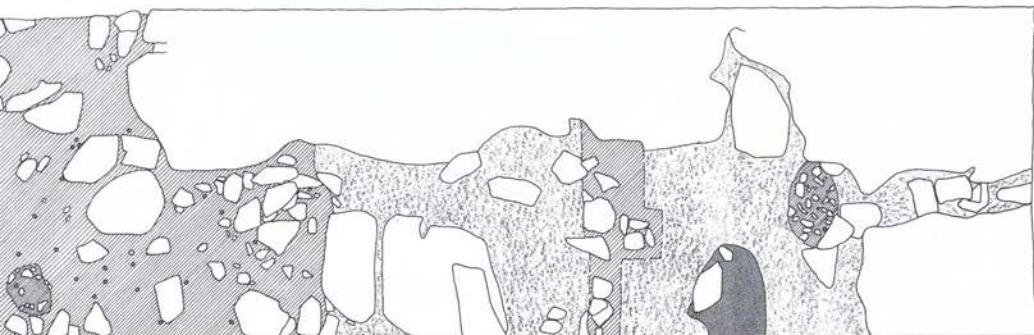
SONDA 2

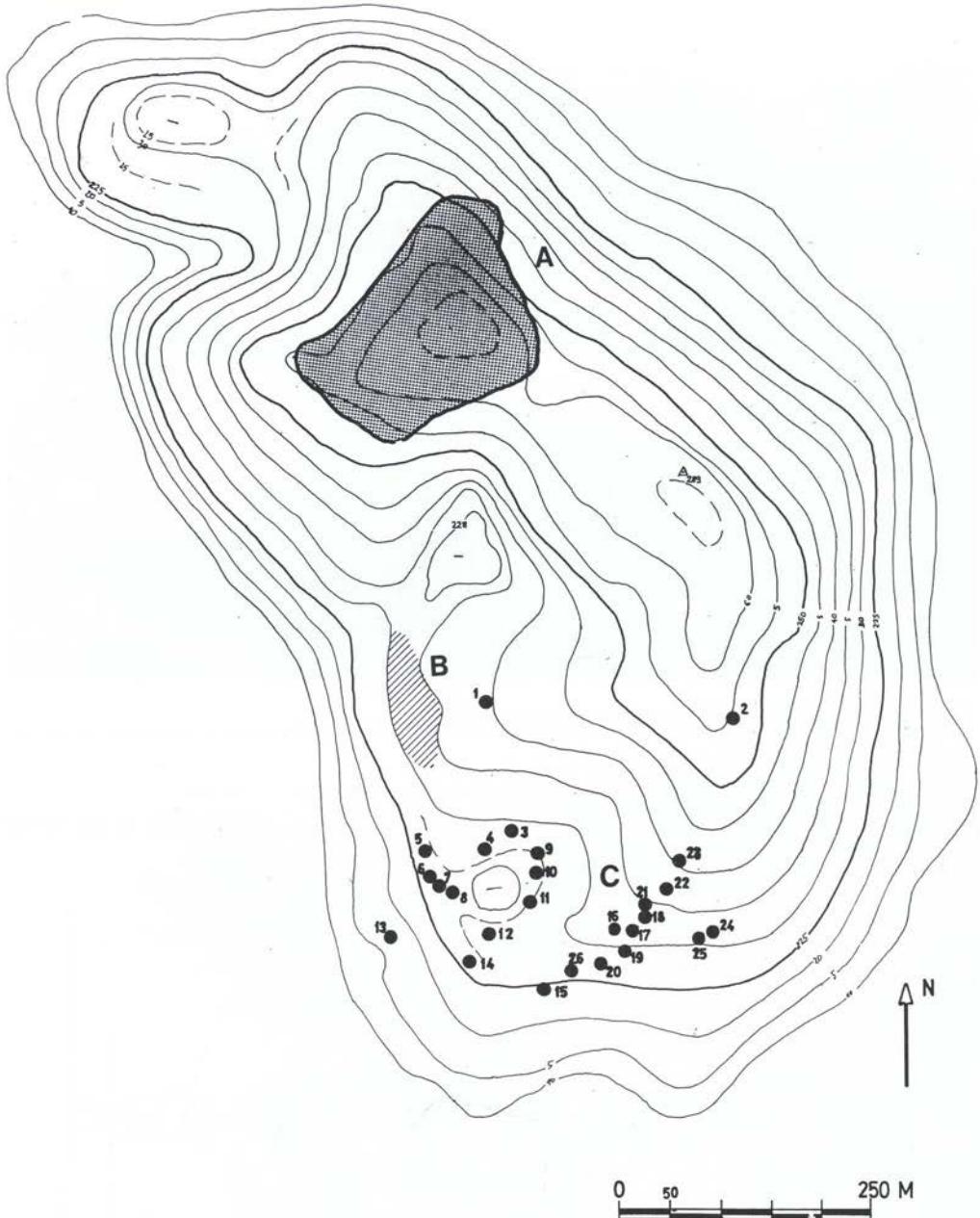
PLANUM VI.

RISAL: AS F.

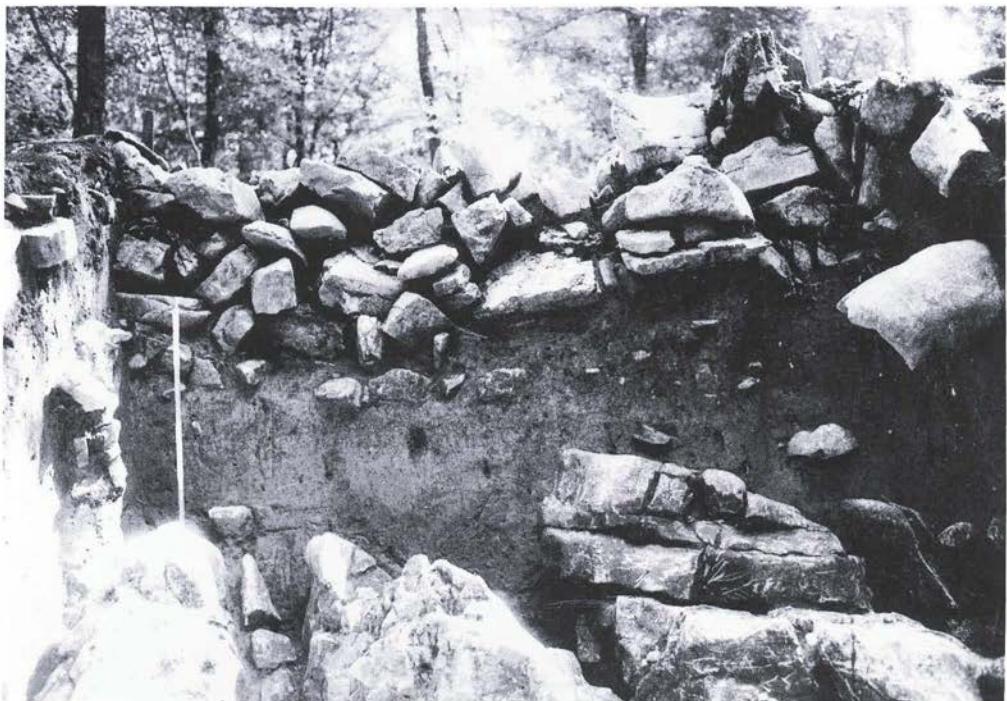
MERILA: BRAČKO D., ŠTIH M.

DATUM: 22, 23. 9. 1967

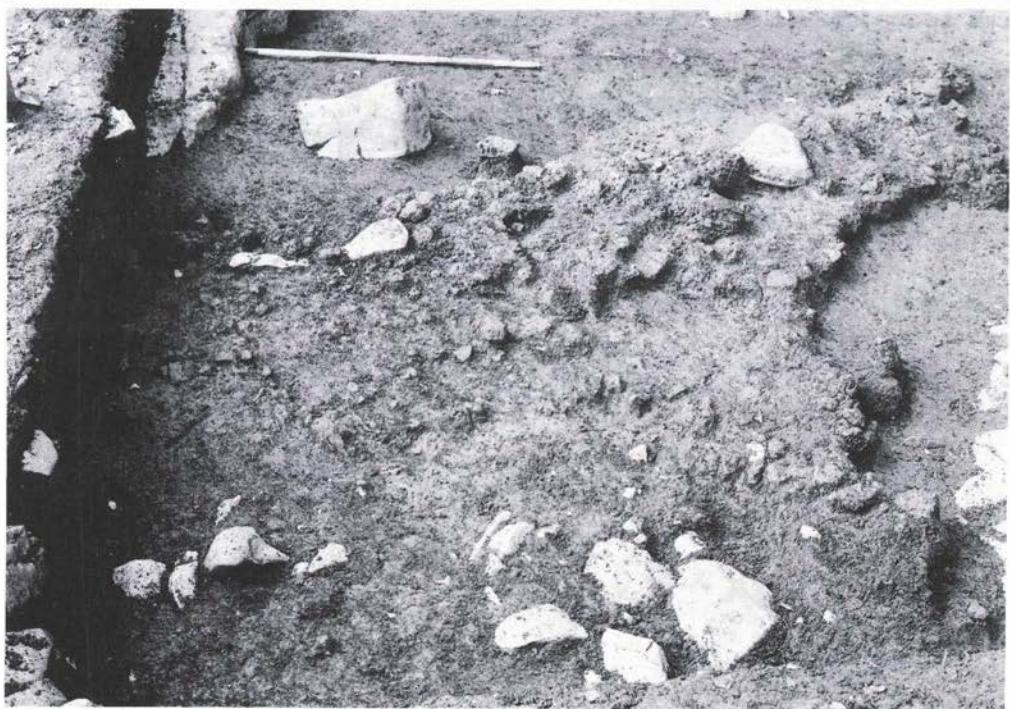

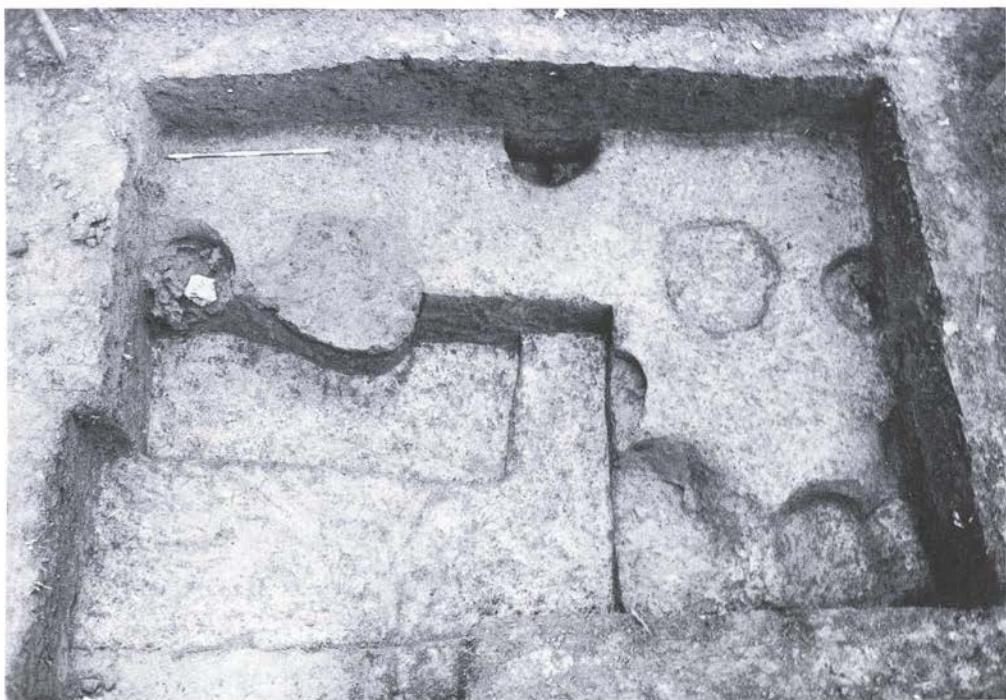
Cvinger - situacija

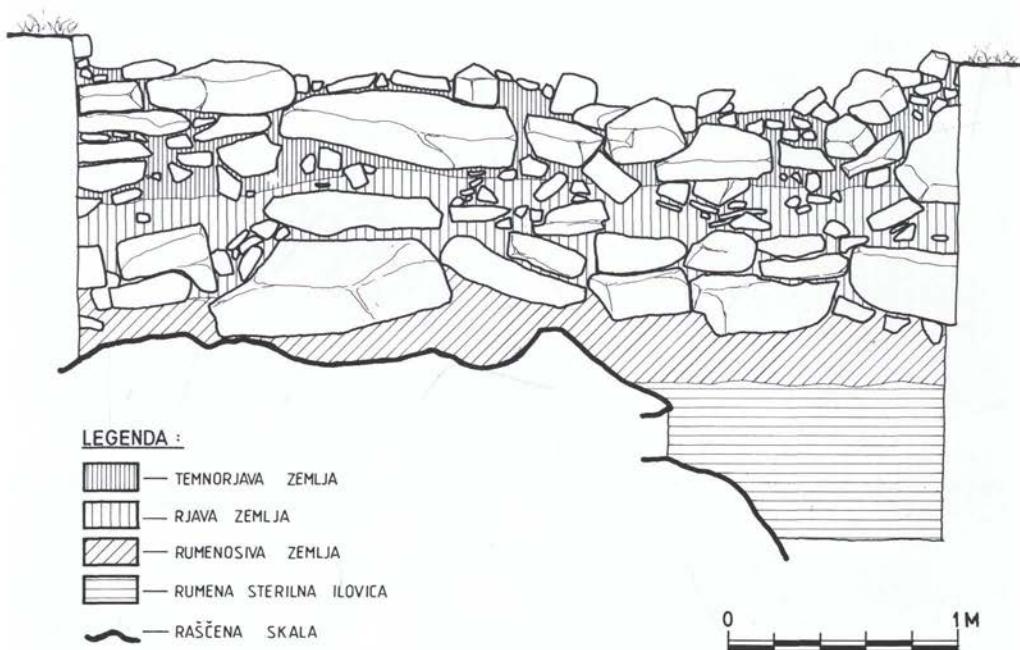
Žunanja fronta kamnitega obzidja naselja

Ruševine prazgodovinske hiše z ostanki prežganega hišnega lepa

Ostanki talilnih peči za železo, planum 4

LEGENDA :

- TEMNORJAVA ZEMLJA
- RJAVA ZEMLJA
- RUMENOSIVA ZEMLJA
- RUMENA STERILNA ILOVICA
- RAŠČENA SKALA

0 1M

Sonda 6, vzdolžni profil zidu

Damijan Snoj

Sermin

Povzetek

Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran je od novembra 1990 do februarja 1991 na Serminu pri Kopru izvedel zaščitna izkopavanja, zaradi gradnje vagonskega pretakališča. Medtem je investitor spremenil projekt in s tem lokacijo gradnje. Zaščitna izkopavanja na novi lokaciji so se pričela maja 1991. Najdbe so večinoma opredeljene kot prazgodovinske, časovno segajo od srednjega neolita do latena. Antičnih izkopanin je malo.

Sermin Summary

The Inter-Municipal Institute for the Protection of Natural and Cultural Heritage conducted from November 1990 to February 1991 protective excavations on Sermin near Koper, on the site earmarked for the building of a transshipment station. The investor meanwhile changed the project and the location of the station. The protective excavations on a new location started in May 1991.

The finds have for the most part been identified as prehistoric, dating from the middle Neolithic period to La Tene Culture. The Greek and Roman finds are few.

Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran je po pogodbi z investitorjem Istrabenz Koper (za gradnjo vagonskega pretakališča Sermin) med novembrom 1990 in februarjem 1991 izvedel zaščitna arheološka izkopavanja (gl. T. Kajfež - D. Josipovič, Sermin 1990/91, tipkopisno poročilo). Strokovni nadzor pri izkopu jarka za odvod meteornih voda je po tej pogodbi izostal. Medtem je investitor Istrabenz Koper spremenil prvotni projekt: za nekatere dodatne gradnje je že opravil izkop brez soglasja Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine (MZVNKD) Piran. Med investitorjem in MZVNKD Piran je bila sklenjena nova pogodba o nadaljevanju zaščitnih arheoloških izkopavanj, in sicer severno od obvozne ceste oziroma zaščitnih izkopavanj iz leta 1990/91.

Vsa izkopavanja je v celoti financiral investitor Istrabenz Koper.

Arheološka dela na najdišču so potekala usklajeno z dinamiko gradbenih posegov med 20.5. in 17.8. tega leta. Arheološka ekipa (2 dipl. arheologa, 2 študenta arheologije, 6 delavcev, ki jih je preskrbel investitor) je v tridesetih delovnih dneh izkopala približno 150 m² površine in nadzorovala izkop jarka za odvod meteornih voda v dolžini približno 200 m.

Označbe izkopanih polj so sledile poteku gradbenih del od S 91 C do S 91 J. Vrh

in dno izkopanih površin variirata med 4,75 m in 3,80 m absolutne nadmorske višine, izjema je le sonda S 91 J, kjer se dno kulturne plasti spusti do globine 3,15 m. Izkopane plasti so bile približno 1 m nižje od kulturnih plasti pri izkopavanjih 1990/91 (absolutna višina med 5,45 m in 4,40 m). Teren tudi sicer pada od hriba proti morju (od vzhoda proti zahodu).

Zaradi izkopov na črno in predhodnega planiranja terena ter kmetijske obdelave zemljišča ni bilo mogoče stratigrafsko ločiti plasti. Tako smo nemajhno količino najdb (predvsem prazgodovinskih) pobrali kar na površini. Sveže premešani plasti (debeline 5 do 40 cm) je sledila kulturna (debeline 20 do 55 cm) s posameznimi poglobitvami (do 1 m), sicer pogojenimi s terenom. Pod njo je sterilna plast iz laporja in peščenjaka.

Z izkopom S 91 J (1,30 m širine) smo presekali ostanke arhitekturnega objekta, verjetno hiše dolžine 6 m. To domnevo potrjujejo ostanki dveh tlakov. Mlajši, t.j. zgornji, je bil iz malte, starejši oziroma spodnji pa iz zbite gline, ki je prekrivala večje kamnite plošče. Te so bile položene na plast ostro lomljenega kamenja, ki je verjetno rabila za drenažo, položeno na laporno osnovo. Skromne arheološke najdbe izpod obeh tlakov (nekaj fragmentov antičnih amfor) datirajo objekt v čas okoli leta 0.

V neposredni bližini odkopanega objekta smo našli večjo količino glinenega ometa, ki je bil sicer najden na celotni izkopani površini. Redki kosi glinenega ometa so ornamentirani, izstopa pa kos (T.11:1), ki ga krasi motiv spirale.

Kulturno historična opredelitev

Predstavljen izbor na tablah sestavljajo najdbe, ki kronološko opredeljujejo najdišče ali kako drugače izstopajo med najdbami. Najdbe lahko večidel opredelimo kot prazgodovinske: časovno segajo od srednjega neolitika (mlajša kamena doba) do latenskega obdobja (mlajša železna doba). Antičnih izkopanin, ki so prevladovale pri izkopavanjih leta 1987, je bilo pri izkopavanjih 1990/91 ter izkopavanjih 1991 malo.

Najstarejše najdbe (T.1-4) sodijo v čas prehoda iz srednjega v mlajši neolitik (Danilo 3-4 oziroma Hvar 1), to je v 4. tisočletje pred Kr. Trije fragmenti keramike (T.1:3-5), okrašeni z ornamentom spirale, fragmentirana noga glinene posode na štirih nogah (T.1:1; mogoče celo spodnji del statuete?) ter fragment ročaja (T.1:2), ki pripada posodi istega tipa, sodijo med tipičen inventar daniške kulture. Fragmenta, ki smo ju pripisali posodi na štirih nogah, sta okrašena z vrezanimi okrasnimi motivi. Med značilne primere oblikovanja hvarske kulture prištevamo tudi sklede tipa Hvar (T.2:1), (Š.Batović, 1979, 572 ss).

Neolitskim in eneolitskim najdbam iz Sermina so najbolj analogne najdbe iz nekaterih jam Tržaškega kraša ter Gradine nad Limskim kanalom.

Kontinuirano poselitev v času bakrene in zgodnje bronaste dobe dokazujejo fragmenti glinenih posod (T.5:1-3).

Večina izkopanega gradiva (T.5:4 do T.12) pripada srednji bronasti dobi oziroma tako imenovani kaštelirske kulturi. Med fragmenti glinenih posod prevladujejo visoki lonci z izvihanim ustjem (T.9:1) in nizke sklede z uvitim ustjem (T.9:3). Fragmenti so okrašeni večinoma s plastičnimi rebri, aplikami ter vrezanim okrasom (B.Cović, 1983, 233 ss).

Med pomembnejše najdbe sodi fragmentarno ohranjen dvojni kalup iz peščenca. Na eni strani ima poglobitev za vlivanje ročaja, verjetno meča, mogoče tudi bodala (T.6), na drugi pa poglobitev za obroček ali zapestnico (T.7). Glede na obliko ročaja meča (bodala?) bi kalup lahko datirali v srednjo bronasto dobo (sredina drugega tisočletja pred Kr.), njegov izvor pa bi mogli iskati na področju severne Italije ali celo Egejskega prostora (H.Mueller-Karpe, 1980, 112 ss).

Skupaj s kalupom, ostanki žlindre in glinenimi stebrički (velikost cca 15 do 30 cm, premer cca 10 cm; mogoče ostanki peči?) imamo tako dokaz o opravljanju določene metalurške dejavnosti.

Bronasto iglo s kijasto glavico (T.5:5) glede na analogije postavljamo v 12. stoletje pr.Kr. (mlajšo bronasto dobo), (J.Rihovsky, 1979, 145 ss).

Železnodobne najdbe so glede na izkopavanja leta 1987 skromno zastopane. V konec halštatskega obdobja (4. stoletje pr.Kr.) sodi fragmentarno ohranjena noga certoške fibule (T.12:5), (B.Teržan, 1979, 364 ss).

Arheološke najdbe so pomembne zato, ker potrjujejo dolgotrajno poseljenost severozahodne Istre. Vse izkopanine so bile najdene na ravnini pod gričem, v bližini izliva reke Rižane. Pogosto so se ob izlivih rek v morje tako v prazgodovinskem kot tudi antičnem obdobju razvijala pristanišča in trgovska mesta. Lego arheološke lokalitete Sermin je mogoče primerjati s številnimi drugimi ob severni Jadranski obali.

Literatura

Batović Š., Jadranska zona, Praistorija jugoslovenskih zemalja II, 1979, 473 ss.

Čović B., Srednje bronzano doba u Istri, Praistorija jugoslovenskih zemalja IV, 1983, 233 ss.

Mueller-Karpe H., Handbuch der Vorgeschichte, Vierter Band, Bronzezeit (Teilband 1-3), Muenchen 1980.

Rihovsky J., Die Nadeln in Mahren und Ostalpengebiet, PBF XIII, 5, 1979.

Teržan B., Certoška fibula, AV 27, 1976 (1977), 317-537.

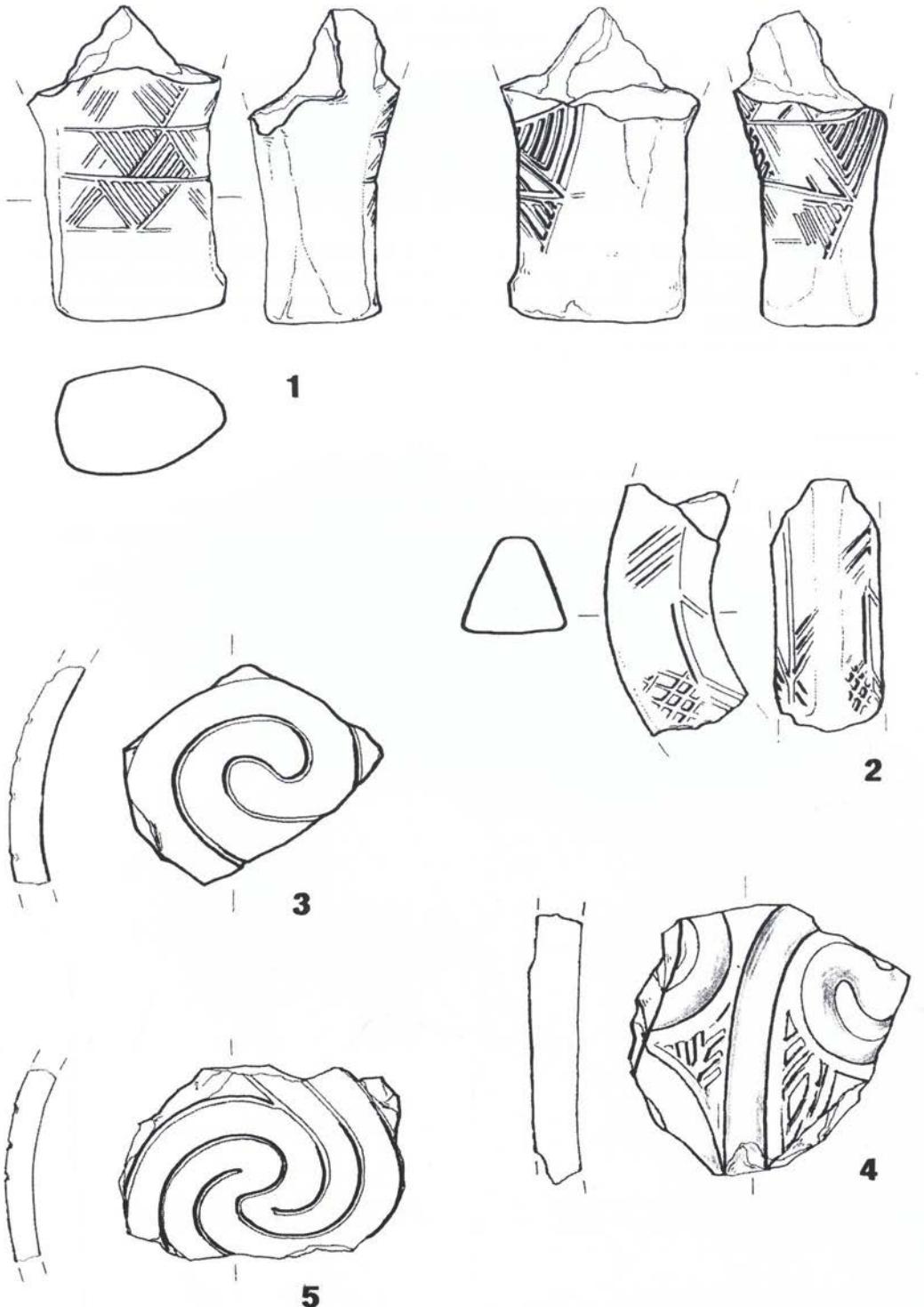

Tabela 1

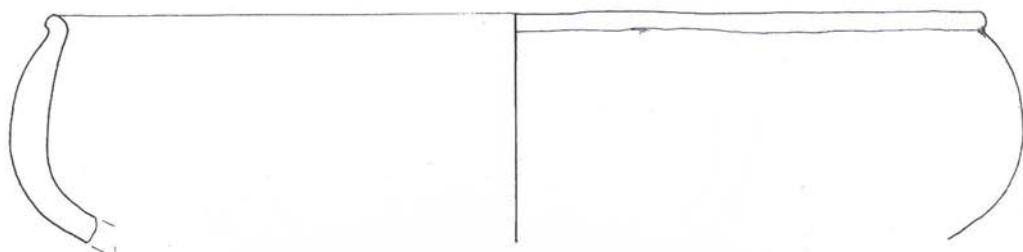
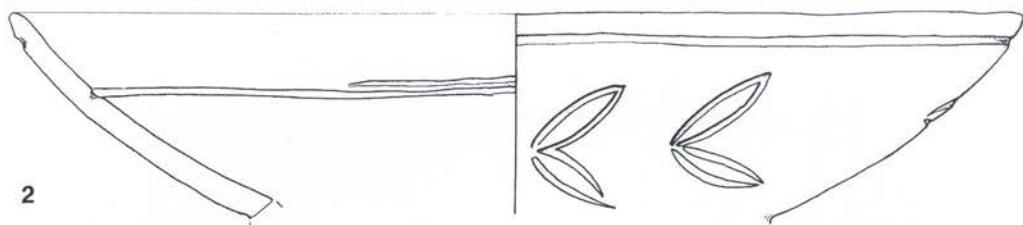

Tabela 2

Katalog izbora posebnih najdb

T.1:

1. Fragmentirano ohranjena okrašena noga glinene posode na štirih nogah (mogoče spodnji del statuete?) - prehod srednjega v mlajši neolitik;
2. Fragmentiran in okrašen ročaj glinene posode na štirih nogah - prehod srednjega v mlajši neolitik;
3. Fragment ostenja glinene posode z vrezanim ornamentom v obliki spirale - prehod srednjega v mlajši neolitik;
4. Fragment ostenja glinene posode z reliefnim ornamentom v obliki spirale - prehod srednjega v mlajši neolitik;
5. Fragment ostenja glinene posode z vrezanim ornamentom v obliki spirale - prehod srednjega v mlajši neolitik.

T.2:

1. Fragmentarno ohranjena skleda (na nogi?) z lovoralistnim okrasom - prehod srednjega v mlajši neolitik;
2. Fragmentarno ohranjena glinena skleda - prehod srednjega v mlajši neolitik.

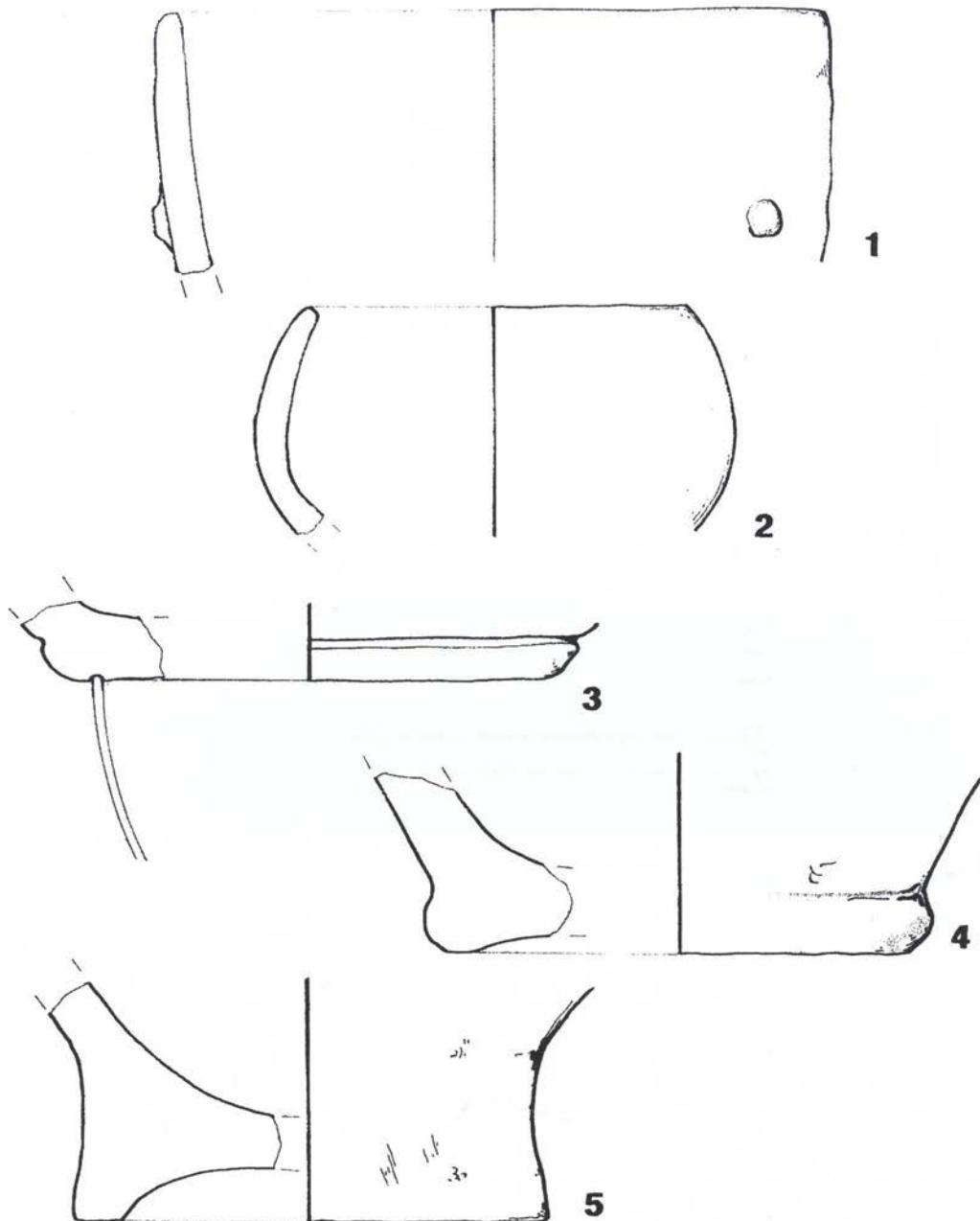

tabela 3

T.3:

1. Fragment ustja in ostenja skodel;
2. Fragment ustja in ostenja skodel;
3. Fragment dna glinene posode;
4. Fragment dna glinene posode;
5. Fragment dna posode na prstanasti nogi.

Vsi fragmenti sodijo v čas prehoda srednjega v mlajši neolitik.

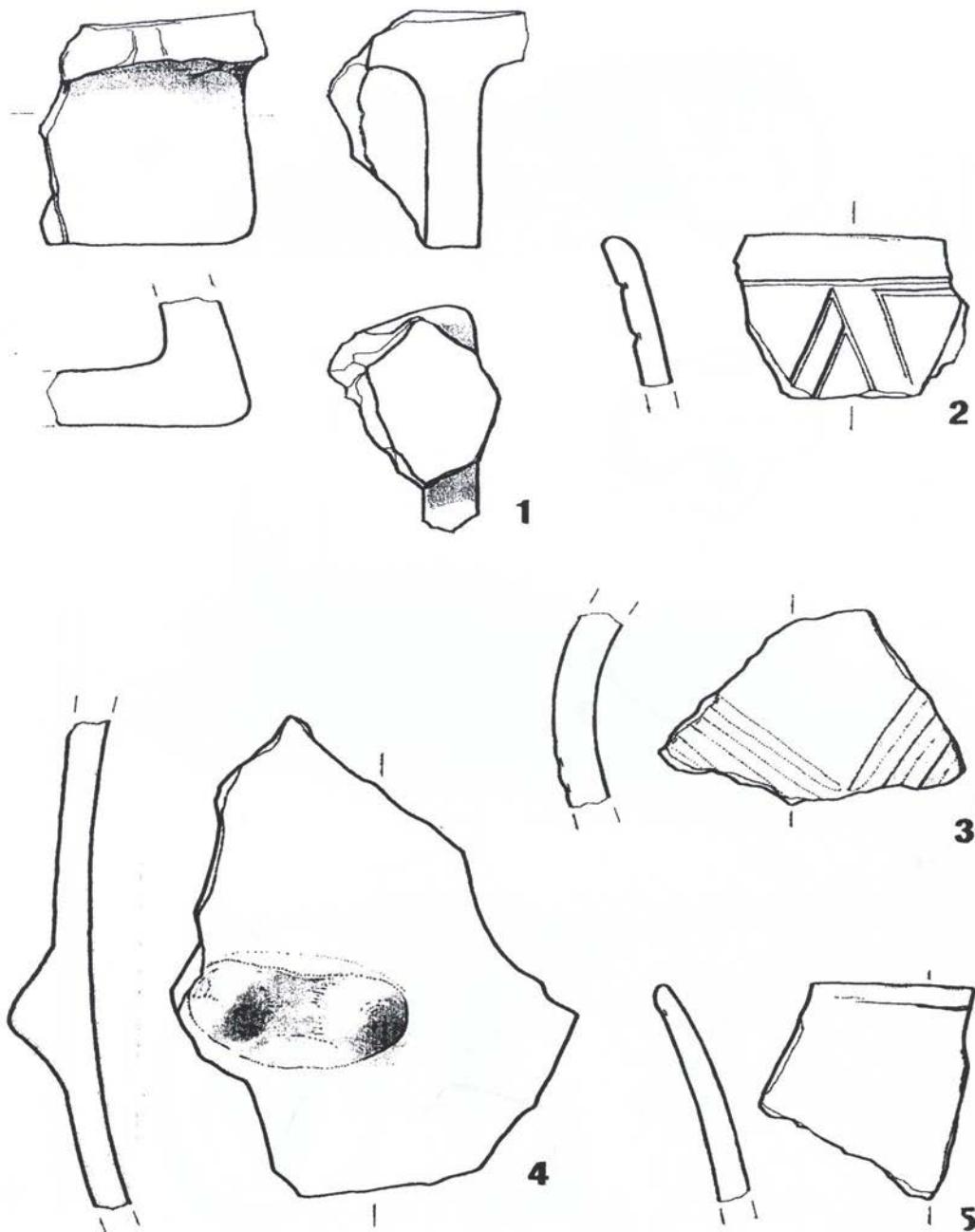

tabela 4

- T. 4:
1. Fragmentarno ohranjena pravokotna noga glinene posode;
 2. Fragment ustja glinene posode z okrasom;
 3. Fragment ostenja glinene posode z okrasom;
 4. Fragment ostenja glinene posode z izboklino;
 5. Fragment ustja glinene posode.
- Vsi fragmenti sodijo v čas prehoda srednjega v mlajši neolitik.

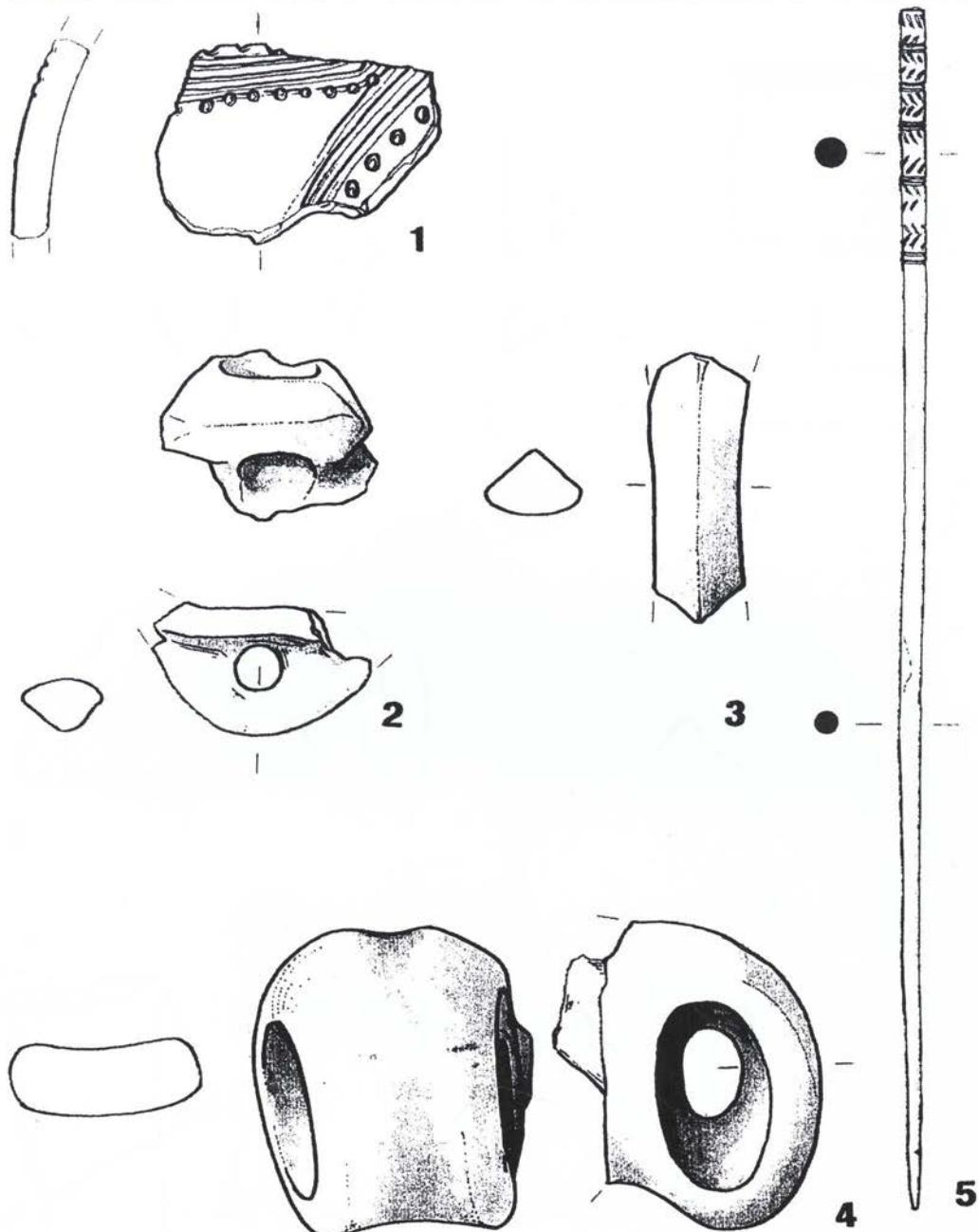
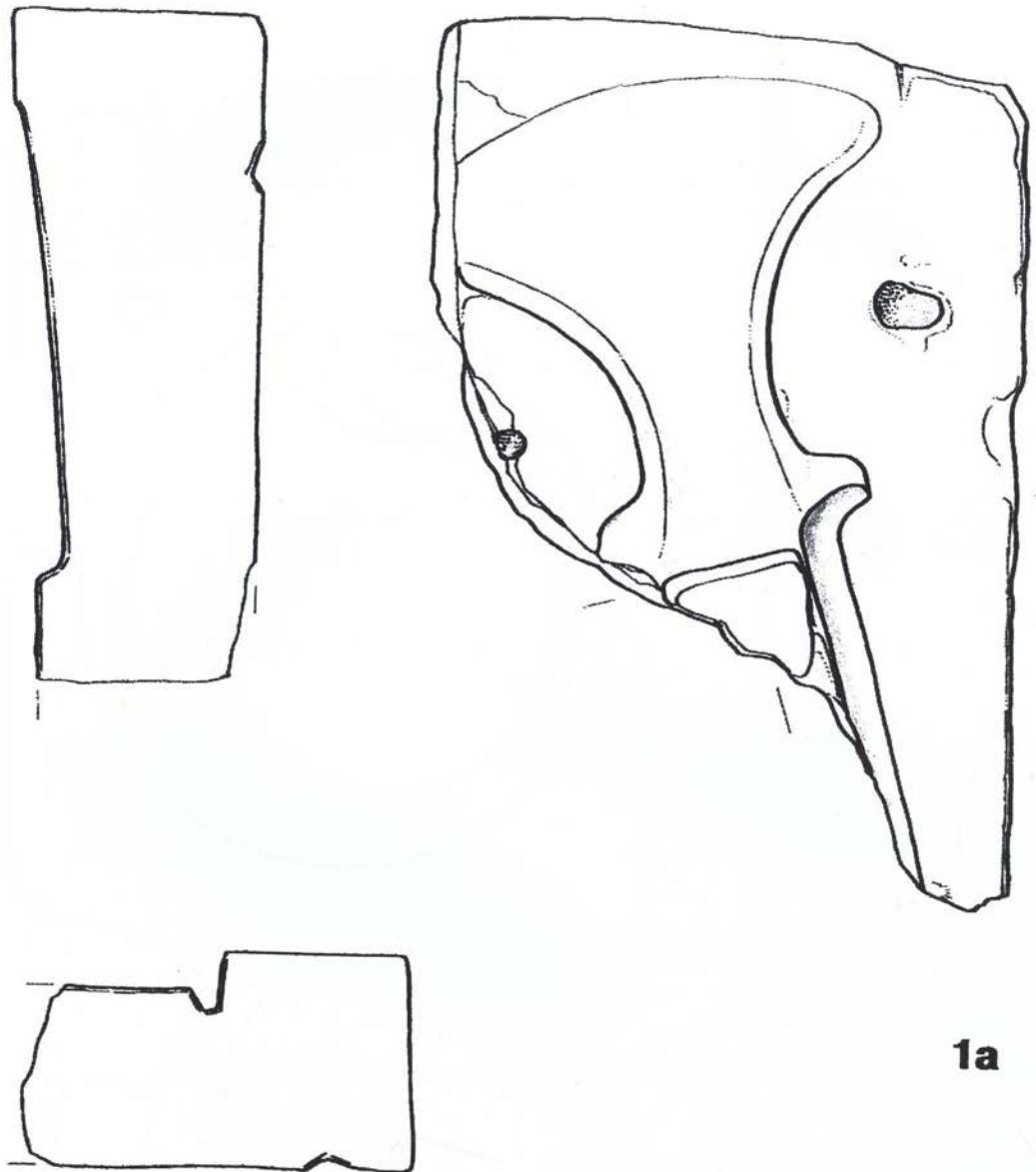

tabela 5

- T. 5:
1. Fragment ostenja glinene posode, okrašen z globokimi vrezimi in vbodi - eneolitik;
 2. Fragmentiran ročaj glinene posode - zgodnja bronasta doba;
 3. Fragmentiran ročaj glinene posode - zgodnja bronasta doba;
 4. Trakast ročaj z ohranjenim čepom za pritridlev v ostenje posode - prazgodovina;
 5. Bronasta igla s kijasto glavico, ornamentirana z vrezimi v obliki smrekove vejice - mlajša bronasta doba.

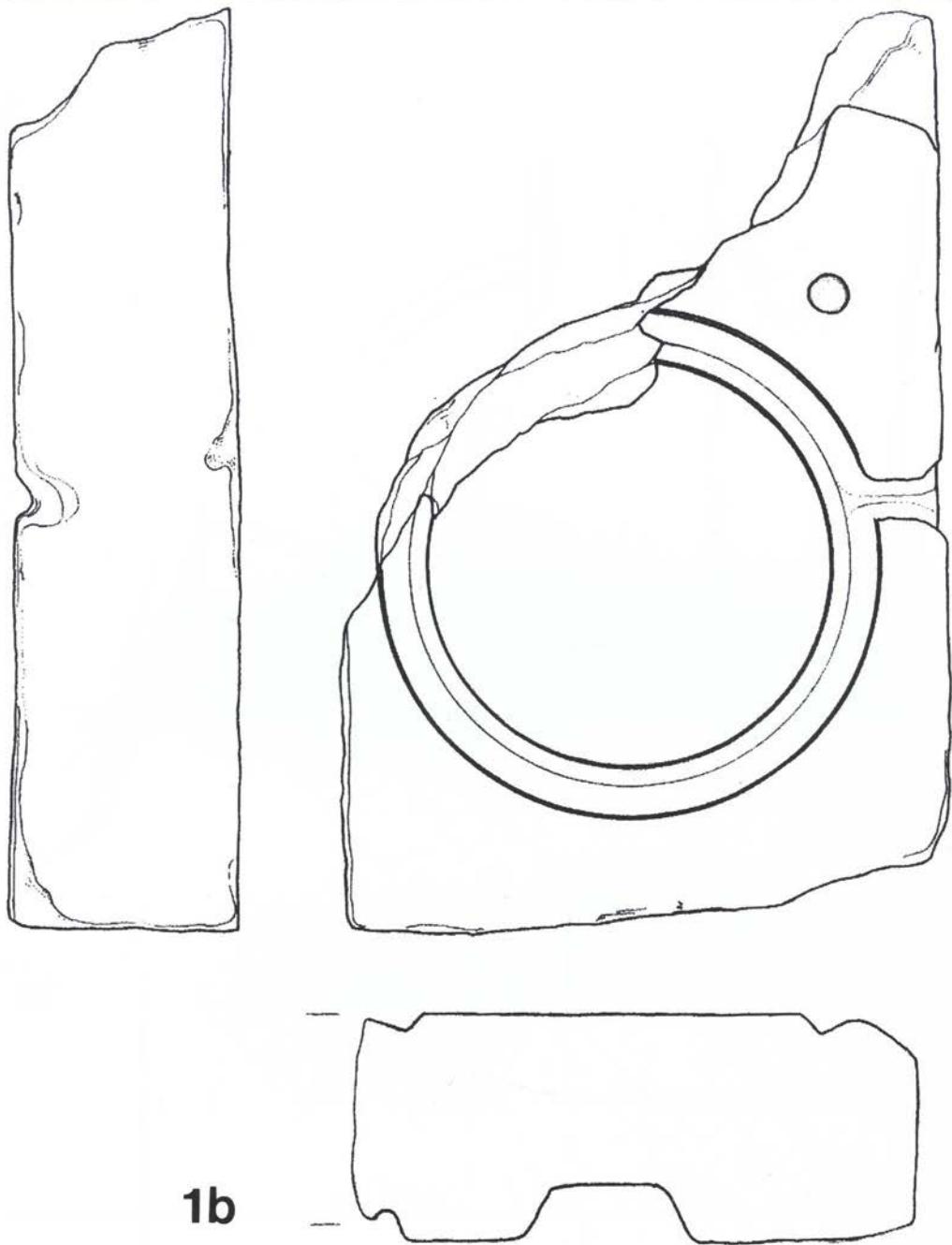

1a

Tabela 6

T.6:

1.a. Ena stran dvojnega kalupa iz peščenjaka s poglobitvijo za vlivanje ročaja meča (bodala) - srednja bronasta doba.

1b

tabela 7

T.7:

1.b. Druga stran dvojnega kalupa s pravilno okroglo poglobitvijo za vlivanje obročka (zapestnice) - srednja bronasta doba;

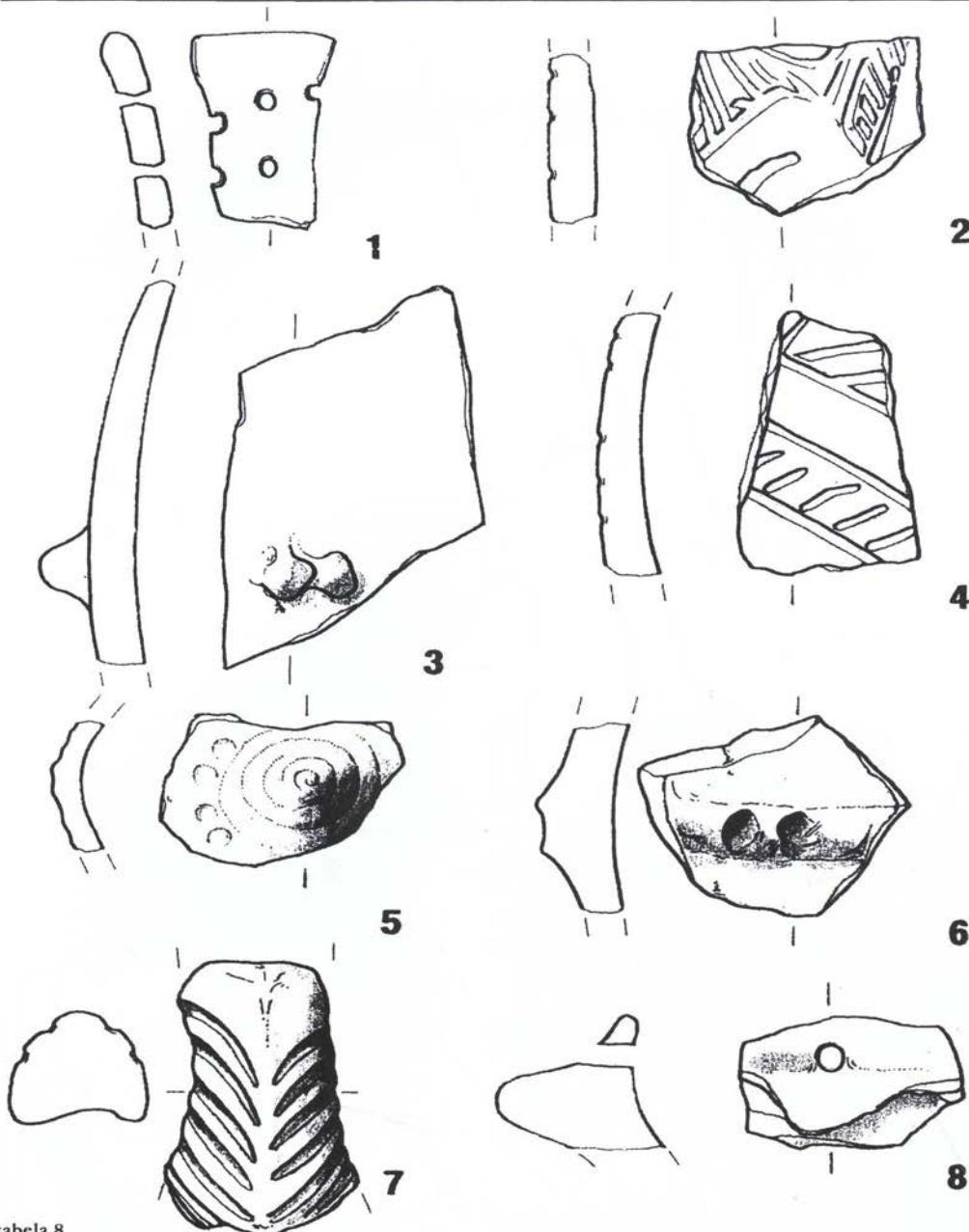

tabela 8

T.8:

1. Fragment glinenega sita - mlajši neolit;
2. Fragment ostenja glinene posode z ornamentom (mogoče negativni S?) - mlajši neolit;
3. Fragment glinene posode, okrašene z izboklino - mlajši neolit;
4. Fragment ostenja glinene posode z ravnolinijskim ornamentom v tehniki žlebljenja - mlajši neolit;
5. Fragment ostenja glinene posode z ožlebljenimi koncentričnimi krogi - mlajši neolit;
6. Fragment ostenja posode, okrašen s plastičnim rebrom in oditi prstov - prazgodovina;
7. Ročaj glinene posode, okrašen z žlebljenim ornamentom - prazgodovina;
8. Fragment ustja glinene posode (izliv?) - prazgodovina.

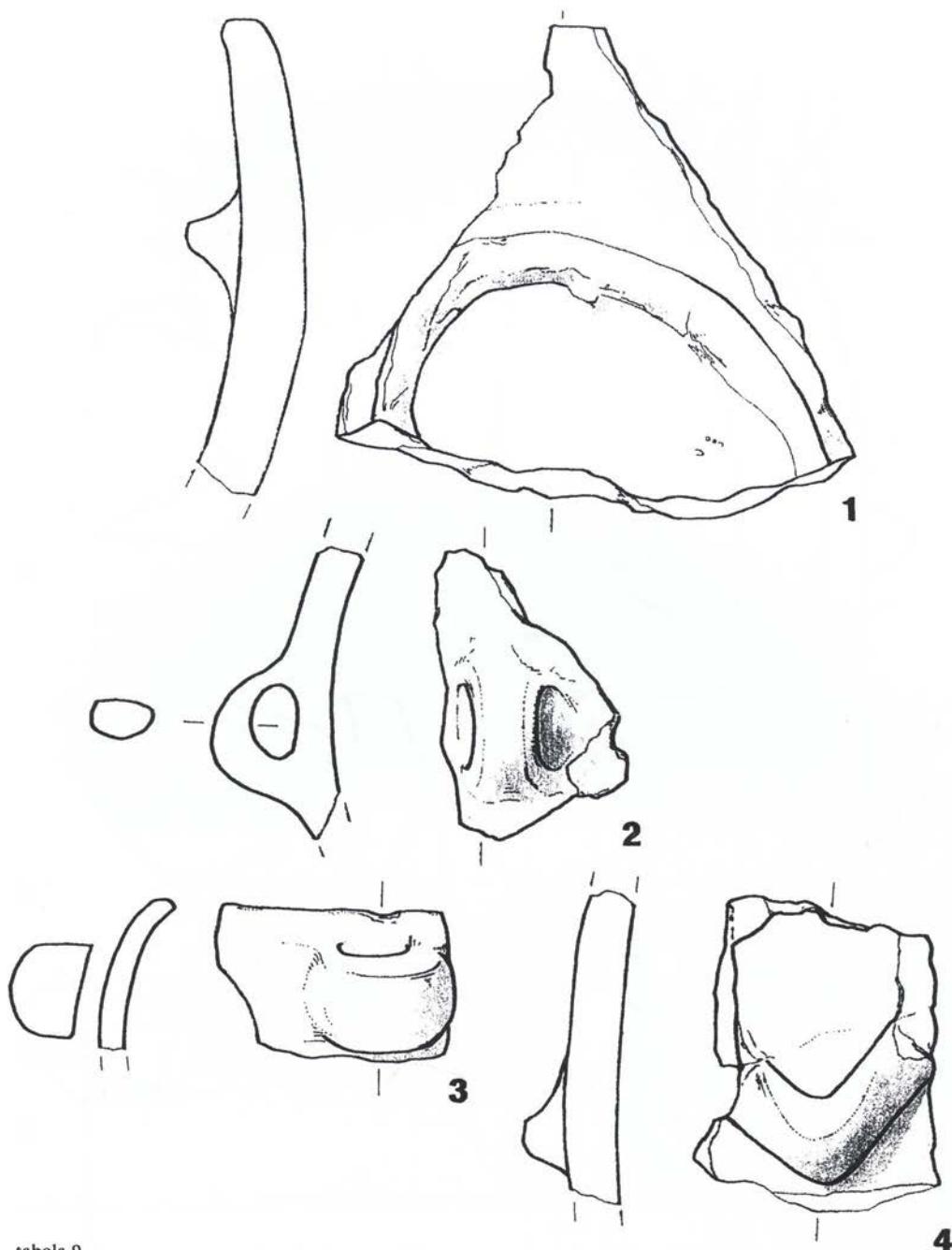

tabela 9

T.9:

1. Fragment ustja glinene posode, okrašenega s plastičnim rebrom;
 2. Fragment ostenja glinene posode s trakastim ročajem;
 3. Fragment ustja glinene sklede z ročajem;
 4. Fragment ostenja glinene posode, okrašen s plastičnim rebrom.
- Vsi fragmenti pripadajo obdobju kaštelnirjev - srednja bronasta doba.

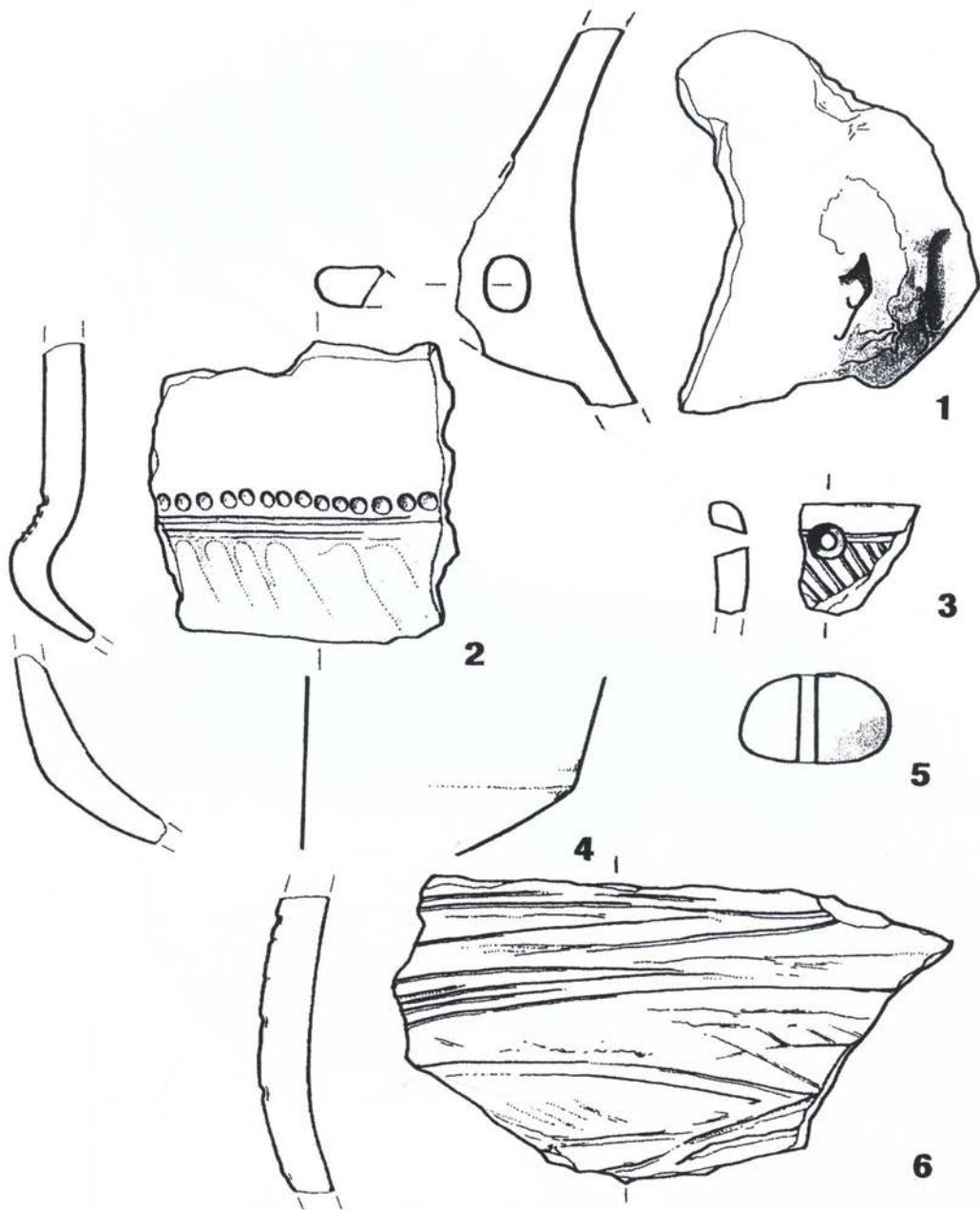

tabela 10

T.10:

1. Fragment ostenja glinene posode z ročajem;
 2. Fragment ostenja glinene posode, okrašen z žlebljenjem in vbodi;
 3. Preluknjan fragment ustja okrašene glinene posode;
 4. Fragment ostenja glinene posode;
 5. Glinasto vretence;
 6. Fragment ostenja glinene posode, okrašen z metličenjem.
- Vsi kosi sodijo v prazgodovino.

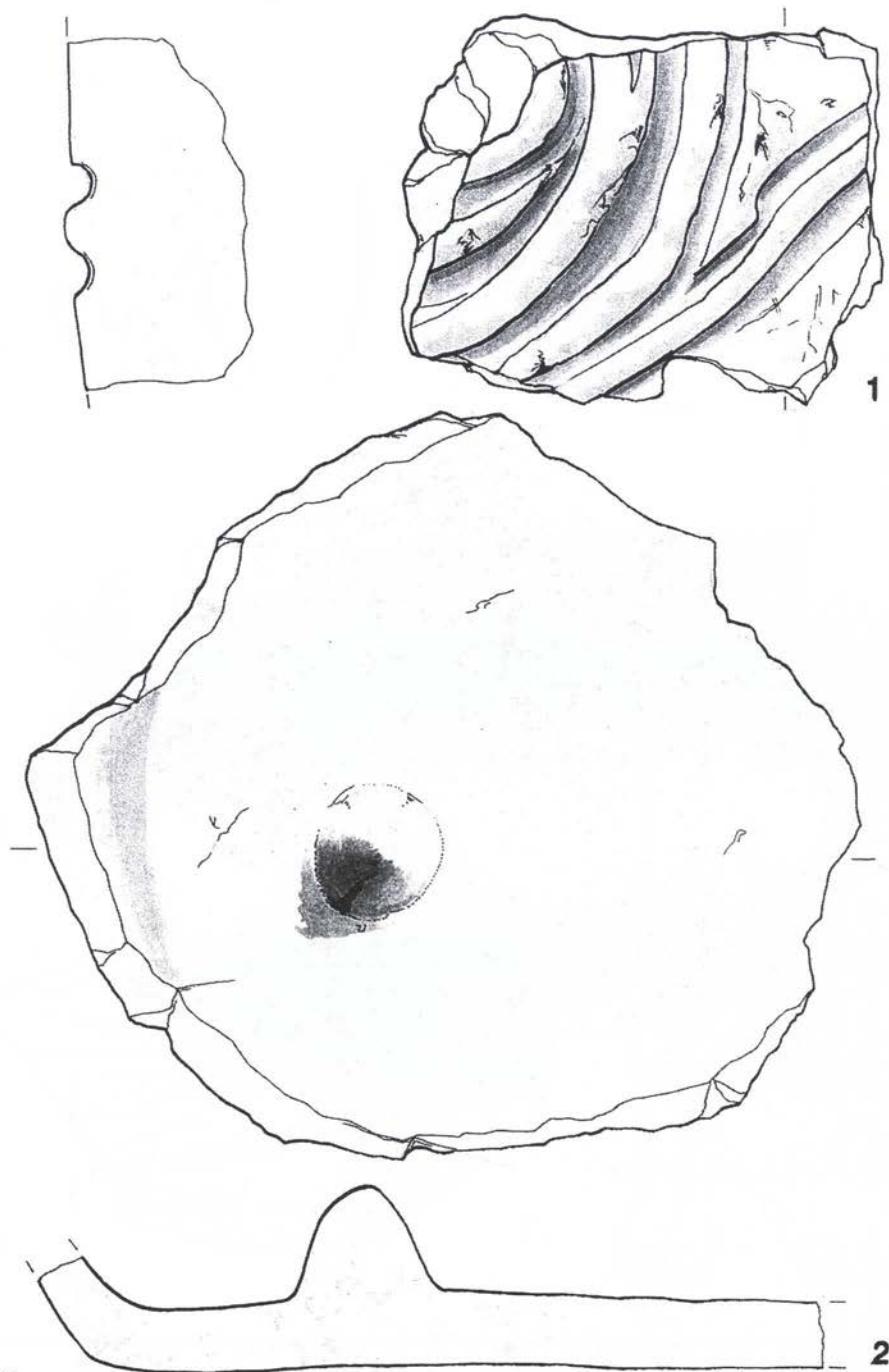

tabela 11

T.11:
1. Fragment glinenega hišnega lepa, okrašenega v obliki spirale - prazgodovina;
2. Fragment dna glinene posode z delom ostenja. Na dnu je na notranji strani noge (verjetno so bile tri) - prazgodovina.

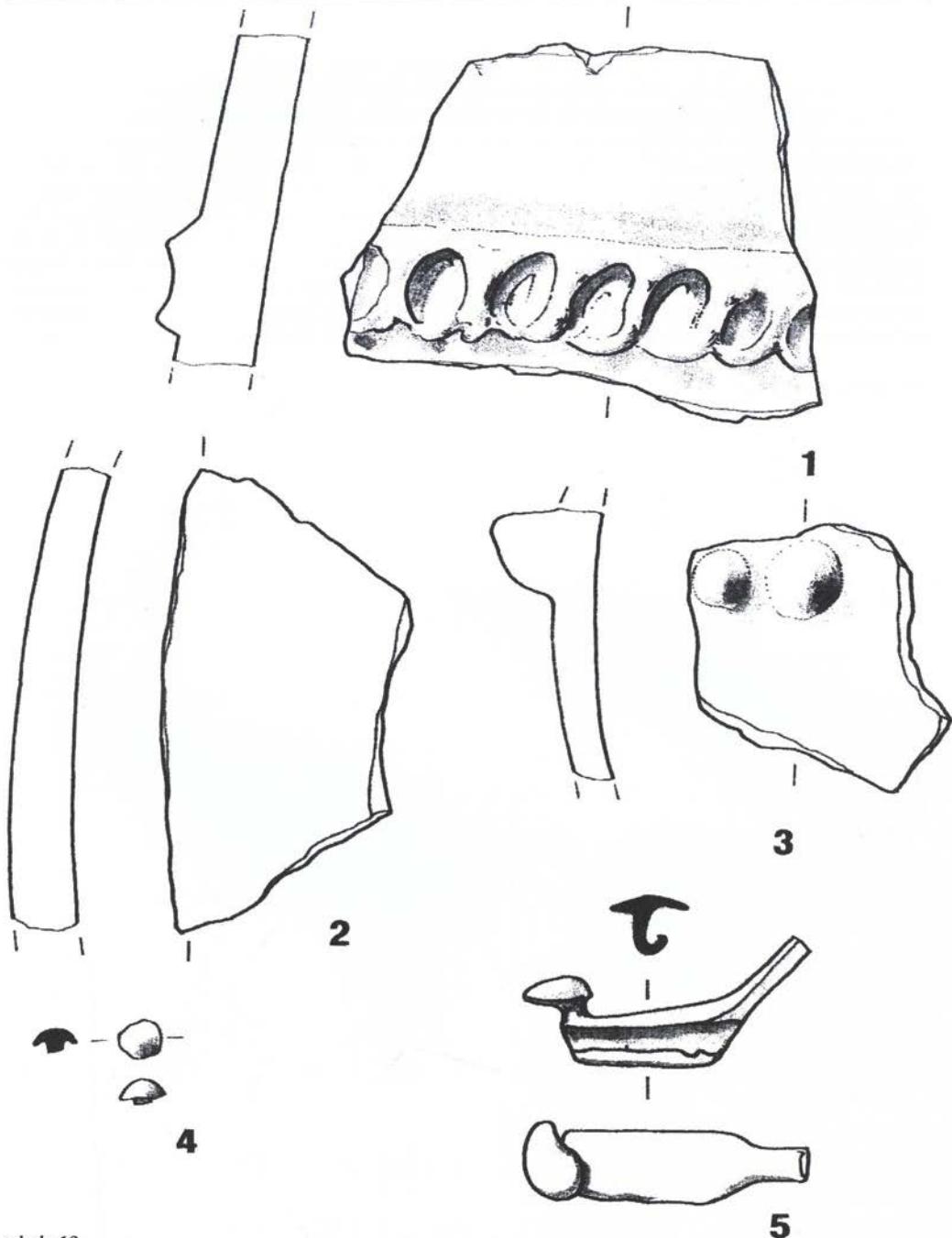

tabela 12

- T.12:
1. Fragment ostenja glinene posode, okrašen s plastičnim rebrom in odtisi prstov - prazgodovina;
 2. Fragment ostenja glinene posode - prazgodovina;
 3. Fragment ostenja glinene posode, okrašen s plastičnimi bradavicami - prazgodovina;
 4. Fragmentarno ohranjen bronast gumb - prazgodovina;
 5. Fragment noge certoške fibule - konec starejše železne dobe (4.st.pr.Kr.).

Poročilo o rezultatih proučevanja antične keramike

V letošnjih sondah je bilo najdeno sorazmerno malo antične keramike. Težišče datiranih tipov je od 3. do 1. stoletja pr.Kr. ter zanesljivo v predavgustejskem času. Odkrita sta bila dva dna posod iz keramike s črnim premazom. K finemu posodju lahko prištejemo še polkrožno skledo iz sive keramike, ki je bila razširjena na venetskem prostoru od 4. stoletja pr. Kr. do začetka 1. stoletja po Kr. (M. Gamba / AA. Ruta Serafini, *Archeologia Veneta* 7, 1984, 7-80.) Med fragmenti amfor prevladuje grško-italski tip. Oblika je bila v rabi od konca 4. do 2. stoletja pr.Kr. Najbolje ohranjeno amforo (sl. 1) verjetno lahko povežemo z varianto d, ki je značilna za 2. stoletje pr. Kr. (E. Lyding Will, *Hesperia* 51:3, 1982, 338-356.) Nekaj ustij (sl. 2, 3) pa je sorodnih tipu Lamboglia 2, datiranem od konca 2. in do začetka druge polovice 1. stoletja pr. Kr. (M. T. Cipriano / M. B. Carre, v: *Amphores romaines et histoire économique*, *Collection de l'Ecole française de Rome* 114, 1989, 80-85).

Jana Horvat

Uroš Lubej

Obnova podružne cerkve sv. Primoža in Felicijana na Bločicah

Povzetek

V podružni cerkvi sv. Primoža in Felicijana so poleti 1991 pričeli z obnovno stropu in strešne konstrukcije. Iz arhivskega gradiva je bilo moč sklepati, da je v cerkvi obranjena poslikava sten. Sondiranje je pokazalo, da so pod beležem kvalitetne freske, ki predstavljajo obogatitev gradiva srednjeveškega stenskega slikarstva in bodo v pribodnje lahko pomagale pojasniti še marskatero vprašanje o suško-bodeško-prileški delavnici in njenih mojstrib. V kolikor bodo zagotovljena finančna sredstva se bodo raziskave na objektu nadaljevale.

Renovation of the St. Primož and St. Felicijan succursal church in Bločice

Summary

The renovation of the ceiling and roof structure in the St. Primož and St. Felicijan succursal church began in 1991.

From the archival materials it could be inferred that wall paintings in the church had been preserved. The sounding revealed that under the whitewash the walls are painted on with quality frescoes which represent a significant accession to the body of medieval wall painting material and may help to elucidate many a question about the Suha-Bodešče-Prilešče workshop and its masters.

Financial resources permitting, the research will continue.

Poleti 1991 je Župnijski urad Grahovo obvestil Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, da namerava zamenjati strop in strešno kritino podružnice sv. Primoža in Felicijana na Bločicah. Po ogledu arhivskega gradiva in umetnostnozgodovinskih značilnosti stavbe in njene opreme smo lahko strnili vtise v naslednjem opisu.

Bratovščino sv. Primoža in Felicijana na Bločicah zasledimo v arhivskih virih že v letih 1397, 1404 in 1456, ko je pridobila nekaj posesti, katero so pred tem imeli pl. Snebergi¹. Nakupovanje posesti od Snebergov verjetno ni bilo povsem slučajno, saj so se le-ti prav v zadnjih letih 14. stoletja znašli v velikih finančnih težavah in so leta 1403 morali zaradi tega predati Juriju Lambergu celo gospodstvo z gradom Snežnik, obdržali pa so bližnji dvor Snežnik. Za nas so te listine pomembne predvsem zato, ker potrjujejo obstoj cerkve na Bločicah v 15. stoletju. Za nadaljnjo zgodovino te podružnice, ki je do ustanovitve naselja Grahovo v letu 1785 pripadala cerkniški prafari, je pomembno še pismo papeža Inocenca XI. iz leta

1684, s katerim so bili božjepotni cerkvi sv. Primoža in Felicijana podeljeni odpustki². Cerkev stoji na vzpetini nad vasjo, s treh strani jo obdaja pokopališče in je nepravilno orientirana. Zvonik prekriva čebulasta streha iz kositra, streho nad ladjo zarezni, prezbiterij pa bobrovec. Sleme strehe nad ladjo in prezbiterijem je izravnano. V tlorisu se od severa proti jugu zvrstijo zvonik, pravokotna ladja, slavolok in oktogonalno zaključen prezbiterij. Zvonica ima banjast obok in se odpira le proti severu. V ladjo z ravnim stropom, ki ima v severnem delu zidan pevski kor, vodi kamnit pravokotno oblikovan portal iz leta 1869. Stike profilirani reber na temenu zvezdastega oboka v prezbiteriju poudarjajo dva okrogla in dva ščitasto oblikovana sklepnika, rebra pa počivajo na geometričnih konzolah. Površine sklepnikov, reber in konzol so gladke, saj jih prekriva več plasti beležev. Poznogotske značilnosti oboka postavljajo gradnjo prezbiterija na začetek 16. stoletja. Na vzhodni steni ladje sta dve široko razmaknjeni okenski odprtini pravokotne oblike, na zahodni steni so tri, v prezbiteriju pa po ena enake oblike kot tiste na vzhodni steni ladje. Zadnje okno na zahodni fasadi je manjše, ima okvir iz peščanca s porezanimi robovi "na ajdovo zrno" in sodi še v 16. stoletje. Veliki oltar sv. Primoža in Felicijana je bil postavljen leta 1672 in sodi med kvalitetnejše primere zlatih oltarjev. V ladji so še trije oltarji in prižnica z baldahinom. Levo od širokega slavoločnega portala, ki časovno sodi v obdobje obnove cerkve v drugi polovici 17. stoletja, stoji leseni oltar sv. Klemena, desno pa njegov pendant, posvečen sv. Andreju. Med obema oknoma severne stene stoji oltar sv. Tomaža apostola in prižnica. Navedeni elementi opreme v ladji so povprečni, vendar značilna dela druge polovice 19. stoletja. Pod pevskim korom je kropilnik, lep kamnoseški izdelek 16. stoletja. Cerkev je v celoti grajena v kamnu in tlakovana s kamnitimi ploščami.

C. Velepič je v Varstvu spomenikov leta 1949 opozoril, da so v cerkvi še ohranjene freske iz 16. stoletja, I. Komelj pa ga je prav tako v Varstvu spomenikov 1965. leta dopolnil, da je v notranjščini na severni steni ladje (verjetno misli na vzhodno steno) pod beleži poslikava s prizorom Poklona treh kraljev iz sredine 16. stoletja, ki je bila tedaj ponovno prebeljena³. Zato smo pri ogledu posvetili posebno pozornost prav ugotavljanju obsega ohranjenosti fresk na vseh stenah ladje in sondiranju beležev na stropu. Sondiranje je pokazalo, da sega ohranjena poslikava na vzhodni, zahodni in južni t.j. slavoločni steni 330 cm visoko, kar predstavlja malo manj kot tri četrtnine celotne višine sten. Pod beleži zgornje četrtnine sten nismo odkrili nikakršne poslikave, saj se nad zgornjo borduro fresk pojavlja horizontalna cezura, nad katero je ostenje prekrito le z novejšim ometom. Preiskava pročelne in slavoločne stene na podstrešju je pokazala, da so sedanjo precej dotrajano stropno konstrukcijo postavili pri zadnji večji obnovi cerkve leta 1852, ko so ladjo nadzidali za približno 70 cm, strešine prekrili z bobrovci in izdelali novo kapo zvonika. Dvainštirideset let pozneje se je na eni strani cerkve vdrla streha, zato so znova popravljali strehe in celotno cerkev tudi prebelili. Leta 1912 je dobil zvonik novo streho iz kositra, naslednje leto pa so bile strešine nad ladjo prekrite z zarezniki⁴. Z novo strešno konstrukcijo so v dvajsetih letih tega stoletja spremenili tudi naklon strešin.

Opravljeni raziskave so nam odkrile, da so kvalitetni elementi sedanje zasnove cerkve na Bločicah predvsem sad temeljiti predelav v zgodnjem 16. stoletju in dopolnjevanja v 17. stoletju, medtem ko je 19. stoletje z nadzidavo, še posebno pa 20. stoletje s ponovnim dvigom streh prizadelo uglašenost celote, oziroma porušilo skladnost njenih razmerij. Ob tem so ostali skriti dokazi o predvidoma v 16. stoletju spremenjeni orientaciji cerkve, ki bi jih dobili pri podrobnejših arheoloških izkopavanjih. Tudi o kakovosti, vsebin in časovnih opredelitvah celotne poslikave bi lahko spregovorili še po odkrivanju fresk. Pregled podstrešja, predvsem ostenja pročelne stene je pojasnil nekatera vprašanja o stavbnozgodovinskem razvoju cerkve v 17. stoletju, ko so se največje spremembe

dogodile prav v njenem najstarejšem delu - v ladji in je poslikavo prekrila prva plast beleža, toda šele grobo sondiranje neposlikanih delov ostenja v ladji nam bi lahko nakazalo obliko in lego baročnega stropa 17. stoletja nad ladjo. Brez omenjenih pojasnil in možnosti za podrobno analiziranje posameznih faz gradnje smo ostali na pol poti do programa celostne prezentacije spomenika, s tem pa tudi brez strokovnih podlag, ki bi dovoljevale spreminjanje strešne konstrukcije nad ladjo in rekonstrukcijo stropa na višini in v oblikah, značilnih za obdobja pred 19. stoletjem. Soglasje k odstranitvi dotrajanega stropa in strešne konstrukcije je zato vsebovalo bistven poudarek ukrepov za popolno zaščito vseh površin ostenja. Dovoljenje za nadomestitev obeh elementov pa smo pogojevali z ohranitvijo sedanje lege, oblike in zasnove ostrešja nad ladjo v obstoječih gabaritih. Sleme strehe nad prezbiterijem, ki je bilo v celoti le provizorično dvignjeno in povezano z ostrešjem nad ladjo, pa smo dovolili spustiti na gabarit, ki ga je opredeljeval vrh slavoločne stene. Za prekrivanje vseh strešin smo določili opečni bobrovec.

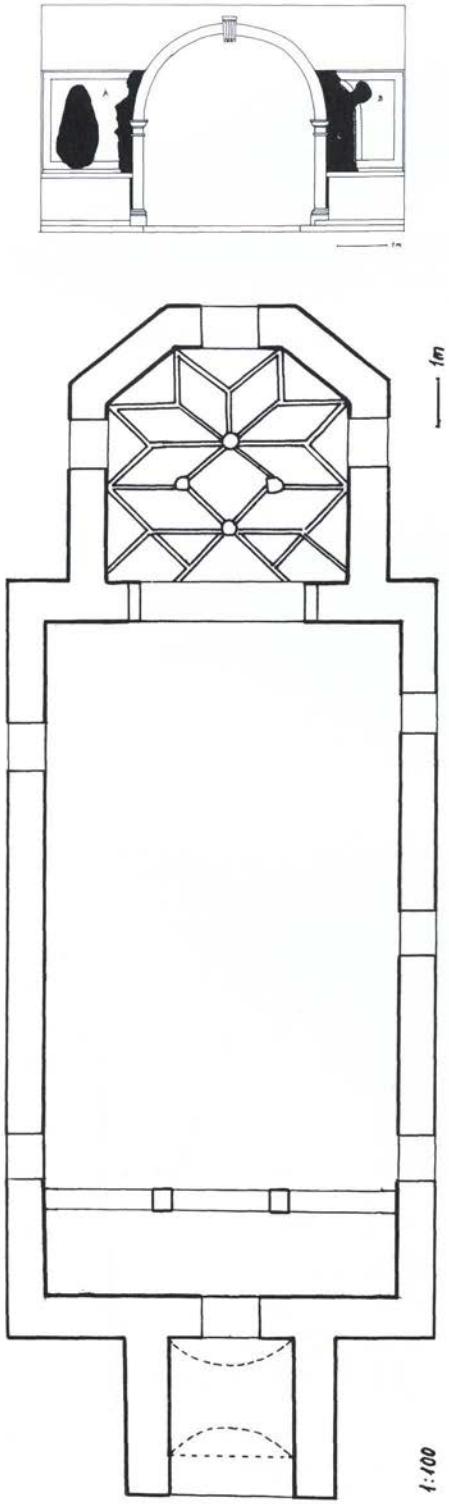
Ob izdajanju dovoljenja za obnovo stropa in ostrešja nad ladjo v sedanjih oblikah nam je kljub zadovoljstvu, da bomo s tem zavarovali pred propadom vse kvalitetne prvine spomenika, ostal grenek priokus kompromisa, saj smo s tem pristali na ohranitev nekvalitetnega dela stoletja dograjevane zasnove spomenika. Številčnost takšnih kompromisov v vsakdanji konservatorski praksi na srečo strokovno javnost že sili k resnemu ukvarjanju s problemi strokovne analize za izvedbo rekonstrukcij in vključevanju poustvarjalnih načel v prezentacijske programe prenov arhitekturnih spomenikov. Ideja o rekonstrukciji baročnega stropa v muljaviški cerkvi je v konservatorskih krogih nedavno povzročila številne ugovore, čeprav se je konservatorstvo zaradi stalnega izogibanja strokovnim analizam potreb rekonstrukcij prav pri predstavitvi arhitekturnih spomenikov v preteklosti pogosto znašlo v slepi ulici. Omenimo le "arheološko metodo prezentacije fasad", ki je s svojo dokumentarnostjo sicer do skrajnosti zvesta nadgradnja gesla konservirati - ne rekonstruirati, njeni rezultati pa so le peščici strokovnjakov razumljive slikanice. Druga pomanjkljivost takšnih pristopov se kaže v načinu izdelave dokumentacije. Ta je največkrat le zapis o odkriti in predstavljeni stvarnosti, ne vsebuje pa na videz nepomembnih podatkov, ki bi pomagali k izdelavi končne strokovne analize in prikaza rekonstruiranih faz gradnje spomenika - vsaj na papirju. Pri tem pa ne smemo prezreti uspešnih prizadevanj konservatorjev, ki so zasnovali sprejemljivo metodologijo izdelave celostne grafične dokumentacije, predvsem ob prenovah nekaterih porušenih spomeniških kompleksov (grad Kamen, tabor Cerknica, Štanjel). Verjamemo, da bo v prihodnje še precej možnosti za podrobnejše ukvarjanje s problematiko strokovne analize za potrebe rekonstrukcije kot elementa spomeniškega varstva, zato nadaljujemo s poročilom o izsledkih odkrivanja fresk na slavoločni steni, ki je potekalo med obnovitvenimi deli stropa in ostrešja cerkve na Bločicah.

Odločitev o nadaljevanju raziskave in snemanju beležev s slavoločne stene smo sprejeli potem, ko so bili odmaknjeni oltarni nastavki. Izkazalo se je, da je večina slavoločne stene ravno dovolj vlažna, površina fresk pa nenakljuvana in tako gladka, da se je belež na več mestih odluščil že ob najmanjšem dotiku. Spodnjo tretjino celotne poslikave danes zakrivata zidani menzi. Zgornji pas fresk je širok 200 cm in omejen z značilno borduro s sredine 15. stoletja z motivom diagonalno razporejenih križev z deteljičastimi listi, ki jih poznamo predvsem iz slikarskih upodobitev suško-prileške skupine. Poškodbe fresk ob slavoločnem portalu in za oltarjem sv. Klemena so nastale v 17. stoletju kot posledica razširitve slavoločne odprtine in ureditve vdolbine za razgiban nastavek nekdanjega zlatega oltarja. Na desni strani slavoločne stene smo odkrili zazidano nišo (risba 2/C) z naslikanim okvirom v obliki cikcakastega traka. Po odstranjevanju polnila v prihodnjem letu bomo šele lahko potrdili domnevo, da gre za okensko nišo nekdanje stranske, po spremembni orientaciji cerkve v začetku 16. stoletja pa slavoločne stene. Težko je

opisati vznemirjenje in radost konservatorja v trenutkih, ko zasijejo novo odkrite barvne ploskve v njihovi prvotni svežini, nato pa oživijo v prepoznavnih obrisih srednjeveških podob. Na delu slavoločne stene med zazidano nišo in vogalom ladje smo odkrili dobro ohranjeno celopostavno upodobitev sv. Andreja apostola na križu. Prizorišče, ki ga s strani omejujeta naslikana stebra, zgoraj stiliziran kasetni strop in triločni baldahinski nastavek, spodaj pa "luskasto" tlakovanje, skoraj v celoti zapolnjuje frontalno postavljen svetniški lik. Tričetrtinsko zasukana glava je modelirana z močno poudarjenimi barvnimi prehodi. Vrhove obrvi, nagubano čelo in obsenčni del obraza je slikar močno naglasil z belo in s tem ustvaril značilno plastičnost, ki jo pri nas srečamo le še pri mojstru apostolov v prezbiteriju cerkve v Suhi. Tudi slikanje ostro lomljenih gub draperije in modelacija rok kaže na bližino omenjenega slikarja, čeprav ne moremo govoriti o tako radikalni stopnji stilizacije kot pri suških freskah⁵. Ostre poteze obrazov je slikar v Suhi praviloma omilil z izrazito velikimi očesnimi šarenicami. Na Bločicah smo se soočili s tem žametnim, blago-otožnim pogledom in ostalimi že navedenimi formalnimi značilnostmi pri svetniku, ki smo ga odkrili na levi strani slavoločne stene. Podoba stoječega svetnika in mučenika, v levi roki namreč drži palmovo vejico, je skoraj nepoškodovana, medtem ko se je od dveh svetniških postav na njegovi desni ohranil le fragment njunih nimbov. Natančno identifikacijo mladega svetnika - vojaka, ki drži v desni roki kopje, na katerem plapola bela zastava z rdečim križem, otežuje neobičajna brada in nevojaška oprava. Svetnik nosi plemiška oblačila, dolge in drobno skodrané lase pa pokriva s krznom podložena čepica z zavhanimi krajci. Ker smo uvodno odkrivanje fresk omejili le na površine lahko odstranljivih beležev, je ostalo območje svetnikovih nog neraziskano, zato bomo končno odločitev o tem, ali gre za svobodno slikarjevo interpretacijo sv. Ahaca ali za enega od dvojice zavetnikov te cerkve, preložili na poznejši čas. Prav tako se v poročilu o obnovi cerkve na Bločicah zaenkrat ne nameravamo ukvarjati z ikonografsko zasnovno stenske poslikave, saj je še vedno odprto vprašanje o prvotni orientaciji te cerkve.

Neugodno jesensko vreme nas je prisililo k prekinitvi odstranjevanja beležev na delu vzhodne stene med okensko nišo in slavoločno steno, kjer je predstavljena celopostavna skupina treh frontalno upodobljenih svetnic z atributi. Sv. Katarino, Barbaro in Apolonijo delno še zakriva belež, vseeno pa tudi v teh freskah zlahka odkrijemo mojstrovo roko, ki je sredi 15. stoletja poslikala slavoločno steno. Med leti 1561 - 1632 so obiskovalci cerkve na oblačila svetnic pogosto vpraskali svoja sporočila, zato na koncu omenimo še tri grafite iz protestantskih časov. -Hic aderat Vincentius Perger, tunc temporis sacelanus in Steberg, Anno 1562. -Hic fuit Achatius Schimischz ... sacelanus... -Daniel de Amacilis. Vincenc Perger je postal v osemdesetih letih 16. stoletja cerkniški župnik, a so ga leta 1593 zaradi luteranstva odstavili. Vse do smrti leta 1596 pa je obdržal dohodke beneficijev Matere Božje v gradu Šteberk in sv. Petra v Ložu. Antonu Štefančiču, ki ga je nasledil na mestu cerkniškega župnika, je tri leta povzročal številne težave. Ahac Šimič je bil Štefančičev sacelan in je leta 1594 v svoji preprostosti drgnil zlato s kelihov in paten ter ga dajal ljudem piti zoper zlatenico. Daniel de Amacilis je bil leta 1596 cerkniški kaplan in je po spreobrnitvi na priporočilo Štefančiča prejel izpraznjen beneficij v Šteberku⁵.

Zapis o obnovi strehe in stropa ter odkrivanju fresk na Bločicah sklenimo z željo, da bi nam v prihodnjem letu uspelo pridobiti sredstva, s katerimi bo mogoče nadaljevati z drenažo in s čiščenjem, sanacijo in predstavljivijo celotne stenske poslikave. Kakovost odkritih fresk nas je utrdila v prepričanju, da predstavljajo obogatitev gradiva srednjeveškega stenskega slikarstva, ki bo v prihodnje lahko pomagala pojasniti še marsikatero vprašanje o suško-bodeško-prileški skupini in njenih mojstrih.

Detajl freske sv. Andreja

Detajl freske sv. Ahaca

Tloris podružnične cerkve sv. Primoža in Felicijana.

Slavoločna stena
A - sv. Ahac
B - sv. Andrej apostol
C - zazidana niša

Opombe

- 1) NŠAL, Zbirka listin. 10. april 1397, 24. avgust 1404, 7. maj 1456.
- 2) NŠAL, ŠAL/ŽA Grahovo, fasc. 1
- 3) Ciril Velepič, Srednjeveško stensko slikarstvo v Sloveniji. Varstvo spomenikov 1949. S. 68. Ivan Komelj, Dvajset let odkrivanja srednjeveških stenskih slik. Varstvo spomenikov 1965. S. 56.
4. NŠAL, ŠAL/Ž Grahovo, fasc. 84.
5. Temeljna izhodišča za proučevanje teh fresk in njihovo povezanost s potupočimi furlanskimi delavnicami je že pred desetletji opredelil dr. France Stele, zadnje ugotovitve proučevanja fresk suško-prileške skupine pa je objavil dr. Janez Hoefler v razpravi *Die Wandmalereien der Gruppe Suhaprilesje und die künstlerischen Wechselbeziehungen zwischen Friaul und Slowenien im 15. Jahrhundert*, Cultura in Friuli, Udine 1988.
6. A. Koblar, Drobčinice iz furlanskih arhivov. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko 1892. S. 38-39.

Samo Štefanac

Kopija Madone s kandelabri Antonia Rossellina v uršulinski cerkvi v Ljubljani

Povzetek

V ljubljanski uršulinski cerkvi je kopija kompozicije Antonia Rossellina Madona s kandelabri izdelana v tehniki cartapesta. Napis v vitrini, v kateri je nameščen, sporoča, da je relief leta 1638 povzročil v mekinjskem samostanu čudež, ko se je začela podoba malega Jezusa nenadoma potiti. Sam relief je kljub poznejši polikromaciji verjetno starejši in sočasen z drugimi kopijami iste kompozicije, torej s konca 15. ali z začetka 16. stoletja.

Una copia della "Madonna dei candelabri" di Antonio Rossellino a Lubiana **Riassunto**

Nella chiesa delle suore orsoline a Lubiana si trova una copia della "Madonna dei candelabri" di Antonio Rossellino. Il rilievo, eseguito in cartapesta policromata e in parte dorata e porta l'iscrizione HAUS-MUTTER e la data 4 settembre 1638. Esaminando attentamente il delicato modellato delle due figure si puo supporre che nonostante la policromia barocca l'opera sia coeva alle altre copie di questa composizione rosselliniana, quindi dalla fine del Quattro- o del primo Cinquecento. Nell'interno della cornice, nella quale il rilievo è posto c'è un'iscrizione che racconta il miracolo compiuto dall'immagine il 4 settembre 1638: la figura del Gesù Bambino ha cominciato a sudare in presenza di tutte le suore del convento di Mekinje, dove il rilievo si trovava allora. Questo testimonia la presenza del nostro rilievo in Slovenia almeno dalla prima metà del Seicento, ma purtroppo non offre nessuna indicazione sulle vicende nelle quali il rilievo è pervenuto a Mekinje.

Kvalitetnih del evropsko pomembnih umetnikov je na Slovenskem sorazmerno malo, pa še ta je umetnostnozgodovinska stroka do nedavnega obravnavala precej mačehovsko. Videti je, da sta šele obe razstavi, ki ju je pripravila Narodna galerija v sodelovanju s Federicom Zerijem, zbudili nekoliko večje zanimanje zanje. Večina teh del je prišla k nam resda kot bolj ali manj naključen odmev mnogo let po svojem nastanku. Med njimi pa je tudi nekaj takih, ki so na naših tleh že več

stoletij in so tako postala enakovreden del naše kulturne dediščine. Pred časom sem pisal o poškodovanem terakotnem reliefu Madone z detetom v koprskem Pokrajinskem muzeju, v katerem prepoznamo kopijo znane kompozicije Antonia Rossellina Madona s kandelabri¹. To pa ni edini relief te vrste v Sloveniji: na meni enega od stranskih oltarjev uršulinske cerkve v Ljubljani najdemo polikromiran relief z enako kompozicijo. Postavljen je v poznobaročni zastekleni vitrini z bogato okrašenim okvirom iz tolčene pločevine. Najbrž je prav ta dekor vzrok, da ni reliefsa doslej praktično še nihče opazil in ga podrobneje opisal: edino omembo zasledimo v enem najstarejših vodnikov po Ljubljani iz leta 1860².

Sam relief meri v višino nekaj več kot 56,6 cm (del zakriva baročna obroba), v širino pa 42,5 cm. Narejen je v tehniki cartapesta. Gre za tehniko, ki je pri nas bolj znana pod imenom papier - maché: relief nastane podobno kot pustna maska z lepljenjem kosov papirja v kalup. Ta tehnika je bila zaradi dostopne cene in preprostosti v 15. stoletju v Italiji dokaj razširjena. Tovrstni reliefi so podobno kot oni v štiku in terakoti kopije ali celo avtorske replike originala, ki je največkrat iz marmorja, polikromacija in delna pozlata pa je pri tej tehniki skoraj pravilo. Figuri na reliefu pri Uršulinkah sta delno pozlačeni (večji del Madoninega oblačila), obraza in roke pa pobarvani z rahlo rožnato barvo. Ozadje je temne rdečerjave barve, kandelabra, po katerih je kompozicija dobila ime, pa zlata. Po inkarnatu že na prvi pogled ugotovimo, da polikromacija ne more biti iz 15. stoletja; prav tako sta bili figurama dodani kroni in nekaj drugih malenkosti, na ozadju pa je napis HAUS - MUTTER in datum 4. september 1638. S tem je dan terminus ante quem za nastanek reliefsa ter namig, da ne gre za ponaredek iz 19. stoletja³.

Da bi lahko bolje opredelili slogovni značaj reliefsa, se moramo ozreti k domnevnu avtorju kompozicije, Antoniu Rossellinu. Mojster pripada generaciji zrelorenesančnih florentinskih kiparjev, rojenih okrog leta 1430, katerih lirično slogovno usmeritev je Charles Avery domiselnou poimenoval *sweet style*⁴. Antonio Rossellino, ki se je bil izučil kiparstva v delavnici mnogo starejšega brata Bernarda, je bil eden najuspešnejših kiparjev svoje generacije. Zaupali so mu pomembna naročila od nagrobnikov in oltarnih nastavkov s celopostavnimi kipi do portretov uglednih Florentincev⁵. Pomemben del njegovega opusa pa zajemajo prav reliefi Madone z detetom, kakršni so bili predvsem med privatnimi naročniki priljubljeni vse od začetka quattrocenta in jih najdemo v opisih vseh pomembnejših kiparjev (Ghiberti, Donatello itd.). Med marmornimi Madonami, ki jih pripisujejo Rossellinu, velja za najboljšo t. i. Altmanova Madona v newyorškem Matropolitan Museumu. Prav tako pa je umetnikovo lastnoročno delo tudi relief iz Pierpont Morgan Library, medtem ko so mnenja strokovnjakov glede drugih podobnih deljena⁶. Skoraj vsi ti reliefi so znani v več primerkih: gre za delavnische replike ali kopije, nastale zunaj mojstrove delavnice, ki so praviloma narejene v cenejših tehnikah in le redko v kamnu⁷.

S tega vidika je posebej zanimiva prav Madona s kandelabri: znane so namreč številne kopije, ni pa se ohranil marmorni izvirnik. Kljub temu pa ne more biti resnejšega dvoma, da gre za Rossellinovo kompozicijo, ki je po mnenju Pope-Hennessyja nastala podobno kot Altmanova Madona okrog 1460⁸. Poleg najbolj znane terakotne verzije v londonskem Victoria & Albert Museumu je znanih še najmanj dva ducata. Izvedene so v najrazličnejših tehnikah: poleg terakote, štuka in cartapeste je tu še nekaj bronastih plaket in celo primerek v kamnu⁹. Dimenziije teh reliefov variirajo in tako je izključeno, da bi nastali vsi iz istega kalupa. Zelo verjetna je domneva, da vse kopije sploh niso nastale v mojstrovi delavnici. Toliko težje pa je postaviti kriterije, po katerih bi lahko o tem sodili. Nekoliko preseneča veliko število kopij: po eni strani lahko to razložimo z velikim povpraševanjem po podobah za hišne oltarčke. Ni pa izključeno, da je bila prav omenjena podoba (izgubljeni izvirnik?) objekt posebnega čaščenja in zato med verniki še posebej popularna.

V luči teh reliefov se ob ljubljanskem zastavlja predvsem vprašanje časa nastanka

in kvalitetne ravni. Za primerjavo se ponujajo predvsem tisti iz cartapeste, med njimi pa je posebno zanimiv primerek v baziliki S. Nicola v Tolentinu, na katerem se je ohranila prvotna polikromacija¹⁰. Prav primerjava tega reliefa z našim jasno pokaže, da polikromacija ljubljanskega ne more biti iz 15. stoletja, saj ni težko opaziti, da poslikar ni dobro razumel odnosa med posameznimi deli oblačila, pa tudi težke zasičene barve niso ravno značilnost quattrocenta. Nasprotno pa bi mogel biti prvoten vsaj del pozlate, posebno na Marijinem oblačilu, kjer se je ohranil reliefno izveden brokatni vzorec.

Ni torej dokazov, da bi naš relief nastal šele v baročnem času, čeprav bi bilo nemara prav zanimivo spoznanje, da je bila Rossellinova kompozicija aktualna še v 17. stoletju. Da je stvar drugačna, pokaže detajlna analiza reliefsa. Če odmislimo polikromacijo, opazimo, da je modelacija kvalitetna in da ne odstopa od drugih reliefov te vrste. Tako so ohranjena prostorska razmerja, kot je rahel zasuk teles obeh figur, hkrati pa se relief tudi v detajlih ujema z drugimi: to velja za položaj in izdelavo rok obeh figur, pa tudi za oba kandelabra in feston, ki visi med njima.

Da je nastala podoba po enem od izvirnih kalupov¹¹ in to najbrž še v 15. ali na začetku 16. stoletja, nam dokazuje tudi primer iz Šibenika, kjer se je v zbirkki frančiškanskega samostana prav tako ohranila kvalitetna kopija Madone s kandelabri, v mestnem muzeju pa močno poenostavljena različica reliefsa, najbrž delo domačega posnemovalca¹². Slednja je ohranila komajda kaj več kot pozno obeh figur, spremenjeni pa so proporcii, detajli in tudi kandelabrov ni več. Težko je tudi verjeti, da bi bilo kopiranje quattrocentistične predloge aktualno dlje časa po letu 1520, ko se je okus naročnikov pod vplivom visokorenesančnih idealov naglo spreminal. Ni torej razloga za dvom o sočasnem nastanku uršulinske Madone z ostalimi Madonami te vrste.

Naslednje vprašanje pa je seveda, kdaj in kako je prišla podoba v uršulinsko cerkev in v naše kraje sploh. Prvi namig daje napis na samem reliefu, ki priča, da je bila Madona že leta 1638 na nemško govorečem ozemlju, bolj izčrpne podatke pa nam daje detajlni pregled vitrine. Če iz nje odstranimo relief, se na notranji strani hrbtni plošče pokaže dobro ohranjen nemški napis v gotici. Z njega razberemo, da gre za čudežno podobo: 4. septembra 1638 ob 9. uri zvečer se je začela podoba malega Jezusa pred vsemi nunami mekinjskega samostana in duhovnikom močno potiti, tako da so jo morali obrisati. Robček so skrbno shranili in ga potem, ko je bil od leta 1782 nekaj časa v Velesovem, prenesli skupaj s podobo v uršulinski samostan v Ljubljani¹³. Kot je iz napisa razvidno, se je to zgodilo do leta 1796, poznemu 18. stoletju pa bi kot času nastanka tudi ustrezal izgled vitrine. Seveda omenjeni napis ne pojasnjuje v celoti okoliščin čudeža in poznejše usode podobe, še manj pa seveda pove o tem, kako je relief sploh zašel v naše kraje. Ob podatku, da je bil v mekinjskem samostanu, bi morda dal dodatna pojasnila pregled arhivskega gradiva o omenjenem samostanu¹⁴. Nesporo pa je, da je podoba v naših krajih vsaj že od leta 1638 in jo moramo ne glede na to, da ni bila ustvarjena pri nas, obravnavati kot enakovreden del naše kulturne dediščine. Zgodba o čudežu pa je le še dodaten dokaz o povezanosti reliefsa z našo zgodovino in kulturo.

Še besedica ali dve o stanju ohranjenosti reliefsa in možnostih ter smiselnosti morebitnih posegov vanj: v svoji zastekleni vitrini je relief varno spravljen in ni izpostavljen atmosferskim vplivom, premočni svetlobi ali prekomernemu prašenju. Vsekakor pa bi ga veljalo zaščititi pred tatvino. Njegova umetnostnozgodovinska pričevalnost pa je zaradi preslikav, okvira ter dodatkov krepko zabrisana. Kot ljubitelj toskanskega quattrocenta bi si ga seveda želel videti očiščenega vseh preslikav in poznejših dodatkov, še posebej, ker je to edino delo te vrste v Ljubljani in eno redkih v Sloveniji. A ugovorov zoper tako idejo je več kot dovolj: kakor je relief za nas neprecenljiv, pomeni v svetovnem spomeniškem fondu med ducati skoraj identičnih le drobtinico in njegovo čiščenje najbrž ne bi prineslo

novih spoznanj o Antoniu Rossellinu. Po drugi strani pa bi z odstranjevanjem dodatkov nepopravljivo okrnili tudi njegovo zgodovinsko pričevalnost. Prav to pa je tisto, kar loči uršulinski relief od tistih del evropskih mojstrov, ki so se morda povsem po naključju znašla v katerem od naših muzejev, ne da bi bila tesneje povezana z dogajanjem v naših krajih v preteklih stoletjih. Kljub temu pa najbrž ne bi naredili prevelike škode, če bi naredili na površini nekaj sond, s katerimi bi ugotovili število in kvaliteto barvnih plasti ter s tem preverili tukaj zapisane teze.

Opombe

- 1) S. Štefanac, Terakota iz kroga Antonia Rossellina v Kopru, *Zbornik za umetnostno zgodovino* n.v. XXIV, 1988, pp. 45-51.
- 2) G.Dzimski (ed.): *Laibach und seine Umgebungen nebst einer Beschreibung der interessantesten Kunfte in Krain*, Laibach 1860, p.40.
- 3) Za dokončno ugotovitev avtentičnosti koprskega reliefsa bi bil potreben termoluminiscentni preizkus.
- 4) C. Avery: *Florentine Renaissance Sculpture*, London 1970, p. 97 ss.
- 5) Za pregled najpomembnejše literature o Antoniu Rossellinu cf. Štefanac, op.cit., p. 47 (n. 7) et passim. Ob tem je treba poudariti, da umetnik še ni bil deležen izčrpe sodobne monografije s katalogom del. O njegovi dejavnosti v delavnici Bernarda Rossellina piše precej spekulativno A. Markham Schulz: *The Sculpture of Bernardo Rossellino and his Workshop*, Princeton 1977.
- 6) J. Pope-Hennessy, *The Altman Madonna by Antonio Rossellino, The Study and Criticism of Italian Sculpture*, New York 1980, pp. 135-154; id., *Italian Renaissance Sculpture*, Oxford 1985, pp. 283, 354. Med preostalimi marmornimi Madonami je po mnjenju omenjenega pisca lastnoročna še tista v Berlinu (med vojno poškodovana), medtem ko so ostale (Washington, Sociana, Lizbona) verjetno delavnški izdelki. O reliefu na Dunaju (Kunsthistorisches Museum) Pope-Hennessy meni, da je mladostno delo Verrocchia (*Revue de l'Art* 80, 1988, pp.17-25), medtem ko naj bi bil tisti v St. Petersburgu Ermitaž) delo slavnega ponarejevalca Giovannija Bastianinija (Pope-Hennessy *The Forging of Italian Renaissance Sculpture*, op. cit. 1980, p. 240 s), čemur oporeka S.Androsov (*Western European Sculpture from Soviet Museums 15th and 16th centuries*, Leningrad 1988, p. 24). Problem dodatno zaplete doslej neupoštevano dejstvo, da je v minoritski cerkvi na Dunaju še en identičen relief, prav tako iz marmorja. Cf. e.g. P.G. Giuliani: *Minoritenkirche: Chiesa nazionale italiana di Vienna: Guida storico artistica*, Padova 1966, p. 55.
- 7) Tak primer je nerodna kopija Madone iz Pierpont Morgan Library. Cf. Pope-Hennessy, op.cit. 1980, p. 145. Ob tem naj omenim še doslej neobjavljenio kopijo iste Madone iz štuka v zbirkie ene od župnij v Arezzu.
- 8) Delo Antonia Rossellina je v tej kompoziciji prvi prepoznal Allan Marquand (*Antonio Rossellino's Madonna of the Candelabra*, Art in America VII, 1919, pp. 198-206); Pope-Hennessy (op.cit. 1980, p. 146) pa domneva, da je nastala približno sočasno z Altmanovo, torej okrog 1460.
- 9) Za literaturo o osatlih kopijah cf. Štefanac, op.cit., pp.48-49: tamkaj omenjene pa še zdaleč niso vse!
- 10) *The Shrine of St Nicholas in Tolentino*, Bologna 1986, p. 7.
- 11) Žal nimam natančnih podatkov o dimenzijah vseh kopij.
- 12) Iz riznice srednjovjekovnog slikarstva Šibenika, Muzej grada, Šibenik, 1972/73, kat.č 24,25, repr. 15,16; Tisuću godina hrvatske skulpture, Muzejski prostor, Zagreb, 1991, p. 75, kat. 37Re.
- 13) Napis na notranji strani:
 1638 am 4. 7ber Abends um 9. Uhr hat das Christ=kindlein
 die es Bilds(!) in Bei ein(!) des gesamten Frauen=Convents
 Von M nkendorf sowohl, als des da elbstigen(!) Beicht=
 Vaters so ha fig nat rlichen Schwei Von sich gegeben,
 da es abgetricknet(!) werden muste(!), worauf ein Erdbeben er= folgte. Das Betr fende Schweiz=d chel wurde
 bis 1782.
 als der zeit(!) der Uber iedlung(!) nacher Michelst tten,
 alwo es Verschleidert(!) wurde, sorgf ltig auf=
 bewahret. Doch befindet sich das Uhralte(!)
 Cristaltene, und ovalle in Vergoldetem Silber
 gefaste(!) Gl lein, worinnen das obangeführte(!)
 Duchel sich befande, annoch Vorfindig in
 dem Laybacherischen Ursuliner=Kloster, als
 wochin es nebst die en(!) wunder(!) best ttigenden
 Authentic (!), am 17. J nner 1796. durch Vermittlung(!)
 Franzens Freyherns Fl dnik gelanget(!) ist.

Napis na zunanji hrbtni strani vitrine:

Machtige Jungfer
Vorz glichst wider das
Ungewitter, gegen welhes(!)
Selbe am 14. Maij 1796. das hie ige(!)
unter damelliger(!) Auf icht(?) Frauen
Catharina Jgnatzia Von Melak
stehende Frauen Ursuliner=Closter
wunderbarlich besch tzet(!) hat.

14) V Hrenovi in Scarlichijevi vizitaciji zapisa o Mekinjah ni: za nadaljnji študij bi bil potreben pregled arhiva frančiškanskega samostana v Ljubljani.

Za pomoč pri ogledu reliefs se zahvaljujem g.Neji Batič iz Republiškega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine ter akad. slikarjem Radu Zoubku in Alešu Sotlarju iz Restavratorskega centra Republike Slovenije. Posebno zahvalo za transkripcijo napisov dolgujem kolegu Stanku Kokoletu.

1

2

1638. am 4. Iber. Übends um 9 Uhr hat das Cristl. kindlein dieses Bilds in Brynkein des gesamten Frauen. Convents Von Münkendorf sowohl, als des daselbstigege Bricht-Daters so häufig natürlichen Schweiß Von sich gegeben, daß es abgetrocknet werden müsse, worauf ein Erdbeben erfolgte. Das Betroßende Schweiß dichel wurde bis 1782. als der zeit der Überfiedlung nacher Michelstattlen, allwo es verschleidert würde, sorgfältig aufbewahret. Doch befindet sich das Uralte Crissaltene, und ovalle in Vergoldetem Silber gefasste Gläslein, worinnen das obangeschreite Dichel sich befande, annoch Vorfindig in dem Laybacherischen Urküliner Closter, als wochin es nebst diesen Bild, und der lateinischem alten, das obgesagte wunder bestätigenden Authentic, am 17. Jänner 1796. durch Vermittlung Franzens Freyherns Flödnik gelanget ist.

3

1. Po Antoniju Rossellinu: Marija s kandelabri, ž. c. Sv. Trojice, Ljubljana

2. Po Antoniju Rossellinu: Marija s kandelabri, Basilica di San Nicola, Tolentino, preslikava iz The Shrine of St. Nicolas in Tolentino, Bologna 1986.

3. Marija s kandelabri, ž. c. Sv. Trojice, Ljubljana, napis na hrbtni strani vitrine

Janez Mikuž

Minoritska cerkev v Ptuju

Argumenti za rekonstrukcijo in proti njej

Povzetek

Ptuj je zaradi vojnih dogodkov doživel sorazmerno malo poškodb. Tudi v procesu spremnjanja mesta v mestno jedro je padlo sorazmerno malo avtentičnega stavbnega fonda. Kljub temu sta bili v drugi svetovni vojni porušeni velika kasarna in minoritska cerkev. Slednja je bila eden najpomembnejših objektov mestne identitete Ptuja. Zaradi uničenja cerkve in nadomestne zgradbe pošte na tem mestu, manjka Ptiju kot celotni pomemben identifikacijski objekt, ki je na najbolj občutljivi točki določal mestno jedro. Morebitna rekonstrukcija minoritske cerkve na Ptaju bi torej v prvi vrsti pomenila dopolnitev mestne podobe in mestne strukture, saj je mestno jedro kot celota brez nje manj razumljivo.

The church of Friars Minor in Ptuj

Summary

World War II left Ptuj relatively undamaged, and in the subsequent process of formation of the nucleus of the city relatively few authentic buildings were pulled down. However, the big barracks and the church of Friars Minor were ruined during the war. The latter was one of the most important tokens of Ptuj's urban identity.

With the church of Friars Minor gone and the post office building erected where once it stood, Ptuj lost a distinctive trait of identity which used to mark the heart of the city at its most sensitive point.

A reconstruction of the church of Friars Minor would add to the structure and image of the city that essential element of coherence which it is lacking now.

Leta 1239 ustanovljeni Minoritski samostan na Ptuju je 4.januarja 1945 v bombnem napadu izgubil svojo cerkev, Ptuj pa enega najpomembnejših kulturnih spomenikov, katerega pomen je segal preko ožjih slovenskih meja.

Kot nam sporoča Marjan Zadnikar,¹ "je bila pri tem ladja delno porušena, vendar višina ohranjenih sten nikjer ni presegala štiri metre, ponekod pa ni dosegla niti višine enega metra. Ob obeh stranskih oltarjih sta se ohranila prislonjena stebra nekdajnih gotskih baldahinov, in sicer na severni strani ves steber s kapitelom in nastavkom loka, na južni strani pa samo njegova baza. Prezbiterij je ostal ohranjen

v celotni višini stranskih sten le v srednjem delu, dočim je slavoločna stena s slavolokom vred podrta in do polovice višine tudi obe stranski steni do prvega okna. Porušene so vse tri zaključne stranice do višine police gotskih oken, dočim je v obeh stranskih stenah ohranjeno vse ono, po čemer je možno rekonstruirati prvotno stanje, tako služniki s kapiteli in nastavki reber in dvoje oken s krogovičji." V tedanjem Žavodu za spomeniško varstvo LRS, ki je bil pristojen tudi za Ptuj, so izdelali načrt za zavarovanje ruševin, ki naj bi obsegalo gradnjo lahke strehe nad ostanki prezbiterija, od ladje pa bi bile prezentirane obodne stene, "ki ne bi presegale višine običajnega sedeža". Gradnjo strehe so sicer opustili, ruševine pa so za silo uredilki v letih 1950 in 1951.

Kljub temu da so leta 1963 predstavniki samostana pokazali pripravljenost v celoti rekonstruirati cerkveno ladjo in prezbiterij, takega dovoljenja oblasti niso dale, ampak je občina Ptuj na ruševinah ladje sezidala novo poštno poslopje, ki je občutno poseglo tudi v območje prezbiterija.

Verjetno z namenom, da bi vsaj malo omilili napako, storjeno z gradnjo, ki ni upoštevala niti že tako skromnih, skoraj platoničnih zahtev spomeniške službe, so oblasti dovolile in tudi financirale obnovitev prezbiterija ob ptujskem jubilejnem letu 1969. Denarja seveda ni bilo dovolj in prezbiterij je vse do leta 1989 z dokončanimi obodnimi zidovi in streho, vendar brez obokov in notranje ureditve, čakal na boljše čase.

Ko je bil prezbiterij leta 1989 dokončno obnovljen in prezentiran, se je ponovno pokazala popolna absurdnost namestitive in obstoja ptujske pošte na mestu nekdanje cerkvene ladje. Minoritski samostan, ki opravlja tudi župnijske funkcije (zaradi tega je tudi preživel jožefinske reforme), je leta 1945 ostal brez svoje cerkve. Vsa leta po vojni je temu namenu služil samostanski refektorij v prvem nadstropju, kar je bilo seveda popolnoma neprimerno. Zaradi tega rekonstruirani prezbiterij ni postal muzejski lapidarij, kot so to načrtovali v šestdesetih letih, ampak je dobil funkcijo farne cerkve. V ta namen pa seveda ni bil grajen, niti ga ni bilo za ta namen mogoče prilagoditi. Že tako zaradi gradnje pošte krajsi je dobil še betonski pevski kor, kar je v celoti porušilo njegova prostorska razmerja.

V sklepih strokovnega srečanja ob 750 letnici samostana leta 1989 je zapisano, da je rekonstrukcija prezbiterija pomembno dejanje, toda potrebno je narediti še naslednji korak - obnoviti je potrebno celotno cerkev.

Ob takem sklepu, ki ga je sprejel sicer zbor najuglednejših strokovnjakov, se pojavi vprašanje, do kod segajo v takem primeru naloge in kompetence spomeniške službe in kje se začne projektiranje nečesa, kar bi lahko imenovali sodobna arhitektura.

Prva misel, ki se lahko v takšni situaciji pojavi, je ta, da gre za fantazijsko zgodbo o iskanju izgubljenega zaklada, o katerega obstoju imamo kot dokaz samo zaprašene in orumenele načrte. Minilo je namreč skoraj petdeset let, pol stoletja, odkar smo naš zaklad izgubili. Popolnoma jasno je, da Ptujčanom kulturnega spomenika po imenu cerkev Minoritskega samostana v Ptuju, ne bomo mogli nikoli več vrnilti. Original bo ostal samo spomin tako dolgo, dokler bodo živeli tisti, ki so ga lahko videli. Vsi drugi pa se bomo morali zadovoljiti z dokumentacijo - načrti, risbami, fotografijami.

To pa seveda ne more zadovoljiti nikogar in nihče se s to izgubo, ki je osiromašila predvsem Ptuj, pa tudi celotno Slovenijo za dokaz o naprednosti in volji Ptujčanov, da sredi trinajstega stoletja najdejo stik s sodobnimi umetnostnimi in arhitekturnimi tokovi srednje Evrope, ni strinjal.

Nekaj stoletij kasneje, natančneje v letih 1688/91 je samostanski prior Gašper Dietl stavbeniku Dionisu Merlinu iz Lugana zaupal nalogo, da v sklopu prenove celotnega samostana posodobi samostansko cerkev. Najbolj viden rezultat te prenove je bila cerkvena fasada, ki je bila do tedaj preprosta in enostavna, kolikor pač lahko sklepamo po sliki iz leta 1680. Nova fasada pa je delo zrelega baroka,

bogata in monumentalna, ki je postala merilo v širšem geografskem prostoru. Nace Šumi² je zapisal, da je bil najpomembnejši sad barokizacije samostana "monumentalna stebRNA fasada cerkve, ki je bila sdicer kasneje v čelu spremenjena... Fasada je bila zanimiv dokument v dveh smereh. Prvič po svojem mogočnem plastičnem oblikovanju stene, drugič pa zaradi zveze s profanim stavbarstvom 17. stoletja, ki je bila očitna v sistemu njenih balkonskih odprtin".

Skupaj s samostanom je cerkev predstavljala zaključeno kompleksno stavbno celoto, ki se je vključevala v urbanistično celoto minoritskega trga, katerega je dopolnjeval, kot poudarek v prostoru, še Marijih steber iz leta 1665.

Ptuj je zaradi vojnih dogodkov doživel sorazmerno malo poškodb. Tudi v procesu spreminjanja mesta v mestno jedro je padlo sorazmerno malo avtentičnega stavbnega fonda, če seveda tu ne upoštevamo obzidja, ki ga skoraj v celoti ni več. Do druge svetovne vojne je največja izguba pravzaprav le nekdanja proviantna hiša, kasnejša mala kasarna in invalidska hiša. Tu je prišlo tudi do spremembe osnovne ulične mreže. V drugi svetovni vojni sta padli velika kasarna in minoritska cerkev. Slednja je bila eden najpomembnejših objektov mestne identitete Ptuja in njegove pojavnne podobe za poglede v mestu, deloma pa tudi po odpiranju Minoritskega trga identifikacijski objekt za poglede zunaj ožjega mestnega območja. Zaradi uničenja cerkve in nesrečne nadomestne zgradbe na tem mestu Ptuju kot celoti torej manjka pomemben identifikacijski objekt, ki je na najbolj občutljivi točki (po padcu minoritske bastilje v tridesetih letih) določal mestno jedro. Sedanja nesrečna zgradba pošte pa opazovalca zavaja in moti sicer jasno definirano mejo med mestnim jedrom in mestom.

Morebitna rekonstrukcija Minoritske cerkve na Ptuju bi torej v prvi vrsti pomenila dopolnitev mestne podobe in mestne strukture, saj je mestno jedro kot celota brez nje težje določljivo in manj razumljivo.

Velika trojica utemeljiteljev sodobne spomeniške misli Georg Dehio, Alois Riegl in Cornelius Gurlitt je v začetku tega stoletja v obrambo pred tistimi, ki so hoteli rekonstruirati zgodovinske stavbe, sprejela stališče, ki ga je še danes težko premagati, zlasti ker ga kot sodoben in veljaven dokument brani beneška karta. Vsi tisti, ki se še danes strinjajo z njim in smatrajo neutemeljenost rekonstrukcije kot trajno indoktrinacijo, pozabljamajo, da je med letom 1900 in sedanostjo moderna arhitektura dosegla takrat še nepredvidljivo visoko kreativno stopnjo, velika trojica pa se je borila proti dejavnosti historicistične arhitekture, ki je jemala stare forme kot perfekcijo, ki jo je potrebno posnemati v celoti in v detalju, "nepopolne stare stavbe pa dopolniti v stilno čisti obliki". To gledanje je seveda preživeto. Danes nihče nima več namena dopolniti arhitekturni spomenik zato, da bi dobil stilno čisto in popolno stavbo. Izhodišče je popolnoma drugo. Danes želimo stavbi ali kompleksnemu spomeniku, kot je mestno jedro, vrniti tisto, kar so mu nepredvideni zapleti - trenutni dogodki odvzeli.

Med najstarejše take rekonstrukcije lahko štejemo ponovno gradnjo zvonika Markove cerkve v Benetkah. Gradnja tega zvonika sega v 9. stoletje, končno podobo pa je dobil v začetku 16. stoletja. Nenadoma se je sesul 14. julija 1902 in zrušil pod sabo Sansovinovo loggetto in poškodoval vogal Librerije. Tako se je sestal mestni svet in sklenil, da je zvonik potrebno postaviti "dov'era e com'era". Prvi kamen so postavili 25. aprila 1903 in devet let kasneje, da dan sv. Marka leta 1912, je bil "zvonik vseh zvonikov" končan. Sklep mestnega sveta v tem, za spomeniško varstvo, prelomnem obdobju ni temeljil na stilni čistosti niti se mestni svet ni ukvarjal z vsebinskimi problemi rekonstrukcije. Benetke so svoj "campanile" preprosto potrebovale, saj bi brez njega izgubile velik del svoje identitete.

In še citat Ernsta A. Zeidlerja iz leta 1913: "torej ni predolgo manjkal na obzorju

beneškega neba. Kaj je vendar 9 let v življenju 1000 let starega spomenika, ki ga je 7 ali 9 krat zadela strela, ki ga je pretresel potres in je vedno, kot Feniks popoln, vstal iz pepela³.

Problem rekonstrukcij, ki je bil aktualen takoj po drugi svetovni vojni in so ga Nemci in Poljaki rešili miselno na zelo podoben in preprost način - vse stavbe in stavbne komplekse, ki so bili pomemben element njihove nacionalne identitete ali likovne podobe prostora, so preprosto rekonstruirali, kjer je bilo možno, z originalnim materialom, kjer pa to ni bilo izvedljivo, pa z materiali, ki so bili originalom najbližji.

Popolnoma jasno je, da tam, kjer je šlo za uporabo novih materialov in zlasti še tam, kjer se je spremenila notranja struktura (to velja predvsem za mešanske hiše), ne moremo več govoriti o posamičnem spomeniku, lahko pa smatramo, da je mesto, v katerem smo rekonstruirali določeno število ključnih stavbnih spomenikov, še vedno spomenik, ki je zaradi rekonstrukcij bolj razumljiv, nepomembna pa tudi ni njegova ponovna celovita pojavnost v prostoru. Tudi časovna dimenzija izgubi v tem primeru svoj pomen, saj smo na ta način premagali neugodne posledice nekega njenega segmenta.

Ponovno pa se odpira problem rekonstrukcij v novih deželah Zvezne republike Nemčije (na ozemlju nekdanje DDR). Kot kaže se je v delu, ki je v preteklih desetletjih že pridobil podobe vseh izgubljenih spomeniških objektov, potrebnih za identiteto v času in prostoru, pojavila zasičenost in spomeniška služba išče v svojem delu nove dimenzije. Prav v nekdanji zahodni Nemčiji je prišlo do največjih sprememb v pojmovanju kulturnih spomenikov. Predvsem pa se je razširil pojem kulturnega spomenika na skupine in zvrsti objektov, ki doslej niso bili spoznani kot taki. Zaporedje dogodkov je po svoje logično, povzročilo pa je zaplete po priključitvi novih zveznih dežel, kjer je ostalo veliko število v vojni poškodovanih in porušenih spomenikov nerestavriranih in nerekonstruiranih. Eden morda najbolj zanimivih primerov je problem rekonstrukcije Frauenkirche v Dresdenu, ki ni bila samo eden od mnogih sakralnih objektov, ampak jo je "kot pričo protestantske vernosti" možno primerjati samo z deli kot je Bachov Matejev pasijon. Nek dvorni tesar je kot zgrajeni simbol za tukaj okrog božje besede zbrano občestvo postavil kamnito kupolo, ki lebdi nad strehami mesta. Tako k umetnostnozgodovinskim analizam, ki so že bile ali še bodo narejene: Frauenkirche je bila osamljeni vrhunc evropske arhitekture, neprimerljiva, edina. Če mi danes ta dosežek ocenimo kot umetniško stalnico, moramo zanj narediti več, kot je samo objavljanje zgodovinskih fotografij v raznih publikacijah⁴.

Med dresdensko Frauenkirche in ptujsko Minoritsko cerkvijo se nam kažejo, čeprav v različnih dimenzijah, zanimive vzporednice. V obeh primerih gre za izjemni stavbi v določenem okolju. Gre tudi za rezultat podobnega mišljenja, iz katerega je stavba nastala, v obeh primerih gre za objekt, ki je pomemben za izgled in torej za identiteto mesta ozziroma mestnega predela.

Dresdenska spomeniška služba predлага v celoti rekonstrukcijo iz avtentičnega materiala (peščenca) z originalno stavbno strukturo ob minimalni in najnujnejši uporabi sodobnih materialov.

Nasprotна stran, ki jo zastopa v citiranem članku Ulrich Boehme, vodja gradbenega urada luteransko evangeličanske cerkve Saške, pa meni, da je potrebno ruševine Frauenkirche očistiti in jih prezentirati kot zgodovinski spomenik. Kot razloge navaja naslednje:

- ruševina naj bo opomin, da se NIKDAR VEČ ne bi ponovilo to, kar se je zgodilo v drugi svetovni vojni;
- zgodovinsko-spomeniškega okolja, katerega del je bila Frauenkirche, ni več, ampak je vsa okolica na novo pozidana;
- navaja spomeniškovarstvena izhodišča, po katerih je tudi porušeni spomenik

potrebno pustiti v stanju, v katerem je;

- cerkvena skupnost te cerkve ne potrebuje, ker je v bližini dovolj velikih cerkva;
 - prikaz ruševin kot cerkve na prostem bi bila bistveno cenejša kot njena obnovitev.
 Na koncu dodaja, da si ne zna predstavljati ponovne gradnje Frauenkirche kot moderne arhitekture in da kaj takega ne pride v poštev. In tu se zopet približamo temu, za nas vseeno nekoliko tujemu ekskurzu na ptujska tla, kjer se moramo odločati, kaj narediti z minoritsko cerkvijo.

Predvsem moramo ugotoviti, da ruševine že dolgo nimamo več in da je bil prikaz ruševin prvi predlog spomeniške službe, ki pa ga tedanja oblast ni sprejela. V bližnji okolici je ohranjena celotna mestna struktura, v kateri bi obnovljena cerkev našla svoje mesto. Ker so bile ruševine nekdanje cerkve v celoti odstranjene, v tem primeru ni mogoče varovati ničesar več, razen seveda prezbiterija, ki je že dobil svojo prvotno podobo. Pod prvotno podobo razumem stanje, ki je bilo ob njegovi gradnji - torej brez baročnih prezidav in etažiranja in na avtentičnem talnem nivoju. Vrnitev prezbiterija na prvotni nivo in prvotno prostorsko stanje je pomembna za vse nadaljnje odločitve, kot bomo videli kasneje.

Samostan cerkev potrebuje, ker je ne more nadomestiti z nobeno drugo stavbo v bližini, prezbiterij pa ne zadošča za vernike, ki obiskujejo bogoslužje.

Če bi bili mnenja, da je rušenje pošte in gradnja cerkvene ladje na istem mestu predraga, je potrebno poudariti, da je cerkev nujno sestavni del samostanskega kompleksa in je ni mogoče zgraditi na nobenem drugem mestu, razen tega pa na avtentičnem mestu že stoji skoraj polovica cerkve. Ob pripravljenosti vseh prizadetih, da nosijo sorazmeren del stroškov, torej ni razloga, da na novo zgrajena cerkev minoritskega samostana ne bi stala tam, kjer je vedno stala.

Pred tem pa je seveda potrebno pojasniti še eno vprašanje: obnovitev ali svobodno in modrno oblikovana cerkev. Boehme v primeru dresdenske Frauenkirche jasno odgovori, da moderna cerkev v nobenem primeru ne pride v poštev. Mislim, da tudi v ptujskem primeru ni mogoča razprava o popolnoma svobodnem oblikovanju cerkvene stavbe iz naslednjih razlogov:

- nova stavba lahko nastane samo na tlorisu nekdanje ladje;
- višinski gabariti so vnaprej opredeljeni s samostanskim poslopjem in z že rekonstruiranim prezbiterijem;
- enako velja za strešni naklon in za kritino.

Vsek poskus svobodnega oblikovanja je že v začetku omejen s prav tistimi elementi, ki so najbolj značilni za sodobno arhitekturo - svobodno oblikovanje in členitev cerkvenega prostora z učinkovito arhitektonsko lupino iz modernih zvrsti materiala. Pri tem je klasična arhitektonska logika podrejena ideji in vsebin, kot jo za sakralne objekte pojmuje današnji čas.

Pri sprejemanju odločitev pa se je tudi potrebno zavedati, da cerkvena arhitektura v današnjem času ni vodilna arhitekturna smer, kot je bila v predindustrijskem obdobju. Zaradi tega ni mogoče pričakovati rezultatov, ki bi jih po kvaliteti lahko postavili ob bok dosežkom, ki jih po eni strani predstavlja obstoječi prezbiterij, po drugi strani pa naša predstava o cerkveni ladji iz 13. in fasadi iz konca 17. stoletja, iz časa torej, ko je bila cerkvena arhitektura tista, ki je postavljala merila. Ko smo spoznali, da že samo mesto tako poregleje prihodnjo arhitekturo, se nam že sama ponuja odločitev, ki je v prid obnovitvi tiste stavbe, ki nam je bila sporočena z listinami in fotografijami.

Cilje ponovne gradnje bi bilo potrebno ujeti v naslednje mistli:

- samostan bo dobil cerkev, ki jo potrebuje;

- cerkev bo zgrajena po redovnih pravilih;
- obnovitev fasade bo v pravilnih razmerjih prikazala ambicije in visoko kulturno stopnjo Ptuja v drugi polovici 17. stoletja, prostor Minoritskega trga pa bo tako dobil svojo najboljšo podobo v smislu raščenega mestnega tkiva;
- z očiščenjem vseh dodatkov in podaljšanjem v smeri ladje bo tudi prezbiterij dobil svojo prvotno obliko in volumen;
- z gradnjo nove pošte na predvidenem prostoru ob Vodnikovi ulici bo stavbno in urbanistično določeno sedanje neurejeno parkirišče.

Obstoječe poštno poslopje je zraslo na mestu gradbene vrzeli, nastale zaradi vojnih dogodkov. V arhitekturno-konservatorskem izrazoslovju označujemo take gradnje s terminom interpolacije. Interpolacija, ki jo zgodovina pozna že vrsto stoletij, saj so mesta vedno dograjevali, je lahko vsebinska in fizična. Tudi v staro stavbo damo novo vsebino in tako postane stavba vsebinska interpolacija. Podobno velja za staro vsebino, kateri, morda celo na istem mestu, zgradimo novo stavbo. V primeru ptujske pošte je šlo za združitev obeh izhodišč, pri čemer se niti nova vsebina niti nova stavba ne ujemata s prostorom, v katerem sta se našli. Niti stavba niti vsebina se ni identificirala s prostorom, kar je po Marojeviču osnovni pogoj za uspešno interpolacijo⁵.

Ivo Marojević je v svojem delu metodološko razdelil interpolacije na - metodo faksimila,

- metodo prilagajanja,
- metodo naglaševanja,
- metodo kontrasta,

kar ustreza vsem možnostim, ki se v praksi pojavljajo in s katerimi se konservator srečuje. Mogoča je torej vsaka od navedenih metod, povsod pa je vprašanje kvalitete in ustreznosti v okolju.

Ptujska pošta je bila že v zamisli ponesrečena rešitev, saj je morala zrasti na mestu nekdanje cerkve, kar ji je v očeh ne samo strokovne javnosti dalo že vnaprej negativno oceno. Priznati je potrebno, da se je pri tem arhitekt trudil, da bi stavbo prilagodil okolju; celo to mu je treba priznati, da je iskal povezavo s fasado nekdanje cerkve. Vendar je bila baročna fasada, ki je ob svojem času tudi nastala kot interpolacija in to po metodi konstrasta, tako močna, da je morala biti fasada pošte, ki je iskala rešitev v nekakšni metodi prilagajanja, kot arhitektura neuspešna. Po metodi faksimila je prenavljen precejšnji del anonimne stavbne strukture Bologne, kjer so v strukturi, ne pa v obliki in rastru zamenjane celotne ulične poteze, pri čemer so ohranili samo ključne oziroma vogalne stavbe krajev. Faksimile torej pomeni ponavljanje tiste arhitekture, ki je na določenem mestu stala in prispevala k celovitosti ambienta. Podoben primer je bil tudi na Prvomajskem trgu v Piranu. Če pa gre za stavbo, ki je bila sama po sebi kulturni spomenik, ne moremo več govoriti o metodi interpolacije, ampak o restavratorskem postopku kot, to imenuje Ivo Marojević. Kot primer postavlja mestno hišo v Šibeniku⁶ in nadaljuje: "Če gre za stavbo, ki je s svojim gabaritom in oblikovanjem tako vrasla v našo zavest o določenem ambientu, da bi z njeno izgubo ta ambient izgubil enega svojih bistvenih kvalitativnih elementov, tedaj smo na robu problema interpolacije." Obstoječa pošta je torej interpolacija na mestu, kjer interpolacije ne more biti, niti vsebinske niti fizične. Prostor Minoritskega trga je svoj prostorski poudarek dobil in obdržal, v našem primeru vsaj v zavesti, in ne potrebuje niti anonimne interpolacije niti novega prostorskega poudarka, ki se ne bo mogel prilagoditi okolju tako, kot se ni mogla prilagoditi pošta.

Zgodovinsko in metodološko je torej obnovitev cerkve Minoritskega samostana na Ptiju mogoča in upravičena. Pri tem pa je vseeno potrebno upoštevati, da je od porušitve minilo dobrej 45 let, da je izgubljeno mnogo avtentičnega materiala in da je morda dokumentacija pomanjkljiva.

Ugotovili smo torej, da v našem primeru ne gre za gradnjo faksimila, ampak za

ponovno gradnjo cerkve. To spoznanje pri postopku zahteva naslednje:

- opredelitev stopnje obnovitve stavbe, kot je bila leta 1945,
- opredelitev stopnje interpretacije te stavbe,
- uporabo materialov.

Leta 1945 je bila Minoritska cerkev baročna stavba, od katere srednjeveške podobe so ostale poleg zunanjčine prezbiterija samo podrobnosti, kot so slavolok, del oboka prezbiterija. Ladja je bila baročno obokana, prezbiterij prepolovljen. Vidni del je zavzemal veliki baročni oltar, drugi del prezbiterija pa je bil etažiran, tako da je bila v spodnjem delu zakristija, v zgornjem delu pa oratorij. Zunanjčino je z južne strani prekrivala stavba samostana, v severni steni pa so bila vgrajena baročna okna. Odločitev med obnovitvijo zadnje gradbene faze in med selektivno rekonstrukcijo v smislu interpretacije posameznih gradbenih faz pogojuje že stopnja obnovitve prezbiterija, ki ni predvidela vrnitve v baročno fazo.

Že starejši pisci in raziskovalci so obžalovali baročno preobleko ladje in prezbiterija, vsi brez izjeme pa so ugotavljali veliko vrednost cekvene fasade. Zaradi tega bi kazalo pri interpretativni rekonstrukciji izhajati iz naslednjih izhodišč:

- ladjo je treba obnoviti v njenih prvotnih razmerjih in merah, podanih v ohranjeni dokumentaciji;
- v baroku zvišani talni nivo je potrebno znižati tako, ni potrebno povišati ladjo zaradi ustreznosti z baročno fasado;
- baročno fasado je treba obnoviti po ohranjeni dokumentaciji;
- pri obnovitvi je potrebno uporabiti izvirne materiale.

Na koncu pa še opozorilo nemških kolegov, ki so se na letnem zasedanju zbrali spomlad 1991 in ob vse pogostejih željah po zamujenih obnovitvah sklenili, da "razumejo željo, da bi uničena dela stavbne umetnosti s ponovno gradnjo zopet pridobili. Toda izrecno se morajo spomniti, da se ta želja v resnici ne more izpolniti. Pomen stavbnih spomenikov kot prič velikih dosežkov preteklosti ni samo v umetnostnih idejah, ki jih utelešujejo, temveč predvsem v njihovi časovno pogojeni materialni stavbni in umetniški podobi z vsemi sledovi njihove usode. Sporočena materialna podoba je kot zgodovinska priča neponovljiva kot zgodovina sama. Gradnja kopij izgubljenih stavbnih spomenikov ima lahko pomen samo kot dejanje sodobnosti. Spomeniki pa take kopije ne morejo biti."⁷

Če smo se odločili, da rezultat ponovne gradnje cerkve Minoritskega samostana na Ptiju ne more biti spomenik, potem bi nekdo, ki mu misel seže preko morda poenostavljene utemeljitve z dopolnitvijo mestne podobe in mestne vsebine, vprašal, kaj bomo pravzaprav gradili. Gradnja bo lahko samo dejanje sodobnosti. Nova stavba bo spomenik izgubljeni stavbi, ki je bila original, in graditeljem za širši evropski prostor izjemne stavbe sredi 13. stoletja ter priorju Gašperju Dietlu, ki je konec 17. stoletja kljub kugi in požarom Ptuj še enkrat postavil v evropske okvire.

To pa je morda odgovor na vprašanje, zakaj gradimo stavbo, kakršna pravzaprav nikoli ni bila. Zato, ker jo hočemo tako imeti, ker Ptuj tako potrebuje.

Opombe

1) Marijan Zadnikar: Minoritska cerkev v Ptuju, Varstvo spomenikov, III/1950, str. 88.

Marijan Zadnikar: Umetnostnozgodovinski pomen in usode samostanske cerkve, 1239-1989 Minoritski samostan na Ptuju, (zbornik), Ptuj-Celje 1989, str. 267.

2) Nace Šumi: Baročna arhitektura (Ars Sloveniae), Ljubljana 1969, str. XXXII, XXXIII.

3) Heinrich Magirius, Ulrich Boehme: Meinungsstreit: Wiederaufbau der Dresdener Frauenkirche oder Erhaltung der Ruine als Denkmal, Deutsche Kunst und Denkmalpflege, 39/1991, Heft 1, str. 79. Razprava ima dva dela, pri čemer je Magiriusovo mnenje pozitivno, Boehme pa z rekonstrukcijo ne soglaša.

- 4) Citirano po Manfred F. Fischer: Wie lange dauern die Werke, Muenchen 1990, str. 107.
5) Ivo Maroević: Sadašnjost baštine, Zagreb 1986, str. 207.
6) O. c. str. 210.
7) Deutsche Kunst und Denkmalpflege, 49/1991, Heft 1, str. 96.

Minoritska cerkev, fotografija iz dokumentacije Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine

Janez Mikuž

Reševanje Kužnega znamenja na Glavnem trgu v Mariboru

Povzetek

Leta 1680 so mariborčani v spomin na svoje someščane, ki so umrli za kugo, postavili stebri s kipom Brezmadežne. Oblikoval ga je kipar Jožef Straub.

Podrobni pregled stanja spomenika leta 1983 je pokazal, da je kamnita substanca tako poškodovana, da je potrebno takoj ukrepati. Jasno je bilo, da original ne more več ostati na prostem, torej je bilo treba original zamenjati s kopijo. Program za reševanje Kužnega znamenja v Mariboru je bil sledeč: maksimalna možna utrditev substance poškodovanih originalov, izdelava mavčnih odlitkov poškodovanih originalov, domodeliranje odlitkov (rekonstrukcija) na osnovi analogij nepoškodovanih kipov istega avtorja, izdelava kopije v kamnu.

Conservation of the Plague Sign monument on the Maribor Central Square

Summary

In 1680 the citizens of Maribor erected a column with the statue of the Virgin Mary in commemoration of their fellow-citizens who had died of plague. The column was made by the sculptor Jožef Štraub.

Detailed examination of the monument in 1983 revealed that the substance of the stone was in a condition which demanded urgent measures. Clearly, the original monument could no longer remain outdoors and had to be replaced by a copy. The programme of conservation included the following stages:

- determination with a maximum possible precision of the substance of damaged originals
- modelling of plaster casts of damaged originals
- reconstruction on the basis of analogy with undamaged statues by the same author
- making of a stone copy.

Do leta 1680 mariborski Glavni trg kot kraj trgovanja (po morfološkem poreklu gre za razširjeno tržno ulico) ni imel svojega prostorskega poudarka, ki bi mu dajal identiteto in ga ločeval od drugih podobnih trgov širšega okolja. Tega leta pa so Mariborčani v spomin na svoje someščane, ki so umrli za kugo, postavili stebri s kipom Brezmadežne.

V številnih mestih srednje Evrope so se nam ohranili takšni stebri; mariborsko okolje pa je bilo, kot kaže, ambicioznejše, morda je k temu pripomogel tudi tam živeči mladi odlični kipar Jožef Straub, kateremu so naročili novo kužno znamenje,

ki je po velikopoteznosti zasnove daleč prekosilo podobna znamenja v širšem prostoru.

Kompozicija znamenja je izredno domiselno zasnovana in sloni na kompoziciji baročnih oltarjev, kjer se razgibanost harmonično prenaša od spodnjega dela k poudarjenemu vrhu. Trg je z njim dobil nov, duhovno prevrednoten pomen: iz navadne tržnice je postal osrednji mestni prostor, z njim je bilo ustvarjeno razpoloženje, ki smo ga navajeni v zaprtih prostorih. Njegova namestitev je dobro premišljena, saj ne pomeni samo tržne dominante, ampak je z licem obrnjen k vzhodni stranici trga, kjer je potekala glavna prometna pot iz Dunaja v Trst.

Ob svojem nastanku je imelo znamenje nekoliko drugačno kompozicijo. Kipi svetnikov so bili v prostoru nekoliko drugače razporejeni, saj sta bila še dva svetnika in dva angela. Takega vidimo na najstarejši fotografiji Maribora iz leta 1849. Sedanji izgled je znamenje dobilo šele po sredi 19. stoletja, ko so odstranili dva svetnika in oba angela, ostale pa združili na skupnem podstavku, ki je bil za približno en meter nad nivojem trga ter ga obdali s kamnitou ograjo.

Znamenje je bilo izdelano iz svetlega litotamnijskega peščenca, ki so ga najverjetneje pridobili v aflenškem kamnologu v bližini Lipnice na avstrijskem Štajerskem. Aflenški peščenec je zelo drobnozrnat in bele barve z rahlim rumenkastim nadihom. Zaradi sorazmerne mehkobe sveže lomljenega kamna ga je zelo lahko obdelovati, zaradi drobnega zrna pa ga je mogoče zelo fino obdelovati. V fazi sušenja se naredi na površini karbonatna skorja, ki je v normalnih pogojih zelo odporna proti deževnici in še posebej proti kislemu dežju.

V skoraj 250 letih, kar je znamenje stalo na prostem, so tako kipi kot arhitektura pretrpeli veliko škodo. Še posebej je bilo usodno zadnje stoletje, ko so bili kipi poškodovani skoraj do nespoznavnosti. Prvo škodo pa je prav gotovo doživel ob rekonstrukciji, ko so kipe premeščali. Ob pregledu spomenika je bilo mogoče ugotoviti, da so ga večkrat popravljali. Zadnja večja restavracija pa je bila opravljena leta 1962. Ob tej priložnosti je komisija mariborskega zavoda za spomeniško varstvo ugotovila, da nova restavracija zaradi izredno slabega stanja ni več mogoča. Ob tej priložnosti so zamenjali nekatere dele kamna z novimi vložki, kar pa splošnemu slabemu stanju kamnite substance ni pomagalo. Prav tako ni pomagalo utrjevanje z apnenim cvetom (raztopina CaOH v vodi), ker ni bilo dovolj globinsko in ker mu ni sledilo hidrofobiranje. Poskus utrjevanja s silikoni (ester silicijeve kisline) leta 1975 ni prinesel trajne rešitve, saj je degradacija substance dosegla tako stopnjo, da silikonski gel ni mogel zapreti vseh por in razpok, ki so postale prevelike.

Podrobni pregled stanja spomenika v letih 1983 in 1984 je pokazal, da se stanje izredno hitro slabša. Zrna peščenca do globine dva centimetra niso imela več nobenega veziva, saj se je kalcijev karbonat pod vplivom kislega dežja postopoma spremenil v kalcijev sulfat (mavec), slednjega pa je voda pospešeno izpirala. Na številnih mestih pa se je kamena substanca tudi luščila v več plasteh, katerih skupna debelina je dosegala tudi več centimetrov.

Stanje je bilo tako, da je bilo potrebno takoj ukrepati. Popolnoma jasno je bilo, da originalno znamenje ne mroe več ostati na prostem. Torej je bilo treba original zamenjati s kopijo ali nečim drugim. Pojavila so se namreč mnenja, da bi Straubovo kužno znamenje nadomestili s sodobno verzijo, torej kužno znamenje z vsemi stilnimi oziroma oblikovnimi značilnostmi 20. stoletja. Razmišljanja so šla celo tako daleč, da morda na Glavnem trgu ne bi imeli več kužnega znamenja, ampak nek drug spomenik, "bolj zasidran v sedanjem času", kot je ob tej priložnosti nekdo izjavil. Poleg reševanja kužnega znamenja je bilo potrebno torej reševati še identiteto Glavnega trga in s tem identiteto celotnega mestnega jedra.

Ob takih pritiskih odločitev za kopijo ni bila težka ali problematična. Seveda ni bilo mogoče, niti ni imelo smisla izdelati kopije obstoječega stanja, saj so bili svetniki uničeni do nespoznavnosti, toliko originalne substance je že manjkalo. Zaradi izredno poškodovanega jedra kamene substance tudi ni bilo mogoče izvesti domodelacije manjkajočih delov na originalu. Zaradi tega smo se odločili za naslednji postopek:

- maksimalna možna utrditev substance poškodovanih originalov,
- izdelava mavčnih odlitkov poškodovanih originalov,
- domodeliranje odlitkov (rekonstrukcija) na osnovi analogij nepoškodovanih kipov istega avtorja iz istega obdobja,
- izdelava kopije v kamnu.

Pri izbiri materiala za izdelavo kopij se je bilo potrebno odločiti med umetnim kamnom in avtentičnim materialom, to je litotamnijskim peščencem iz Aflenza. Ker žal v tem kraju že dolgo ni več kamnoloma, se je bilo potrebno usmeriti drugam. Ena od možnosti, ki se je ponujala, je bil kamen iz St. Margarethna pri Dunaju, ki pa žal ni bil dosegljiv. Spoznanje, da poteka žila aflenškega peščenca tudi na slovensko stran meje, je razširilo iskanje ustreznega kamna v Slovenskih goricah vzdolž avstrijske meje. Tu je bil že dlje časa poznan oseški peščenec pri kraju Osek blizu Lenarta, vendar je ta zelo grobo zrnat in za kiparska dela neprimeren. Po ne majhnih težavah smo našli v Ciringi, neposredno pri mejnem prehodu Plač opuščen kamnolom s prav takim kamnom, kot je bil uporabljen za izdelavo kužnega znamenja. Po eni strani je bil kamnolom prav tak, kot bi ga delavci včeraj zapustili. Popolnoma jasni so bili sledovi dela: na pol izklesan kamen za stiskalnico, sledovi kamnoseških kladiv in sekir so bili dobro vidni. Po drugi strani pa se je pokazalo, kar je bilo tudi razumljivo, da je kamen na površini močno preperel. To pa je pomenilo obsežna pripravljalna dela.

Pojavile so se težave okrog ustreznih dovoljenj, saj bi bilo potrebno pripraviti tako dokumentacijo, kot za odpiranje velikega rudnika z vsemi predhodnimi raziskavami. Zaradi tega smo v tem kamnolому izlomili samo manjšo količino kamna, bolj zato, da bi preizkusili njegovo kakovost, kot pa da bi lahko resno uporabljali. Pokazalo se je namreč tudi to, da brez odstranjevanja velikih količin zemlje in preperele kamenine ni mogoče pridobiti večjih, to je potrebnih količin kamna za celo kužno znamenje. Zaradi tega smo se odločili za peščenec iz okolice Bihaća, ki je bil na tržišču pod komercialnim imenom bihacit.

Že od samega začetka je bilo razvidno, da gre za obsežno in zahtevno kamnoseško in kiparsko delo, za katero bo komaj mogoče dobiti primerno delovno silo. Velik problem pa je bilo tudi vprašanje stroškov tako obsežnega ročnega dela. Zaradi tega smo se odločili za izdelavo strojne kopije. Rekonstrukcija kužnega znamenja je bila povod, da je podjetje Gradbeni finalist iz Maribora uvozilo kopirni stroj iz Italije. Na tem stroju so bili nato narejeni vsi kamnoseški deli znamenja in relief sv. Rozalije. Kot model za kopiranje pa so bili uporabljeni odliti in domodelirani kamnoseško dekorativni elementi. Le ograjo, ki ni del originalnega Straubovega znamenja, smo domodelirali na originalu in nato strojno prenesli v kamen. Domodelacijo je opravila štukaterska delavnica podjetja Slikar iz Maribora, ki se je v veliki meri prav na tem objektu formirala in uveljavila.

Seveda pa stroj ni mogel opraviti vsega dela. Potrebna je bila ročna dodelava oziroma obdelava odlitkov, za kar je bilo potrebno pri podjetju Gradbeni finalist usposobiti kamnoseke, ki so bili potem sposobni opraviti to zahtevno delo. Če je bil problem arhitekture znamenja v velikih količinah kamna, ki ga je bilo potrebno precizno obdelati (nismo si namreč smeli dovoliti niti najmanjše napake, da bi se na koncu natančno vse prilegalo), je bil problem rekonstrukcije kipov v poškodbah, zaradi katerih je bilo včasih težki najti izhodiščne točke za

oblikovanje. Kljub temu pa se je pokazalo, da je bilo na neizpostavljenih mestih ohranjenih dovolj površin, s pomočjo katerih je bilo možno oblikovati bodisi draperijo bodisi inkarnat. Seveda pa so bile to samo indikacije, smeri, medtem ko je bilo podrobnosti potrebno rekonstruirati na osnovi primerjalnega materiala. Kot pomembno vodilo so služili predvsem svetniki z glavnega oltarja Minoritske cerkve na Ptaju in pa iz kamna izdelani sv. Janez Nepomuk iz Pokrajinskega muzeja v Mariboru.

Tukaj je prišlo do vsebinske dileme, ali se v celoti nasloniti na Strauba in vztrajno iskati njegov likovni izraz v vseh najmanjših podrobnostih ali pa izdelati kipe v Straubovi maniri, vendar pustiti kiparju toliko svobode, da bodo rekonstruirani kipi delovali živo in sveže. Odločili smo se za slednje, saj bi v prvem primeru lahko dobili sterilne kipe brez življenja.

Predvsem iz finančnih razlogov smo nato morali sprejeti odločitev, ki je bila v nasprotju s prvotnimi izhodišči. Želeli smo namreč imeti kužno znamenje, rekonstruirano v celoti v avtentičnem materialu, če že ne moremo več imeti na Glavnem trgu originala. Pokazalo se je namreč, da je v mavcu rekonstruiran odlitek originala prešibak za številne prehode tipala kopirnega stroja. Zato bi morali dopolnjeni odlitek originala še enkrat odliči v tršem materialu in nato po njem izdelati kopijo. To pa je presegalo dane možnosti. Odločili smo se za čim trajnejše kalupe in za izdelavo odlitkov v umetnem kamnu podobne strukture, kot je avtentični peščenec. Te odlike naj bi potem na koncu še dodelali. S tem še vedno ostaja možnost zamenjave odlitkov s kamnitimi kipi, delo pa smo tako precej poenostavili in skrajšali. Ob tem nas je vodila tudi misel, da bodo odlitki vseeno manj občutljivi in s tem trajnejši, kot bi bili kipi iz avtentičnega kamna, ki je na velikih površinah draperij mnogo bolj občutljiv kot na enostavnih arhitektonskih oblikah.

Vse kamnite dela smo takoj, ko je potekel čas naravnega sušenja in trdenja, najprej utrdili s silikonji in nato še dodatno hidrofobirali, da bi že vnaprej zmanjšali možnosti za hitro degradacijo naravnega kamna. Ta postopek, zlasti postopek hidrofobiranja, bo potrebno v krajsih časovnih presledkih ponavljati, kajti le tako bo mogoče ohraniti rekonstruirano znamenje za daljši čas.

Med pripravljalnimi deli za demontažo originala se je pokazalo, da je bil original za dobrega pol metra dvignjen nad nivo Glavnega trga. Ker je prišlo zaradi talnega urejanja trga do dviga njegovega nivoja, so bila prostorska razmerja seveda porušena. Zaradi tega smo se odločili, da rekonstruirano znamenje ne pustimo na originalni absolutni višinski koti, ampak ga dvignemo za toliko, kolikor so pokazale sonde. V tleh so bile namreč ohranjene vse stopnice, kar je bil točen podatek za originalno višino.

Med demontažo originalnega Straubovega znamenja se je pokazalo, da je mojster za gradnjo oltarne arhitekture uporabil dele starega Marijinega stebra, ki jih je samo obrnil in ponovno na drugi strani obdelal. Tako so ohranjeni deli kapitela, volut in drugih arhitektonskih členov skupaj s polikromacijo.

Po odstranitvi originala so se v tleh pokazali ostanki starejših zidov, ki niso bili povezani z znamenjem. Po videzu je šlo bolj za ostanke nekega obzidja kot za temelje stavb. Žal ni bilo mogoče povečati površine arheološke sonde, ker je v okolici znamenja urejena tržna površina, katere nismo mogli demontirati. Zaradi tega smo najdbe le dokumentirali po arheološki metodi.

Podstavek in stopnice znamenja so bile izdelane iz trdega sivega ptujskogorskega peščenca, katerega še vedno ni mogoče dobiti. Zaradi tega smo uporabili sivi peščenec iz Hrvatinov pri Kopru, ki je tako po barvi kot po strukturi zelo podoben ptujskogorskemu.

Edni dodatek, za katerega nismo imeli podatkov, a se nam je zdel iz več razlogov upravičljiv, je klop, ki v vseh strani obdaja znamenje. Tako smo optično premостили višinsko razliko med površino trga in koto ograje, ki je doslej nismo bili vajeni,

razen tega pa smo vsaj deloma preprečili dostop oziroma plezanje in sedenje na ograji. Možnost sedenja ob znamenju pa pomeni tudi njegovo vključevanje v življenje na trgu.

Vrata v ograji so zelo kvalitetno umetnokovaško delo in so bila zelo poškodovana. Zahtevno delo, kjer je bilo potrebno rekonstruirati številne detajle, je opravil mariborski umetni kovač Miha Krištof, ki je restavriral tudi obe železni svetilki ob vratih.

Mariborsko kužno znamenje je osvetljeno z žarometi, ki so nameščeni v tleh znotraj ograje in individualno osvetljujejo posamezne svetnike in steber z Marijo. Osvetljevanje je vezano na javno razsvetljavo, ki skrbi tudi za celovito osvetlitev prostora z znamenjem.

Ves čas je obstajal še problem, kaj narediti z originalom, katerega estetska vrednost je sicer močno prizadeta, še vedno pa ostaja njegova velika dokumentarna in zgodovinska vrednost. Mnenje, da originala ne moremo dati v muzej, je popolnoma logično, saj bi tja lahko spravili samo posamezne kipe, ki pa sami po sebi povedo pre malo. Prostor smo našli v neposredni bližini, na dvorišču Pokrajinskega arhiva ob Alojzijevi cerkvi, kjer bomo postavili kipe na originalnih postavkih, le Marijin kip ne bo mogel imeti celotne višine stebra. Odpadla bo tudi ograja, ki tukaj ne bo potrebna. Celotno kompozicijo bomo zaščitili s stekleno konstrukcijo.

Vsa dela je v celoti opravila ekipa mariborskega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Vsa tehnična dela skupaj s koordinacijo že omenjenih zunanjih sodelavcev je vodil restavrator Marjan Teržan, rekonstrukcijo kipov pa je opravil akademski kipar restavrator specialist Viktor Gojkovič.

Rekonstruirano kužno znamenje

Anka Novak

Planšarske zgradbe v bohinjskih gorah

Povzetek

Prispevek prinaša dokumentarno gradivo, zbrano v Bohinjskih planinah v drugi polovici sedemdesetih let, zbrano v času, ko je bilo planšarsko stavbarstvo v teh planinah v veliki meri obranjeno v svoji izvirni obliki. Ob spremembah, ki jih je to stavbarstvo z notranjo opremo vred doživelno zlasti v zadnjih dveh desetletjih, se zdijo podrobni opisi prejšnjega stanja dovolj utemeljeni.

Bohinjske planine so skupne - sremske. Gospodarji imajo tu svoje planšarske zgradbe, ki jih domačini imenujejo z domačimi bišnimi imeni gospodarjev (primer planšarskega naselja v planini Dedno polje). Planšarske zgradbe se razlikujejo glede na različno gospodarsko namembnost planin. V visokih planinah, kjer samo pasejo, se je v današnji čas obrnila najstarejša oblika planšarskega bivališča, ki ga predstavljajo leseni enocelični stanovi na stebrib - "kozab" ali "kobilab"; spodaj je prostor za živino, zgoraj pa planšarsko bivališče. V planini Javornik so stanovi dvolastniški. Z notranjo opremo je planšarsko bivališče razdeljeno v dvoje stanovanjskih enot s skupnim velikim ognjiščem, kjer sta planšarja kubala vsak pri svojem ognju. Na senožetih so planšarske zgradbe drugačne. Tu imajo gospodarji posebno zgradbo za živino in posebno zgradbo za planšarja. Ker se planšarji jeseni dolgo zadržujejo na teh spodnjih pašnikih, so bivališča bolj prilagojena razmeram v vasi. Tu prevladujejo zidane "hišce" z izoblikovanim ognjiščnim prostorom v "vezci" in bivalnim prostorom, ki je opremljen z lončeno pečjo, kar ponazarja primer Agotne hišce na Vojah.

Herdsman's huts in the Bohinje mountains Summary

The article presents documentary material collected in the Bohinje mountains in the second half of the seventies when the Alpine herdsman's huts were largely preserved in their original form. Given that over the past two decades the architecture and the furnishings of the huts have undergone changes, it seems expedient to give a detailed description of their past appearance.

In the Bohinje mountains cattle graze on commons. Herdsman live in huts which local people name after the names of the owners of cattle (the settlement on mt. Dedno polje, as an example). The huts differ according to the types of commons. In the higher mountains where herdsman only graze cattle, the oldest type of huts has been preserved until today. They are one-unit dwellings built on piles which are called "koze" (goats) or "kobile" (mares), the upper part of the hut being the dwelling place for the herdsman and the space underneath for the animals. On mt. Javorno the huts are shared by two owners. The interior equipment divides the dwelling into two units connected with a big

common fireplace where herdsman cook meals, each on his side of the fireplace. The buts in the meadows are of a different type. Here the owners have separate buildings for herdsman and for animals. Since herdsman stay on these lower-level pastures deep into autumn, the buts are more adapted to the conditions of life in the village. They are predominantly masonry-wall "bišče" (little houses) with the fireplace in the "vežca" (doorway) and the living room fitted out with the earthen stove, as illustrated by the Agotna "bišča" in the region of Voje.

V

drugi polovici sedemdesetih let je etnološki oddelek Gorenjskega muzeja organiziral pomembno terensko delo v Bohinjskih gorah. Zbrano je bilo obsežno dokumentarno gradivo o planšarskem stavbarstvu in notranji opremi planšarskih zgradb.

Terenske raziskave segajo v čas, ko je bilo tradicionalno stavbarstvo na teh planinah v veliki meri ohranljeno v svoji izvirni, nepredelani obliki; to še zlasti velja za planine v višjih in visokih gorskih območjih, saj so planšarske zgradbe v višjih in visokih planinah v največji meri predelovali v počitniške hišice šele od konca sedemdesetih let dalje. Do danes pa se je stanje spremenilo do te mere, da le s težavo najdemo planšarsko bivališče, ki bi ga mogli z značilno notranjo opremo vred uvrstiti k spomenikom prve kategorije (na vseh fužinarskih planinah npr. je ohranjen po en tak stan na Dednem polju in na Ovčariji). Stanovi na opornih lesenihi stebrih - stanovi "na kobilah" ali "na kozah", so izgubili svojo prvotno podobo. Na razširjen prostor pod stanom, ki je bil namenjen živini, opozarjajo le še "ograde" iz suhega zidu (iz zloženega kamenja), ki se kot izpahi zarisujejo v tloris pritličja vzdolž ene ali obeh vzdolžnih fasad planšarskega bivališča. Kjer živine ni več v planini, ograd ne pokrivajo več, saj je prostor pod stanom izgubil svojo funkcijo. Kritino iz klanih ali žaganih desk večjih dimenzij so zamenjale že v veliki meri deske manjših - bolj skodlam podobnih dimenzij, s kakršnimi delajo zdaj tudi zaščitne opaže na brunastem ostenu. V sedemdesetih letih so bili stanovi po vseh planinah še opremljeni z lesenimi ognjišči - "goniši" in pogradi, notranje brunaste stene niso imele lesenihi opažev, strop se je dvigal do slemena. Štedilniki so sicer že v času med obema vojnoma postali sestavina notranje opreme planšarskih zidanih hišic na nekaterih spodnjih planinah (npr. Uskovnica) in gorskih senožetih, vendar so še v sedemdesetih letih imeli le majhen delež v opremi teh hišic; prave izjeme pa so bili na visokih planinah (npr. Šmončev stan v Lazu, ki so ga v obdobju med obema vojnoma opremili s štedilniom, že pozimi pa so ga oddajali smučarjem). Danes je zlasti notranja oprema stanov povsem spremenjena. Spomeniški režim si prizadeva ohranjati zunanjo podobo zgradb in naselja. Najemniki planšarskih zgradb in po njihovem zgledu tudi lastniki, ki svoje stanove in hišice še uporabljajo v gospodarske namene, so zlasti v zadnjih dveh desetletjih nezadržno predelovali; ta val je bil močnejši kot ukrepi in prepričevanja strokovnjakov - planine so od rok. Plod teh predelav so na senožetnih planinah (npr. Zajamniki, Gorenje, Peči, Pokrovci) "gankci" in izrezani zatrepni opaži pa lesena polkna in izrezljani okenski okviri ob oknih novih dimenzij, ki se v fasade zgradb vrisujejo kot nov element, drugačen od sistemov v oblikovanju fasad, ki so veljali v domačem planšarskem stavbarstvu. Leseni opaži v notranjščini, tudi stenske obloge iz keramičnih ploščic, industrijsko izdelana notranja oprema - ležišča, mize, stoli, klopi, štedilniki na trda in plinska goriva, to je zdaj podoba zgradb na pašnih planinah in senožetih. Danes - tako po zunanji podobi kot po notranji opremi ni več mogoče ločiti kaj je počitniška hišica in kaj začasno bivališče za kmečkega človeka, ki ga naseli v času paše, košnje ali ob gozdarskem delu.

V prispevku predstavljamo objekte, ki smo jih v drugi polovici sedemdesetih let arhitektonsko, fotografško in opisno dokumentirali. Nekatere izmere so izdelali v okviru terenske akcije Gorenjskega muzeja študentje arhitekture, druge ing. arh. Marija Cerar.

Dedno polje

je visoka planina na območju Fužinarskih planin, pripada pašni srenji Studor - Stara Fužina. Tu je 12 stanov, lesenih zgradb na opornih stebrih - "na kobilah", ki so last posameznih gospodarjev iz vasi Studor in Stara Fužina. Skupna - srenjska zgradba je zidana sirarna - "sirarca". Ob vsakem stanu so imeli gospodarji še manjšo samostojno brunasto zgradbo za prašiče - "prašičnjek", nekateri so imeli ob stanu ali pod stanom tudi svoj vodnjak, kjer so zbirali deževnico. Pod Čavovim stanom je bila še skupna - "srenjska štirna," iz katere so uporabljali vodo tudi za potrebe v sirarci. Vsak stan poimenujejo domačini z domačim hišnim imenom gospodarja, ki mu pripada. Stanovi so postavljeni tako, da oblikujejo planšarsko naselje v obliki nepravega kroga; na podoben način so oblikovana planšarska naselja tudi na planinah Blato, Jezero in v Lazu. Za "selišča" so izbrali primeren prostor ob robu gorske kotanje - "kontakte", na sredi katere je bilo urejeno "močivo" v katerem so zbirali deževnico za napajanje živine. Vsako pomlad so pašni upravičenci v obliki skupnega dela močilo očistili, popravili poškodbe v ilovnatih oblogih dna. Dedno polje je pestilo pomanjkanje vode. Ob sušnih dneh so morali planšarji s te planine goniti napajat živino na dobro uro oddaljeno planino Jezero. Lesene zgradbe na stebrih - stanovi na kobilah so postavljeni tako, da so vhodne čelne stene brunastega planšarskega bivališča postavljene na steno iz zloženega kamena - "suhi zid", če sega le-ta nad nivo zemljišča, je vhod v stan speljan po preprostih lesenihi (eni ali dveh) stopničkah - "štapcah." Strehe stanov so iz klanih "šinklnov", v večini primerov oblikovane brez čopov. Brunaste stene so na zunanjih strani zaščitene z leseniimi opaži iz klanih desk, leseni opaži iz desk zapira tudi predprostor v enocelično planšarsko bivališče - "na pomolu".

Do leta 1974 so še izdelovali sir na tej planini. Tedaj so planvali gori trije domačini iz Stare Fužine: majerica Ivana Zupanc, p.d. Čavova (roj. 1895), Stara Fužina 194, ki je petdeset poletij preživelata s tropi na tej planini. Zadnji leti je planval z njo tudi Franc Žnidar, p.d. Wampret iz Stare Fužine, sirarsko delo pa je opravljala Lovrenc Cvetek, p.d. Jurč. Stanovanje v sirarci ima v najemu že nad 20 let prof. Lokarjeva iz Ljubljane. V zadnjih letih so tu oživili pašo za ovce.

Dolenčev stan v planini Laz

je primer planšarske zgradbe v visokih bohinjskih planinah, kjer samo pasejo (ob pašnem svetu ni individualnih košenin - "rotov"). Spada v vrsto stanov, ki so v celoti postavljeni "na kobile" (največ takih stanov je na planini Blato). Zgradba združuje pod skupno streho zgoraj planšarsko bivališče, spodaj pa razširjen prostor za živino, ki ga imenujejo "pod stanom" ali "ograd", ob zadnji čelnih fasadi je izoblikovana manjša samostojna brunasta zgradba - "telečnjek", ki se s svojo enokrilno streho kot pristenek naslanja na planšarsko bivališče. Vhod v telečnjek je iz prostora pod stanom, ki ga v tem primeru namesto sten iz suhega zidu zapirajo stene iz brun. Telečnjek in stene ograde v pritličju so iz okroglih brun, planšarsko bivališče pa je iz tesanih brun, debelih plohov. Telečnjek je postavljen na opornih vogelnih kamnih - "fondi".

Osnovna konstrukcija stavbnega objekta je stan na štirih opornih stebrih - kobilah, postavljenih na fondo iz neobdelanega masivnega kamna. Oporni stebri s prečnimi "panti" nosijo "podsek", t.j. spodnji oklep, ki je iz masivnih tesanih tramov, vezanih v vogalih v obliki pomolov - "na brade". Oba vzdolžna pomola podseka sta na vhodni čelnih fasadi podaljšana za širino predprostora v stan, ki ga do slemena obdaja leseni opaži. Stene stana so iz debelih, z ročno žago izdelanih plohov, vezanih v vogalih na mlajši način - "na cinkanje" - brez vogelnih pomolov, le spodnji venec ali oklep ostenja je tako kot podsek, na katerem ostenje stoji, vezan v vogalih na "brade." Deske in plohe za stanove so žagali kar v planini z ročnimi žagami. Napravili so odre. Pri žaganju sta dva moška stala na odrih in

vleklja žago gori, pod odrom pa je bil tretji moški, ki je vlekel žago navzdol. Plohi ostenja iz trikotno oblikovanih zatrepov v ostrešnem delu zgradbe so med seboj povezani z notranjimi vertikalnimi vezmi - z lesenimi klini - "m(e)zniki". Konstrukcija ostrešja je "na kašto", izdelana na principu kladne konstrukcije. Podolžna okrogla lesena bruna ostrešja so položena v izoblikovane ležaje na trikotno oblikovanih zatrepah sprednje vhodne in zadnje ožje fasade in pritrjene z lesenimi cveki - tako vse do slemenega. Kritina je iz "šinklnov" - klanih desk. Slemenstrehe je zaščiteno deloma z masivnim izdolbljenim lesenim "slemenskim koritom", deloma pa že na novejši način z nabitima deskama v smeri slemenega. Streha ni oblikovana "na čop". Na ožji vhodni strani stana je - tako kot sta pomol podseka in pomol zgornjega oklepa ostenja - tudi strešni pomol prilagojen širini hodnika predprostora pred enoceličnim planšarskim bivališčem. Ime tega predprostora - "na pomolu" najlepše pojasnjuje prav njegova osnovna konstrukcija, na katero je pribita še konstrukcija iz lat - vertikalnih in vodoravnih za lesen opaž, ki zapira prostor "na pomolu". V opažu so izoblikovana vrata "v dva štuka" (zgornja in spodnja enokrilna vrata). Zgornje krilo so zapirali le ob slabem vremenu, spodnja vrata pa so branila planšarja pred nadležnostjo živine. Do vrat je prehod po masivnih lesenih stopnicah - "štapah" s tremi policami. Stopnice so premične, postavljene na kamen; vsako jesen ob odhodu s planine so jih shranili pod stanom. Pod pomolom je poseben prostor za prašiče - prašičnjek. Celotna vhodna fasada Dolenjčevega stana ima lesen opaž, ki sega od slemenega do tal in zapira tudi razširjen prostor pod stanom, kamor odpirajo prehod vrat na desni in na levi strani, manjša vrata v opažu pod pomolom pa odpirajo prehod v svinjak.

Stanovi v planini Laz so po veliki večini na vhodni fasadi opaženi do slemenega, saj strehe nimajo čopov. Domačini pojasnjujejo to kot prilagajanje gradnje posebnim podnebnim lastnostim na tej planini. Viharji v tej gorski kotanji - konti so izredno močni, tako da "streho odnese." Na podoben način so zaščitili svoje stanove tudi na drugih visokih bohinjskih planinah, kjer so s strehami na čop združeni opaži pomola v obliki pristenjka, s strehami z ravnim slemenom pa visoki opaži, ki v celoti prekrivajo vhodno fasado in zakrivajo očem masivno konstrukcijo planšarskega bivališča. Zelo številni so stanovi, ki imajo brunaste stene z zunanjim strani v celoti zaščitene s klanimi deskami; na nekaterih stanovih so taki zaščitni opaži pribiti še z ročno kovanimi žebelji. Ali pa so z deskami zaščitili le brade - vogelne pomole lesenih sten.

Lesena streha iz šinklnov, ki pokriva ograd in telečnjek Dolenjčevega stana, je izvedena v preprosti skeletni konstrukciji. Strešna bruna, na katera so pritrjene late za šinklne, so pribita na enem koncu v izrezane ležaje na zgornjem vencu brun ograde za živino in telečnjeka in še ujeta med dvoje lesenih "cvekov", na notranji strani pa so pritrjena na steno stana s pomočjo kladastih lesenih konzol, lesenih cvekov, žebeljev ali pa masivnih kovanih železnih zakov z dvema rogljema (s "klamfami"); poševna strešna bruna so utrjena na ograd še z lesenimi vodoravnimi vezmi. V primeru Dolenjčevega stana se srečujemo z dvema strešnima konstrukcijama. Planšarsko bivališče ima masivno konstrukcijo na kašto, razširjeni gospodarski spodnji del planšarske zgradbe pa ima ostrešni del zgrajen po vzgledu konstrukcije strehe "na špire". V tem primeru je tudi streha razširjenega prostora pod stanom stabilnejše zasnovana. To ni več provizorična "kravja streha", ki bi jo mogli v jeseni ob odhodu s planine podreti in lesovje shraniti do naslednjega leta v prostoru pod stanom, kot je bilo v navadi ob številnih drugih primerih.

Prostor pod stanom ima pod v naravni strukturi zemljišča - kamen, zemlja. Odpira ga troje vrat, dvoje na glavni vhodni fasadi, tretja so zadaj ob telečnjeku (ta prehod so največ uporabljali ob dnevnom čiščenju "baret" (kravjekov), saj je bilo ob telečnjeku urejeno gnojišče. Iz prostora pod stanom je prehod v poseben, iz brun zgrajen prostor za teleta, opremljen s podom in ravnim stropom iz drobnejših brun. Telečnjek ima okence - lino, izrezano v brunu, zapira jo prilegajoča se lesena

klada, opremljena z lesenim cvekom v funkciji ročke. Na telečnjeku so shranjevali skromne zaloge gorskega sena - "murove", ki so si jo priskrbeli gospodarji pred prihodom živine v planino; z murovo so krmili ob slabem vremenu teleta in obolelo živino. Vsak gospodar je imel na skupnem svetu med stanovi odmerjen košček zemljšča, kjer je smel poseči seno za svojo živino. Z murovo so bila opremljena ležišča - pogradi v stanu. Na murovi so na telečnjeku spali obiskovalci iz doline.

Vsa vrata v gospodarskem delu stana so oblikovana "na vratilo". Osnovni konstrukcijski element takih vrat je lesen kol (tesan ali neobtesan), ki je spodaj polkrožno zaobljen ali pa opremljen z železnim čepom in se s tem delom vseda v skledasto izdolbljen ležaj lesene praga, zgoraj pa je vratilo oblo obrezano, da je ožje in je s tem delom z leseno, kovano ali pa pločevinasto objemko pritrjeno na steno ali pa na okvir vrat. Na vrtljivi vertikalni element sta pritrjeni dve vodoravni letvi - zgornja in spodnja, na kateri so pribite deske krila vrat. Ob Dolenčevem stanu se srečujemo z različnimi starostnimi stopnjami, oblikami in elementi stavbarskih konstrukcij v lesu, zato smo prav ta stan izbrali za nadrobnejšo arhitektonsko dokumentacijo.

Planšarsko bivališče - stan daje ime tudi zgradbi v celoti. Stanovanje planšarja obsega en sam prostor z vhodom na ožji čelnici fasadi, pred njim je le do slemena z deskami opažen hodnik - "na pomolu", kjer so odlagali posodo, obuvala, tu so hranili drva za kurjavo, levo pred vhodom v stan je klop. Vrata pomola so vertikalno dvokrilna; spodnje krilo so zapirali, da so se zavarovali pred nadlegovanjem živine, ki je rada silila v stan - koze so bile še posebno nadležne. Odsotnost posebne omare za kisanje mleka - "mlečnica", ki je v drugih primerih bistvena sestavina notranje opreme stanov na kobilah in ima svoje mesto v kotu ob pogradu, dokazuje, da so stan napravili v času, ko majerji mleka niso več predelovali vsak zase v svojem stanu, ampak je bilo sirarstvo na planinah že zadružno organizirano v skupni sirarni. V zadnjih desetletjih preteklega stoletja je zadružno sirarstvo v bohinjskih planinah izpodrinilo individualno mlekarstvo. Sirarca v planini Laz, ki jo je v zimi 1990 - 1991 uničil plaz, je imela letnico 1900 nad vratni, vendar je zadružno organizirano planinsko sirarstvo prisotno v pašni srenji Studor - Stara Fužina, ki ji pripada planina Laz, vsaj od začetka osemdesetih let preteklega stoletja, kot dokazuje letnica na sirarni v Stari Fužini.

Nad vhodom in nad pogradom Dolenčevega stana sta na strešne tramove pritrjeni dve vzporedni prečni brunii, na kateri so zložene klane deske za kritino, ležišče je na ta način tudi zaščiteno pred pihanjem s strehe. S podobnim namenom je na stene stana pripet papir. Pograd ima spodnje in zgornje ležišče, opremljeni sta z gorskim senom - murvo. Stanovi so imeli po dvoje ležišč zato, da so imeli kje prespati obiskovalci iz doline in "basovci" ob selitvah živine; gospodarji so prišli gori večer pred selitvijo, saj so "basali" že zarana, precej po jutranji molži. Značilna sestavina notranje opreme je nizko ognjišče - "goniše", postavljeno ob steno. Leseno ohišje (okvir z dnem) ognjišča, ki je v prerezu podobno kadunji mentrge, stoji na lesenih nogah v obliki pokončnih klad. Obod je napolnjen s peskom, zgoraj pa je 3-4 cm debela plast iz ilovice. Velik ploščat kamen ob leseni steni je postavljen (kot srečamo zelo pogosto v lesenih stanovih) v zaščito pred ognjem. V desni osi je nad goniščem pritrjeno na steno leseno vratilo ali "cgan" za obešanje kotla. Spodaj sedi vratilo s svojim čepasto oblikovanim koncem - "štelnom" v leseni oporni konzoli v obliki male klade zaobljene oblike (posneti vogali), ki je izrezana na drugi strani klinasto in s svojim klinastim delom pribita v leseno steno. Zgornji del vratila pa je okroglo obrezan in stanjan in pribit na steno s prilegajoče se izrezanim masivnim lesenim pantom; leta je pribit na steno s kroparskimi ročno kovanimi žebli. Na vertikalni del cgana je pritrjen vodoravni del, ki ju v obliki trikotnika povezuje oporna letev. V pravokotno izrezano odprtino na koncu vodoravnega dela je vtaknjena in s prečnim klinom pritrjena vertikalna deščica cgana z izoblikovanimi klukicami v obliki zobcev za obešanje kotla. Zgoraj je opremljena deščica z dvema luknjicama za klin, s katerim utrdijo

nosilno letev; s pomočjo teh elementov so regulirali višino posode na ognjišču. Ob ognjišču je v podu izrezana večja špranja, skozi katero so ob pometanju prostora spravljali smeti v prostor pod stanom. Ob ognjišču sta večja in manjša klop. Prva je z enim koncem pritrjena na okvir ognjišča, druga, manjša ob vratih pa je pritrjena k steni s pomočjo dveh debelih klinov, pribitih v ploh stene. Klop utruje k steni še prečna letev pod klinoma. Deska klopi je v vogalu zaobljena. Dolga klop ob steni nasproti ognjišča ima v kotu ob vhodni steni podobno konstrukcijo, na drugem koncu pa je klop postavljena na smrekovo tnalco. Polici za odlaganje posode (prva je nad vratim - v vsej širini vhodne stene, druga ožja nad klopoj ob ognjišču) sta prav tako stavbarski sestavini notranje opreme, vendar nadrobnejši opis konstrukcije manjka. V nekaterih primerih so podobne police položene na velike lesene kline, pribite v steno ali pa so z enim ali obema koncema položene med dvoje brun. Drobne sestavine notranje opreme Dolenjčevega stana so še mala mizarsko izdelana mizica s štirimi nogami, stol, omarica za hrano - "keš", v kotu ob pogradu pa skrinja za obleko. Na steni ob ognjišču visi grobo oblikovana, iz desk zbita solnica, ob njej polička z luknjami za žlice, na drugem žebaju cedilo s sitasto skledo. Na ognjišču je železna rešetka, na nogah, na kateri so kuhalili jedi v loncih, ponvah. Pod klopoj so odlagali čevlje. V kotu za vrat je še ena lesena polička, položena na dvoje masivnih klinov, v kotu levo od vrat pa je ohranjena trikotna polička za bohkov kot.

Leta 1975 je Dolenjčev stan še služil svojemu namenu, v njem je v poletju živel majer Franc Žmittek, p.d. Škofov Francej iz Bohinjske Bistrike, ki so ga pridobili nekateri gospodarji iz Stare Fužine in Studora, da je skrbel za njihovo živino, za njihove trope. Zaganjal je živino na pašo, molzel zjutraj in zvečer, odnašal sir v skupno sirarco, kjer je tedaj siril Lovrenc Cvetek, p.d. Jurč iz Stare Fužine. Ko je majer bolan obležal, je prišla iz Bistrike v Laz njegova žena, da ga je negovala in opravljala majerska opravila. Kasneje so stan uporabljali le še ob basanju, basovci so prenočili na pogradu. V osemdesetih letih so Dolenjčevi oddali stan v najem za počitniško bivališče nekemu Ljubljjančanu. V zimi 1990 - 1991 ga je uničil plaz, vendar ga zdaj obnavljajo.

Planina Javornik ter Sodarjev in Jamrov stan

Na gorjuško-nomenjski planini Javornik, domačini jo imenujejo Za Javornikom, se srečujemo s posebno obliko stanov na kobilah. Ob sicer značilni konstrukcijski sestavini z opornimi stebri - "kobilami" se lesena brunasta zgradba s čopasto streho v podrobnostih vendarle razlikuje od stanov tega tipa, ki jih srečujemo na drugih visokih bohinjskih planinah. Prostor pod stanom zapira brunato ostenje, ki je z eno, dvema stenama izpahnjeno pod tlorisom nadstropja, kjer je planšarsko bivališče; izpah pokriva streha in ga v tem še bolj plastično poudarja. V strukturi ostenja prostora pod stanom je lahko tudi kamen, posebno stene, ki so vsekane v zemljo, so kamnite. Planšarski stanovi s planine Javornik v razvojnem pogledu predstavljajo vmesno stopnjo med spodaj bolj odprtimi in provizorično grajenimi stanovi na kobilah in nadstropnimi planšarskimi bivališči, ki so v celoti zgrajena iz brun (kladna konstrukcija), ali pa so (prostor za živino) zidana, zgoraj pa leseno-brunasta; tako bivališča srečujemo na blejskih planinah.

Na planini Javornik so stanovi večlastniški. Po dva, trije, tudi štirje gospodarji so lastniki planšarskega bivališča, ki se od drugih bohinjskih stanov ne razlikuje le s svojo zunanjim obliko, ampak tudi po tlorisu in notranji ureditvi prostora za planšarje. V Spodnji dolini imajo posamezni gospodarji v planini samo zgradbo za živino. Navadno so bile to le "ograde" iz suhega zidu, ki so jih v času paše pokrivali s provizoričnimi strehami iz desk. Na Javorniku pa so samostojne zgradbe za živino lesene, grajene iz brun, ki se od hlevov na bohinjskih senožetih razlikujejo le po tem, da ostrešni del ni prilagojen za spravilo sena, strop se odpira do ostrešja, oblikovanega s kladno konstrukcijo na kašto. To leseno zgradbo za

živino imenujejo "tamar". Izraz je živ le v pašni srenji Nomenj - Gorjuše. Drugod v Bohinju ne poznajo ne tega izraza, ne te oblike zgradbe za živino. Poznajo sorodno zgradbo, ki jo imenujejo "hlev" in združuje spodaj prostor za živino, zgoraj pa prostor za shranjevanje sena.

Ob svojih stanovih so imeli bohinjski majerji tudi na visokih planinah male "hvančenjeke", krpico dobro pognojene zemlje, kjer so pridelali nekaj solate, v planini Javornik pa je imel vsak gospodar ob stanu svojo njivico, ograjen svet, ki so ga vsako leto gnojili, prekopali in pridelovali gori krompir, repo za prašiče in solato; le kvadratni meter zemlje so zasejali s solato, približno toliko s krompirjem, največji posevek je bil z repo, ki so jo v jeseni, ko ni bilo dovolj sirotke, krmili prašičem v planini. Njivice so opustili šele na začetku sedemdesetih let po ukazu Kmetijske zadruge v Srednji vasi, ki je takrat začela z melioracijami v planini; organizirala je dnevni odvoz mleka v novo sirarno v Srednji vasi in zaokrožila pašnik na račun teh njivic.

Stanovi v planini Javornik so dvocelični. Pred vhodom v stan je pomol, ki ga imenujejo "kvanica", hodnik z ograjo in lesom, ki planšarsko bivališče varuje pred nadležnostjo živine. Tu odlagajo obuvala, tu hranijo drva. Planšarjevo bivališče obsega ognjiščni prostor in "kamrco" za njim, ki je v prečni osi z opremo - policami za mleko - razdeljena v dva prostora, v dve kamri, vsaka ima svoj prehod iz ognjiščnega prostora. Planšarski stan sta uživala dva planšarja. Vsak je imel svoj shrambeni prostor, vsak svojo kamrco in ključ od njenih vrat. Večji prostor pred shrambo z velikim skupnim "gonišem" pa je z notranjo opremo le idejno razdeljen v dvoje stanovanjskih enot. Elementi notranje opreme so v stanu postavljeni simetrično. Oprema na eni strani stana ter kamrca in del ognjišča so oblikovali eno zaokroženo stanovanjsko enoto, h kateri je spadalo tudi samostojno vratilo za obešanje kotla ob skupnem gonišu. Zelo podrobno načrtovana ekonomika v trdem gorskem okolju je ob nekdanjih razmerah (starejši sistemi komunikacij, oddaljenost od doma) od planšarja zahtevala izredno samostojnost, preudarnost pri odmerjanju dnevne porabe živil, ki so jih ob koncu tedna dobili iz doline. Samostojno razporejanje zalog hrane in zalog drva, ki si jih je moral vsak planšar priskrbeti sam, je bilo najbolj nemoteno tako, da si je vsak majer hrano pripravljjal sam ob svojem ognju na sicer skupnem ognjišču. Posodje in orodje posameznega gospodarja, ki mu pripada stan, je zaznamovano s starimi domačimi hišnimi znaki.

Lastnika stana, ki smo ga leta 1976 arhitektonsko dokumentirali, sta gospodarja iz Nomenja: Jakob Zupan, p.d. pri Jamru, in Alojz Žnidar, p.d. pri Sodarju.

Spodnje bohinjske gore

V visokih planinah v Spodnjih bohinjskih gorah prevladujejo zidane zgradbe. Na Poljani in v Suhi npr. so vsi stanovi zidani. Na Voglu je bilo več zidanih stanov. Ob vsakem stanu je ali je bila še óograd za živino iz suhega zidu, t.j. iz zloženega kamenja. Nekateri gospodarji so na planini imeli samo ograd za živino. Ograde so vsako leto pokrivali s provizoričnimi strehami, ki so jih razen suhega zidu pokrivali tudi leseni koli, ki so nosili strešna bruna, na katera so polagali deske in jih obtežili s kamenjem, da jih veter ni podrl. Pred odhodom s planine pa so strehe razdrli in lesovje shranili do naslednjega leta.

Stanovi so enocelične, pritlične zgradbe, zidane iz kamna, vhode imajo s čelne strani. Strešna bruna so položena na leseni ali brunast trikotni zatrepni del. So macesnova, prav tako tudi tesan okvir vrat - "bangerji" in koli za podpiranje strehe pri ogradah. Kritina je bila prej iz smrekovih šinklnov, nazadnje so stanove in ograde pokrivali z deskami, ki so jih od doma v planino nosili s konji. Janez Rozman, p.d. Ta zgornji s Polja je pojasnjeval, da je bilo za les težko. Šumski upravi so morali plačevati les za šinklne, zato so šinklne krojili v domači gmajni in jih od

tam nosili v planino. Na vhodni strani je večji strešni pomol, ki je pokrival leseno lopo - "kwanico", kakor so v Spodnji dolini imenovali prostor pred stanom. Prostor je obdajal lesen opaž iz desk, pribitih na ogrodje vertikalnega in prečnega bruna, ki je bilo nekako nad višino vhoda pritrjeno na dvoje strešnih brun. Opaž kwanice je segal do slemena strehe, ki navadno ni bila oblikovana v čop. Na Poljani je bilo vsega pet stanov in sirarca, zgrajna okrog leta 1910. Štirje stanovi so bili zidani, en lesen. Njihov obseg je le deloma variiral. Tla enoceličnega planšarskega bivališča so iz zbite zemlje, strop se odpira do ostrešja, za odvajanje dima in za zračenje je v zatrepu oblikovana manjša lina. Ognjišče je iz kamna, ob steni za vrati je pograd, na zadnji čelnih steni pa so vzidane lesene konzole v obliki masivnih klinov, na katere so bile položene deske za police, kjer so v posodah kisali mleko.

V planini Suha je bilo deset podobnih stanov. Ob vsakem je bila za živilo še ogradi iz suhega zidu. Ob popisu leta 1978 so bili vzdrževani le trije, ostali so propadali, prav tako skupna sirarca, ki ima na lesenih "bangerjih" vrezano letnico 1899. Zaradi nevarnosti plazov so stanovi postavljeni ob breg in planšarskemu naselju dajejo podolgovočno obliko v eni vrsti. Enocelična bivališča imajo ali so imela pred stanom z lesenim opažem oblikovan predprostor za drva - kwanico; v nekaterih kwanicah so bili tudi svinjaki. Stanovi imajo približno enake mere: dolgi so 3,40 m, široki 2,70 do 2,90 m (notranje mere), zidovi pa so pol metra debeli. Tla so prav tako iz zbite zemlje. Okenske odprtine so ozke pokončne linice, oblikovane v steni iz zloženega kamenja.

Sirarci na Poljani in v Suhi sta dvocelični zidani zgradbi; v prvem prostoru, katerega strop se odpira do slemena, je ohranjena zidana "peč" - bolje kurišče z obodom, ob peči je masiven, vrtljiv lesen "cgan" za obešanje velikega sirarskega kotla. V sirarci v Suhi je ohranjena tudi lesena sirarska preša na vzvod, postavljena v kotu levo ob vratih. Drugi prostor je "čevdr", kjer so na policah godili hlebe sira, zato ima ta prostor lesen raven strop.

"Sirarca" v planini Viševnik

V planinah Suha, Poljana, Blato, Grintovca, Viševnik, Ovčarija so bile ob koncu sedemdesetih let skupne sirarske zgradbe še opremljene z okroglimi odprtimi "pečmi" z nižjim ali višjim zidanim obodom. V Blatu in na Grintavci so bile sirarne tedaj tudi še v funkciji, na Viševniku pa so v skupni sirarni nazadnje sirili leta 1975 ali 1976. Masivne lesene sirarske preše na vzvod in obtežitev s kamnom so v planinskih sirarnah ostale v uporabi, dokler so gori sirili, tudi še potem, ko so sirarske peči na planinah zamenjali s sodobnejšimi vzidanimi kotli. Le na nekaterih spodnjih planinah (Uskovnica, Zajamniki, Praprotnica) so bile sirarce opremljene še pred 2. svetovno vojno s sodobnejšimi prešami in vzidanimi kotli.

Arhitektonsko smo dokumentirali sirarno na Viševniku. To je deloma lesena, deloma zidana dvocelična zgradba. Na vhodni fasadi je v zatrepnem nivoju na lesenem opažu pribita deščica z letnico 1920, ki zaznamuje starost te zgradbe. Ostrešje je zgrajeno v skeletni konstrukciji - "na špire". Pokrita je z deskami iz klanega lesa - s šinklini. Ostenje je v višini 0,90 m zidano iz kamna (debelina zidu 40 cm), steni, ki oblikujeta kot zidano sirarsko pečjo, pa sta zidani v višini 1,80 do 1,90 m; vezivo je apnena malta, deloma tudi že cement. Zidani del je na zunanjih strani le grobo ometan. Leseni del ostenja je iz debelih tesanih plohov, v vogalih vezanih na brade. Iz plohov je tudi stena, ki prvi prostor - sirarsko delavnico loči od "čevdra", kakor imenujejo drugi prostor, opremljen z lesenimi policami iz debelih plohov, kjer so hranili in godili hlebe sira. V čevdru je tudi betonsko korito za slanamurjo. Konstrukcijo sten iz plohov ščiti in zakriva na zunanjih strani opaž iz desk, z deskami je obita tudi stena levo ob prehodu v čevder. Le kot desno od vhodnih vrat nima masivne lesene konstrukcije, ima le lesen opaž. Deske

zatrepov z opažem do slemena so žagane, pribite z industrijskimi žebliji. Leseno ostenje pa je na zunanjji strani obloženo z opažem iz šinklnov, deloma tudi iz desk. Pod v obeh prostorih je naravno zemljišče (kamen, zbita zemlja), prvi prostor se odpira do slemena (nima stropa), drugi prostor pa ima lesen strop. Prostor na čevdru loči od prvega prostora trikotni leseni opaž iz desk. V opažu so oblikovana vrata, do katerih so postavljeni "lojtre". Na čevder so največ odlagali odsluženo posodje in pribor.

Spodnji "r(e)nk" ostrešja sestavljata dve "pozidnici" (vzdolžna tramova) in dva "veznika" (prečna tramova); tramovi so na vogalih vezani na brade. "Oklep" lesenega ostrešja je iz dveh rinkov, zgornjega in spodnjega. Špirovci so "zapetani" na "lego" (vzdolžni tram zgornjega rinka) oklepa. V ta namen je špira izžaganata. Po starem je bila za tako vez oblikovana tudi lega oklepa, z dletom je bila "zasekana" v zobasto oblikovan ležaj. "To je bilo tako narejeno, da sta bila s cvekom (lesenim) pribita od zgoraj na zgornjo lego le zatrepna špirovca." Sicer pa so bili špirovci - razen zatrepnih dveh - le zapetani na oklep, v vrhu pa vezani "na križ", izžagani za to vez in utrjeni s cvekom - "zbiti s cvekom". Križ nosijo "sleme" (slemenski tram), ki je le tu in tam malo pribit z lesenim cvekom. Streha sirarce je tudi "glajtana" - ostrešje je ojačano s "slemenskim glajtom", pod križi špirovcev. Nosilni element slemenskega gajta je steber z dvema opiračema na poveznikih obeh zatrepov. Na špire so pribite "letve" za šinklne. Letve so pribite s cvekom in še ujete na masiven cvek. "Strešna" se imenuje spodnja letev pri strehi na špirovce, ki je za debelino dveh šinklnov debelejša od ostalih letev. S tem se doseže ugodnejša oblika kapi. Zatrepni konstrukciji ostrešja torej sestavljajo špire, zgoraj vezane na križ, pod njimi pa glajtni steber z dvema opiračema in pantom, ki pod križi slemena nosijo še notranje slemensko bruno. Glajtano ostrešje imajo zgradbe, ki presegajo določene dimenzijske ostenja (če so nad 3,40 m široke). Elementi vezi so iztesana stičišča veznih členov, lesene vezi so utrjene še z lesenimi cveki, ki so navadno iz jesenovega in gabrovega lesa. Streha sirarce je pokrita s šinknlji že novejših, krajejših dimenzij. Okviri oken in vrat - "romi" - so izoblikovani deloma iz konstrukcijskih členov ostenja in iz posebnih členov, ki so vgrajeni v ta namen. Tako je npr. okvir za vrata s svojo zgornjo stranico vrezan v bruno, vanj je vezan tudi pokončni tesani steber vrat; v brunu romu je izrez (okrog 3 cm velik), v katerega se ujema izoblikovan čep na koncu stebara, ki se s podobnim čepom ujema tudi spodaj v izrez na pragu. Roma obeh vrat (vhodnih in vrat v čevder) sta zgoraj skromno dekorativno oblikovana - s konzolnimi polnilimi v vogalih. Vrata so enokrilna, zbita iz desk, oblikovana z železnimi panti za natikanje na železne tečaje v romu. Opremljena so s lesenim mehanizmom za zapiranje. Sestavljajo ga klini, ki je na koncu oblikovan v navzgor obrnjen zob trikotnega prereza, klin je pritrjen na steber romu. Drugi del mehanizma za zapiranje je vrtljivo pritrjen na krilo vrat in deluje na principu vzvoda. Vrtljiva ročka na zunanjji strani vrat je pritrjena deščica, ki se ob zapiranju ujame v zob klina. Z ročko deščico dvigamo ali spuščamo.

Sirarca je postavljena tako, da so stene čevdra, prostora za negovanje sira, deloma vsekane v breg. Pri vratih, večji prostor je opremljen z obzidanim kuriščem - "pečjo" - za sirarski kotel. Širina in globina ločno oblikovane odprtine za pomikanje in odmikanje kotla na ogenj ali z njega sta enaki in merita 1 m. Kurišče je na tleh peči. Sirar si je med sirjenjem kuhal kar pri tem ognju - v lončku na tleh.

Agotna hišca na Vojah

Na Vojah ima 55 gospodarjev iz Stare Fužine in izpod Studora svoje senožeti - "rote". V jeseni od konca septembra do konca oktobra se je na Vojah pasla živina, ki se je vrnila s paše na pravih planinah. Vsak gospodar ima ali je imel na Vojah dve zgradbi - posebno zgradbo za majerja - zidano hišco ali lesen stan in posebno zgradbo za živino - hlev, ki je v nadstropnem oz. ostrešnem delu tudi shranilo za

seno. V času košnje so se tu naselili senoseki in "grabljoce" (na večjih rovtih so gori ostajali tudi štirinajst dni). V jeseni hišce uporabljajo tudi ob delu v gozdu. Kuhalji so v hišci ali pa v stanu. Posamezniki (bile so izjeme), ki so imeli na Vojah le hlev ali le svisli za seno, so v času košnje napravili le provizorično streho na kolih za kuhanje v kotlu, poleti pa so tako spali na senu. Hišce so dvocelične zidane zgradbe z ognjiščnim prostorom v vežici, leseni stanovi pa so enocelični; npr. Brdarjev in Kuharjev stan na Vojah, v katerem je vse do leta 1989 vsako jesen živila majerica Micka Kuharjeva iz Stare Fužine, ki je nad pet desetletij majorila v Blatu in na Ovčariji, jeseni pa na Vojah. Na visokih planinah so majorji imeli v oskrbi še živino drugih gospodarjev, na jesenski paši na rovtih pa je moral vsak gospodar skrbeti za svoj trop. Tako so bile Voje v desetletjih po drugi svetovni vojni v jeseni še vse obljudene. Leta 1978 so tu majorili le še štirje majorji, nekateri gospodarji pa so tu puščali živino na paši kar brez varstva.

Tudi na Vojah hišce sicer predelujejo in jih opremljajo kot počitniška bivališča, vendar jih lastniki sami uporabljajo za svoje gospodarske potrebe, pa tudi za kraj oddiha ob nedeljskih popoldnevih. Tu je en sam pravi vikend in ena hišca na začetku Voj je predelana v planinsko gostišče.

Agotna hišca iz Stare Fužine predstavlja obliko planšarskega bivališča, ki je značilno za senožeti in senožetne planine. V bližini hišce je hlev; prostor na hlevu uporablja za shranjevanje sena.

Hišca je dvocelična, iz kamna zidana zgradba z leseno kritino. Notranjo členitev poudarja že njena zunanjščina; vrata na levi strani vhodne fasade odpirajo prehod v "vežico" z ognjiščem, hišco - glavni bivalni prostor, s kahlasto pečjo, mizo in posteljo - pa na zunaj poudarja dvoje okenc, po eno na čelni in vhodni fasadi, ki v notranjščini značilno oblikujeta bohkov kot nad mizo. Strešna konstrukcija hišce je oblikovana na "spire" in je ojačana s "slemenskim glajtom". Hišca je krita z deskami. Lesen opaž oblikuje zatrepni del ožje fasade. Slemenstrehe je zaščiteno z izdolbenim lesenim slemenskim koritom. Nad vhodom v hišco je ohranjen fragment lesenega žleba z leseno kljuko. Okviri vrat glavnega vhoda so tesarsko izdelani. Vrata so dvojna - zunanja in notranja. Zunanja vrata so le polovična, nizka, odpirajo se navzven, planšarja so branila pred nadležnostjo živine, saj so imeli čez dan notranja vrata navadno odprta. Zunanja vrata so oblikovana na starejši način z vertikalnim vratnim vratilom, ki je vrtljivo vgrajeno spodaj v skledastem ležaju, izoblikovanem v cementnem pragu, zgoraj pa je vratilo s pločevinasto objemko pritrjeno v lesen okvir vrat. Tesarsko so izdelani tudi okviri obeh okenc v hišci. Obe okni sta opremljeni z železnima "gautromoma" na križ in lesenimi dvokrilnimi polknji. Prvi prostor - vežca nima ravnega stropa, le-ta se odpira vse do slemena. Hišca pa ima raven lesen strop. Prostor na stropu uporablja kot shranilo za pripravljene deske za kritino, za šinklne, tu hranijo orodje, ki ga uporabljajo v času košnje. Prostor "na hišci" je dosegljiv po lesenih "lojtrah" v vežici. Tla v hišci so lesena, v vežici pa je zbita zemlja. Nad "gonišem", ki je zidano iz kamna, je na steno pritrjeno masivno leseno vratilo ali "cgan" za obešanje kotla. Spodaj je gibljivo vloženo v masivno leseno konzolo, vzidano v steno, ki je za ležaj vratila skledasto izdolbljena, zgoraj pa je vratilo stanjšano in z masivno leseno objemko ujeto na oklepni tram ostrešja. Na gonišu je železna "koza" v obliki pravokotnega mrežastega podstavka za kuhanje v loncih in kozicah. Na obeh straneh cgana za obešanje kotla sta stenski niši z lesenim škatlastim vložkom; desna je manjša, leva večja, opremljena še s poličko za odlaganje posode. Ob njej je sklednik s poličko zgoraj za odlaganje posode. V skledniku je svoje mesto dobil tudi lesen "trnač" za mešanje mleka in usirjene mase. Na letvi sklednika visi lesena "snemaucu" - ploščata lesena žlica za pobiranje smetane s postavljenega mleka. Značilna sestavina v notranji opremi ognjiščnega prostora - vežice je vzidana omara - "mlečnca". Opremljena je s policami za posodo, v kateri so kisali mleko. Novejša elementa v opremi Agotne vežice sta želesen štedilnik in

železno stojalo za umivalnik, oboje je iz prve polovice 20. stoletja. Značilen element v notranji opremi vežice so lesene stenske poličke, vzidane v steno ali pa položene na vzidane konzole iz lesa. Kot v črnih kuhinjah na bohinjskih domovih so tudi poličke v planšarskih bivališčih opremljene z okrasnimi "špicami", kakor imenujejo izrezanke iz papirja. Desno od ognjišča je v steni, ki vežico loči od hišce, odprtina z zaslonom iz železne pločevine in masivno, kamnito, samo zgoraj obdelano polico. To je kurišče za lončeno peč v hišci. Pod njim je klop iz debelega ploha z dvema nogama iz neobeljenega smrekovega lesa. Pod klopjo je lesen "putrih" za vodo, ki je sodčaste oblike, ima železne obroče, na klopi je odložen stol za klepanje, na steni visi ročna žaga. V kotu za vhodnimi vrati je rovnica, brezova metla in sirkova metla. Sestavni del drobnega inventarja v vežici so še: 3 lončene sklede, dva večja črna lončena lonca, 3 manjši lončeni lonci, lesena skleda za oblikovanje masla - "grebarca", lončena "šalca", lanterna -kovinska za razsvetljavo, 3 emajlirana vedra - "kible", ki so jih uporabljali za donašanje vode in za molžo, emajlirana kozica - "kastrola" in dva stola - "štokrla", ki so jih izvrgli iz opreme kuhinje na domu. Za pripravljanje hrane na sodobnejši način so goniše nazadnje opremili še z odsluženo ploščo cekularke, ki so jo položili na kozo in si tako improvizirali štedilniško površino.

Oba prostora - hišca in vežica sta prebeljena z apnom.

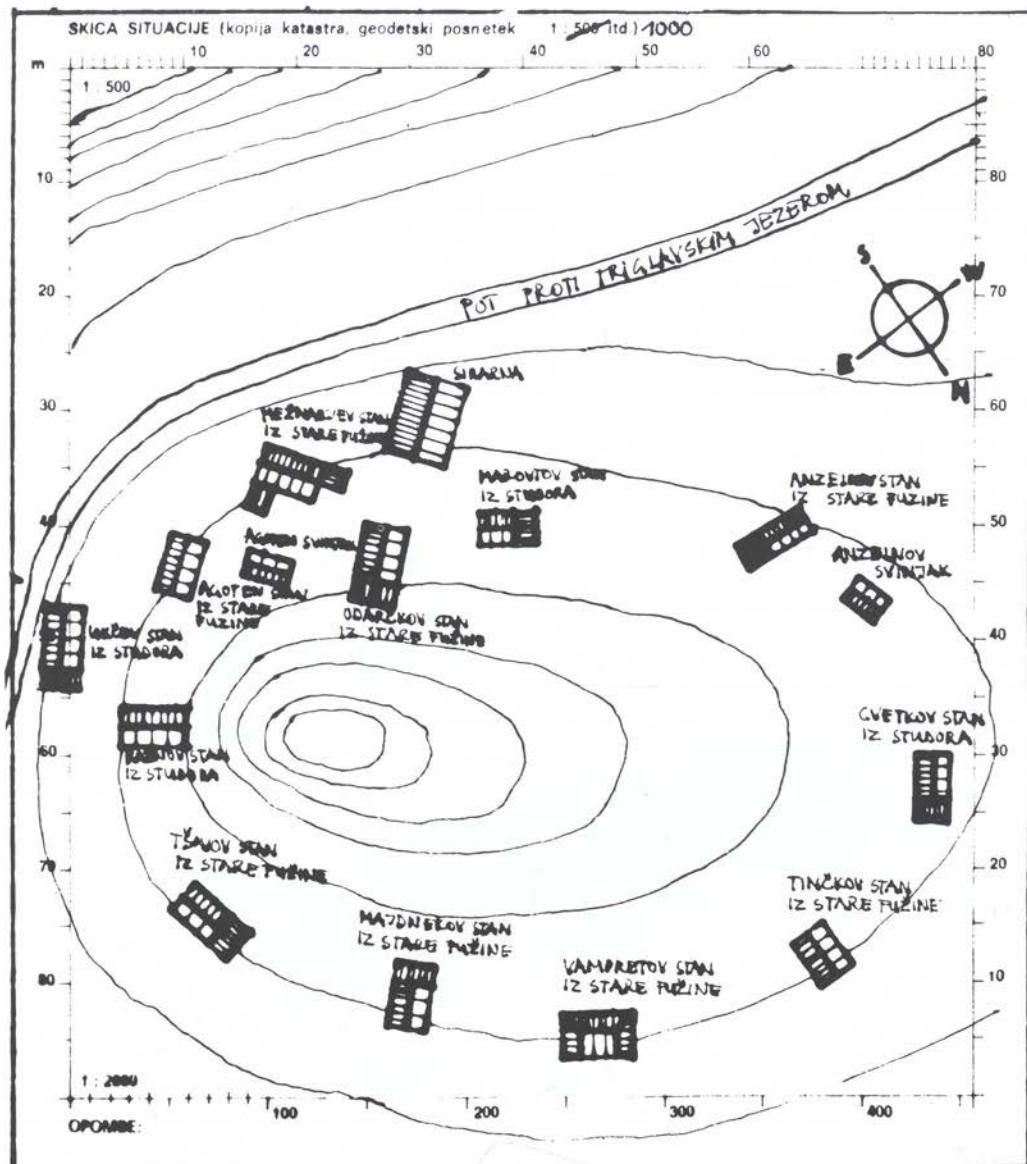
Ker so se planšarji na Vojah (in drugih senožetih) zadrževali dolgo v jesenski čas, so bivališča ogrevали tudi z lončenimi pečmi. Svoje mesto imajo v hišci v kotu za vrati. Peč v Agotni hišci je spodaj obložena s kaneliranimi pečnicami, zgoraj pa z dvema vrstama pečnic v obliki lončkov. Na dveh debelih žicah, vdelanih v strop nad pečjo visi lesena "lata", kjer so sušili in odlagali oblačila. Ob peči je zidna niša - "leva", kjer so kurili trske za razsvetljavo, nad levo je lesen obešalnik. Ob steni s pečjo je postelja, opremljena z "modrocem", prešito odejo iz domače volne. V kotu nasproti peči, ki ga od postelje do vrat oklepata klopi, je nad oknom, ki značilno oblikujeta zunanjo in notranjo podobo hišce, "bohkov kot" z vezenim belim prtičem in struženim črnim križem s kovinsko plastiko Križanega. Stenski okras sestavljajo večje in manjše nabožne podobe, brez pravega reda razmetane po stenah, ki oblikujeta bohkov kot (manjša slika visi celo nad oknom), v višini človekovega obraza pa je svoje mesto dobilo ogledalo. Manjša miza v hišci ima podstavek, oblikovan z nogami na križ, ob njej sta dva zložljiva stola (oblika stolov za vrtne garniture), mali stolček - pručka. V kotu ob vratih na klopi stoji omarica za posodje s steklenimi vrati, pod njo pa so pod klopjo trije predalčniki za orodje. V omarici so lončene sklede, emajlirane skodelice za mleko, lep lončen lonec, na klopi ob omarici so še: lončena skleda, aluminijasta in dve emajlirani ponvici - kastroli. Ob peči v hišci sta odložena elementa sirarske male preše - masiven leseni ploh podkvaste oblike z izrezanim žlebom ob robu in ustjem v loku podkve za odcejanje sirotke, ob plohu je lesen pokrov za sir v preši. Na Vojah ni skupne sirarne. V jeseni je mleka malo, vsak majer ga je v svoji hišci sam predelal v manjše hlebe sira, mleko so v jeseni še največ predelovali v skuto in maslo.

Do okrog leta 1970 je v tej hišci vsako leto živila majorica. Nazadnje je tu majorila mati sedanjega lastnika Jera Pekovec, p.d. Agotna. Ob peči je veliko masivno leseno vratilo ali "cgan" za obešanje sirarskega kotla. Vertikalni del je vrtljiv, opremljen spodaj z železnim čepom s katerim je začepljen v masiven podstavek, ki je grobo obdelan iz kamna, zgoraj pa je vratilo pričvrščeno na pozidni tram z masivno leseno objemko. V diagonalno nasprotnem kotu peči je ob vratih v kevder lesena preča na vzvod in obtežitev s kamnom, ob njej pa je mala klopca, pritrjena z enim koncem na podstavek masivnega ploha preše. Ploh - miza in vzvod preče so polni vrezanih napisov datumov in imen sirarjev, podoben vrezan napis je tudi na leseni steni ob preši: "Sir. Jakob Sest 1928 x29. x 34". Tako je zaznamoval čas svojega dela na Viševniku sirar Jakob Šest, eden izmed članov znane sirarske družine izpod Studora. V kotu desno ob vhodu v sirarno je betonsko korito z vodovodom za potrebe sirarne. Med koritom in prešo je bil prostor za škafes

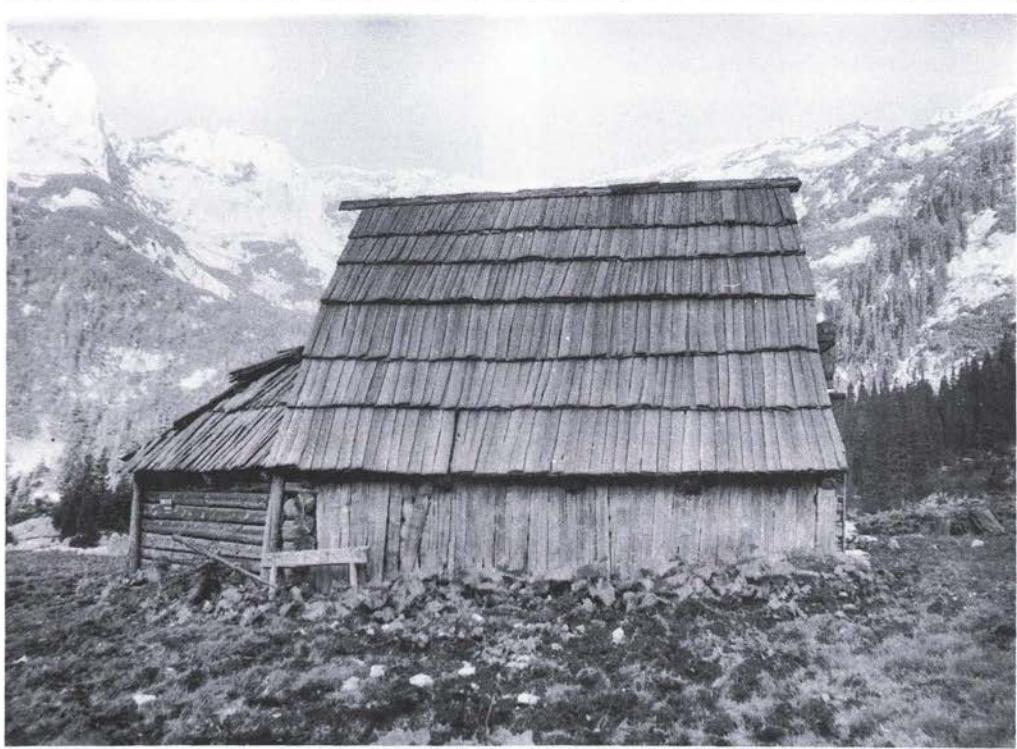
stehtanim mlekom. Velika lesena deža z železnimi obroči in pomiti škafi so imeli svoje mesto na leseni klopi - "ta dolgem stolu", ki je stal ob steni ob peči. Na leseni steni, ki loči prvi prostor od čevdra so na lesenih klinih viseli elementi sirarskega pribora in orodja: "trnač" za mešanje mleka in usirjene mase, lesena "sablja" - v obliku dolgega noža za rezanje mase, "harfa" za drobljenje vsirjene mase, lesena žlica - snemaunca za mešanje mleka, lesen lijak iz dožic z železnimi obroči in okvirom za polaganje na škaf, emajlirana snemaunca za skuto v obliku velikega ploščatega krožnikas primežem v obliku pokončne kljuke. Na veliki naravno olikovani, pritrjeni na "banger" vrat v čevder je leta 1975, ko so v tej sirarni še izdelovali sir in skuto, visel sveženj s skuto v prtu, pod njim pa je bilo vedro, kamorse je iz svežnja odtekala sirotka. Na vratih v čevder je visel "brišnjek" - gorski mah, ki so ga uporabljali za precejanje mleka; zvijali so ga v klobčič in vlagali v lesen lijak. Na steni ob preši je v nivoju preče je na dvoje lesenih klinov, pribitih med dvoje plohom stene, položena palica za obešanje sirarskega prta. Podobno je s palico za sušenje prtov opremljena tudi zahodna zunanjna stena zgradbe. V čevdru je pet masivnih polic za sir, tu je betonsko korito za slanmurjo, za soljenje sira, tu je tudi okrogel ploh, pri katerem je sirar čisti sir. Tu so shranjeni obodi za oblikovanje sira, pokrovi za sir, tudi škaf s soljo. V sedemdesetih letih so v nadrobnostih sestavni deli notranje opreme te sirarne še: lesen "žehtarc" z lesenimi obroči, drug žehtarc z lesenimi obroči in eno ročko, signiran z znakom S, ki je določno zaznamoval predmet, kot inventar sirarne in so ga uporabljali za zajemanje sirote iz kotla. Dalje žehtar z eno ročko in vrezanim hišnim znakom gospodarja iz Stare Fučine ali Studora - XIV, tehntica s "kotlom" za tehtanje mleka, velik globok kotel, ki se proti dnu zočuje (to je starejša oblika sirarskega kotla, kakšne še uporabljajo na primorskih planinah. Kotel ob peči, ob kateri je imela svoje mesto tudi lopata za pepel in metla za čiščenje sirarske delavnice. Ob segrevanju mleka so kotel pokrivali z lesenim pokrovom. Po vsakokratnem sirjenju so vse posodje in pribor očistili najprej v sirotki v kotlu, nato pa še v vodi v velikem "šteclnu", velikem škafu z nižjim obodom in brez ročk. Sestavni del notranje opreme sta bila dva stola. Prvije bil izdelan iz enega kosa lesa, opremljen z inicialkami in letnico 1934, drugi je bil prinešen v planino iz doline, po obliku bi ga postavili v leta po prvi svetovni vojni. Na Viševniku sta nazadnje majorila in sirila stari zetk iz Stra fužine in Odarjev Janez izpod studora, ki je več desetletij preživel v tej planini. V osemdesetih letih so sirarco spremenili v počitniški objekt, ki je ohranil le še površino prvotne zgradbe. Od notranje opreme smo leta 1989 našli pod sosednjim stanom le še sirarsko vratilo in masiven ploh preše.

V osemdesetih letih so tudi Agotno hišco povsem predelali.

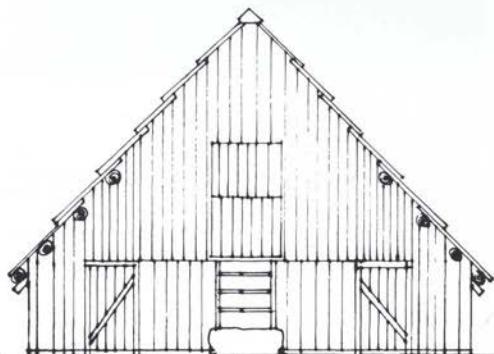
Agotni hlev v bližini hišce je večja, spodaj zidana, zgoraj deloma zidana, deloma lesena nadstropna zgradba z "mostom", izoblikovanim dovozom v vrhhlevni prostor, kamor ob spravilu sena z vprežnimi vozovi vozijo pridelek. Konstrukcijski element nadstropnega dela so zidani stebri, stene med njimi pa so lesene. Prehod v nadstropni del je z ožje, čelne strani, prehod v prostor za živino v pritličju pa je na široki fasadi. Desno ob vratih v hlev je pod mostom leseno svinjak, na nasprotnem koncu lesene fasade pa leseno stranišče. V hlevu je pod v naravni strukturi zemljišča (zbita zemlja, kamen), strop je lesen. Vzdolž sten so po dolžini hleva lesene jasli z visoko ograjo, iz desk, v katerih so izrezane globoke odprtine za posamezno živino (takih ločno oblikovanih odprtin je 15). Na hlevu ob košnji še shranjujejo svoj pridelek sena in ga pozimi po potrebi dovozajo do doma.

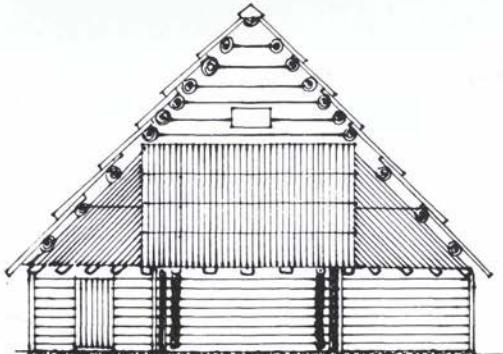
Planšarsko naselje na Dednem polju; situacijska skica s poimenovanjem stanovz domačimi hišnimi imeni lastnikov iz Stare Fužine in izpod Studora, risala ing. arh. Marija Cerar, 1978.

Dolenjčev stan v planini Laz, 1978.

Dolenjčev stan v planini Laz, 1978; vhodna fasada.

Dolenjčev stan v planini Laz, 1978; zadnja fasada s "telečnjakom" in streho na "kašto".

Dolenjčev stan v planini Laz, 1978; prostor pod stanom s "telečnjakom" in konstrukcijskim elementom na "kobilah"

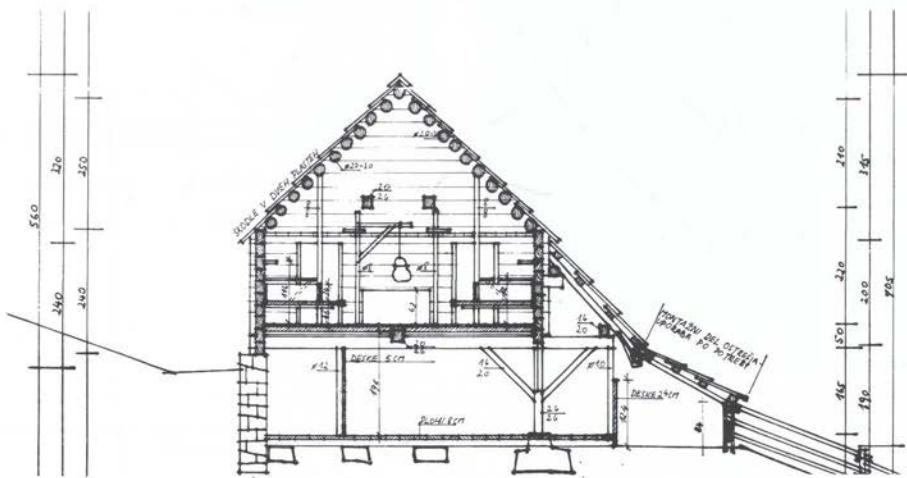
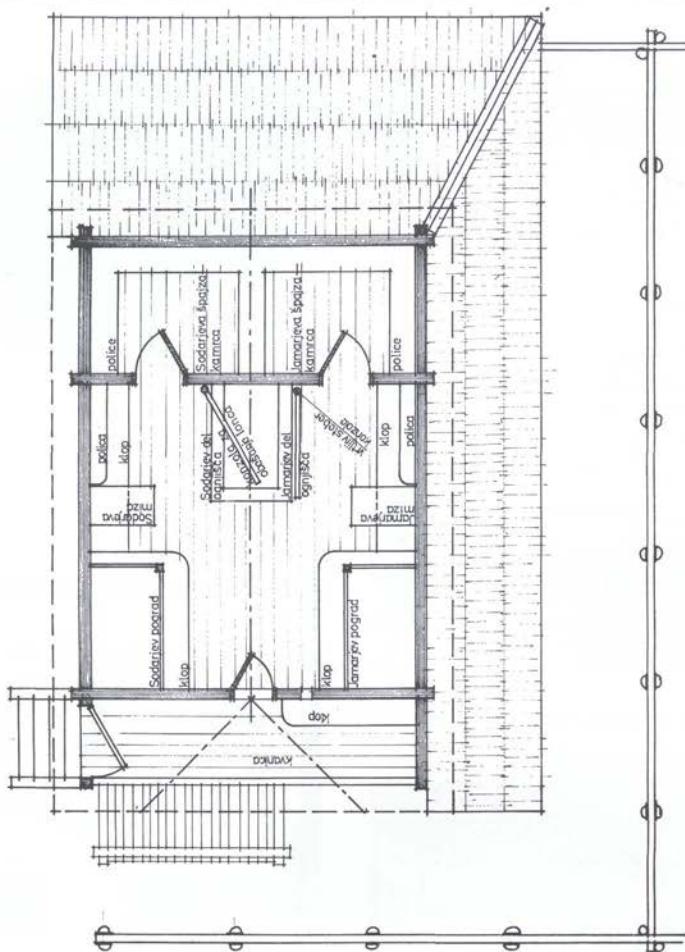
Dolenjčev stan v planini Laz, 1978; "gonišče"

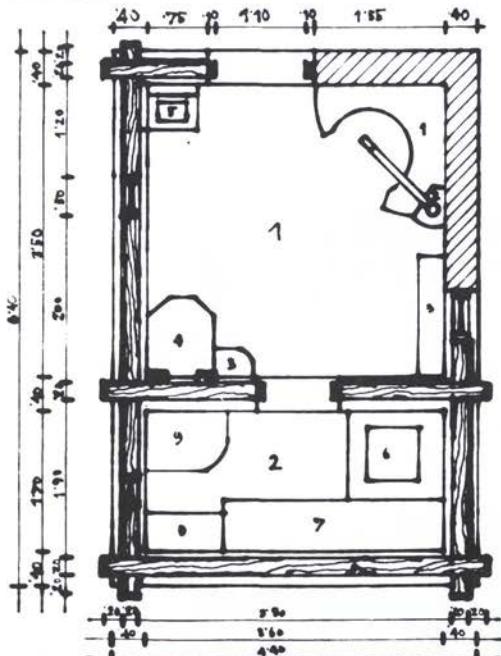
Potošk in Bajerjev dvolastniški stan v planini Za Javornikom, 1968

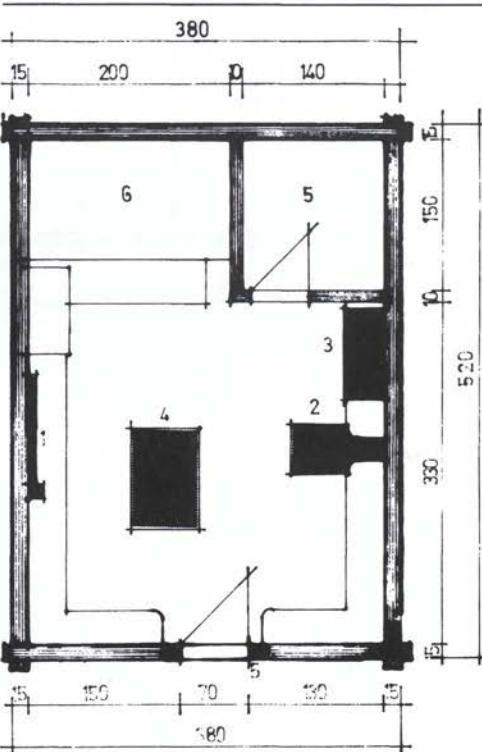
Zidan stan v planini Suha, 1978

Sodarjev in Jamrov dvolastniški stan v planini Za Javornikom, risal Srečo Valič, štud. arh.; prečni prerez, tloris

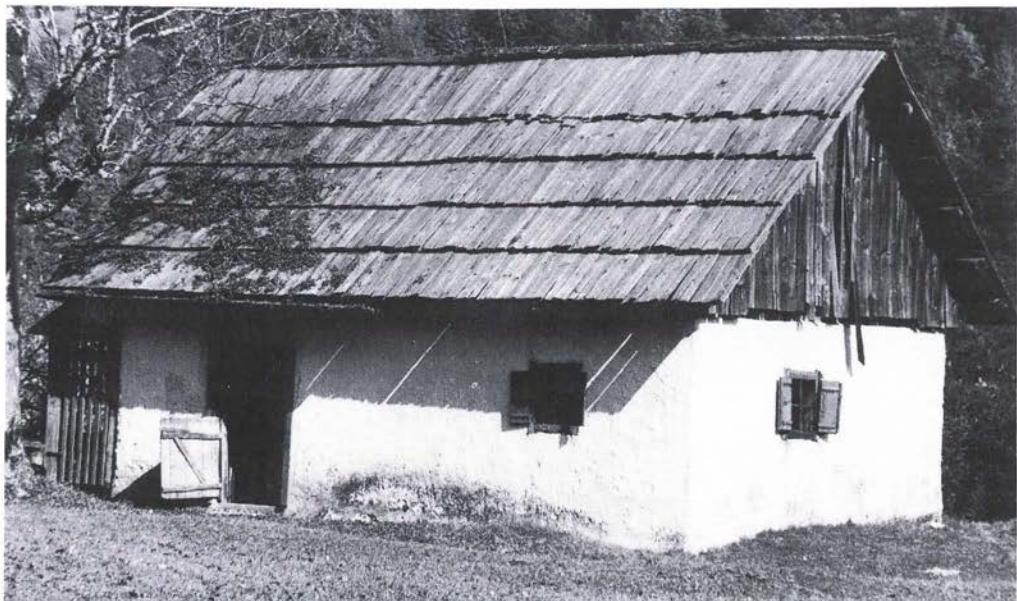

Sirarna - "sirarca" na Viševniku; peč s ciganom

Dotrajan Primožičev stan na Zajamnikih smo leta 1989 demontirali in ga prenesli v Planšarski muzej v Stari Fužini; konservator Vladimir Knific pri demontaži.

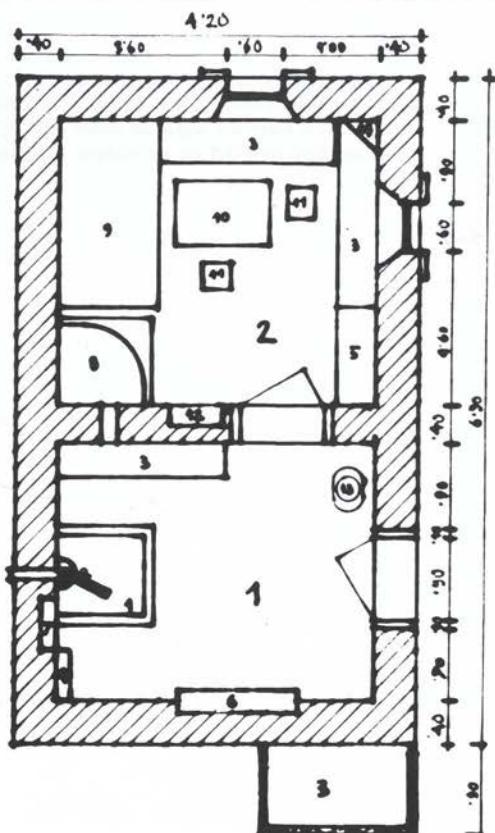
Primoževčev stan z letnico 1849 v planini Zajamniki; tloris, risal štud. arh. B. Benulič

Agotna staja (hišca in hlev) na "rotu" na Vojah, 1978

Ostanki stanov in ograd za živino, planina Za Osredki, 1978.

Agotna staja (hišca in hlev) na "rotu" na Vojah, 1978;
tloris.

Iva Mikl Curk

Konservatorstvo kot humanistična disciplina

Povzetek

Z nekaj primeri so predstavljena vprašanja, ki jih je treba rešiti v konservatorstvu kot humanistični disciplini. Tako spomeniki partizanskega boja določeno obdobje sploh niso sodili v pristojnost spomeniške službe. Pozneje so bili posebej varovana kategorija. Šele v šestdesetih letih je strokovna služba labko opozorila na pomen avtentičnih spomenikov (op. 4). Kako razumeti Konvencijo o svetovni naravni in kulturni dediščini s stališča, kaj od dediščine ima za narod poseben pomen. Vemo, da tudi v najstarejših zgodovinskih obdobjih materialna dediščina sama po sebi ne definira (op. 5) etničnega bistva. Eden od simbolov slovenskega izročila, knežji kamen iz časa ustoličevanja karantanskih knezov in koroških vojvod, je stal na mestu, ki je danes zunaj slovenskega ozemlja, a ustoličevanje že v srednjeveških pisnih virih izrazito priča o slovenskem jeziku (op. 6). Na osnovi tega se kaže kot vprašanje tudi problem čustvenih vzgibov za varstvo enako kot metod in motivov utemeljevanja in vzgojnega dela v prid varstvu.

Art conservation as a branch of the humanities Summary

The paper points to some outstanding issues that ought to be resolved within art conservation as a humanistic discipline. By way of example, the monuments of the partisan struggle were for a certain period of time completely outside the competence of the Service for the Protection of Historic Monuments, to become the object of special protection some time later. It was only in the sixties that the professional service was in a position to draw attention to the importance of authentic monuments (note 4). The paper dwells on the problem of interpretation of the Convention on the World Natural and Cultural Heritage from the aspect of which heritage is of special importance for a particular nation. It is a common knowledge that material heritage does not in itself define the ethnic identity (note 5). For example, one of the symbols of the Slovenian tradition, the Duke's Chair from the time of inauguration of Carantanian princes and Carinthian vaivodes, was erected at a place which is outside the Slovenian territory today, and the medieval written sources on the inauguration unambiguously testify to the use of slovenian language (note 6). Emotional considerations, therefore, appear to be as much of a problem as are the methods and motives of argumentation and educational activity in connection with the protection.

Vprašanja

Kot sem v svojih sestavkih že večkrat zapisala, sem na svojem delovnem mestu med drugim analizirala tudi za financerje in tisk napisana poročila o konservatorskih posegih, spremljala razna pripravljalna dela in se udeleževala dela strokovnih komisij, kjer smo med želenim in mogočim stremeli k "manjšemu zlu". Spremljam pa tudi usodo nekaterih konserviranih spomenikov še leta po posegu. Ti podatki so postali, tudi po zaslugi raziskovalne naloge, v katero sem bila vključena¹, raziskovalna osnova za poskuse, kako izpopolniti našo konservatorsko teorijo. Dognanja iz take raziskovalne baze so lahko drugačna, kot tista, ki so zgrajena le na analizi v naši reviji objavljenih poročil². Hkrati opozarjajo tudi na tiste razsežnosti naše stroke, ki je discipline, kot so arhitektura (v vsej razsežnosti), restavratorstvo idr. s svojim aparatom nikakor ne morejo zaznati. Uspeh konservatorske akcije pač ni merljiv samo s parametri, kot na primer, kako so izpolnjene zahteve planskega akta, razglasitvenega akta, kakšna je tehnična kvaliteta akcije in podobno.

Paleta profilov strokovne izobrazbe delavcev v konservatorstvu se k sreči širi. Tudi zato se mi zdi, da je čas, da z nekaj jasnimi besedami definiramo nekatera vprašanja, ki jih bo konservatorstvo vselej zastavljalo humanistično šolanim strokovnjakom.

Naš čas nekaj podrobnosti iz dosedanje teorije in prakse varstva, ko smo o iracionalnih, čustvenih, mitičnih in drugih razsežnostih varstva govorili omalovažuječe ali jih zamolčali³, krepko demantira. Tudi to je področje humanistike in tudi o tem je danes treba govoriti, saj po vsej Evropi padajo sohe in ne vemo čisto dobro, kaj so spomeniki in kaj "spomeniki", obakraj Karavank pa si zamenjujemo zamere zaradi knežjega kamna.

Naposled se pojavlja, ko določamo področje dejavnosti varstvenih zavodov in vlogo različno šolanih strokovnjakov v njih, tudi dvom o vlogi in mestu populizacije. Pod tem pojmujemo sicer to in ono. Zavedam se, da je za posameznika skušnjava zamenjati aktivno varstveno delo in s tem povezane neprijetnosti za bolj ali manj zatišno pripravo strokovnih in informativnih besedil velika. Toda druga skrajnost, ki je enako nevarna, pa je odhod konservatorstva iz arene javnega kulturnega delovanja, obveščanja in ozaveščanja. Vsi poznamo tiste stavke: Eni imajo razprave, drugi zavarovane spomenike ali Moje delo se razbere iz stavbe... To je vse res. Toda varstvo je več. Tudi do možnosti delati na stavbi je treba priti. Ko govorim z ljudmi po svetu, ki so aktivno prebili desetletja v konservatorstvu, se vedno spet vsi strinjam, da je tisto, čemur večkrat pravimo "friendly persuasion" (prijateljsko prepričevanje) več kot pripomoček. Včasih je edino jamstvo za to, da bo služba sploh lahko delovala. Argument in protiargument, besedna utemeljitev, vse to pa je spet klasičen aparat humanistike.

Na osnovi materije, ki sem jo na začetku omenila, tako danes izločam nekaj sklopov vprašanj, ki si jih moramo spet zastaviti kot izhodišče za nadaljnji razmislek o smereh in prioritetah, pa tudi o delitvi dela v naši stroki.

a) Čustveni naboj varstva kulturne dediščine

Tudi trezna konvencija o svetovni naravni in kulturni dediščini, ki postane z overovljenjem pravni dokument, zadene takoj na to občutljivo področje z definicijo, da je vse, kar je pomembno za narod, pomembno za človeštvo. Kako problematično je definirati vrednost, pomembnost kulturne (in seveda enako naravne) dediščine

za narod, nam dokazuje takorekoč vsako teoretsko konservatorsko delo.

Vojna na Hrvaškem po drugi strani vsak hip dokazuje pomembnost kulturne dediščine za narod v kritičnih okolišinah. Kot v kratkih geslih povzet primer, o katerem lahko zdaj že govorimo z manj, dasi še ne brez frustracij, nam bo najprej potrjevalo vse, kar se je dogajalo s spomeniki NOB. Ti spomeniki sprva sploh niso sodili pod pristojnost strokovne službe. Pozneje je šlo tej dediščini posebno mesto, tudi pri naštevanjih. Aktov o razglasitvi teh spomenikov je bilo sorazmerno več kot drugih, tudi posebnih dogоворov o urejanju, vzdrževanju. Definicija, da gre tudi pri tem za zgodovinsko dediščino, se je prebila šele v sredi šestdesetih let, ko so strokovnjaki smeli postaviti prvič tudi zahtevo, naj gre tudi v tej skupini dediščine prvenstvo avtentičnim dokumentom - spomenikom⁴. Tudi skupina spomenikov pomembnih ljudi je podobno poučna.

Preizkušena konservatorska načela lahko postrežejo z dobrim delovnim pripomočkom, in sicer z načelom, da čas razbistri poglede. Morda je ob tem zanimivo, da obdobje petdeset ali osemdeset let, ki ga ponekod stavijo kot pogoj za to, da predmet sploh obravnavajo po spomeniški zakonodaji, loči tudi nas od dveh skupin primerov, ki sem jih omenila.

Hkrati pa moramo pribiti, da se naše grajeno okolje in pogledi v tem času tako hitro spreminja, da z nekaterimi odločitvami in posegi ni mogoče čakati. Teorija mora torej pomagati zgraditi strategijo za nekakšno vmesno obdobje, za obdobje, preden se vrednote izčistijo po naravnici poti. Pri razreševanju tega vprašanja nam bo mogoče lahko pomagala izkušnja iz naše prakse, in sicer dejstvo, da so bila nekatera okolja, ki so zelo poudarjala spomenike NOB in zanje tudi spontano skrbela, dokaj pozorna tudi do drugih spomeniških vrednot.

Sežemo pa s tem seveda tudi do mnogih vprašanj o tem, kaj od tvarnih dobrin definira narod za narod, kaj ga je tako definiralo v preteklosti, tudi če se ne oziramo na to, kako se je narodnostno samozavedanje v preteklosti spreminja. Tudi v starih dobah materialna identiteta ni že a priori tudi etnična identiteta. Knežji kamen pa po drugi strani zaznamuje jasno imenovanje slovenskega jezika, ki so ga uporabljali pri obredju⁶.

b) Aparat za dosego ciljev varstva

Pravna prisila je gotovo pomemben dejavnik varstva. Toda mnogokrat je lahko šele posledica. Začetek je vselej določeno gibanje v družbi, v političnem življenju. To gibanje sloni na informiranosti. Informiranost zahteva seveda času primerne oblike. Danes to zdaleč ni več samo knjiga, prednost gre mnogokrat živi sliki, idejni in grafični rekonstrukciji in interpretaciji. Kulturni marketing odmerja informacije in jih prepleta. A iz vsega tega besedne argumentacije ne moremo odmisiliti. Po tej plati je pomembna terminologija, logika izgradnje definicij in besedil. Ravno tako se zastavlja, ko skušamo ustvariti pogoje za uspešno varstvo, pred humanistične discipline vrsta vprašanj o posameznih skupinah ljudi, ki naj bi jih informacija spodbudila. Posameznik, skupina in celotna družba se na določene argumente v različnih situacijah zelo različno odzivajo. Vzroki za razne oblike vandalizma so še povsem neznani, tako je težko najti tudi najustreznejše načine za preprečevanje te stranpoti. Konservatorstvo se je pri nas komaj kdaj srečalo z izkušnjami pedagogike in andragogike.

Ko sem pred dnevi videla, kako so trije bodoči diplomiranci s filozofske fakultete z rokami v žepih opazovali mlado mater, ki se je z dojenčkom v vozičku skušala umakniti vratom in so se ji ta vedno znova zaprla, me je obšlo malodušje glede perspektiv naših prizadovanj. Po drugi strani pa je ravno tako soočenje z dejstvi dodaten izziv in vodilo, kaj vse je treba na kulturnem področju še storiti, kako vredno je izboljšati tudi varstvo dediščine.

Opombe

- 1) Raziskovalna naloga pri Znanstvenem institutu Filozofske fakultete. Članek je povzetek dela v letu 1991.
- 2) M.Črepinšek, Varstvo spomenikov 33, 1990, 17 ss.
- 3) K temi tudi I.Sedej, Vestnik 4, 1977 (Zavod za spomeniško varstvo SRS)
- 4) Gradivo s tematskega posvetovanja Slovenskega konservatorskega društva, več avtorjev, Borec 36, št. 6/7 1984, 428-450; tudi Kulturni spomeniki Slovenije, I. kategorije, Ljubljana 1974 (Zavod za spomeniško varstvo SRS), I. Komelj, str. 9-11.
- 5) Prim. S.Gabrovec, Arheološki vestnik 17, 169 ss;
- Materialna dediščina pa igra veliko vlogo še pri predeljevanju etničnih skupin zgodnjega srednjega veka: P. Korošec, Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov, Ljubljana 1979 (Dela SAZU 22), prim.tudi J.Werner, Die Langobarden in Pannonien, Muenchen 1962 ali poduarjeno razlikovanje pomenov v C.Strumann-Ciccone, Reperti longobardi e del periodo longobardo, Reggio Emilia 1977.
- 6) Schwaberspiegel "windische laissen, windisch gesang", Otokarjeva kronika "windischer rede" B.Grafenauer, Ustoličevanje Ljubljana 1952; tudi J.Pogačnik, Starejše slovensko slovstvo Ljubljana 1990 (ZIFF) 55s.

Raščica, Trubarjev mlin: Možnost za lokacijo mлина se v stoletjih le počasi spreminja, tako je nekaj verjetnosti, da gre res za rojstno hišo Primoža Trubarja (1508-1582)

Ljubljana, Gregorčičeva ulica, prevozniška hiša iz 19. stol.: Kje so motivi za mazanje po prenovljeni fasadi;

Marinka Dražumerič

Historiat neke obnove

Frančiškanska župna cerkev sv. Lenarta v Novem mestu

Povzetek

Prispevek želi prikazati historiat obnovitvenih del (izvedenih in še načrtovanih) v frančiškanski župnijski cerkvi sv. Lenarta v Novem mestu. Kronološko nizam potek dogodkov, katerih rezultat je spomladi prenovljen pevski kor v cerkvi, za obnovitev katerega so bila izdana soglasja v decembru 1991, vztrajanje pri načrtovanju talnega gretja v ladji in ureditvi preboda skozi tri kapele in mogoče še kaj. V premislek za morebitne strokovne pripombe in sugestije opisujem potek dogodkov od leta 1983 - 1991.

The St. Lenart Franciscan church in Novo mesto - The story of a renovation Summary

This paper proposes to outline the history of the (executed and planned) renovation works in the Franciscan parish church of St. Lenart, Novo mesto. The events which led to the renovation of the choir this spring, for which the approval was issued in December 1991, the insistence on the implementation of the plan for the installation of floor heating in the nave and the passage through three chapels etc., are presented in chronological order. I describe the events from 1983 to 1991 with a thought of inducing experts to consider them and come up with their comments and suggestions.

In 1969 the then abbey was converted into a parish church for a congregation of eight thousand. This event, the post-council liturgy and the celebration of the fourth centenary of arrival of the Franciscans in Novo mesto (1472) occasioned the renovation of the presbytery. The floor of the presbytery was extended up to the triumphal arch and a wooden altar table was placed on the elongation, whereby access to the lateral Carmelite chapel during the liturgy has been blocked.

In the early eighties aspirations became apparent to replace the new, wooden altar equipment with a more attractive equipment made of more durable and valuable material. The (still vacant) Carmelite chapel could be used as a recess for children during the liturgy on Sundays and holy days, when the church is crowded, if it were made accessible from the nearby chapel. The Institute was informed of that and issued the guidelines, requesting that before execution the design be submitted to the Institute for approval. On inspecting the interior of the church, which has meanwhile been made heavily obscure and baroque-like, the designer decided to change the form of the choir and suggested the installation of floor heating and the opening of a new lateral entrance to the nave. These were completely new elements of which we were informed only after the investor and the designer had arranged all the details. And that is where the complications began.

Leta 1969 je frančiškanska samostanska cerkev postala župnijska cerkev za veliko faro (ok. 8.000 ljudi). To in pa pokoncilsko bogoslužje ter proslava štiristote obletnice prihoda frančiškanov v Novo mesto (1472) so bili razlog za novo ureditev prezbiterija. Nivo njegovega tlaka so podaljšali do slavoloka, tu namestili leseno menzo in s tem med potekom bogoslužja zaprli dostop v stransko karmelsko kapelo.

Kmalu po začetku 80. let so se pričele pojavljati težnje, da bi novo leseno oltarno opremo zamenjali za lepšo, bolj trajno in iz bolj plemenitih materialov. Tudi sedaj neizkoriščena karmelska kapela bi med nedeljskim in prazničnim bogoslužjem, ko je v cerkvi dosti ljudi, lahko služila kot prostor za otroke. Da bi bil mogoč dostop vanjo, pa bi bilo potrebno urediti dostop iz sosednje kapele. Zavod je bil o vsem tem obveščen in je tudi izdal smernice. Pred samo izvedbo je zahteval projekt v potrditev. Ko si je projektant ogledoval prostornino sedaj temačne barokizirane notranjščine, se je odločil, da bo spremenil najprej obliko pevskega kora, predlagal talno gretje in nov stranski vhod v ladjo. To pa so bile povsem nove stvari, o katerih smo bili obveščeni takrat, ko je bilo med investitorjem in projektantom že vse dogovorjeno. In tu so se začele stvari zapletati.

Pa pojdimo od začetka:

Dne 28.12.1983 je Župnijski urad sv. Lenarta Novo mesto zaprosil za soglasje za izvedbo rednih vzdrževalnih del na cerkvi sv. Lenarta - frančiškanski cerkvi (obnova kritine in popravilo ostrešja). Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto (dalje Zavod) je soglasje izdal dne 23.1.1984. Jeseni 1987 je Zavod poslal vsem župnijskim uradom na območju delovanja (občine Brežice, Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje) dopis, v katerem jih je poprosil za informacije o načrtovanih delih na stavbah sakralne dediščine v obdobju med leti 1988 - 1990. Namen dopisa in tako dobljenih informacij je bilo načrtovanje in usklajevanje dela konservatorjev Zavoda.

Kot odgovor na poslani dopis smo 9. novembra 1987 prejeli od frančiškanskega samostana in Župnijskega urada sv. Lenart Novo mesto obvestilo (dalje Župnijski urad), da bodo med drugim urejali tudi "prehod iz Antonove v karmelsko kapelo v cerkvi sv. Lenarta s prebojem dveh zunanjih zidov, popravljali strehe in zamenjali opeke na cerkvi sv. Lenarta v Novem mestu".

Zavod je 26.11.1987 izdal Župnijskemu uradu ponovno soglasje za popravilo strehe in zamenjavo opeke in postavljal zahtevo, da se ga o nameravanih delih obvesti vsaj en teden pred pričetkom. Župnijski urad je Zavod obvestil, ko so bila dela že v polnem teku.

Župnijski urad je 26. januarja 1989 zaprosil Zavod za potrebne nasvete pri urejanju prezbiterija v cerkvi sv. Lenarta in prehoda iz kapele sv. Antona v karmelsko kapelo. V dopisu je omenjeno, da so "pričeli že z idejnim projektom in zato potrebujemo vaše mnenje, in sicer: kaj je potrebno obdržati v sedanjem prezbiteriju, kakšna naj bo nova poslikava (strop, rebra, stene), kakšen naj bi bil nov kamnit tlak v prezbiteriju, mnenje o prehodu iz kapele sv. Antona v karmelsko kapelo."

Zavod je na prejeti dopis izdal 2.3.1989 Smernice za ureditev prezbiterija v župnijski cerkvi sv. Lenarta in prehod iz kapele sv. Antona v karmelsko kapelo (dalje Smernice) in v njih podal načelna izhodišča:

V prezbiteriju naj se obdrži kamnit neogotski oltar in stopnice, ki vodijo do njega, lesene neogotske klopi se prestavi na bolj ustrezno mesto. Pri oblikovanju novih sedežev se ohrani obliko in dekoracijo obstoječih, za potrebe ministrantov se lahko oblikujejo (po potrebi) dvo-, tro- ali več sedi, ohrani se kamnit okvir vrat v zakristijo. Opozorili smo na sondiranje, ki bo dalo odgovor o poslikavi stropa,

sten in reber prezbiterija. Za tlak v prezbiteriju smo predlagali, "da se ohranijo obstoječe ploščice v vzhodni polovici prezbiterija. Na delu, kjer je sedaj beton, se položijo nove ploščice, ki ohranijo obliko, velikost in vzorec obstoječih. V primeru, da to ni mogoče, pride v poštev enobarven kamnit tlak: črne plošče istih dimenzij kot v ladji. Pri posegih v talne površine prezbiterija je obvezen arheološki nadzor.

Mnenje o prehodu iz kapele sv. Antona v karmelsko kapelo: povezava obeh kapel je mogoča, a s tem daje cerkev (pa tudi cel samostanski kompleks) več možnosti za morebiten nezaželen obisk. Povezava med obema kapelama naj bo čim bolj enostavna in nemoteča, narejena v lahkem, prosojnem materialu, npr. pleksi steklo. Prostor, ki še ostane na zunani strani, se z železnima stebričema loči od cestne površine. Opozarjam, da mora preboj v karmelski kapeli upoštevati historično (srednjeveško) substanco ladje in je ne sme poškodovati; mogoča je njena prezentacija.

Prav tako pride v poštev tudi prezentacija strukture zidu ladje med obema kapelama, seveda po predhodnem sondiraju ometov in zidov. Ker je zunanja stena karmelske kapele zelo debela, daje slutiti, da gre v njeni osnovi morebiti za del obzidja, dokončen odgovor bo dal le sondiranje ometov in zidave. Še enkrat ponavljamo, da je povezava med obema kapelama mogoča, odpira pa se vprašanje, koliko je tudi smiselna in potrebna.

Vsekakor pa mora katerikoli projektant upoštevati, da je to edino mesto v kompleksu cerkve, kjer je mogoča raziskava (hkrati tudi dokaz) o srednjeveškem poreklu cerkve sv. Lenarta in njeno prezentiranje. Povezava med obema kapelama mora biti čim bolj nevisljiva, projektirana in izdelana korektno in s posluhom za vrednotenje historičnega mestnega jedra in samostanskega kompleksa. Načrti za opremo prezbiterija, povezavo obeh kapel in izdelavo morajo biti potrjeni na Zavodu, na podlagi sondiranja ometov v prezbiteriju pa se bo odločilo o njegovi prezentaciji."

V letu 1987 so se pričeli dogovori o ureditvi in odpiranju samostanske knjižnice za javnost. Zavod je med drugim predlagal tudi izdelavo fotogrametričnega posnetka samostanske cerkve sv. Lenarta in fasad samostana (delne meritve samostana je Zavod organiziral in financiral že 1988 in tako dopolnil posnetek konvikta iz 1984).

Na podlagi ogleda in ponudbe, ki jo je pripravil Zavod za fotogrametrijo pri Geodetski fakulteti Univerze v Zagrebu, je Župnijski urad februarja 1989 naročil izdelavo posnetka za cerkev sv. Lenarta. Že naslednji mesec je bilo naročilo preklicano, saj bi stroške projekta morali v celoti poravnati sami brez družbene soudedežbe. Ker sodi frančiškanska cerkev med najpomembnejše sakralne stavbe v Sloveniji, a nima tehnične dokumentacije, je Zavod namesto samostana naročil in financiral izdelavo fotogrametričnega posnetka in tako dopolnil že opravljene meritve samostanskega kompleksa.

V Oznanilih, ki jih izdajajo novomeške župnije Kapitelj, Klošter in Šmihel, je 11. februarja 1990 izšlo obvestilo, da se anketni natečaj za nov oltar v frančiškanski cerkvi "podaljša do prve postne nedelje. Tako bodo širje arhitekti pripravili svoje zamisli za preureditev obnovo..."

Na natečaju je bil po mnenju faranov najbolj ustrezен idejni projekt inženirja Kvaternika. Ker pa idejni projekt ni mogel biti realiziran brez natančnejšega arhitekturnega posnetka, ta pa je bil še v izdelavi, se je Župnijski urad odločil, da bodo počakali na njegovo dokončanje.

Vjeseni 1990 za zavod v okviru na Sekretariatu za kulturo RS prijavil tudi frančiškanski samostan s cerkvijo. Vloga je bila zavrnjena.

Ko je bil v decembru 1990 izdelan, je bil na intervencijo Župnijskega urada v začetku januarja 1991 dostavljen en izvod fotogrametričnega posnetka na ozalitni kopiji frančiškanskemu samostanu. Posnetek zajema: tloris, vzdolžni presek, severni vzdolžni presek preko kapel, tri horizontalne preseke, načrte fasad (tri projekcijske ravnine) in posebej gotski prezbiterij.

Ker je fotogrametrični posnetek prva arhitekturna dokumentacija frančiškanske cerkev, smo 12.1.1991 v telefonskem pogовору запросили Republiški zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine (dalje Zavod RS), da skliče strokovni svet, ki bi ob posnetku pregledal že izdane Zavodove Smernice, si ogledal cerkev, v pogовору z investitorjem (Župnijski urad oziroma frančiškanski samostan) in projektantom (ing. Kvaternik) pa zavzel načelna izhodišča za obnovo.

Ko smo predali arhitekturni posnetek cerkve Župnijskemu uradu, je sledilo več telefonskih pogоворов. Tako smo izvedeli, da naj bi se 19.1.1991 v samostanu oglasil projektant in prevzel dokumentacijo. V pogовору 21.1.1991 smo izvedeli, da je samostan sicer posredoval Zavodove Smernice projektantu, vendar ta načrtuje lastno ureditev. V njegovih pogоворих z dr. Emilijanom Cevcem je bilo dogovorjeno, naj bi zaenkrat glavno pozornost posvetili spremembam pevskega kora: novi ograji, znižanju hodne površine in odstranitvi šestih stebrov, ki so prislonjeni k podpornim konzolam. Arhitekt je predlagal tudi ureditev talnega gretja v ladji in s tem povezano dvigovanje kamnitega tlaka, brušenje posameznih plošč in po končanih delih njihovo namestitev na prvotno mesto. Ker je znano, da je pod tlakom večje število grobnic, naj bi naredili na primerem kraju sonde, ki bi pokazale njihovo globino.

Ker je predstavnik Župnijskega urada trdil, da hranijo v arhivu risbo z vrstanimi grobnicami, smo ga poprosili, naj jo posodi. Že naslednjega dne je sporočil, da risbe nimajo, grobnice pa so naštete v Furlanovi knjižici o frančiškanskem samostanu, ki so jo posodili dr. Cevcu. V pogоворих je tudi povedal, da globje kot 30 centimetrov (to je potrebna globina za namestitev talnega gretja) ne bodo pustili kopati (mišljeno je bilo arheološko izkopavanje v ladji).

Ker je Župnijski urad želel urediti talno gretje, s tem pa je (po našem mnenju) povezano obvezno predhodno arheološko izkopavanje, smo po pogовору tudi pisno zaprosili Zavod RS za strokovno preverjanje že v letu 1989 izdanih Smernic in za mnenje o ureditvi talnega gretja. Obvestili smo jih tudi o načrtovani spremembni pevskega kora ter zaprosili za pomoč oz. sodelovanje pri pregledu in oceni projektne dokumentacije takrat, ko jo bomo dobili na vpogled. Njihovega pisnega odgovora nismo dobili. Tedanji direktor dr. Marijan Slabe pa je vendarle aktivno sodeloval pri kasnejšem ogledu strokovnega sveta pri Zavodu RS za varstvo zaravne in kulturne dediščine.

Ker so se v Župnijskem uradu večkrat sklicevali na sodelovanje ing. Kvaternika z dr. Cevcem in na njuno medsebojno usklajevanje mnenj, smo z dopisom 5.2.1991 tudi mi zaprosili dr. Cevca za njegovo mnenje o obnovi oz. urejanju prezbiterija. V vednost smo mu poslali dopis Župnijskega urada in Zavodove Smernice. Njegovega pisnega odgovora, žal, nismo dobili.

V pogовору 11.2.1991 je predstavnik Župnijskega urada povedal, da razmišljajo o tem, da bi prestavili stranski vhod iz križnega hodnika v cerkev. Sedanjega bi zazidali in odprli novega, ki bi prebil južno steno ladje pod pevskim korom tam, kjer je nameščen spovedni kabinet. Po statikovem mnenju je to mogoče. Odprli bi tudi zahodni krak sedaj zazidanega križnega hodnika in tako dobili prostor za prodajo knjig, hkrati pa bi lahko prezentirali ostanke križnega hodnika.

V petek 15.2.1991 je ob zaključku delovnih ur prinesel predstavnik Župnijskega urada Zavodu načrt za spremembo pevskega kora z dopisom, v katerem obvešča, da bodo z deli pričeli v pondeljek 18.2.1991. V pogовору je odločitev potrdil. Ker smo bili takrat telefonsko že obveščeni, da je Zavod RS sklical strokovni svet za 27.2.1991, smo mu to tudi povedali in ga poprosili, da bi z deli počakali toliko časa, dokler ne uskladimo našega mnenja, njihovih želja in načrtov ter stališč strokovnega sveta. Odšel je trdno odločen, da bodo z deli začeli v pondeljek 18.2.1991. Na priporočilo g. prošta iz Novega mesta sem naslednji dan po telefonu poklicala provinciala frančiškanskega reda, mu razložila problem in tudi nadaljnje uradne postopke, ki jih bo ubral Zavod. Obljubil mi je, da bo skušal

vplivati na vodstvo frančiškanskega samostana oz. Župnijskega urada.

Strokovni svet, ki ga je sklical Zavod RS, se je v sestavi predsednik dr. Marijan Slabe, člani dr. Nace Šumi, inž. Stojan Ribnikar (dr. Cevc je bil službeno zadržan) sestal v Novem mestu 27.1.1991. Investitor in projektant sta bila povabljena, a se sestanka nista udeležila (brez opravičila). Direktor in konservatorka Zavoda sta predstavila problem, člani sveta so si ogledali tudi cerkev. Tu pa so bili neprijetno presenečeni, saj so bila dela na pevkem koru v polnem teku, predstavnik Župnijskega urada, ki je pomagal delavcem, pa se z njimi ni bil pripravljen pogovarjati. Med ogledom so bili najdeni v ruševinah, ki so jih odvažali iz cerkve, kamnitni fragmenti gotskega oboka. Konservatorji Zavoda so jih kasneje odnesli, drugi dan pa prejeli obvestilo, da Župnijski urad smatra, da so kamni ukradeni. Po opravljenem ogledu je izdala komisija naslednja navodila za tekoče delo: "Brez poprej omenjenega širšega programa, ki bi lahko predvidel tudi rekonstrukcijo ladje, ni dovoljeno posegati v talno ploskev, saj bo treba tla po arheološki metodi raziskati. Znano je, da je pod tlakom cel sistem grobnic, ki bi jih lahko pri neprapravljenem posegu uničili, saj so neponovljiva vrednota mesta in Dolenjske. Nameravani prehod skozi obe kapeli do kapele karmelske Matere Božje je sicer mogoč, ker ne pomeni velikih motenj v organizaciji prostora, vsekakor pa na zunanjji strani terja zahtevno oblikovanje. Za to si je potrebno pridobiti soglasje Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu.

Komisija podaja omenjene predloge zato, da bi omogočili čimvečjo uveljavitev umetnostnih kvalitet, ki jih z dosedanjimi deli izničujejo.

Komisija z začudenjem ugotavlja, da upravitelj, ki izvaja dela, nima gradbenega dovoljenja niti soglasja Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Ker gre za posege take vrste, za katere je potrebno pridobiti soglasje, predlagamo gradbeni inšpekciji, da do nadaljnjega dela ustavi.

Ni mogoče prenašati, da danes, ko si prizadevamo za zakonito ravnanje vseh organov v novem sistemu, toleriramo tako neodgovorno ravnanje".

Še isti dan je Zavod zaprosil Upravo inšpekcijskih služb v Novem mestu, da "preveri ali potekajo dela v notranjosti cerkve sv. Lenart z ustreznou dokumentacijo in dovoljenji."

Naslednji dan 28.2.1991 si je gradbišče ogledal gradbeni inšpektor in izdal Odločbo, v kateri je ugotovil, da mora: "investitor Župnijski urad sv. Lenarta v Novem mestu takoj po prejemu te odločbe ustaviti vsa dela v cerkvi sv. Lenarta v Novem mestu, katera opravlja brez gradbenega dovoljenja; ustavitev del trajala toliko časa, dokler si investitor ne pridobi gradbenega dovoljenja; stroškov postopka ni; pritožba zoper to odločbo ne zadrži izvršitve odrejenega ukrepa." V obrazložitvi je tudi navedeno, da se je "investitor z ugotovitvami gradbene inšpekcije v celoti strinjal in podal izjavo, da bo takoj prekinil dela do pridobitve ustreznih soglasij in dovoljenj ter si pridobil potrebna soglasja in dovoljenja."

Toda dela so tekla dalje. Direktor Zavoda je zato pripravil dopis in ga v petek, soboto in nedeljo delil vernikom, ki so prihajali k bogoslužju. V Dolenjskem listu dne 7.3.1991 sta dva člana verske skupnosti javno odgovorila na njegovo pismo. V naslednji številki istega tednika je Zavod pojasnil podrobnosti.

Zapisnik ogleda Strokovnega sveta 27.2.1991 je Zavod RS poslal v vednost mag. Vladimirju Mušiču, ki je bil nosilec naloge Izdelava prostorskih ureditvenih pogojev in programa prenove historičnega mestnega jedra Novega mesta. V odgovoru mag. Mušič "v celoti podpira stališča izražena v zapisniku", opozarja "pa tudi na veliko problematičnost posega v obe stranski kapeli" in se vprašuje "o potrebnosti tega posega in hkrati resno obsoja nezakonitost začetnih del".

Zavod je na željo Zavoda RS 18.3.1991 pripravil kratko poročilo o poteku dogodkov s potrebnimi prilogami (prijava inšpeksijskim službam, odločba urbanističnega inšpektorja, pismo objave iz Dolenjskega lista), ki naj bi služilo kot osnova za pogovo dr. Marijana Slabeta s provincialom frančiškanskega reda.

Dne 26.3.1991 je Zavod prejel vlogo za izdajo soglasja za dozidavo in legalizacijo kora cerkve sv. Lenarta, ki jo je poslal Zavod za družbeno planiranje in urbanistično načrtovanje (dalje ZDPUN) občine Novo mesto. Tri dni kasneje je poslal dopolnjeno vlogo.

Kot svoje pogoje je postavil vodilo, da je "obvezno izhodišče za idejni projekt, ki ga obravnava lokacijska dokumentacija, konservatorski program pristojnega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine". Mnenje ZDPUN pa je bilo, "da je predvideno začeto gradnjo potrebno uskladiti s temelji urbanistične dokumentacije in smernicami pristojnih institucij, ki pripravljajo ustrezone strokovne podlage".

Zanimivo je, da je ZDPUN obravnaval ureditev prehoda med Antonovo in karmelsko kapelo s "konstrukcijo v jeklu in steklu (nezrcalno)". Taksne so tudi smernice Zavoda iz l. 1989, ne torej v masivni gradnji, kot jo je načrtoval projektant 1991. Kot prilogo k vlogi za izdajo soglasja za dozidavo in legalizacijo kora je ZDPUN priložil fotokopijo dopisa, ki jo je 28.2.1991 nanje naslovil Župniški urad in zadeva vlogo "za adaptacijsko dovoljenje pevskega kora in prehod iz Antonove v karmelsko kapelo". V njej se sklicuje, da je bil načrt obnove kora in "tehnična dokumntacija iz izračuni statike" izročen Zavodu v potrditev 15.2.1991 in ker se ta do 25.2.1991 na ponovno prošnjo "ni odzval niti pozitivno, niti negativno, smo z deli že začeli." Niti besede o obisku strokovnega sveta Zavoda RS niti o njegovih predlogih, niti o gradbeni inšpekciji, ki je isti dan ustavila dela.

Kot priloga dopisu je bilo priloženo mnenje, ki ga je 24.2.1991 o prenovi kora, "preboja sten Marijine, Antonove in karmelske kapele in preboja izpod kora na hodnik atrija k Lurški kapeli izdal frančiškanski provincialat. Ta je na seji definitorja "skupaj s člani komisije za umetnost pri Tajništvu za gospodarske zadeve, izdajateljsko dejavnost in umetnost" pregledal načrte inž. Kvaternika in jih podprt, "ker se nam zdijo strokovno utemeljeni". Istočasno je komisija župniku svetovala, "da uredi vse s pravnimi predpisi in Zavodom."

Zanimivo je, da se frančiškanskemu samostanu, ki nastopa kot investitor, vlogi za legalizacijo ni zdelo potrebno priložiti Zavodovih Smernic. Res je, da v njih ni besede o spremembni pevskega kora, saj to takrat še ni bilo zanimivo, je pa mnenje o preboju kapel.

Istega dne, 29.3.1991, je Zavod dobil v vednost soglasje Krajevne skupnosti (dalje KS) Center, ki ga je poleg soglasja Komunale in Zavoda zahteval ZDPUN. V njem se KS Center strinja s predvidenim urejanjem notranjosti cerkve in daje soglasje k predvideni dozidavi oz. povezavi kapel, a "izvedba mora biti usklajena s pogoji, ki jih narekuje Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v skladu z zasnovno mestnega jedra."

Po pogovoru direktorja Zavoda RS s provincialom frančiškanskega reda, je bil za 5.4.1991 ponovno sklican strokovni svet. Sestavljeni so ga: dr. Marijan Slabe, predsednik in člani: dr. Stane Bernik, dr. Emilijan Cevc, dr. Iva Curk, dr. Nace Šumi, prisotna sta bila provincial p. P. Vovk in župnik pater Peter Lavrih, iz Zavoda pa kot prvič Jovo Grobovšek in konservatorka Marinka Dražumerič ter v.d. D. Breščak; inž. Stojan Ribnikar se je opravičil. Komisija je potrdila zapisnik strokovnega sveta, ki je bil 27. februarja 1991, in posebej izpostavila sledeče:
 - investitor bi si moral zastaviti višje cilje v smislu celovite obnove in raziskave spomenika, ki bi bistveno prispevali h kulturni in estetski kvaliteti spomenika;
 - na podlagi lokaliziranih arheoloških sond v tlaku ladje in pred cerkvijo naj bi se

pripravil dolgoročni program za obnovo cerkve;

- glede preboja in urejanja prehoda v kapelah v severnem delu cerkve komisija predlaga optimalno spomeniškovarstveno rešitev, in sicer, da se za dostop v kapelo uporablja že obstoječi prehod iz prezbiterija.

Če investitor ne sprejme optimalne rešitve, naj se prehod v kapelo projektira z vso občutljivostjo stavbnega plašča severne zunanjščine cerkve. Nikakor ni sprejemljiv projekt prehoda, ki je bil predložen komisiji, saj gre za agresiven poseg v tektoniko objekta;

- glede novega prehoda iz samostanskega kompleksa v cerkev pod korom daje komisija pozitivno mnenje."

Dne 18.4.1991 je Zavod prejel fotokopijo dopisa, ki ga je Župnijski urad poslal Zavodu RS in v katerem glede na pogovore o predhodnem sondiranju tlakov v cerkvi ter ugotavljanja prvotnega nivoja hodne površine in nivoja grobnic na sestanku strokovnega sveta 5.4.1991 ugotavlja, da "s strani novomeškega Zavoda do danes ni bilo odziva v zvezi z našo pripravljenostjo, da bi dopustili in sodelovali pri poskusni sondi za ugotovitev nivoja in temelja stebrov v cerkvi. Danes mi telefonsko odgovori sam direktor Zavoda g. Jovo Grobovšek, da sedaj za to nimajo časa, ker imajo drugo delo. Če gre za tako pomemben gotski spomenik, kot se s strani stroke predvideva, potem bi čas moral biti. Zato ponovno predlagam, da pošljete iz Ljubljane ustrezne strokovnjake za ugotovitev nivoja in stebrov. Čas izkopa je lahko od pondeljka do sobote. V tem času bomo bogoslužje že kako uredili, za nedeljo pa mora biti cerkev redno uporabna.

To vam sporočam zaradi posluha do raziskav, ki jih želite opraviti. Če nimate namena tega v najkrajšem času storiti, bomo nadaljevali s polaganjem talnega gretja, potem so pa raziskave v tlaku zapečatene."

Dne 28.11.1991 je Sekretariat za varstvo okolja in urejanje prostora občine Novo mesto obvestil Zavod, da izdaja lokacijsko dovoljenje "za dozidavo in legalizacijo kora cerkve sv. Lenarta v Novem mestu." V njem navaja soglasje sanitarno inšpekcije, izdano 5.6.1991 soglasje požarne inšpekcije, izdano istega dne. Ugotavlja, da je "lokacija skladna s prostorsko ureditvenimi pogoji za območje jedra Novega mesta ter družbenim planom občine Novo mesto za obdobje 1986 -1990". Ugotovil je tudi, "da je predložena vsa potrebna dokumentacija v zvezi s 53. členom Zakona o urejanju naselij in drugih posegov v prostor."

In za zaključek: povezava med karmelsko in Antonovo kapelo je bila pozidana po arhitektonskih načrtih že v začetku leta 1991, pevski kor legaliziran, odstranjevanje tlaka pa se je nadeljevalo dalje.

Meta Černič Letnar, Jedert Vodopivec

Trajnost in obstojnost papirja kot nosilca kulturne dediščine

Povzetek

Trajnost in obstojnost gradiva na papirju ni bila podrobneje raziskana do pred nekaj leti, ko je začel industrijsko izdelan papir kazati vedno večje znake poškodovanosti. Spoznanje v svetu, da večina gradiva iz 20. stoletja, ki ga branijo knjižnice in arhive, ne bo uporabno v 21. stoletju, je prisililo odgovorne, da prisluhnejo strokovnjakom in ukrepajo za njegovo obranitev naslednjim rodovom.

Eden izmed osnovnih in morda tudi najcenejših načinov zaščite pisanega, tiskanega in risanega sporočila je izbor najustreznejšega papirja kot obstojnejšega nosilca zapisa. Vrednotenje kakovosti pisalnih in tiskovnih papirjev glede trajne obstojnosti so tudi v svetu še v razvojni fazi - obstajajo posamezna priporočila, ki pa jih bodo morali v bližnji prihodnosti točneje opredeliti tako uporabniki kot izdelovalci in predelovalci papirja. Tem se moramo čimprej pridružiti tudi v Sloveniji.

Paper as a cultural heritage preservation medium

Summary

The stability of documentary material recorded on paper was not seriously investigated until a few years ago when manufactured paper began to show signs of increasing decay. The realization worldwide that most of the 20th century material kept in libraries and archives will not be usable in the 21st century compelled those responsible to pay due attention to the warnings of expertise and take measures to preserve the material for generations to come.

One of the basic and maybe the cheapest ways of protecting the written, printed and drawn messages is to choose the most convenient type of paper as a medium of greater durability. The evaluation of the quality of the writing and printing types of paper from the aspect of their durability is in the initial phase in the world. There exist certain recommendations which will have to be elaborated upon in the near future by paper users and paper manufacturers alike. Slovenia must join in this effort as soon as possible.

The durability and permanency of collection on paper has not been seriously investigated until few years ago when it happened that the industry made paper began to show the sign of great damage. Worldwide recognition of the fact that the major part of the material from the 20th century stored in libraries and archives will not be able to be used in the 21st century forced the responsible to listen the experts' warnings and to take steps to preserve the heritage for the descendants.

One of the basic and perhaps the most economic ways to preserve the written, printed and drawn messages is to choose the most convenient paper as the durable record carrier. Evaluation of properties of permanent durable writing and printing papers are still being developed in the world - there exist certain recommendations which will have to be defined more precisely in the nearest future by the endusers as well as by the papermakers and converters. We, here in Slovenia have to join them as soon as possible.

Uvod

Skrb za pravilno hranjenje in zaščito nastajajočega znanja je stara kot je staro samo znanje. Vsa obdobja v zgodini pa temu niso bila enako naklonjena. Z industrijsko revolucijo v 19. stoletju, še posebej pa z informacijsko revolucijo v tem stoletju postaja varovanje zapisov zelo celovit in večkrat že težko obvladljiv problem. Celotno človeško znanje zbrano do leta 1900 se je v prvi polovici tega stoletja podvojilo. Do naslednje podvojitve pa je prišlo že leta 1960. Del teh informacij je shranjenih v arhivih, knjižnicah in muzejih.

Izjemen razvoj novih tehnologij, zlasti tiskarske, komunikacijske in računalniške, ki povzročajo informacijsko revolucijo in prehod v informacijsko družbo, pogojujejo nenehno rast informacij in znanj na novih materialih, kar ne pomeni vedno tudi kvalitete. Zаписи sedaj niso hranjeni več samo na papirju, kot na prevladujočem nosilcu informacij, temveč tudi na drugih novih materialih. To problem samo še dodatno otežuje. Pogosto so novi zapisi glede trajnosti veliko slabši od klasičnega nosilca - papirja in včasih tudi težje dostopni zaradi hitre spremenljivosti tehničnih pomagal, s katerimi lahko take zapise sploh uporabimo. Prav zaradi naštetih težav ostaja papir še vedno zelo zanimiv nosilec informacij. Žal pa se zaradi velikega povpraševanja po ekonomsko dostopnem papirju znižuje kakovost in s tem njegova obstojnost.

Starejše gradivo, nastalo nekje do sredine 19. stoletja, ima za pisno podlogo ročno izdelan papir iz kvalitetnih surovin, vlaknin, polnil, klejiv, zato je takšen papir še danes zelo dobro ohranjen. Najpogosteje, predvsem mehanske poškodbe na takšnem gradivu so zunanje narave, in sicer:

- prepogosta in neustrezna uporaba,
- zlaganje ali polaganje v pretesno embalažo, predale ali police,
- podlepljanje s papirnatimi trakovi, pri čemer so uporabljenia sintetična in nerezverzibilna lepila.

Dokaj pogoste so tudi poškodbe zaradi neprimernega hranjenja gradiva, predvsem v vlažnih prostorih, kot so kleti, podstrehe in drugi neizolirani prostori. Takšna je usoda predvsem arhivskega gradiva, ki v času, ko gradivo ni več v uporabi za tekoče namene, ni pa še prevzeto v ustrezna arhivska skladišča, čaka na to v neprimernih vlažnih in zapaščenih prostorih.

Poškodbe, ki jih opazimo, so neprimerno bolj zaskrbljujoče na mlajšem gradivu. Skoraj praviloma je takšno gradivo, še posebej tisto na papirju slabše kvalitete, ki ima več lesovinskih vlaken in je kislo klejeno, dobesedno preperelo.

Zaradi vlage in onesnaženosti v okolju prihaja do razgradnje neceluloznih primesi in dodatkov v papirju ter do kislih razgradenj produktov, ki se nadalje razgrajujejo v celulozne molekule. Vzposeeno s tem procesom prihaja tudi do plesnenja. Razgradni produkti vplivajo na hidrolitske in oksidativne procese razgradnje celuloznih molekul. Poleg tega ostajajo na papirju še sledi micelijev, ki se jih žal ne da odstraniti z modernimi konservatorskimi in restavratorskimi postopki.

Delavci v arhivih, knjižnicah in sorodnih ustanovah opažajo, da pisano, tiskano ali na papirju risano gradivo v zadnjih sto letih kaže resne poškodbe, tudi če je bilo hranjeno v primernejših pogojih. Spremembe v tehnološki izdelavi papirja lahko takšno uničenje korenitoupočasni.

Velik del tega gradiva na papirju slabše kakovosti je po zakonu kulturna dediščina. Takšno gradivo polni arhive, knjižnice in druge sorodne ustanove. S tem se odpira zaenkrat še ne povsem rešljiv problem njegovega trajnega hranjenja.

Na diapositivih je prikazano nekaj primerov slabo in bolje ohranjenega gradiva starejšega in novejšega datuma, ki je hranjeno v Arhivu Slovenije.

Notranji in zunanji dejavniki, ki vplivajo na trajno obstojnost papirja

1. Surovine za izdelavo papirja

1.1. Vlaknine in postopki pridobivanja vlaknin

Kot osnovno surovino moderne izdelave papirja se v 95 % uporablja les. Iz tabele 1 je razvidno, da je osnova za izdelavo trajnega papirja v prihodnosti v osnovni surovini. Vlaknine iz lesa so sestavljene v glavnem iz celuloze, hemi celuloz, lignina in ekstraktivnih snovi, v primerjavi z bombažnimi vlakninami, ki vsebujejo v glavnem samo celulozo in ekstraktivne snovi. V tabeli 2 je prikazana kemijska sestava lesa v primerjavi z nebeljeno celulozo, ki vsebuje več celuloze in hemiceluloz. Pri proizvodnji celuloze z večjim izkoristkom se zmanjša trajnost iz teh surovin izdelanega papirja. Takšna celulozna vlaknina namreč vsebujejo poleg oksidirane celuloze in hemiceluloz še lignin in ekstraktivne substance (Tabela 3). Papirji, izdelani iz celuloze visokega izkoristka, so relativno neobstojni glede na učinkovanje svetlobe, vlage, temperature, kislih snovi in onesnaževanja zraka. Zanimiv je vpliv vlaknin, pridobljenih po mehanskem postopku na trajno obstojnost papirja. Prav tako pa tudi lastnosti celuloze, pridobljene po sulfitnem oz. sulfatnem postopku. Glede na kemijsko sestavo, razliko med uporabo vlaken iglavcev in listavcev so razlike v proizvodnji celuloznih vlaknin močno opazne. Kot vidimo iz tabele 3, je sestava posameznih vlaknin glede na vsebnost hemiceluloz zelo odvisna od tehnološkega postopka pridobivanja in vrste lesa.

Glukomanan in glukoronoksilan sta osnovni vrsti hemiceluloz, ki vplivata na elastičnost papirja. Sulfatna celuloza vsebuje več glukoronoksilana kot glukomanana v primerjavi s sulfitnim postopkom. Hemiceluloze so tisti sestavni del, ki povzročajo naraščajoče staranje papirja. Pri tem se poviša tudi kislota papirja in vpliva na odpornost polisaharidnih snovi vlaknin. Na vprašanje, katera celuloza je bolj obstojna, sulfitna ali sulfatna, obstojajo nasprotujoča si mnenja. Rezultati posameznih raziskav v svetu kažejo, da so papirji, izdelani iz čistih vlaknin - z visoko vsebnostjo alfa celuloze, odporni proti staranju. Tudi če je papir izdelan iz sulfitne celuloze, ki vsebuje več alfa celuloze, je trajnejši kot papir iz sulfatne celuloze. Poskusi glede staranja so pokazali, da se sulfitna celuloza iz lesa jelke veliko hitreje stara kot sulfatna celuloza iz borovega lesa. Nadalje je tudi ugotovljeno, da je sulfitna celuloza veliko bolj občutljiva na velike temperaturne spremembe. Celuloza in hemiceluloza se pri sulfitnem izmetu kislo katalitsko hidrolizira, pri čemer stopnja polimerizacije občutno pada. Spremembe potekajo od notranjosti lamele proti zunanjosti in prizadenejo osnovno celico. Zato prihaja do razgradnje osnovne zgradbe celuloze, medtem ko se hemiceluloze še hitreje razgradijo. Tudi pri sulfatnem postopku se z učinkovanjem alkalij celuloza podobno hidrolitsko razgradi kot pri sulfitnem postopku. Proses razgrajevanja poteka še hitreje s pomočjo lužnatih sredstev, ki delujejo kot oksidacijska sredstva. Podobno se dogaja s hemicelulozami. Na splošno lahko ugotovimo, da vsebuje sulfatna celuloza več hemiceluloz v primerjavi s sulfitno. Poleg tega pa pri sulfitni celulozi karobnilne skupine močneje vplivajo na spremembo barve papirja.

1.2. Beljenje

Za beljenje celuloznih vlaken se uporabljajo različna belilna sredstva, od kloriranja do oksidativnega beljenja. Za kloriranje se uporablja elementarni klor, za oksidacijo vodikov peroksid, natrijev peroksid, klordioksid, alkalikloridi oz. hipokloridi.

Namen beljenja je pridobiti bolj bela celulozna vlakna in tudi višjo optično obstojočnost papirja. Med belilnimi kemikalijami povzročata klordioksid in alkaliklorid oksidativno razgradnjo celuloze v manjši meri kot klor in hipoklirit, ki vplivata na nastanek karbonilnih skupin v celulozni molekuli. Ta povzroča oksidativno razgrajevanje celuloze in velike spremembe v barvi. Mehanizem tega delovanja pospešujejo kovinski ioni iz ozračja, kot so baker, kobalt, mangan in železo. Za trajne oz. obstojne papirje je priporočljivo v zadnji belilni stopnji uporabiti klordioksid ali alkaliklorid. Še večjo obstojočnost vlaknin pa dosežemo z uporabo natrijevega borhidrida ali vodikovega peroksida.

1.3. Polnila

Pomembnejša polnila, ki se uporablajo v papirni industriji, so barijev sulfat, kaolin, cinkov oksid, talk, titandioksid in kalcijev karbonat. Glede na trajnost papirja in z njim povezano kislinsko obstojočnost je uporaba kalcijevega karbonata kot polnila v papirništvu vedno bolj priporočljiva. V primerjavi z drugimi polnilili je zaradi svoje alkalnosti veliko primernejši za izdelavo visoko trajnih papirjev. Cinkov in titan dioksid delujeta pod vplivom svetlobe in temperature kot pospeševalca pri oksidativni razgradnji celuloze, kar povzroča slabšanje mehanskih vezi vlaknin in spremembe v optičnih lastnostih. Za preprečevanje vplivov zunanjih dejavnikov razgradnje, še posebej žveplovega dioksidu, je smiselno papir zavarovati s pomočjo pufernih polnil. Zato je najustreznejša uporaba kalcijevega karbonata kot polnila pri izdelavi papirja po alkalnem oziroma nevtralnem postopku.

Optična belilna sredstva, ki jih sedanja papirna industrija veliko uporablja, naj bi se pri izdelavi trajno obstojučih papirjev popolnoma izključila, ker niso svetlobno obstojuča, saj povzročajo porumenitev ali porjavitev papirja. Optične karakteristike papirja, med drugim tudi belina, naj ne bi imele bistvenega vpliva na vrednotenje trajnega papirja.

1.4. Star papir

Glede na naraščajočo uporabo odpadnega papirja lahiko ugotovimo, da na osnovi bolj ali manj nedefinirane sestave izhodnega materiala - odpadnega papirja ne moremo pričakovati, da bomo iz teh surovin pridobili obstojen papir. Pri uporabi starega papirja v povezavi z izdelavo trajnega papirja moramo nujno upoštevati naslednje:

- pri recikliranju prihaja do akumulacije ionov težkih kovin v papirni list,
- postopek deinkanja masivno kemično zaščiti celulozo, pri čemer pa se kvaliteta vlaknin glede na trajnost izredno poslabša.

Glede na poudarjeno lahko rečemo, da je vnos starega papirja kot vlakninske surovine za izdelavo trajnega papirja kategorično odsvetovano.

Tehnološki pogoji izdelave papirja (mletje, priprava snovi, klejenje)

Posamezni avtorji v svojih raziskavah priporočajo izdelavo papirja pri pH papirni suspenziji v nevtralnem področju (pH = 7) in v prisotnosti majhnih količin kalcijevih ionov. Ob tem tudi ugotavljajo, da se trajnost papirja občutno zmanjša s povišanjem mletja.

Klejna sredstva, ki se uporablajo za klejenje papirja, povzročajo delno hidrofobiranje površine vlaken. Ta hidrofobna smolna klejiva se pri umiljenju z dodatkom aluminijevega sulfata pretvorijo v hidrofilno obliko. Problematika klejenja v masi ob prisotnosti aluminijevega sulfata in smolnih klejnih sredstev se je začela kazati ob koncu prejšnjega stoletja. Nestabilnost aluminijevega sultata

v prisotnosti vode vpliva na nastanek proste kislosti v papirnem listu in predstavlja glavni problem kemolitične razgradnje papirne vlaknine. V literaturi najdemo številne raziskave, ki obravnavajo to problematiko.

Veliko izboljšanje trajnosti papirja pomeni izdelava papirja v alkalnem področju. Že leta 1950 je firma Herkules predstavila prve produkte za nevtralno oz. alkalno klejenje pod nazivom Aquapel. Poleg teh klejiv za uporabo v alkalnem področju poznamo danes še druga klejiva na bazi alkilketendimerov in oktadesenil-sucinandidrida.

Izdelava papirja v nevtralnem in alkalnem področju ima, kot je poznano iz dosedanjih praktičnih izkušenj, številne prednosti v primerjavi s klasičnim kislim postopkom, in sicer: manjšo porabo energije, potrebne za mletje vlaknin, zmanjšanje korozijskih učinkov, povišanje mehanskih vezi papirja, uporabo cenejšega kalcijevega karbonata kot polnila v papirju in povečanje odpornosti papirja proti staranju (tabela 4).

Zunanji - eksogeni dejavniki

Negativne vplive vlage, neustrezne temperature in delovanja mikroorganizmov na trajno obstojnost papirja smo na kratko omenili že v uvodnem delu, zato se bomo omejili predvsem na posledice delovanja žveplovega dioksida in vpliva onesnaževanja papirja s težkimi kovinami.

1. Učinkovanje žveplovega dioksida

Negativen vpliv SO_2 na spremembo lastnosti papirja je poznan in splošno uveljavljen že iz tridesetih let, medtem ko je vpliv dušikovih oksidov na trajnost papirja še v fazi preizkušanja.

V posameznih raziskavah so iskali povezavo med absorpcijsko sposobnostjo različnih vrst papirja glede na SO_2 . Večje povezave med navzemanjem SO_2 in surovinsko sestavo papirja niso našli. Najpomembnejša karakteristika papirja, ki vpliva na absorpcijsko sposobnost papirja, je klejenje papirja - papirji, ki so kislo klejeni s smolnimi klejnimi sredstvi ob prisotnosti aluminijevega sulfata so pokazali povišano sposobnost navzemanja SO_2 , ki narašča s stopnjo klejenja.

SO_2 se s pomočjo prehodnih kovinskih ionov katalitsko oksidira v SO_3^{2-} . Kot končni produkt nastaja žveplova kislina. Sposobnost navzemanja SO_2 v papirju je tako odvisna od koncentracije kovinskih ionov v papirju in s tem tudi od sestavine in priprave vlaknin.. Poleg katalitske oksidacije SO_2 v SO_3^{2-} in tvorbe žveplove kisline se en del vezanega SO_2 veže preko keto - in aldehidnih skupin in tvori hidroksilsulfonske kisline; takšne reakcije potekajo predvsem pri slabo očiščenih vlakninah in celulozah visokega izkoristka z visoko vsebnostjo lignina. Vezanje sulfonskih kislin lahko povzroči hidrolitsko razgradnjo celuloze, podobno kot pri delovanju žveplove kisline. Negativen vpliv vezanega SO_2 na trajnost papirja se precej zmanjša, če vsebuje papir alkalna polnila ali alkalne premazne pigmente. Ugotovljeno je tudi, da ima pomembno vlogo vlažnost papirja, ker se navzem SO_2 v vlažnih prostorih močno poveča, podobno se poveča tudi pri povišani temperaturi.

2. Vpliv onesnaževanja s težkimi kovinami

Pomemben dejavnik, ki vpliva na trajnost papirja, je poleg kislega onesnaženega ozračja in surovinske sestave tudi vpliv prehodnih kovinskih ionov. Posebno železo in baker sta poleg mangana zelo učinkovita katalizatorja oksidacije SO_2 v SO_3^{2-} . Ti elementi povzročajo vezanje SO_2 v papirju in s tem oksidativno razgradnjo

celuloze. Papir, izdelan iz recikliranih vlaknin, je po pričakovanju zelo kontaminiran s kovinskimi ioni. Pomemben dejavnik je tudi prah z visoko vsebnostjo železovih ionov. Pri arhiviranju gradiva v knjižnicah in arhivih obstaja tudi možnost degradacije in raztpljanje črnila, ki vsebuje železove ione in bakrove pigmente. Pri raztpljanju se sproži proces, podoben katalitski oksidaciji celuloze pri učinkovanju pigmentov ali črnil.

Zaključek

Premična dediščina, med katero spada po zakonu tudi arhivsko in knjižnično gradivo ter vsa druga dela na papirju, je pomemben del kulturne dediščine vsakega naroda.

Eden izmed osnovnih in morda tudi najcenejših načinov zaščite pisanega, tiskanega in vsakega sporočila je izbor najustreznejšega papirja kot obstojnejšega nosilca zapisa.

Osnovna priporočila za izdelavo trajno obstojnega papirja so prikazana na sliki 2 in 3.

Vrednotenje trajne obstojnosti pisalnih in tiskovnih papirjev so tudi v svetu še v razvojni fazi - obstajajo posamezni standardi in priporočila, ki pa jih bomo morali v bližnji prihodnosti točneje opredeliti tako uporabniki kot izdelovalci in predelovalci papirja. Takim prizadevanjem se moramo čimprej pridružiti tudi v Sloveniji.

Literatura

- Barrow W. J.: Strength and Other Characteristics of Book Papers 1800-1900 Research Laboratory, Permanence/Durability of the Book V, 1967.
- Sobotka W., Banik G.: Postprints 18th IARIGAI Conference 1985, im Druck.
- Sobotka W., Banik G.: Dauerhaftigkeit von Papier-Einflusses durch umweltparameter und Produktionstechnologien Papier aus Oesterreich 6/1987 (32-42). 10/87 (54-59).
- Dessauer G.: Das Papier im Archiv, Das Papier, Heft 11, 1989 (607-625).
- Dusuda M.: Durability of fiber and paper, ISF - 82, August 1985, Japan.
- Ernst M.: Untersuchung des Alterungsverhaltens von Schreib-Druck - und Kopierpapieren, Das Papier, Heft 11, 1989 (616-625).

Tabela 1: Sestava vlakninskih surovin (delež v %)

	les		bombažna vlakna
	iglavci	listavci	
celuloza	43	43	93-96
hemiceluloza	28	38	1-2
lignin	23-33	16-25	0
ekstraktivne snovi	5-8	2-4	3-4
pepel	ca.1	ca.1	pretežno maščobe in voski ca.1

Tabela 2: Kemijska sestava lesa in nebeljene celuloze

	les (%)	nebeljena celuloza (%)
celuloza	43	80 - 90
hemiceluloza	25-35	10-20
lignin	20-30	1-3
ekstraktivne snovi	3-8	0
pepel	ca.1	0

Tabela 3: Kemijske lastnosti beljenja celuloze

	vsebnost celuloza(%)	glukoman	hemiceluloza(%) glukoron oksilan
sulfitna celuloza			
jelka-trda	85	10	5
jelka-mehka	89	7	4
breza-mehka	89	3	8
bukev-mehka	88	3	9
sulfatna celuloza			
bor	81	8	11
breza	73	0	27

Tabela 4: Vpliv izdelave papirja v alkalnem in kislem področju na posamezne tehnološke karakteristike in lastnosti papirja

	alkalni postopek	kisli postopek
fizikalno mehanske lastnosti	višje	nižje
poraba energije	nižja	višja
korozijsa	manjša	večja
poraba vode	manjša	večja
mikrobiološki učinki	večji	manjši
trajna obstojnost papirja	boljša	slabša
ponovna uporabnost	boljša	slabša
vnos polnil	neomejeno	omejeno

Slika 1: Trajna obstojnost papirja

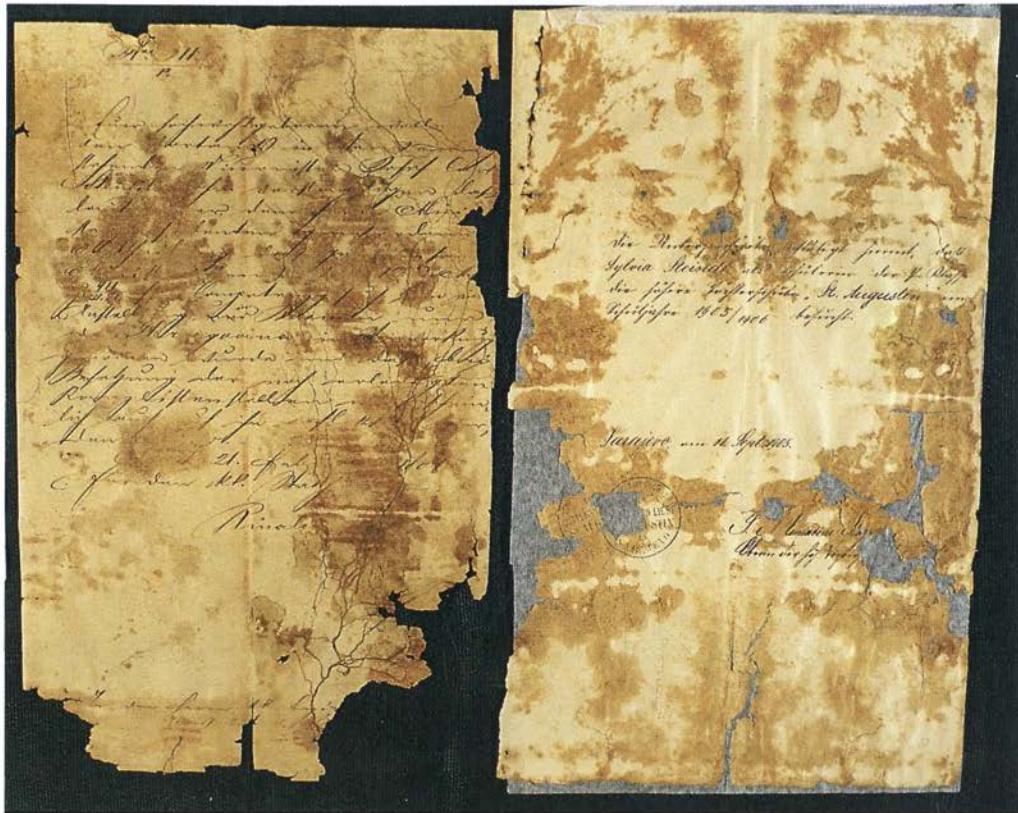
trajna obstojnost papirja

notranji endogeni dejavniki

surovinska sestava	tehnološki pogoji izdelave papirja
vlaknine	mletje
<i>postopki</i> <i>pridobivanja</i>	priprava snovi klejenje
<i>beljenje</i>	<i>-kislo</i>
polnila	<i>-nevtralo</i>
klejiva	<i>-alkalno</i>
star papir	

zunanji eksogeni dejavniki

vpliv vlage
vpliv temperature
učinkovanje
mikroorganizmov
vpliv SO₂
vpliv onesnaževanja s težkimi kovinami

Poškodbe zaradi učinkovanja vlage - pred restavriranjem

Slika 2: Osnovna priporočila trajno obstojnega papirja

1. Neuporaba lesovinskih vlaknin in starega papirja
2. Uporaba alkalnih polnil (CaCO_3)
3. Priporočila pri izdelavi nekislega papirja
-sulfitna ali sulfatna celuloza, dobro oprana, brez ostankov belilnih sredstev,
-beljenje s H_2O_2 , alkalikloridom ali ClO_2
-nevtralno klejenje
-izdelava papirja z nevtralono suspenzijo papirne snovi
4. Mletje vlaknin - čim manj intenzivno

Poškodbe zaradi učinkovanja vlage - po restavriranju

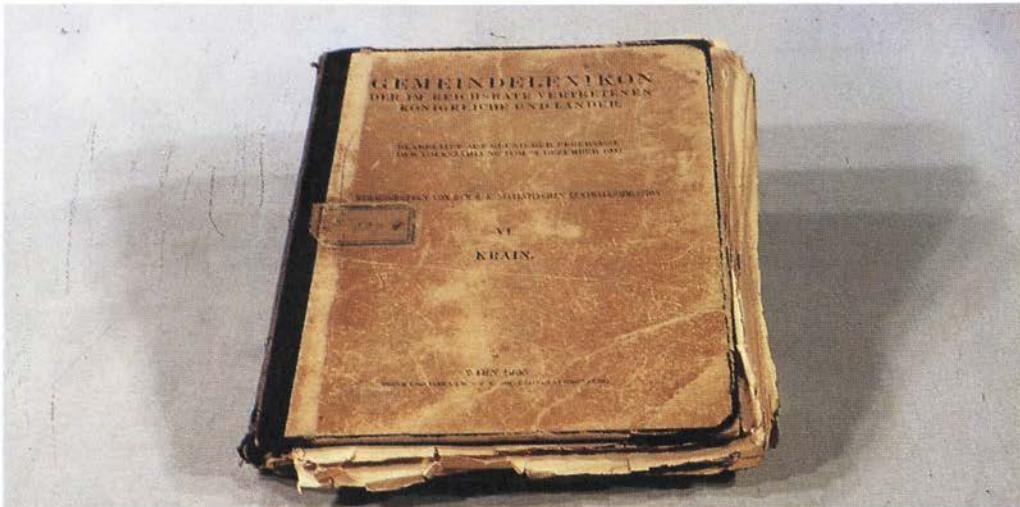
Slika3: ANSI/ASTM D 3208-76 "Manifold Papers for Permanent Records"
Trajnost je opredeljena v tri kategorije

I. Maksimalna trajnost - več 100 let
pH=7,5 - 9,5 (maksimalna obstojnost)

II. Visoka trajnost - nad 100 let
pH=6,5 - 8,5 (visoka obstojnost)

III. Srednja trajnost - 50 -100 let
pH=min. 5,5 (srednja obstojnost)

Vlaknine: brez lesovinskihvlaknin
Polnilo: kalcijev ali magnezijev karbonat

Poškodbe zaradi pogoste uporabe - pred restavriranjem

Poškodbe zaradi pogoste uporabe - po restavriranju

Poročila

O varuhu spomenikov ali o psu čuvaju, ki sme lajati

Temu mojemu besnilu bom že na začetku zavpila pomen: Slovenci! Prižgite rdečo luč za masovni izvoz slovenske etnološke dediščine! Razumete!? Etnološko dediščino izvažajo, mar ne? Kdo? Trgovci z novci ali pa tudi brez, za špricer ali dva, ker je slovensko grlo suho, kar se da!

Spričo legalnega načina masovnega izvažanja premične etnološke kulturne dediščine, ki jo omogoča zakon, zastavljam vprašanje, koliko smo pripravljeni etnologi podpirati široko razpredeno mrežo trgovcev z novci. Slovenijo so si zelo natančno razdelili, jo "rajonizirali" in obvladajo "muzejsko mrežo" aktivnejše, kot so to zmogli slovenski muzeološki teoretički.

Čeprav zakon predpisuje delo na registru premične dediščine, pa stvar finančno niti približno ni dorečena. Registri so silno skromni, nepopolni ali pa jih sploh ni. Kar se tiče trgovcev, so drugačni tipi; ti zelo obvladujejo teren, aktivno delujejo na njem, neverjetno dobro vedo, kaj bodo kje dobili in dobijo mnogo več, kot si muzealec upa pomisliti.

Bomo čez nekaj let ostali brez črvivih in razpadajočih mentrg, miz, skrinj, posteljnij končnic, zibelk, kolikor jih po terenu še je? (Za natančnejše podatke se obrnite na trgovce z novci, ne na muzeje!) Bomo čez nekaj desetletij odkupovali te slovenske predmete po Franciji, Avstriji, Nemčiji, Italiji?

Slaba je postava, ki omogoča tovrstni masovni izvoz. Ni mi jasno, zakaj etnologi - muzealci molčijo. Bo šla sezona regrata mimo, mi pa ne bomo ukrepali?

Nedorečenost glede vodenja registra premične kulturne dediščine kot tudi o masovnem izvozu t.i. etnoloških predmetov traja že zelo dolgo. Že dolgo, a očitno pre malo vztrajno, opozarjamо ustrezne organe (t.j. Ministrstvo za kulturo) na neizdelanost zakona o registru, že nekaj časa pa opozarjamо na dileme glede izvoza predmetov. Vendar brez uspeha.

Nehote me razmišljanje odpelje k primerjanju med siromašenjem nepremične in premične kulturne dediščine. Prvo nastaja tudi zaradi neprožnosti zakonotvorcev, ki nočejo porajati zakonov v prid lažjemu, cenejšemu, manj obdavčenemu, dosegljivejšemu, vzpodbudnejšemu obnavljanju starih bajt, drugo zaradi

finančnega položaja muzejev, ki se teoretično sicer lahko bahajo s predkupno pravico, v resnici pa so na repu odkupovalcev premične dediščine, ker jim stvari odnašajo izpred nosa trgovci z novci in to ne samo v zadnjem času - v tujino. Kje dobivajo ustrezna potrdila za masovni izvoz, je le delno pojasnjeno. Na tuje odhajajo kamioni enakovrstnih predmetov, na desetine in desetine mentrg, miz, klopi, omar, skrinj, kosov lesa kar v kubikih, odhajajo (se za večno poslavljajo brez kakšnega ceremoniala) kipci, ljudska dela, razpela, še zadnje zibelke, preden zaspimo v trden spanec pozabe.

Nas čaka podobna pot kot sosedje Italijane, ki bojda po tujini iščejo in odkupujejo pred leti odprodano in v tujino odpeljano kulturno dediščino? Za preproste predmete svoje kulturne dediščine Francozi radi dobro poskrbijo, obnavljajo stare hiše, z ljubeznijo skrbe za mize, skrinje, omare svojih prednikov, ne moti jih, če v starinarnici odkupijo slovenski kos interierja, sicer pa, saj sploh ne zvedo, da je slovenski.

In tako kos za kosom se palača slovenskega premičnega kulturnega premoženja sesuva v podrtijo.

Koliko skrinj bo moralo še oditi?

Koliko mentrg bo moralo še služiti tujcem?

Koliko miz bo moralo še brezimno trpeti tujino?

Koliko kipcev in razpel bo moralo še zmoliti koliko očenašev, da se bo odprlo predvsem slovenskemu ministrству za kulturo, tudi mnogih etnologom - muzealcem, daleč zadaj pa še slovenskemu človeku nasploh (saj tako zadnji zve in se zave takšnih polomij), da z našim dovoljenjem ali tudi brez njega, naši in tuji siromašijo Slovenijo, mojo državo. Čez nekaj let bo naš tako imenovani etnološki teren, naše etnološko, strokovno zaledje, do konca obran okostnjak, da se bo bajta naše premične, etnološke in druge kulturne dediščine od silne praznine le tiho, kot zna Slovenec, sesula v prah, še silni minister Capuder se bo po francosko delal nevednega in ji ne bo utegnil ali hotel reči niti ZBOGOM.

Ivana Počkar

Prispevek je reakcija na posvetovanje o izvozu premičnin etnološke dediščine, ki je bilo 24. aprila 1992 v Posavskem muzeju v Brežicah - op. uredništva

Poročilo

o delu projektne skupine za zgodovinska središča delovne skupnosti Alpe - Jadran v letu 1991

Projektna skupina za zgodovinska središča, ki je lani slavila desetletnico, je sestavni del Komisije za kulturo. Sestavlja jo predstavniki vladnih ustanov dežel članic Alpe - Jadran. Republiko Slovenijo predstavlja Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Že od samega začetka si je "zadala nalogo, da spozna in dokumentira zgodovinska središča republik in dežel skupnosti Alpe - Jadran in sicer z namenom, da pripravi pospeševalne programe s ciljem poznavanja, valorizacije, animacije in revitalizacije starih mest, ki so spoznana kot skupna dediščina kulture in civilizacije.

Projektna skupina se je razvila z namenom, da s skupnimi pobudami omogočimo oživitev večje zavesti pri zgodovini poselitve, pa tudi vzpodbudimo zanimanje širših področij javnega mnenja, vključno z javno upravo, šolami in organiziranimi družbenimi silami." (Delovna skupnost Alpe - Jadran, Podkomisija za zgodovinska središča, Prvo skupno poročilo o zgodovinskih središčih, Ljubljana 1985, str. 21). Projektna skupina (do lani imenovana Podkomisija za zgodovinska središča) je

razmejila svojo dejavnost glede na dejavnost drugih komisij, ki so bile ustanovljene v okviru Delovne skupnosti Alpe - Jadran, predvsem Komisij za kulturo in prostor. Obenem je že od prvih srečanj naprej določila proučevanje celovitih ciljev, ki bi jih zasledovala na operativni ravni in kratkoročno. Ti cilji so usmerjeni predvsem na:

- večje poznavanje posameznih izkušenj vsakokratnih razmer, tako nacionalnih kot regionalnih;
- izdelavo skupnih metodologij popisa in ugotavljanja zgodovinskih središč;
- pripravo kulturnih pobud v širšem smislu, s katerimi bi začeli na celotnem ozemlju skupnosti.

Metoda dela pri prvem skupnem poročilu je bila iskanje skupnih instrumentov za spoznavanje specifičnosti kulturnih in ozemeljskih stvarnosti. Zaradi primerljivosti gradiva je bil izdelan vprašalnik, ki je obravnaval sledeče problemske sklope:

1. Zakonodaja, ki se nanaša na zgodovinska središča
2. Ideniteta, obstoj in teritorialna razdelitev zgodovinskih središč
3. Pobude, povezane s pospeševanjem kulture zgodovinskih središč
4. Posegi za varstvo in prenovo zgodovinskih središč

Prvemu skupnemu poročilu o zgodovinskih središčih je sledilo kot nadaljevanje, vsebinsko analogno razdelano drugo skupno poročilo z naslovom Majhna zgodovinska središča na podeželju, ki je v tisku. Omeniti moram, da je bilo prvo skupno poročilo tiskano v štirih jezikih (slovenščini, nemščini, italijanščini in hrvaščini), medtem ko bo drugo skupno poročilo tiskano v šestih jezikih (dodatev angleško in madžarsko).

V preteklem letu sem revidirala skupni uvod k tej publikaciji in vse tekste, prevedene v slovenščino. (Zaradi slabe kvalitete prevodov mi je to delo vzelo nenačrtovano veliko časa.)

Prvotno je bilo dogovorjeno, da bo publikaciji dodano petjezično terminološko gradivo, ki bo omogočalo boljše razumevanje monografij posameznih dežel. To delo je vodil predstavnik dežele Koroške. Po dolgotrajnem delu smo oblikovali sledeče sklope, ki so se dokaj oddaljili od začrtane sheme:

1. Splošni pojmi in pojmi s posebnim pomenom glede na podeželje (npr. podeželje, zgostitveni prostor, regija, kraj, podoba kraja, arhitektura, ljudska arhitektura, anonimno stavbarstvo, stavbna umetnost, prostor, urejanje prostora, poselitev, razselitev).
2. Pojmi, ki obravnavajo oblike zemljische razdelitve, naselbinske in gradbene strukture (oblike zemljische razdelitve in podeželskih naselij; tipologija vasi, domačij; poglavitni izrazi iz ljudske arhitekture).

Slede slikovni primeri obravnavanih izrazov in posebno zakonodajno in administrativno določeni pojmi (kot so kataster, franciscejski kataster, varstvo podobe kraja, zazidalni načrt, oblikovanje). Poleg historičnih pojmov so bili obdelani tudi izrazi pojavov iz sedanjosti, ki imajo običajno negativni predznak. Po končni redakciji gradiva smo se sodelavci dogovorili, da tako oblikovano gradivo ne more v tisk (preobsežnost, predvsem pa obravnavana izrazov, ki so v rabi pretežno le v avstrijskih deželah). Potrebno bo še veliko dela in pogovorov, da bo v primerni vsebinski obliki in obsegu pripravljeno za objavo.

V maju 1991 je dr. Juvanec (Fakulteta za arhitekturo) pod pokroviteljstvom Projektne skupine organiziral mednarodno konferenco Ljudska arhitektura v prostoru Alpe - Jadran. Poglavitni namen konference je bilo spoznavanje, povezovanje in sodelovanje strokovnjakov in njihovega dela na področju ljudskega stavbarstva. Predavatelji, ki so bili v večini člani Projektne skupine, so predstavili predvsem tipologijo in manj probleme stanja in varovanja ljudskega stavbarstva. Organizator je v prispevku prikazal svoj sistem dokumentacije. Zavzel se je za

njegovo splošno uporabo v deželah Alpe - Jadran, saj omogoča primerljivost raznovrstnega gradiva.

V želji po nadgradnji obravnavane teme sem Projektni skupini predlagala obravnavo problematike stanja in varovanja ljudskega stavbarstva v smislu nadaljevanja že omenjenih dveh projektov.

Moj predlog je bil na zadnji seji na Gradiščanskem sprejet. Dogovorili smo se, da izdelam osnutek vprašalnika, kar bi zopet omogočilo primerljivost gradiv iz posameznih dežel.

Predlagala sem delitev gradiva na tri poglavitne sklope:

I. Skupno poročilo - analiza drugega dela

II. Monografije posameznih dežel

III. Zaključki - oblikovanje temeljnih načel pri politiki varstva ljudskega stavbarstva

Osrednji, monografski del naj bi izdelali na osnovi sledečih vprašanj:

1. Pojem ljudskega stavbarstva
2. Pomeni ljudskega stavbarstva (npr. objekti sami po sebi; objekti kot del kulturno krajinskega tipa itd.)

3. Razvoj odnosa do ljudskega stavbarstva

4. Ocena stanja ljudskega stavbarstva in predstavitev temeljnih vzrokov za njegovo propadanje (spremembe na vseh ravneh načina življenja prebivalcev podeželja itd.); izpostavitev aktivnosti za njegovo izboljšanje

5. Vzroki za ugotovljeno stanje ljudskega stavbarstva v preteklosti in sedanjosti s predloženimi ukrepi za v bodoče:

- zakonodajna raven (temeljna, posebna, sekundarna);
- raven davčno-kreditne politike,
- strokovna raven (pomanjkanje usposobljenih strokovnjakov, intredisciplinarnosti, itd.);
- izvajalska raven (npr. pomanjkanje izvajalcev tako za posege kakor tudi za gradiva zanje);
- lastniška raven (negativen odnos, nepoznavanje dela varstvene dejavnosti ipd.);
- pedagoška raven (od pomanjkanja učnega kadra do nezadostnega seznanjanja o tej zvrsti, varstveni dejavnosti itd.);
- popularizacijska raven (nezadostno predstavljanje uspelih posegov v smislu izboljšanja bivalnih razmer, itd.).

6. Temeljne stroke, ki se ukvarjajo z ljudskim stavbarstvom - pristop, vsebina, razlike v obravnavi itd.

7. Ustanove, združenja, posamezniki, ki so se in se še le posredno poklicno ali ljubiteljsko ukvarjajo z varstvom ljudskega stavbarstva; metode, vsebina dela, kvalitetni dosežki itd. (muzeji, univerze, akademije itd.).

8. Poglavitne naloge spomeniškovarstvenih, načrtovalskih in izvajalskih organizacij:

- varstvena služba:

upravne naloge

strokovne naloge

naloge v zvezi z družbenim načrtovanjem

- pooblaščene urbanistično-projektantske organizacije: izdelava prostorskih aktov, njihovo izvajanje, nadzor nad njimi;

izdelava projektov (za posege, novogradnje), nadzor;

- izvajalske organizacije:

izvajanje posegov,

nadzor nad njimi.

9. Cilji posegov na objektih ljudskega stavbarstva

10. Oblike varovanja ljudskega stavbarstva

11. Novogradnje na podeželju (pozitivne, negativne izkušnje; kakšne naj bi bile novogradnje v bodoče)

12. Primeri:

- a) primer evidenčnega kartona
- b) posegi na spomeniku ljudskega stavbarstva
- c) posegi na objektu kulturne dediščine
- d) primer ustrezone regionalno pogojene novogradnje na podeželju

Predvidevam, da bo vprašalnik podprt s strani vseh članov Projektne skupine na naslednji seji in da bomo začeli s pripravljanjem gradiva.

V preteklem letu sem se udeležila dveh sej Projektne skupine. Seja marca v Krminu je potekala v luči slavnostnega zasedanja ob desetletnici delovanja Projektne skupine. Ob koncu srečanja je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica organiziral zelo uspelo strokovno ekskurzijo po Goriškem; udeleženci so jo izjemno dobro ocenili.

Druga seja septembra na Gradiščanskem je potekala predvsem v smislu pogovorov v zvezi s tiskom drugega skupnega poročila in našega nadaljnjega delovanja.

Zvezdana Koželj

Poročilo

o izvajanju projekta "Mreža regionalnih muzejev na prostem na slovenskem" v letu 1991

V 33. številki Varstva spomenikov sem na kratko predstavila prizadevanja za uveljavitev projekta "Mreža regionalnih muzejev na prostem na Slovenskem (RMNP)" in sam projekt.

Že na začetku preteklega leta je Z RS VNKD sklical sestanek s predstavniki Ministrstva za kulturo in Slovenskega etnografskega muzeja glede določitve nosilcev, vlog in nadalnjih aktivnosti pri izvajanju projekta.

Nosilec je Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine predvsem za strokovno koordinacijo (npr. pri določanju lokacij, pri pripravi ponudb za izdelavo izvedbenih aktov, strokovni verifikaciji vseh ostalih gradiv itd.)

Etnologi konservatorji smo skupno določili sestavo projektnega sveta, ki bo vodil, usmerjal in določal izvajanje tega projekta. Sestavlja ga dr. Tone Cevc, Marinka Dražumerič, Silvester Gaberšček, Irena Keršič, France Zupan in podpisana. Cilje oblikovanja in delovanja projektnega sveta vidimo v čim bolj izdatni strokovnosti in organizacijski usklajenosti pri snovanju mreže RMNP.

Od začetka načrtovanja projekta se zavedamo, da je najbolj odgovorna in najtežja njegova prva faza - izdelava koncepta projekta z izborom lokacij. Tako sem izdelala gradivo, ki naj bi olajšalo izbor kot dokončno določitev lokacij. Gradivo sem razposlala vsem zavodom in (po pogovoru z njimi) tudi desetim občinskim komitejem za družbene dejavnosti v obliki nekakšnega razpisa natečaja za določitev lokacij. Predebatirano je bilo z etnologi konservatorji, dr. Cevcem in dr. Sedejem. Omenjeno gradivo vsebuje uvodoma na kratko predstavljene utemeljitve, cilje, pomene MNP in predstavitev načrtovanih faz dela. Ker sloni večina teže predvsem na kriterijih za izbor lokacij in objektov, se bom omejila pri poročilu samo na ta dva sklopa.

Kriteriji za izbor lokacij:

- velikost zemljišča naj bo vsaj 20 ha;

- zaprtost območja (npr. dolina brez neprimerne poselitve in infrastrukturnih objektov; po drugi strani je njihova bližina zaželjena);
- konfiguracija tal naj ustreza tipu predstavljenih objektov in domačij;
- lega v krajinskem parku, regijskem parku, narodnem parku, spomeniškem parku urbanističnem spomeniku, spomeniški celoti ; oziroma pri primernih posamičnih spomenikih ali 4444, to je obstoječih objektih, ki lahko bogatijo celostno predstavitev RMNP (npr. grad, reka, jama itd.);
- pripravljenost, pomoč neposrednega okolja (za postavitev in delovanje RMNP).

Kriteriji za izbor objektov:

Izbor objektov za "čisti" prenos v RMNP moramo obravnavati v kontekstu varovanja objektov 'in situ'. Kratko rečeno: oba seznama se morata organsko dopolnjevati. Po izbranih merilih (avtorsko-razvojno, tipološko, zgodovinsko-pričevalno, kulturno-civilizacijsko in prostorsko) bi morala ta dva seznama predstavljati optimalno mrežo izbranih objektov in območij. Skratka, predstavljati morajo ključne objekte izbranega tipa, predstavnikov določene poklicne in družbene skupine, pogojenega z določenim načinom gospodarjenja v izbranem prostorskem, časovnem in družbenem prerezu.

Kriterije moramo pretehtano določiti še posebno zato, ker je bilo v preteklosti storjenih preveč napak pri njihovem izboru. Po drugi strani pa proti pričakovanju že obstaja veliko število ponudb za nove lokacije, kar zahteva čim bolj dosledno upoštevanje predstavljenih meril.

Kot dodatno gradivo za izbor lokacij sem izdelala in predložila naslednje priloge (na kartah R Slovenije):

1. Lokacije MNP (obstoječi, opuščeni, nerealizirani MNP; evidentirane možne lokacije do začetka 80. in 90. let).
2. Izbrani objekti za prenos v RMNP. (Gradivo je bilo izdelano že leta 1989 za načrtovani centralni MNP pri Krumperku; sedaj je v reviziji).
3. Območja varstva naravne dediščine: obstoječi in načrtovani narodni park, krajinski park, regijski park, spominski park.
4. Območja regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine (VVKD).
5. Slovenska etnološka območja (Več avtorjev: Slovensko ljudsko izročilo).
6. Regionalna stavbna tipika na Slovenskem: Melik Anton, Slovenija I., Ljubljana 1960.
7. Regionalna stavbna tipika na Slovenskem: Sedej Ivan, Stavbni tipi na Slovenskem; Razvoj in urejanje vasi na Slovenskem, UI RS, Ljubljana 1980.
8. Rastlinska zemljepisna območja (Po Wrabru, Zupančiču in Marinčku) kot osnova za določanje stavbne tipologije - pobuda dr. Toneta Cevca.

Predstavljeno gradivo je bilo nekakšen vzorec za izvedbo natečaja za določitev lokacij za RMNP. Tako bi po eni strani kandidirali zavodi s "svojimi" lokacijami, po drugi strani pa z dodatnimi predlogi občinski komiteji za družbene dejavnosti.

Na osnovi razposlanega gradiva se je izoblikoval idejni seznam lokacij, ki ga moramo (pri posameznih primerih) dopolniti z najnujnejšimi podatki in predložiti v potrditev projektnemu svetu. Bistveni podatki so: zavod, občina, vris v karto TTN. Opis: a) prikaz izhodišča RMNP, b) idejni načrt, c) možnosti izvedbe.

Idejni seznam, ki ga še oblikujemo, je naslednji:

ZVNKD Gorica: Log v Trenti, Vilenica, Predmeja; ZVNKD Kranj: Brdo pri Kranju, Volčji potok; ZVNKD Maribor: Račji dvor, Uj' Tomasz, Ivarčko jezero; ZVNKD Celje: Rogatec (obstoječi), Šmartinsko jezero; ZVNKD Piran: Sečovlje (obstoječi), Mlini; ZVNKD Novo mesto: Pleterje, Ratje, krajinski park Kolpa; ZVNKD Ljubljana: Notranjski regijski park. Za ta dva načrtovana RMNP že obstajata idejna načrta, ureditvena načrta sta v delu.

Tako je sedaj naša prednostna in najbolj nujna naloga določitev lokacij za RMNP;

obenem se moramo opredeliti o vlogi in pomenu vseh ostalih MNP - objektov 'in situ', posameznih prenešenih objektov, zametkov MNP itd.

V marcu sta Slovensko konservatorsko društvo in ZVNKD Kranj organizirala v Kranju delovni posvet o mreži slovenskih muzejev na prostem. Poleg slovenskih referentov, ki so predstavili bistvo, cilje, pomene in načrtovane RMNP, sta doprinesla večjo težo posvetu avstrijska predavatelja, prof. dr. Kurt Conrad in prof. dr. Oskar Moser. Gradivo s posveta bo objavljeno v Glasniku Slovenskega etnološkega društva.

V etnološki sekciji Svetovnega slovenskega kongresa je Irena Keršič predstavila projekt mreže RMNP.

Pri Komiteju za varstvo kulturne dediščine pri Svetu Evropi sem prijavila organizacijo delavnice na temo prvega RMNP, ki bo šel v realizacijo. Povabili bi približno deset ekspertov, s katerimi bi razčistili vse probleme od prenosa in postavitve do oblikovanja nove vsebine, trženja, organiziranosti in vodenja. Spoznanja in izkušnje delavnice bi v veliki meri znatno olajšale naše nadaljnje delo pri postavitvi in delovanju RMNP.

Z Ireno Keršič sva se udeležili 15. dnevov zveze evropskih muzejev na prostem, ki so potekali ob stoletnici prvega MNP - Skansna - v Stockholm. Na kongresu so bile obravnavane tri generalne teme:

- MNP in naravno okolje,
- ideja MNP (vključno z nacionalizmom),
- MNP in njegov doprinos k razumevanju arhitekture, preteklosti in prihodnosti.

Na kongresu sva s kolegico predstavili naše načrte za izdelavo mreže RMNP, ki so bili z vseh strani ugodno sprejeti.

Potek kongresa, najino udeležbo, prispevka in obiskane MNP sva predstavili v obliki predavanja, ki sta ga organizirala Slovensko konservatorsko društvo in Slovensko etnološko društvo v Kulturno - informacijskem centru Križanke.

Avgusta so v dnevnikovi Metropoli objavili moj prispevek "MNP - ohranjevalci naše nacionalne identitete".

Ob koncu moram omeniti težave, ki se pojavljajo pri našem projektu. Te se pojavljajo še posebno zato, ker sredstva (ki se kakor vsa ostala drastično zmanjšujejo) iz Ministrstva za kulturo nakazujejo na Ljubljanski regionalni zavod za VNKD, ki jih nato pošilja posameznim zavodom. To posredništvo še dodatno zniža njihovo vrednost!

Po drugi strani pa moram ob vseh občasnih subjektivnih in objektivnih problemih opozoriti (naj se sliši kot prošnja in ne kot kritika) na večjo usklajenos pri vseh fazah našega skupnega projekta.

Zvezdana Koželj

Posvet o mreži muzejev na prostem

Dvajsetega marca letošnjega leta je bilo v kranjski mestni hiši delovno posvetovanje o mreži muzejev na prostem v Sloveniji. Nepričakovana velika udeležba strokovnjakov iz vseh slovenskih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine in tudi predstavnikov osrednjih republiških institucij (Slovenski etnografski muzej v Ljubljani, Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani) ter mnogih iz drugih ustanov in organizacij, ki se z ohranjanjem stavbne dediščine ukvarjajo bolj ali manj neposredno, je potrdila umestnost organiziranja tega strokovnega posveta.

Pravzaprav je bil ta posvet nekakšno nadaljevanje XIV. evropskega posvetovanja Združenja muzejev na prostem, ki je bilo meseca septembra 1990 v Rožnavu pod Radhošem na Moravskem, na katerem smo bili skoraj po štirih desetletjih ponovno tudi predstavniki iz Slovenije. Zavidljivi uspehi pri postavitvah in življenju tovrstnih muzejev v domala vseh evropskih državah ter ogled osmih izmed petnajstih skansenov na ozemlju češkoslovaške federacije, so nas še bolj utrdili v prepričanju o nujnem ukrepanju tudi pri nas. Vidni strokovnjaki iz tega združenja so izrazili svojo pripravljenost, da bi nam pomagali pri načrtovanju, organizaciji in postavitvi takih muzejev. V okviru tega dogovora so se našega posveta v Kranju udeležili trije kolegi iz sosednje Avstrije, in sicer: dr. Franz Koschier iz Deželnega muzeja v Celovcu, prof. dr. Curt Konrad iz Salzburga in prof. dr. Oskar Moser iz Gradca; slednja dva sta s svojima referatoma in predavanjem z diapositivi vsemu posvetu dala izredno vsebinsko, strokovno in mednarodno težo. Svoja dognanja in bogate izkušnje pri varovanju zlasti lesene stavbne dediščine je podal tudi dr. Tone Cevc iz SAZU v Ljubljani, ki je svoje predavanje končal z mislio o obrazu domovine, ki se na poseben način zrcali prav v ljudski arhitekturi.

O umestnosti prizadevanj za muzej na prostem v Sloveniji je v zanimivem referatu govorila Irena Keršič, kustosinja Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. O kriterijih za izbiro mesta za postevitev regionalnih muzejev na prostem pa je govorila Zvezda Koželj, samostojna svetovalka za varstvo etnološke dediščine iz Republiškega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Ljubljani. O prizadevanjih za postavitev muzeja na prostem na posameznih območjih so s kratkimi predstavitvami sodelovali še: Bojan Klemenčič iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici, in sicer s projektom alpskega muzeja na prostem v Trenti, Nena Benčič Mohar iz Medobčinskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Piranu o solinarskem muzeju v Sečovljah, Dušan Strgar iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu o prenosu olesene hiše v okolico kartuzije Pleterje ter Silvester Gaberšček iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju o nekdanjem projektu osrednjega muzeja na prostem pri gradu Krumperk ter o treh aktualnih namestitvah regionalnega muzeja na prostem na območju Zavoda.

Po končanih predavanjih so si udeleženci posveta ogledali morda najprimernejše mesto za postavitev regionalnega muzeja na prostem za Gorenjsko na Brdu pri Kranju.

Lahko bi rekli, da je že zgodovinsko pravilo, da se ob začetku vsakega desetletja v zvezi s t.i. slovenskim skansenom oziroma skanseni nekaj dogaja. Ničkoliko poskusov je že bilo v preteklosti, prišlo je tudi do mnogih lokalnih realizacij, ki pa so povečini vsa zamrla. Dejstvo je, da sama stroka ni imela enotnega stališča, kar se je vedno znova kazalo na raznovrstnih posvetovanjih. Tudi prvo osrednje vseslovensko tovrstno posvetovanje pred desetimi leti na SAZU v Ljubljani, ki je bilo sklicano z namenom, da bi se izkristalizirali pogledi na tovrstne predstavite

stavbne dediščine, ni uspelo izoblikovati skupnega imenovalca.

Glede na vse neuspehe v preteklosti ne moremo pričakovati čudeža po tokratnem posvetu v Kranju, vendar je poleg vrste pozitivnih prizadevanj v to smer, spremenjeni družbeni klimi in morda zrelejši predstavi, kakšen pomen ima za vsak narod tak muzej, razveseljivo dejstvo, da smo bili vsi udeleženci (blizu 70) enotnega mnenja, da tak muzej potrebujemo in da je zadnji čas, da lahko še nekaj naredimo, sicer bo kmalu prišel čas, ko bomo lahko o leseni stavbni dediščini brali le v strokovnih publikacijah.

Silvester Gaberšček

Muzej na prostem na Brdu pri Kranju

Prizadevanja za postavitev tovrstnega muzeja na Gorenjskem imajo dolgo preteklost. Še preden je bil ustanovljen kranjski zavod za spomeniško varstvo (1963), se je že razmišljalo o postavitvi skansena na Bledu (1955). Resnejša prizadevanja za postavitev takega muzeja v bližini šempeterskega gradu v Stražišču pri Kranju so se pokazala na posvetu o slovenskih muzejih na prostem na SAZU v Ljubljani 1981. Zaradi gradnje krožne ceste na Tominčevi ulici v Kranju je bilo potrebno odstraniti približno dvesto let staro leseno sitarsko hišo, ki je bila prenešena na travnik med šempetersko graščino in grajsko kapelo leta 1982. Ob tej priložnosti je bil v Kranju strokovni posvet, na katerem je bil predstavljen idejni projekt Stražišča 50.

Do realizacije tega projekta ni prišlo; obenem so zamrle tudi razne kulturne dejavnosti, ki so se občasno dogajale v "sitarki".

Misel o nujnosti vseslovenskega skansena se je približno vsako desetletje znova pojavila, vsakokrat z možno novo namestitvijo. Vedno se je zatikalo pri konkretni pridobitvi zemljišča; za tem se je do nedavnega skrivalo ideoološko pojmovanje, ki je nasprotovalo uveljavljanju česarkoli, kar bi poudarjalo narodno kulturo in s tem vzbujalo pretirano zavest o "pripadnosti" temu narodu.

Leta 1986 se je ob spomeniški akciji pri gradu Krumperk pri Ihanu pokazalo idealno mesto za postavitev osrednjega slovenskega muzeja na prostem. Več dejavnikov je govorilo v prid taki odločitvi. Sama občina Domžale se je za ta projekt zelo navdušila, saj na njenem ozemlju ni ničesar monumentalnega in bi s tem projektom pridobila nacionalno institucijo. Lega je enkratna: približno 120 hektarov družbenega zemljišča se razprostira med renesančno graščino in taborsko cerkvijo na drugi strani, skratka, tipična slovenska krajina, ki bi bila zaradi razgibanosti terena primerna za vse tipe ljudske arhitekture. Prenesti se je nameravalo približno šestdeset lesenih objektov iz vse Slovenije. V začetku leta 1990 je prišla graščina Krumperk skupaj z zemljišči v preliminarno pogodbo z ameriškim poslovnežem, ki bi celoten kompleks uredil za visoki turizem zaprtega tipa. Morda srečno naključje je bilo, da je bilo istega leta v Rožnavu pod Radhošem na Moravskem 14. evropsko posvetovanje o muzejih na prostem, kjer je prevladalo spoznanje, da so strokovno bolj primerni regionalni muzeji na prostem in tako je zamisel o vseslovenskem muzeju na prostem odstopila mesto predlogu o mreži tovrstnih muzejev. Vsak zavod je predlagal več možnih mest, ki so bile posredovane komisiji pri Ljubljanskem regionalnem zavodu za varstvo naravne in kulturne

dediščine.

Na območju Gorenjske smo iskali več variant. Sama občina Domžale ne bi rada opustila možnosti, da bi bila gostitelj takega muzaja, vendar vse predlagane namestitve niso ustrezne. Možne lokacije miniaturnih muzejev na prostem, ki bi prenesle kvečjemu predstavitev do treh domačij, so na območju Volčjega potoka ter v Spodnji Radovni ob opuščenih fužinah.

Mimo vsakega natečaja in strokovne presoje stroke je v osemdesetih (1980) letih znotraj področja Brdo zrastel mini skansen. Projekte zanj je izdelal dr. Peter Fister. Glede na tedanjo funkcijo Brda se o tem ni govorilo, tako da je za to vedelo le nekaj ljudi, v strokovnih objavah pa se o tem ni smelo pisati. V začetku letošnjega leta, ko se je začel pripravljanji javni natečaj za celotno področje Brdo in ko je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju moral pripraviti strokovne podlage natečaja, smo odkrili že deloma postavljen skansen na izredno lepem mestu z urejeno infrastrukturo.

Zamisel je bila posredovanja koordinatorju prof. Petru Gabrijelčiču, ki je v realizaciji regionalnega skansena videl prednost in obogatitev področja Brdo.

Na Zavodu je bil izdelan predlog za prenos dvajset lesenih objektov s področja Gorenjske. V okviru tega projekta, ki ga financira republika, so stekla pripravljalna dela, tako da je že izdelana dokumentacija desetih objektov. V tem času je stekla gradnja krožne ceste v Stražišču pri Kranju, tako da je bila nujna odstranitev lesene sitarske hiše. Glede na predhodne dogovore z upravo Brda je bila hiša deponirana v bližini "sitarke" št. 1 znotraj področja Brdo.

V zvezi z istim dogovorom je bil predviden prenos mežnarije iz Srednje Bele pri Preddvoru ter postavitev oziroma prenos mlina in žage v bližini elektrarne. S tem bi bil zaključen mini skansen, ki bi se vključil v dosedanje dejavnost podjetja Brdo.

Stališče in predlog stroke je, da bi na področju Brda na približno dvajset hektarov nastal regionalni skansen za Gorenjsko. Vključil bi območje, ki je bilo že doslej predvideno za ta namen, ter greben s smeri naselja Srednja Bela vse do ograje. V drugi varianti pa bi se razširil še proti vzhodu do t.i. Kardeljeve koče na Beli, kjer bi se prikazala planšarska arhitektura.

Skansen bi deloval po vzoru evropskih. Poleg spomeniške bi imel zlasti pedagoško in turistično funkcijo, ki bi se jo popestrilo z različnimi dejavnostmi avtohtone obrti in folklorem.

Delovanje skansena je lahko avtonomno s posebnim vhodom iz Srednje Bele, glede na zasedenost in dejavnost v preostalem področju Brda; gospodarsko in lastninsko bi se pritegnil k le-temu, tako da bi bila tudi notranja povezava za obiskovalce "istoričnega" dela.

Silvester Gaberšček

Poročilo

o delu Slovenskega konservatorskega društva za obdobje od aprila 1988 do novembra 1990

Ko mi je na občnem zboru na ptujskem gradu leta 1988 bila zaupana predsedniška funkcija, je bila ena od prvih, na videz enostavnih nalog konstituiranje izvršilnega odbora (IO). Prvi problem, ki ga je odbor moral rešiti, je bil organizacijske narave, saj se nam je šele po daljših pogоворih posrečilo obuditi delovanje društva: Sonja Tomšetova je prevzela računovodske, Jerneja Batič pa tajniške posle.

Od prejšnjega IO smo prevzeli nekaj neuresničenih načrtov, med njimi žal ne

povsem uspelo strokovno ekskurzijo na Češkoslovaško.

Po mnenju večine udeležencev pa lahko trdimo, da sta ekskurziji v letih 1989 in 1990 bili uspešni. Zlasti smo poglobili strokovne stike s kolegi na Hrvaškem.

Prva ekskurzija po otokih Srednje Dalmacije je ostala v spominu še posebej zaradi izjemno dobrega vodstva Joška Belamarića iz Regionalnega zavoda za varstvo spomenikov v Splitu.

Letošnja, majska ekskurzija v Dubrovnik je bila namenjena aktualni problematiki prenove Dubrovnika. Pripravili smo jo skupaj z dr. Nado Grujić Iz Umetnostnozgodovinskega inštituta na Filozofski fakulteti v Zagrebu, ki se že vrsto let ukvarja z raziskovanjem stavbne zgodovine mesta in letnih dvorcev v Reki dubrovniški in na dubrovniških otokih ter z dubrovniškim Zavodom za varstvo spomenikov in Zavodom za obnovo Dubrovnika. Ogledi mesta in bližnjega Lokruma so potekali po sekcijah: restavratorska, naravovarstvena ter sekcija prenove. Temu je sledil živahen in polemičen pogovor o načinu, pristopu in metodologiji obnove popotresnega Dubrovnika, ki je letošnjo pomlad razburila konservatorske strokovnjake na Hrvaškem. Pri tem ni nepomembno, da je pri obnovi eno od vodilnih vlog odigral tudi naš predstavnik, ki mu je bila zaupana celo predsedniška funkcija v saborski strokovni komisiji za prenovo Dubrovnika. V naši razpravi sta sodelovala prof.dr. Nace Šumi in dr. Stane Bernik.

Izkazalo pa se je, da se tako množične ekskurzije težko vodijo in da so težko obvladljive. Tako bo v prihodnje treba razmišljati o manjših skupinah, ki se bodo posvetile posamičnim specifičnim problemom iz konservatorskih strok.

Naj ne zvezi neskromno, da smo v našem mandatu vendarle uresničili dolgoletne želje SKD, da bi z ustrezno nagrado in priznanji stroki dali širšo družbeno veljavo in tako prispevali k popularizaciji našega dela. Postopek je zahteval več naporov, kot bi se prvi hip zdelo, saj je bilo potrebno dopolniti statut, sestaviti in sprejeti pravilnik o podelitev nagrade in priznanj, oblikovati žirijo in poskrbeti za ves protokol. Dokončno smo se tudi v tem mandatu sporazumeli, da se bo naša stanovska nagrada poimenovala po pionirju konservatorske službe dr. F.Steletu. Na Steletov rojstni dan in hkrati mednarodni dan spomeniške službe smo letos februarja dočakali slovesen trenutek in v prostorih Narodne galerije v Ljubljani podelili prvo nagrado (prof. dr. Nacetu Šumiju) in tri priznanja (Štojanu Ribnikarju, Mihi Pirnatu, Jožetu Požalku).

Naši strokovni seminarji v tem mandatu niso bili številni.

Tistega, ki je potekal v lanskem oktobru, pa lahko označimo za prelomnega. Zastavljena tema Ustvarjalnost in konservatorstvo je bila uspešen poskus obujanja plodnega dialoga med konservatorji in arhitekti. Dialog je potekal na osnovi konkretnih rešitev, ki so bile predstavljene tudi na razstavi. Pohvalimo se lahko, da je srečanje doživelno tudi ustrezno predstavitev v sredstvih javnega obveščanja, kar razumljivo prispeva k prepotrebni popularizaciji naše, žal prepogosto, anonimne dejavnosti. Gradivo tega seminarja je pripravljeno za tisk; želimo si, da bi prišlo do objave v neke vrste društvenem glasilu, v čemer slutimo začetek založniške dejavnosti našega društva. (Gradivo je bilo objavljeno v 33. številki VS.-op. urednice)

Prizadevali smo si okrepliti razstavno dejavnost našega društva. Razstava našega arhitekta in največkrat dežurnega fotografa Jovota Grobovška, lahko oživi spomin na naše ekskurzije, pomeni začetek podobnih in drugačnih predstavitev dejavnosti našega društva. Izvršilni odbor se je v svojem mandatu sestajal skoraj vsak mesec. Po dolgem času smo ponovno natisnili na novo oblikovane izkaznice SKD.

Občni zbor uživa gostoljubje kranjskih kolegov, vendar so bili prvotni načrti

drugačni in upam, da bodo uresničljivi v bližnji prihodnosti. Naš namen je bil, da bi se sestali v Murski Soboti ter na kraju samem opozorili na nepopravljive napake, ki so zaznamovale prekmursko prestolnico. Žal so se vsi načrti izgradnje mesta ob nepremišljenem rušenju starega izognili naši stroki.

To je vsekakor prepričljiv primer nesprejemljivega mestnega načrtovanja, ki je po eni strani zabrisal sledove prvotnih zasnov morda nevzornega, pa vendar dovolj značilnega panonskega naselja, po drugi strani pa ni ponudil niti povprečno kvalitetnega sodobnega oblikovanja arhitekture.

Prepričana sem, da bi veljalo temu primeru posvetiti našo strokovno pozornost in k temu pritegniti urbaniste in arhitekte in druge lokalne krvce ter odpreti razpravo na širšem regionalnem in republiškem nivoju.

Čestitali smo dvema jubilantom, dr. E. Cevcu, ki je bil prisoten, in telegrafsko dr. S. Vrišerju.

Z enominutnim molkom smo se poklonili preminulemu direktorju Zorku Hareju.

Sonja Ana Hoyer

Steletova nagrada in priznanja za leto 1990

Andreja Volavšek - Steletova nagrada

Andreja Volavšek je diplomirana umetnostna zgodovinarka, ki se je leta 1964 zaposlila na Zavodu za spomeniško varstvo Maribor kot konservatorka za dokumentacijo. Že kmalu je morala zaradi kadrovskih razmer prevzemati številne samostojne naloge pri obnovi kulturnih spomenikov. Leta 1969 je na željo delavcev zavoda prevzela mesto ravnatelja. Zavod je vodila do leta 1975, ko se je na lastno željo vrnila k čistemu konservatorskemu delu.

Začetki dela in ravnateljevanja Andreje Volavšek spadajo v tisto obdobje varovanja kulturnih spomenikov v Sloveniji, ko se je služba varovanja na terenu še uveljavljala, in to v času, ki ni priznaval identifikacijskih vrednot kulturnih spomenikov za nacionalno samobitnost. V tem nevhaležnem času je Andreja Volavšek postavila strokovne in organizacijske temelje sedanjega zavoda, dosežki pa so vplivali tudi na razvoj konservatorske stroke v Sloveniji. Kot prva je doumela pomen povezanosti stroke v Sloveniji in pomen povezanosti varovanja naravne in kulturne dediščine in kot prva organizirala pri mariborskem zavodu službo varovanja narave, kar je pomenilo vzor za organiziranje regionalne službe varovanja v Sloveniji.

Z odločnimi, strokovno utemeljenimi intervencijami je uspela pred rušenjem rešiti velik del mariborskega mestnega jedra, ki je bilo v obdobju političnega urbanizma že obsojeno na uničenje. Nič manj odločne niso bile njene intervencije za rešitev mariborskega Lenta, kjer je posredovanje le deloma uspelo, a vendar toliko, da je danes Lent lahko vzor za mestno prenovo tudi daleč čez naše meje. V dokumentaciji je prva organizirala sistem dosjejev, v katerih se celovito zbira vsa dokumentacija o spomenikih, obenem pa je začela s sistematičnim arhitektonskim snemanjem posameznih spomenikov. Tak pristop k dokumentaciji je omogočil njen nadaljnji razvoj do današnje stopnje, ki je še vedno za vzor marsikomu.

Andreja Volavšek je ves čas delala kot praktični konservator, pri čemer je dosegla

zavidsljive uspehe. Med najpomembnejše dosežke bi lahko uvrstili obnovo prvega nadstropja gradu v Slovenski Bistrici, notranjščine in zunanjščine stare cerkve v Turnišču, restavracijo in delno konservacijo podružne cerkve Domanjševci, restavracijo notranjščine romarske cerkve Svetih treh kraljev pri Benediktu v Slovenskih goricah. Tudi ohranitev Vodnega stolpa v Mariboru z dviganjem je potekala po njeni zamisli in v njeni organizaciji. Še bi lahko naštevali posege v kulturne spomenike, ki so potekali pod njenim vodstvom, rezultati pa so postali vzorec za podobne posege. Največ pa je bilo seveda tistih intervencij, ki so odšle v pozabovo, saj so bile rezultat številnih pogоворov in prepričevanj, zaradi njih pa je kulturna dediščina ohranila svojo identiteto in pričevalnost, čeprav o tem ni nobene dokumentacije. Pri tem je pomembno, da se ni zgodilo nič nepopravljivega, nič takega, kar bi za vedno izbrisalo sledove kulturne preteklosti Slovenije.

Zaradi navedenega predlagamo, da gospa Andreja Volavšek prejme Steletovo nagrado za življenjsko delo.

Viktor Gojkovič - Steletovo priznanje

Komisiji za Steletove nagrade predlagamo, da priznanje za posebno uspešno delo na področju restavratorstva za leto 1990 podeli akad.kip.rest.spec.Viktorju Gojkoviču (Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor). Strokovni kolegij Restavratorskega centra svoj predlog utemeljuje z naslednjo ugotovitvijo: Rezultati neposrednih restavratorskih nalog so v minulem letu nekoliko bolj izstopali pri ohranjanju nepremične dediščine verjetno tudi zato, ker so posegi vanjo vedno bolj usodni, ker je skrb zanjo zaupana širokemu krogu različnih subjektov, pa tudi zato, ker je vse bolj cenjena in ogrožena hkrati. Med najstarejše aglomeracije, ki so pri nas nenehno predmet konservatorsko - restavratorskega dela, odkrivanj in raziskovanj, spada Ptuj, v katerem pod strokovnim vodstvom Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor postopno sanirajo najpomembnejši objekti v mestu - del grajskega kompleksa, proščinska cerkev sv.Jurija, minoritski samostan, dominikanski samostan, itd. Posege je vodil in jih vodi Viktor Gojkovič, in sicer s pomočjo poglobljenega znanja na področju poznavanja in uporabe starih tehnologij različnih likovnih disciplin, posebnega občutka za bistvo medievalne materialne kulture, ki ga je vodil pri razreševanju strokovnih dilem (Ugotovitve in odločitve restavratorja pri delih v proščinski cerkvi v Ptuju, VS Ljubljana, 1988), in na temelju oblikovane profesionalne etike; gre za dolgoletno delo, v katerem se je moral ukvarjati s preventivo, konserviranjem, restavriranjem in kopistiko oziroma z ohranjanjem arhitekturne, kiparske in slikarske dediščine; čeprav je njegov opus časovno in slogovno občutno večji (baročna dediščina, dediščina XIX. st. itd.) in regijsko širši (Marijina cerkev na Ptujski gori, Straubovo kužno znamenje v Mariboru itd.) pa ga, kot kaže, Ptuj s svojo srednjeveško dediščino zadnja leta najbolj motivira, mu omogoča strokovni razvoj in daje večjo težo in pomen njegovemu delu.

Markanten rezultat restavratorskega dela je nedvomno sanacija ohranjenega gotskega prezbiterija iz druge polovice 13. st. z imenitno kiparsko-klesarsko dekoracijo (v minoritskem samostanu), ki je bila zaključena 1990. leta. Po mnenju strokovnega kolegija RC je z vodenjem omenjene restavratorske naloge in neposrednim restavriranjem Viktor Gojkovič ključno prispeval k obnovi in revitalizaciji posameznih delov samostanskega kompleksa in glede na njegov pomen k ohranjanju zgodovinskega jedra mesta. Pridobljene izkušnje bodo koristna strokovna osnova za restavratorstvo sploh, ko se bo soočalo s sorodno problematiko. Zato kolegij predlaga Gojkoviča za Steletovo priznanje.

Boris Križan in Robert Turk - Steletovo priznanje

Tržaški zaliv sodi med bolje ali morda najbolje poznane dele Sredozemskega morja, o čemer priča sto in večletna raziskovalna dejavnost na tem področju. Temu je gotovo botrovala izjemno ugodna lega, nedvomno pa tudi izredna zanimivost tega plitvega, globoko v Evropo zajedenega zaliva. Geografsko in tudi sicer nedvomno del Mediterana, je Tržaški zaliv zaradi svojih oceanografskih značilnosti večji del leta bolj podoben Atlantiku kot Mediteranu, zaradi česar živi v njem ob večini značilnih mediteranskih vrst tudi veliko število reliktnih borealnih vrst. Ob veliki pestrosti živega sveta velja omeniti, da sta Tržaški zaliv oziroma njegova obala zelo zanimiva tudi z vidika geologije, predvsem pa geomorfologije. Prej omenjena ugodna lega ima z vidika varovanja okolja oziroma ohranjanja naravne dediščine tudi svoje negativne učinke. Prvi med temi je zagotovo pretirana urbanizacija tako obalne črte, kakor tudi zaledja, ki preti, da bodo dokončno porušila biološko ravnotežje v zalivu tako z onesnaževanjem kakor tudi z uničevanjem različnih obalnih ekosistemov.

Zaradi zgoraj navedenega sta konservatorja namenila problematiki varovanja naravne dediščine obalnega in podvodnega sveta velik del svoje aktivnosti. Specifičnosti obalnega prostora in pa morja samega zahtevajo, v primerjavi s kopenskimi znamenitostmi, bistveno drugačen pristop in prinašajo dodatne težave, tako glede aktivnosti v zvezi z razglasitvijo kakor tudi v zvezi s prezentacijo, namembnostjo in kasnejšim vzdrževanjem. V obdobju od decembra 1989 do decembra 1990 sta bila rešena dva ključna problema varovanja, in sicer razglasitev za naravno znamenitost (Naravni rezervat Strunjan ter podvodni naravni spomenik Rt Madona sta bila razglašena konec decembra 1989), pri koncu pa so tudi aktivnosti v zvezi z označitvijo morske meje obeh območij. Iskanje primernih rešitev je pripeljalo do sodelovanja z Morskim rezervatom izkušenj na področju varovanja in upravljanja z morskimi rezervati, skupno zavzemanje za varovanje podvodnega sveta Tržaškega zaliva, njegove raznolikosti in biološkega ravnotežja, razširjanje zavesti o nujnosti varovanja morja in okolja nasprotno, posredno povezano z drugimi sorodnimi inštitucijami in nenazadnje tudi spoznavanje in uveljavljanje naše naravne dediščine izven naših mej (rezervat v Miramaru deluje pod okriljem WWF). V ta namen sta Boris Križan in Robert Turk, v sodelovanju s strokovnjaki iz Miramara, pripravila odmeven strokovni posvet na temo "Mednarodno sodelovanje pri varovanju naravne dediščine Tržaškega zaliva" in razstavo "Zavarovana območja Tržaškega zaliva", ki se kasneje seli v Trst. Pogovora so se udeležili strokovnjaki z obeh strnai meje, prisostvoval pa mu je tudi g. Peterle, ki je omenjeno razstavo otvoril. Ob tej priliki sta predstavnika MZVNKD Piran in Morskega naravnega rezervata Miramare podpisala listino o sodelovanju in se dogovorila o bodočih skupnih aktivnostih.

Ker menimo, da je bila celotna aktivnost obeh konservatorjev v zvezi z ohranjanjem naravne dediščine podvodnega sveta izredno intenzivna in produktivna in da predstavlja dobre temelje za nadaljnje delo, predlagamo IO Slovenskega konservatorskega društva, da podeli Steletovo priznanje Borisu Križanu in Robertu Turku.

Alenka in Gregor Pintar, Tone Mikeln, Boris Podrecca - Steletovo priznanje

V letu 1990 je bilo zgodovinsko mestno jedro Pirana obogateno z izjemno kvalitetno stavbo, ki dopolnjuje ne samo enega najbolj kvalitetnih baročnih mestnih prostorov, ampak pomeni uresničitev že toliko let zastavljenih ciljev prenove in oživitve enega najlepših mestnih celot na Slovenskem.

V dolgotrajnem procesu prenove historičnega mestnega jedra mesta Piran

predstavlja pomembno stvaritev v letu 1990 obnova nekdanje cerkve sv. Donata na Prvomajskem trgu v Piranu. V sklopu zgodnjesrednjeveškega mesta je imel današnji Prvomajski trg funkcijo osrednjega mestnega trga, ki se je imenoval Piazza Vecchia. V kontekst takega trga je sodila tudi cerkev, ki je bila v tem primeru posvečena sv. Donatu. Do današnjih dni se je ohranila le baročna fasada cerkve. Za njeno fasado je bila locirana trafo postaja, ki je bila ob kompleksni prenovi Židovskega kareja pred nekaj leti odstranjena. Današnji Prvomajski trg predstavlja najbolj kvalitetno mestno okolje, ki ga je izjemno kakovostno preoblikovalo baročno obdobje. Skoraj celotno površino trga zavzema cisterna z vodnjakoma. V kvalitetnem baročnem okolju, v katerem ima pomembno vlogo tudi baročno prezentirana fasada cerkve sv. Donata, je za njo nastala nova arhitektura z novo namembnostjo - galerijo. Novo oblikovan prostor v treh etažah je še vedno pojmovan kot sakralni prostor.

Prenovljeno nekdanjo cerkev sv. Donata v Piranu označuje več za konservatorsko stroko pomembnih komponent. V kolikor ne poudarjamo srečne izbire projektanta, pa vendarle moramo najprej oceniti veliko ambicijo in željo investitorja doseči najkvalitetnejši na novo oblikovani prostor v mestu Piranu, kakor da je razumel tisto staro željo konservatorjev po najbolj kvalitetnih sodobno oblikovanih formah v historičnih ambientih. Poudariti je potrebno tudi njegovo vztrajnost za doseg končnega cilja, čeprav so bile težave številne in ne ravno majhne.

Izbira projektanta je zadostila tudi drugemu konservatorskemu principu, kjer bi bilo potrebno za tako pomembne posege v najkvalitetnejše spomeniške prostore izbirati samo najboljše projektante, oziroma tiste, ki so v svojem delu pokazali sposobnost in posluh ter talent za posege v hitorične objekte.

Želimo izpostaviti, da za priznanje ne predlagamo samo arhitekta B. Podrecco, ki je nedvomno ustvaril kvaliteten arhitekturni prostor. Priznanje predlagamo celotnemu konservatorskemu postopku prenove kot pojavu uspešnega angažiranja in sodelovanja investitorja, konservatorja in projektanta za doseg izjemno kakovostnega dviga vseh dosedanjih oživitvenih naporov v historičnem mestnem jedru Pirana.

Steletovi nagradi in priznanja za leto 1991

Stane Peterlin - Steletova nagrada

Diplomirani biolog Stane Peterlin, svetovalec ministra za kulturo, vse od svojih delovnih začetkov utira pot poklicni naravovarstveni dejavnosti. Z njegovo zaposlitvijo l. 1961 v referatu za varstvo narave pri Zavodu za spomeniško varstvo Ljudske Republike Slovenije, je bil zagotovljen prenos tradicije varstva narave na slovenskem vsaj od spomenice leta 1920 pa vse do današnjih dni.

Pronicljiva daljnovidnost, pozitiven odnos do življenja, ljubezen do narave, načelnost, prepričanje v pravilnost in potrebnost varstvenega dela, so lastnosti, ki so mu omogočile premostiti najbolj kritična leta, ko se je morala kadrovsko šibka in neuveljavljena služba spoprijemati z neprimerno močnejšimi nasproto-

vanji in gospodarskimi interesni. Ob razpravah v zvezi z gradnjo hidroelektrarn na zgornjem delu Soče, je izsiljevanje pozitivnega mnenja privelo celo do začasne ukinitev službe. Kot vodja naravovarstvenega oddelka je z uspešnim kadrovanjem nekoliko omilil številčno šibkost skupine, ki se je uveljavila s svojim glasilom, pripravila Zakon o varstvu narave in vedno bolj sodelovala pri pomembnejših posegih v prostor.

Celih petindvajset let je kot glavni urednik uspešno urejal stanovsko revijo Varstvo narave. Njegova natančnost, jasna vsebinska predstava, pa tudi poznavanje bibliografskih pravil, je jamčilo pregledno in korektno urejene publikacije. Taka je tudi Zelena knjiga o ogroženosti okolja v Sloveniji iz leta 1972 prvi sistematični pregled stanja okolja v Sloveniji.

Pod njegovim vodstvom predstavlja velik dosežek naravovarstvene službe priprava Inventarja najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, izšlo 1976. V zajetni knjigi so bile poleg metodoloških izhodišč obdelane najpomembnejše slovenske naravne znamenitosti, ki so bile prvič tudi kartografsko predstavljene. Inventar je bil osnova za razvoj dokumentacije, ki se je začela sistematično urejati l. 1980. Na zakonodajnem področju je sodeloval predvsem pri pripravah Zakona o Triglavskem narodnem parku in Zakona o naravnih in kulturnih dediščinah. Omeniti moramo njegovo sodelovanje pri visokošolskem študiju, kjer je utrl pot specialnim predmetom s področja varstva naravne dediščine.

Znan je v dejavnosti stanovskih društev. S predavanji, vodstvom ekskurzij in raziskovalnih taborov prenaša svoje znanje in izkušnje na mlajše generacije in sploh širi naravovarstveno misel.

Ob kadrovski krepitvi službe, ki jo je omogočil novi Zakon o naravnih in kulturnih dediščinah, je postal vedno večji problem enotnega načina dela, načrtovanja, dokumentacije in metodoloških izhodišč. Prav na tem področju opravlja s svojo jasno dolgoročno predstavo, korektnim in doslednim odnosom do sodelavcev, izjemno poslanstvo.

Po tridesetih letih dela na republiškem zavodu je lani postal svetovalec ministra za kulturo. Upamo, da bo ministrstvo znalo ceniti in seveda izkoristiti njegove dragocene izkušnje, izhajajoče iz slovenske naravovarstvene tradicije.

prof. dr. Ivan Stopar - Steletova nagrada

Prof. dr. Ivan Stopar je diplomiral leta 1964 na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz primerjalne književnosti in umetnostne zgodovine. Svojo profesionalno pot je pričel leta 1963, ko je postal ravnatelj na novo ustanovljenega Žavoda za spomeniško varstvo v Celju. Od leta 1975 deluje na tem zavodu kot konservator.

Razpon Stoparjevega dela je zelo širok, bil je eden tistih, ki so postavljali temelje konservatorstvu na Slovenskem. Njegov delež pri tem je velik tudi zaradi njegove široke razgledanosti na področju humanističnih ved.

Na zavodu v Celju je nadaljeval delo Jožeta Curka in najprej pripravil za izdajo njegovo topografsko gradivo, kar je omogočilo širšim strokovnim krogom korektno uporabljanje zbranih podatkov.

Ivan Stopar je postavil temelje zavodove dokumentacije in oral ledino pri uveljavljanju spomeniškovarstvenega vidika tudi za urbane spomenike in območja. Na začetku njegove konservatorske poti je obravnaval vso široko paleto spomeniškega gradiva - od ljudske umetnosti, preko srednjeveškega stenskega slikarstva, cerkvene in trške arhitekture do gradov, ki so kasneje postali osrednja tema njegovega strokovnega zanimanja. V zadnjih letih se ukvarja tudi z zbiranjem vedutnih upodobitev iz arhivov v tujini, ki so pomemben člen pri raziskovanju in poznavanju razvoja mest, trgov in gradov na Slovenskem. V množici spomenikov, ki jih je obravnaval kot odgovorni konservator navajamo le najpomembnejše, saj bi seznam spomenikov, pri katerih je imel dr. Ivan Stopar odločilno besedo, presegal obseg te utemeljitve; cerkev v Marija Gradcu predstavlja eno prvih

celovito obnovljenih cerkvenih notranjščin, cerkev na Svibnem, opatijska cerkev v Celju ter vrsta gradov in graščin -velenski, konjiški, celjski, Podsreda, Novo Celje in še vrsta drugih. Značilno za dr. Stoparja je, da je konservatorsko delo vedno opravljal strokovno poglobljeno z upoštevanjem širokega primerjalnega gradiva. Njegovo veliko znanje, zlasti na področju zgodnjesrednjeveške in srednjeveške umetnosti, mu je omogočalo čiste in včasih na prvi pogled drzne konservatorske odločitve.

Dolga let je posebno pozornost posvečal študiju slovenskih gradov. Iz tega področja je leta 1975 tudi promoviral za doktorja umetnostnozgodovinskih znanosti. Dr. Stopar je eden redkih slovenskih konservatorjev, ki rezultate svojega konservatorskega dela dokaj redno publicira. S temi študijami je postavil prenekateri temelj slovenskemu konservatorstvu.

Dr. Stopar je postal zaradi svoje široke razgledanosti, zlasti na področju grajske arhitekture, nepogrešljiv sodelavec vseh slovenskih spomeniškoverstvenih zavodov.

Grad Dobrovo - Steletovo priznanje

Skupina, ki jo sestavljajo umetnostni zgodovinar Robert Červ, arhitekt Mitja Mozetič in gradbeni tehnik Danilo Remec je na osnovi raziskav in ugotovitev preteklih let uspešno speljala obnovo gradu Dobrovo, v katerem je danes restavracija in zbirka del slikarja Zorana Mušiča.

Na tem obsežnem projektu je z veliko zavzetostjo delala skoraj tri leta. Čeparv je na projektu oživitve tega poznoerenesančnega gradu delalo več strokovnjakov, so prav omenjeni najbolj zaslужni za to, da je grad danes zgledno prenovljen. Pri svojem delu so se opirali predvsem na svoje lastno znanje in izkušnje, podkrepljene s stališči in mnenji strokovne komisije za gradove in dvorce.

Seveda ni šlo brez kompromisov, ki so predvsem posledica nove vsebine in posebnih želja investitorjev, ki so jim znali v pravi meri prisluhniti.

S posebnim občutkom za združevanje kulturnozgodovinskih kvalitet spomenika in nove funkcije, pa tudi z lastnim delom pri odkrivanju in restavriranju poslikav, za kar je zasluzen restavrator Rudi Perger, so uspeli zgledno obnoviti kulturni spomenik ter ga rešiti pred nadaljnшим propadanjem za kar velja zahvala tudi vsem investitorjem.

Maribor - Villa rustica - Steletovo priznanje

Arheološka delovna skupina Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Maribora, ki so jo sestavljali Mira Strmčni - Gulič, Stanko Gojkovič, Ivan Tušek in Marija Lubšina Tušek je v sodelovanju z arhitektinjima zavoda Ireno Krajnc - Horvat in Marlenko Habjanič rešila, izkopala in prezentirala temelje Ville rusticae na obrobju Maribora, na območju novogradjen, ki so ogrozile visoko ovrednoteno arheološko območje.

S kontinuirano, odločno, hitro in na visokem strokovnem nivoju izvedeno akcijo je bilo mogoče dobiti časovno in vsebinsko enovit rimskodobni gradbeni kompleks velikosti 100 x 100 metrov. Prezentacija je izvedena po vseh mednarodnih normah za taka dela, še posebej pa je potrebno poudariti, da pri tem ni okrnjena prvobitna terenska dediščina.

Delovna skupina je pripravila tudi ponazorilne table na terenu in izdala katalog, ki s svojo izčrpno vsebino daje Villi rustici tisto mesto v slovenskem spomeniškem fondu, ki ga zaradi svoje kvalitete in izjemnosti zasluži.

Maribor - Kužno znamenje - Steletovo priznanje

Delovna skupina Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Maribora v sestavi Janez Mikuž, Marjan Tržan in Viktor Gojkovič je izvedla rekonstrukcijo kužnega znamenja na Glavnem trgu v Mariboru, delo baročnega kiparja Jožefa Strauba iz leta 1743.

Znamenje, za katerega je strokovna komisija ob zadnji restavraciji leta 1962 ugotovila, da zanj ni več rešitve, je bilo potrebno rekonstruirati v vseh njegovih detajlih, za kar je bilo potrebno spoznati vse zakonitosti Straubove likovne izpovednosti tako v oltarni arhitekturi znamenja, za katero se je zadolžil Marjan Teržan, kakor v kiparskem oblikovanju, ki ga je v Straubovem duhu a z osebno noto rekonstruiral Viktor Gojkovič.

Rekonstrukcija mariborskega kužnega znamenja je primer, kako je mogoče z nadomestitvijo praktično že izgubljenega spomenika, vrniti mestnemu ambientu in s tem mestu bistveni del njegove zgodovinske identitete in pričevalnosti.

Poročila o konservatorskih delih na posameznih objektih kulturne dedičine

1

Naselje: Ajdovščina*Občina:* Ajdovščina*Naslov:* Titov trg 3*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

Investitor Pavel Kolar iz Ljubljane, Ziherlova 24 je adaptiral objekt v starem mestnem jedru Ajdovščine. Imeli smo pripombe na izvedbo glavnega mestnega portala, katerega je investitor nameraval zastekliti oz. v njem urediti vitrine. Prav tako smo vztrajali, da so ostale okenske odprtine istih dimenzij ker menimo, da bi bilo potrebno adaptacijo stavbe obravnavati kompleksno. Pripravili smo tudi predlog barvanja fasade.

Andrejka Ščukovt

2

Naselje: Ajdovščina*Občina:* Ajdovščina*Ime:* Castra*Področje:* A*ANSL:* II,1*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 6,8

Obzidje: za preverjanje poteka obzidja na JZ, v južni stranici (N. Osmuk: AV 41, 1990, 183), smo sondirali na dvorišču nekdanje Štekarjeve hiše, p. št. 498. Obzidje leži v resnici nekoliko severneje, zato smo odkopali le slabe tri metre zunanje fronte v kotu med dvema stavbama, notranje linije nismo dosegli. Ohranjenost temelja in zidu v višini 0.09 m je sorazmerno dobra, sega do 0.05 m pod nivo dvorišča. Gradnja je nekoliko slabša, kot pa smo jo ugotovljali na Z in V stranici; plašč sestavljajo le srednje veliki, neobdelani bloki. Vrzeli v zidu so

velike. Drobrega gradiva ni bilo, zunaj obzidja je recentno zasutje.

Linijo obzidja na JV strani, med stolpoma 11 in 12, smo preverili v izkopu jarka na parc. št. 972, v prehodu med stavbama parc. št. 973 in 974/1. Obzidje je premaknjeno dva metra zahodneje od hipotetično postavljene meje, vendar teče v isti smeri. Ohranjeno je v širini 3.05 m; notranja, to je zahodna fronta, je grajena iz lepo obdelanih, velikih blokov. Zunanji vzhodni plašč je povsem iztrgan, zato je prvotna širina zidu vsaj 3.30 - 3.40 m. Plitev in ozek izkop jarka nam ni dovoljeval obsežnejših del za dokumentacijo. Zid je ohranjen 0.40 m pod današnjim nivojem.

Izkop jarka na parc. št. 972 je segal do sredine dvorišča pred "staro pekarno" na Prešernovi ulici. Prav v sredini je v starih prekopih za infrastrukturo zaslediti ostanke kulturne plasti z zdrobljenim gradivom v dolžini 3 m, kar nedvomno izvira iz antične stavbe - 3.- 4. stoletja. Zahodni del dvorišča je primeren za raziskave (N. Osmuk: VS 32, 1990, 169).

Adaptacija stavbe na Gregorčičevi ulici 12, parc. št. 546, je omogočila manjše sondiranje v severni polovici stavbe. Poleg večkratnih prekopov smo ugotovili še ostanek antičnega temelja širok 1.20 m, zelo dobre gradnje, v dolžini 3.60 m. Vzhodni konec zidu je iztrgan, na zahodu sega pod Z steno stavbe oz. pod Šibenško ulico. Tik ob robu ulične stene se na temelj priključita s S in J strani zidova, ki z njima nista povezana. Zaradi omejenosti odkopa je situacija ostala do neke mere nejasna. V notranjem kotu stika z južnim zidom smo odkopali debelo plast zlomljenih antičnih strešnikov in zdrobljene malte, ki je očitno

v antičnem času zasula nek jarek. Drobnega gradiva ni bilo, vendar na podlagi smeri odkopanega temelja sodimo, da spada v okvir zazidave po izgradnji obzidja.

Nada Osmuk

3

Naselje: Andraž nad Polzelo

Občina: Žalec

Ime: ž.c.sv.Andreja

Področje: UA

Vrsta del: 4,5,6,7,8

Leta 1991 je župnijski urad sv. Andreja financiral obnovo celotne zunanjščine župnijske cerkve. Predhodna sondiranja so pokazala na dvojno pozognogotsko fasadno poslikavo na zvoniku in prezbiteriju. Na severni fasadi zvonika v drugi etaži smo poleg ključaste strelnice, našli letnico pozidave zvonika 1528 in poleg izklesan obraz. Na prezbiteriju smo našli identični pozognogotski poslikavi z onima na zvoniku. Poleg treh zazidanih šilastoločno zaključenih oken, smo na severni steni odkrili zazidan vhod s poslikano obrobo. Na zahodnem vogalu stene južne ladje smo pod napuščem odkrili pozognogotsko slikano borduro. V ometih severne kapеле smo odkrili fragmente baročne poslikave s pilastrsko členitvijo. Najdbe smo dokumentirali in naredili načrt za prezentacijo zunanjščine. Na zvoniku je bila ponovljena v ometu izstopajoča pilasterska členitev iz začetka 19. stoletja s prezentiranimi strelnimi linama in prtličju in drugi etaži, letnico zazidave zvonika in antropomorfnim likom. Na prezbiteriju je bila rekonstruirana druga faza pozognogotske poslikave. Ometi na ostalih fasadah so le beljeni. Sondiranje križnorebrasto obokane zvonice bodo izvršili restavratorji, ker pod recentnimi beleži pričakujemo stensko poslikavo.

Bogdan Badovinac

4

Naselje: Apnenik

Občina: Novo mesto

Ime: Kartuzija Pleterje

Naslov: Mihovo 16

Področje: E

Vrsta del: 7

V drugi polovici leta smo začeli pripravljati teren in temelje za prenos nove lesene hiše, na lokacijo Kartuzije Pleterje, kamor smo že prestavili eno leseno hišo. Prestavili smo leseno hišo iz naselja Mihovo, hišna št. 16. Vendar so tej hiši že uničili približno 1/3 konstrukcije, ko so v neposredni bližini postavili novo hišo. Ker

je bila hiša še v dobrem stanju, smo se odločili, da bomo poizkusili na tej hiši izpeljati nekaj sprememb (konstrukcijskih in v materialu). Tako naj bi ta hiša služila tudi kot nekakšen poizkus za bodoče novogradnje, kjer naj bi se v praksi pokazalo, da je mogoče ohraniti tradicionalno fisionomijo, ne samo hiše ampak tudi kulturne pokrajine. To bi lahko bil začetek reševanja novodobne arhitekturne utrujenosti Slovenije. Na drugi strani pa se lahko notranjost oblikuje po meri današnjih stanovanjskih potreb in želja investitorjev.

Seveda smo poleg vsega načrtovali, zaradi posebne želje Kartuzije Pleterje, da ta hiša postane nova sprejemnica za obiskovalce ter prodajalna spominkov in ostalih izdelkov.

Sami hiši smo spremenili, ne samo notranjost, ampak zamenjali betonsko kritino z rženo škopo, ponovno smo naredili dva čopa, dodali smo novi del hiše, ki je odprt in stoji na treh stebrih. S tem, ko smo streho hiše podaljšali na njene prvotne mere, smo dobili tudi kompleksnejši izgled hiše. Na novo smo naredili in zamenjali tudi dve talni legi in dva okna.

Dela na hiši so potekala po intervalih, predvsem zaradi dopustov in obveznih del, ki jih je moral opravljati samostanski mizar znotraj samostana, npr. trgatev, obiranje sadja, očiščevalna dela... Zato nas naslednje leto čaka še postavitev novega lesenega poda in fugiranje tramov.

Celotno hišo smo zaščitili. Izvajalec del je bil Franci Brbič s svojo ekipo, pri delu pa je sodeloval tudi samostanski mizar Vencelj.

Dušan Strgar

5

Naselje: Avber

Občina: Sežana

Ime: Ošče (Ovče) gradišče

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Vrsta del: 1

Lokaliteta omenjena v elaboratu Arheološka topografija Kraške planote (B. Slapšek za Arheološki seminar FF, Ljubljana 1974, 58) kot negativna. Ponovno preverjanje je pokazalo, da je na nizki vzpetini, kota 353 m, na levem bregu Raše, v resnici manjše prazgodovinsko gradišče, z ohranjenim obrambnim okopom v obliki nizkega vzdoljnega kamnitega nasipa na južni strani. Posebno lepo je ohranjeno lice kamnitega prazgodovinskega (?) zidu na SZ strani, ob prehodu v strmino nad Rašo - tod je zid ohranjen poldruži meter visoko in je nenavadno lepo grajen. Na površini

gradišča smo našli drobce prazgodovinske lončevine.

Koordinate: TTN Ajdovščina 42 1:5000
5413.750 5072.250

Nada Osmuk

6

Naselje: Avber

Občina: Sežana

Ime: Gradišče - grad

Področje: A

ANSL: III,3

Obdobje: prazgodovina

Vrsta del: 8

Agromelioracijski posegi na območju Raše so bili opravljeni na večjih kompleksih, posebno intenzivni so bili v okolici Avberja, kjer je bilo obnovljenih več vinogradniških nasadov, njiv in travniških površin zemljo iz kraških vrtač. To se je na Krasu dogalalo od nekdaj; novo in posebej tragično za arheologijo je dejstvo, da danes to opravljajo strojni monstrumi in ogromne kamionske pošasti, ki za prevoze potrebujejo širino avtomobilske ceste in odstranijo vse, kar jim je pri tem na poti. Le tako se je lahko "zgodilo" vandalsko uničenje vzhodnega vhoda skozi obrambni nasip na Gradišču v Avberju. Vhod je popolnoma uničen, z njim vred pa še doberšen del severnega kraka okopa.

Povod za dovažanje zemlje skozi vhod pa je bila obnova vinograda na parceli št. 189/1 k.o. Avber, to je ravnica znotraj severozahodnega okopa na Gradišču. Ob ogledu 25.1.1991 je bila na parceli že navožena zemlja okoli 0,60 m visoko in v nasutu in podlago je bilo ukopanih s strojem dvanaest vzdolžnih jarkov v smeri S-J. Podrobnejši pregled izkopov ni pokazal prav nikakrnega arheološkega sledu, zato je vprašanje, v koliko je bila tod kulturna plast sploh še ohranjena že pred tem posegom (večkratna obnova?). Zdi se, da je celotna notranjost Gradišča v Avberju močno osiromašena z obdelovanjem. Zadeva je bila prijavljena na Republiškem inspektoratu, a od tega ni bilo otpljive koristi.

Nada Osmuk

7

Naselje: Bač pri Materiji

Občina: Sežana

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Vrsta del: 1

Severozahodno od vasi Bač pri Modreju je srednje veliki spomol, imenovan Pečina

Tenelova (kat. št. JZS 1136 ali 1137). Pri rutinskem pregledu smo tuk pod površjem našli odlomke keramike, ki vzbuja sum, da je spomol arheološko najdišče. Po zunajem videzu je objekt zelo podoben Mali Triglavci, Pomolu in Acijevem spomolu.

Janez Dirjec, Viktor Saksida, Ivan Turk

8

Naselje: Begunje

Občina: Radovljica

Naslov: Begunje 137

Področje: A

ANSL: VI, 6

Obdobje: rim.

Vrsta del: 8

Leta 1964 je Anton Arh iz Begunj 137 pri kopanju temeljev za garažo in pomožno gospodarsko poslopje na desnem bregu potoka Begunjiščice, pod Jamarskim vrhom, v zgornjem delu Begunj, pred vhodom v dolino Drage, slučajno našel železno rimske konjsko podkrovje velikosti 13,2 x 12,1 cm, debeline 0,6 cm.

V preteklosti je ta predel nedvomno bil pomembna strateška točka in prometno vozlišče, kajti tod sta prihajali na današnjo radovljško ravnino vozna prazgodovinska in rimska pot, ki je prihajala ob vznožju Dobrče, skozi t.i. podgorske vasi, iz smeri današnjega Tržiča in tovorna pot, ki se je spuščala do Ljubelja, oz. današnjega Lašja, preko sedla Preval (1311 m) v dolino Drage. Na komunikacijo spominja na tem delu današnjih Begunj tudi toponim Stara ulica in hišno ime Staruljč.

Janez Meterc

9

Naselje: Begunje

Občina: Radovljica

Ime: Zijalka pod Jamarskim vrhom

Področje: A

ANSL: VI, 1

Obdobje: star. železna doba, rim.

Vrsta del: 8

V jami Zijalka pod Jamarskim vrhom (1054 m) (cfr. M. Brodar, AV 2, 1951, 204 ss; VS 9, 1962-64, 172) je bil pred nedavnim najden vkop. V izmetani zemlji in v podsutem materialu v vkopih so bili odkriti kosi prazgodovinske halštatske keramike, rimske in srednjeveški žeblji, srednjeveška keramika, živalske kosti in kozji rog. Te najdbe so danes v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice.

Janez Meterc

10

Naselje: Begunje
Občina: Radovljica
Ime: Njivice pod Jamarskim vrhom
Področje: A
ANSL: VI, 1
Obdobje: halštat
Vrsta del: 8

Leta 1980 so lastniki hiš pod pobočjem prazgodovinske naselbine Njivice pod Jamarskim vrhom (parc. št. 133/1, k.o. Begunje) zgradili nov vodni zbiralnik in vodovod. Pri zemeljskih delih so odkrili večjo količino prazgodovinske keramike in oglja. Gre za kose rjavo-sive žgane keramike debelih sten, ki so bili okrašeni s plastičnimi razčlenjenimi rebri; finejše primerke temno žgane lončenine z rezanim okrasom, uteži za statve in svitke.

Janez Meterc

11

Naselje: Begunje
Občina: Radovljica
Ime: Paviljon Jožamurka
Področje: Z
Vrsta del: 7,8

V Begunjah na Gorenjskem smo v letu 1991 začeli s saniranjem Plečnikovega paviljona Jožamurka iz leta 1939. Na paviljonu je bila urejena streha in zidovi ter okolica, so bile tudi izvedene izmere oltarne niše, ki je bila po vojni oropana opreme. S pomočjo Arhitekturnega muzeja, kjer hranijo kip sv. Jožefa in dve originalni vazi ter nekaj pomembnejše dokumentacije, smo na našem Zavodu izdelali načrt za izdelavo oltarja in podstavka za kip. Odlitek kipa in dveh vaz smo zaupali akademskemu kiparju in restavratorju Momu Vukoviću iz Ljubljane. Odlitki bodo izdelani iz poliestera na osnovi originalov.

Renata Pamić

12

Naselje: Begunje
Občina: Radovljica
Naslov: Gora nad Begunjami
Ime: p.c. sv. Petra
Področje: R,UA
Vrsta del: 6,7

Na osnovi smernic Zavoda je bila streha na ladji in prezbiteriju ter obeh zakristijah prekrita z novimi skodlami. Brez soglasja Zavoda so izvajalci v celoti odstranili kamniti konzolni venec pod streho ladje in prezbiterija z utemeljitvijo, da je bil kamen zaradi požara leta 1945 prhek. Rekonstrukcija venca je betonska. Na osnovi

sondiranja smo izdelali načrte za rekonstrukcijo poslikave s šivanimi vogali in preslegastim motivom v pasu pod konzolnim vencem. Na severni ladijski steni preslegastega motiva ni bilo, pač pa je bil toniran samo venec in pod njim potegnjen ožji gladek pas z obrobo. Barvno skalo smo določili na osnovi mikroskopske analize pigmentov (RC). Popolnoma izprana gotska freska (om. Stele) na južni fasadi je bila prebeljena. Ometi na prezbiteriju so bili obnovljeni v celoti, na ladji pa so pokrpani. Izvajalec: Gradbeno podjetje Bohinj.

Nika Leben

13

Naselje: Beltinci
Občina: Murska Sobota
Ime: Beltinci grad
Področje: UA
Vrsta del: 6,7,8

Konec leta 1991 smo v okvirju interventnih republiških sredstev sanirali najbolj poškodovane dele ostrešja in dele stropov V trakta gradu v Beltincih. Interventna akcija sanacije vdrtega ostrešja in stropov je bila prvi korak pri sanaciji gradu, ki je bil pred dvema desetletjem po razpustitvi šole poškodovan in izropan ter prepuščen nezadržnemu propadanju. Akcija obnove gradu bo trajala predvidoma vsaj 5 let.

Levi del ostrešja in stropov nad nastropjem V trakta gradu se je porušil v območju približno dveh rastrov povezja. Porušitev je povzročilo veliko neurje, ki je še dodatno poškodovalo že tako močno poškodovano in vlažno ostrešje. Vsa sanacijska dela smo predvidili tako, da bo možno po istem postopku s sanacijo nadaljevati tudi na preostalem delu ostrešja. Kot prvo je bilo potrebno takoj odstraniti porušeni del strešne konstrukcije levega dela V trakta in tako preprečiti nadaljnje rušenje preostalega relativno dobro ohranjenega ostrešja. Nad oboki hodnika v I. nadstropju so bili izdelani nastavki na nosilcih AB plošče.

Statične izračune in tehnično poročilo o poškodbji je izdelal statik zavoda Miran Ježovšek, dipl. ing. grad., ki je vodil tudi gradbeni nadzor. Izvajalec del je bil samostojni obrtnik iz Beltincev Andrej Poredos.

Neva Sulič Urek

14

Naselje: Besnica
Občina: Kranj
Področje: E
Vrsta del: 2

Izdelano je bilo etnološko vrednotenje naselij in kulturne krajine za območje Pup Dobrave, ki obsega 7 katasterskih občin in sicer: Nemilje, Zgornja Besnica, Spodnja Besnica, Pševo, Planica, Birnje in Žabnica.

Vladimir Knific

15

Naselje: Bled

Občina: Radovljica

Naslov: Kolodvorska ulica

Ime: Pod Kuhovnico

Področje: A

ANSL: VI, 2

Obdobje: ml. železna doba

Vrsta del: 8

Metod Luzar iz Bleda (Kolodvorska ulica) je leta 1962 na njivi tik pod železniško postajo na Bledu, pod hribom Kuhovnica (714 m), slučajno našel keltski posnetek srebrne tetradrahme Filipa II (AV: Apolonova glava, RV: Konjenik). Srebrnik je bil kasneje prodan v Ljubljano in se je za njim izgubila sled.

Janez Meterc

16

Naselje: Bled

Občina: Radovljica

Naslov: Gregorčičeva 41

Ime: Dobe

Področje: A

ANSL: VI, 2

Obdobje: bronasta doba

Vrsta del: 8

Janez Konc je leta 1970 pri gradnji stanovanjske hiše slučajno našel v izkopani zemlji bronasto plavutasto sekiro (d. 15,2 cm, š. čela 4 cm, š. rezila 5,5 cm, š. plavuti 2,9 cm) in bronasto sulično ost (d. 14,2 cm, š. lista 2,3 cm, š. dulca 2 cm). Predmeta verjetno sodita k inventarju kasnobronastodobnega depoja. Hrani ju najditelj.

Janez Meterc

17

Naselje: Bled

Občina: Radovljica

Ime: Blate pri Bledu

Področje: A

ANSL: VI, 2

Obdobje: rim.

Vrsta del: 8

Ko so leta 1980 s komunalnimi deli regulirali potok, ki se izliva kot levi pritok v potok Rečico in izsuševali podočje Blat, ki leži v trikotniku med Bledom (Partizanska cesta), Rečico in Podhomom, so pri kopanju

jarka našli dve rimski železni podkvi. Podkve hrani France Noč z Bleda (Partizanska cesta 25).

Janez Meterc

18

Naselje: Bled

Občina: Radovljica

Ime: Mlino

Področje: A

ANSL: VI, 2

Obdobje: bronasta doba

Vrsta del: 8

Potapljač Miro Kristan, Cesta A. Trevna 21, Slovenski Javornik (Jesenice), je pri potapljanju v Blejskem jezeru semptembra 1979 slučajno našel kasnobronastodobni bronast meč z jezičastim ročajem. Meč (d. = 55,5 cm, d. ročaja = 6 cm, š. ročaja = 2,6 cm, š. ročajne ploskve = 5,3 cm, š. rezila = 3,6 cm, deb. rezila = 0,8 cm) se je nahajal na pobočju leve strani iztoka Blejskega jezera v Jezernico pri Mlinem.

Janez Meterc

19

Naselje: Bled

Občina: Radovljica

Naslov: Kidričeva 1

Ime: Vila Rikli

Področje: UA,Z

Vrsta del: 2

Skupščina občine Radovljica - Uprava za gospodarstvo in družbene dejavnosti je na podlagi 29. člena Zakona o naravnih in kulturnih dediščini (Ur.l. SRS št. 1/81) in na podlagi 202. in 217. člena Zakona splošnem upravnem postopku (Ur.l. SFRJ št. 47/1986) izdala dne 24.4.1991 na predlog Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju Odločbo o začasni razglasitvi objekta "RIKLI" na Bledu.

1. Objekt "RIKLI" na Bledu (parc. št. 375/1, 375/2, 375/3, 375/4, 375/5, 375/6, 375/7, 375/8, 376/1, 376/2 vse k.o. Bled) katerega lastnik je Kompas International d.d. Ljubljana, se zaradi ohranitve arhitekturnih kvalitet in zgodovinskega ter kulturnega pomena, ki ga je imel Arnold Rikli za razvoj blejskega turizma, začasno razglasiti za kulturni, umetnostni in memorjalni spomenik.

2. Začasna razglasitev velja za dobo enega leta, oziroma do sprejetja Odloka, ki bo nadomestil to Odločbo.

Obrazložitev

Stavbo "Rikli" je zgradil Arnold Rilki leta 1895 za potrebe zdravljenja svojih pacientov. Stavba je oblikovana v historicističnem slogu z značilno leseno verando, ki je v zgornji etaži vkomponirana v balkon ozziroma gank. "Rikli" ima sorazmerno bogato dekoracijo z arhitektonsko poslikavo fasadnih ometov, ki je zaznavna tudi v notranjosti objeka. S temi značilnostmi objekt predstavlja zgodovinski spomenik, ki izpričuje začetek razvoja turizma na Bledu, obenem pa glede na značilno izvedbo in poslikave predstavlja tudi umetnostni in arhitekturni spomenik s konca 19. stoletja.

Bernarda Jesenko

20

Naselje: Bled
Občina: Radovljica
Naslov: Pod stražo 4
Ime: Vila Ciklama
Področje: UA
Vrsta dela: 2

Skupščina občine Radovljica - Uprava za gospodarstvo in družbene dejavnosti je na podlagi 29. člena Zakona o naravni in kulturni dediščini (Ur.l. SRS št. 1/81) in na podlagi 202. in 217. člena Zakona o splošnem upravnem postopku (Ur.l. SFRJ št. 47/1986) izdala dne 26.7.1991 na predlog Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju Odločbo začasni razglasitvi objekta "Vila Ciklama" na Bledu.

1. Objekt "Vila Ciklama" Bled, Pod Stražo št. 4, parc. št. 810/4 s pripadajočim parkom parcelna št. 810/8 in 810/3 vse k.o. Želeče se zaradi ohranitve arhitekturnih kvalitet začasno razglasiti za kulturni spomenik.

2. Razglasitev velja za dobo enega leta.

Obrazložitev

Vila Ciklama je bila zgrajena leta 1880 po načrtu Alfonza Zoisa in predstavlja eno najstarejših počitniških vil na Bledu. Vila ima značilno dvojno leseno verando, ki se pojavlja v 70. letih in jih spremljamo vse do prve svetovne vojne v različnih inačicah, med katerimi je najpogostejša oblika dvonadstropna ali celo trinadstropna lesena konstrukcija, ki navadno v osi stavbe členi fasado kot rizalit. Verande z dekorativnimi polnilni, v katerih se odražajo stilne značilnosti časa (sprva mrežasta polnila, kasneje secesijske vegetabilne linije), predstavljajo pravo virtuoznost

blejskih tesarjev, ki so bili največkrat obenem tudi oblikovalci. Obvezen sestavni del počitniške vile so tudi parkovne površine z drevjem, ki predstavljajo kvalitetno dopolnitev ambienta kulturnega spomenika.

Za objekt s parkovnimi površinami velja varstveni režim 2. stopnje, ki določa:

- varovanje spomenika v avtentični pričevalnosti
- dejavnost v okviru spomenika mora biti v skladu s spomeniškim značajem le tega
- za vsak poseg je potrebno dovoljenej pristojne spomeniške službe.

Bernarda Jesenko

21

Naselje: Bohinjska Bistrica

Občina: Radovljica

Ime: Ajdovski gradec

Področje: A

ANSL: VI, 3

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

Jesen leta 1984 je inž. F. Bešter iz Lesc (Na trati 8) z iskalcem kovin odkopal tik pod severnim, najvišjim robom naselbinskega platoja Ajdovskega gradca, na zunanjji strani obzidja (pobočje) polovico antične podkve, štiri železne, listnato oblikovane puščičaste osti, rezilo ukrivljenega železnega noža, železni prstan (gema?), dva železna žebbla in dva železna klini. Predmeti se danes nahajajo v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice (vsi predmeti so inventarizirani pod inv. št. 2315). Zaradi teh "sondiranj" je bil najditelj teh najdb obravnavan na sodišču.

Janez Meterc

22

Naselje: Boršt

Občina: Koper

Področje: A

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 7

Med arheološkim nadzorom ob gradnji vodovoda Hrib-Boršt, ki ga je izvajal Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran smo 14.5.1991 našli na parceli št. 4799/5 (k.o. Koper) nekaj fragmentov usnja in ročaja antične amfore.

Damjan Snoj

23

Naselje: Bovec

Občina: Tolmin

Ime: Kluže - trdnjava

Področje: Z

Vrsta dela: 1,2

Nadaljevali smo s konzervatorsko akcijo. Sanirali smo večjo razpoko, ki je nastala v ujmi 1989. Sanacijo poškodb je izvajalo podjetje "Zidarsko fasadarska radnja" - Suloski Redžep. Dokončano je bilo tudi popavilo strehe. Dela je izvajalo podjetje "Izolacija" - Zupanc Jože iz Dola pri Hrastniku. Z deli na trdnjavi Kluže smo pohiteli, predvsem zaradi želje domačinov, zaradi svetovnega kajakaškega prvenstva na Soči. Zataknilo pa se je pri finansiranju, saj še vedno nismo dobili občinskih sredstev za akcijo. Dela so tako bila opravljena izključno z Republiškimi sredstvi.

V letošnjem letu se je nadeljevalo tudi z zgodovinsko raziskovalno nalogo o razvoju trdnjave Kluže. Pregledano in obdelano je bilo precej arhivskega gradiva (glej VS 1990). Na osnovi izsledkov in ugotovitev je bil pripravljen tekst, ki se že pripravlja za objavo. Del namenskih sredstev za raziskovalno nalogu smo porabili za prevode v italijanski in nemški jezik. Publikacija pa bo predvidoma izšla v začetku leta 1993.

Damjana Fortunat

24

Naselje: Brezje
Občina: Maribor
Ime: ž.c. sv. Marije
Področje: UA
Vrsta dela: 6,7

V Brezju pri Mariboru je župniški urad obnovil zunanjščino župnijske cerkve sv. Marije, barokizirane gotske arhitekture z renesančnim zvonikom. Sondiranje je opravil rest. spec. Viktor Gojkovič, zidarska dela pa M. Korpar. Posamezna gradbena obdobja so ponazorjena z različno obdelanim apnenim ometom, ki je ves hidrofobiran.

Andreja Volavšek

25

Naselje: Brezje
Občina: Mozirje
Ime: p.c. Matere Božje in sv. Roka
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6

Zunajščina p.c. Matere Božje in sv. Roka je bila v letu 1991 v celoti obnovljena. Na osnovi sondiranja ometov smo investorju župnijskem uradu Mozirje, ki je v celoti financiral obnovo, podali osnovna konzervatorska izhodišča: zvonik hrani iz ometa izstopajočo členitev iz konca 19. stoletja in se v celoti beli. Ometi na kapelah,

ladji in zakristiji so gladko zaribani in samo beljeni. Na prezbiteriju se obnovi iz ometa plitvo reliefno izstopajoča, belo barvana arhitekturna členitev, na rdečih osnovnih površinah. V nasprotju z dogovorom so bili odstranjeni vsi ometi, a o tem nismo bili obveščeni. Le naključno smo lahko evidentirali razidane bifore pod sedanjimi okni zvonovnice. Nepravilno izvedena rekonstrukcija členitve prezbiterija in nepotrebno barvanje mlajše zakristije z rdečo barvo je rezultat nesodelovanja med Zavodom, izvajalcem in investitorjem.
Bogdan Badovinac

26

Naselje: Brezno
Občina: Radlje ob Dravi
Področje: UA
Vrsta dela: 4,7

V Breznu ob Dravi je najmnink prostorov gospodarskega poslopja župnišča uredil v spodnjih, obokanih prostorih trgovino. Ohranil je prvotno obliko oken in obnovil fasado z gladkin apnenim ometom.

Andreja Volavšek

27

Naselje: Brežice
Občina: Brežice
Naslov: Ul. Bratov Milavcev
Ime: p.c. sv. Roka
Področje: UA
Vrsta dela: 4,7

V Brežicah je župniški urad pričel z obnovo podružnične cerkve sv. Roka. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Novega mesta je predhodno na objektu naredil raziskave (1990) in na podlagi najdb in obstoječega stanja izdal konservatorski program za obnovo in prezentacijo.

V letu 1991 so dela potekala po konservatorskem programu. Obnovljen je bil talni zidec, ki je bil zaradi talne vlage zelo poškodovan (razpadel je kamen). Narejene so bile nove obložne plošče za talni zidec (odlitki). Delo se bo v letu 1992 nadaljevalo po predvidenem programu.

Anton Miklavžin

28

Naselje: Budna vas
Občina: Laško
Ime: p.c. sv. Miklavža
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6

Župnjiški urad Šentjanž je v letu 1990 pričel z obnovo zunajščine p.c. sv. Miklavža brez vednosti in predhodnega soglasja Zavoda.

Ker je bila pred tem že neustrezno obnovljena notranjščina, smo lahko le ugotovili, da je bil prezbiterij kasneje naslonjen k ladji. S sondiranjem preostalih ometov na zunanjščini, smo ugotovili le več plasti ometov z beleži v oker barvi. Ob ponovnem ogledu cerkve smo ugotovili, da je celotna zunanjščina izvedena v tehniki bavalit ometov v oker barvi.

Bogdan Badovinac

29

Naselje: Bukovžlak (Teharje)

Občina: Celje

Ime: Območje taborišča in grobišča Teharje

Področje: Z

Vrsta dela: 4,8

Za Komisijo IS R Slovenije za razreševanje vprašanj, povezanih z namembnostjo in ureditvijo grobišč v Kočevskem Rogu in drugod po Sloveniji, je Zavod RS VNKD v sodelovanju z Zavodom VNKD v Celju izdelal smernice za načrt ureditve za območje nekdanjega taborišča in grobišča slovenskih domobrancev in drugih pripadnikov nemškemu okupatorju podrejenih oboroženih formacij ter tudi civilistov v Teharjah. Pri ureditvi območja nekdanjega taborišča in gorišča Teharje se srečujemo s specifično problematiko domnevnih množičnih grobišč, ki jih je še nekaj na območju celjske občine. Problemi izvirajo iz dejstva, da tu še niso zanesljivo dokazane in natančneje določene lokacije možnih množičnih grobišč in da tu niso ohranjena izvrina in tem podobna stanja, temveč so na omenjenih lokacijah tudi različni objekti. V primeru Teherji so to tri odlagališča najrazličnejših odpadkov. Z njihovo izgraditvijo so bili preostanki nekdanjega taborišča in verjetno grobišče uničeni, celotno področje pa je bilo popolnoma spremenjeno. Zaradi tega so se rešitve ureditve, ki smo jih predlagali in ki sta jih nekaj Cinkarna Celje in Komunalno podjetje Celje že uresničili, nanašale na to, da območje, ki je bilo v preteklosti na zelo nepitetem način uničeno in oskrunjeno, rekultiviramo in mu poskušamo dati videz urejene kulturne krajine, oziroma da poskušamo vzpostaviti čim bolj naravno okolje, z minimalno hortikulturalno ureditvijo.

Mitja Ferenc

30

Naselje: Celje

Občina: Celje

Naslov: Trg svobode 9

Ime: Narodni dom

Področje: UA

Vrsta dela: 4,7

Konservatorsko poročilo o rekonstrukciji zunanjščine Narodnega doma iz leta 1989 dopolnjujem z obvestilom, da je bilo z občinskim sredstvi v letu 1991 rekonstruirano celotno pročelje stavbe. Gradbena dela je izvajalo GP Remont iz Celja, tehnično in oblikovno zahtevno arhitekturno plastiko pa je na osnovi fotografij modeliral akad. kipar, samostojni kulturni delavec Bac Drago iz Ljubljane.

Branka Primc

31

Naselje: Celje

Občina: Celje

Naslov: Slomškov trg 5

Ime: Špitalska kapela sv. Elizabete

Področje: UA

Vrsta dela: 6,7

V okviru celovite obnove stavbnega sklopa starega mestnega špitala, ki se je pričela leta 1989, potekajo prenovitvena dela v notranjščini kapele sv. Elizabete. Restavratorski center RS je s sredstvi Ministrstva za kulturo ter Župnijskega urada sv. Daniela v Celju očistil ter zavaroval freske v prezbiteriju. V ladji so bili rekonstruirani oboki ter kamniti portal, ki je povezoval kapelo s špitalom. Prenova notranjščine se bo nadaljevala v naslednjem letu.

Branka Primc

32

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Kalvarija

Področje: UA

Vrsta dela: 6,7

Kompleks celjske Kalvarije iz prve polovice 18. stoletja danes vsebuje štiri kapelice Križevega puta z Golgoto, ki stojijo na griču pod Jožefovim hribom.

Prva kapelica sv. Petra ob vznožju hriba danes ne stoji več. Baročne križpotne kapelice so na ozemlju Slovenije le redko ohranjene v tako celoviti podobi. Kapelice celjske Kalvarije poleg tega, da so ohranjene v njihovih bistvenih arhitekturnih sestavilih, izpričujejo tudi veliko stopnjo umetniške moči posameznih anonimnih ustvarjalcev. Zato sodi celoten kompleks med kulturne spomenike, svojevrstne po svoji kulturno-umetnostno-zgodovinski pomembnosti, posebnosti, redkosti teh ohranjenosti. Ob ozki umetnostno zgodovinski vrednosti je potrebno omeniti

še specifično lego območja na obrobju srednjeveškega mestnega jedra Celja, tako, da je ta prostor sestavni del mestnega urbanizma, ki predstavlja tudi pomembno zgodovinsko peš povezavo središča naselja s cerkvijo sv. Jožefa na Aljaževem hribu ter celotno stanovanjsko sosesko, ki je na tem prostoru.

V Celju skušamo že vrsto let spodbuditi interes za obnovo kompleksa ter za njegovo redno in kvalitetno vzdrževanje. Žal smo edino materialno podporo dobili pri župnijskih uradih sv. Daniela in sv. Jožefa ter pri Skladu za pomoč imetnikom kulturne dediščine občine Celje. Zaradi omejenih sredstev smo uspeli v obdobju 1983 do 1988 delno gradbeno obnoviti štiri obstoječe kapele (popravilo sterh, kritih s skriljem, izdelava in vgraditev novih kamnitih portalov, izvedba novih grobih zunanjih ometov ter delna izvedba finih zunanjih ometov za rekonstrukcijo fasadne členitve). Vsa preostala konservatorska in restavratorska dela na zunanjščini in notranjščini kapelic ter sama skupina Križanja pa še čaka na izvedbo.

V teku spomeniškovarstvene akcije smo večkrat opozarjali, da je fizično stanje celotnega kompleksa nevzdržno in da bi bilo nujno sočasno z gradbeno-konservatorskimi delina objektih začeti s sanacijo in ureditvijo celotnega območja Kalvarije, ki ne samo, da je zaradi zanemarjenosti na meji možne funkcionalne uporabe, temveč tudi negativno vpliva na že obnovljene dele objektov (neustrezno odvajanje meteorne vode iz podestov, neizvedena drenaža okoli objektov ipd.). Konec leta 1990 so končno tudi strokovne službe za stanovanjsko in komunalno gospodarstvo pri občini ter krajevni skupnosti Aljažev hrib pokazali resno pripravljenost za obnovo kompleksa. V prvi polovici leta 1991 smo izdelali konservatorski program obnove celotnega območja. Osnovni pristop je bil rekonstrukcija celotne poti, tako, da se ohranijo ali obnovijo vse arhitekturno-historične značilnosti ter ambientalna identiteta prostora. V drugi polovici leta 1991 se je v okviru "javnih del" in pod organizacijskim vodstvom SSK Celje, začela prva faza sanacije.

Zajemala je čiščenje širšega kompleksa, odstranjevanje divje podrstasti ter rušenje nekaterih dreves, ki so ogrožala varnost ali neprimerno vplivala na kvalitetne vedutne poglede. Razen tega so posamezni deli tlakovane poti (mačje glave) očiščeni ali delno popravljeni, delno pa je tudi saniran

(podbetoniran) najnevarnejši odsek stopnišča. Že ta prva faza del je dala vidne rezultate. Celotna pot je privedena na nivo sprejemljive funkcionalne rabe kompleksu pa je v veliki meri povrnjena nekdanja veduta.

V tekočem letu nameravamo po predvidevani faznosti z deli nadaljevati in to po eni strani s konservatorskimi in restavratorskimi deli, sočasno pa smo sodelovali pri nadaljevanju sanacije celotnega kompleksa. Pričakujemo, da bomo akcijo zaključili v letu 1993.

Dunja Gorišek

33

Naselje: Celje

Občina: Celje

Naslov: Ipvavčeva 2

Področje: UA

Vrsta dela: 7

V lanskem letu je bila s sredstvi ministrstva za kulturo ter enega od lastnikov, obnovljena zunajščina stavbe Ipvavčeva 2 v Celju. Primestna vila iz leta 1898, ki je kulturni spomenik, sodi med redke dosledno in kvalitetno izpeljane arhitekture historičnih slogov 19. stoletja. Zunanjščina je bila pred obnovo v zelo slabem stanju, fasadni omet je skoraj povsem odpadel, fasadna členitev je bila ponekod že teško berljiva. Osnova za rekonstrukcijo zunajščine je bil posnetek ohranjenih arhitekturnih členov ter fotografija stavbe iz leta 1906.

Zaradi izredne kvalitete stavbe in zahtevnosti rekonstrukcije je Zavod predlagal za izvajalca GP Remont, vendar je delni lastnik in investitor Volasko našel cenejšega izvajalca, Obrtno zadrugo iz Metlike. Po začetnih težavah je delo steklo vendar rezultat ni zadovoljiv. Arhitekturna členitev je sicer ponovljena sama izvedba ometov pa je nekvalitetna tako, da zunajščina učinkuje dobro le iz distance in kot urejena celota.

Branka Primc

34

Naselje: Celje

Občina: Celje

Naslov: Titov trg 2, 3

Ime: Celjski dom

Področje: UA

Vrsta dela: 6,7

V letu 1991 je s sredstvi stanovanjske skupnosti GP Remont obnovilo dotrajano zunajščino stavbe nekdanje "Deutsche Haus" v Celju, ki sodi med kulturne spomenike.

Stavba mogočnih dimenzij je bila zgrajena v letih 1906-1907 kot protiutež slovenskemu Narodnemu domu in z namenom potrditve nemštva v Celju. Dunajski arhitekt Peter Pavel Brang je stavbo oblikoval po dunajskih zgledih v izrazitem slogu nemške "težke" gotike poznega historicizma. Kasneje je stavba doživelila številne spremembe. Že v tridesetih letih so jo preimenovali v Celjski dom, po II. svetovni vojni pa odstranili oblikovno izražene simbole iz nemške zgodovine in sicer relieve na stolpu, figurino poslikavo v niši ter celjski grb s praporji in napisi na čelnih fasadi. Konservatorsko izhodišče pri obnovi zunanjščine je bilo, stavbi v čim večji meri povrniti prvotno podobo in s tem historično in likovno-architekturno pričevalnost. Na osnovi originalnega načrta in predvojnih fotografij je d.i.a. Janko Hartman pripravil načrt rekonstrukcije celjskega grba s praporji, letnico izgrabnje ter imena stavbe na napisnem traku. Prezentirali smo tudi naknadno zazidano nišo, ostanke njene figuralne poslikave pa le dokumentirali. Za rekonstrukcijo reliefnih prizorov na stolpu razen fotografij ni bilo podatkov.

Branka Princ

35

Naselje: Črešnjevec

Občina: Slovenska Bistrica

Področje: A

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

O obeh črešnjevskih gomilnih grobiščih je znanih le malo podatkov, še manj pa najdb. Prvi je o njih poročal W. Schmid (Mitteilungen der Prahistorischen Kommission 2/3, 1915, 217), tlorisa obeh gorbišč pa je v arheološki literaturi še neznan (Zbornik občine Slovenska Bistrica 1, 1983, 62). Veliki del teh gomil na obeh grobiščih je poškodovan od divjih kopačev, med katerimi je na zahodnjem grobišču v gozdu parc. št. 1000/6 k.o. Črešnjevec, v prejšnjem stoletju vneto deloval črešnjevski župnik S. Pirc. Tu je ohranjenih še 10 v nepravilni vrsti ležečih večinoma večjih gomil (pr. 6-13,5 m, v. 50-160 cm, dvoje tudi pr. 13 in v. 1,8 m). Tu je dvoje gomil raziskoval tudi W. Schmid in o tem kratko poročal:

"Preiskal sem tri od dvanaest tu ležečih gomil, v njih našel le plast žganine s pepelom brez kamnite obloge, redke črepinje rimskega posoda in v eni gomili 50 cm globoko breznapisno, z obrobom obdano ploščo (68 x 53 cm) iz pohorskega marmorja."

Nekaj več podatkov o kopanju nudijo Schmidovi, v graškem Joaneju shranjeni zapiski s skromnimi skicami:

"Gomila I (=12) v župniskem gozdu pri Črešnjevcu. Pr. 8,4, pribl. 90 cm visoka zelo sploščena. Vrhna humozna plast je 6-11 cm debela ter pokrita z mahom in plevelom. Nato pričenja takoj rdeča železo vsebujoča zemlja kakršna se nahaja tu v gozdu in okolici.

a. Črna plast žganine 32 cm pod površino, nepravilno okroglega obsega, 70 cm široka, izstopajoča proti S še 30 cm daleč.

b. 40 cm pod površino več raztresenih črepinj.

c. Kamnita obloga, najvišji kamen visok 35 cm, navadna vrsta široka 50 cm. Iz velikih prodnikov je 10-15 cm visoko položena obloga med velikimi in manjšimi kamni. Nad kamnitom oblogom je ležalo manjše število raztresenih črepinj. Okrog kamnitih oblog je bilo žganine.

Gomila II (= 17), pr. 10,30 x 9,70 m, v. 84 cm. 55 cm pod površjem pod površino žganina s pepelom, debela 2-10 cm, na več mestih močno pomešana s kostmi. Obseg 1,70 x 1 m. Nobenih kamnitih oblog in sploh nobenih kamnov."

Podobno sliko je dalo tudi poskusno kopanje podpisane v gomilo št. 8 s pr. 8 in v 0,6 m:

a. Plast nasute zemlje - čista rjava ilovica (35 cm). Do 10 cm debela plast žganine s ostanki kosti in črepinjami.

b. Vrhna talna plast rdečkasto obarvane peščeno-prodnate ilovice (do 40 cm).

c. Čista rumenkastorjava ilovica talne podlage.

Črepinje pripadajo v večini uvoženi lončevini, od katere je uspelo določiti dvoje rdečih skodel s pr. do 18 cm ter pribl. 25 cm visok lonec iz enako prečiščene gline. Nič bistveno drugačen izid ni pokazal preizkusni kop v gomili št. 2 (pr. 6, v. 0,4 m) na drugem grobišču v gozdu "Gomilice", parc. št. 625 in 626 k.o. Črešnjevec, severno od vasi, kjer je ohranjenih še 24 večinoma nižjih gomil (pr. 4-9 m, v. 25-70 cm), ležečih v gruči. Tudi tu se je pokazala pod nasuto zemljo na prvotnih tleh le 3 cm debela palst žganine s pepelom, koščicami in črepinjami v obsegu 1,5 m. Nasutje je tu bilo iz mivkaste gline, ki je pod 20 cm postajala rdečkaste barve, podobna talna ilovica pa je bila od žganin krhka in ožgana, kar govori na sežig na mestu pokopa. Razen manj izrazitih črepinj uvoženega posodja (lonca, lončka, skodelice it) tudi v tej gomoli ni bilo drugih najdb."

Dosedanja poročila in najdbe z obeh črešnjevskih gomilnih grobišč kljub

kamnitim oblogam zlasti v večjih gomilah doslej niso pokazala bogatejših grobov. Od kod se je znašla pri Schmidu omenjena marmorna plošča v gomili, je težko pojasniti kot tudi ni nobenih dokazov, da bi kateri izmed grobnih kamnov pri črešnjevski cerkvi zanesljivo izviral iz teh grobišč. Tako se moramo do morebitnih drugačnih odkritij kdaj v prihodnje strinjati s Schmidovim mnenjem, pripisanim v slovenščini k njegovemu uradnemu dopisu izavnega leta 1949:

"Gomile črešnjevske niso niso posebne vrednosti in imajo čisto navadno vsebino. Pred gomilami se navadno spoštljivo ustavim, snarem klobuk in pozdravim naše prednike, kopljem jih pa le, kadar moram."

Stanko Pabič

36

Naselje: Črešnjice

Občina: Celje

Ime: ž.c. Naše ljube Gospe

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Po prvotni zamisli, ko naj bi se zunanji ometi župnijske cerkve Naše ljube Gospe v letu 1991 samo prebelili, je obnova fasade prerasla v širše okvirje. Razen na zvoniku, so bili na ostalih fasadah odstranjeni skoraj vsi ometi. Na osnovi najdbe baročne poslikave zvonika na podstrešju, smo naredili načrt za rekonstrukcijo poslikave na celotni zunajščini v sivomodri barvi.

Sočasno je potekala obnova fasad cerkvene hišena južnem delu obzidja. Stari ometi so bili ponovno barvani svetlo oker, okenske obrobe pa belo.

Po sondirjanju stavbe župnišča smo ugotovili, da je bila pod novejšimi ometi ohranjena celovita baročna poslikava s sončnima urama iz leta 1732 in 1778. Navkljub dogovoru so bili stari, a trdni ometi odstranjeni. Na novih ometih je bila na osnovi predhodnih meritev Zavoda, na novo narisana arhitekturna poslikava. Manjkajoče profilirane preklade oken so bile vliste v betonu. Sončna ure je bila restavrirana.

Obnovo vseh treh cerkvenih objektov je tukajšnji župnijski urad, z manjšim deležem iz Sklada za pomoč imetnikom kulturne dediščine občine Celje.

Bogdan Badovinac

37

Naselje: Črni Kal

Občina: Koper

Naslov: Črni Kal 46

Ime: Benkova hiša

Področje: E

Vrsta dela: 4,7

Po večletnih dogovarjanjih z lastnikom etnološkega spomenika je v letu 1990 bila izvedena obnova "Benkove hiše", ki sta jo zgradila mojstra Andrej in Benko iz Sočerga leta 1489.

Vrnitev izvirne podobe zgradbi iz 15. stoletja (poznogotski način poslikave s pravilno rezanimi kvadri), je je zahtevala odstranitev nadzidave in strehe iz 18. ali 19. stoletja ter recentnega prizidka sanitarij ob samem portalu z napisom.

Pri rušitvenih delih so se potrdila predvidevanja, da je objekt v nadaljevanju proti severu tvoril večji domačijski sklop. Od prvotne konstrukcije je v prtiličju ohranjen originalno ostenje treh obodnih zidov, v nadstropju pa zahodna ter južna (zatrepna) stena. Avtentični leseni konstruktivni elementi iz 15. stoletja se niso ohranili oz. ohranljeno gre pripisati predelavi iz 18. stoletja (19. st.). Takrat je bilo spremenjeno tudi ostenje zadnje (vhodne) fasade ter dozidana stena, ki proti severu ločuje "Benkovo hišo" od sosednjega stanovanjskega objekta. Prav pri tej steni smo pri podstrešju odkrili sledove avtentične lesene konstrukcije dvokapne v kamnu krite strehe.

Obnova objekta je poleg navedene odstranitve prizidka in nadzidave obsegala:

- ureditev in dozidavo ohranjenih obodnih sten,

- ponovno pozidavo zunanje (vzhodne) stene s portalom (brez imitacije neokrnjene originalne tekture zidav),
- na južni fasadi odstranitev neavtentičnega zunanjega dostopa v nadstropje z zazidavo vrat,
- zamenjavo lesene stropne konstrukcije,
- prezentacija ohranjenih niš v prtiličju in nadstropju,
- izvedbo nove AB konstrukcije dvokapne strehe krite s kamnitimi ploščami,
- preboj nove vratne odprtine za povezavo s sosednjim objektom,
- zazidava okna v prtiličju ter izddelava novih lesenih vrat polkrožnega portala zahodne fasade,
- zasteklitev okenin vratne odprtine v nadstropju,
- delna odstranitev balkona na zahodni fasadi sosednjega objekta ter izvedba ganka,
- nadomestne sanitarije v etaži sosednjega objekta za odstranjene ob samem portalu z nadpisom.

V obnovljenem objektu je v prtiličju kletni prostor, v nadstropju pa soba z dostopom iz sosednjega objekta. Iz funkcionalnih in tehničnih razloah je čisti konservatorski

pristop podlegel pragmatični rušitvi in izbiri betonske strešne konstrukcije ter zasteklitvi odprtin v nadstropju (namesto lesenih zapiral brez zasteklitve).

Bruno Purger

38

Naselje: Črni Kal

Občina: Koper

Področje: E,UA

Vrsta dela: 1

V letu 1990 smo izdelali topografijo starega jedra vasi Črni kal. Narejeni so bili fotografiski in arhitekturni posnetki (merila 1:50) cerkvenega zvonika in petih hiš oz. domačij. Zbrali smo arhivsko gradivo in ustne vire.

Izbrani primeri domačij imajo širok časovni razpon, nekje od 15. do zdajnjega 20. stoletja. Veliko hiš iz najzgodnejšega obdobja so kasneje predelali in razširili. Tako se na fasadah pogosto prepletajo elementi različnih slogov, od romanskih do baročnih in klasicističnih.

Najstarejše hiše so enonadstropne z vkopano kletjo. Debele stene so prvotno nosile težko kamnito streho. Okna so majhna in maloštevilan. V vsaki etaži je po en prostor. Prvotno je bilo prtliče goopodarsko, nadstropje bivalno.

V 18. stoletju se je začela razvijati velika domačija kraškega tipa z ločenim gospodarskim in stanovanjskim poslopjem, velikim zaprtim dvoriščem.

Opravljeni so bili arhitekturni in fotografiski posnetki za naslednje objekte:

1. cerkveni zvonik iz leta 1802,
2. stavbni niz brez številke na parceli št. 62/2,
3. stavbni niz brez številke na parcelah št. 14, 16 in 15/2,3,5,
4. stavbni niz št. 37 na parcelah št. 45 in 46,
5. stavbni niz št. 48,50,51 na parcelah št. 115, 117, 118, 119, 127/2 in 1342,
6. domačija št. 17 na parceli št. 17.

Eda Benčič Mohar

39

Naselje: Črni Kal

Občina: Koper

Ime: p.c. sv. Valentina

Področje: UA

Vrsta dela: 5

Ob p. c. sv. Valentina v Črnem kalu je samostojno stoječi zvonik iz leta 1802 pomembna prostorska dominanta. Zvonik z nenavadnim kamnitim čebulastim zaključkom ogroža drsenje tal in je v zelo slabem stanju. Na osnovi poročila geomehanskih preiskav (Geodetski zavod

Ljubljana) je bil naročen projekt sanacije pri dipl. ing. gr. Stojanu Ribnikarju in je še v fazi izdelave.

Bruno Purger

40

Naselje: Črni vrh

Občina: Idrija

Področje: U,E

Vrsta dela: 2

Sodelovali smo v evidentirjanju vojne škode na območju naselja Črni vrh. Eksplozija vojaškega skladischa je povzročila škodo na strehah in odprtinah.

Bojan Klemenčič

41

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Naslov: Staneta Rozmana 4

Ime: Stoničev grad

Področje: UA

Vrsta dela: 6

Stoničev grad v Črnomlju se nahaja na prostoru med glavno ulico historičnega mestnega jedra Črnomlja in bregom nad Dobličico. Objekt je izrazito podolgovat, nastal z združitvijo treh objektov. V prvi fazi s formiranjem ene hiše, med današnjo ulico Stnata Rozmana in ulico Na utrbah, iz dveh starejših hiš. V drugi fazi s povezavo te novonastale hiše in stolpa na bregu nad Dobličico z obokom, ki premošča ulico Na utrbah in daje stavbi poseben značilni videz.

Grad je v privatni lasti dveh lastnikov, ki stanujeta v prvem nadstropju, prtliče pa oddajata za poslovne prostore (buffet, butique). Recentne prezidave notranjosti so močno degradirale prvotno tlorisno zasnova in na nekaterih mestih uničile tudi samo fizično tkivo objektov.

Zaradi neustrezne rabe objekta, ki jo je pri takih lastniških odnosih nemogoče preprečiti, si občina Črnomelj že nekal let prizadeva odkupiti stavbo, a do sedaj žal neuspešno. Ker je Stoničev grad ena najstarejših stavb v mestu in po svojih dimenzijah še edina primerna za namestitev muzejske zbirke, smo delavci zavoda v dogovoru z Občino Črnomelj začeli raziskovati objekt. Leta 1991 smo izdelali arhitekturni posnetek obstoječega stanja. Oktobra leta 1991 smo opravili sondiranje ometov na fasadah stavbe, vzhodno od velba. Lastnik ni dovolil sondiranje dela stavbe, zahodno od velba. Na podlagi rezultatov sondiranja smo izdelali analizo rasti objekta in določili gradbene faze. Nekatera še nepojasnjena vprašanja bomo

rešili, ko bo mogoče presondirati fasade zahodnega dela ter notranjosti stavbe. Pokazalo se je da bi se z odstranitvijo prezidav in vrnitvijo notranjosti v stanje po gradnji oboka, dobili dokaj veliki in reprezentančni prostor, primeren za muzejsko zbirko. V letu 1992 bomo pripravili razstavo, s katero bomo pokazali črnomeljski javnosti rezultate naših raziskav. Občina Črnomelj bo še naprej poskušala pridobiti soglasje lastnika za dokončanje raziskav na objektu in v končni fazi odkup objekta od sedanjih lastnikov.

Dunja Gerič

42

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Naslov: Ul. Mirana Jarca 20

Ime: Špelčeva hiša

Področje: A

ANSL: XI, 2

Obdobje: novi vek

Vrsta dela: 6

Špelčeva hiša is a small town house, situated in the south-eastern corner of the old town centre of Črnomelj, due west of and opposite corner of Sv.Duh. Research into the standing structure of the house in November 1990 determined that the cellar sub-structure was older than the superstructure of the house. It was therefore decided to carry out excavation in the cellar, which had a clay floor, to determine more exactly the initial construction date of the house. Excavation began in July 1991 and ended in August 1991, running concurrently with the conversion of the superstructure of the house by Begrad, the local building firm. All research work was carried out by ZVNKD, Novo mesto.

Excavation revealed two major phases in the cellar. The upper phase, consisting of two layers, was 0,24 m deep, and comprised a dark organic layer, overlying a clay floor, bedded on limestone rubble. The finds of ceramics and coins give a date in the late 19th Century and 20th Century, and suggest that this phase is contemporary with the modern house.

The second phase consists of four major layers and a pit in the southern part of the cellar. It was 0,50 m deep. The ground had been previously cut over, so no earlier occupation was found on the site, although intrusive sherds of Iron Age and Roman pottery were found in second phase layers. The hollows in the ground surface were infilled during construction of the cellar walls. A mortar floor was laid down over this. The pit in the southern part of the

cellar cuts this layer, but is covered by the later, two, layers, which are a series of laminated organic and clay layers, representing successive make-up and reddish layers on floor. A stone step at the entrance was level with the mortal floor. The finds from this phase comprised a large amount of ceramics and a number of silver coins. They date largely to the 16th and 17th Centuries. The ceramics and numismatic material is very similar to that from the cemetery terrace around Sv.Duh, suggesting that the earliest phase of Špelčeva hiša is at least partly contemporary with it. The cellar, 6,40m x 4,30m, had massive stone walls, which probably formed the sub-structure of a wooden house. This house probably fronted on to the western side of the late mediaeval and early modern road and entrance into Črnomelj, the eastern side of which was found during excavation on Sv.Duh. At this time (15th to 19th Centuries) this roadway formed one of the major access points into Črnomelj, but has now been relegated to the status of a minor path due to the construction of the bridge in the late 19th Century. The potential for such excavation is relatively good in Črnomelj, and can provide valuable information about the urban development of the town.

P. F. J. Mason

43

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: sv. Duh

Področje: A

Obdobje: železna doba - 18. stol.

Vrsta dela: 6

The church of Sv.Duh is located at south eastern corner of the old mediaeval town centre of Črnomelj, overlooking the confluence of the rivers Lahinja and Dobličica. The archaeological excavation of the church interior by P. Mason for ZVNKD, Novo mesto. It was a continuation of the excavations carried out on the cemetery terrace outside the church in the preceding two years. The interior of the church contained two floor layers, one a baroque stone floor with associated side altars in the northern corners of the nave. The other is a badly disturbed limewashed earth floor, which may date to the late 15th Century, the probable construction date of this late Gothic church. Below this floor were a total of 43 graves, ranging in date from the 16th or the 18th Centuries. They were more richly furnished than the graves outside the church. Finds include 5 gold rings, glass, bronze and bronze beads and

bronze medallions from rosaries and metal, cloth and leather from clothing. The church was constructed on the defensive wall and on the walls of three structures of a Late Roman urban settlement. The town wall was already known from the excavations outside the church. Two of the structures directly abutted the inner face of the defensive wall and contained evidences of four phases of floors and occupation layers. It is suggested that they served as dwelling. Finds include animal bone, coins, Late Roman coarse pottery and imported North African sigillata and amphorae, as well as Late Roman Amphora 1A. The third structure was the apse and southern wall of a small Late Roman church located near the entrance to the modern church, which destroyed much of it when it was built. A small fragment of a mosaic (1,80m x 1,30m) was found in south east corner of the structure. It is sufficient to reconstruct the exten of the original mosaic, and its layout. It has been dated by Bojan Djurić to the mid or 2nd half of the 5th Century, which would agree with other dates (from ceramics) for the start of the settlement. The mosaic was covered by a 15cm thick destruction layer, which is similar to the situation in the other structures inside the church and the defensive tower outside the church. The date ih the destruction of the site can be determined from the dating of the important fine wares, which were identified by Verena Perko. The latest American sigillata on the site is dated to the period 580/600 to 660 (after Hayes), given a probable de struction date in the mind 7th Century. The earliest phase on the site was Early nad Late Iron Age (5th to 1st Centuries BC). An occupation layer up to 70 cm thick over lay a cobbled surface. finds were largely of coarse prehistoric pottery, but some Early Roman wares and metalwork were found. Work was carried out as part of the continuing research and restoration programme on the church, carried out by ZVNKD, Novo mesto.

P. F. J. Mason

44

Naselje: Črnotiče
Občina: Koper
Področje: A
Obdobje: negativno
Vrsta dela: 6

V večji jami na koncu vasi, ki služi vaščanom za priročno skladišče, je leta 1991 sondiral Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Pod umetno izravnano površino se nahaja debela siga, ki pa ni strnjena. Zato sva

lahko na enem mestu prodrla do globine 2,5 m in ugotovila nasledno stratifikacijo:
 - tenka, zahojena plast z veliko organske primesi predvsem oglja,
 - siva flišnata ilovica, močno onesnažena z odplakami naftnih derivatov,
 - debel ostrorob grušč, pomešan s sivim blatom ali ilovico,
 - debel ostrorob grušč, skale, tudi zelo velike in rdečerjava peščena ilovica,
 - ogromni odlomki debelih sigovih skorij in kapnikov, ki se nadaljujejo do neznane globine.

Podobna stratifikacija je vidna v umetno odkopanem stranskem rovu Jame.

Vsi sedimenti so bili popolnoma sterilni, zato so časovno podrobno neopredeljivi. Nedvomno pa so pleistocenske starosti.

Janez Dirjec, Ivan Turk

45

Naselje: Depala vas
Občina: Domžale
Področje: E
Vrsta dela: 2

V neposredni bližini ž.c. in pokopališča v Domžalah je predvidena gradnja vrtnarje in gospodarskega poslopja. Ker je lokacija vedutno izpostavljena se od investitorja zahtevajo idejni načrti zaradi eventualnih korelacij.

Silvester Gaberšček

46

Naselje: Divača
Občina: Sežana
Ime: Vojaško pokopališče 1. svetovne vojne
Področje: Z
Vrsta dela: 1,2,8

V letu 1991 je bilo evidentirano vojaško pokopališče iz 1. svetovne vojne v Divači. Vojaško pokopališče, nastalo kot začasno pokopališče v 1. svetovni vojni, je izgubilo prvotno namembnost v 20-ih letih, ko so prekopali smrtne ostanke in odpeljali vse pokopališke elemente. Starejši domačini pravijo, da po vojni ni bilo na navedeni lokaciji nobenih nagrobnikov, ohranjen pa je bil vhodni portal. Lokacija pokopališča je še razpoznavna. Ohranjen je pokopališki zid v obliki pravokotnika. Zanimiva in izjemna je lokacija pokopališča - v vrtači. Obodni zid je ponekod že porušen, na vzhodni strani je bil del zidu odstranjen (pripravljen dostop za buldožer). Ohranjeno je tudi stopnišče.

Na Zavodu dopolnjujemo inventar zgodovinske dediščine, katerega del je tudi izdelava topografije dediščine soške fronte, zato smo še posebej pozorni do kakršnih

koli posegov na tovrstno dediščino. Glede na obvestilo s strani Oddelka Milice Divača in terenske preverbe smo ugotovili, da se na lokaciji pokopališča, ki je v neposredni bližini doline Risnik, izvaja gradbeni poseg brez ustrezne dokumentacije in brez našega vedenja. Na omenjeni lokaciji je že bila odstranjena zgornja plast prsti in vspostavljena komunikacija. Kršitelji so imeli namen narediti teniško igrišče. Poseg smo prijavili občinskemu gradbenemu inšpektorju. Urbanistični inšpektor občinskega inšpektorata občine Sežana je opravil inšpekcijski pregled nedovoljenega posega ter zoper tri kršitelje ukrepal skladno z določili Zakona o urejanju naselij in drugih posegov v prostor.

Damjana Fortunat

47

Naselje: Dobje pri Planini

Občina: Šentjur

Naslov: Dobje 4

Ime: župnišče

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7,8

Župnišče zgrajeno leta 1788, je bilo leta 1910 na osnovi načrtov, ki so ohranjeni, ponovno obnovljeno. Bogata fasadna členitev iz ometov, je po obnovi leta 1991 ponovno prišla do svoje veljave. Osnove površine so barvane svetlo oker, arhitekturna členitev pa v beli barvi. Po starih vzorih je bilo na novo narejeno vse stavbno pohištvo. Obnovo je v celoti finansiral tukajšnji župniški urad.

Bogdan Badovinac

48

Naselje: Dobrna

Občina: Celje

Ime: ž.c. Marijinega Vnebovzetja

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7,8

Po obnovi zunanjščine župniške cerkve Marijinega Vnebovzetja leta 1984, je leta 1991 sledila še obnova fasadne členitve zvonika, ki je bila izvedena leta 1845, ko je bila vsa ostala cerkev na novo pozidana. Fasadne površine celotne zunanjščine so bile enotno barvane v svetlo oker barvi z iztopajočo členitvijo v beli barvi. Opečni bobrovec je zamenjal skril na strehi ladje, bakrena pločevina pa na strehi prezbiterija. Obnovo je v celoti finansiral tukajšnji župniški urad.

Bogdan Badovinac

49

Naselje: Dobrovce

Občina: Maribor

Ime: kapeli

Področje: UA,E

Vrsta dela: 4,5

V Dobrovcih je KS zaradi širitve križiča prestavila neobaročno kapelico. Po načrtu, ki ga je izdelal g. Jože Požauko. Kapelo iz 30-ih let, v kateri opravlja bogoslužje župniški urad iz Slivnice, bodo povečali s simetričnim prizidkom v osi zgradbe.

Andreja Volavšek

50

Naselje: Dobrovo

Občina: Nova Gorica

Ime: Dobrovo - grad

Področje: A,UA

Vrsta dela: 4,5,6,7

Obnovitvena dela na gradu Dobrovo, izvajalec je bi Splošno gradbeno podjetje Gorica - enota Tolmin, so v svoj obseg vključila tudi arheološko sondiranje. Nosilec akcije ZVNKD Gorica, je zaščitna izkopavanja zaupal Goriškemu muzeju, žal pa je do njihove realizacije prišlo šele, ko je bila obnova že v polnem teku.

Arheološki posegi so z večjimi ali manjšimi presledki sledili različnim fazam gradbenih del od februarja 1990 skozi vse leto. Prilagojeni so bili zahtevam izvajalca in lastnika prtličja mešane družbe Grad d.o.o. in sicer tako po časovni plati kot po sami raziskovalni metodi. Zaradi odstranjevanja tlakov in delnega zniževanja površine prtličja gradu, gradbenih posegov na zahodni dvoriščni površini in odstranjevanja celotne severne terase, je bilo raziskovanje usmerjeno predvsem na omenjena območja.

V SV delu severnega grajskega trakta smo se naslonili na rezultate sondiranja ZVNKD Gorica iz leta 1979 in izluščili JV vogel stavde (deb. zidu 60 cm, ohr. viš. do 1 m), katerega preostali del je bil ob gradnji gradu (začetek 17. stoletja) uničen. Pri zidavi so uporabljali domač lapornat peščenec in maltno vezivo, omet ni ohranjen. Pod delno ohranjenim tlakom (deb. cca 7 cm) vinskordeče barve, ki se je pojavil 40 cm pod zgornjim nivojem zidu, je bil v ruševinskem zasipu odkrit odlomek krožnika, okrašen s figuro mladeniča, iz druge polovice 15. stoletja.

Notranjih površin grajskih prostorov nismo poglabljali do sterilne osnove, saj bi to po mnenju lastnikov prtličja močno podražilo investicijo, temveč smo uporabili sistem mrežasto razporejenih jarkov (šir. 50 -70

cm), ki so segali do sterilne podlage iz trdega lapornatega skrilavca. Na mestih, kjer se je pokazala kulturna plast, smo izkop razširili in izluščali vsaj zidovje. Tako smo v JV predelu gradu odkrili ostanke še enega, z oblicami tlakovanega objekta (deb. zidu 50 cm), od katerega je ohranjen SZ del, preostala površina pa je bila, tako kot pri prvem objektu, uničena ob gradnji gradu. V grajski veži in severnem traktu sta omembe vredni še dve kamnitni oglati konstrukciji z notranjo prostornino 120 x 140 cm in 140 x 180 cm (deb. zidu v povprečju 30 cm). Medtem ko je bila prva v celoti izpraznjena in napolnjena z mivko, se je na površini druge delno ohranilo opečnato tlakovanje. V notranjem zasipu pa je bila izrazita pepelnata plast z ostanku tkanine, grozdnih tropin, živalskih kosti, s keramiko in številno steklovino iz okrog leta 1600. Namembnost te konstrukcije še ni popolnoma jasna, vendar tako po obliki kot po načinu gradnje še najbolj spominjajo na briškaognjišča.

V južnem obzidnem stolpu, ki je bil v baročni dobi preurejen v kapelo, smo odkrili temelje vzhodne stene stolpa (deb. zidu 60 cm), ki je bila ob preureditvi v grajsko kapelo porušena.

Od sondiranju na zahodnem grajskem dvorišču leta 1979 je bila odkrita slabo grajena suhozidna škarpa, ostali kontrolni izkopi in nadzor v letu 1990 pa niso dali pozitivnih rezultatov.

Zaradi izgradnje novega kuhijskega prizidka je bila severna dvoriščna površina v celoti odstranjena. Na tem območju smo v oddaljenosti 3 m od severne stene gradu odkrili v globini 40 cm pod hodno površino 55 cm širok in 100 cm visok ohranjen zid, ki je potekal v smeri V-Z. Na zunanjji strani zidu je ležala 70 cm debela kulturna odpadna plast, bogata predvsem z odlomki različnih keramičnih posod iz konca 13. stoletja (oz. začetka 14. stoletja) do najnovejših dob, ki je bila že delno poškodovana s strojnim izkopom. Za izluščanje plasti smo imeli na voljo le dva dneva, tako da nismo mogli uporabljati stratigrafskih metod, ampak smo se osredotočali predvsem na reševanje materialnih ostankov.
Beatriče Žbona Trkman

Na dvorišču renesančnega gradu je stal vodnjak, ki so ga želeli strokovnjaki Goriškega muzeja iz Nove Gorice v okviru arheoloških posegov, potekajočih med obnovo gradu, podrobnejše raziskati (prim. Grajska zapuščina, Grad Dobrov 1991, 9 s).

Na pomoč smo poklicali potapljaško ekipo iz Narodnega muzeja v Ljubljani, ki je 13.12.1990 opravila potop v vodnjaku. Okrogli jašek vodnjaka so bili nekdaj izkopali v lapornato osovo in so ga v zgornjih dveh tretjinah obzidali z lomljenci, nad dvoriščnim tlakom pa so nazadnje zabetonirali kvadraten varovalni venec. Ob prihodu potapljaške ekipa je stala gladina vode okrog 4 m pod robom venca. V vodo smo najprej spustili "oko" podvodne kamere z zunanjim upravljalcem in monitorjem. Napravo nam je posodil in z njo upravljal potapljač Miha Matul, lastnik trgovine s potapljaško opremo v ljubljanskem Tivoliju. Na monitorju smo si ogledali ovire, ki so čakale potapljača v meter širokem jašku, nato pa se je v vodnjak potopil Cyril Mlinar, podvodni fotograf in snemalec. Sprva je bila vidljivost dobra, proti dnu, ki ga je dosegel potapljač 8 m pod gladino, pa se je povsem zmanjšala. To dno ni prvotno, ampak je tu le vrh smeti, raznih lesenih in železnih palic, preperelih desk, strešnikov in kamnja, ki leži tako na debelo, da prvornega dna vodnjaka, kljub kopanju, ni bilo mogoče doseči. Zato smo se z vodo arheoloških del na dobrovskem gradu Beatriče Trkman Žbono dogovorili, da z deli nadaljujemo mesecamarca, vendar so gradbeniki medtem zgornji del vodnjaka odstranili in jašek prekrili, tako da smo delo žal morali končati s tem poskusom.
Timotej Knific

Obnova gradu Dobrovo se je pričela po potresu leta 1976, ko so se pokazale take poškodbe, da s sanacijo ni bilo mogoče več odlašati. Prizadet je bil zlasti vzhodni stolp, ki ga je bilo potrebno preventivno zavarovati s protipotresnimi vezmi. Goriški zavod je imenoval strokovno komisijo, ki je določila način obnove celotnega gradu. Takrat se je tudi načelno potrdila bodoča funkcija objekta in sicer: osrednji del gradu je bil namenjen etnografski zbirkri Goriškega muzeja, v nižjem obzidnem traktu pa gostišče. V zvezi s tem so bili izdelani načrti za statično sanacijo, opravljeno je bilo sondiranje sten, delavci Goriškega muzeja pa so zbrali zgodovinsko dokumentacijo gradu. Sanacija se je začela z utrditvijo grajskih stolpov in takrat so le ti dobili nov omet. Dela je izvajal mojster Pelko iz Bleda. V naslednjih letih se je obnova osredotočila na nekdanjo grajsko kapelo in zunanje grajsko obzidje. Po statični sanaciji so bili obnovljeni vsi izpričani arhitektonski detajli. Druga faza del je obsegala rekonstrukcijo grajskega zahodnega obzidja s strelnimi linami. Dela je vodila arh. Nataša

Štušar Šumi, izvajalec pa je bil Franc Kaver iz Solkana. V 80. letih se je obnov z večjimi intervali nadaljevala in se osredotočila na gradnjo strehe in fasade. Zaradi skromnega obsega finančnih sredstev je potekala fazno - po četrtinah. Prva je bila obnovljena južna četrtina strehe in fasada. Akcija je potekala v okviru Goriškega muzeja, delo pa je izvajalo podjetje "Primorje" Ajdovščina. Naslednje akcije je vodil Goriški zavod za spomeniško varstvo in sicer v sodelovanju z ing. S. Ribnikarjem, ki je vodil gradbeni in finančni nadzor ter arh. Nataša Štupar Šumi za konservatorski nadzor. Dela je izvajal Franc Kaver iz Solkana. Ta dela so obsegala zamenjavo dotrajanih delov strešne konstrukcije, obnovo napuščev, odtočnih cevi in fasadnih ometov. Do večjih sprememb je prišlo tako v ritmu obnove kot v sami funkcionalni izgradbi gradu, ko je leta 1989 grad prišel v last mešane družbe Grad. Dozorela je namreč zamisel takšne ureditve grajskih prostorov, ki bi omogočala gostinske usluge v pritličnih prostorih ter vinski kleti in slikarsko galerijo Zorana Mušiča v gornjih etažah.

Z zamislico o oživitvi gradu, ki naj bi bila seveda tudi speljana v razmeroma kratkem času je nastopilo obdobje številnih sestankov, dogоворov, imanovan je bil odbor za ureditev galerije Zorana Mušiča, katerega predsednik je bil tedanji predsednik Izveščnega sveta Slovenije gospod Dušan Šinigoj. Za izpeljavo projekta je bila zadožena skupina ljudi, ki je skrbela za pridobitev ustreznih dovoljenj in soglasij. V konservatorskem programu, ki je upošteval novonastalo situacijo, smo izhajali iz ugotovitve, da je bil grad enovito pozidan, v notranjosti pa je doživel le manj pomembne pozidave, zato smo skušali čim bolj ohraniti zunanjji videz gradu ter prvotno zasnovano prostorov. Upoštevali smo tudi stilni pečat, ki ga je v 19. stoletju vtisnil grajskim prostorom lastnik Silverio Baguer.

Ta konservatorski program in projektna naloga sta bila osnova za pričetek izdelave načrtov. V grafičnih prilogah smo poleg posameznih detajlov idejno rešili tudi zasnov celote npr. lokacijo in način izvedbe kuhinje ter pomožnih prostorov. Prav to vprašanje je bilo verjetno najbolj problematično, vendar se je izkazalo, da je dozidava na severnem delu gradu edino sprejemljiva, ker ne izničuje vizuelnih in drugih spomeniških vrednot objekta. To je potrdila kasneje tudi strokovna komisija za obnovo grada in dvorcev, ki se je na gradu Dobrovo tudi prvič sestala.

Nova funkcija pa je narekovala še veliko drugih posegov, ki smo jih z arh. Borisom

Školarisom in investitorjem skušali čim bolje rešiti. Do večjih kompromisov je prišlo pri tlaku veže, kjer smo se morali zaradi funkcioniranja gostinskih uslug odpovedati originalnim kolesnicam in mačjih glav, ter v jugovzhodnem stolpu, kjer so se izvedle krožne požarne stolpnice. Med samimi deli je seveda prihajalo do novih odkritij, ki smo jih morali sproti oceniti in eventualno vključiti v končno prezentacijo. Tako so se ob arheoloških raziskavah v pritličnih prostorih pokazali ostanki starejših stavb, ki pa jih z današnjim gradom ni bilo mogoče povezati. V viteški dvorani se je pod novejšimi naslikanimi grbi pokazala originalna poslikava. Strokovnjaki restavratorskega centra iz Ljubljane so to poslikavo restavrirali, tako da smo jo lahko vključili v končno prezentacijo. Tudi vse ostal poslikane površine so utrdili in restavrirali isti strokovnjaki.

Gradbena dela je izvajalo SGP Gorica, obrtniška pa cela vrsta obrtnikov. Pri delu smo se držali izhodišč in rezultatov raziskav tudi preteklih let, napotkov strokovne komisije ter konservatorskega programa. Vse skupaj pa je bilo potrebno povezati s funkcionalno izabo gradu, ki jo je narekoval investor.

Mitja Mozetič, Robert Červ

51

Naselje: Dole pri Kraščah

Občina: Domžale

Ime: p.c. sv. Andreja

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7

Na gotskem prezbiteriju so bili v letu 1990 odbiti ometi v celoti. Ob poprejšnjem sondirjanju (nadzor akad. slikar Lojze Čemažar) je bila ugotovljena arh. poslikava vogalnika v oker tonu, ki je bila rekonstruirana na novih apnenih ometih. V istem tonu je bilo poslikano tudi ostenje in krogovičje gotskih oken. Zaradi dotrajnosti in nestrokovnega odstranjevanja ometov je bilo potrebno rekonstruirati tudi zaključek talnega podzidca. V celoti so bili obnovljeni ometi in z beleži (opečne barve) tudi na baročni ladji. Ob snemanju ometov na zahodni fasadi je bila dokumentirana zidava cele stene iz peščenjaka. Ometi: zidarstvo Novak iz Izmenj, arh. poslikave na prezbiteriju: akd. slikar Lojze Čemažar iz Ljubljane, beljenje fasade: Anton Grilj iz Moravč.

Nika Leben

52

Naselje: Dolenja vas*Občina:* Sežana*Ime:* Gričce*Področje:* A*Obdobje:* prazgodovina*Vrsta dela:* 1,6,7

Trasa avtoceste Razdrto - Divača je severno ob obstoječe lokalne ceste Doljenja vas - Senožeče presekala tudi del travnika "na Grižcah" (parc. št. 70 in 73 k.o. Potoče), kjer je bilo prej opaziti nizke, gomnilam podobne vzpetine in nizke vzdolžne grebene. Stransko izravnavanje terena ob vzhodnem robu trase je odkrilo že večjo travniško površino: tod smo našli raztresene veliko lončevine izrazito prazgodovinske (kaštelaške) frakture, zato smo se odločili za manjše sondiranje. Sonde so zajele tako izravnani del travnika kot tudi dve "gomili". Ugotovili smo da je vsa najdena lončevina pomešana med temnorjavno humusno, ponkod nekoliko ilovnato zemljo, vmes je tu in tam najti kakšen odlomek. Strnjene kulturne plasti nismo zasledili nikjer, zato sklepamo, da je tod zemlja že v sekundarnem položaju - navožena iz vrtač ali globlje kraške doline, kjer je bilo bodisi uničeno neko prazgodovinko najdišče ali pa se je lončevina nabiral v vrtači kot erozijski material, ki prav tako ni redkost na Krasu.

Obenem smo s sondiranjem na "gomila" vsaj za ta teren pojasnili njihov nastanek. Za izravnavanje zakraselega zemljišča so posamezne skalne grebene ali vzpetine, ki jih ni bilo moč odstraniti, precej na debelo obložili s kamjenjem in nato zasuli zemljo. Ker je zemlja iz vrzač, je v njej tu in tam najti tudi lončevino.

Arheološko gradivo je bilo pobirano na precejšnji površini, zato ga je večja količina in bo obdelano posebej. Pri sondiranju je sodelovala študentka arheologije Patricija Bratina.

Nada Osmuk

53

Naselje: Dolenja vas*Občina:* Sežana*Ime:* Škrlevica*Področje:* A*Obdobje:* prazgodovina*Vrsta dela:* 1,7

Trasa avtoceste Razdrto - Divača je v km 6,8 (ptofil 340-342) presekala travniško površino na Škrlevici - najvišjem delu polja pri Doljenji vasi. Na že strojno odkopani površini smo v humusni zemljji našli kose kaštelaške lončevine. Ker gre za raztresene

najdbe, sodimo, da gre morda za podoben položaj kot na Grižcah - za sekundarno lego humusnega nasutja na travniku. Dodatno poverjanje ni bilo možno. Zunaj trase se najdbe ne pojavljajo, vendar je morebitno poverjanje še omogočeno!

Koord. najdišča = Senožeče 1:25000 = 5423,600 5064,700

Nada Osmuk

54

Naselje: Dolenja vas*Občina:* Sežana*Ime:* Tabor*Področje:* A*ANSL:* III,10*Obdobje:* prazgodovina*Vrsta dela:* 1,7

Nizka vzpetina Tabor v Dolenji vasi, s cerkvijo sv. Marije in z obrambnim stolpom je zavarovana tudi kot prazgodovinsko gradišče z delom ohranjenega obrambnega okopa (elaborat za občino Sežana: ZVNKD Gorica 1982, N. Osmuk). Na vzhodnem vznožju griča je lastnik Šuša Emil, Dolenja vas 39, na parc. št. 3 k.o. Dolenja vas, v letu 1990 izravnal del zemljišča za gradnjo lope, za katerega pa našega soglasja ni dobil. Vendar je bil poseg v zemljišče že izvršen, zato samo opis dejstev:

- v kamnitih grobljih tik pod vzhodnim nasipom je najti srednjeveško lončevino in kose malte. Najdbe so lahko sekundarne, ker se ruševina v vzhodnega roba posipa na odkopano mesto.

- lastnik je pripovedoval, da je na skrajnjem vzhodnem robu parcele odkopal veličastno ilovnato plast v majhni naravni vrtači ali bolje, skalni vdolbini. Vdolbino je izpolnjevala tudi večja lončena posoda z zelo debelimi stenami, menda rdečkaste barve. Posodo je odkopal, vendar se mu je keramika razlomila, zato jo je zavrgel in zasul - točnega mesta ni znal pokazati. Na površini odkopa tik ob cesti k cerkvi sem našla večji kos ravneg ustja večje keramične sklede prazgodovinske (kaštelaške) strukture, rdečkasto rjavo, dobro žgano. Ob primerjavi je lastnik potrdil, daje bila najdena posoda podobne barve, pač pa da je bila debelejših ostenij.

Nada Osmuk

55

Naselje: Dolenje*Občina:* Ajdovščina*Ime:* Kamniti most*Področje:* T*Vrsta dela:* 8

Most čez reko Vipavo je bil v času junijске

vojne poškodovan. Je dvoločen in kamnit ter obnovljen v 80-letih, ko so na bližnjem polju izvajali melioracije. Čez most se je vojska verjetno poskušala prebiti z oklepнимi vozili in tako poškodovala kamnitogrago, tlak ter dva betinska bloka. Nastalo škodo smo ocenili, jo fotodokumentirali ter prijavili na ministrstvo za kulturo.

Andrejka Ščukovt

56

Naselje: Dolenjske Toplice*Občina:* Novo mesto*Ime:* Cvinger*Področje:* A*ANSL:* IX, 3*Obdobje:* starejša železna doba*Vrsta dela:* 6

V letu 1991 smo odkopali sondo VI, ki je nadaljevanje sonde V/90. Sonda leži na vzhodnem robu gradišča, meri 8 x 4 m, pod pravim kotom seka obzidje naselja ter se po zunanjji strani spusti po pobočju. Z delom je do 5 članska ekipa pričela 17.9. in je do 8.11., ko je s terenskim delom zaključila, opravila 26 delovnih dni. Izkopali smo 8 zemeljskih plasti in dosegli stenilivo ilovico, oz. skalno osnovo hriba na globini do 1,00 do 1,80 m. Pri tem smo odkrili tri faze obzidja, ki so se doslej pojavljale le separatno v dosedanjih V sondah.

Tako smo definitivno ugotovili, da je bilo naselje v prvih fazah utrjeno z zemljeno - lesenim obzidjem, od katerega smo odkrili ostanke prežganega zemeljskega polnila, ter le slabe sledove po gleneleg lesenega opaža. Nad tem obzidjem je bilo postavljeno skrbno zloženo kamnito obzidje, nad njim pa še eno, najmlajše kamnito obzidje. Obe fazi kamnitega zidu loči tanek sloj zemlje, način gradnje pa je skoraj identičen. Pri gradnji sterejšega kamnitega obzidja so bili za lice uporabljeni nekoliko večji kamni kot pri mlajšem obzidju.

Najstarejše obzidje, leseno-zemljeno, lahko časovno povežemo z najsterjšo najdeno lončevino, ki sodi v začetek železne dobe. Kamniti obzidji pa ožje časovno nista poredejeni, drobne najdbe pa dokazujejo poselitev Cvingarja vse do latenskega časa.

Borut Križ

57

Naselje: Dornava*Občina:* Ptuj*Ime:* Dornava - grad*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4

Izdelali smo konservatorski program in

izhodišča gradu Dornava. Zaradi izredno slabega stanja grajskega parka je močno razvrednotena celotna prostorska zasnova. Zaradi tega je treba takoj začeti s potrebnimi ukrepi, da bi te vrednote zavarovali in valorizirali z ustreznimi konservatorskimi posegi, ki smo jih v predloženi obliki izhodišč skušali opredeliti.

Možnost za širšo družbeno akcijo se nam odpira v trenutku, ko prihaja do opustitve trenutne, nedvomno neprimerne, čeprav družbeno potrebne dejavnosti v gradu in njegovem parku. Zato pa bo vzporedno z rekonstrukcijo parka in restavracijo objekta potrebno pripraviti realizacijo nove vsebine, ki se mora podrediti spomeniškem značaju in pomenu grajskega kompleksa, pritegniti zanimanje najširše javnosti in ga valorizirati v evropskem prostoru. Šele podrobnejše analize bodo omogočile natancanje datacije, identificiranje izvalajcev, tradicij pri izdelovanju in oblikovnju ter vplivov.

S pomočjo evidentiranja gradiva o samem gradu - literaturno je možno narediti kvaliteten konservatorski poseg, vendar le ob znanem programu uporabe gradu in sočasno s projektiranjem izvedbe.

Irena Krajnc Horvat, Svjetlana Stefanovič, Janko Urbanek

58

Naselje: Doslovče*Občina:* Jesenice*Ime:* Finžgarjeva rojstna hiša*Področje:* Z*Vrsta dela:* 4,7,8

Ob Finžgajevi rojstni hiši je bila na severni strani izvedena zračna drenaža, prekrita s pločnikom iz mačjih glav. Hkrati je bil nameščen tudi leseni žleb, speljan v vdobljeno napajalno korito. S tem je bila rešena problematika meteorne in kapilarne vlage na najbolj kritičnem delu objekta. Odprta pa še ostaja ureditev dvorišča objekta ter snacija podnožja lesene skedenje. Izdelane so bile tudi okenske kovane gavtre in zamenjano je bilo neustreznou dotrajano okovje.

Renata Pamić

59

Naselje: Draga*Občina:* Novo mesto*Področje:* A*ANSL:* IX, 15*Obdobje:* bronasta doba*Vrsta dela:* 6

Hrib Vihra leži kot samostojen hrib, ki se od pobočja Vinjega vrha proti jugu spušča

proti reki Krki. Na pobočjih, ki so obdelana prevladuje vinska trta, na vrhu pa se poleg slabega gozda in grmovja ter slabo oskrbovanega sadovnjaka razprostira pašnik na opuščeni njivi.

V okviru raziskovalne naloge "Utrjena prazgodovinska naselja na Dolenjskem", poleg nosilca - Arheološki inštitut ZRC SAZU iz Ljubljane, sodelujeta še Narodni muzej iz Ljubljane in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Novega mesta. Delavci slednjega so na S delu vrha izkopali 7 x 3 m veliko sondo, ki je zajela ravninski del travnika in se je na S strani zaključila tik pred robom od koder svet strmo pada v dolino. Delo je potekalo od 15. avgusta do 1. septembra 1991 z do osem člansko ekipo. Izkopali smo osem zemeljskih plasti (režnjev) in tako dosegli največjo globino 120 cm pod rušo, kjer smo dosegli živokalnato osnovno hribi.

Že dokaj na začetku izkopa, v zgornjih plasteh, smo naleteli na drobne kulturne ostanke. Tu velja omeniti črepinje lončenih posod in kamnito orodje ter odbitke in živalske kosti.

Od travnate ruše si sledi šest različnih zemeljskih plasti:

1. rjava zemlja, ki je nekdanja ornica,
2. kamnita groblja, sestavljena iz različnih velikih kamnov, med katerimi so že drobne arheološke najdbe,
3. temno rjava zemlja v kateri so prepereli kamni in tudi kulturni ostanki,
4. mastna, črna kulturna zemlja v kateri je množica lončenih črepinj, hišnega lepa, živalskih kosti in kamnitih odbitkov in orodij. V zemlji tudi nekaj večjih kamnov pa tudi tanki pas peščene zemlje, ki prepolavlja to kulturno plast.

5. tenka plast rjave mastne ilovice, ki pa leži na

6. sterili osnovni hribi, ki jo predstavlja preperela rumeno rjava kamnina.

Tako lahko zaključimo, da smo s sondažnim izkopavanjem naleteli na ostanke prazgodovinske poselitve, ki jo glede na lončevino in kamnita orodja lahko grobo postavimo v bronasto dobo, časovno pa na prehod iz 2. v 1. tisočletje p.n.št.

Poleg množice ornamentarnih lončenih črepinj smo našli še kar precej kamnitih orodij, ter živalskih kosti, ki namo bodo kaj več povedale o prehrambnih navadah prazgodovinskih prebivalcev. Vzeli pa smo tudi precej vzorcev zemlje, kjer bomo s flotacijsko metodo našli tudi semena številnih rastlin in žitaric, ki bodo gospodarsko sliko še dopolnili.

Z gotovostjo lahko trdimo, da bronasto-dobno naselje na Vihri ni imelo kamnitega obzidja, kako pa je izgledala stavba, katere

ostanke smo našli, pa zarado premajhne raziskane površine ne vemo. Jasno je le to, da je bila narejena iz lesa, saj smo eno od stojk za pokončno bruno našli v sondi. Glede na množico drobcev oglja in na strukturo kulturne zemlje pa kaže, da je hišo uničil ogenj.

Borut Križ

60

Naselje: Dravograd

Občina: Dravograd

Naslov: Partizanska cesta 1

Ime: Gestapovske mučilnice

Področje: Z

Vrsta dela: 4

V kletnih prostorih občinske zgradbe so se ohranile jetniške celice v katerih so gestapočvci v drugi svetovni vojni mučili zavedne Slovence.

V prvem nadstropju je bila v posebnem prostoru urejena tematska razstava, ki priča o žrtvah mučilnice in o odporu koroških partizanov. Na željo občinskega upravnega organa smo v sodelovanju s koroškim muzejem iz Slovenj Gradca izdelali ureditveni načrt za obstoječe celice, kamor smo prenesli celotno razstavljenio gradivo iz nekdanje spominske sobe.

Aleš Arib

61

Naselje: Duh na Ostrem vrhu

Občina: Ruše

Ime: ž.c. sv. Duha

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7

V župni cerkvi sv. Duha na Duhu na Ostrem vrhu je župnijski urad iz Selnice ob Dravi s pomočjo graške škofije zamenjal dotrajani tlak iz sivega peščenca z novim porfirnim uvoženim tlakom. Načrt za tlakovanje s kavadratnimi (ali po dva kvadrata), diagonalno položenimi ploščami je narisal dipl.ing. arch. Marlenka Habjanič. Notranjščina iz 70. let 17. stoletja je bila večkrat prebarvana, zadnjič leta 1913. S sondiranjem, ki ga je opravil restav. spec. Bine Kovačič, smo ugotovili da je prvotni omet zelo dobro zagladen, na dveh pilastrih svetlo toplo sivoobarvan. Zaradi omejeneih sredstev za obnovo nismo mogli sneti mlajših beležev. Notranjščino smo pobarvali po originalnih barvnih vzorcih z apnenimi barvami.

Andreja Volavšek

62

Naselje: Duplica
Občina: Kamnik
Naslov: Ljubljanska 48
Področje: E
Vrsta dela: 4

Lastniku stare "furmanske" gostilne z značilnim gospodarski delom, to je z vmesnim obokom in kolono predeljenim in obenem povezanim stanovanjskim in gostinskim delom; so bili posredovani pogoji ni smernice za obnovo požganega gospodarskega dela. Celotna domačija "furmanska" postaja je spomenik nekdanje dajavnosti v še dokaj ohranjenem okolju, zato se mora zunanjii videz čim bolj ujemati z nekdanjo podobo, neglede na spremenjeno namembnost.

Silvester Gaberšček

63

Naselje: Dvor pri Bogenšperku
Občina: Litija
Ime: Bogenšperk grad
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Nadaljujejo se dela na gradu Bogenšperk (akcija). Obnovljena sta bila ostrešje in kritina severnega trakta. Baročna grajska kapela je bila obnovljena in posvečena konec septembra 1991. V sodelovanju z ljubljanskim Mestnim muzejem je bilo zamenjano (in izposojeno) več kosov pohištva, obnovljeni so bili tudi lestenci v poročni dvorani in predprostoru. Trenutno poteka sanacija temeljev in zidu severnega trakta (ZRMK) in obnova kletnih prostorov.

Modest Erbežnik

64

Naselje: Dvorjane
Občina: Maribor
Naslov: Dvorjane 10
Področje: E
Vrsta dela: 4

Lastnik večje domačije v Dvorjanah št. 10 namerava prenoviti stanovanjsko hišo. V prtličju bo ohranil stanovanjko namembnost v kleti pa namerava urediti prostore za namene "kmečkega turizma". Brez našega soglasja je lastnik že prizidal prostore za sanitarije. Stavba je predvidena za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov občine Maribor. Izdelali smo konzervatorske smernice za prenovo hiše. Č

Jelka Skalicky

65

Naselje: Dvorjane
Občina: Maribor
Naslov: Dvorjane 39
Področje: E
Vrsta dela: 4,5

V središču razpotegnjene naselja stoji domačija, ki jo sestavljajo baročna stanovanjska hiša in gospodarsko poslopje. Celota je predvidena za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Maribor. Zaradi predvidene prenove hiše in izdelave konservatorskega programa je bila v letošnjem letu izdelan tehnični posnetek stavbe. Posnetek je izdelel gradbeni tehnik Zmago Horvat.

Jelka Skalicky

66

Naselje: Fala
Občina: Ruše
Ime: Fala - grad
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Izdali smo soglasje za začasno izrabo grajskega gospodarskega objekta na Fali za predelavo lesa s pogojem, da investitor podre neprimeren prizidek pred celno fasado, vzdolž objekta pa je možna pultasata nadstrešnica, krita z opeko.

Andreja Volavšek

67

Naselje: Famlige
Občina: Sežana
Ime: Grad Školj
Področje: UA
Vrsta dela: 6,7,8

Školj je manj znani grad, ki pa je danes sestavni del zavarovanega območja Škocjanških jam. Do gradu prideamo po cesti Divača - Vreme, kjer se nad vasjo Famlige odcepi približno dva kilometra dolg klovoz, ki skozi gozd pripelje do grajskega kompleksa. Razvaline gradu se nahajajo na strmi skali nad kanjonom reke Reke. Do gradu vodi utrjena aleja, danes že posušenih murvinih dreves. Iz visokega obzidja izstopata okrogli in kvadratni stolp. Slednji se nahaja desno od vhoda. Znotraj obzidja so vidni ostanki gospodarskih poslopij in palacij, ki je bil grajen v obliki črke L. Tlorisna zasnova se prilagaja konfiguraciji terena. Grajske stavbe so bile razporejene ob robu grajskega platoja tako, da so ga zapirale in znotraj oklepale dvorišče z vodnjakom. Celota je prostorsko zaključena in predstavlja izreden krajinsko-oblikovni element v Vremski dolini.

O starejši zgodovini gradu imamo zelo malo podatkov. Po nekaterih domnevah je prvotni grad Školj stal že v 12. stoletju. Sprva je bil last Devinskih grofov, po njihovem izumrtju konec 14. stoletja so ga, tako kot vso devinsko posest, nasledili plemiči Walsee. Najstarejša omemba gradu, v nam znanih virih, datira v leto 1426. Razberemo jo iz napisa, ki se nahaja nad vhodom v gotsko kapelo Marije pomočnice v vasi Lokev pri Divači: ANNO DOMINI MCCCCXXVI HOC OPUS FECIT EIERL ERHARDUS VOM SCOLCUM ADIUTORIO VICINORUM - leta 1426 je to delo izvršil Erhard IV s Školja s pomočjo bližnjih. V delu Milka Kosa Srednjeveški urbarji za Slovenijo - urbarji Slovenskega Primorja, gospodstva Školj ni zaslediti. Po priloženem zemljevidu, ki prikazuje stanje v 15. stoletju, lahko sklepamo da je Školj takrat bil del gospodstva Senožeče. Le to je bilo prvotno oglejski fevd Devinskih, ki se 1366. leta podvržejo avstrijskemu Harsburžanom. Ti so posest podelili v fevd plemenitom Ravbarjem, ki so poskrbeli za obnovitev gradu. Njim so sledili Neuhausi. V dokumentu iz leta 1569, ki nam prinaša seznam plemiških rodbin knažje grofije Goriške zasledimo ime Herr Annnde von Neuhauss zu Neukhoff med imeni plemičev bivajočih v grofiji medtem ko sta Herr Niclass von Neuhauss zu Neukhoff in Herr Wolf von Neuhauss zu Neukhoff na seznamu tistih, ki bivajo zunaj grofije. S tem je potrjena posest Neuhausov v drugi polovici 16. stoletja. V knjigi Majde Smole, Grajščine na nekdanjem Kranjskem lahko spremljamo nadaljnjo usodo gradu. Neuhausi so bili prisotni na Školju do leta 1668, ko se gospodstvo omenja v zapuščinskem inventarju Janeza Viljema pl. Neuhausa. Leta 1669 je bil lastnik Janez Krstnik pl. Leo, ki ga je dal v zakup Andreju Danijelu baronu Mordaxu. V Valvasorjevem času je bilo gospodstvo last Ivana Franca barona Rossetti. Valvasor je grad tudi sam obiskal in je v Topographiji objavil dve njegovi podobi. Zadnji lastnik iz rodbine Rossetti, baron Bernard, je leta 1809 gospodstvo prodal Matiji Dolencu, poštnemu mojstru v Sežani, za 100 000 goldinarjev. Verjetno so bili Rossettiji tudi zadnji stanovalci na Školju, saj je grad oz. posestvo v naslednjih letih izgubljalo na vrednosti. Leta 1834 ga je kupil Anton, sin Matije Dolanca, poštni mojster na Razdrtem, za 32 000 goldinarjev in ga istega leta prodal svojemu bratu Leopoldu za 13 000 goldinarjev. Od 1885. leta dalje je lastnil Janez Dekleva iz Vremškega Britofa, ki ga je menda kupil, vendar o tem ni ohranjenega dokumenta. Posestvo je še danes v rokah

potomcev rodbine, grad in del zemljišča ob njem pa so leta 1984 prodali. Sedaj je grad v razvalinah. Lastnik bi ga sicer želel obnoviti, vendar z lastnimi sredstvi komaj vzdržuje ostanke. Letos smo mu izdali soglasje za izkop cisterne na grajskem dvorišču. Zusuta je bila v začetku tega stoletja. Imela je dvojni kamnit obod, vmes pa je bilo polnilo iz gline. Po pričevanju domačinov so na ta način bile nekoč grajene vse cisterne na Krasu. Na gradu je ohranjen samo zunanji obod ometan z glino. Notranji obod iz pravilnih, nekoliko usločenih klesancev je danes vgrajen v štirno na dvorišču domačije pri Čemparjevih v Dolnjih Vremah. Tja naj bi jo prinesla za doto nevesta iz družine Dekleva. Prenekateri arhitekturni del gradu so domačini vzidali v svoja poslopja. Tako je del balustrade uporabljen za ograjo ganka na domačiji v Naklem. Tam hranijo tudi kamniti kropilnik iz grajske kapelice. Kljub splošnemu propadanju zanimanje za grad ni upadlo. Še danes je priljubljena izletniška točka domačinov in gostov, ki obiskujejo Škocjanske jame. Iluzorno bi bilo pričakovati, da bo v sedanjih pogojih priško do celovite obnove gradu. Mogoče pa bi bilo obnoviti oba stolpa in izvesti predhodne arheološke in umetnostno-zgodovinske raziskave, ki bi osvetlile zlasti starejšo fazo.

Jasna Svetina

68

Naselje: Frajhajm

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: p.c. sv. Areha

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7

Zveza kulturnih organizacij iz Slovenske Bistrike je z občinskim in republiškim denarjem, prispevki občanov, mariborske škofije in drugih organizacij prenovila p.c. sv. Areha v Frajhajmu na Pohorju. Zamenjano je bilo ostrejše in strešna kritina z novo nalomljenim škriljem. Vse fasade so ometane s tenkim apnenim podaljšanim zaribanim ometom, ki je pobeljen z apnom in hidrofobiran. Vogali zvonika iz druge polovice 16. stoletja so poslikani s sivimi šivnimi robovi. Na ostalih fasadah nismo našli ostankov poslikave. Zaradi popolne dotrajanosti vseh vratnic so izdelali nove v obliki prvotnih, iz macesnovega lesa. Enako okenska krila, polkna in nadstreške pri vhodih. Na vhodni portal so nametili železna vrata zaradi boljšega zračenja in zato, da bi si turisti lahko ogledali cerkev zaprto. Načrt zanke je izdelala Marlenka Habjanič d.i.a., vendar ga izvajalec ni

povsem upošteval.
Andreja Volavšek

69

Naselje: Fram
Občina: Maribor
Področje: UA
Vrsta dela: 4,7

Leta 1991 smo v Framu obravnavali adaptacijo šolskega poslopja in prizidka telovadnice ter adaptacijo gospodarske zgradbe župnišča za potrebe veroučnih učilnic. Načrt za šolo je izdelala ing. arh. Fajtova. Telovadnico je v obliki arhitekturnih detajlov prilagorila historični arhitekturi šole.

Andreja Volavšek

70

Naselje: Fram
Občina: Maribor
Naslov: Fram 53
Področje: E
Vrsta dela: 2,4

Izdali smo soglasje in strokovne smernice za obnovo vaške gostilne v Framu 53. Kvaliteten objekt predstavlja pomembno kulturno dediščino v zavarovanem naselbinskem območju Fram.

Lilijana Medved

71

Naselje: Gaberje
Občina: Brežice
Področje: T
Vrsta dela: 1

Posavski muzej Brežice je v letu 1991 odkupil celotno opremo kolarske delavnice pokojnega kolarja Janeza Lubštine iz Gabrij pri Dobovi. Oprema z orodjem šteje 278 predmetov. Kolarsko zapuščino je ocenil ing. Tadej Brate. Stružnico, ki je del opreme uvršča med vrhunske izdelke. Njen nastnek postavlja v drugo polovico 19. stoletja, natančneje v leta 1850-80, o čemer pričajo posameznosti. Stružnica je podobna srednjeveškim, ki so nastajale od 15. stoletja naprej. Ostalo kolarsko orodje je novejše, nekaj je tudi po drugi vojni izdelanega, vendar ima kot celota pričevalni pomen.

Ivana Počkar

72

Naselje: Gabrijele
Občina: Sevnica
Ime: p.c. sv. Lenarta
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Obnova zunajščine p.c. sv. Lenarta ja v letu 1991 potekala v nasprotju s predhodno posredovanimi zavodovimi izhodišči. O poteku del nismo bili obveščeni, tako nismo uspeli izvršiti meritve, sondiranj in podati nadaljnih izhodišč za prezentacijo obnove zunanjščine. Barvno in oblikovno je zunanjščina cerkve obnovljena podobno kot zunanjščina župne cerkve, ki je prav tako izvedena v nasprotju s konservatorskimi izhodišči zavoda. Obnovo je v celoti finančiral župnijski urad Tržiče.

Bogdan Badovinac

73

Naselje: Gabrje
Občina: Ajdovščina
Naslov: Gabrje 35
Področje: E
Vrsta dela: 8

Zavedamo se, da so za videz adaptirane hiše poleg pravilne izvedbe oken, vrat, napuščev, kritine... pomembni tudi ometi. Zato smo v mesecu novembru v Gabrjih na domačiji št. 35 skupaj z Gradbeno obrtnim podjetjem iz Ajdovščine, organizirali demonstracijo o pravilnem izvajjanju ometa za goriško vipavski stavbni tip. Na demonstracijo smo vabili vse tiste, ki že gradijo in obnavljajo ali to nameravajo v bližnji prihodnosti. Ob tej priložnosti smo se pogovarjali tudi o drugih problemih v zvezi z obnovo (izolacija, ogrevanje, zamenjava oken...).

Andrejka Ščukovt

74

Naselje: Gažon
Občina: Koper
Ime: p.c.sv. Petra in Pavla
Področje: UA
Vrsta dela: 7,8

O saniranju fasade ladje in prezbiterija smo bili s strani župnika prepozno obveščeni, zato smo lahko posredovali samo z nasveti za končne premaze, še nedokončanih fasadnih površin. Poseg je bil izvršen leta 1990.

Jure Bernik

75

Naselje: Gmajnica
Občina: Kamnik
Naslov: Gmajnica 22
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izda se soglasje za nadomestno gradnjo stanovanjske hiše na mestu, kjer je starejša prtlična hiša s kovačijo. Zavodu je bila

dostavljena arhitektonika dokumentacija starega objekta. Lastnik je kovaško opremo delavnice pripravljen za primerno odškodnino odstopiti muzeju.

Silvester Gaberšček

76

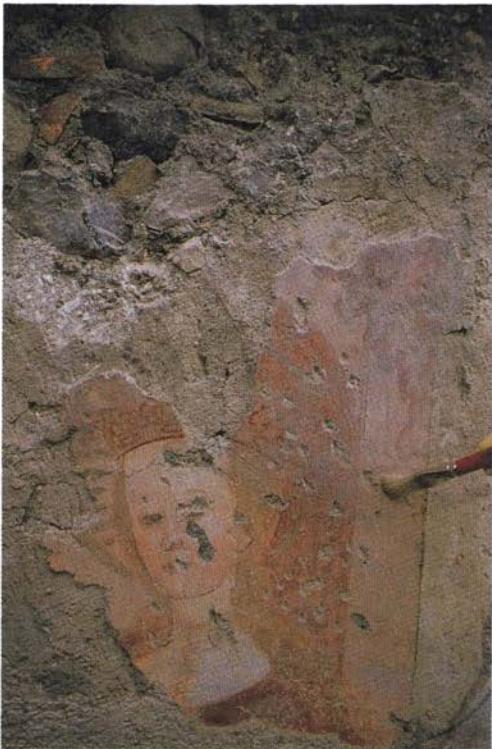
Naselje: Godešič

Občina: Škofja Loka

Ime: p.c.sv. Miklavž

Področje: UA

Vrsta dela: 7

P.c. sv. Miklavž (sv.Barbara ali sv.Katarina ?)

južna stena ladje poslikana, pod ometom pa se je ohranila le prekrasna glava svetnice s krono (sv. Barbara ali Katerina), slikana pod vplivom italijanskega quattrocenta (po nekaterih najdenih letnicah bi jo lahko datirali okrog leta 1455). Fresko smo sneli. Poslikana je tudi vsa južna stran prezbiterija, vendar so freske popolnoma sprane. Slikane sončne ure na baročnem zvoniku je obnovil akad. slikar Franc Novinc.

Modest Erbežnik

77

Naselje: Godič

Občina: Kamnik

Ime: Spodmol Ribnik

Področje: A

ANSL: VIII,13

Obdobje: rim., srednji vek

Vrsta dela: 6

Študent arheologije Matej Turnšek je ZVNKD Kranj povabil na ogled zanimive previsne stene in spodmola pod njo v neposredni bližini vasi Godič pri Stranjah. Domačini previs in spodmol imenujejo Ribnik - zaradi vodnega zajetja v nepostrdnji bližini previsa, ki je skrit v globeli sredi gozda. Vodno zajetje je danes, kljub konstantnemu pretoku vode tudi v sušnem obdobju, opuščeno. Ogled terena 12.9. 1991 je pokazal, da so gradbena dela leta 1947 deloma posegla v sedimente platoja pred vhodom v spodmol pod cca 20 m visoko steno. Celoten previs in vhod v spodmol sta orientirana skoraj natančno proti jugu. Za vhodom v spodmol (ki trenutno še ni registriran v katastru JZS) se odpira približno 10 m dolg rov manjših razsežnosti. Pri ogledu smo opazili, da so bili sedimenti v rovu pred časom prekopani in ker smo na površini v izmetanem materialu našli drobce keramike, ki bi lahko pripadala poznorimskem obdobju, smo se odločili za manjše sondiranje pred vhodom v spodmol, neposredno za jamsko kapjo. Sondiranje je potekalo med 10.10 in 12.10.1991. Ekipa ZVNKD Kranj je takoj pod današnjo hodno površino naletela na dva slabše ohranjena poznorimska bronasta novca, zato je bil še istega dne k sodelovanju povabljen Andraž Šemrov, sodelavec Numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja iz Ljubljane. Zaradi najdb novcev smo izkop razširili na celoten predjamski prostor pod kapom v širini 3,4 m in do največje globine 1,47 m.

Opis plasti:

plast 1 - rjavkasta zemlja pomešana z drobnim gruščem, vmes sporadični fragmenti poznosrednjoveške keramike; neposredno pod hodno površino manjša leča

drobtinčaste sige.

plast 2 - temna rjava plast z ostanki oglja, z rimske keramiko (vmes tudi keramika tenkih sten), 37 bronastih rimskega novcev, fragmenti živalskih kosti (ovca, podrobneje nedoločljivi cervidi, pes, ptičji); debelina plasti med 0,15 in 0,20 m.

plast 3 - rumenkastorjava ilovica s šibko gruščnato komponento; pri vrhu plasti še pomešana z ogljem iz plasti 2. Kopali smo do največje globine 1,47 m - sedimenti se še nadaljujejo v globino, ker pa ni bilo več prisotnih materialnih ostankov kulture, smo sondiranje prekinili.

Zaradi velikega števila novcev smo pri delu uporabljali detektor kovin, last Numizmatičnega kabineta NM Ljubljana. Novčene najdbe obsegajo čas od vladavine cesarja Hadrijana (117-138) do Flavija Viktorja (387-388), najmlajši novec pa je podrobneje nedoločljiv - spada lahko v čas cesarjev Valentinihana II., Teodozija I., Arkadija ali Honorija (388-408). Zaradi obilice pomembnih najdb smo sondiranje začasno prekinili, izkop primerno zavarovali in blindirali pred nepoklicanimi kopači, sonde pa zasuli. Po dogovoru med ZVNKD Kranj in Arheološkim oddelkom NM Ljubljana bo za nadaljnje raziskave najdišča Ribnik poskrbela slednja ustanova. Keramične najdbe, favnistične ostanke in terensko dokumentacijo hrani ZVNKD Kranj, novce pa Numizmatični kabinet NM Ljubljana.

Draško Josipovič, Tomislav Kajfež

78

Naselje: Golo Brdo

Občina: Lj. Šiška

Ime: Maticev spodmol

Področje: A

Obdobje: paleolitik

Vrsta dela: 6

Po programu paleoloških sondiranj Inštituta za arheologijo ZRC SAZU sva v letih 1989-91 raziskala pleistocenska sedimente v Maticevem spodmolu v Babnem dolu (cfr. VS 33, 1991, str. 230). Ugotovila sva tri pleistocenske plasti:

- Plast 2 (db. 80 cm): debel ostrorob dolomitem grušč in skale s primesjo rjave ilovnate zemlje. V plasti so bile tudi debele, plastovite skorje sige, arhaičnega videza in močno prepereli kosi dolomitne kamnine. Postopen prehod v

- Plast 3 (db. 150 cm): rdeča peščena ilovica z redkimi kosi zaobjenega grušča in odlomki sige. Postopen prehod v

- Plast 4 (db. 50 cm): močno preperel dolomitem grušč v meljasti osnovi.

- Plast 5: globoko preperela živoskalna

dolomitna podlaga.

V paleolitskem smislu je bilo sondiranje popolnoma negativno. Ugotovila sva bogato pleistocensko favno v plasteh 2 in 3.

V plasti 2 sva našla 85 kosti in 31 zob vrste Ursus sp. cfr. arctos. Za zobe je značilno, da so večji kot pri recentnem rjavem medvedu, in da imajo bolj razčlenjene in manjše žvekalne ploskve. Še najboljše vzporednice imajo v zobeh rjavega medveda, najdenih na količih na Ljubljanskem barju. Kosti in zobje pripadajo vsem starostnim skupinam. Vrsta Ursus spelaeus je zastopana z 19 kostmi in 4 zobmi. S po eno, kvečjemu dvema najdbama so zastopane naslednje vrste: Canis sp., Vulpes vulpes, Meles meles, Putorius sp., Lynx lynx, Lupus sp. Arvicola sp. in Aves. Številčno zelo dobro je zastopana Marmota marmota. Našla sva 61 kost in 32 zob.

V plasti 3 sva našla 75 kosti in 10 zob vrste Ursus spelaeus. Gre za tipičnega predstavnika te pleistocenske vrste, ki je v najdišču predstavljena z vsemi starostnimi razredi od novorojenih do zelo sterih osebkov. Maticev spodmol je bil torej značilen brlog jamskega in rjavega medveda, kar je v Sloveniji precej redek pojav. Ostanki vrste Ursus sp. srf. arctos so v tej plasti v manjšini, saj sva našla le eno kost in tri zobe, in sicer izključno pri dnu plasti. Marmota marmota je zastopana s 47 kostmi in 6 zobmi. Našla sva tudi 6 kosti nekega kanida (Canis sp.), ki so nekoliko manjše od današnjega volka, od katerega se tudi morfološko rahlo razlikujejo. S po eno najdbo so zastopane naslednje vrste: Meles meles, Panthera pardus in Aves.

Vobeh plasteh je bilo tudi 651 taksonomsko in anatomsko nedoločljivih kostnih odlomkov. Maticev spodmol predstavlja tipičen zverski brlog z vsemi značilnostmi, kot so: ostanki mladičev, obgrizene kosti, velika fragmentarnost kosti in pretežno zverska sestava favne. V ta sklop nekako ne sodijo številni ostanki svizca, v kolikor niso del plena.

Časovna opredelitev najdišča je, zaradi pomanjkanja drugih podatkov, problematična. Pelodne analize so bile vse negativne. Paleolitskih najdb ni. Radiometrične datacije so predrage. Zgornja meja je vsekakor pozni glacial. Sigove skorje v plasti 2 imajo najboljše paralele v bližnji jami Jelenci, ki jo je sondiral M. Brodar (Ahreol. vest. 21-22, 1970-71).

Janez Dirjec, Ivan Turk

79

Naselje: Gonjače
Občina: Nova Gorica
Ime: Menik
Področje: A
Obdobje: rim.
Vrsta dela: 1,6

Antično najdišča na hribu Menik v Gonjačah prva omenja S. Ciglenečki (WS 30, 1988, 239); ker so vsa področja pokrita z vinogradni, se je postavilo vprašanje ohranjenosti in valorizacije najdišča za zavarovanje. Zato smo v letu 1991 opavili manjše sondiranje. Dve sondi sta bili izkopani na terasi JZ pobočja, ena na zahodnem pobočju, vse parc. št. 228 k.o. Šmartno. Pet manjših topografskih sond smo razporedili na zahodnem delu vrhnjega platoja - parc. št. 222. Vse sonde so bile pogojno negativne - v vseh smo našlo le kose antičnih strešnikov v sekundarni legi, z močno obrušenimi robovi. Zato smo na robovih vinogradniških teras očistili še nekaj vzdolžnih profilov; od tega je bil profil 1 na parc. št. 228, v robu prve terase na JZ pobočju, v dolžini 32 m, zelo zgovoren glede posameznih faz terasiranja pobočja. Zabeležili smo vsaj štiri faze v skupini višini 1,80 m, pri čemer smo vrhno upoštevali kot obstoječo. V najnižji, najstarejši fazi tik nad lapornato geološko podlago so v so v prekopani ilovnati prepernini prav tako že najdeni kosi tegul, enako v vseh mlajših etapah. Strnjene kulturne plasti ali sledov objektov nismo našli.

Iz stanja sond in izkopanih profilov zaključujemo, da je stanje ohranjenosti antičnega najdišča zaradi dogoletne obdelave in zlasti spreminjanja oblikovanosti pobočja silno slabo; težko je pričakovati nedotaknjene sedimente kjerkoli na hribu. S tem pa smo obenem že odgovorili na vprašanje valorizacije najdišča: stanje ohranjenosti ne upravičuje posebnih varovalnih režimov, kvečjemu 3. stopnjo; prav tako nismo upravičeni do preprečevanja intenzivne obdelave, ki je z vinogradni povezana.

Določnejša časovna opredelitev najdišča na podlagi letošnjih sond ni možna. Edina oprijemljivejša datacija v čas 3.-4. stoletja n. št. je morda možna na podlagi nadenega kosa amfore s tankim, zelo trdno žganim ostenjem, temno rjave barve; pa še to smo našli kot površinsko najdbo v vznožju profila 1 že po dodatnem oranju v nov. 1991 na parc. št. 228. Takšna datacija bi bila tudi blizu najdbi Honorijskih novcev, ki so jih odkrili pri cerkvi sv. Helene na sosednjem griču v Gonjačah leta 1979. Akcijo je finansirala občina Nova Gorica.

Nada Osmuk

80

Naselje: Gorenje na Pokljuki
Občina: Radovljica
Ime: Grobišče borcev Prešernove brigade
Področje: Z
Vrsta dela: 4,7,8

Na grobišču borcev Prešernove brigade na Gorenjku na Pokljuki smo v letu 1991 dokončno uredili ozirima gradbeno sanirali obzidje, hortikulturno uredili območje in postavili novo ograjo ter sanirali pešpot. Delo je izvedel zidarski mojster Tone Dežman iz Srahinja. Delo smo nadzirali, akcija je končana v letu 1991.

Renata Pamić

81

Naselje: Gorišnica
Občina: Ptuj
Naslov: Gorišnica 12
Področje: E
Vrsta dela: 7

V letošnjem letu smo nadaljevali z deli na strehi gospodarskega dela domačije v Gorišnici št. 12, ki je na tipičen L oblikovan panonski dom. Po zamenjavi letet je krovec Ivan Petek iz Brezovca letos spomladis prekril del dotrajane slammate strehe z novo slamo. Domačija je še lani od smrti lastnice v celoti služila svoji prvotni namembnosti. Zaradi kvalitetne arhitekture in v celoti ohranjene opreme smo se s ptujsko občinsko službo dogovorili, da hišo odkupi in muzejsko prezentira.

Jelka Skalicky

82

Naselje: Gornja Radgona
Občina: Gornja Radgona
Področje: U,UA,UR,KR
Vrsta dela: 2,4,5,6

V Gornji Radgoni smo v letu 1991 izdelali spomeniškovarstvene smernice za ureditveni načrt in prenovo Kerenčičeve 13, 15, 17 (Marlenka Habjanič, DIA in Neva Sulič Urek, prof. umet. zgod.).

Obravnavani objekti mejijo na Kerenčičovo in Jurkovičovo ulico in tako tvorijo zaključeno urbanistično enoto v najstarejšem mestnem jedru tik ob meji. Za Kerenčičovo 15 in 17, ki sta objekta kulturne dediščine, smo podali natančne spomeniško varstvene smernice za obnovo, za kulturni spomenik Kerenčičeva 13 pa smo izdelali konservatorski program v katerem smo predvideli obnovo zgradbe v stanje pred letom 1967. Nekdanji gospodarski objekt - kožarna, ki je lociran ob Jurkovičevi ulici, je možno nadomestiti z

novogradnjo v istih gabaritih. Po naših smernicah je bil v Komunaprojektu izdelan Ureditveni načrt Grajski hrib v Gornji Radgoni I del mejni prehod.

Prav tako smo podali spomeniškovarstvene smernice za preostali del Grajskega griča - Ureditveni načrt Grajski hrib v Gornji Radgoni II.

Zaradi neustreznih posegov na področju Grajskega hriba v Gornji Radgoni - novogradenj, neustrezne rabe grajskega parka in gradu ter gospodarskih objektov grajske pristave smo po naročilu občine izdelali spomeniške in naravovarstvene smernice, ki jih je potrebno upoštevati pri izdelavi ureditvenega načrta za Grajski hrib. Podali smo smernice za rabo zelenih površin površin nekdanjega grajskega parka z vrtovi, ki upoštevajo historično primerno rabo. Opravili smo tudi osnovno inventarizacijo naravne dediščinena območju nekdanjega Grajskega parka. Grad z grajsko pristavo pa je potrebno v skladu s konservatorskim programom obnoviti in mu dati ustrezno namembnost in funkcijo, ki bo dopolnjevala revitalizacijo historičnega mestnega jedra Gornja Radgona.

Neva Sulič Urek, Marlenka Habjanič, Janko Urbanek

83

Naselje: Gornja Radgona

Občina: Gornja Radgona

Naslov: Jurkovičeva 19

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7,8

Pozno poleti so se pričela obnovitvena dela na Jurkovičevi 19 v Gornji Radgoni, ki je bila močno poškodovana v julijski vojni agresiji. Dela so se pričela brez naše vednosti in spomeniškovarstvenih smernic ter ustrezne projektno dokumentacije. Na zgradbi, ki je kulturni spomenik, varovan z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Gornje Radgone, smo opravili ustrezna sondiranja in pod sekundarnim ometom odkrili zalikan omet, dvobarvne šivane robeve, poslikavo okoli oken prvega nadstropja ter kamnoseško obdelano okno s križem v nekdanjem pozognogotskem gospodarskem prtličju. Odločili smo se za izdelavo zalikanega apnenega ometa in dvobarvnih šivanih robov ter prezentacijo okna v prtličju. Vsled neusposobljenosti delovodje gradbenega podjetja, ki je izvajalo dela (PGP Ljutomer) in nekoordiniranega dela občinskega organa ter točno podanimi smernicami, so bili ometi in šivani robovi izdelani nestrokovno in v nasprotju s smernicami. Po nepravilni obdelavi ometov

in šivanih robov lahko le še ugibamo o nekdanjem izgledu gorske hiše.

Neva Sulič Urek

84

Naselje: Gornja Radgona

Občina: Gornja Radgona

Naslov: Partizanska 1

Področje: R,UA

Vrsta dela: 4,6,7,8

Obnovljena je bila fasada Partizanske 1 v Gornji Radgoni, ki je poleg Špitala najpomembnejši objekt meščanske arhitektуре v Gornji Radgoni. Fasada je bila obnovljena s finančnimi sredstvi podjetja Elrad, ki prostore v kulturnem objektu izkorisča v zelo neprimerne namene (kuhinja, skladišče). Odstranjeni so bili stari dotrajani ometi in fasada sprana z močnimi curki vode pod pritiskom. Na zelo grob obrizg je bil nanesen dvojni apneni omet iz podaljšane malte. Poškodovani kamnoseški detajli okenskih okvirjev so bili sanirani. Restavratorska dela na objektu je vodil akademski kipar, rest. spec. Viktor Gojkovič. Izvajalec del je bilo Gradbeno podjetje 9. november iz Gornje Radgone.

Neva Sulič Urek

85

Naselje: Gosteče

Občina: Škofja Loka

Ime: p.c. sv. Andreja

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Nadaljevali smo z obnovitvenimi deli na p.c. sv. Andreja v Gostečah (akcija). Obnovljen je bil zvonik, restavratorji RC Slovenije so sneli in zaščitili leseni kasetiran poslikan Jamškov strop iz leta 1699. Spodnji poslikan renesančni strop (v ladji legenda sv. Andreja - mojster furlanskega kroga iz druge polovice 15. stoletja, v prezbiteriju Sterneove freske, pod kornim zvonikom freske iz začetka 17. stoletja) in sv. Krištof na zunaji severni steni ladje.

Modest Erbežnik

86

Naselje: Goče

Občina: Ajdovščina

Naslov: Goče 16

Področje: E

Vrsta dela: 2

Investitor Godnič Suzana iz Goč št. 16 je želela klet s faladurjem na parc. št. 157/2 k.o. Goče preureediti v bivalne prostore, tako da bi tik ob gospodarskem poslopju zgradila še stanovanjsko hišo. Predvideni

sta torej dve gradbeni fazi: v prvi bi obnovili obstoječi objekt tak kot je, v drugi pa bi kot plombno pozidavo oz. kot podaljšek zgradili novogradnjo. V programskem ureditvenem načrtu prenove vasi goče (izdelala FAGG VTOZD Arhitektura, junij 1989) je na parc. št. 1572/2 je klet označena kot objekt brez vpliva na veduto naselja in dopuščena je možnost dograditve stanovaljskega poslopja na sosednji parceli. Zato smo se za to varianto odločili. Naredili smo idejni načrt, nastal je ti pstejnjenega doma z orientacijo vzdolžne fasade na glavno komunikacijo. Predlagali smo še postavitev kamnite ograje zidu, da nastane notranje zaprto dvorišče.

Andrejka Ščukovt

87

Naselje: Goče
Občina: Ajdovščina
Naslov: Goče 83
Področje: E
Vrsta dela: 4

V letošnjem letu smo pripravili gradbeno tehnično dokumentacijo za adaptacijo domačije pri Janmškovihi. Glede na potrebe in želje lastnika Ferjančič Jožefa smo izdelali notranjo ureditev bivalnih prostorov ter zunanjščine. Odločili smo se, da objekt tipa vrhkletne domačije pozidamo za dolžino ene arkade; v 50-ih letih je bila stavba namreč porušen za dolžino trh arkad za potrebe po večjem dvoriščnem prostoru za potrebe kmetijske mehanizacije. Objekt, ki ga nameravamo adaptirati je le eden izmed objektov velike goške domačije sedaj pod št. 83. Domačija je nastala s spajanjem že obstoječih starejših domačij odprtrega tipa (18. in 19. stolnec) o čemer pričajo tudi trije ohranjeni vhodni portali.

Andrejka Ščukovt

88

Naselje: Gradišče
Občina: Lenart
Ime: ž.c. sv. Trojice
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6,7,8

S prostovoljnim delom in prispevki so občani Gradišča v začetku leta 1991 obnovili notranjščino župne cerkve sv. Trojice. Notranjščina cerkve je bila v povojnih letih neprimerno prebarvana z močnimi barvnimi toni.

Župna cerkev sv. Trojice predstavlja skupaj s samostanom pomemben arhitekturni baročni objekt na dominantni točki nad jezerom. Obnova cerkvene notranjščine je skoraj v celoti potekala po sklepih komisije

v kateri so bili prisotni strokovnjaka zaštajerski barok dr. Sergej Vrišer, ravnatelj ZVNKD Maribor prof. umet. zgod. Janez Mikuž, akademski slikar rest. spec. Bine Kovačič, gospod župnik Franci Kovše in odgovorni konservator Neva Sulič Urek. Notranjščina cerkve je bila prebarvana v prvotno slonokoščeno belo barvo baroka. Ohranjena je bila poslikava Jacopa Brolla iz leta 1884 na stropu glave ladje in prezbiterija ter dekorativna poslikava okoli oken v prezbiteriju. Stopnjevanji dvostenjski pilastri v glavni ladji in stopnjevanji tristoperski pilastri v prezbiteriju so bili prebarvani v tonu, ki ga je samovoljno določil župnik navzlic našim natančno podanim smernicam.

Poslikava loretske kapele, ki je locirana desno od prezbiterija, se je ohranila v celoti, saj imajo naslikana opeka in fragmentarno prikazane freske simboličen značaj v katoliški ikonografiji.

Neva Sulič Urek

89

Naselje: Grmače
Občina: Domžale
Ime: Spomenik padlim borcem II. vojne
Področje: Z
Vrsta dela: 4

V letu 1991 je bil na Grmačah na novo lokacijo prestavljen spomenik padlim borcem II. svetovne vojne. Prestavitev je bila potrebna zaradi gradnje ceste. Spomenik je stal ob makadamski cesti, na ovinku in zato je bil večkrat poškodovan. Ureditveni načrt in strokovne smernice za prestavitev je izdelal kranjski zavod. Prestavitev so izvedli krajanji sami.

Renata Pamić

90

Naselje: Gubno
Občina: Šmarje pri Jelšah
Naslov: Gubno 18
Ime: znamenje
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Podrto baročno stebreno znamenje je bilo leta 1991 s pomočjo Gradbenega finalista iz Maribora v celoti na novo narejeno in postavljeno na isto mesto. Denar za ponovno postavitev je prispeval republiški in občinski sekretariat za kulturo. Lastnik je financiral temeljenje in popravilo pločevinaste strešice. Kamnit kip Kristusa kralja s trnovno krono in plaščem je bil pred leti ukraden.

Bogdan Badovinac

91

Naselje: Hajdina*Občina:* Ptuj*Naslov:* Povodnova ulica*Področje:* A*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 6

V avgustu smo opravili nadzor pri izkopu za stanovanjsko hišo v Povodnovi ulici, na pac. št. 1149/9 k.o. Hajdina, last Vidovič Zorana. Ugotovili smo da imamo v zahodnem, severnem in južnem delu terena le zelo tanko rimske kulturno plast, kar pomeni, da je bil na tem mestu teren že predhodno sondiran in pregledan, ali pa poškodovan od premikov reke Drave.

V vzhodnem delu pa se je pojavil temelj rimskega zidu v smeri S-J, za njim pa delno tlakovana, delno z gramozom nabit plast, ki se pa proti severu tudi izgublja in tako sledimo le še tanki rimske kulturne plasti. Razen fragmentarne različne rimske keramike, drugih posebnih najdb ni bilo.

Ivan Tušek

92

Naselje: Hrastje*Občina:* Maribor*Ime:* p.c. sv. Bolfenka*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4,5

V opuščeni cerkvi sv. Bolfenka iz začetka 16. stoletja, ki je bila leta 1785 eksakrirana, leta 1950 pogorela in smo jo pokrili z novo streho leta 1972, bo po prenovi urejen razstavni prostor v prezbitеријu, muzejsko zbirko in drugo v ostalih prostorih. Preizkus izrabe je izdelala Irena Kranjc Horvat d.i.a. Naročnik je občina Maribor.

Andreja Volavšek

93

Naselje: Hrastje ob Bistrici*Občina:* Šmarje pri Jelšah*Naslov:* Hrastje ob Bistrici 22*Ime:* Neratova hiša*Področje:* E*Vrsta dela:* 7

Podobno kot leta 1989, nam je tudi leta 1991 šele v pozni jeseni uspelo pridobiti denar za obnovo Neratove hiše. Po planu smo ga namenili za obnovo fasade. Izbrali smo najkvalitetnejšega izvajalca del in v novembру so stekla obnovitvena dela. Žal je mraz prekinil beljenej fasad in popolno sancijo leve stranske fasade. Lastnik je na

našo zahtevo na streho namestil odtične žlebove. Akcijo smo zaključili v letu 1992.

Vito Hazler

94

Naselje: Hrastovec*Občina:* Lenart*Ime:* Grad Hrastovec*Področje:* UA,UR.KR.*Vrsta dela:* 2,4

Z izdelavo ureditvenega načrta širšega območja gradu Hrastovec smo izdelali spomenisko in naravovarstvena izhodišča, saj grad Hrastovec varujemo kot kulturni objekt s pripadajočim funkcionalnim zemljишčem in objekti v prvotni obliki ter nepozidano širšo okolico s prostimi pogledi na grad.

Danes so v gradu, v nekdanjih gospodarskih objektih in v novogradnjah prostori Zavoda za duševno in živčno bolne Hrastovec - Trate ter stanovanja uslužbencev. Ker prostori v gradu niso najprimernejši za to dejavnost, so nameravali za potrebe oskrbovancev zazidati v neposredni bližini gradu nove objekte. Kakršnekoli novogradnje so na ožjem ali širšem območju gradu nedopustne, zato smo izdelali spomenisko in naravovarstvene smernice in izhodišča, ki upoštevajo današnjo funkcijo in rabo objektov, ki pa so obenem izhodišča za dokončno ureditev oz. revitalizacijo celotnega grajskega kompleksa.

V prehodni fazi, dokler bo dejavnost zavoda še potekala na tej lokaciji je potrebno območje z oskrbovanci fizično in optično omejiti, sam grad pa vsaj delno usposobiti za občasne pripredite in oglede. Ločiti je treba dostope za zavod in obiskovalce, zelene obstoječe površine pa je potrebno vzdrževati in urediti v smislu primarne historične rabe - travne površine z ekstenzivnim sadovnjakom, parkovne površine, drevoredi, grajske ribnje, gozd...

V skladu s spomenškovarstvenimi pogoji je možno obnoviti le historične objekte, v prehodni fazi pa preoblikovati tudi neustrezne nove objekte, ki močno kazijo pogled na grajski grič, ki ga je mogoče omiliti s primerno zazelenitvijo. V fazi dokončne ureditve grajskega kompleksa po izselitvi zavoda na drugo lokacijo je potrebno odstraniti vse moteče novogradnje na območju nekdajnega vrta, objekte, ki jih je mogoče smatrati kot nadomestne, pa ustrezno preoblikovati za potrebe funkcioniranja grajskega kompleksa kot celote.

Janko Urbanek, Marlenka Habjanič

95

Naselje: Idrija
Občina: Idrija
Naslov: Platiševa 3
Področje: E
Vrsta dela: 5

Izvedli smo tehnično dokumentacijo domačije Platiševa 3 v Idriji.

Bojan Klemenčič

96

Naselje: Idrija
Občina: Idrija
Naslov: Bazoviška 4
Področje: E
Vrsta dela: 7

Leta 1986 začeta akcija obnove tipične rudarske hiše s prezentacijo načina rudarskega življenja (sodelovanje MM Idrija) se letos zaključuje z deli v notranjščini. Obnovljeni so bili tlaki, stropovi, stavbno pohištvo in oprema.

Dela je izvajalo gradbeno podjetje Zidgrad Idrija.

Bojan Klemenčič

97

Naselje: Idrija
Občina: Idrija
Ime: Grad Idrija
Področje: R,UA
Vrsta dela: 7

V letu 1990 so se nadaljevala obnovitvena dela na idrijskem gradu. Poleg statične sanacije, ki poteka že vrsto let, je zavod po predhodnih raziskovanjih in konsultacijah z zunanjimi strokovnjaki pristopil k obnovi stenske poslikave na grajskem dvorišču. Prvotna poslikava dvorišča in notranjih hodnikov datira v obdobje obsežnejših grajskih predelav v letu 1758 (ta letnica se pojavi na vhodnem grajskem portalu ter na ohranjenem poslikanem fragmentu v prvem nadstropju arkadnega hodnika). Poslikane so bile vse štiri dvoriščne fasade, kasneje pa se je z raznimi adaptacijami (zazidane so bile arkadne odprtine, ob dvoriščne stene so se naslonili razni prizidki, poslikava je bila prekrita z vrsto novejših beležev) ta informacija izgublja. Zavodskemu restavroriju je s številnimi sondažami uspelo ponovno sestaviti prvotni koncept poslikave, samega operativnega dela poslikave pa smo se lotili v pomladanskih mesecih s pomočjo zunanjih sodelavcev.

Gradbena dela, ki jih je izvajal Zidgrad iz Idrije so obsegala ponovno odprtje arkadnih hodnikov, odstranitev kasnejšega prizidka in obnova zunanjih ometov.

Poslikavo smo zaradi trajnosti izvedli v fresko tehniki, ponovili smo vse dokumentirane ornamentične elemente, kot možnost za primerjavo pa smo v nadstropju pustili bolje ohranjene elemente originalne poslikave. Ob zaključku del so arkade doobile novo zasteklitev.

Robert Červ

98

Naselje: Idrija
Občina: Idrija
Ime: Krajinski park Idrijce in Belce
Področje: Z
Vrsta dela: 1,2,6

Zavod je bil zadolžen pripraviti strokovne osnove za razglasitev krajinskega parka zgornje Idrijce in Belce. Pripravili smo zgodovinski oris upravne zgodovine idrijske občine. V okviru naloge se je ponovno preverjalo zgodovinsko dediščino na tem območju. Evidentirana in dokumentirana je bila trasa poljske železnice iz 1. svetovne vojne in pridobljeni podatki o nastanku, namenu in uporabnosti omenjene železnice.

Damjana Fortunat

99

Naselje: Ilirska Bistrica
Občina: Ilirska Bistrica
Naslov: Levstikova 8
Ime: Vencinova hiša
Področje: E,UA
Vrsta dela: 4,5,7,8

V letu 1991 je gradbeno podjetje Primorje Ajdovščina začelo izvajati sanacijska dela v notranjosti objekta. Predvidena je bila popolna sanacija temeljev (stavba je postavljena nad potokom), a se je ob začetku del ugotovilo, da zadostovala že delna sanacija. V notranjosti so porušili dotrajane lesene stropove in predelne stene ter na novo izvedli AB ploščo. Nad vhodno lopo so odstranili dotrajan balkon z balustrsko ograjo ter namesto tega izvedli AB ploščo. Balustrska ograja bo montirana po rekonstrukciji posameznih uničenih elementov.

Eda Belingar

100

Naselje: Imenje
Občina: Domžale
Naslov: Imenje 7
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izda se soglasje za nadomestno stanovajsko hišo na istem tlorisu kot je stara hiša. Ohraniti se morajo osnovne značilnosti

lokalne kmečke arhitekture kot tudi dosedanji gabaritni okvir. Investitorju so bili posredovani natančni pogoji glede kritine, strešnega naklona in čopastega zaključka strehe, zahtevki po vertikalnih oknih s polknji; zato mora investitor pred izdajo gradbenega dovoljenja Zavodu dostaviti idejni načrt.

Silvester Gaberšček

101

Naselje: Izola*Občina:* Izola*Naslov:* Trg 22. julija 3, 5*Ime:* Manziolijeva hiša*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4,6

Ko je bila v celoti izpraznjena hiša Trg 22. julija 3, je bilo mogoče nadaljevati z raziskavami v Manziolijevi hiši. V letu 1989 smo sondirali hišo Trg 22. julija 5 (beneško - gotski del Manziolijeve hiše), v medetaži je bila odkrita gotsko - renesančna poslikava glaven dvorane, kjer so pod stropom naslikani leseni tramovi in grede, nad obstoječo biforo pa grb družine Manzioli in v fragmentih ohranjen medaljon z napisom. V prvem nadstropju je ohranjena poslikava spodnjega dela glaven dvorane. S sondiranjem so bile ugotovljene različne gradbene faze objekta, ki prehaja v navezajoč se objekt Trg 22. julija 3, kjer smo s pomočjo sondiranja ugotovili obseg in način kasnejše pozidave iz konca prejšnjega stoletja. S pomočjo arheoloških raziskav v tla notrajosti objektaje bilo ugotovljeno, do kod je segala originalna stavba.

Tehnolog RC je tudi odvzel vzorce ometov obeh stavb.

Na podlagi dobljenih rezultatov raziskav je bila narejen konservatorski program za Manziolijovo hišo.

Rezultati raziskav so potrdili našo domnevo, da je k objektu sodila tudi Lovisatova hiša, saj so bile najdene povezave med obema objektoma, zato bo treba raziskave nadaljevati tudi v Lovisatovi hiši.

Mojca Guček

102

Naselje: Izola*Občina:* Izola*Naslov:* Trg 22. julija 2*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 5,6

Raziskave na fasadi so bile v presledkih izvršene do aprila 1991 (Drago Bac, Jure Bernik). Z vodjo ekipe Božom Guštinom smo izdelali posnetek rekonstrukcije

plastičnega okrasja iz ometa, ki ga stilno pripisujejo secesijskemu obdobju in pripadajočo barvno študijo fasade.

Jure Bernik

103

Naselje: Izola*Občina:* Izola*Naslov:* Gregorčičeva 76*Ime:* Palača Besenghi degli Ughi*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 7

V letu 1990 so se restavratorska dela, ki jih izvaja RC skoncentrirala na štirih stropovih - v dveh sobah prvega nadstropja in v dveh sobah drugega nadstropja. Stropovi so bili očiščeni debelih slojev barve. Za tem je bilo potrebno restavriranje štukature, za katero smo vedeli, da obstaja. V drugem nadstropju se je pokazala plitka štukatura v kombinaciji s poslikavo. Narejene so bile sonde na stenah in odkrila se je tudi poslikava sten. Poslikava na stenah in dekoracija na stropu je dodatno obogatela s pozlato.

V letu 1991 so se nadaljevala že začeta dela v prejšnjem delu in sicer je bila dokončana štukatura v eni sobi prvega nadstropja in dveh sobah drugega nadstropja. Domodelirani so bili manjkajoči in močno poškodovani deli štukature. Rastilinska poslikava na obeh stropovih zgornje etaže še niso dokončani, predvsem zato, ker obstoječa streha pušča, kar bi lahko oškodovalo restavrirane stropove.

Restavriranje stropov je prevzel RC RS, dela je vodi Ljubo Zidar.

V tenu so dela v južni sobi prvega nadstropja in sicer se odkriva stenska poslikava. Odkrivanje vodi pristojni zavod.

Mojca Guček

104

Naselje: Izola*Občina:* Izola*Naslov:* Trg 22. julija*Ime:* cerkev Marije Alietske*Področje:* UA*Vrsta dela:* 1,5

Dopolnjena je bila arhitekturna dokumentacija cerkve s fotogrametričnim posnetkom in fotodokumentacijo.

Mojca Guček

105

Naselje: Izola*Občina:* Izola*Ime:* Simonov zaliv*Področje:* A*ANSL:* IV,2*Obdobje:* rim.

Vrstva dela: 6,7

Arheološka akcija v Simonovem zalivu v letu 1991 je bila razdeljena v tri dele:

- Izkop osrednjega predela vile, izkopanega v času od leta 1922-1960 (glej: Poročilo o arheološkem spomeniku Simonov zaliv, MZVNKD Piran, 1985, 1-10)
- Čiščenje, prezentacija in zaščita arhitekturnih ostalih in mozaikov.
- Arheološka sondiranja v neposredni okolini arhitekturnega kompleksa

Avtorji: a.in b. Marko Stokon, MZVNKD Piran

c. Robert Ellis, Brona Langton, London

Osrednji prostor velikosti 11,71 m (južna stranica), 16,10 zahodna stranica, severna stran 11,84 m in vzhodna 11,50, orientir severo-zahod jugo-vzhod je sestavljen iz petih celic, njihovo kodiranje pa smo povzeli po Tamaro Bruni (izkopavanja 1924), saj so to bila edina izkopavanja, ki so odkrila prostor v celoti. Prostor oz. objekt je sestavljen iz bivalnih prostorov 1, 1a, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Slednja dva predstavljata

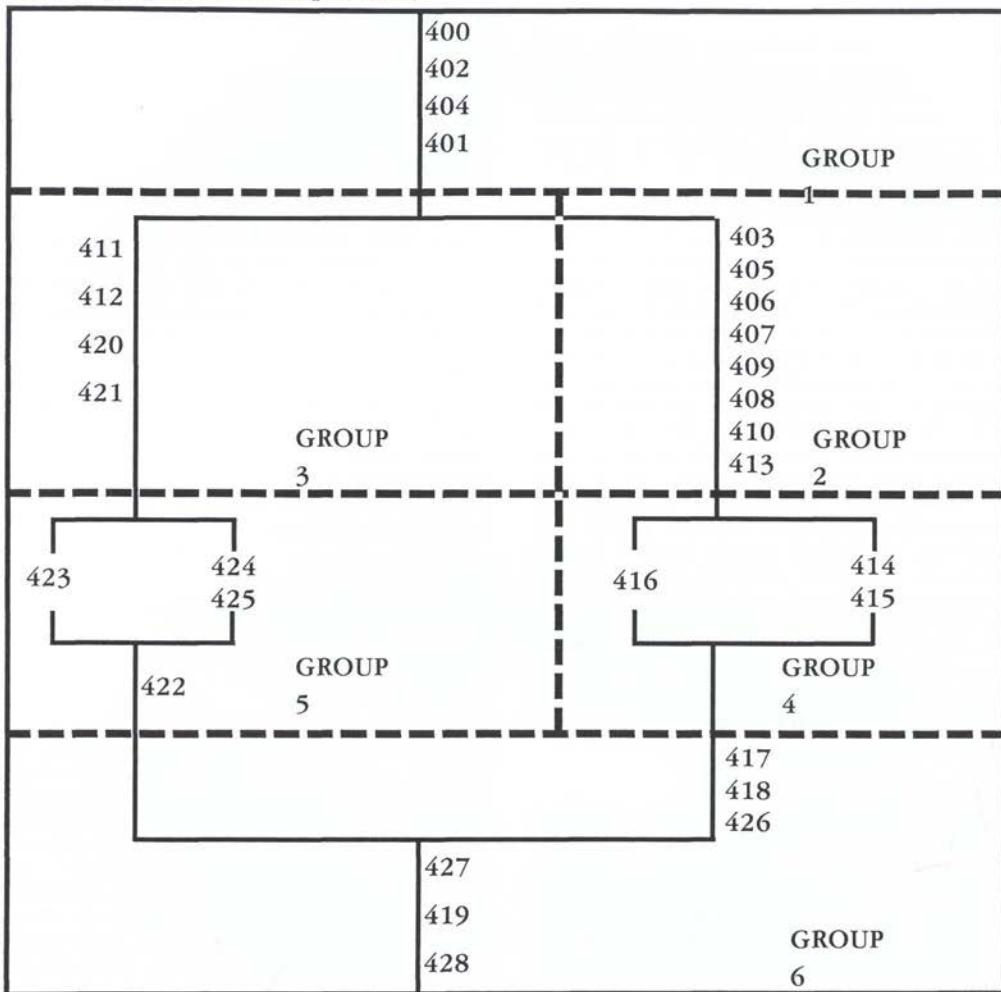
zunanje hodne površine hodnika, ki je na zunanjji vzhodni strani povezoval celice z notranjim dvoriščnim prostorom. Prostori oz. sobe 1, 1a, 3, 5 so bivalni prostori manjših dimenzij, ki ležijo ob srednjem prostoru 2. Vsi omenjeni prostori so bili tlakovani z ornamentiranimi črno - belimi mozaiki, ki se ornamentalno med sabo razlikujejo. Osrednji prostor objekta 2 je tlakovani z belim mozaikom, ki je obdan z črnim trakom. Značilnost tega prostopa se odraža v tem, da je imel v svojem središčnem delu steber, kar je verjetno dokaz, da je imel funkcijo notranjega artija, ki je bil verjetno odprt proti hodniku. Glavni vhod v prostore objekta iz severne strani je skoz prostor 5. Na tem delu imamo intaktno ohranjenprag, z jasno vidnimi elementi vrat. Pomemben element so tudi fragmentarno "in situ" ohranjeni deli stenskega verjetno zunanjega ometa, ki smo ga ohranili in zaščitili na mestu.

Prostori 3, 1a, 1 lahko interpretiramo kot stranske bivalne celice, ki so bile tlakovane z mozaiki, na žalost slabo ohranjenimi (vegetacija, oranje s plugom in izkopavanje v preteklosti).

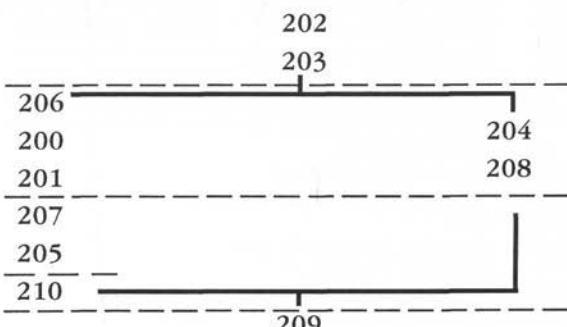

Uteži iz Simonovega zaliva

Sonda 4/92, Shematičen prikaz faz

Sonda 2/92

Prezentacija in zaščita arhitekturnih ostalin in mozaikov

Zaradi izredno hladnega vremena smo morali v začetku meseca decembra celotni objekt zaščititi s filcem, zemljo in plastično folijo saj so nizke temperature preprečile predvideno zaščito, tj. nadzidavo tlorisno ohranjenih zidov do višine 30 cm. Prezentacija arhitekturnih osatalin temelji na izhodiščih, da je potrebno kulturno dediščino ohranjati intaktno, saj danes večina konservatorskih tehnik spremenja substanco spomenika ter s tem njegovo izpovednost. Bistveni element prezentacij v Simonovem zalivu temelji na zahtevi, da je mogoče z minimalnimi posegi ohraniti večino spomenika nedotaknjenega, raziskave pa temeljijo predvsem na apliciraju nedestruktivnih metod v redno terensko delo. Prav zaradi tega in tudi dejstva, da je konservatorastvo stroka, kjer je potrebno postopno prezentirati arheološko dediščino smo se v prvi fazi odločili, da bomo poleg zaščite zidov, ohranili mozaike intaktne (zaščitene z različnimi tamponi - prekriti s peskom). Zaradi boljšega vizuelnega razumevanja prostora smo okoli izkopanega predela naredili poševne površine, ki bodo v mesecu februarju oz. marcu po opravljenih zidaskih delih ozelenjene.

Marko Stokin

c. Arheološka sondiranja

S štirimi aheološkimi sondami 1-4/92 smo raziskali neposredno okolico arhitekturnega kompleksa v Simonovem zalužu. Cilj sondiranja je bila raziskava arheoloških depozitov in ostalin, ki ležijo izven arheološkega kompleksa predstavlajo pa element pomemben za razumevanje celotnega konteksta.

Sonda 1/92 was abandoned due to weather conditions but will be investigated next year as a possible road surface was observed. Sonda 2 contained the fondation of the SW corner of a building of uncertain date. Sonda 3 revealed no archaeology.

Sonda 4 contained several phases of Roman building, it's relationship with the Roman remains of previous excavations to the north.

The foundations of the SW corner of building were excavated. No flour - levels or upstanding walls were presented. The trench subsoil (209) lay immediately below the present day topsoil, and the bottom of fundation for wall 207 was only 0,06 m below the present-day ground surface. The evidence suggests that the lend has been truncated, probably for agricultural (terracing) purposes, and that the original

surface was in fact higher at this point than it is today.

Robert Ellis, Brona Langton

106

Naselje: Jagnjenica

Občina: Laško

Ime: ž. c. sv. Marjetje

Področje: UA

Vrsta dela: 4

V letu 1991 je bila obnovljena zunanjščina ž. c. sv. Marjetje, ki je bila zgrajena leta 1900. starejši ometi so bili brez predhodnega sondiranja v celoti zamenjeni z novimi in pobarvani svetlo sivo. Obnovljeni so bili le poškodovani deli arhitekturne členitve in barvani belo. Eternitno strešno kritino je zamenjal rdeč opečni bobroveč. Brez soglasja zavod je bila podrta kapelica ob severni steni cerkve in postavljena nova, bliže vhodu v cerkev. Obnova je v celoti finančiral tukajšnji župnjski urad.

Bogdan Badovinac

107

Naselje: Jakob pri Šentjurju

Občina: Šentjur

Ime: p.c. sv. Filipa in Jakoba

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7,8

Pri obnovi zunajščine p.c. sv. Filipa in Jakoba smo leta 1991 s sondiranjem ugotovili v celoti ohranjeno pozognogotsko poslikavo prezbiterija, prvotne okenske odprtine in baročno arhitekturno poslikavo zvonika. Na ostalih površinah so prevladovali ometi narejeni v 19. stoletju. Po odstranitvi ometov smo ugotovili, da je bil prezbiterij prislonjen k ladji, ladja pa je bila podaljšana proti zahodu. Sočasno je bil postavljan tudi zvonik. Portal zvonika ima letnico 1758. Načrt za prezentacijo vseh treh razvojnih faz, je gradbeni cerkveni odbor, ki je sam v celoti finančiral obnovo, zaradi pomanjkanja denarja zavrnil. Sprejet je bil alternativni načrt z rekonstrukcijo fasad iz leta 1831. Enovita podoba zunanjščine se kaže v gladko zaribanim ometu oker barve z narisanimi lizenami v beli barvi. Rezbar restavrator Anton Podkrižnik je obnovil leseni baročni kip, k stebri privezanega Kristusa, ki sedaj stoji v niši zvonika.

Bogdan Badovinac

108

Naselje: Jareninski dol

Občina: Pesnica

Naslov: Jareninski dol 19

Področje: E

Vrsta dela: 4

Gostilna v Jareninskem dolu leži v jedru zaščitenega naselja. V baročni maniri zgrajeno kmečko hišo s funkcijo vaške gostilne so že pred dobrimi 10-imi leti neustreznno prenovili brez našega soglasja in tako uničili kvalitetni arhitekturni spomenik. Stavbo so nadzidali, prezidali spremenili strešni naklon ter jo prekrili s salonitom. Zamenjali so okna, značilni kamniti portali pa odstranili. V letošnjem letu je lastnik zgradil k stavbi še en prizidek. Potreboval je naše soglasje. Da bi stavba dobila vsaj približno vaškemu značaju ustrezeno obliko je treba stavbi najprej odstraniti prizidek v srednji osi, nato pa novi prizidek oblikovati v L ter skupaj z obstoječo stavbo prekriti z opečno dvokapno čopasto streho v naklonu 45 stopinj.

Jelka Skalicky

109

Naselje: Jereka

Občina: Radovljica

Ime: Trebež pri Dunaju pri Jereki

Področje: A

ANSL: VI,12

Obdobje: ml. železna doba

Vrsta dela: 8

Domačin iz Srednje vasi v Bohinju je leta 1985 slučajno na Trebežu, vzhodno od Dunaja, našel železni kasnolatenski bojni nož. Nož se je nahajal 30 cm, tik na robu terase Trebeža, SZ od sonde 12 iz leta 1959 (cfr.: S. Gabrovec, AV 17, 1966, 248 ss.). Mere: dolžina = 33,8 cm, širina rezila = 3,4 cm, deb. hrbta rezila = 0,5 cm, širina ročaja = 2,1 cm. Nož ima paralele v primerih iz Črnomlja (cfr.: S. Gabrovec, o. c., 180, T. 30,1), Cerkelj pri Krki (o. c., T. 30,2), Mengšu (cfr.: S. Gabrovec, Kamniški zbornik 10, 1965, 193, Tab. 4,4) in v primeru iz Brinjeve gore (cfr.: S. Pahič, AV 17, 1966, 283, 305, T. 17,4). Danes se nož nahaja v lasti inž. Dušana Prešerna iz Jesenic (Titova 3).

Janez Meterc

110

Naselje: Jereka

Občina: Radovljica

Ime: Dunaj pri Jereki

Področje: A

ANSL: VI,12

Obdobje: ml. železna doba

Vrsta dela: 8

F. Bešter iz Lesc (Na trati 8) pri Radovljici je v letih 1984 in 1989 s pomočjo iskalca

kovin na platoju Dunaj "našel" naslednjen arheološke predmete: 14 železnih puščic, 8 železnih prstanov s sledovi gem, svinčeno utež, veče število železnih žebeljev in konic ter železne žlindre (cfr.: S. Gabrovec, AV 17, 1966, 248 ss.). Vse najdbe izvirajo iz jugozahodnega roba platoja, zahodno od sonde 1 iz leta 1959. Omeniti je treba tudi numizmatične najdbe, ki so bile odkrite na isti način in ki po svojem kronološkem razponu nakazujejo mesto tudi ostalim najdbam: mali zahodnonoriški srebernik (tip Eis II a 0,53 g), dupondij Vespanzijana, as M. Aurelija za Fustino II (RIC 690) in antonijan Klavdija II (RIC 104). Novci so bili odkriti leta 1987 (cfr.: Jeklo in ljudje, Jeseniški zbornik VI, 1991, 117, 120, sl. 4. 12-14).

Janez Meterc

111

Naselje: Jesenice

Občina: Jesenice

Ime: Spominski park Plavž

Področje: Z

Vrsta dela: 4,7

V letu 1991 je bilo urejeno grobišče borcev II. svetovne vojne v Spominskem parku na Plavžu. Na zavodu so bile izdelane konservatorske smernice in pogoji za obnovo grobišča. Nagrobne plošče je bilo treba površinsko zbrusiti, odstraniti prejšnji vklesani napis in postaviti kovinske črke. Na grobišču je postavljena tudi dodatna napisna plošča iz granita. Pod nadzorstvom zavoda je dela izvajal kamnoseški mojster Leopold Sajn iz Kranja. Akcija je izvedena z občinskim sredstvi. Dela so zaključena v letu 1991.

Renata Pamić

112

Naselje: Jesenice

Občina: Jesenice

Naslov: Cesta 1.maja 46

Področje: A

ANSL: VI,7

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

Anton Tepina iz Podmežakle na Jesnicah (Cesta 1. maja 46) je leta 1972 pri delu na vrtu slučajno našel železno rimske podkev (parc. št. 921 k.o. Jesenice). Vel. 13,4 x 11,5 cm, deb. 0,5 do 0,8. Podkev se danes nahaja v lasti inž. Dušana Prešerna iz Jesenic (Titova 3).

Janez Meterc

113

Naselje: Jesenice*Občina:* Jesenice*Naslov:* Cesta železarjev 9*Ime:* Groblje*Področje:* A*ANSL:* VI,7*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 8

Na prostoru nekdanje martinarske Kranjske industrijske družbe (KID) na Jesenicah je bil po I. svetovni vojni slučajno najden bronast antonijan cesarja Probusa (267-282). Nekdanje ledisko ime najdišča je bilo Groblje in se nahaja južno od iztoka potoka Ukove, na levi savski obali (parc. št. 1224 k.o. Jesenice). Novec v zbirkri Radoslava Prešerna iz Vrbe 26.

Janez Meterc

114

Naselje: Jesenice*Občina:* Jesenice*Ime:* Stara Sava*Področje:* E,T,UA*Vrsta dela:* 2,7

V sklopu prenove muzejsko parkovnega območja Stara Sava na Jesenicah je od 12. novembra potekala enomesecačna javna razgrnitev programskega osnova in osnutka ureditvenega načtra Stara Sava, preko celotnega leta pa potekajo dogovori za prenos lastništva kulturnih spomenikov (grad, cerkev, kasarna, plavž in mlin) in pripadajočih stavbnih parcel od Železarne Jesenice na občino Jesenice za bodoči občinski muzej. Na stavbi kasarne potekajo krovno tesarska dela za začasno krpanje propadajoče strehe, kupljena pa je tudi nova opečna kritina. V graščini so nastale večje poškodbe zaradi lesne, hišne gobe.

Vladimir Knific

115

Naselje: Jurišna vas*Občina:* Slovenska Bistrica*Ime:* Ančnikovo gradišče*Področje:* A*ANSL:* XVII,27*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 6

Skladno z zastavljenim večletnim programom smo z udeleženci MRT Šmartno 91 (v okviru ZOTKS - Gibanje "Znanost mladini") nadaljevali z raziskavami na utrjeni poznoantični naselbini nad Juršino vasjo (od 12.VIII do 19. VIII 1991).

Da bi se prepričali o razponu gradišča na njegovem jugovzhodnem jezičastem

pomolu, smo izkopali devet sond, katerih velikost in lego smo prilagajali sprotinim rezultatom. Skupno smo odkopali okoli 40 m² površine in sicer:

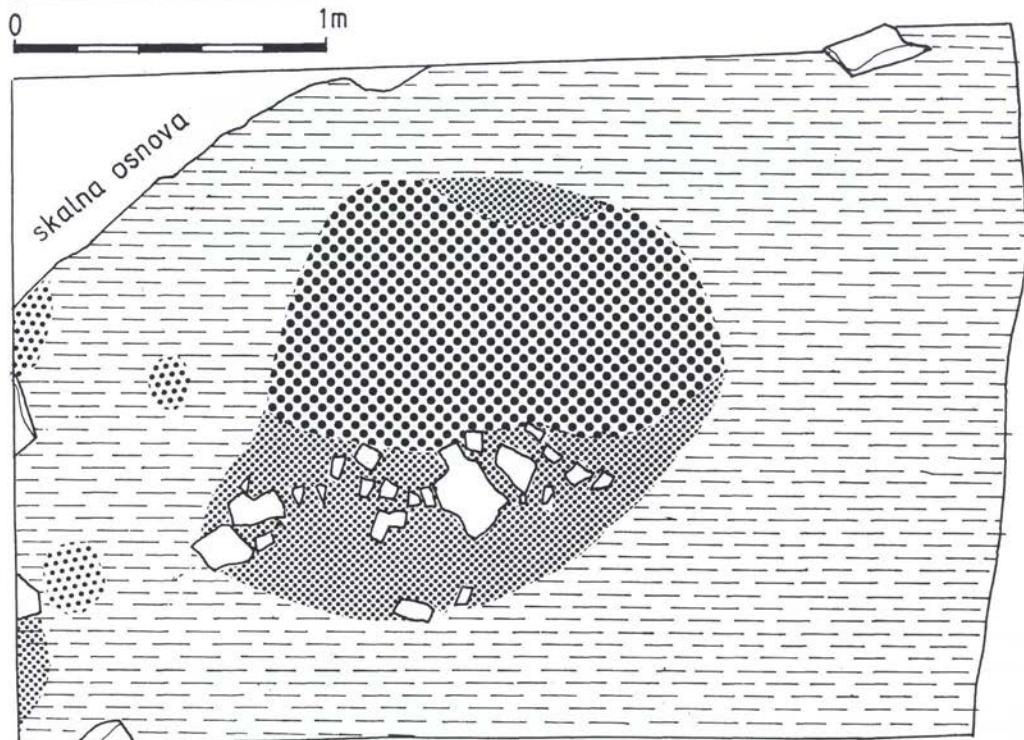
Sonda 1: Locirali smo jo na vzhodnem delu gradišča ob notranjo stran obrambnega zidu, v velikosti 2,45 x 1 m. Kulturna plast je bila izrazito močna temnosivo rjavasta sipka prst debela od 30 - 60 cm, s številnimi keramičnimi fragmenti in železovo žlindro.

Sonda 2: Zastavili smo jo na položni ravni v gozdu, v realni smeri obzidja ugotovljenega v lanskoletni akciji. Zaradi gozdne podrasti in drevja smo morali jene meje prilagoditi terenu tako, da so neenakomerni profili omejevali velikost izkopa 5,40 x 2,10 m. Globina sonde je bila zaradi padca terena 40 x 90 cm. Plasti so bile običajne, se pravi pod humusom je ležala rjava mivkasta plast, pod njo pa temnosiva ali temnorjavasta kulturna plast z žganino in posameznim kamenjem. Njena debelina je znašala v povprečju 30 cm in se je proti robu utrdbe počasi izklinila. Sterilna plast na tem predelu je bila rumenorjavasta peščena podlaga.

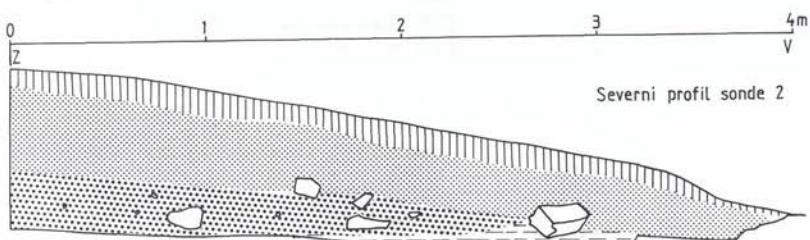
Kulturna vsebina je bila bogata po keramiki datirani v 4. in 5. stoletje, našli smo več kosov železne orožja in sicer eno puščico ter tri sulične osti, dalje odlomek noža, brus, dleto in grude železove žlindre. Znotraj sonde smo odkrili nepravilno ovalno oblikovano ognjišče v velikosti 1,40 x 80 cm. Ohranila se je še do 5 cm debela zbita in ožgana rdeča ilovica znotraj izredno intenzivne kulturne plasti. Posebej moramo opozoriti na kasnoantični novec, sicer poškodovan, vendar datacijsko dovolj izpoveden.

Kulturna plast se na tem predelu širi v eno smer, kar je izrednega pomena za podatke o razponu naselbine. Obrambni zid bodisi da ni več ohranjen ali pa ga zaradi naravne zavarovalnosti ni bilo potreben več graditi. Teren se namreč že dokaj strmo spušča proti reki Bistrici in je domala neprehoden. Sonda 3: Izzivalni rob terese na vzhodni strani ravnice je narekoval izkop v velikosti 4,60 x 1,45 m. Kulturna plast je na tem predelu sicer še bila zaznavna, vendar v primerjavi s prejšnjima sondama obubožana po intrnitetti najdbi in po izrazitosti. Prisotna pa je bila v celotnem profilu brez zaloma na prehodu iz ravnice v nasip.

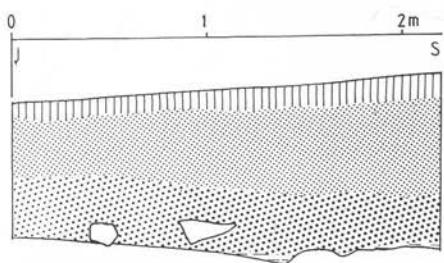
Sonda 4: Takoj pod zgornjo sondijo smo izkopali še manjšo, v velikosti 2,20 x 1 m, da bi ugotovili nadaljevanje življa tudi pod teraso. V profilu smo odkrili sled vkopa velikosti 90 x 30 cm, ležečega v komaj zaznavni kulturni plasti. Vsebina je bila temno siva mivkasta peščena prst s posameznimi vložki oglja, sicer pa brez

Ančnikovo gradišče, tloris

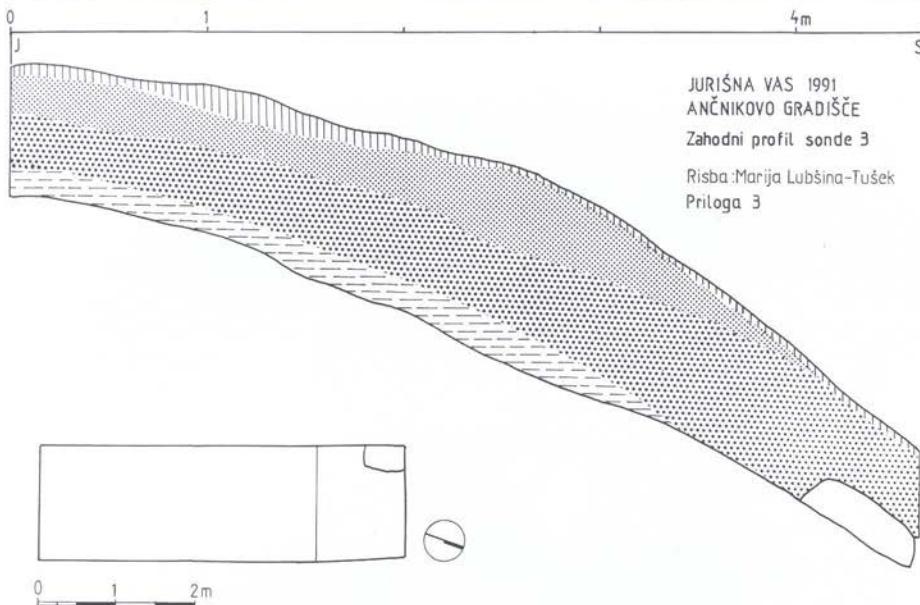

Severni profil sondi 2

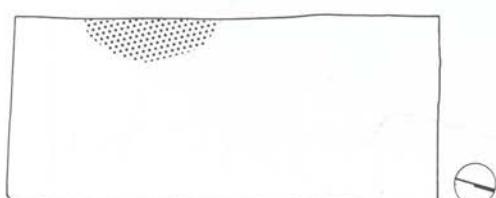
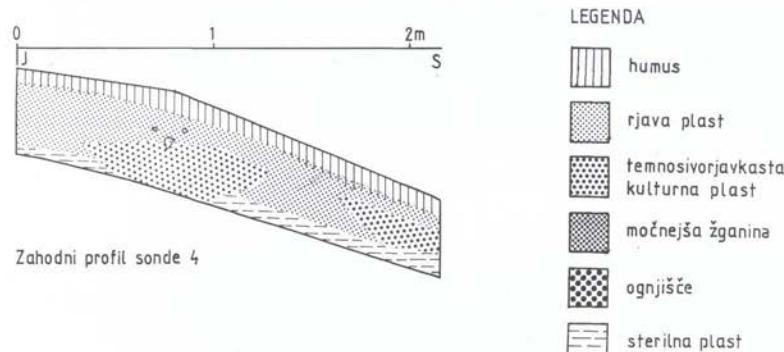

Zahodni profil sondi 2

Ančnikovo gradišče, severni in zahodni profil sondi 2

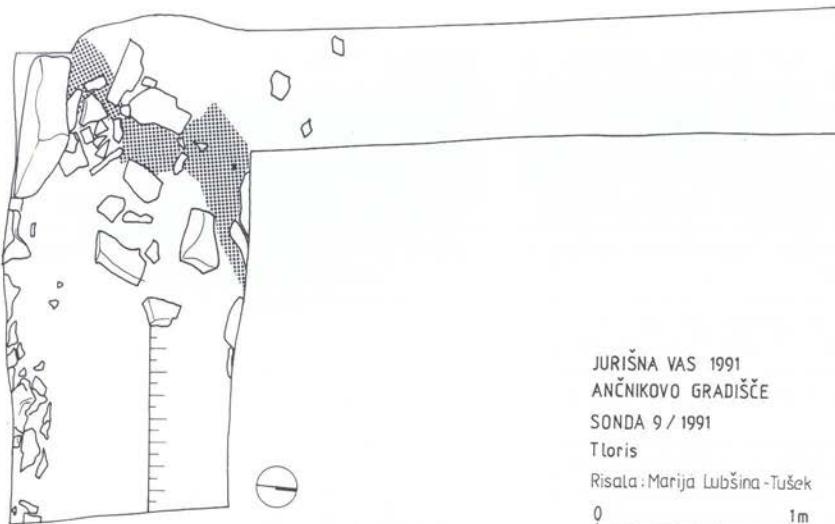
Ančnikovo gradišče, tloris in zahodni profil sonde 3

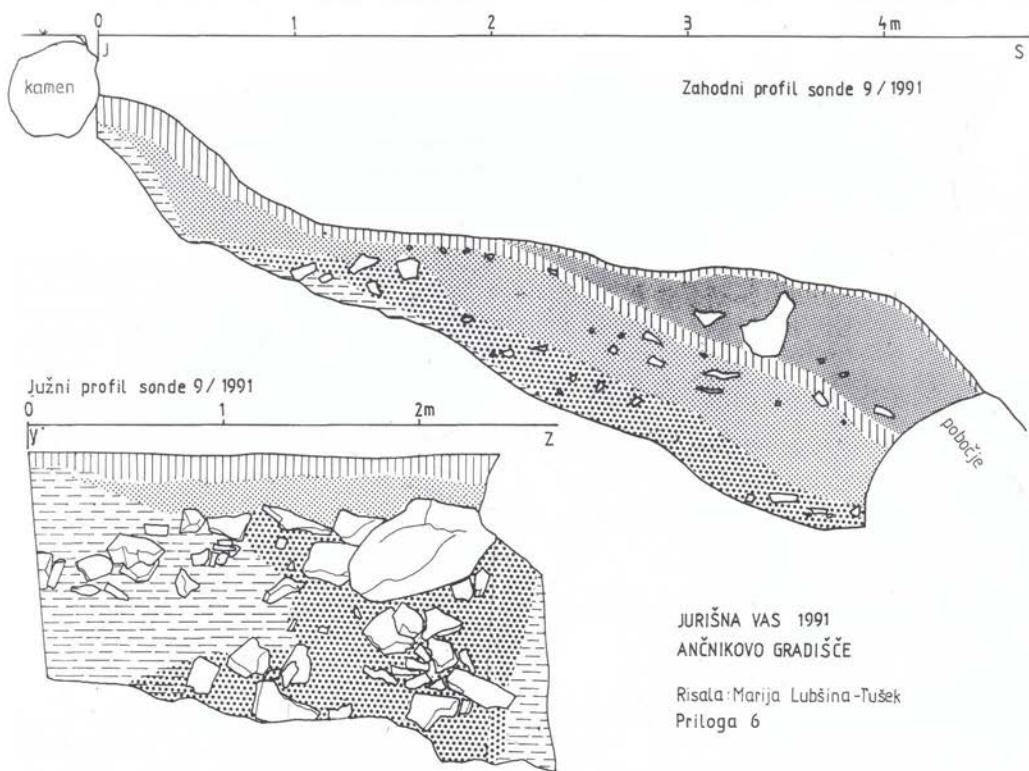
JURIŠNA VAS 1991
ANČNIKOVO GRADIŠČE

Risala: Marija Lubšina - Tušek
Priloga 4

Ančnikovo gradišče, zahodni profil sonde 4, tloris

Ančnikovo gradišče, tloris, sonda 9

Ančnikovo gradišče, zahodni in južni profil sonde 9

najdb.

Sonde 5, 6, 7 in 8 so bile arhreloško negativne, pri čemer moramo omeniti, da je bila sonda 7 locirana na profil gozdne cesta, kjer je lastnik gradišča trdil, "da je videl zid" (cfr. Božidar Žerjav). Žal smo lahko le spoznali, da leži tu skalnata podlaga takoj pod gozdro rušo in daja vtiš zidu. Podobna situacija je bila tudi na sondi 8. Sonda 9 smo izkopali iz pobočja utrdbe preko gozdne ceste, odkoder se nadaljuje strmi padec proti reki Bistrici. Sonda v obliki črke L je znašala 4,50 x 60 - 1,50 m, globina pa se je gibala od 40 - 1,50 m, odvisno od padca terena. Kulturna plast je bila zaradi nariva na cesto globlja, tanjša, neenakomerne debeline z dobeci žganine in keramiko.

Zaenkrat je nemogoče zagotovo trditi ali gre za intaktno plast ali za nanos po strmem pobočju. Glede na dosedaj znane ugotovitve bi se smeli bolj nagibati slednjemu.

Naredili smo tudi geodetski posnetek z

vrisom vseh dosedanjih sond. Po končanih delih smo domačinom predstavili naše dosežke v obliki kratkih predavanj z razstavo.

Izkopavanja je fiančno podprla Zveza kulturnih organizacij Slovenska Bistrica in Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije (MRT).

V akciji so sodelovali mladi raziskovcalci, arheološka ekipa našega zavoda, Brane Lamut iz Pokrajinskega muzeja Ptuj in Slavko Ciglenečki (SAZU Lj.).

Mira Strmčnik Gulič

116

Naselje: Jurovski dol

Občina: Lenart

Področje: E, U

Vrsta dela: 2

Gruščasto zaščiteno jedro naslja ob cerkvi sv. Jurija je kvalitetna vaška aglomeracija zančilnih prtljičnih in nadstropnih stavb kmečkega in trškega značaja. Zaradi nekaterih neustreznih posegov brez našega naših smernic na stanovanjskih in gospodarskih objektih smo pisemno opozorili občino Lenart, da ustrezeno ukrepa.

Jelka Skalicky

117

Naselje: Juvanje

Občina: Mozirje

Ime: kapela

Področje: E

Vrsta dela: 8

V letu 1991 nam ni uspelo izvesti obnove kapele v Juvanju zaradi zakasnitve regulacijskih del na reki Savinji. Ob poplavi 1.11.1990 je bilo vznožje desne brežine, nad katero stoji kapela, močno poškodovano in obstajala je nevarnost, da se kapela zruši v reko. Zato smo se odločili, da počakamo na zaključek regulacijskih del, ki jih počasi izvaja podjetje Nivo iz Celja.

Vito Hazler

118

Naselje: Kal nad Kanalom

Občina: Nova Gorica

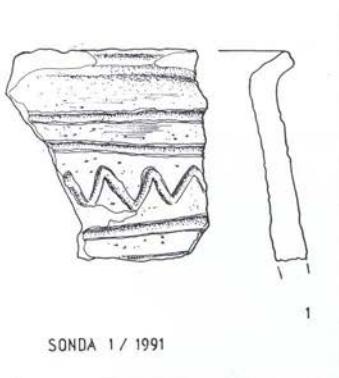
Ime: Zabrd - Na gradu

Področje: A

Obdobje: halštat

Vrsta dela: 1,6

Prazgodovinsko najdišče je bilo prvič evidentirano leta 1978 ob topografijah ZVNKD Gorica (VS 22, 1979, 273 - N. Osmuk). V okviru širših raziskav na Banjski planoti za arheološko obdobje smo v letu 1991 opravili manjše sondažne raziskave

SONDA 1 / 1991

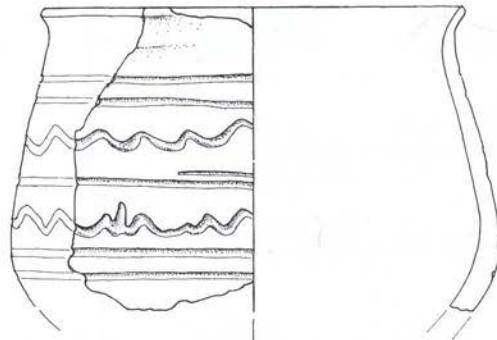

Tabela 1

na gradišču, namenjene preverjanju dатације in ohranjenosti kulturnega sloja. Ugotovljeno je, da je notranjost gradišča povsem zakrasela, v zelo tankem humusnem sloju nad skalnato geološko podlago je le tu in tam najti drobne lončevine. Več sorazmerno ravnih teras je bolj ali manj naravnega izvora; le jugozahodni rob gradišča, kjer se teren z ostrim prelomom nagnе v dolino Avščka, se zaradi skalnega roba, ki v času naselitve vetjetno ni bil poraščen, kaže v erozijskem sloju ilovice nekaj arheološkega gradiva. V kotanji med skalami je v naplavljeni ilovici, na dnu pomešani z drobcji oglja, najti več kosov lončenih posod, ki so zašli v plast z enakim nanosom, saj naštejemo 8-10 posod. Časovna opredelitev po našem mnenju je starejša železna doba.

Gradišče je na dveh straneh obdano z nizkim, a izrazitim kamnitim obrambnim okopom, ki ga sestavljajo predvsem večji bloki. Površino smo očistili zarasti, vendar na njej ni opaziti kakšnih struktur, za kaj večje raziskave pa letošnja sredstva niso zadostovala. Postavili smo le manjšo sondu na skrajnji južni rob okopa, kjer je danes dostop na gradišče, vendar nismo odkrili nikakršne gradnje. Dozdeva se, da je tukajšnji rob okopa zdrsnil po pobočju, ker sloni na strmi skalni podlagi.

Sondiranje je omogočila občina Nova Gorica, od 23.7 do 2.8.1991.

Nada Osmuk

119

Naselje: Kamnica
Občina: Maribor
Ime: kapela
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5

Zaradi širitev ceste Maribor - Dravograd je treba prestaviti neobaročno kapelico, ki stoji ob tej cesti ob potoku pred Kamnico. Načrt prestavitve je za Zavod za izgradnjo Maribora izdelal g. Jože Požauko.

Andreja Volavšek

120

Naselje: Kamnik
Občina: Kamnik
Naslov: Novi trg
Ime: Spomenik Francetu Balantiču
Področje: Z
Vrsta dela: 4

V Kamniku je v letu 1991 bil odkrit spomenik pesniku Francetu Balantiču (29.11.1921 - 24.11.1942), ki je delo akademskega kiparja Draga Tršarja. Spomenik stoji blizu pesnikove rojstne hiše. Obeležje je bilo

postavljeno tudi v parku ob obzidju na Žalah.

Renata Pamić

121

Naselje: Kamnik
Občina: Kamnik
Ime: Mali grad
Področje: A
Obdobje: prazgodovina, rim., srednji vek
Vrsta dela: 6

ZVNKD Kranj je od 26.8. do 20.9.1991 nadaljeval arheološke raziskave na Malem gradu v Kamniku. Omejili smo se na skrajnji J del romanskega palacij 2. faze (prislonjen ob V obzidje pod malograjsko kapelo). Izkopan in očiščen je bil J zid palacija ter celoten prostor med palacijem in kapelo. Najdena je bila le delno ohranjena lobanja v sekundarni legi - J zid palacija je očitno uničil grob. Tudi sicer so bile najdbe letos izredno redke - le posamezni odlomki lončenine, ki pripadajo grajski fazi te lokacije. Pač pa je bilo znotraj grajskega palacija najdeno vbodalo iz rožnatega sileksa. Poleg tega je bilo med čiščenjem in obdelavo najdb iz preteklega leta ugotovljeno, da precej odlomkov lončenine pripada pozni antiki, nekaj pa tudi eneolitskemu obdobju. Gre za več odlomkov tanke, prostoročno obdelane lončenine iz dobro prečiščene gline, ki je rdeče barve ali okrašena z vrezimi. Delno je bila rekonstruirana tudi zajemalka. Upoštevaje še najdbo kamnite sekire in večjih površin hišnega lepa iz leta 1987 (glej VS 29, 1987, 249s) lahko rečemo, da imamo opravka z novo eneolitsko poselitveno točko.

Milan Sagadin

122

Naselje: Kanal
Občina: Nova Gorica
Naslov: Pionirska 9
Področje: UA
Vrsta dela: 4,7

V letu 1991 smo pripravili projekte za prtljne prostore obzidnega kompleksa na Konradi. Kupljen je tlak za družbeni prostor: v izvajaju so rušitvena dela za povezavo prostorov v pritličju in za izvedbo instalacij.

Bojan Klemenčič

123

Naselje: Kastelec
Občina: Koper
Ime: Podmol
Področje: A
Obdobje: neolitik

Vrstva dela: 6

V večplastnem holocenskem jamskem najdišču Podmol je Inštitut za arheologijo ZRC SAZU v letu 1991 nadaljeval s sondiranjem debelih holocenskih sedimentov (cfr. VS 32, 1990, str. 161 ss.). Sondiranje sva zaključila na pleistocenski palsti v globini 7,5 m pod površjem. V holocenski seriji sedimentov sva ugotovila še štiri plasti in v njih prav toliko bolj ali manj izrazitih arheoloških horizontov z neolitskimi najdbami (keramika, kamniti in koščeni predmeti). Dno holocenskih plasti je cementirano s fosfati. Pod fosfatnimi brečami je pleistocenska plast neznane debeline, sestavljena iz debelega grušča, ki mu je primešana rdeča ilovica. Plast je podobna plasti 3 v bližnjem Acijevem spodmolu (VS 33, 1991, str. 194). Najdišče bo podrobneje objavljeno v Arheloškem vestniku.

Janez Dirjec, Ivan Turk

124

Naselje: Kobarid

Občina: Tolmin

Naslov: Manfredova 12

Ime: Muzej I. svetovne vojne

Področje: E, UA

Vrstva dela: 7

V sklopu večletne akcije prenove palazza Gregorčičeva 10 v Kobaridu (zdaj muzej I. svetovne vojne) smo v letošnjem letu izvajali preureditev sosednje stavbe Manfredova 12 kot servisnega objekta za razširitev zbirke, depoje in sanitarije. Akcijo bomo naslednje leto zaključili s prezentacijo zunanjščine tipične kobariške hiše z elementi ljudskega oblikovanja iz 19. stoletja.

Izvajalci del so za gradbena dela: Zidarstvo Melin, Trnovo.

Za mizarska dela: Toni Goljevšček.

Bojan Klemenčič

125

Naselje: Kobarid

Občina: Tolmin

Naslov: Krilanova 22

Področje: E

Vrstva dela: 5

Izdelali smo tehnično dokumentacijo domačije Krilanova 22 v Kobaridu.

Bojan Klemenčič

126

Naselje: Kobdilj

Občina: Sežana

Naslov: Kobdilj 39

Ime: Rojstna hiša Maksa Fabianija

Področje: Z

Vrstva dela: 2,5

Domačija kot izjemno oblikovan kmečki dvorec z urejenim dvoriščem, parkom in ribnikom. Nekaj sto let staro murvo na dvorišču ter predvsem rojstno hišo arhitekta Maksa Fabianija, ki je pomembno sooblikoval sodobno arhitekturo že v njenem pionirskem obdobju in bil znan kot mednarodno pomemben arhitekt, smo uvrstili med pomembne zgodo-vinske in etnološke spomenike. Za domačijo smo pripravili strokovne osnove za razglasitev. V letošnjem letu smo dali izdelati geodetski posnetek obstoječega stanja. Izmere so bile narejene, zaradi pomanjkanja finančnih sredstev pa geodetski posnetek še ni izrisan.

Damjana Fortunat

127

Naselje: Kobdilj

Občina: Sežana

Ime: Vojaško pokopališče I. vojne

Področje: Z

Vrstva dela: 5

Vojaško pokopališč iz I. svetovne vojne leži v Dolu in je na drugi strani Železniške postaje Štanjel. Lokacija pokopališča je bila izbrana prav zaradi bližine železniške proge in zaradi bližine vojaške bolnišnice v gradu Štanjel. Po sprva nenačrtovani izrabi pokopališča so se avstrijske oblasti leta 1917 odločile urediti veliko vojaško pokopališč. Arhitekt Joseph Ullrich je izdelal načrt za spomenik posvečen grobu junakov. Z deli, ki so jih opravljali predvsem ruski vojni ujetniki, so pričeli leta 1918. Izvedba ureditve pokopališča se je sicer razlikovala od prvotno zastavljenega načrta. V 30-ih letih je bila izvedena italijanska obnova pokopališča. Današnji izgled pa je povsem drugačen. Na koncu pokopališča, pod vznožjem vrtače iztopa tempelj z žrtvenikoma, ki se dviga vrh stopnišča. Na pokopališču sta vklešana avstrijski in ogrski grb in napis: FILIS OPTIMIS PATRIA GRATIA. Ohranilo se je le še nekaj nagrobnikov. Židovska nagrobnika desno od prvotnega vhoda sta še dobro ohranjena. Prav tako sta v dobrem stanju (obnovljena že pred leti) tudi vhodna stebra z letnicama 1915 - 1917. Ohranil se je zalamljen železen kovani križ, ki označuje vojaški grob. Redki, še vidni grobovi so razstreseni po pokopališču, ostala površina pa je travnik.

Krajevna skupnost Štanjel ja dala pobudo, da bi uredili celotno vojaško pokopališče. Spomeniški del pokopališča je že bil primerno obnovljen. V letošnjem letu nismo

imeli namenskih sredstev za ureditev pokolpališča, zato smo dali izdelati le geodetski posnetek obstoječega stanja, kot osnovo za ureditveni načrt. Za leto 1991 smo predvideli konservatorsko akcijo kar je vprašljivo, saj v občini Sežana še niso izdali odloka o razglasitvi kulturnih spomenikov, ki pa je kot vemo pogoj za pridobitev republiških sredstev.

Damjana Fortunat

128

Naselje: Kobdilj
Občina: Sežana
Naslov: Kobdilj 50
Področje: E,UA
Vrsta dela: 4,7

V začetku leta ja bila hiša na dražbi prodana. Ker je bil novi lastnik pripravljen finansirati obnovo v celoti sam, smo razpoložljiva sredstva usmerili na grad Štenjel. Hiša je bila v izredno slabem stanju - ruševina. Na podlagi tehničnih izmer smo izdelali načrte. Gleda na to, da je bila hiša večkrat prezidana, so bile etažne višine prostorov različne, med obnovo pa smo jih na željo investitorja izenačili, sicer pa zunanjščina ni doživela vidnih sprememb. Na novo je bilo potrebno pozidati tudi streho in dimnik spahnjence, saj je bil tudi ta del v zelo slabem stanju.

Izvajalec gradbenih in obrtniških del, ki ga je izbral investitor je bil Viljem Perčič iz Tubelj pri Komnu.

Mitja Mozetič

129

Naselje: Kobilje
Občina: Lendava
Naslov: Kobilje 135
Področje: E
Vrsta dela: 2,4

Izdali smo negativno mnenje k lokacijskemu dovoljenju za nadzidavo stanovanjske hiše ter dela gospodarskega poslopja v Kobilju št. 135. Jedro naselja Kobilje je v strokovnih osnovah za razglasitev predvideno kot naselbinsko območje, kjer je potredbo ohraniti tradicionalno arhitekturno oblikovanje. Lastniki želijo domačijo preurediti za namen kmečkega turizma. Podali smo strokovna navodila za prenovo, ki bi pomenila hkrati korekturo obstoječega že nekoliko predelanega objekta ter značilno oblikovanje domačije v ključ.

Lilijana Medved

130

Naselje: Kobjeglava
Občina: Sežana
Naslov: Kobjeglava 57
Področje: E
Vrsta dela: 6

Poslikava prekriva zid nad gankom in obsega motiv Križanja, piet in šopek v vazi. Bila je v celoti prekrita z apnenim beležem. Ko je bila odkrita se je videlo, da je zelo slabo ohranjena, ker je bila slikana "na suho" na apneni podlagi. Osnova kompozicije je svetlo rožnata barva, poslikana okorno s temnimi sienami in žganimi okri, revnimi ostanki svetlo sivkastih, zelenkastih in modrikastih odtenkov. Prizore uokvirja ornamentalni pas vitice z listi iz leta 1818. Letnica je ohranjena nad vrati med obema motivoma. Poslikava je bila odkrita, vdolbine plombirane in retuširane ter vse površine fiksirane (velikost: 500 x 150 cm).

Rudi Perger

131

Naselje: Komenda
Občina: Kamnik
Ime: Glavarjev čebelnjak
Področje: E
Vrsta dela: 2

Čebelarska družina Komenda je za obletnico Glavarjeve smrti želela postaviti "šolski leseni čebelnjak" po starem vzorcu v neposredni bližini Glavarjeve knjižnice. Zavod je potrdil predloženo skico in izdal ustrezno soglasje.

Silvester Gaberšček

132

Naselje: Koper
Občina: Koper
Naslov: Titov trg
Ime: ž.c. Marijinega vnebovzetja
Področje: A,R,UA
Vrsta dela: 4,6,7

Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran je bil 9.5.1991 obveščen o pričetku izkopa gradbene jame (za grobničo) v prezbiteriju stolne cerkve Marijinega vnebovzetja v Kopru. Ob našem prihodu smo ugotovili, da so delavci v apsidi razbili in odstranili teraco tlak (debelina 10 cm) v izmeri 2,50x3,30 m. Tlak je lažel na tanki 2-3 cm debeli plasti peščene izravnave, pod katero so odkopali nasutje do globine 40 cm. Kljub dejству, da so dela pričeli brez naše vednosti in dovoljenja, smo bili pripravljeni v nadaljevanju izvesti arheološkosondiranje pod pogojem, da investitor pridobi vsa potrebna soglasja.

Pri nadaljevanju izkopa smo pod zasutjem iz večjih kamnov, peska in opeke na globini 60 cm odkrili osrednji del polkrožnega zidu, ki ga opredeljujemo za del apside starejše (romanske?) cerkve. Vrh apside storomanske bazilike je po rekonstrukciji M. Zadnikarja cca 14 m bolj zahodno od odkopane apside (M. Zadnikar, 1982, 142).

Zaradi zidu so delavci razširili sondo proti zahodu za 0,50 m tako, da meri sedaj 3 x 3,30 m. Omenjeni del apsidnega zidu je zidan iz grobo obdelanih kamnov, vezanih s svetlo sivo apnenom malto. Zid je zgoraj širok 90 cm, v naslednji vrsti kamenja na globini 79 cm pa se razširi proti zahodu (cokel) za 25-30 cm. Iskanje razširitev zidu (cokla) nazunanj strani apside proti vzhodu nam velikost sonde ni dopuščala, je pa verjetno podobna kot na notranji zahodni strani.

Zgornjemu nasutju je v višini cokla (80 cm pod tlakom) sledilo drugo nasutje iz peska, malte in kamenja. To ruševinsko nasutje je bila podlaga tlaka odkopane apside. Ob zahodni fasadi temeljnega zidu smo odkopali nasutje do globine 155 cm. Zaradi zaustavitve del izkopavanji nismo nadaljevali, čeprav se tako nasutje kot temelj zidu nadaljujeta.

V osrednjem delu zahodne polovice sonde je obe nasutji presekali kasnejši vkop (na mestu vkopa je bil teraco tlak vidno obnovljen), ki se nadaljuje v zahodni profil. Novejši tlak je natem delu zakril sledi v kopa. Vkop velikosti 160 x 120 na odkopanem delu je bil verjetno narejen za grobno jamo. Polnilo v kopa smo odkopali do 130 cm globine in se še nadaljuje.

Razen ostankov arhitekture v odkopnih nasutjih ni bilo arheoloških najdb.

Z izkopom nismo posegли v intaktno plast rjave zemlje, ki jo je na vzhodni strani uničil vkop za temelj apsidnega zidu, na zahodni strani pa poškodoval vkop za grobno jamo.

Po odkopu nasutij, čiščenju in dokumentiranju sonde smo delo začasno prekinili in 16. maja 1991 sklicali strokovno komisijo.

Damjan Snoj

Iz vzorca, vzetih 1989 iz notranjščine ladje, smo izdelali raziskave, rezultate pa posredovali izvajalcem del ter nadzorovali izvajanje barvne obdelave notranjščine. Vzorci so bili odvzeti tudi s sten in štukiranega stropa prezbiterija, katerega prezentacija je v sedanji poenostavljeni obliki, iz objektivnih vzrokov, lahko samo začasna. Rezultati raziskave namreč kažejo členjenja štukaturne obdelave v barvnih tonih, kakršne v sočasnih kvalitetnejših izdelkih najdemo lahko na vsem obalnem področju v drugi polovici 18. stoletja. Zaradi posedanju južne stene ladje in zakristije semora nujno izdelati statični projekt.

Jure Bernik

133

Naselje: Koper

Občina: Koper

Naslov: Titov trg 4, 5

Ime: Foresteria in Armeria

Področje: R, UA

Vrsta dela: 4, 6

V letu 1991 smo izdelali doplonitve Konzervatorskega programa za prenovo stavb Titovega trga, Platee Communis v Kopru iz leta 1987.

Na osnovi inventarizacije in valorizacije ambienta in stavbnega tkiva Titovega trga smo v temeljaratu predpisali spomeniško-varstvena izhodišča za prenovo tega najkvalitetnejšega mestnega ambinta. Takrat smo tudi navedli arhitekturne in arheološke raziskave, spomočjo katerih bi lahko potrdili ali zavrgli konzervatorske smernice za prenovitvene posege v najvišje ovrednotene arhitekturne in umetnostnozgodovinske spomenike mesta.

Na osnovi sondažnih raziskav, ki smo jih izvedli v voletnih mesecih leta 1990 v stavbah Armerie in Foresteria (Titov trg 4 in 5) smo lahko predpisali tokrat materialno izpričana in mestoma tudi arhivsko podkrepljena natančnejša spomeniško-varstvena izhodišča, za obe stavbi kot zaključeni arhitekturni celoti, kakor tudi po posameznih nadstropijih in prostorih. Žal zaradi naselenosti stavb nismo mogli izvesti sondažnih raziskav v stavbi Titov trg 2, Cevljarska 1 in 2, v stavbnem tkivu med pretorsko palačo in nekdanjo škofijsko palačo ter sedanjo Invest birojevo hišo, kakor tudi ne v zadnjem delu pretorske palače. Zadnje raziskave so zlasti pomembne zaradi domnevnega obsegata bivalnih prostorov koprskih pretorjev.

Ob tem velja še izpostaviti, da gre za vzoren primer temeljitih arhitekturnih in restavratorskih raziskav v teamu treh konservatorskih strok: umetnostni zgodovinar, arhitekt, restavrator, ki so bile tudi ustrezno dokumentirane. Kot metodološki pristop izvedbe sondažnih raziskav, tehnične dokumentacije historične arhitekture, dokumentiranje najdb, restavratorskih sond, navajanja konservatorskih izhodišč in podobno pa je bil tudi predstavljen na razstavi v začetku februarja 1991.

Sonja A. Hoyer

134

Naselje: Koper

Občina: Koper

Naslov: Goriška ulica 2

Ime: Nekdanji samostan sv. Klare

Področje: R, UA

Vrsta dela: 7

Februarja in marca leta 1991 smo sondirali SZ trakt nekdanjega samostana klaris in v Kopru. Dela so potekala v skladu s projektom in predpisanim konservatorskim

nadzorom, ki je vključeval sondirajne zunanjščine in notranjščine. Rezultati najdb starejših gradbenih faz skupaj s plastmi ometa smo grafično in fotografsko dokumentirali. Vsaka sonda je z natančnejšimi podatki obdelana na posebnem evidenčnem kartonu našega zavoda.

Prezentacije najdb smo predpisali v konservatorskih pogojih in tudi grafično dokumentirali.

Prenovitvena dela nekdanjega samostana tečejo od leta 1990 naprej.

Sonja A. Hoyer

135

Naselje: Koper

Občina: Koper

Področje: U

Vrsta dela: 2

Z gradnjo koprske luke v letih 1956 in 1967 je bil severni del mesta dobesedno odrezan od narave mestnega zaledja, prekinjeni so bili vsi dostopi do morja ter zasuti mandrači mestnih četrti Izolanskih vrat in Bošadrage. V strokovnih podlagah smo zajeli zgodovinski razvoj severnega mestnega roba spomeniško in naravovarstveno inventarizacijo, valorizacijo obstoječih in historičnih ambientov ter izdelali izhodišča za pripravo ureditvenega načrta severne obale mesta Koper.

Pri zgodovinskem razvoju smo tekstualno in grafično izpostavili razvoj srednjeveškega fortifikacijskega sistema, oziroma troje zgodovinskih obdobj, ki so bistveno spremenila zgodovinsko podobo mesta (beneško, francosko in avstrijsko obdobje, avstrijsko in italijansko ter predvojno obdobj).

Pri oblikovanju spomeniških in naravovarstvenih izhodišč, ki smo jih glede na vrste naravne in kulturne dediščine grupirali v arheološka, etnološka, urbanistična, arhitekturna, umetnostnozgodovinska ter naravovarstvena izhodišča smo upoštevali zlasti osnovno konservatorsko izhodišče prezentacije preostalih spomeniško kategoriziranih materialnih preostankov zgodovinskega razvoja mesta.

V zvezi s tem smo izdvojili dva temeljna metodološka pristopa izdelave konservatorskih smernic: tiste, ki zadevajo izrazito varstveno interpretacijo predstvitve ambientalnih in spomeniških vrednot severnega mestnega roba povezanih z ostanki srednjeveškega obzidja, utrd brežin in posege, ki z rušitvijo motečih objektov luških skladišč nastalih z namestitvijo pristanišč odpira programska urbanistična vprašanja urejanja prostora na severnem delu mesta.

Sonja A. Hoyer

136

Naselje: Koper

Občina: Koper

Naslov: Za gradom 8

Ime: Gravisijev grad

Področje: R,UA

Vrsta dela: 2,4,6

V začetku leta 1991 je občina Gravisijev grad prodala novemu lastniku, ki je takoj naročil vso arhitekturno dokumentacijo in projekte za prenovo gradu in okolice. Naš zavod je sodeloval pri vseh upravnih postopkih in s projektantko, ki je predvidela adaptacijo gradu. Zavod je opravil tudi obvezna sondiranja gradu in pri tem odtkil stensko poslikavo samo v enem prostoru pritličja. Poslikava je bila skoraj v celoti odkrita, najbolje ohranjeni deli poslikave so bili tudi sneti.

Zaradi izredno slabe materialne ohranjenosti gradu in statičnih problemov je bila sprejeta dokončna odločitev o posegu, ki predvideva celotno rekonstrukcijo gradu z opremo in poslikavo. Prenovo gradu izvaja SCT iz Ljubljane.

Mojca Guček

137

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Karel Voukova ul.-Kosovelov trg

Področje: UA,U

Vrsta dela: 2,4

Na podlagi idejnega projekta za kare med Voukovo ulico in Kosovelovim trgom so bili narejeni projekti za prenovo omenjenih objektov. Potrebno je bilo izdelati konservatorske smernice za posege prenove.

Mojca Guček

138

Naselje: Koper

Občina: Koper

Naslov: Prešernov trg 3a

Področje: UA

Vrsta dela: 1,2,3,6

V letu 1991 je investitor naročil vso arhitekturno dokumentacijo in projekte za prenovo objekta Prešernov trg 3a v Kopru, ki je služil za skaldišče. V bistvu sta to dva objekta, eden je še gotski in se navezuje na cerkev sv. Bassa, drugi je kasnejši. Narejene so bile vse potrebne raziskave arhitekture, objekt je bil sondiran.

Na podlagi rezultatov raziskav je bil narejen konservatorski program s smernicami za prenovo. S prenovo naj bi pričeli v letu 1992.

Mojca Guček

139

Naselje: Koper*Občina:* Koper*Naslov:* Cankarjeva 2*Ime:* Cerkev sv. Franciška*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 4,5,7

V letu 1991 so se pričela restavratorska dela na stropu nekdanje frančiškanske cerkve sv. Frančiška, katero je uporabljala gimnazija za telovadnico.

Baročni strop (štukatura, poslikava) je bila v zelo slabem stanju, potrebno ga je bilo najprej očistiti in odstopajoče dele utrditi. Manjkajoči elementi štukature so bili rekonstruirani na podlagi obstoječih. Zaradi slabega stanja stropne konstrukcije restavratorska dela ne bodo v celoti zaključena. Potrebno bo narediti projekt za statično sanacijo baročnega stropa. Na podlagi projekta bo potrebno sanirati poškodovane dele stropa in stropnikov.

Zaradi izredno slabega stanja frančiškanske cerkve, ki jo uporablja gimnazija za telovadnico, je bilo potrebno cerkev zapreti zaradi nevarnosti in poškodovanega stropa. Izdelali smo fotodokumentacijo stanja. Pristopiti je bilo potrebno k sanaciji in prezentaciji cerkve, ter poiskati objektu primerno namembnost.

Mojca Guček

140

Naselje: Koper*Občina:* Koper*Naslov:* Kidričeva ulica*Ime:* Cerkev sv. Miklavža*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 7

Restavriranje lesene obloge in zlatih lesenih okvirjev slik je v teku izvajalec del je Sandor Huszar. Restavriran je bil lesen venec, ki poteka ob stiku s stropom ter poslikan strop cerkve, ki predstavlja zanimivo iluzionistično poslikavo. Restavratorska dela na stropu je izvajal restavrator Matjaž Vilar z ekipo.

V pripravi je projekt za osvetlitev cerkve.
Mojca Guček

141

Naselje: Koper*Občina:* Koper*Naslov:* Čevljarska 36*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 6,7

Pred prenovo stanovanjske hiše z lokalom v prtljiču, smo presondirali notranjščino

objekta. Poleg starejših zazidanih odprtin v prtljiču in nadstropjih, nismo zasledili kavlitetnejših najdb.

Izvajalcu smo predstavili navodila za sanacijo izredno kvalitetne secesijske izložbe izdelane v lesu in marmorju.

Jure Bernik

142

Naselje: Koper*Občina:* Koper*Naslov:* Trg revolucije 11*Ime:* Škofijska palača*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 4,6,7

Preizkuse s čiščenjem poslikanih sten smo napravili že pomladi 1990. Izследke in navodila za restavriranje dekorativno poslikane sprejemnice v I. nadstropju palače smo posredovali izvajalcu, slikarju Angelu Zerbu iz Kopra. Izvajanje posega smo nadzorovali.

Jure Bernik

143

Naselje: Koper*Občina:* Koper*Naslov:* Ulica Stare pošte 3*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 4,6

Iz fasade s konca 19. stoletja smo odvzeli vzorce ometa z ostanki barvnih plasti. Horizontalne vezne člene med okni v nadstropjih izvajalec ni rekonstruiral. Dela so bila dokončana jeseni 1990.

Jure Bernik

144

Naselje: Kopriva na Krasu*Občina:* Sežana*Ime:* Na Ravni*Področje:* A*Obdobje:* prazgodovina*Vrsta dela:* 1,7

Agromelioracijska dela v okolici Koprive so v letu 1991 neposredno ogrožala že evidentiran arheološki spomenik Ajdovska vas (VS 17-91, 1974, 236 - B. Slapšak), s svojim posegom v širše varovalno območje pa so odkrita tudi nova najdišča.

Na ledini Ravna na vzhodnem delu Šekovca je bila za obnovo vinograda parc. št. 1446 in 1447 k.o. Kopriva izpraznjena večja vrtača na parc. št. 1446, zemlja pa je bila nasuta tudi na parc. št. 1449, vse k.o. Kopriva. Na površini nasutih parcel smo našli precejšnje količine lončenine prazgodovinske (kaštelirske) strukture, zato smo natančno preverili tudi izkope v

vrtači. Izkazalo se je, da so v globini 3-3,5 m, kjer je danes izkopano dno, še vedno v temnorjavi ilovnati zemlji, raztreseni kosi lončenine, tako kot tudi drobnejše kamenje, izprano s površin. Najdbe so koncentrirane na vzhodnem robu vrtače, posamezne kose je tudi najti v profilu izkopa za dovozno pot v vrtačo, ki je za kak meter višja. Po legi in gostoti sodeč gre za erozijski material, ki pa nedvomno dokazuje prazgodovinsko najdišče v neposredni bližini. Topografski ogled doslej še ni pokazal ničesar zanesljivega, zato gre morda za neutrjeno selišče. Antičnodobno najdišče v Ajdovski vasi je tako dobilo potrditev v kontinuiteti poselitve Krasa pri Koprivi.

Keramično gradivo bo obdelano posebej.
Nada Osmuk

145

Naselje: Korita
Občina: Trebnje
Ime: Cvinger
Področje: A
ANSL: IX, 2
Obdobje: železna doba
Vrsta dela: 6

Naselje na najvišjem delu hriba (kota 361), ki dominira Dobrniško polje. V letu 1990 je Inštitut za arheologijo s sondno na severni strani naselja v dol. 7 m in šir. 3 m raziskal teraso in okop. Izkop je zabeležil bogato stratifikacijo, ki z najdbami iz najnižje kulturne plasti dokazuje poselitev iz halštatskega obdobja; ostanki kamnitega 2,5 m širokega zidu, ki kažejo posledice močnega požara, predstavljajo utrjevanje naselja v halštatskem času in dobro ponazarjajo način gradnje z zunanjim notranjo fronto, zloženko iz velikih kamnov in vodoravnimi ter navpičnimi leseni vezmi, dokumentiranimi v obliki utora in zoglenelih brun. V halštatsko plast sodi sled podrite hiše za zidom, ki smo jo zasledili v obliku močne žganine in hišnega lepa ter hodne površine. Ruševine latenskega zidu, ki je v temelju širok 1,5 m, so ležale na halštatskem, za njim pa se je nabrala debela plast z obilico črepinj, žlindre in hišnega lepa, ki je dobro datirana z lepin primerkom žigosane keramike, steklene zapestnice in fragmentom sklepanca.

Sneža Tecco Hvala

146

Naselje: Koroška Bela
Občina: Jesenice
Naslov: Cesta Janeza Šmida 19
Ime: Pod potom
Področje: A
ANSL: VI, 7

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

Sredi oktobra 1975 je Vinko Cerar s Koroške Bele (Cesta Janeza Šmida 19) našel ob novo zgrajeni stanovanjski hiši kamnit tlak poti (antične?) s kolenicami (parc. št. 227, k.o. Koroška Bela). Pri tem je odkril fragmentirano rimske podkrovje (vel. 10 x 5,3 cm, deb. 0,7 cm) in močno korodiran železen nož s trnom za ročaj (dol. 16 cm, šir. rezila 1,6 cm). Podkrovje je danes v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice (inv. št. 2295), nož je v zbirkri inž. D. Prešerni z Jesenic, Titova 3.

Janez Meterc

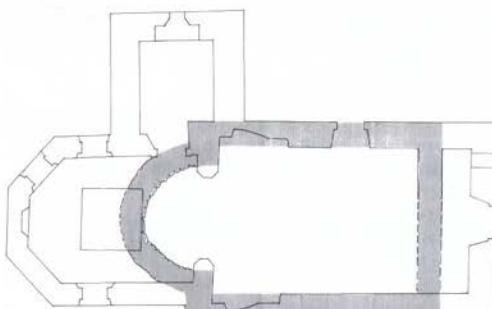
147

Naselje: Koroška Bela
Občina: Jesenice
Ime: Njivice
Področje: A
ANSL: VI, 7
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 8

Pod vrhom Hrastnik (974 m), vzhodno nad Koroško Belo, se na južni strani, na ravnicasti terasi, ki se vleče iz pobočja hriba, nahaja utrjeno gradišče z ledinskim imenom "Njivice" (parc. št. 595, k.o. Koroška Bela). Pristop do naselbinske točke je po poti, ki se odcepi od t.i. "rudne poti", ki pelje do današnje Koroške Bele, za Ajdno nad Potoki do Valvasorjevega doma pod Stolom. Razen nekaj drobcev (prazgodovinske?) keramike za sedaj najdb s te lokalitete še ne poznamo.
Janez Meterc

148

Naselje: Kostanjevica na Krki
Občina: Kamnik
Ime: p.c.sv. Doroteje
Področje: A
Obdobje: srednji vek
Vrsta dela: 6

Tloris p.c. sv. Doroteje z vrisano romansko fazo

V notranjosti p.c. sv. Doroteje v Kostanju, kjer je ZVNKD Kranj leta 1991 pričel s sanacijskimi deli, so bile izkopane tri arheološke sonde. Tako je bil v prezbiteriju odkrit temelj romanske apside s pripadajočim maltnim tlakom. Sonda v ladji je odkrila tudi temelje prvotne zahodne stene. Popravilo ometov, restavriranje poslikav in gradbena sanacija še traja.

Milan Sagadin

150
Naselje: Kranj
Občina: Kranj
Naslov: Titov trg
Ime: ž.c. sv. Kancijana
Področje: R,UA
Vrsta dela: 7

Gotski relief iz peščenjaka je bil temeljito očiščen: odstranjena je bila plast saj in

Ž.c. sv. Kancijana restavriran relief v timpanonu zahodnega portala

149

Naselje: Kozjak
Občina: Pesnica
Naslov: Kozjak 75
Področje: E
Vrsta dela: 4

Večje na L oblikovano zidano gospodarsko poslopje z dolgim arkadnim hodnikom in značilnimi opečnimi zračnimi okenskimi mrežami je ostanek nekdajnega Pachtovega posestva. Izdelali smo strokovna navodila za sanacijo objekta in obnovo njegove zunanjščine.

Jelka Skalicky

umazanje, ki je skrivala dobro ohranljeno, delno originalno polihromacijo. Obenem je bilo ugotovljeno, da imajo vse figure že rekonstruirane oz. domodelirane zg. okončine, Jezus pa v celoti glavo. Po čiščenju je bil izdelan negativ za kasnejši oditek. Delo je izvedel restavrat Momo Vuković.

Nika Leben

151

Naselje: Kranj
Občina: Kranj
Ime: Prešernov gaj
Področje: R,Z
Vrsta dela: 7

V Prešernovem gaju v Kranju smo v letu 1991 izvedli naslednje spomeniško varstvene posege: restavrirali smo relief "Vstajenje" delo kiparja Ivana Zajca. Izvajalec del je bil akad. kipar in restavrator Momo Vuković, istočasno so bili restavrirani tudi ostali nagrobniki na lopi. V Majdičevi kapeli je bil ometan strop in tako je bila pripravljena osnova za poslikavo. Dela sta izvedla zidarja Zavoda. V gaju je bil še obnovljen spomenik Bazoviškim žrtvam, pred spomenikom je izvedeno tlakovanje, dokupljena je manjkajoča oprema, sanirani stebrički in piramide. Delo je izvedel zidarski mojster Tone Dežman iz Strahinja.

Renata Pamić

152

Naselje: Kranj*Občina:* Kranj*Ime:* Grobišče in spomenik borcem II. vojne*Področje:* Z*Vrsta dela:* 4

V letu 1991 je bil na kranjskem zavodu izdelan ureditveni načrt in konservatorske smernice za obnovo grobišča borcev NOV na kranjskem pokopališču.

Renata Pamić

153

Naselje: Kranj*Občina:* Kranj*Naslov:* Titov trg 18*Ime:* Pavšlerjeva hiša*Področje:* A*Obdobje:* prazgodovina, rim.*Vrsta dela:* 6

V okviru sanacijskih del na Pavšlerjevi hiši v Kranju je ZVNKD Kranj opravil tudi arheološke raziskave objekta. Pri tem se je izkazalo, da so arheološke plasti ohranjene na dvorišču in v najstarejšem jugovzhodnem delu stavbe (poslovni prostori Elite - Drogerija). Raziskave so trajale 27.3. do 13.4. 1991.

V prostorju Drogerije so se takoj pod betonskim tlakom pričeli pojavljati odlomki poznoantične, manj zgodnjeantične, predvsem pa prazgodovinske lončenine. Medtem ko je bila antična lončenina prisotna le do globine cca 15 cm, pa je količina prazgodovinske z globino narašala, zlasti v JZ delu prostora. Po detajlnem čiščenju in struganjem planuma na končni globini cca 50 cm pod nivojem praga se je v Z delu prostora pokazal približno pravokoten obris dela prazgodovinske hiše (cca 3 x 1-2 m), ki je izginjal pod jazid stavbe. Opaziti je bilo tudi več antičnih in prazgodovinskih stojk ter

več prazgodovinska jama. Zlasti v jami in v kulturni plasti, ki je zapolnjevala plitev vkop, je bila najdena zelo velika količina prazgodovinske lončenine, med katero prevladujejo odlomki latvic z uvihanim ustjem, loncev in pitosov. Med ornamenti prevladuje plastično rebro z odtisi, psevdovrvičasta motivika in različni vrezi. V kulturni plasti prazgodovinske hiše je bilo tudi obilo hišnega lepa. Od kovinskih najdb je treba omeniti bronasto iglo z zavito glavo, v poznoantični plasti pa križno fibulo (tip 37, var. 1 po D. Bojović, Rimske fibule Singidunume, T XLI, 378). Na dvorišču je bila kulturna plast spričo številnih vkopov za instalacije ohranjena na manjši površini. Bila pa je kompletna, nepomešana, deb. 20-30 cm, očitno naselbinska. Vsebovala je relativno največ odlomkov zgodnjeantične lončenine (tudi tankih sten), manj poznoantične in prazgodovinske.

V JV vogalu dvorišča je bil poleg tega odkrit segment oboda srednjeveške cisterne, zidane iz kamenja in v notranjosti skrbno zamazane s debelo plastjo sive gline. Cisterna glede na svoje mesto sodi k najstarejši stavbni fazi. Prvoten premer je meril cca 6 m. Globine zaradi statičnih problemov stavbe ni bilo mogoče ugotoviti, po izjavah gradbenikov, ki so leto povprej prav v cisterni temeljili enega od stebrov arkadnega dvorišča, pa na globini 8 m še niso naleteli na trdno osnovno. V SZ vogalu dvorišča je bil v tleh odkrit tudi srednjeveški s kamenjem zidan kanal, prekrit z neobdelanimi kamnitimi ploščami. Usmerjen je bil proti cisterni, vendar eventuelen priključek ni bil ohranjen.

Milan Sagadin

154

Naselje: Kranjska Gora*Občina:* Jesenice*Naslov:* Vršič*Ime:* Grobišče ruskih vojnih ujetnikov*Področje:* Z*Vrsta dela:* 4,7,8

Na grobišču ruskih vojnih ujetnikov pod Erjavčeve kočo na Vršiču smo v letu 1991 uredili naslednje: območje je bilo očiščeno, pozidani so bili grobovi, urejene so bile gomile, postavljeni manjkajoči križi, obnovljene so bile napisne table, obnovljeni dostopi na grobišče in izdelana nova lesena ograja. Dela je pod vodstvom zavoda izvajal obrtnik Manuš Durmiši. Akcija je dokončana v letu 1991.

Renata Pamić

155

Naselje: Kranjska gora

Občina: Jesenice

Ime: Ruska kapelica na Vršiču

Področje: Z

Vrsta dela: 4,5,7,8

V letu 1991 je bila obnovljena Ruska kapela na Vršiču, na objektu je bila zamenjana dotrajana kritina, izvedena je bila hidroizolacija temeljev in drenaža objekta. V obnovo se je vključila tudi d. o. Belinka, ki je za objekt v celoti prispevala material za zaščito lesa in ostale barve. Na objektu so bile izvedene nove bakrene obrobe in žlebovi. Na zavodu je bil izdelan tudi načrt kapele, avtor je dipl. arch. Aleš Hafner. Dela na objektu sta izvajala krovca Bojan Koželj in Marijan Šimenc iz Kamnika. Akcija je zaključena v letu 1992.

Renata Pamić

156

Naselje: Kranjski Rak

Občina: Kamnik

Področje: E

Vrsta dela: 2

Izda se soglasje za postavitev lesene brunarice za turistično gostinjsko dejavnost. Zahteva se primerna ureditev okolja.

Silvester Gaberšček

157

Naselje: Krašnja

Občina: Domžale

Naslov: Krašnja 36 a

Področje: E

Vrsta dela: 2

Izda se soglasje za spremembo namembnosti garaže v stanovanjski hiši v trgovino s kmetijskimi potrebščinami. Dane so bile detajnejše smernice glede vhoda in izložbe trgovine, da ne bo preveč tuje učinkovalo znotraj starejšega ambienta kmečkega dvorišča, na katerem sta starejša izredno arhitektonsko razkošna hiša - nekoč gostilna in mogočno gospodarsko poslopje. Celoten objekt bi kazalo ohraniti kot dediščino. V notranjosti stare hiše so zelo kvalitetni obokani spodnji prostori.

Silvester Gaberšček

158

Naselje: Kreplje

Občina: Sežana

Ime: Vrtača pri jami Šemovki

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Vrsta dela: 1

Praznjenje kraških vrtač za pridobivanje humusa na obdelovalnih površnah je včasih priložnost za preverjanje poselitve v arheoloških obdobjih. Na robu že delno zasipnega profila izkopane vrtače ob južnem robu ceste iz Dola pri Vogljah v Kreplje, vendar zansljivo v plasti rdeče ilovnate zemlje, je bilo najti večji kos posode (dno z nizko nogo) rdeče, žgane, grobe kaštelirske lončenine. Poskusno kopanje v profilu ni dalo rezultata. Najdba je v vrtači gotovo v sekundarni legi, vendar dokaj zanesljivo nakazuje prazgodovinsko poselitev nekje v bližini.

Koord.: Trst 1:25000 = 5408,700 - 5066,620 (TTN Dutovlje 20, 1:50000) parc. št. 497 k.o. Dutovlje.

Nada Osmuk

159

Naselje: Kristan Vrh

Občina: Šmarje

Ime: ž.c. sv. Petra

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Po obnovi cerkve zvonika ž.c. sv. Petra leta 1990, je naslednje leto sledila obnova vse zunajščine. S sondiranjem smo odkrili tri vrste arhitektturnih poslikav, ki so verjetno nastale sočasno po prezidavi kapel in obokanju ladij v sredini 18. stoletja. Po sprejetju načrta za rekonstrukcijo historičnih poslikav fasad, smo z velikimi naporji dosegli njihovo realizacijo. Na vogalih prezbiterija in južne kapele so ponovljeni šivani vogali v oker barvi, na severni kapeli vogalniki občrtani z rdečo barvo, na obeh stenah ladje in na zvoniku pa poslikava pilastrov v oker barvi. Brez soglasja zavoda pa je bila pred zahodni portal zvonika postavljena lesena lopa. Obnova je v celoti finansiral tukajšnji župnijski urad.

Bogdan Badovinac

160

Naselje: Križa

Občina: Tržič

Naslov: Kokrškega odreda 1

Ime: Župnišče

Področje: UA

Vrsta dela: 6

Zavod ni izdal soglasja za rušenje stavbe župnišča v Križah. Na osnovi sondiranja so bile ugotovljene starejše gradbene faze in baročna arh. poslikava. Rušenje stavbe predлага KS zaradi rekonstrukcije križiča oz. regionalne ceste.

Nika Leben

161

Naselje: Križe
Občina: Tržič
Področje: U, UA
Vrsta dela: 2

Zavod za urbanistični načrt naselja Križe, ki ga je izdal AB Kranj nima strokovnih pripomb, ker je vsestransko pristopil k reševanju prostorskega planiranja in upošteval lokalne posebnosti in vgraje v nove posege oblikovanja novega stavbnega fonda. Poudarek je na ohranitvi videza vasi in ne primestnega spalnega naselja. Pohalen je predlog rušenja stanovanjskega bloka, ki deluje zelo moteče. Glede urejanja prometnice skozi naselje, naj se le ta prilagodi vasi in ne obratno; to pomeni da rušenje posameznih stavb npr. župnjišča zaradi eventualne širitve križišča, ne pride v poštev. Osnutek ureditvenega načrta Križ je kvaliteten in zaslubi javno priznanje.

Silvester Gaberšček

162

Naselje: Krtina
Občina: Domžale
ime: p.c. sv. Lenarta
Področje: UA
Vrsta dela: 4,7

Zaradi sanacije vertikalnih razpok na pokopališkem zidu - nekdanjem taborinem obzidju, so bili predhodno (leta 1990) na osnovi arhitekturnega sondiranja odkopani temelji jugozahodnega polkrožnega obrambnega stolpa iz kamnitih, kvalitetno obdelanih lomljencev. Zaradi utrditve zidu in prezentacije tabora smo se odločili za delno rekonstrukcijo stolpa. Ohranjeni temelji so bili nadzidani do višine strelnih lin, ki so ohranjene v obstoječem zidu. Stolp bo z lesenim podestom služil kot razgledna ploščad. Dostop je s pokopališča. Načrt arh. Bojan Schlegl, z rekonstrukcijami dr. Petra Fistra FAGG, izvajalec Franc Pelko z Bleda.

Nika Leben

163

Naselje: Krvavčji vrh
Občina: Novo mesto
ime: p.c. sv. Florijana
Področje: UA
Vrsta dela: 8

Po večletnih dogоворih je Zavod leta 1990 izdal smernice za obnovo fasade podružnične cerkve. V njih je opozarjal na problem talne vlage in kot nujno predlagal

osuševanje stavbe, šele na to naj bi prišla na vrsto prezentacija fasad. Župniski urad je v letu 1991 sicer obnovil cerkev, vendar ne da bi upošteval smernice. Tako je le popleskal zunajščino, ni pa razrešil ključnega problema. Tudi pri določanju barvne podobe ni upošteval rezultatov sondiranja (bogato barvno členjen zvonik, šivani robov na ladji). Tako so nove fasade povsem napačno barvno interpretirane. Nežni pastelni belo oker toni so povsem neprimerni za prvotno rdeče črno pilastrsko členjeno baročno fasado. Baročni zvonik, ki je v starem stanju predstavljal markantno točko kraja, se zaradi nepravilne barvne obdelave popolnoma izgublja v monotoniji naselja. Žal še ena ponesrečena obnova slikovitih vaških podružnic. Obnovo je v celoti finansiral župniski urad Semič, delo je izvajalo gradbeno podjetje Begrad iz Crnomlja.

Marinka Dražumerič

164

Naselje: Kumen
Občina: Ruše
Naslov: Kumen 81
Področje: E
Vrsta dela: 4

Samotna domačija "Bezjak", predstavljaja bogat skupek etnoloških, arhitekturnih in ambientnih vrednot in je z odlokom razglašen kot etnološki spomenik. Kmečko hišo, grajeno leta 1861, želijo lastniki sanirati in obnoviti. Podali smo strokovna navodila za obnovo, po katerih je potrebno ohraniti spomeniške lastnosti objekta.

Lilijana Medved

165

Naselje: Ladra
Občina: Tolmin
Ime: Vojaška kapela iz I. vojne
Področje: Z
Vrsta dela: 2

V letu 1991 smo pridobili potrebno dokumentacijo za pričetek akcije. Za akcijo smo pridobili samo republiška sredstva, kar je bilo občutno premalo za dokončanje akcije.

Damjana Fortunat

166

Naselje: Lahovče
Občina: Kranj
Ime: p.c. sv. Florijana
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Zavod je izdal soglasje za obnovo kritine p.c. sv. Florjana v Lahovčah, kjer so bili

obenem brez nadzora in soglasja obnovljeni ometi na zvoniku.

Nika Leben

167

Naselje: Lancovo

Občina: Radovljica

Ime: p.c. sv. Lambert

Področje: R,UA

Vrsta dela: 6,7

Ob sondirjanju zunanjščine prezbiterija je bilo odprto zazidano gotsko okno s freskami na notranjem ostenu: na levem ostenu je upodobljena sv. Helena s križem, na desni sv. Uršula s puščico. Obe svetnici sta upodobljeni celopostavno pod polkrožnim, psevdorenesančnim baldahinoma z neidentificiranimi grboma: nad Heleno je grb z orlom in trojnim dekorativnim horizontalnim pasom, nad Uršulo grb verjetno radovljiske plemiške družine povezan z rudarstvom. Grb z dvema prekrižanima kladivcema srečamo tudi na ščitu iz radovljiske župne cerkve, naslikan pa je bil tudi v skupini grbov v porušeni ž.c. na Bledu. Pod oknom je naslikana svetniška figura, ob njej napisni trak z letnico 1606.

P.c. sv. Lambert, sv. Doroteja

Na spodnji plasti so na južni strani prezbiterija vidni posvetni križi. Na zunanjščini prezbiterija smo dokumentirali dve fazi poslikave: starejšo gotsko z naslikano rustiko in šivanimi vogali ter dekorativnom rastlinskim motivom nad okni, ki ga ni bilo mogoče rekonstruirati ter mlajšo (pred. 17. stol.) s stebri, ki jih na vrhi povezuje horizontalni pas, naslikan na kamniti podstrešni konzolni venec. Na ladji smo dokumentirali fragmentarno ohranjene vogalnice z dekorativnim polnilom (pike) v sivem tonu, in na južni steni slabo ohranjeno pozognotsko poslikavo sv. Krištofa (restavriral Tone Marolt).

Nika Leben

168

Naselje: Lenart

Občina: Lenart

Naslov: Trg osvoboditve 9

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7,8

V mestnem jedru Lenarta je bila poleti 1991 obnovljena fasada kulturnega spomenika Trg osvoboditve 9, ki je s svojim odpadajočim ometom močno kazil osrednji trg s cerkvijo sv. Lenarta.

Hiša predstavlja kvaliteten primer historicizma druge polovice 19. stoletja, zato smo se odločili, da ohranimo in po potrebi rekonstruiramo manjkajoče okrasne detajle. Svetlo oker barvo fasade smo določili po izsledkih sondiranja.

Dela, ki jih je izvajal samostojni obrtnik Vindiš iz Gradišča je spremljal in vodil odgovorni konservator za mestno jedro Lenart.

Neva Sulič Urek

169

Naselje: Lendava

Občina: Lendava

Ime: Uj Tomasz

Področje: E

Vrsta dela: 2

Glede reševanja problematike gradnje novih vinskih kleti v zaščitenem območju Uj Tomasz smo zavzeli naslednje skupno stališče: lastnikom starih kleti se omogoči gradnja novih gospodarskih objektov v že obstoječi liniji novogradnji, tik ob spodnjem robu vinogradov. Zidave bodo morale potekati po strogih navodilih spomeniške službe. Lastniki se bodo morali zavedati, da bodo še nadalje ohranjali stare kleti.

Izdali smo soglasje in navodila za gradnjo (z idejnimi skicami) dvema strankama: Milanu Žaliku in Ignacu Kotnjeku. Po

lokacijskem ogledu v Novem Tomažu pa smo naleteli na že sezidan, nov objekt Ignaca Kotnjeka, ki ni upošteval naših bistvenih navodil gradnje.

Glede na obstoječ nov objekt smo izdali navodila in idejne skice za korekture. Ob upoštevanju le teh bomo soglašali z lokacijskim dovoljenjem oz. legalizacijo nove kleti.

Lilijana Medved

170

Naselje: Lendava

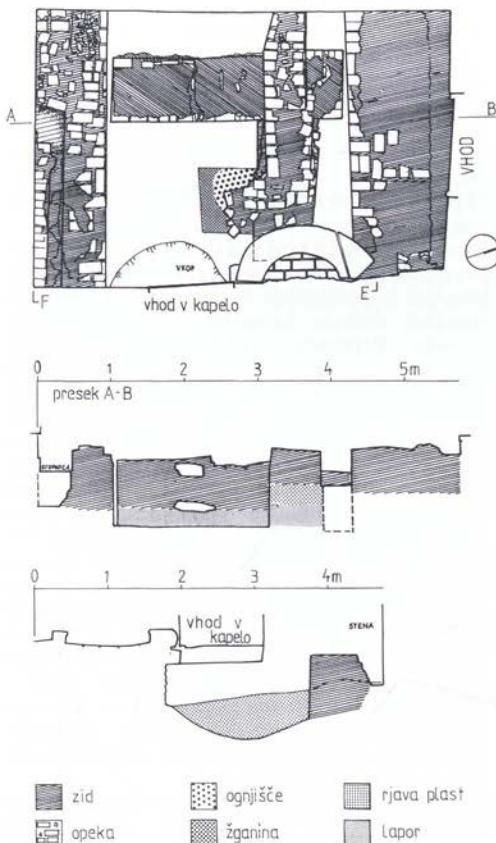
Občina: Lendava

Ime: Lendavski grad

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Vrsta dela: 6

Lendava-grad, tlctoris prostora pred kapelo

V kapelici na gradu v Lendavi smo opravili zaščitna izkopavanja času od 16. do 20. aprila 1991. Po odstranitvi lesenega poda v kapelici so se pojavili temelji zidov, ki jih je bilo potrebno izkopati in očistiti za

določitev gradbenih faz, izris in fotodokumentacijo.

Ob temeljih smo kopali v globino 120 cm, kjer se je pričela plast sive lapornate ilovice. Do omenjene globine je bila plast med zidovi mešena in to predvsem nabita rjava ilovica, ki je bila v zgornjem delu pomešana z ruševinou, kostmi in fragmentno keramiko. Ob prečnem temelju v južnem delu prostora, ki poteka v smeri V - Z se ob južnem profilu na globini 30 cm pojavi nekakšen tlak iz opek, od njegovi zahodni steni pa je ožgana plast ilovice in žganine, kjer smo tudi našli fragmente keramike. Ob vzhodni steni se pojavi v sivi trdi ilovnati plasti polkrožni vkop, ki se nadaljuje pod prečno steno in pragom vhoda v kapelico. V vkopu smo tudi našli dele apnenčastega ometa. Srednji temelj v smeri V-Z je bil narejen iz 3-4 vrste opek in leži na rjavih ilovnatih podlagi le do globine 30 cm. Po čiščenju smo ugotovili da temelji predstavljajo vsaj tri gradbene faze. Najstarejša faza temeljev poteka v smeri V - Z v severnem in južnem delu prostora. Gradnja je bila zelo močna in to iz kamena in opeke vezane z apneno malto. Posebno za temelj na severni strani prostora je mogoče sklepati, da je del srednjeveškega obzidja gradu. Prečno v smeri S - J pa poteka temelj iz debele srednjeveške opeke, ki pa se ne veže na nobenega od omenjenih temeljev. Ta je mlajši. Najmlajši pa je temelj v smeri V - Z proti nekdanjem vhodu v kapelico, kjer je še ohranjen polkrožni kamnit prag.

Keramične fragmente smo našli predvsem v srednjem delu v ruševinski plasti in okoli nekdanjega ognjišča z močno ožgano rdečo ilovico ob južnem delu najmlajšega temelja v smeri V - Z. Ognjišče je imelo okroglo obliko in smo ob njem našli precej fragmentov srednjeveške keramike. Po oblikah in ornamentiki sodeč, lahko postavimo keramiko v 13.

Ivan Tušek

171

Naselje: Levpa

Občina: Nova Gorica

Ime: Grad

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Vrsta dela: 1,8

Pri topografskem ogledu poleti 1991 nam je najditeljica ga. Skrtova iz zaselka Bizjaki pri Levpi izročila bronasto zapestnico, ki jo je našla v vznožju pobočja, kjer se posipa JZ rob zunanjega okopa naselbine, znotraj katerega smo leta 1989 izkopali sondno 10 (N. Osmuk: VS 32, 1990, 163). Ker je v tej

sondi bila ugotovljena bogata kulturna plast, jo slučajna najdba sedaj potrjuje.

Nada Osmuk

172

Naselje: Libeliče
Občina: Dravograd
Področje: E,U
Vrsta dela: 2

V zvezi z idejnim projektom širitve obsoječe ceste skozi vas Libeliče smo izrekli negativno mnenje. Jedro naselja je v stekovnih osnovah predvideno za razglasitev za naselbinsko območje, kjer najstrožje varujemo posamezne objekte, ulični raster zazidave ter višinske in tlorisne gabarite. Nameravana širitev bi pomenila neustrezen poseg v osnovni stavbni fond in spomeniški značaj območja.

Lilijana Medved

173

Naselje: Libeliče
Občina: Dravograd
Ime: kostnica sv. Mihaela
Področje: R,UA
Vrsta dela: 6,7

Kostnica sv. Mihaela v Libeličah leži južno do župne cerkve na pokopališču obdanem z obzidjem. V strmo padajoči teren zidana kamnita okrogle arhitektura z vzhodno polkrožno apsido in leseno skodelasto streho ima za osvetlitev notranjščine tri zgodnjegotsko oblikovana rahlo šilasta okna - dve v centralnem delu in enega v apsidi. Na severni strani ima stavba portal, ki je polkrožno zaključen in posnet na ajdovo zrno. Levo od portala krasi zunanjščina prižnica, zidana iz lehnjaka. Celotna zunanjščina stavbe je ometana s tenkim enoplastnim ometom.

Barokizirana notranjščina z betonskim tlakom, nesorazmerno veliko apsido s kamnito menzo in štukiranim stropom je v neskladju z delno rekonstruirano romansko zunanjščino.

Libeliška kostnica je ena od treh še ohranjenih kostnic v Sloveniji in je zaradi svoje redkosti in izjemnosti vrhunski kulturni in zgodovinski spomenik. Najverjetneje so jo gradili neposredno pa tem, ko se je med leti 1106 in 1154 libeliška župnija izločila iz pliberške fare. Njen župnik je prvič izrecno omenjen leta 1214. Barokizirani dodatki so nekoliko skazili njeno avtentično podobo in zakrili njen zgodovinski in estetsko privlačnost. Zato smo si že z delno sanacijo zunanjščine leta 1986 prizadevali vrniti objektu njegovo avtentično privlačnost. S tedanjimi posegi

smo po ohranjenih vzorih na zunanjji fasadi rekonstruirali prvotni portal, ki je nadomestil predimenzionirani baročno portal in dve zgodnjegotski okni namesto velikih baročnih oken. Okno v apsidi z zaključkom v obliki nakazanega, vendar nerazvitega trolista pa je bilo zazidano in smo ga ponovno pezentirali. Pri tedanji obnovi je bila obnovljena tudi zunanjščina, ki je bila ometana s tenkim enoplastnim ometom - sodobno rekonstrukcijo najstarejšega ometa, katerega ostanke smo našli na fasadi.

Sanacijska dela v letu 1991, ki jih je izvajalo gradbeno podjetje Gradis iz Raven na Koroškem, so obsegala predvsem ponovno vzpostavitev avtentične notranjščine in odkritje vhoda v spodnji del kostnice - prostor, kjer so shranjene kosti umrlih, in je bil kasneje zasut.

Dela smo začeli z odstanitvijo betonskega tlaka in nasutja nad banjastim obokom spodnjega prostora. Pri teh delih je bilo potrebno odstraniti tudi baročno menzo in ploščo iz lehnjaka. Pod ploščo smo ob odstranitvi našli povsem strohnelo leseno skrinjico z nerazpoznavno vsebino. Skrinjica je ob dotiku razpadla v prah in majhne delce.

Izkop nasutja in temeljev v apsidi je pokazal prvotno velikost romanske apside, ki je bila pri barokizaciji razširjena tako, da so izsekali debele kamnite zidove prvotne apside. Primarno velikost apside smo ponovno vzpostavili tako, da smo zidove pozidali z lomljencem prvotne velikosti. Nad očiščen obok smo namestili novo nasutje iz kamnitega drobirja. Z lomljencem smo prav tako pozidali prvotni polkrožni portal z notranje strani, saj je bil portal zaradi pomanjkanj sredstev pri obnovi leta 1986 rekonstruiran le z zunanje strani. Pri tem je bilo potrebno odstraniti leseno baročno preklado nad portalom in ga pozidati rahlo konično po vzoru s sondami odkrite leve polovice portala s prvotnim ometom. Po istem postopku smo z notranje strani pozidali tudi rahlo šilasti okni v centralnem prostoru. V apsidi je bilo po odstranitvi baročne menze mogoče dokončno odpreti okensko odprtino do spodnje police.

Po odstranitvi preprosto štukiranega barokiziranega lesene stropa in stropnikov smo odkrili tudi nekaj prvotnih ležišč za tramove nekdanjega lesene trgovnega stropa. Na osnovi najdenih ležišč smo rekonstruirali leseni trgovni strop s tremi osnovnimi trami, ki potekajo v smeri vzhod - zahod in so podeškani s širokimi deskami. Zaradi dostopa na podstrešje je bilo potrebno izrezati loputo,

ki na stropu ni vidna in ne moti njegove pojavnne slike.

Vzporedno z deli v notranjščini je teklo sondiranje terena ob zunanjosti zaradi odkritja vhoda v spodnjih prostor kostnice. Odkrili smo ga levo od prižnici poteka oboka sever - jug na severni fasadi. Pri odkopu smo odkrili prvotni kamniti portal zaključen s segmentnim lokom in posnet na ajdovo zrno. za dostop v spodnji prostor je bilo potrebno odstraniti večji količino zemlje pomešane s kostmi. Kosti v notranjščini so zložene in sortirane tako, da so skupaj npr. stegnenice, lobanje, koščice itd. Stene in banjski obok niso bili poškodovani, tako, da snacija ni bila potrbna. Na južni steni spodnjega prostora smo nasproti portala odkrili tudi okno, ki smo ga z izkopom na zunanjosti odprli. Svetlobni jašek ob oknu v spodnji prostor smo pozidali z lomljencem in zaščitili zaradi varnosti z nizko železno stilizirano ograjo, na okno pa namestili fiksno železno loputo z luknjicami za zračenje in železno mrežo. Ob dostopu do novoodkritega portala v spodnji prostor je bilo potrebno prestaviti tri grobove, katerih lega je onemogočila izkop in prezentacijo portala. Do spodnjega vhoda smo ob steni kostnice pozidali ozke kamnite stopnice in oporni zid iz lomljencev. Tudi ob slednjem je bilo zaradi varnosti potrebno namestiti nizko železno ograjico. Notranjščino kostnice smo morali zaradi številnih razpok statično sanirati in inicirati. Nato smo notranjščino ometali s tankim enoplastičnim ometom. Ob zunani zahodni steni, ki se zajeda v breg, smo izvedli drenažo.

Notranjščino smo tlakovali z estrihom s primesjo mlete opeke, ki rahlo tonira. Za prag glavnega oltara smo uporabili avtentični material - del plošče iz lehnjaka iz menze v apsidi.

Oba portala - v spodnji in zgornji prostor kostnice smo zaprli z masivnimi lesenimi vrtci iz širokih desk, vsa tri okna z gostimi mrežami, ki omogočajo zračenje.

Zaključna dela na objektu so obsegala poleg apnenega beleža zunanjosti in notranjosti ter pleskanja železnih delov tudi odstranitev naknadno nameščenega strešnega okna s samostojno dvokapno streho na zahodnem delu strešnine.

Z opisanimi deli smo objektu vrnili večino avtentičnih lastnosti primarne pojavnne slike iz pozne romanike. Žal sredstev ni bilo dovolj za spremembo oz. rekonstrukcijo ostrešja. Slednje bi bilo potrebno sanirati tako, da bi imela apsida leseno streho, ki se zajeda v osnovno strešino objekta.

Alenka Zupan, Irena Krajnc Horvat, Marjan Teržan

174

Naselje: Limbarska gora
Občina: Domžale
Ime: p.c. sv. Valentina
Področje: R,UA
Vrsta dela: 7

Zaključeno je bilo restavriranje zunanjega oltarja s konca 17. stoletja na zahodni fasadi. Kipi so bili zamenjani s kopijami, ker so bili originali iz tufa že zelo ogroženi in skoraj neprepoznavni. Kip sv. Valentina iz osrednje niše je bil delno domodeliran, prav tako kip sv. Jožefa, medtem ki je bilo desni figuri potrebno domodelirati glavo v celoti in del draperije. Dela je izvajala kipaska skupina RC.

Nika Leben

175

Naselje: Ljubija
Občina: Mozirje
Ime: p.c. sv. Miklavža
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Zunanjščina p.c. sv. Miklavža je po obnovi leta 1991 ohranila historično arhitekturno členitev iz šestdesetih let 19. stoletja. Namesto prvotne svetlo sive barve osnovnih površin, je bila ponovljena sekundarna svetlo oker barva v kombinaciji z belo barvno čenitvijo. Ker o pričetku del nismo bili obveščeni nismo dokumentirali starejših gradbenih faz in ometov s poslikavo, ki smo jih predhodno ugotovili na zvoniku. Investitor obnove je bil župnijski urad Mozirje.

Bogdan Badovinac

176

Naselje: Ljubljana
Občina: Ljubljana - Center
Ime: Ljubljanski grad
Področje: A
Obdobje: srednji vek
Vrsta dela: 6

Na Gradu smo nadaljevali z raziskovanjem obrambnega jarka, ki smo ga odkrili v sektorju S. Preliminarna obdelava prej najdenega gradiva (glej VS 33, 1991, str. 232 ss) je pokazala, da je jarek bil zasut v 12. ali začetku 13. stoletja. Sicer pa zaradi izredno zahtevnega terena v sektorju P (samice) žal nismo uspeli raziskati dna jarka. Velika globina bi namreč ogrozila predelne stene vezane na kaznilniško ureditev prostora. Zanimivo je, da smo v samici št. 1 odkrili izravnano lapornato osnovno, ki je starejša od že omenjenega srednjeveškega jarka, vendar je bil

pripadajoči kulturni horizont že uničen. Temelj zidu, ki smo ga odkrili v zasutem jarku iz tretje poselitvene faze je na arheološko raziskanem areolu znotraj grajskega oboda nedvomno najstarejša zidana konstrukcija. Žal so ohranjeni le temelji, tako da je njegova interpretacija v kontekstu notranje arhitekturne ureditve "španhajmskega gradu" nezanesljiva. Odtočni kanal, ki smo ga odkrili v sektorju P je odvajal odvečno vodo iz prvotnega zbiralnika. Kota stalnega, še vedno ohranjenevodostaja je na absolutni višini 371,84 m. Odtod poteka kanal pod steno 3G in v dolžini 10 m tako, da premosti v dveh terasastih preskokih višinsko razliko 2,3 m. Odvečna voda je bila po njem speljana v obrambni jarek iz četrte poselitvene faze.

Pokazalo se je, da stena G1 sodi k fridericijanski ureditvi gradu ter poteka, podobno kot K1, delno po zunanjih brežinah srednjeveškega jarka. Temeljena je na raščenem terenu, ki je bil v ta namen poglobljen in izravnан. V delu kjer sekajo jarek, je stena dodatno utrjena z razširjenim temeljem. Nadaljnje odkrivanje omogoča dokaj zanesljivo rekonstrukcijo ureditve dvorišča "fridericijanske faze" ob kapeli. Pri nadalnjem raziskovanju vodnjaka pred traktom G se je pokazalo, da je filterska cisterna, kar vodnjak v resnici je, hkrati tudi predelan vodni zbiralnik iz četrte poselitvene faze. Ko so v začetku 16. stoletja gradili nov kompleks poleg prvotnega palacijia so morali zbiralnik povečati v filtersko cisterno. Odtočni jarek iz četrte gradbene faze je sicer še vedno uravnaval nivo vode. Vendar je to zdaj prepreka, stena G1 sega namreč vse do dna kanala, upočasnjevala in zadrževala vodo pod palacijem, odkoder je še počasi pronica na bastijo. Cisterna je bila od dvorišča ločena, zavarovana z ograjo ali celo posebno stavbo, v katere zidovih so bili uporabljeni tudi kamni iz rimskih ruševin. Odtočni kanal na dvorišču je očitno odvajal atmosfersko vodo iz okolice trakta K. Zaradi tega, ker so v času kaznilnice dvorišče znižali, se je kanal ohranil le v sektorju sektorja S nad kapelo in traktom J. Voda je bila po njem skozi odprtino v steni I 1 speljana v grajski jarek. Ležišča v mali kažejo, da so med lepo obdelanimi in rdeče obarvanimi venčnimi kamni kanal pokrivali tudi leseni tramovi. Kanal lahko datiramo v sredo 16. stol. Vse kaže, da je bil zgrajen pred steno 2J. Napiseli smo ugotovili, da je bil zid 3G zgrajen na dveh sterjih temeljih, pri čemer je prvi verjetno ostanek prvotne palacijeve stene in bi ga lahko povezali z zidom 13H, katerega vogal iz konglomerata smo odkrili pod steno 3G

približno 80 cm stran od severne fasade kapele. Zanimivo je bilo, da ta najstarejši temelj, kljub sicer solidni in kompaktni gradnji na delu, kjer prečka starejši odtočni kanal, ni temeljen na raščen teren. Očitno gre za podložni zid, ki ni prenesel večjih obremenitev in zato sklepamo, da je bila prvotna stena palacija do kote 375,00 m lesena oziroma, da so jo nosile lesene stojke. Ta del stene je bil pozneje porušen in na zunanjji strani statično pojačan s pribl. 60 cm debelim podpornim temeljem. Prvo fazo graditve tu lahko povežemo z urejanjem prostora pod kapelo konec 15. stol. Datacija statične sanacije pa je nejasna. Zid se namreč dobesedno naslanja na starejše, sicer presekane sloje, mlajši horizonti oziroma nivoji od 16. do 19 stoletja se pa na tem mestu niso ohranili. Tudi skalna osnov v sektorju P (hodniki ob samicah) je bila očitno izravnana in urejena pri ureditvi tega areala za potrebe kaznilnice. Zato sledov, ki bi bili starejši od 2. pol 19. stoletja nismo odkrili.

Resljeva cesta je bila za promet odprta leta 1883. Zaradi lepo urejene ceste, drevja ob njej in mestnih vil z vrtovi, so ta predel uvrščali med najprivlačnejše dele mesta, ki je z Zmajskim mostom tvoril enovito potezo z drevoredom urejenega mestnega prostora.

Martin Horvat

177

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana - Center

Naslov: Resljeva cesta

Ime: Drevored na Resljevi cesti

Področje: UR.KR.

Vrsta dela: 4,7

Na karti C.M. Kocha: Načrt mesta Ljubljane leta 1900-1910 je jasno viden potek drevoreda od današnje Trubarjeve ceste do kolodvora. Označen drevored na karti je dokaz o njegovi pomembnosti, saj tako pomembne oznaake drevoredov na karti redkost. Drevored je delo A. Lapa, ki ima tudi sicer pomemben delež pri urejanju zelenih površin v Ljubljani (urejanje Tivolijskega parka, Plečnikovih zelenih potev, grajski drevored). O drevoredu so ohranjene tudi fotografije iz začetka stoletja, ki so pomembno gradivo za rekonstrukcijo drevoreda.

V letu 1991 je bila izvedena rekonstrukcija drevoreda po arhivski dokumentaciji (od Trubarjeve do Komenskega ceste), posajene so bile kroglaste robinije, ki so nekoč rasle na tem mestu. V ta namen je bilo odstranjenih 10 manjših in delno poškodovanih brez, ki jih sedaj nadomeščajo robinije.

Darja Pergovnik

178

Naselje: Ljubno
Občina: Mozirje
Ime: Ljubenski most
Področje: U
Vrsta dela: 2

Sodelovali smo v predlokacijskem in lokacijskem postopku za nadomestni most v Ljubnem. Stari leseni most je bil porušen v poplavi novembra 1. 1990. Postopek je povezoval gradnjo nadomestnega mostu (v začetku brvi). Prvo mnenje ZVNKD smo poslali 21.11.1990, tri tedne po poplavi in zahtevli ponovno postavitev lesenega mostu ob vstopu v naselje. Glede obvoznice in njene lokacije smo predlagali naj se pripravijo variantni predlogi in izvede široka strokovna razprava. Naše stališče do obvoznice neposredno ob naselju je bilo odklonilno (Ljubno je KS). Strokovna in javna razprava ni dala posebnega rezultata, oz. ne takega, ki bi bil sprejemljiv z vidika varstva NKD.

Razen tega so bili spomeniškovarstveni pogoji za rekonstrukcijo lesenega mostu (dvosmerni promet) omiljeni, s tem, leseno mestno ograjo ob ravni betonski nosilni konstrukciji. Nosilna konstrukcija je bila spremenjena in ločno, brez vednosti ZVNKD. S tem pa lesena ograja vsaj v tem prostoru ni združljiva. Kakšen tip mostu bo nastal ob vstopu v Ljubno lahko samo ugibamo. Dne 17.10.1991 smo v predlokacijskem postopku potrdili naše negativno stališče do obvoznice in prav tako v dopisu k lokacijskem postopku, ki obravnava tudi ureditev struge in brežin na Savinji v Ljubnem.

Milena Hazler Papič

179

Naselje: Ljubno
Občina: Radovljica
Naslov: Ljubno 16
Ime: Pri Mohorju
Področje: E,R
Vrsta dela: 7

Na domačiji pri Mohorju, je bila obnovljena fasada in restavrirane freske. Ob vhodu v stanovanjsko hišo sta bili odkriti freski vojakov z uniformami iz začetka 19. stoletja. Restavratorska dela je opravil restavrator akad. slikar Tone Marolt.

Vladimir Knific

180

Naselje: Ljutomer
Občina: Ljutomer
Področje: U,UA
Vrsta dela: 2

Z izdelavo spomeniškovarstvenih smernic za izdelavo ureditvenega načrta mestnega jedra Ljutomera smo tvorno sodelovali z nosilcem naloge Razvojnimi centrom Celje, g. Poltnikovo.

Marlenka Habjanič, Alenka Zupan

181

Naselje: Ljutomer
Občina: Ljutomer
Naslov: Miklošičev trg
Področje: R,UA
Vrsta dela: 6,7

Obzidje okoli ž.c. sv. Janeza Krstnika na Miklošičevem trgu, ki je nekdaj popolnima zapiralo cerkveni prostor, je še deloma ohranljeno. Vanj so vzdiani trije kvalitetni baročni kamniti reliefi, ki so ostanki nekdanjega Križevega poto. Posebej razkošno je obzidje oblikovano na severnem vhodnem delu, kjer ga označujeta dva, s trakasto ornamentiko in dvakrat po tremi statuami okrašena, polnokrožno zaključena portalna. Med obema dostopoma na cerkveni plato - nekdanje pokopališče - je Florjanova kapela, pokrita s čebulasto, pločevinasto streho.

Celoto obeh portalov in kapelo sv. Florjana so ustvarili 1736 v baročni maniri. Ob obletnici Franca Miklošiča v letošnjem letu so se v mestu Ljutomer odločili sanirati neustrezno in dotrajano stopnišče, ki vodi do obeh baročnih portalov v obzidju in doprsno podobo F. Miklošiča, ki stoji na vrhu stopnišča med obema portaloma. Naša služba je v okviru spomeniškovarstvene akcije izpeljala obnovo obzidja v njegovem vhodnem delu, restavriranje obeh portalov in čiščenje doprsne podobe Miklošiča.

Izvedli smo hidroizolacijo obzidja v predelu portalov, kjer je zaradi padca terena najbolj izpostavljeno vlagi. Vse tri baročne reliefs, ki so bili vzdiani v obzidje in izpostavljeni vremenskim vplivom, smo sneli, utrdili in prenesli v notranjščino cerkve, kjer bodo bolj zaščiteni.

Tvorno smo sodelovali tudi pri oblikovanju novega stopniščnega dostopa do obzidja. Avtora projekta, arhitekta Stefan Baler in Darko Štrakl sta si ob novo stopnic zastvila tako, da slednje poudarjajo kvalitetno staro baročno arhitekturo portalov in Florjanove kapele, Miklošičevem trgu pa dajajo prostornejši in bolj mestni izgled. Prav tako je ustrezejše mesto na zelenici dobila doprsna podoba Franca Miklošiča.

Viktor Gojkovič, Marlenka Habjanič, Alenka Zupan

182

Naselje: Log*Občina:* Sevnica*Ime:* p.c. Najdenja sv. Križa*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4,6,7,8

Obnova p.c. sv. Križa se je leta 1991 pričela z zamenjavo celotne strešne konstrukcije, ki se je naslonila na nov betonski zidec, ki je deloma uničil borduro gotskih stenskih poslikav na južni steni ladje. Po odstranitvi cementnega obrizga iz leta 1966, so se pokazale slabo ohranjene gotske freske s prizori Križanja, križanja sv. Kimerins in obraz sv. Jurija. Pri nanašanju novih ometov so zidarji ponovno prekrili freske s cementnim obrizgom, ki smo ga dan kasneje še lahko izmili. Nadaljnjo zaščito fresk smo prepustili restavratorjem. Po odstranitvi ometov smo ugotovili, da je bil prezbiterij prizidek k ladji, ki je bila v času nastanka fresk iz 15. stoletja že nadzidana. Na južni steni ladje je bila med baročnima oknoma zazidano polkrožno zaključeno okno, na severni steni ladje pa verjetno vhod na kor. Pri sondiranju notranjščine, smo na severni steni ladje ob slavoločni steni odkrili gotske freske, ki jih je potrebno še restavrirati v celoti. V višini leg ravnega stropa je slikana gotska bordura. Izstopajoča vogalna členitev izvedena v ometu iz leta 1739 je bila ponovljena in barvana svetlo modro, ostale zunanje stene pa so beljene. Obnovo je finansiral župnijski urad Boštanj in občinski sekretarijat za kulturo.

Bogdan Badovinac

183

Naselje: Loka*Občina:* Maribor*Naslov:* Loka 19, 35*Področje:* E*Vrsta dela:* 2,4

Izdali smo soglasja in strokovne smernice za prenovo starih kmečkih hiš v namene turizma, v Loki št. 19 in 35. Ob tem smo, v nasprotju z željami investitorjev zahtevali, da se pri tovrstnih posegih ohranja stilna tipologija kmečkega doma s svojim pristnim ambientom.

Lilijana Medved

184

Naselje: Loka pri Trzinu*Občina:* Domžale*Ime:* Grad Jablje*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 7

Začela so se restavrorska dela v oktogo-

nalni sobi stolpa v gradu z Jelovškovimi freskami. Pokitane so bile vse poškodbe na stenah in sondirani beleži na stropu s štukaturnim okrasom iz 19. stoletja. Na vzhodni steni je bila izvedena sonda do spodnje, srednjeveške plasti ometov. Izv. restavrator Aleš Sotlar, RC.

Nika Leben

185

Naselje: Loke*Občina:* Kamnik*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

Izda se soglasej za nadomestno stanovanjsko hišo s pogojem, da se stara hiša skupaj z gospodarskim delom ohrani. Predpišejo se pogoji kritine, čopaste strehe, vrsta fasade. Na terenskem ogledu jeseni je bilo ugotovljeno, da je nadomestna gradnja pravzaprav montažna hiša, ter da je bila lokacija zanesljivo izsiljena. Inšpekcija naj pazi, da se ostali pogoji izpolnjujejo. Predpiše se strešni naklon (38), dvokapna simetrična streha s čopi. Vertikalna okna. Stara hiša pa se mora v vsakem primeru ohraniti. Izredno bogat je kamnit portal z rezljanimi dvokrilnimi vrati tuhijnske delavnice.

Silvester Gaberšček

186

Naselje: Loke v Tuhinjski dolini*Občina:* Kamnik*Ime:* p.c. sv. Tomaža*Področje:* R,UA*Vrsta dela:* 7

V restavrorski delavnici zavoda so bile restavrirane tri olтарne slike:

- sv. Matija, olje na pl., v.: 163 cm, š.: 74-82 cm, brez sign. in leta

- sv. Izidor, olje na pl., v.: 90 cm, 60-80 cm, brez sign. in leta

- sv. Lenart opat, olje na pl., v.: 90 cm, š.: 60-78 cm, brez sign. in leta

Slike so bile dublirane, odstranjeni zaščitni premazi, zakitana poškodovana mesta zlasti na poškodovanih robovih, retuširane poškodbe in slike montirane na nove podokvire. Barvna plast je bila zaščitenata z lakom. Restavrial Tone Marolt.

Nika Leben

187

Naselje: Lokovica*Občina:* Ravne na Koroškem*Naslov:* Lokovica 22*Ime:* Štrikarjev hlev*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

Kljub naši zahtevi, da se večje dvoetažno gospodarsko poslopje "Štrikarjev hlev" v Lokovici 22 ohrani, prenovi in dobi novo ustrezno namembnost v sklopu razširitev mejnega prehoda Holmec je naša služba meseca avgusta ugotovila, da so poslopje porušili.

Jelka Skalicky

188

Naselje: Lom

Občina: Tržič

Ime: ž.c. sv. Katarine

Področje: R,UA

Vrsta dela: 4,6,7

S soglasjem zavoda so bili popravljeni ometi na gotskem prezbiteriju, na katerem sta bili ugotovljeni dve plasti ometa: na starejšem, gotskem je mlajša plast iz 17. stoletja z naslikanimi vogalniki v oker tonu, ki so jih sveže tonirali. Na južni kapeli je bila odkrita arhitekturna poslikava v obliki grafotisivih vogalnikov, ki segajo dve tretjini visoko. Na severnimi kapeli vogalniki niso bili ugotovljeni, kar potrjuje da je južna kapela nekoliko starejša od identične severne. Na severni kapeli je namreč bila ugotovljena samo baročna pasovna poslikava. Zaradi poenotenja so bili vogalniki rekonstruirani na obeh kapelah. Žal ni prevladalo mnenje o poenotenju baročne poslikave, tako da so sedaj na spomeniku s prevladujočim baročnim značajem, če izvzamemo prezbiterij, prezentirani trije tipi in barve vogalnikov in baročna pasovna poslikava. Zaradi popolne dotrjanosti so bili obnovljeni tudi ometi na zvoniku in rekonstruirana arhitekturna poslikava po ohranjeni originalni, vidni s podstrešja. Dela so izvajali domači zidarji, beležje je odstranil Albin Škrjanc iz Most pri Komendi, fresko sv. Katarine na zahodni fasadi pa je rekonstruiral Franci Kokalj.

Nika Leben

189

Naselje: Lopata

Občina: Novo mesto

Ime: p.c.sv. Neže

Področje: A

Obdobje: negativno

Vrsta dela: 6

V začetku septembra 1991 je bilo opravljeno manjše sondiranje na S strani podružnične cerkve sv. Neže na Lopati (parc. št. 137 k.o. Sela pri Hinjah). Zaradi priprav na izkop zračne kinete ob temeljih cerkve sta bili izkopani dve sondi: prva na stiku ladje in prezbiterija, ki je pokazala, da spoj ni živ.

To potrjuje tudi manjša sonda v prezbiteriju, kjer je tik pod tlakom ohranjen zid polkrožne romanske apside. Skalna osnova se je pojavila že na 50 - 60 cm. V drugi sondi je bilo skalno dno do 1 m globoko. Razen nekaj odlomkov recentne keramike, najdb ni bilo.

Danilo Breščak

190

Naselje: Lovrenc na Pohorju

Občina: Ruše

Naslov: Pušča 36

Področje: E

Vrsta dela: 5,8

V preteklem letu smo v okviru republiške in občinske spomeniškovo varstvene akcije pričeli s pripravo za obnovo in prezentacijo lesene kmečke hiše na Pušči 36, v naselju Lovrenc na Pohorju. Stavba, ki je z odlokom občine Ruše razglašena kot etnološki in arhitekturni spomenik, vsebuje vrsto baročnih elementov in arhitekturnih značilnosti pohorskega in ljudskega stavbarstva. V sklopu konservatorskega programa je gr. tehnik S. Simerl izdelel tehnične posnetke stanja, opravili pa smo tudi nujne pogovore z lastnikom v zvezi s kasnejšo namembnostjo objekta. Z izvajalskimi deli pa ni bilo mogoče začeti po predvidenih načrtih zaradi nerealisiranega financiranja.

Akcijo bomo nadaljevali spomladvi leta 1992.
Lilijana Medved

191

Naselje: Lovrenc na Pohorju

Občina: Ruše

Ime: ž.c. sv. Lovrenca

Področje: R,UA

Vrsta dela: 4,6,7

Župnijski urad je nadaljeval z obnovo župne cerkve sv. Lovrenca v Lovrencu na Pohorju. Prvotni omet v ladji je tenek, gladek, bel, v prizidanih baročnih kapelah poslikan z zeleno marmoracijo. Celotno cerkveno notranjščino so leta 1892 nakljuvali in ometali s tenkim apnenim ometom iz slabo prane mivke in ga poslikali z medaljoni na obokih in večbarvno dekoracijo na stenah in slopih. Pri letošnji obnovi niso odstranili vrhnjega ometa. Očistili in utrdili so figuralno poslikana polja na obokih, za poškodovane stene s pilastri in ogredji pa smo določili barvne tone iz obstoječe poslikava - stene so zelo svetlo oker, pilastri sivi. Baročno poslikavo v zvoniki gotskega zvonika bodo restavrirali po obnovi zunanjščine.

Andreja Volavšek

192

Naselje: Lovrenc na Pohorju
Občina: Ruše
Področje: UA
Vrsta dela: 2

Ob 900 letnici Lovrenca na Pohorju je KS napeljala javno razsvetljavo ob Pokopališki poti. Za postavitev kioska ob Gornjem trgu smo dali negativno mnenje in predlagali zidani objekt v nizu trških hiš.

Andreja Volavšek

193

Naselje: Lovrenc na Pohorju
Občina: Ruše
Naslov: Spodnji trg 8
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6,7

V Lovrencu na Pohorju je ZRMK z železni vezmi povezal obodne stene klasicistični bidermajerske hiše na Sp. trgi št. 8, za katero smo izdelali konzervatorski program leta 1990, načrt prenove pa je po naročilu občine Ruše izdelal ing. arh. Ivo Goropevšek.

Andreja Volavšek

194

Naselje: Lovrenc na Pohorju
Občina: Ruše
Naslov: Spodnji trg 16
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6,7

V Lovrencu na Pohorju je Staninvest Maribor obnovil fasado hiše Sp. trg 16 po smernicah, ki smo jih izdali leta 1990. Na hiši z današnjo podobo iz srede 19. stoletja (osnova iz konca 18. stol.) so obnovili fasadno plastiko, izdelali nova dvokrilna okna, obnovili gladek ometin ga pobarvali v prvotnem svetlo zelenem tonu z obito belo profilacijo.

Andreja Volavšek

195

Naselje: Lovrenc na Pohorju
Občina: Ruše
Naslov: Gornji trg 48
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6,7

V Lovrencu na Pohorju je lastnik v zgradbi s historično fasado iz konca 19. stoletja uredil gostilno in mimo našega soglasja del veže pregradil za sanitarije. Namesto enoramnega stopnišča na ulični fasadi je pozidal dvoramno. To je bilo potrebno zaradi varnosti gostov.

Andreja Volavšek

196

Naselje: Lozice
Občina: Ajdovščina
Naslov: Lozice 7
Ime: Radmanov hram
Področje: E
Vrsta dela: 5,6,7,8

V marcu letošnjega leta smo tehnično izmerili obstoječe stanje t.i. Radamanovega hrama in sicer tloris kleti, prtličja, ostrešja i nadstropja; Z, S in V fasado ter prerez A-A. Ob tej priložnosti smo informatorja in hkrati lastnika stavbe Marc Emila povprašali o zgodovini stavbe. Prvi lastniki naj bi bili menihi, naslednji gospodarji pa so se pisali Mislej, o čemer priča inicialka J 1787 M z vklesano letnico na prekladi okna. Tretji lastnik, ki je stavbo kupil v prejšnjem stoletju, se je pisal Radman, posestnik iz Vipave, zato se pri hiši pravi pri Radmanovih. Ker naj bi bili prvi lastniki menihi, je reprezentančni vhodni portal obrnjen proti cerkvi. V 50-ih letih je sedanj lastnik enak portal, toda iz slabšega kamenja, ki je bil na dvorišču podrl. Portal je skupno s kamnitim obodnim zidom tvoril dvorišče, ki so mu pravili mandraga. Tu so molzli ovce. Na skrajnjem levem delu dvorišča, kjer danes stoji lopa, pa je bila ovčja štala. Stavba ima poleg cerkve edina v vasi šivane robove. Na zatrejni fasadi v ometu pa so trije posvetilni križi ter datacija 1759.

Andrejka Ščukovt

197

Naselje: Lože
Občina: Ajdovščina
Ime: Grad Lože
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Izvedli smo popravilo na stolpu. Zamenjana je bila strešna kritina z enako skrlasto. Dotrajane konzole iz neobstajnega lehnjaka smo zamenjali z novimi. Akcija je bila izvedena s sredstvi občine Ajdovščina. Delo je opravil privatnik Vilijem Perčič.

Jasna Stetina

198

Naselje: Luče
Občina: Luče
Področje: U,E,UR.KR
Vrsta dela: 2

Decembra 1991 smo zaključili pripravo strokovnih osnov VNKD za ureditveni načrt Luče. Luče imajo vrednost kulturne dediščine, del naselja je bil prizadet v novemberskih poplavah 1990. Strokovne osnove obsegajo evidenco

osnovnih vrednosti v naselju, opredelitev vrednosti naselja kot dediščine v merilih varstva in krajinske kvalitete naselja. Strokovne osnove so pripravili etnolog, arhitekt in krajinski arhitekt. Ugotovljena je bila specifična vrednost naselja z visoko stopnjo individualnosti.

Milena Hazler Papič

199

Naselje: Makole

Občina: Slovenska Bistrica

Področje: E

Vrsta dela: 4

Prtlična stavba starega kulturnega doma, ki stoji v jedru naselja Oplotnice se s svojimi gabariti in dolgo petosno fasado vključuje v značilni raster naselja, ki ga je treba ohraniti. Zato je v zvezi z eventualnim rušenjem objekta ter zaradi prenove objektov v njegovi neposredni okolici treba izdelati ureditveni načrt naselja.

Za stavbo št. 11 smo izdelali strokovna navodila za obnovo fasade in zahtevali, da se neustrezno večjo odprtino na čelnih strani prtličja nadomesti z okni v oseh okenskih odprtin nadstropja.

Jelka Skalicky

200

Naselje: Makole

Občina: Slovenska Bistrica

Področje: UR.KR.,UA

Vrsta dela: 2,4

Podjetju Svit iz Slovenske Bistrice smo izdali negativno mnenje o novi namembnosti obstoječega objekta v sklopu tovarne Iskra v Makolah. Objekt stoji v območju zavarovanega krajinskega parka Štatenberg in ga je trebe odstraniti.

Andreja Volavšek

201

Naselje: Mala Lahnja

Občina: Črnomelj

Ime: Marijina kapela

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Marijina kapela, pozidana v začetku stoletja, stoji v križišču pred vasjo, ravno na obrobju Krajinskega parka Lahinja. Mimo nje vodi markirana pot, ki vodi obiskovalca parka do kraškega polja s ponori. Kapela je brez lastnika, vaška skupnost, ki je zanjo nekdaj skrbela, jo je zanemarila, vrata so bila vломljena, šipe razbite, zidovi potemneli od dežja. Čeprav kapela ni vključena v Krajinski park pa njegovi obiskovalci hodijo mimo nje, zato se je župnjski urad Dragatuš,

na pobudo zavodove biologinje že pred leti odločil za obnovo. Na fasadah smo prezentirali dvobarvno podobo (roza - violet osnova z belimi obrobami), popravili vrata, zasteklili okna.

Del stroškov je bil krit iz akcije Krajinski park, večino je pokril župnjski urad Dragatuš. Delo so opravili domači mojstri. *Marinka Dražumerič*

202

Naselje: Mala Lašna

Občina: Domžale

Področje: E

Vrsta dela: 2,4

Izda se soglasje za stanovanjsko hišo s pogojem, da se upoštevajo smernice Zavoda in sicer, da projekt vsebuje vse značilnosti lokalne ruralne arhitekture, poudarek je na strešnem naklonu, vrsti kritine, čopastem zaključku strehe.

Silvester Gaberšček

203

Naselje: Male Rodne

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: p.c.sv. Mohorja in Fortunata

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Po obnovi zunanjščine in notranjščine p.c. sv. Mohorja in Fortunata od leta 1987 do 1991 potekalo restvriranje fresk na zvezdastem obodu prezbiterija. Restavratorski postopki so fazno sledili od kitanja razpok, injektiranja - utrjevanja ometov, odstranjevanja sekundarnih beležev, retuširanja barvnih plasti, delne rekonstrukcije figuralne in dekorativne poslikave in zaščite barvnih plasti. Najzahtevnejša je bila rekonstrukcija zbledelih barvnih plasti na mestih, kjer je l. 1977 bilo izvršeno nestrokovno sondiranje. Freske so datirane v leto 1536. V poljih zvezdastega oboka so tradicionalni ikonografski shemi naslikani: Kristus vladar sveta z angeli, ki nosijo orodja svojega mučeništva, angeli pevci, štirje simboli evangelistov, štirje latinski cerkveni očetje. Avguštinov lik ima atribut Antonia Padovskega - otroka Jezusa na knjigi. Namesto štirih velikih prerokov sta z napisnim trakom označena le Danijel in Jeremija. Ostala dva sta Zaharija - mali prerok in kralj David. Nad osrednjim oknom je naslikan veronikin prt, ki ga molita dva angela. Spodaj je natpis z letnico 1536. Zahtevno restvriranje fresk je dobro izvršil Aleš Sotlar z ekipo. Restavriranje so financirali župnjski urad Rogaška Slatina in ministrstvo za kulturo z občinsko participacijo.

Bogdan Badovinac

204

Naselje: Male Žablje*Občina:* Ajdovščina*Naslov:* Male Žablje 60*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

"Pri Ktenčkovi" je ena izmed še redko ohranjenih tipičnih domačij v naselju Male Žablje. Stoji na koncu enega izmed nizov in sodi v tip manjše vipavske domačije s konca 19. stol. V zadnjih 50-ih letih v njej ni nihče bival, služila je kot gospodarsko poslopje. Investitor Anton Sever preureja hišo v gostinski lokal. Stavba bo ohranila vse tipične značilnosti, v notranjščini bo prezentirano tudi ohranjeno ognjišče mediteranskega tipa ter samostojno stojec krušna peč. Ta prostor bomo uredili tako, kot so imele videz nekoč kuhinje.

Andrejka Ščukovt

205

Naselje: Malečnik*Občina:* Maribor*Naslov:* Malečnik 35*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

Izdali smo navodila za prenovo nekdanje gospodarske kleti, ki stoji pod cerkvijo sv. Petra v Malečniku, v pivnico.

Jelka Skalicky

206

Naselje: Mali Rakitovec*Občina:* Kamnik*Naslov:* Rakitovec 4*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

Soglasje in smernice za nadomestno gradnjo stanovanjske hiše in gospodarskega poslopja s pogojem, da se hiša zaradi celovitosti ambienta ohrani in uporabi za ustrezeno namembnost. Zavod je zahteval korekcijo lokacije, namesto doma na ključ pa predlagal vzporedni novogradnji na brežini pod obstoječim objektom. Podani so bili natančni pogoji za oba nova objekta.

Silvester Gaberšček

207

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Ime:* Račji dvor*Področje:* E*Vrsta dela:* 4

Za ureditev muzeja na prostem smo izbrali zemljišče nekdanjega admontskega posestva z Račkim dvorom, ki leži na ravnini

na zahodnem robu Maribora pod obronki upoštenih vinorodnih gričev, ki se nadaljujejo višje v delno gozdnat svet. Primerna velikost in konfiguracija tega terena ter njegova neposeljenost dopuščata možnost smislene ostvaritve različnih tipov hiš stanovanjskega in gospodarskega značaja, kakor so te nekoč že stale v svojem prvotnem okolju. Zanemarjeno zaledje Račjega dvora bo potrebno kultivirati s klasičnimi vinogradi, v ravnini od cesti k Račemu dvoru in SZ od Račjega dvora pa urediti njive z ustreznimi kulturami. Okrog muzejsko postavljenih objektov bo treba posaditi stare vrste sadnega drevja in urediti vrtove po vzoru starih kmečkih vrtov s tipičnim rastlinjem in okrasnim cvetjem. Okolica Račjega dvora prenese smisleno postavitev stavb treh geografskih enot: Slovenskih Goric, Dravske ravnine in Haloz ter Pohorja in Kozjaka. Ker sistematična postavitev vseh tipov hiš ter objektov gospodarskega značaja na tem območju ne bo mogoča, bo to treba dopolniti z razstavno maketu, fotografij, risb in načrtov v razstavnem prostoru, ki bo sestavni del muzeja na prostem.

Za postavitev muzejskih objektov v območju Račjega dvora smo predvideli značilno v glavnem leseno arhitekturo:

A. Ravnila zahodno od dvorca je primerna za postavitev panonske domačije. To je dom na vogel, cimprana, ometana, s slamo krita hiša, pri kateri bivalnem delu sledi gospodarski prostori na L pod isto čopasto streho. Posebej stojijo svinjak, stranišče, koruznjak in vodnjak.

B. Pobočje severno od dvorca je ustrezna lokacija za Pohorsko in Kobansko ali Kozjaško hišo, leseno prtično stavbo krito s slamo ali skodelami ter vrh hlevno hišo.

C. Na pobočju SZ od dvorca pa smo predvidili stavbe vinorodnega slovenjgoriškega področja: značilno viničarijo, cimprani, s slamo krito hišo stegnjenega tlorisa, v kateri je poleg bivalnega dela vključena v gospodarski del tudi preša, zidanico, podkletno stavbo s prešo, ter prleške kleti, ki ji pravijo tudi pivnica in leseno, nepokletno vinsko kelt, ki jo imenujejo klečaja. V vinogradu ob tem kompleksu spada tudi klopotec.

D. Po ureditvi muzeja na prostem bo kot središčni objekt Račji dvor s stavbami v neposredni oklici.

Stavbe nekdanje viničarije kakor tudi nekdanji svinjak je mogoče in ustrezeno prenoviti za stanovanjske namane in muzeje delavnice. Objekt stojne lope, remize, obnovljeni ohrani svojo funkcijo. Kovačijo je treba obnoviti, notranjščino pa muzejsko prezenzirati s kovaškimi pripomočki in

orodjem. Neustrezne silose, novejši objekt sušilnice za hmelj ter stavbo za skladišče goriva je treba odstraniti.

Glavno poslopje, dvor, je mogoče prenoviti v gostinjsko turistične in reprezentančne namene ter razstavni prostor, gospodarski del pa je možno prenoviti v vinogradniški muzej, hlev pa urediti v konjske bokse. Križišče pot za dvorcem je primerno mesto za postavitev razpela. V muzeju na prostem bo treba dolgoročno vključiti tudi Serajnikovo posestvo - stanovanjsko hišo z vinsko kletjo in prešo ter viničarijo. V letošnjem letu smo izdelali strokovne osnove za postavitev muzeja na prostem. Pri izdelavi sta sodelovala Irena Kranjc, d.i.a. in konservator za varstvo naravne dediščine Janko Urbanek, prof. biol.

Jelka Skalicky

208

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Naslov: Partizanska 28, 30

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Za stavbi na Partizanski 28, 30 v Mariboru smo izdelali konservatoraski program prenove. Zgradbi stojita v nizu dvonadstropnic. Prva je zaradi bombardiranja ohranila le eno nadstropje s secesijsko fasado, druga je prtična. Predlagali smo nadzidavo obeh in rekonstrukcijo celotne secesijske fasade, kar je možno izvesti po ohranjenih originalnih načrtih.

Preizkus izrabe je izdelala dipl. arch. Irena Kranjc Horvat.

Andreja Volavšek

209

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Naslov: Gospovshtvska cesta

Ime: Kapela samostana šolskih sester

Področje: UA

Vrsta dela: 4,7

V Mariboru je na kapeli nekdanjega samostana šolskih sester po naročilu mariborske občine in konservatorskih smernic našega Zavoda zidarski moster Domanjko zamenjal del ostrešja in celotno strešno kritino (boborvec) ter obnovil neogotsko fasado s konca 19. stoletja.

Andreja Volavšek

210

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Naslov: Piramida

Ime: Kapela

Področje: R,UA

Vrsta dela: 4,7

Kapelo na Piramidi v Mariboru je po naročilu občine in smernicah našega zavoda obnovil zidarski mojster Domanjko. Železne kovane vratnice je izdelal kovač Miha Kištof. Kamnit kip Immaculate iz 1. pol. 19. stol. je očistil in utrdil rest. Marjan Teržan.

Nemški napis, ki govorji o nastanku in popravilu kapele, je v slovenščino prevedel g. J. Smej in je vklesan v vzidano ploščo v notranjščini.

Andreja Volavšek

211

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Naslov: Ljubljanska ulica

Ime: Znamenje

Področje: R,UA

Vrsta dela: 4,7

Župnijski urad sv. Magdalene v Mariboru je obnovil zidano znamenje iz 30. let na vogalu Ljubljanske ulice v Mariboru. Sestavni del znamenja je Soičev relief križanja, ki ga je očistil in z utrjevalcem za peščence utrdil rest. spec. Viktor Gojkovič.

Andreja Volavšek

212

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Naslov: Kalvarija

Ime: p.c.sv. Barbare

Področje: R,UA

Vrsta dela: 4,6,7

Škofijski ordinariat v Mariboru je najprej obnovil zunanjščino p.c. sv. Barbare na kalvariji iz leta 1681, nato pa notranjščino z naslikanim oltarnim nastvkom in stranskima kompozicijama, delom Andreja Wassermuta iz leta 1815. Stensko slikarijo je restavriral rest.spec. Viktor Gojkovič, ki je tudi restavriral baročni kip Kristusa pod križem iz leta 1933 in restavriral kip sv. Jožefa (18. stol.) v niši na južni cerkveni fasadi.

Andreja Volavšek

213

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Naslov: Strelška 150

Ime: Grad Betnava

Področje: UA

Vrsta dela: 4,7

Po prenovitvenih delih, ki so trajala od leta

1987, je tovarna pohištva Lipa iz Ajdovščine letos odprla svoj salon v I. nadstropju Betnavske graščine. Pritlične prostore so oddali za manjše trgovine in gostinski lokal.
Andreja Volavšek

214

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Naslov:* Lackova 41*Ime:* Radvanjska graščina*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4,8

Na radvanjski graščini v Mariboru, smo na stroške občine Maribor na novo prekrili stolp iz 19. stol.

Poleg pločevinaste strešine so morali zamenjati tudi večji del ostrešja.

Andreja Volavšek

215

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Ime:* Delavska kolonija*Področje:* UA*Vrsta dela:* 2,8

Ugotovili smo, da občina pri izdaji lokacijskih odločb za z odlokom zaščiteno območje ne upošteva odloka o razglasitvi. Na Cesti zmage 75 je imetnik vrstno hišo z občinskim dovoljenjem s prizidkom neprimerno adaptiral v trgovino.

Andreja Volavšek

216

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Naslov:* Gospejna ulica 1*Ime:* Spomenik Frana Miklošiča*Področje:* Z*Vrsta dela:* 4

Pred zgradbo Univerzitetne knjižnice v Mariboru stoji spomenik Frana Miklošiča. Ob 100-letnici njegove smrti je Univerzitetna knjižnica naročila idejni osnutek za postavitev omenjenega spomenika.

Skupaj z restavratorjem ak. kiparjem spec. Viktorjem Gojkovičem smo določili mikrolokacijo in optimalne dimenziije za spomenik.

Aleš Arib

217

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Naslov:* Trg svobode*Ime:* Spomenik NOB*Področje:* Z*Vrsta dela:* 7

Na Trgu svobode stoji osrednji spomenik NOB, delo akad. kiparja Slavka Tihoa. Spomenik predstavlja nerešljiv problem za njegove vzdrževalce, saj so konstrukcijske in tehnološke pomanjkljivosti tako izrazite, da ni mogoče ustaviti njegovega propadanja.

Leta 1991 je ZI izdelel projekt sanacije. Statični izračun je pokazal, da stabilnost lupine brez podporne konstrukcije ni zagotovljena. Zato smo zamenjali vse dotrajane nosilne elemente in jih antikorozijsko zaščitili. Prav tako smo uredili odvodnjavanje ponikanice in prezračevanje.

Izvedbena dela je opravila Metalna s svojimi strokovnimi partnerji.

Aleš Arib

218

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Naslov:* Gosposka 11, 13*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4

Obravnavana objekta za katera smo podali izhodišča za prenovo in prezentacijo sta sestvni del zavarovanega spomeniškega območja mariborskega mestnega jedra. Kvalitetna arhitektura (Gosposka 11) iz konca 18. stol. je bila konec preteklega stoletja sicer zunaj predelana, vendar je ta predelava kvalitetna in v skladu s prvotno stavbo. Primerna predelava prtiličja pa bi prispevala k spomeniški pričevalnosti objekta.

Svetlana Stefanovič

219

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Naslov:* Vetrinjska ulica 7*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4

V okviru usmerjene prenove starega mestnega jedra Maribora smo izdelali konservatorski program prenove za stavbo Vetrinjska ulica 7.

Marlenka Habjanč, Alenka Zupan

220

Naselje: Maribor*Občina:* Maribor*Ime:* Spomenik admirala Tegetthoffa*Področje:* Z*Vrsta dela:* 4

Na pobudo poslancev skupščine občine Maribor smo pripravili variante predloga možnih lokacij za ponovno postavitev spomenika admirala Tegetthoffa. Omenjeni

spomenik je stal v parku ob občinski stavbi, danes pa so njegovi sestavni deli razmetani po raznih depojih.

Uporabne so tri lokacije: arkade pred zgradbo, kjer je nekoč stala njegova rojstna hiša, Pristan in "zeleni rondo" na Trgu revolucije. Urbanistična komisija bo odločila o najprimernejši lokaciji.

Aleš Arib

221

Naselje: Mengeš
Občina: Domžale
Ime: ž.c. sv. Mihaela
Področje: R,UA
Vrsta dela: 6,7

Prebeljena je bila notranjost cerkve: v prezbiteriju je bil ob predhodnem sondiraju odkrit na severni strani manjši fragment gotske freske z upodobitvijo dveh figur, ki na levi strani zaključujeta manjkajoči gornji pas celovite kompozicije s prizorom Poslednje sodbe (delo delavnice Janeza Ljubljanskega okoli leta 1460). Freska je bila obšita in očiščena, retuše niso bile potrebine. V prezbiteriju je bila na stropu obnovljena dekorativna poslikava. Prvotno poslikavo je naslikal leta 1907 Anton Jebračin, vendar je bila ta poslikava z lilijsami ob eni od obnov pred drugo svetovno vojno preslikana (po Dostalovem načrtu). Freske: restavratir zavoda Tone Marolt, beleži: Albin Škrjanc iz Most pri Komendi.

Nika Leben

222

Naselje: Merče
Občina: Sežana
Področje: A
Obdobje: neopredeljeno
Vrsta dela: 1

V Jami v Hrbcih, ki je dostopna samo skozi brezno, so sežanski jamarji našli več recentnih človeških in živalskih kosti. Med njimi je omembe vreden odlomek leve spodnjel človeške čeljustnice s P4 in M1-3, ki je rahlo zasigan in bi lahko po zunanjem videzu starejši od ostalih okostnih najdb. Drugih najdb ni bilo.

Viktor Saksida, Ivan Turk

223

Naselje: Metava
Občina: Maribor
Naslov: Metava 16
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdali smo navodila za prenovo zidanice v

Metavi št. 16 za namene vinoteča.
Jelka Skalicky

224

Naselje: Metlika
Občina: Metlika
Naslov: Mestni trg
Področje: A
ANSL: XI,5
Obdobje: star. železna doba
Vrsta dela: 6

Ob granji kanalizacije in vodovoda v centru Metlike so na parc. št. 4187, k.o. Metlika pri poglabljanju stare trase poškodovali prazgodovinske naselbinske plati.

Ker na sami trasi ni bilo mogoče zavarovati najdb (stara kanalizacija je v času gradnje nove še delovala), smo na vogalu Zalkarjeve hiše nasproti hiše Mestni trg št. 1 izkopali sondo 5 x 1,5 m. Pod asfaltom smo v peščeni plasti registrirali sled velikega metliškega požara 1705. Pod njo je bila dobro ohranjena površina z oblicami tlakovane srednjeveške ulice - kaldrme. Konično obdelani kamni so bili postavljeni neposredno na prvo arheološko plast, ki smo jo na podlagi fragmenta amforice lahko datirali v fazo Podzemelj 1. Prav takti posodo sta bili najdeni v dveh žganih grobnih gomilah I na Hribu v Metliki. V tej plasti je bilo zelo dobro ohranljeno ognjišče z ostanki ognjiščne kozice in obilico fragmentov hišne keramike. Ognjišče (170 x 140 cm) smo armirali, dvignili in prepeljali v Belokranjski muzej. Delno pod njim, delno pa ob njem so bili v isti kulturni plasti še 4 ognjišča.

Pod njo je pod plastjo nanoštene ilovice sledila debela kulturna plast z enormnimi količinami hišnega lepa, keramike, žganine in oglja.

Na dnu te plasti je bilo v severnem profilu sonde zelo dobro ohranjeno ognjišče, ohranjeno v štirih fazah: prva predstavlja zgolj skromno kurišče, ki je bilo vkopano v ilovnato plast, okoli njega pa je bilo veliko pepela in drobcev oglja. Kurišče je bilo nato prevlečeno s prvim ilovnatim premazom, ki je prežgan. Na tej plasti je ležala plast drobnih kamnov iz keramike. To predstavlja osnovo drugega ognjišča. Uporabna površina tega ognjišča je bila močno prežgana. Na njej je ostala tanka črna plast pepela, ki je bila prekrita s plastjo keramike. Gre za fragmente ene ali morda dveh posod, ki so prekrili površino ognjišča v celoti. Sledila je nova prevleka ilovice, ki je bila intenzivno požgana.

Sonda je bila izkopana od skalne osnove oziroma sive sterilne ilovice. Spomlad 1992 bomo v neposredni bližini raziskali še

sondo 4 x 4 m, da bi dobili podrobnejšo sliko naselbinskega jedra, ki je merilo cca 45 x 25 m.

Danilo Biščak

225

Naselje: Metlika

Občina: Metlika

Ime: Metliški grad

Področje: A

ANSL: XI,5

Obdobje: bronasta doba

Vrsta dela: 6

Zaradi namere, da bi dvorišče metliškega gradu prevlekli z estrinom in obložili s ploščami ter tako preprečili dostop meteorne vode pod temeljne zidove, smo v septembru 1991 izkopali arheološko sondno. Celotno dvorišče (parc. št. 82/1 k.o. Metlika) je bilo najprej razdeljeno na kvadrante 4 x 4 m, za izhodiščno os pa je bila izbrana osnovica, ki povezuje sredino grajskega vhoda v galerijo. Izkopan je bil kavadrant VII v celoti, razširili pa smo jih še v kv. VIII (2 x 2 m), kv. XII (2 x 4 m), skupaj torej 32 m².

Pod kamnitim drobljencem, s katerim je dvorišče posuto, je bila plast lomljenega kamenja, pomešana z gradbenim odpadom. Vmes so bili posamezni večji prodniki, ki bi morda lahko pripadali nekdanjemu dvoriščnemu tlaku iz "mačjih glav". Sledila je do 30 cm debela plast rjave ilovnate zemlje z obilo drobcev oglja in keramike. V jugovzhodnem vogalu se je pojavila večja kamnita struktura, zaradi katere smo sondno razširili. Verjetno je šlo za ostanke bronastodobne hiše s kuriščem, v katerem je bilo najdenih dosti kosov hišne keramike. V razširitvi sonde v kv VIII smo pričakovali nadaljevanje strukture, vendar je bila na tem mestu vkopana večja jama za odpadke. Obilica keramičnih fragmentov kaže na čas 15. in 16. stol. Pod bronastodobno plastjo v kv VII je sledila plast črne ilovnate zemlje svetlo rjave barve z nekaj drobci oglja in odlomki keramike, ki jo po frakturi lahko opredelimo za eneolitsko.

Tej plasti pa sledi sterilna rdeča rjava ilovica.

Danilo Biščak

226

Naselje: Metlika

Občina: Metlika

Ime: Špitalska draga

Področje: A

ANSL: XI,5

Obdobje: bronasta doba

Vrsta dela: 6

Skupščina občine Metlika je izdelala

lokacijsko dokumentacijo za gradnjo dveh individualnih hiš na parc. št. 1687/3, 1687/2 k.o. Metlika v Špitalski dragi, kjer so bili v neposredni sosedstvi odkriti žgani grobovi. Ob preverjanju razmer na tenu je mizar j. Gršič povedal, da so poleg zanih grobov na njegovi parceli (št. 1682/6, k.o. Metlika) (gl. VS 8, 1960-61, 229; ANSL, 243) grobovi pojavili tudi ob gradnji vodovoda na parc. meji med št. 1682/9 in 1681/11 in 1682/8 in 1682/10, pri gradnji ceste na parc. št. 1682/11 ter do severnega roba parc. št. 1682/9. Nič od teh najdb na terenu ni bilo rešenega. Parcija 1687/2 je bila že prej temeljito prekopana in preoblikovana, parcela 1687/3 pa je bila še nedotaknjena. Kot potencialno območje grobišča varujemo še parc. št. 1681/11.

Na parceli 1687/3, k.o. Metlika je bilo v oktobru 1991 opravljano arheološko sondiranje. Izkopani sta bili dve sondi. Prva, na mestu predvidene gradnje, velikosti 4 x 4 m, in druga, v JZ voglu parcele, velika 2 x 2 m. V obeh je bila pod tanko plastjo humusa sterilna ilovica ozziroma skalnata osnova. Novih najdb ni bilo, zemljišče pa je bilo z izjavo sproščeno za gradnjo.

Danilo Biščak

227

Naselje: Miren

Občina: Nova Gorica

Področje: A

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

V arheološkem delu razstavnih prostorov Pokrajinskega muzeja v Gorici (Museo Provinciale di Gorizia) na Goriškem gradu (Museo di Storia ed Arte del Borgo Castello) je razstavljen poleg materiala z nekaterih drugih primorskih najdišč (npr. Vrhovlje, Črnotiče, Most na Soči, Grgar) tudi rimskodobni enoročni vrč iz Mirna. Narejen je iz prečiščene, rožnatordede žgane gline. Zunanjo površino prekriva sivo okrasni premaz. Mere: viš. 15,3 cm, prem. dna 4,8 cm, največja šir. 9,4 cm. V inventarni knjigi Giovannija Cossarja je označen naz inventarno št. 81/49 in predstavljena z akvarelno risbo, v splošni inventarni knjigi Borga Castello pa je označena s številko 234. V vrču je ohanjen listek z beležko: "Vaso romano, trovato nella frazione di Grabci comune di Merna, regalato dal sig. Vincenzo Faganella". Podrobnejših najdiščnih okoliščin na podlagi znanega arhivskega gradiva doslej ni znanih, sodi pa k staremu arheološkemu fondu iz konca 19. in zač. 20. stoletja.

Obstoj rimskodobnih opečnatih grobov v južnem delu Mirna je zabeležil Rutar (IMK

9, 1899,28). Po njegovem poročilu, naj bi se grobovi nahajali v Japnišču, vendar grobišče doslej še ni bilo natančno lokalizirano. Ker gori omenjeni enoročajni vrč po oznaki Pokrajinskega muzeja v Gorici naj bi izhajal iz predela Grabci - ta predel pa tesno meji na zaselek Japnišče - bi to lokaliteto lahko istovetil z Rutarjevimi Japniščem. Gre torej po vsej verjetnosti za isto lokaliteto (dosle še ni natančno lokalizirano), ki jo Rutar označuje z zemljepisnim imenom Japnišče, Pokrajinski muzej v Gorici pa Grabci.

Beatriče Žbona Trkman

228

Naselje: Mislinja

Občina: Slovenj Gradec

Naslov: Mislinja 289

Področje: E

Vrsta dela: 7,8

V začetku pretekлага leta smo pričeli z obnovo kmečke hiše v Mislinji 289. Že leta 1990 smo izdelali konservatorski program in tehnične posnetke stanja (S. Simerl, grad. teh.). Ker smo šele ob koncu leta 1990 prejeli del odobrenih denarnih sredstev, smo v zimi 1991 organizirali cepljanje skodel (delo so opravili na kmetiji "Rot" v Ribnici na Pohorju) ter sklenili pogodbo s krovcem (Anton Ajtnik iz Pameč in Ivan Ajtnik iz Maribora). Prekrivanje strehe je poteklo v poletnem času od 22. julija do 6. avgusta, delo pa je nekoliko oviral tudi dež. S preostalim denarjem smo kupili in deponirali potrebni les za obnovo čelnih zatrepov in napuščev. Če bodo dopuščale finančne možnosti, bomo v naslednjem letu nadaljevali z obnovo stavbnega pohištva, vhodnega stopnišča - "šosa" in bivalnih prostorov.

Lilijana Medved

229

Naselje: Mlaka

Občina: Kamnik

Naslov: Mlaka 7a

Področje: E

Vrsta dela: 2

Zavrnjen je bil tipski projekt E 159/91 investitorja za nadomestno stanovanjsko hišo z garažo in poslovnimi prostori. Glede na ruralno okolje so bili predpisani pogoji; najmanjši strešni naklon je 35 stopinj, tloris mora biti pravilnih oblik, brez izpahov, trikotna in trapezasta okna kot tudi druge odprtine nepravilnih oblik ne sodijo v vas, zato so okna pokončna s polknji, odprtine lokala naj bodo sorazmerne s celotno stavbo, dvojna garaža bi spremenila strešni

naklon, mansarda se ne sme spremeniti v nadstropje, ker je višinski gabarit omejen. *Silvester Gaberšček*

230

Naselje: Moste pri Žirovnici

Občina: Jesenice

Ime: Medvedova jama

Področje: A

ANSL: VI,13

Obdobje: rim., preseljevanje ljudstev

Vrsta dela: 8

Most pri Žirovnici, nad progo Jesenice - Ljubljana, se nahaja sredi JZ pobočja hriba Požarnice. Požarnica je najvišji vrh v južnem predgorju Stola (n.m.v. cca 700 m), tik nad najvišjo savsko teraso.

Medvedova jama je široka 10-12 m in sega v notranjost do 8 m. Strop je visok do 2,4 m. Zadnja in stranska stena nepravilno in polkrožno prehajata v dno votline, ki rahlo pada v smeri SZ-JV. Vhod v jamo oz. njena prednja stran, je razdeljen z od stropa navzdol segajočim stebrom, ki se proti dnu oži, v dva dela: SZ večji in JV manjši oz. ožji. Tod najdemo tudi nekaj srednje velikih skal, ki so se nekoč odtrgale od stropa. Notranjost jame je suha. Izrazitega nasipnega stožca pred jamo ni.

Do nedavnega jama ni vzbujala večje pozornosti in je bila le bežno registrirana (cfr. A. Rjazancev, Železar 4/X, 1960, 118). Lotili pa so se je amaterski "raziskovalci". Decembra l. 1978 je Jože Slamik (Moste pri Žirovnici 16) s pomočjo iskalca kovin našel v njej dva železna predmeta: romboidno puščincno ost in železni žebelj. Pri tem je naredil tri manjše, do 60 cm globoke vkope, ki se nahajajo v prečni osi jame. Pred jamo se v SZ smeri po pobočju Požarnice polagoma vzpenja stara vozna pot.

Janez Meterc

231

Naselje: Moste pri Žirovnici

Občina: Jesenice

Naslov: Moste 1

Ime: V tlakah

Področje: A

ANSL: VI,13

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

Okoli 100 m vzhodno od cerkve sv. Martina v Mostah je Albert Madon iz Most 1 septembra-oktobra l. 1970 pri kopanju jame za greznicico v globini 1,3 m (teren je višji od okolice zaradi železniškega nasipa) naletel na 160 rimskih zidakov, ki so bili zloženi v dve vrsti (plasti). Opeke so bile enakih dimenzijs (29 x 16 x 7 cm) iz svetlo žgane

gline in so imele žid izdelovalca. Po podatkih najditelja so opeke ležale tik nad savskim prodom, nad njimi debela plast ilovice in kamnov ter na vrhu humusna plast. Lastnik je večino najdene opeke zaradi dobre ohranjenosti ponovno uporabil pri popravilu lastne hiše (bivše železniške čuvajnice), nekaj primernov pa je ohranil.

Najdišče se nahaja na južni strani ledine "V tlakah" (parc. št. 1209/2, k.o. Žirovnica).

Janez Meterc

232

Naselje: Moste pri Žirovnici

Občina: Jesenice

Naslov: Moste 74 a

Ime: Ratibovec

Področje: A

ANSL: VI, 13

Obdobje: rim.

Vrstva dela: 1,8

Pri urejanju okolice nove stanovanjske hiše je Lado Prešern (Moste 74a) na zahodnem delu Most pri Žirovnici, ki nosi ledinsko ime Ratibovec, l. 1975 slučajno našel železno rimsко podkve, 1 m do južne fasade hiše (parc. št. 1141/4, k.o. Žirovnica). Vel. podkve 11 x 10,6 cm, deb. 0,5 cm. Neposredni južni sosed Prešerna, pokojni Stane Jaše (Moste 74), je po pripovedovanju pri izkopu temeljev (parc. št. 1141/5, k.o. Žirovnica) za garažo koncem šestdesetih let našel štiri podobne podkve, ki pa so danes neznano kje.

Janez Meterc

233

Naselje: Moste pri Žirovnici

Občina: Jesenice

Naslov: Moste pri Žirovnici 11č

Ime: V tlakah

Področje: A

ANSL: VI, 13

Obdobje: prazgodovina

Vrstva dela: 8

France Polipnik iz Most pri Žirovnici 11 je leta 1979 in 1980 na svojemu vrtu z ledinskim imenom "V tlakah" (parc. št. 3/1, k.o. Žirovnica) pri prekopavanju zemlje v globini 30 cm slučajno našel nekaj sileksov, kakšne poznamo z Javornika, Koroške Bele, Zasipa pri Bledu, Bohinju itd.

Janez Meterc

234

Naselje: Murska Sobota

Občina: Murska Sobota

Naslov: Trubarjev drevored 4

Ime: Grad

Področje: UA

Vrstva dela: 4,5,6,7,8

Tudi v letu 1991 so se nadaljevala obnovitvena dela na gradu v Murski Soboti, tokrat na fasadi vzhodnega trakta. Obnovitvena dela, ki so v preteklih dveh letih potekala v 1. nadstropju južnega trakta (večnamenska dvorana) in kapeli v zahodnem traktu, so se jeseni leta 1991 pričela z obnovo fasade vzhodnega trakta. Dela, ki jih je financirala republika, so bila zaradi izredno nizkih temperatur v začetku meseca decembra prekinjena.

Spomeniškovarstvene smernice za obnovo grajske fasade smo podali po sondiraju vzhodne fasade, natančen ogled severne, južne in zahodne fasade ter na podlagi arhivskih podatkov. Ugotovili smo, da je grad v obstoječi obliki sezidan v obdobju renesanse, razne nekdanje prizidave in portali so bili izvedeni v obdobju baroka (okenske odprtine, vzhodni portal, rizalit na severni fasadi). Zaradi pomanjkanja financ nismo izvedli vseh več kot potrebnih sondiranj na vseh fasadah gradu. Omet na zunanjih fasadah gradu je že v tako slabem stanju, da je pod odpadajočimi sloji iz post renesančnega obdobja moč zaslediti renesančni zalikan omet, ki ga na robovih stolpov krasijo barvni šivani robovi. Renesančna fasada je bila verjetno v baročnem obdobju v celoti prekrita z novim ometom in obdelana z maltastimi polji v prtljiču in na mesto nekdanjih renesančnih šivanih robov. Prav tako so sondiranja vzhodne fasade dokazala sekundaren nastnek žlebljenega delilnega vanca za katerega smo prvotno domnevali, da je renesančnega izvora.

Na osnovi podatkov in dotrajanih ometov, ki jih je bilo potrebno v celoti odstraniti, smo se odločili za renesančne zalikane omete in obstoječe baročne okenske odprtine s fino zaribanimi poševnimi ostenji. Renesančno obdobje bo prezentirano še z ohranjenimi kamnitimi okvirji na JV stolpu. Pri zadnji večji obnovi SV stolpa je bil kamniti renesančni okvir delno odbit in vsled tega močno poškodovan. Prav zato smo se odločili, da takšne okrnjene renesančne okvire prekrijemo, saj bi v primeru prezentacije prišlo do zamakanja in propadanja stene stolpa.

Na V fasadi je bil v celoti odstranjen dotrajani omet in stena sprana z močnimi curki vode. Na oprano steno je bil nanešen cementni obrizg, sestavljen iz enega dela cementa in treh delov granulata 1-4 separiranega peska puconca in apneni omet. Delo na fasadi je bilo predčasno prekinjeno zaradi izredno nizkih temper-

tur in se bo nadaljevalo spomladni, ko bodo to dopuščale višje temperature. Tokrat bo možno dokončati fasadne omete in prebeliti fasado.

Neva Sulič Urek

235

Naselje: Muta

Občina: Radlje

Naslov: Ulica 4. julija

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Na Muti, v ulici 4. julija je v gradu Kienhofnu muzej zaprosil za načrt za izvedbo nadstrešnice za postavitev večjega eksponata. Načrt je izdelala Irena Kranjc Horvat, d.i.a.

Andreja Volavšek

236

Naselje: Muta

Občina: Radlje

Ime: p.c.sv.Janeza Krstnika

Področje: UA

Vrsta dela: 8

Občina Radlje je pripravila zazidalni načrt obrtniške cone na območju nekdanje tovarne na Sp. Muti, kar je neposredna okolica rotunde sv. Janeza. Izvršni svet občine ni upošteval zavodovega negativnega mnenja in predlagal skupščini sprejem načrta, ki predviedva gradnjo v neposredni bližini kulturnega spomenika. Kljub temu, da smo prijavili primer republiški in občinski inšpekciji objekt blizu cerkve stoji.

Andreja Volavšek

237

Naselje: Noršinci

Občina: Murska Sobota

Naslov: Noršinci 8

Področje: E

Vrsta dela: 4

Izdelali smo strokovna navodila za prenovo vaške hiše v Noršincih št. 8, ki je primer dobro ohranjne etnološke in arhitekturne dedišine. Priloge z idejnimi rešitvami ureditve notrnjščine in zunanjščine objekta je pripravila Irena Krajnc Horvat, d.i.a.

Lilijana Medved

238

Naselje: Nova Gorica

Občina: Nova Gorica

Ime: Kekec (sv. Katarina)

Področje: A

ANSL: II,12

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 6,8

Postavitev vodnega zbiralnika na zgornjem platoju gradišča na Kekcu je bila opravljena brez naše vednosti, prav tako izkop jarka za vodovodno napeljavo do gostišča. V izkopih jarka je bilo opaziti sledove presekanega zidu z drobnim maltnim vezivom, zato smo se odločili za manjše sondiranje v okt. 1991. Ugotovljeno je, da je na S strani platoja, vendar ne na robu, ki je posledica nasutja ali bolje rečeno, razdejanja iz časa Soške fronte, ohranjena sredica zelo močnega obrambnega obzidja, grajena kot opus caementicum, z dobrim vezivom. Na notranji strani platoja se je zid v odkopani višini naslanjal na skalnate robove geološke podlage. Zunanjega roba zidu, ki je prilagojen prvotni konfiguraciji terena na tem mestu močno pada in je zato znatno nižji, v sedanji fazi okopa še nismo našli. Dosedanja širina odkopanega zidu je okoli 3 m. Da bi preverili sledove malte na skalnatih robovih vzdolž jarka, smo s sondo na današnjem Z robu platoja odkopali skromne, a zanesljivo sledove temelja obzidja na Z strani - široki vsaj 3 m. Tako imamo dokaz za obstoj notranje utrdbe na gradišču, ki je bila v kasni antiki zanesljivo ponovno v uporabi. Raziskave na notranjem delu Kekca bomo še nadaljevali.

Nada Osmuk

239

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Naslov: Ljubljanska c. - Cesta heroje

Področje: UA, A

Vrsta dela: 7

Ob izkopavanju kanala za meteorno kanalizacijo na križišču Ljubljanske ceste in Ceste herojev so delavci podjetja "Pionir" odkrili del starejšega kamnitega kanala. Bočne strani in dno kanala so zidani iz obdelanih kamnitih blokov različni velikosti od 27 x 37 cm do 46 x 121 cm, pokrov so pa 18 cm debele kamite plošče. Dno kanala je cca 130 cm pod današnjim nivojem ceste, dimenzijs pa so širina 59 cm in višina 62 cm. Natančnejša datacija kanala ni bila mogoča.

Dunja Gerič

240

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Naslov: Trubarjeva 3

Ime: Kapiteljska proštija

Področje: UA, R

Vrsta dela: 4

V letih 1991 smo nadaljevali z deli na kapiteljski proštiji. Dokončali smo obnovo vhodne južne fasade. Rekonstrukcija baročne faze je zahtevala vrezovanje kontur pilastrov in rustike v sveži omet, kar smo opravili delavci Zavoda za varstvo naravnih in kulturnih dediščin Novo mesto. Opravili smo sondiranje vzhodne fasade ter izvedli nadzor nad odbijanjem starega in izvedbo novega ometa. Statična sanacija je izvedena z delnim podbetoniranjem ter injektiranjem stene.

Izsuševanje objekta bomo izvedli z metodo magnetokineze. Projekt je izdelal dipl.ing. Čik Gyula iz podjetja "Aquasan" iz Ljubljane. Projekt predvideva nametitev dveh "Aquapol" naprav in ga je možno izvajati postopoma.

V prvi fazì smo se odločili za eno napravo tipa A 500 p, ki so jo delavci "Aquasan-a" postavili v knjižnico v prtliju zahodnega trakta. Spremljali bomo delovanje naprave in, če bodo rezultati pozitivni, bomo projekt izpeljali tudi v severnem, vzhodnem in južnem traktu.

Delo v proštijskem arhivu se je nadaljevalo tudi leta 1991. Popis, računalniško obdelavo ter preverjanje pomembnih listin dela Franci Baraga iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani. V restavratorski delavnici našega zavoda poteka restavriranje portretov kapiteljskih proštov.

Dunja Gerič

241

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Beletov vrt

Področje: A

ANSL: IX,9

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 6

Poleti 1991 so ob gradnji opornega zidu in kanalizacije na parc. št. 568, k.o. Novo mesto prekopali doslej intaktno plast vzdolž sprednje strani stavbe novomeške občine (Ljubljanske 2) - bivše okrajno glavarstvo, nove najdbe pa smo tako, kot v preteklem letu, ko so grobovi bili najdeni na severni strani iste stavbe, označili kot Beletov vrt in nadaljevali z numeracijo. Pri obeh posegih skupaj je bilo odkritih 10 grobov, to je od 232 do 241. Neprekopan ostaja le še del zemljišča, širok 1,5 m pred stavbo občine, del tega pa je bil brez dvoma poškodovan ob izkopu gradbene jeme ter zemljišče med novo kanalizacijo (1,5 - 2 m pred stavbo) in novim opornim zidom. Tega zemljišča nismo prekopali zaradi vrste dreves, sicer pa je grobišč Novo mesto - Beletov vrt izčrpano. V vseh primerih je šlo za preproste

žgane grobove, vkopane skozi humus v ilovico. Na dnu je bila žganina in drobci sežganih kosti, v nekaterih grobovih pa o žganini ni bilo sledu. Pridatki so bili močno poškodovani razen večjega dvoročajnega vrča, ki je ostal cel.

Danilo Breščak

242

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Kettejev drevored

Področje: UR.KR.

Vrsta dela: 2,7

Kettejev drevored predstavlja eno najpomembnejših zelenih površin v mestu Novo mesto. Je okoli 1500 m dolg dvostranski drevored divjih kostanjev (*Aesculus Hippocastanum*). Povezuje mesto s hribom Marof in tako svojevrstno označuje prvotno dostopno pot na prazgodovinsko gradišče Marof. Drevored šteje 370 mest, vitalnih je še okoli 160 kostanjev. Zaradi nepravilno izvedenih sanacijskih poselgov na drevesih v preteklih letih, je drevored v izredno slabem stanju. IS SO Novo mesto je zaradi negodovanja novomeščanov in naše službe sprejel stališče, da je nujno pristopiti k celoviti obnovi drevoreda. Pri odločanju kako pristopiti k obnovi drevoreda, se je odprla vrsta vprašanj. Nejasnosti so bile predvsem glede načina prezentacije na novo odktitega kamnitega cestnega roba, kako preprečiti erozijo na robu prazgodovinskega gradišča, ki je ena najstrmejših brežin v drevoredu, načina odvodnjavanja meteornih vod, določitev sadilen razdalje na popolnoma obnovljenih delih drevoreda, v kolikšni meri drevored osvetliti ... Zaradi konservatorskih metodoloških novosti in zaradi pomena celotnega arheološkega območja, ki ga v veliki meri drevored omejuje, zaradi posega v samo cestišče (komunalni in električni vod), smo se dogovorili z Občino, da je celovita obnova drevoreda izvedljiva le na podlagi dobro pripravljene projektne dokumentacije, ki bo upoštevila že izdelana konservatorska navodila (ZVNKD NM 1988/91).

V leti 1991 je bila narejena sledeča dokumentacija:

- lokacijska dokumentacija - sanacija Kettejevega drevoreda LD -73/90, izdelal Zavod za družbeno planiranje in urbanistično načrtovanje Novo mesto, lokacijska odločba št. 351/03-196/91
- investicijski program za sanacijo Kettejevega drevoreda, izdelal Razvojno raziskovalni center Novo mesto
- izdano je potrdilo o priglasitvi vzdrževalnih del št. 351-02-289/91

- izdelane so bile strokovne osnove za razglasitev Kettejevega drevoreda za spomenik oblikovane narave - odločba o razglasitvi 616/2 - 91

V dogovoru z občino Novo mesto je Zavod na podlagi tako pripravljene dokumentacije prijavil na Ministrstvu za kulturo akcijo v program celovite obnove in prezentacije spomenika oblikovane narave.

V mesecu novembru so se v okviru akcije izvedla v drevoredu sledeča dela:

- čiščenje brežin v drevoredu
 - dendrokirurški posegi na 140 kostanjih
 - fizična zapora prometa zaradi drevoreda
- Kettejev drevored je primer spomenika, v katerem je neobhodno interdisciplinano sodelovanje več strok (arheologija, krajinarstvo, biologija, gradbeništvo, gozdarstvo ...). Upamo, da z aktivnim sodelovanjem in podporo občine in Ministrstva za kulturo bomo uspeli drevored obnoviti tako, da bo mestu kot tudi naši stroki v ponos.

Mira Ivanovič

243

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Mestne njive

Področje: A

ANSL: IX,9

Obdobje: bronasta doba

Vrsta dela: 6

V letu 1991 smo na planem žganem grobišču izvedli dve reševalni, izkopavalni kampanji. V začetku meseca marca smo v petih delovnih dneh s štiri člansko ekipo izkopali 11 žgahov grobov, ki so vsebovali 15 lončenih žar. Dva groba sta bila dvojna, v enem primeru smo našli tri lončene žare napolnjene z žganino in pepelom.

Grobovi so ležali na parc. št. 600. k.o. Novo mesto, dobrih 50 m vzhodneje od doslej znanega roba grobišča, tako da se je mejta grobišča in s tem njegova razprostranjenost močno razširila proti vzhodu.

Po jesenskem oranju pa so se zopet pojavile zapalate žganine in zdrobljene lončenine po površini njive. Zadnje dni novembra in v začetku decembra smo s 4-5 člansko ekipo v osmih delovnih denih izkopali 106 žganih grobov.

V glavnem lahko ponovimi že znana dejstva: Skoraj vsi doslej odkritih 347 žganih grobov grobišča na Mestnih njivah so bili tako plitvo vkopani, da jih je prizadela poljska obdelava. Večina grobov je žarnih, nekaj pa tudi brez žar, le s pepelom stresenim v grobno jamo različnih oblik (okrogla, ovalna, pravokotna ...). Kamnitu ploščo ali ostanke le teh smo našli že v tolikih primerih

(praviloma vedno kadar je bil vrh groba vdrt v notranjost žare), da lahko že trdim, da so bili grobovi pokriri s kamnitimi ploščami. Včasih je bila kamnita plošča položena že na dno groba in žare postavljene nanjo.

Povečini se v žarah nahaja žganina, kalciniranih kosti je sorazmerno malo, v nekaj primerih smo imeli kosti zbrane v posebni posodici v žari.

Žare so v premeru široke 20 do 74 cm, so dokaj masivne. So črno, rjava in oranžno žgane, z zavihanim ustjem bikonične. Zelo pogosta je kombinacija masivne žare in latvice, ki je včasih z ustjem zgoraj, drugič pa je zgoraj dno.

Ornament na žarah je plastično rebro z odtisi prstov in včasih so tu še ledvičasti ročaji. Neornamentiranih lončenih posod je malo. Grobovi so po številu pridatkov revni, včasih se pojavijo drobni železni ali bronasti obročki, nekoliko več je le drobnih steklenih jagod. V letošnjem letu smo le v grobu 295 našli več modrih steklenih jagod (preko 100). Omeniti velja grob 329, kjer se je na dnu skoraj povsem odorane žare pojavila vaška vozlasta fibula z dvema bronastima obročkoma na igli ter grob 291, kjer smo poleg steklenih jagod in bronastega noža našli še množico votlih bronastih zapestnic.

Tako smo leta 1991 skupaj izkopali 117 žganih grobov, najdeni arheološki material pa se nahaja pri restavratorju.

Borut Križ

244

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Kapiteljske njive

Področje: A

ANSL: IX,9

Obdobje: star. železna doba, bronasta

Vrsta dela: 6

Kapiteljaska njiva na Marofu v Novem mestu predstavlja eno najpomembnejših kompleksnih, prazgodovinskih nekropol v Sloveniji. Rezultati večletnih raziskav tako Dolenjskega muzeja kot Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto so pokazali, da je bilo grobišče na Kapiteljski njivi od mlajše bronaste dobe, preko starejše do maljše železne dobe.

Na celotnem območju grobišča se nahaja njivska obdelovalna površina, kjer je večletno intenzivno obdelovanje gomile sploščilo do take mere, da se jih v konfiguraciji zemljišča ne opazi več, krovni sloj zemlje nad grobovi pa se je toliko stanjšal, da so vse arheološke najdbe v njih

močno ogrožene, arheološkemu spomeniku pa preti popolno uničenje.
Z arheološkim izkopom na Kapiteljski njivi smo pričeli 2. avgusta 1991.

Po dogovoru z uporabnikom njive smo leto najeli za dobo enega let in tako preprečili nadaljnje uničevanje arheoloških najdb z oranjem.

Celotno njivo smo razdelili na kvadrante, kvadratnega tlora s stranico 4 m in pričeli s sistematičnim izkopom. Zaradi prikladnosti terena in ogroženosti najdb smo se najprej odločili za izkop grobov gomile III, ki smo jo odkrili že v preteklem letu.

Leta 1991 smo izkopali 8 kvadrantov 4 x 4 m ter pri tem odkrili južni in vzhodni del gomile III s 16 skeletnimi železnodobnimi grobovi. Poleg tega smo našli dva žgana groba iz časa mlajše bronaste dobe.

Terensko delo 6-12 članske ekipe smo zaključili 16. septembra. Nekaj grobov je bilo že poškodovanih z oranjem, nekaj pa so jih poškodovali okupatorski vojaki v času II svetovne vojne, ko so tu z izkopom streških jarkov ustvarili obrambno linijo Novega mesta.

Skeletni grobovi so bili vkopani krožno, nekateri se sicer prekrivajo, vendar oblikujejo krog. Same gomile na terenu ne vidimo več, saj jo je večstoletna intenzivna poljska obdelava popolnoma sploščila. V letu 1991 smo izkopali le manjši del gomole, nekje med 1/3 in 1/2, tako da nam v bodoče ostane večji del grobov v gomili, ki jih morame še izkopati, če želimo podati določnejšo sliko. V grobem lahko ocenimo le to, da grobovi po svojih pridatkih sodijo v maljša obdobja starejše železne dobe. Ugotovitev niso dokončne, doslej izkopani grobovi pa časovno sodijo od kačastega do certoškega horizonta.

Med grobnimi pridatki prevladuje lončenina, kjer so od latvicah in množici drobnega posoda pojavlja kar precej posod na nogi. Ornament je palastičen v obliki reber in bradavic ter vrezan, dokaj pogosto pa je tudi rdeče in črno barvanje. Kot novost v Novem mestu so se letos pojavile manjše okrogle lončene posodice. V grobovih so tudi steklene jagode, vsah velikosti in brav, tudi takih z raznobarvnimi očesci, jantarnih jagod je manj. Pojavlja se tudi obročast bronast nakit, v glavnem so to votle narebrene zapestnice. Izpostaviti velja grob 12, ki pa je bil delno poškodovan z rece-ntnim streškim jarkom. V njem smo našli bronasto stiluto, konjsko opremo, pasno garnituro, železno tulasto sekiro in sulico ter večjo površino bronaste pločevine še neznane oblike.

Doslej lahko ugotovitev strnemo v nekaj

misli:

- Skoraj pri vseh grobovih smo ugotovili prisotnost lesenih ostankov, kar nakazuje prisotnost lesenih grobnih konstrukcij, če si že ne upamo trditi, da so halštatski prebivalci uporabljali krste.

- Od 16 najdenih grobov lahko po pridatkih le za 3 z gotovostjo trdimo, da so bili moški grobovi - v njih smo namreč našli orožje.

- Velikost grobne jame ne pomeni tudi večjega ali manjšega števila grobni pridatkov.

- Grob 12 sodi med takoimenovane knežje grobove, čeprav s svojo velikostjo in lego od drugih grobov v gomili ne odstopa. Kovinski, stekleni in jantarni predmeti se še vedno nahajajo na restavriranju v delavnicah v Novi Gorici, kovinske najdbe iz groba 12 se nahajajo na restavriranju v delavnicah RGC muzej v Mainzu v Nemčiji, lončene predmete pa obdelujemo v domači restavratorski delavnici v Novem mestu.

Borut Križ

245

Naselje: Olševec

Občina: Kranj

Ime: p.c.sv. Mihaela

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Brez predhodnega sondiranja in vednosti zavoda so krajanji na celotni fasadi odstranili baročne omete. Nove omete je izdelal Franc Perko iz Bleda. Na zavodu smo izdelali načrt za nadstrešek nad glavnim vhodom (arh. Bojan Schlegal).

Nika Leben

246

Naselje: Onek

Občina: Kočevje

Ime: Jama pod Krenom

Področje: Z

Vrsta dela: 4,8

Jama pod Krenom je grobišče iz druge svetovne vojne usmrčenih slovenskih domobrancov in pripadnikov drugih nemškemu okupatorju podrejenih oboroženih formacij. Objekt je udorna skoraj okroglava vrtača, v gozdu, s podorom na dnu. Premer vrtače je po daljši osi 26 m, globoka pa je 7 m (merjeno od nižjega roba do železnega križa). Vhodni del nekdanjega brezna je bil očitno obširno miniran, material pa je brezno zasul v obliki vdorne vrtače. Udar je še vedno nestabilen in se vidno pogreza. Pri posedanjusu se je na vrhu podora odprl majhen vhod v 7 m globoko brezno polno človeških kosti. Objekt je na območju gozdnogospodarske enote Željne - Laze, v

gozdnem odelku 54 (ledinsko ime Debliške njive). Najlažji dostop je iz Kočevja do vasi Željne, mimo cerkve in po t.i. Roški cesti 5,5 km in desno po počeni poti 100 m. Junija 1990 je gozdno gospodarstvo Kočevje na predlog Zavoda RS VNKD in Ljubljanskega regioanlnega zavoda VNKD iz gozdnega proizvodnje izločilo območje okoli grobišča v velikosti 5,50 ha in jamo ogradilo z leseno ograjo, ob severnem robu pa je iz manjših ploščatih kamnov uredilo prostor za sveče in cvetje. Julija istega leta je bilo ob Roški cesti, ob začetku počeni poti proti grobišču v okviru spravne slovesnosti brez vednosti spomeniške službe vbetonitano leseno razpelo dimenzijs 250/546 cm. Januarja 1991 je Zavod RS VNKD za Komisijo IS R Slovenije za razreševanje vprašanj povezanih z namembnostjo in ureditvijo grobišč v Kočevskem Rogu in drugod po Sloveniji izdelel elaborat z vsemi so tedaj znanimi podatki o grobiščih na Kočevskem Rogu (Jama pod Krenom, Jama pod Mecesnovim gorico, Dvojno brezno pri Cink križu in Jama v Rugarskih klancih) in izhodišča ter smernice za načrt ureditve.

Ker se je postavljala zahteva po izgradnji cerkve smo v gradivu tudi predlagali možne lokacije. V primeru izgradnje manjše cerkve smo predlagali lokacijo v bližini kraja, kjer je julija 1990 opravljena sprvana slovensost. Od grobišča bi bila toliko odaljena, da ne bi posegala v izvirno podobo prostora ob grobišču, vendar se nekaj članov Komisije IS R Slovenije s tem ne strinja in zahteva gradnjo cerkve na kraju, oddaljenem od roba jame okoli 30 m, kar je po mnenju republiškega in ljubljanskega zavoda nesprejemljivo, saj bi izgradnja cerkve neposredno ob jami uničila izvirnost in pričevalnost pomembnega objekta tovrstne zgodovinske dediščine v Sloveniji. Mnenje obeh zavodov je potrdil tudi Strokovni svet zavoda RS VNKD.

Mitja Ferenc

247

Naselje: Oplotnica
Občina: Slovenska Bistrica

Ime: most

Področje: U

Vrsta dela: 4

Soglašali smo z načrtom lesenega mostu v naselju, saj je upošteval vsa naša predhodna strokovna navodila.

Jelka Skalicky

248

Naselje: Ormož
Občina: Ormož
Ime: Grad
Področje: UA

Vrsta dela: 4,7

Izvajalec del PGP Ljutomer je po naših smernicah in pod nadzorom izvedel sanacijo v juniji vojni agresiji poškodovanega oboka v stolpu gradu. Istočasno je bila narejena nova strešna konstrukcija in kritina na stolpu, strelvod in obnovljena fasada stolpa. V letu 1992 bo nameščeno še novo stavbno pohištvo na stolpu.

Miran Ježovnik, Alenka Zupan

249

Naselje: Osp

Občina: Koper

Ime: ž.c.sv. Tomaža apostola

Področje: R, UA

Vrsta dela: 7,8

Elemente iz demontiranih oltarjev, začasno deponiranih v župnišču in bližnji kašči, smo pregledali in delno raziskali za izdelavo predračuna restavratorskih posegov, katere bo potrebno narediti pred ponovno montažo v cerkveni ladji, ki je bila v letih 1989 in 1990 temeljito statično sanirana. Pred vrtnitvijo obeh stranskih oltarjev na stari mestu, bo potrebno opaviti najnujnejše konservatorske posege na poslikanem stropu ladje in prezbiterija. V letu 1989 je bila fasada cerkve na novo ometana.

Jure Bernik

V letošnjem letu so bile narejene sonde na desnem stranskem plotaju. Restavriranje oltarja poteka počasi, ker je nujno precizno odkrivjanje, da se v največji možni meri ohrani originalna pozlata in poslikava. Celoten oltar je bil zlat in predstavlja enega najkvalitetnejših tovrstnih baročnih oltarjev pri nas.

Restavriranje oltarja je prevzel Sandor Huszar.

Mojca Guček

250

Naselje: Ostrožnik

Občina: Trebnje

Ime: Žempoh

Področje: A

ANSL: IX,8

Obdobje: bronasta doba

Vrsta dela: 8

Na kopasten vrhu hriba Žempoh (411 m) med Ostrožnikom pri Mokronogu je leta 1989 potrjena prazgorovinska poselitev (D. Svoljšak, VS 32, 1990, 150). Na zahodnem "izrastku" Žempoha, od koder tudi vodi dobra vozna pot, smo po globokem oranju parcele št. 959, k.o. Ostrožnik pobrali nekaj

parcele št. 959, k.o. Ostrožnik pobrali nekaj odlomkov grobe prazgodovinske lončenine. Parcela leži na vzhodnem, blago padajočem pobočju, sedaj pa je zasajena z vinsko trto. Glede na razprostranjenost in naravo najdb ugotovljamo, da je bila poleg "glavnega" naselja na Žempohu poseljena tudi bližnja okolica.

Borut Križ

251

Naselje: Ožbalt
Občina: Radlje
Ime: ž.c.sv.Ožbalta
Področje: UA
Vrsta dela: 4,7

V Ožbaltu so na stenah ž.c. sv. Ožbalta iz okoli leta 1810 pojavile močne razpoke, ki jih je bilo treba sanirati pred prenovo fasade in notranjščine. Predlog sanacije je izdal ing.gr. Miran Ježovnik.

Andreja Volavšek

252

Naselje: Paričjak
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Paričjak 16
Področje: E
Vrsta dela: 2

Domačija je zaradi svojih izjemnih kvalitet z odlokom opredeljena kot etnološki in arhitekturni spomenik. Dediči omenjenega kompleksa želijo graditi nadomestno stanovanjsko hišo ter poslovni objekt - obrtno delavnico za izdelavo cementne galanterije. Novogradnje, predvsem poslovno objekt z neprimereno dejavnostjo, bi v najožjem vplivenem območju spomenika pomenila agresivni poseg v kulturno krajino ter razvrednotenje pomnika ljudskega stavbarstva. Z lokacijsko dokumentacijo zato nismo soglašali.

Lilijana Medved

253

Naselje: Pernica
Občina: Maribor
Naslov: Vosek 6
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdelali smo mnenje za stavbo Vosek št. 6, ki stoji v zaščitenem naselju Pernice. Gradbeni ing. Miran Ježovnik je izdelel gradbeno poročilo o stanju objekta in potrebnih sanacijskih delih. Nadstropno, zidano na L oblikovano stavbo z obokanimi kletmi je mogoče sanirati, zato jo je treba ohraniti in ustrezno obnoviti.

Jelka Skalicky

254

Naselje: Petrovče
Občina: Žalec
Ime: ž.c. Marijinega obiskovanja
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Obnova celotne zunanjščine ž.c. Marijinega obiskovanja se je pričela leta 1990 z zamenjavo ometov cerkvene ladje, naslednje leto pa z zamenjavo ometov na zvoniku, prezbiteriju in oltarjih. Vsa zunanjščina je prezentirana enovito, v času njene barokizacije v drugi polovici 18. stol. Izjema so le portalni in kamnitni talni zidec na zahodni fasadi, ki pa zaradi pomanjkanja materialov nismo obnavljali. Predhodna sondiranja so pokazala enovito gradnjo zvonika s sočasno pozognogotsko arhitekturno poslikavo. Na prezbiteriju smo nad baročnimi okni odkrili šilastoločne zaključke gotskih oken, od katerih smo v celotni višini prezentirali le sredinskega. Na južni steni ladje smo dokumentirali gotske opornike in okenske odprtine, ki so imele obrobe kakor na prezbiteriju, poslikane v opečno rdeči barvi. Obnova je v celoti financiral tukajšnji župnjski urad.

Bogdan Badovinac

255

Naselje: Piran
Občina: Piran
Naslov: Ulica svobode 24
Ime: Palača Apollonio
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6

Adaptacijska dela v palači Apollonio so pogojevala sondažne raziskave notranjščine, ki so po Tartinijevi hiši ponovno dokazala visoko stanovanjsko raven piranskih meščanov in neoklasicističnega obdobja.

Gre namreč za v celoti poslikano notranjščino reprezentančne barokne palače, ki je bila zasnovana ob koncu 17. stol. in v baroku večkrat predelana.

Sondažne raziskave, ki tečejo od decembra l. 1990 pa kažejo, da so bili vsi prostori poslikani v začetku 19. stol.

Zaenkrat lahko trdimo, da poslikave segajo v neoklasicistični čas, poslikava v drugrm nadstropju pa je tudi datirana z letnico 1823.

Pripomnimo naj še to, da imamo v palači Apollonio, po Tartinijevi hiši opraviti z drugim pomembnim odkritjem neoklasicistične dekoracije v Piranu. To ugotovitev lahko navežemo na domnevo, da gre za podobne ali celo iste dekoraterje potupočih beneških ali beneško šolanih slikarskih

delavnic, ki so po naročilu bogatih piranskih meščanov prihajali v naše mesto.

Sonja A. Hoyer

256

Naselje: Piran

Občina: Piran

Naslov: Vilharjeva 4,5

Področje: R, UA

Vrsta dela: 6,7

Stanovanjska hiša v Vilharjevi ulici 4 in 5 na območju Punte sta bili pred rušitvijo preiskani v obeh notranjščinah in na fasadah. Kamnitni elementi fasadnih odprtin so bili vgrajeni na prvotna mesta. Plastična v ometu izdelana dekoracija je bila rekonstruirana. Fasadama smo določili barvi. Dela so bila dokončana v letu 1991.

Jure Bernik

257

Naselje: Piran

Občina: Piran

Naslov: Bolniška ulica

Ime: c.sv. Frančiška

Področje: R, UA

Vrsta dela: 4,7

Ob restavriranju lesene prižnice v cerkvi se je pod obstoječo renesančno prižnico iz leta 1510 ohranila starejša lesena prižnica, ki je bila poslikana. Ohranile so se štiri lesene plošče s poslikavo, stranski dve imata vazi z dekoracijo jajčevcev, sprednji dve pa medaljon s sv. Frančiškom Asiškim in sv. Antonom Padovskim. Barvna lestvica poslikave posnema marmor oziroma kamen. Ti prižnice in njeno originalno poslikavo v tehniki grisaille je možno stilno opredeliti v obdobje renesanse oziroma v začetek 16. stoletja.

V letu 1613 je bila prižnica obnovljena, takrat so bile na poslikavo pritrjene štiri lesene reliefne plošče, ki ponazarjajo simbole evangelistov, ki sodijo prav tako v stilno obdobje renesanse. Pod kasnejšim nanosom bronze je ohranjena originalna pozlata reliefov. Obnovljena in prezentirana je bila kasnejša prižnica - leseni reliefi, starejše poslikane plošče pa bodo prezentirane.

Iz cerkve sv. Frančiška sta bili v letu 1990 restavrirani dve sliki:

Marija s svetniki, olje-platno, 260 x 155 cm, oltarna slika iz 17. stoletja, restavrirana in delno poslikana je bila že v prejšnjem stoletju. Preslikave so bile odstranjene, prav tako trdovratne nečistoče z lica platna. Slika je bila po ustreznih postopkih restavrirana in dublirana. Restavriran je bil tudi okvir. Mučeništvo sv. Petra Mučenika, olje-platno,

123 x 67 cm. Tudi ta je bila v preteklosti že restavrirana, vendar so neustrezni postopki precej nagubali platno in s tem poškodovali barvno plast. Obe sliki je po predpisanih postopkih restavrirala restavratorka spec. Mira Ličen Krmpotič.

Mojca Guček, Jure Bernik

258

Naselje: Piran

Občina: Piran

Naslov: Tartinihev trg

Ime: Mestna vrata sv. Jurija

Področje: R, UA

Vrsta dela: 7

Ob preureeditvi lokalna Batana, ki ima prostore v portiku ob nekdajih mestnih vratih sv. Jurija, je bila restavrirana slika sv. Jurija, kateremu je posvečen oltarček v portiku.

Mojca Guček

259

Naselje: Piran

Občina: Piran

Naslov: Adamičeva ulica

Ime: ž.c.sv. Jurija

Področje: A, R, UA

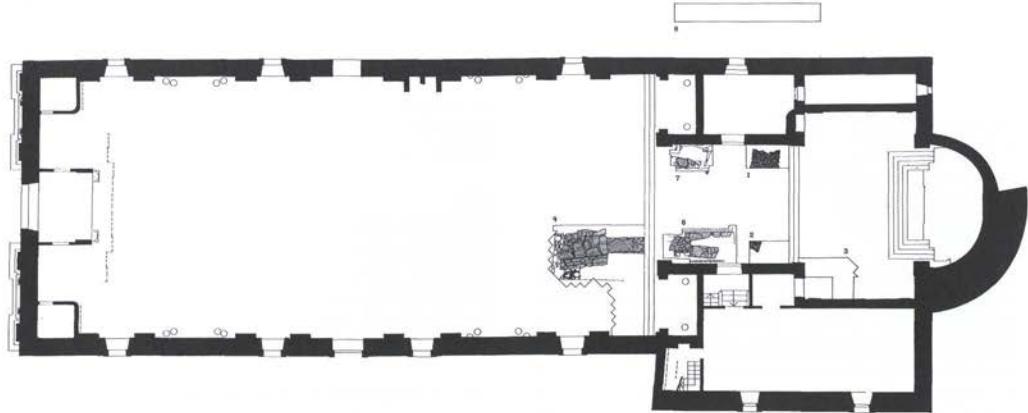
Vrsta dela: 4,5,6

V letu 1990 se je pričela spomeniško-varstvena akcija MZVNKD Piran in RC za obnovo cerkve sv. Jurija. Zaradi dejstva, da je umetnostno zgodovinska ocena vrednosti arhitekturnega spomenika in pripadajočega inventarja zelo visoka (opredelitev Kandlerja, Alisija, Zadnikarja, Šumija, Vrišerja in drugih), je bilo dogovorjeno, da bi prenovo opredelili šele po podrobnejšem pregledu kvalitete območja, natančno določenih raziskav cerkvene arhitekture ter temeljitega pregleda župnijskega arhiva.

Prav gotovo je, da sodi celoten cerkveni kompleks sv. Jurija v sam vrh baročne arhitekture pri nas in predstavlja le del bogate arhitekturne dediščine širšega beneškega zaledja, kjer lahko iščemo vzore sorodne baročne arhitekture.

Zaradi lažjega poteka tako raziskovanega dela, kot tudi izvajanja restavratorskih in obnovitvenih del, smo delo na cerkvi razdelili na dva dela in sicer smo najprej začeli z raziskavami v prezbiteriju. Ko bodo zaključena restavratorska in obnovitvena dela v prezbiteriju, se bodo nadaljevale raziskave v cerkveni ladji.

Današnja dispozicija cerkvenega kompleksa na hribu nad mestom in stilno oblikovanje posameznih arhitektur (cerkev, krstilnica, stolp) je posledica temeljite baročne gradbene aktivnosti mesta do konca 16.

Tloris cerkve z vrisanimi sondami

stol. so sredine 17. stol.

Zadnja temeljita adaptacija cerkve je potekala ob koncu prejšnjega stoletja. Največje predelave je prav gotovo doživel prezbiterijski del cerkve in glavni oltar. Celotna cerkev je dobila popolnoma drugačno podobo, saj je bilo ostenje ladje in prezbiterija dekorativno obdelano in poslikano s poslikavo, ki imitira marmor. S tem posegom je bila degradirana zelo kvalitetna cerkvena oprema in arhitektura baročnih stranskih oltarjev v ladji. Historicistično stilno obdobje je s tem

posegom uničilo preprosto in jasno zgrajenost cerkvene arhitekture, za katero lahko iščemo vzore v Benetkah. Za naš prostor predstavljajo prav Benetke s svoji baročno arhitekturo enega najpomem-bnejših umetnostnih centrov, od koder so se širile nove ideje oblikovanja arhitekture in novi umetnostni tokovi. V času, ko se je širilo baročno stilno obdobje, je bila politična moč Benetk še izredno močna.

Po pregledu župniškega arhiva je mogoče ugotoviti, da je odvisnost Pirana od Benetk izredno prisotna, saj so nove načrte za

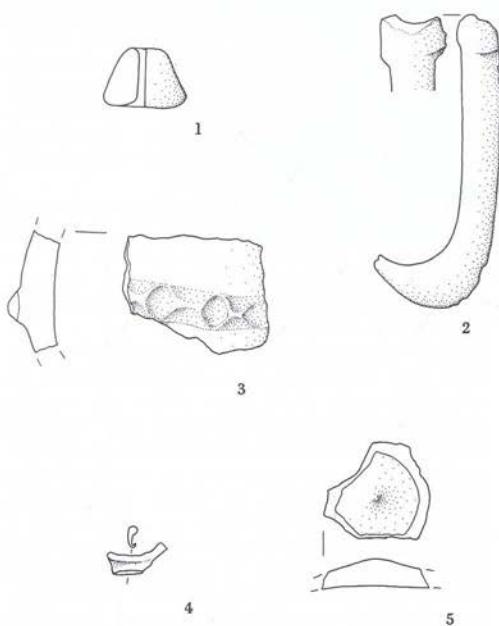

Tabela 1

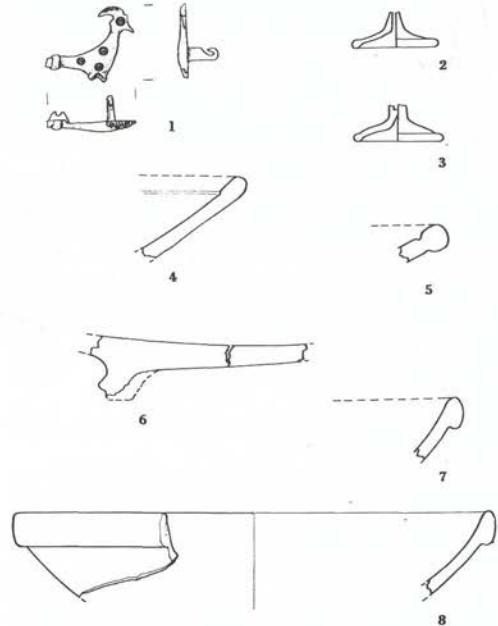

Tabela 2

Foto 1

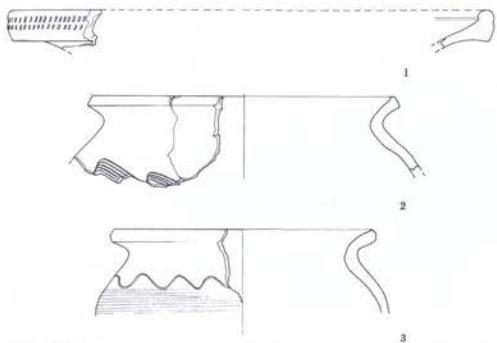

Tabela 3

piransko cerkev sv. Jurija dali v preverjanje v Benetke. Obstaja zapis in predvsem statična ocena nove župne cerkvi v Piranu, ki sta ga predpisala takrat najvplivnejša beneška gradbenika, ki sta v tistem času gradila cerkve v Benetkah.

Kot spremjava različnim arhitektturnim raziskavam, ki smo jih izvajali v letu 1991, sodijo tudi raziskave arhivskega gradiva, ki se nahaja v župnišču.

V letošnjem letu je Darja Mihelič uspela narediti le kratek pregled župnisakega gradiva in ugotovila, da bi bilo potrebno nadaljevati z pregledom celotnega arhiva župne cerkve, kapitlja in posameznih bratovščin. Predvideno je bilo, da se po temeljitem pregledu arhivskega gradiva izda zvezek virov z obdelanim arhivskim gradivom.

Med ohranjenim različnim inventarjem cerkev se je ohranila do danes tudi lesena maketa nekdajne cerkve. Glede na ohranjene značilnosti izdelave mekete in preprostosti predstvitve opreme cerkve bi

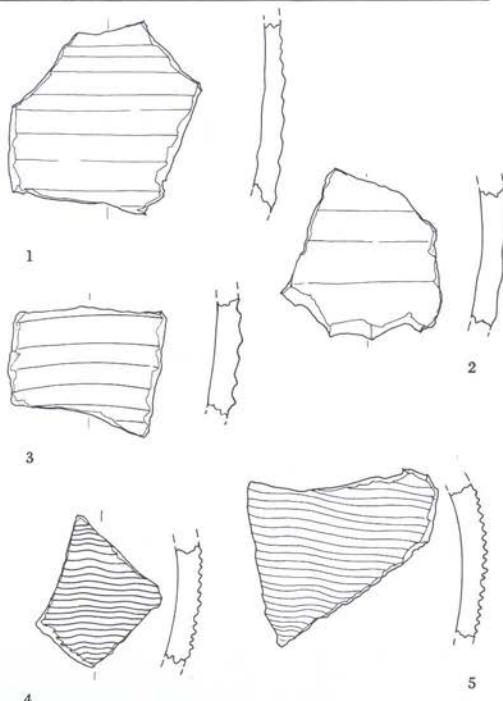

Tabela 4

bilo mogoče postaviti cerkev v gotsko stilno obdobje. Ko bodo zaključene tudi raziskave ladje, bomo temeljiteje preučili odnos makete do obstoječe baročne cerkve.

Arhitektурne raziskave so se v tem letu pričele v prezbiterijskem delu. Sondiranja arhitektur ostenj in tal so pokazala, da arhitektura izhaja iz enega liva, ki ga določa baročno obdobje. Prezbiterijalni del delimo v dve poli, in sicer je prva pola ožja, druga pola prezbiterija pa se ob stenah razširi, zaključek na vzhodnem delu predstavlja polkrožno oblikovana apsida.

Prva pola prezbiterija je v celoti ohranjena iz baročnega obdobja, ob zadnji adaptaciji je bil le banjasti obok poslikan s historistično poslikavo. Baročno stilno obdobje v prvi poli določajo lesene korne klopi, na stenah je ohranjen baročni omet, kjer sta tudi dva posvetilna križa, dve veliki platni beneškega baročnega slikarja flamanskega rodu De Costerja iz leta 1706 in v steni vzdiana nagrobna plošča poreškemu škofu Nikolaju Petroniju grofu Caldani iz leta 1667.

Druga pola prezbiterija je doživela temeljitejše predelave, vendar je kljub temu ohranila svojo baročno zgrajenost. Ob sondirjanju sta bili odprti baročni okni na strehah apside in manjše okno kvadratne oblike na južni prezbiterijalni steni, ki je

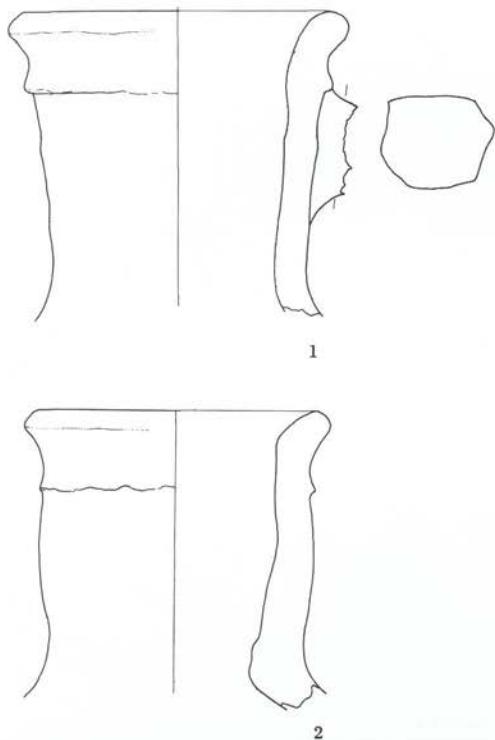

Tabela 5

mejila s kapiteljsko knjižnico. S sondažnimi raziskavami in laboratorijskimi analizami smo ugotovili, da je omet druge pole prezbiterija mlajši. Ob koncu prejšnjega stoletja so vsi pilastri dobili ojačane robeve z gipsnimi prefabriciranimi elementi. Sondažne raziskave v tla so pokazale, da je bil nivo v drugi poli prezbiterija dvignjen za približno pol metra. V tem času je bil v apsido stlačen tudi glavni oltar, ki je bil po vsej verjetnosti tudi predelan. Problem postavitve glavnega oltarja je razviden tudi iz ohranjenih idejnih skic in načrtov, ki jih hrani župnija. Ob prestavitev glavnega oltarja so bile narejene tudi lesene korne klopi v drugi poli prezbiterija.

Ostenje druge pole prezbiterija v celoti prekriva historicistična poslikava, katere kvaliteta je na nivoju pleskarske obdelave. Poslikava križnega oboka, kjer je v centru medaljon s Kristusom, je najkvalitetnejša, saj ponavlja kasetno razporeditev.

Ob sondiranju so bili odkriti v neposredni bližini glavnega oltarja kosi pletenine in pilastrov, ki nedvomno predstavlja dele nekdanje cerkve.

V teku je restavriranje obeh De Costerjevih slik in sicer potekajo dela zaradi izredne velikosti platna v sami cekvi.

Narejen je bil, projekt za razsvetljavo zunanjščine celotnega cerkvenega kompleksa, izdelan je bil tudi projekt razsvetljave notranjščine cerkve, projekta je izdelal ing. Ušaj.

Kljud vsem narejenim raziskavam, primerjalnim analizam arhitektуре, pregledu arhivskega gradiva ter valorizacije posegov in obstoječega stanja, je prevladala strokovna odločitev, da je baročna zgrajenost s posameznimi ohranjenimi baročnimi elementi tako močna, da je tudi naša odločitev za prezentacijo baroka, kot prevladujoče stilne govorce v tej kvalitetni cerkveni arhitekturi upravičena, če ne celo nujna.

Mojca Guček

V okviru raziskav, ki naj opredelijo izhodišča za obnovo in varstvo ž.c. sv Jurija v Piranu z neposredno okolico in jih izvaja RC R Slovenia ter MZ VNKD Piran, se je slednji odločil tudi za arhrološka sondiranja. Ta naj bi potrdila v virih izpričan obstoje starejše cervene arhitekture. V 35. delovnih dneh (16 spomladi in 19 jeseni) smo izkopali 9 sond, od tega 8 v cerkvi in 1 na zunanjji severni strani cerkve.

Sondi 1 in 7 smo izkopali ob severni steni spodnjega prezbiterija, simetrično od južni steni prezbiterija pa sondi 2 in 6. V sondi 1

Foto 2

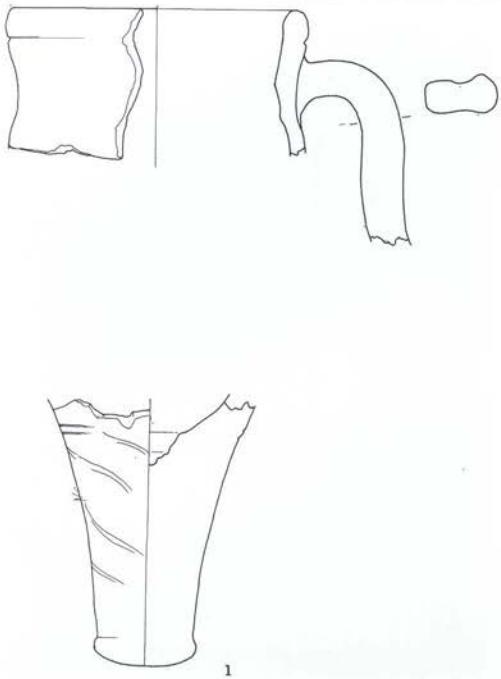

Tabela 6

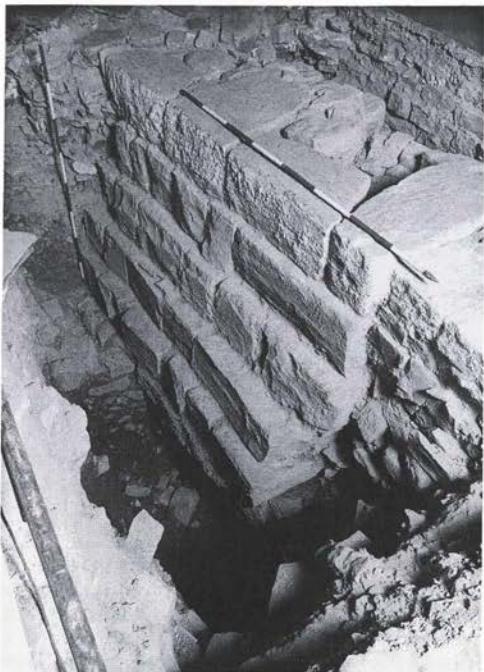

Foto 3

(130 x 230) smo že 13 cm pod vrhom tlaka naleteli na zid, ki smo ga odkopali do globine 60 cm (od vrha tlaka), kjer se je začela naravna laporata osnova. Odkopani del zidu širine 160 cm ima smer SV-JZ. Zidan je iz neobdelanih kamnov, vezanih s sivo belo apneno malto. V prerezu se zid zoži proti dnu za 20 cm. Na severni strani je zid uničil vkop za severno steno prezbiterija.

Med zahodno fasado obzidja in profilom sonde smo odkopali del človeškega okostja. V sondi 2, ki je istih dimenij kot sonda 1, smo na globini 75 cm (glezano od vrha tlaka) naleteli na nadaljevanje zidu iz sonda 1. Odkopana širina znaša 50 cm (nadaluje se v zahodni profil). Zid je segal do globina 155 cm, glede na vrh tlaka. Temelj južne strane prezbiterija je na globini 100 cm razširjen s coklom širine 10 cm. Zahodno fasado odkopanega zidu smo odkopali pri razširitvi snode 6. Tudi na tej strani znaša širina zidu 160 cm. Glede na širino odkopanega zidu v sondah 1, 2 in 6 smemo domnevati, da smo odkopali temelje dela srednjeveškega piranskega obzidja, izpričanega v virih za leto 1291. Temelj obzidje kaže, da se je vzhodno piransko obzidje nadaljevalo v tej smeri.

V sondi 6 (180x x400 cm) smo pod vrhom tlaka naleteli na vogal - gre za vogal zidu 1 starejše zgradbe. Južna stranica vogala meri v dolžino 110 cm in je bila razširjena z dvema coklama po 15 cm na globini 35 in 80 cm, gledano od vrha tlaka. Sledi tretjega cokla širine 8 cm so ohranjena na najvišji vrsti kamnitih blokov. Vzhodni vogalni zid je do odkopane globine 180 cm zidan gladko. 105 cm severno od srednjega cokla smo na globini 155 cm odkopali temelje zidu 2 - suhozid, ki teče pravokotno na vzhodni vogalni zid 1. Kamniti bloki dolžine 120 cm in največje ohranjene širine 40 cm pomeni povezavo z zidom 1. Ko smo izkopavanja nadaljevali proti vzhodu, smo na globini 140 cm odkopali še dva obdelana kamnita bloka (prvotno sta sestavljala celoto), ki sta bila zaradi vkopa za južno steno osrednje grobnice premaknjena iz prvotne lege. Zato znaša celotna dolžina omenjenega zidu 2 od zidu 1 pa do obzidja, ki ga je presekalo, 230 cm. Med kamnitima blokoma in na njiju nismo našli malte, kar priča o suhozidu, to pa ne velja za vogalni zid 1, ki v zgornjih vrstah ne kaže sledov "všitja" z zidom 2. Vendar je vsekakor možno, da je bil zid 2 naknadno uporabljen v arhitekturnem sklopu vogalnega zidu 1. Zid 1 je zidan iz klesanih, lepo obdelanih kamnitih blokov vezanih s sivo belo apneno malto. Smer zidu 1 ni vzporedna z današnjo steno prezbiterija, ampak teče v smeri SV-

Foto 4

JZ. Odklon v obratni smeri pa ima zid 3, katerega vrh je na globini 175 in teče izpod vogalnega zidu 1 proti JV. Odkopana dolžina zidu 3 je 150 cm, širina 60 cm. Zazidan je iz dveh vrst lepo oblikovanih kamnov, vezanih z rumenkasto malto. Po načinu zidave in mali sodimo, da gre za del antičnega zidu. Temelj južnega zidu sedanjega prezbiterija je na globini 102 cm razširjen za 10 cm, na globini 200 cm pa še za 7 cm. V zasipu vkopa med zidom 2 in antičnim zidom 3 smo na globini med 175 in 195 cm v rjavo rumeni glini odkopali več kosov keramike in fragment bronaste fibule. Sondo 9 (sl. 1, 2; foto 3) (500 x 300 cm) smo locirali v cerkveni ladji z namenom, da bi nam najdbe ob nadaljevanju zidov iz sonde 6, ko bi kopali v smeri proti zahodu, te natančneje časovne opredelitev. Pod kamnitim tlakom (v ladji je 50 cm nižji kot v prezbiteriju) in njegovo podlago (20 cm) smo po pričakovanju zadeli na vrh zidu 1. Zgornjih 50 cm je vezanih s sivo belo apnenou malto. Zid 1 (širine 82 cm) se proti zahodu nadaljuje v dolžini dveh metrov (sl. 3). V

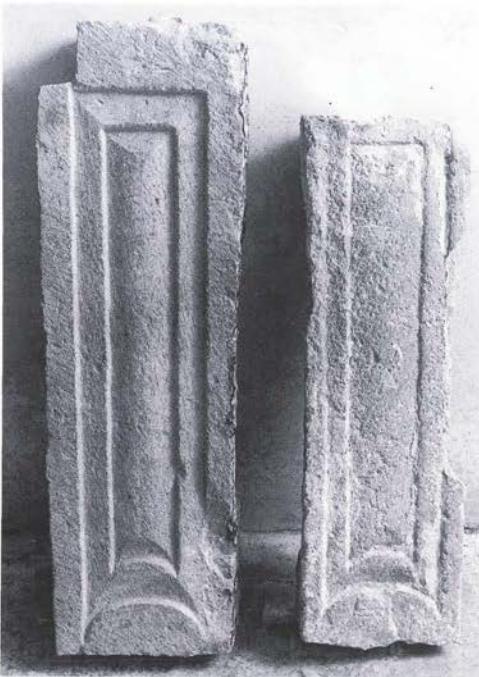

Foto 5

Foto 6

nadaljevanju proti zahodu se zid 1 naslanja na suhozid 2, ki ob stiku za 6 cm izstopa iz smeri zidu 1. Nadaljevanje zidu 2 ima odklon proti JZ. Zid je grajen iz velikih (cca 100 x 40 x 40 cm) grobo obdelanih velikih blokov v suhozidni tehniki. Ohranjena širina zidu je 130 cm. Na severni strani ga

je uničil vkop za zid centralne grobnice, ki teče po severnem profilu sonde. Tudi zid 2 je v nadaljevanju proti zahodu po dolžini 260 cm presekal vkop za novejši zid (morda zid grobnice ?), ki sondno tako omejuje na zahodu. Do globine 200 cm (na severni strani so tla laporata) je zid grajen iz petih vrst kamnitih blokov, pod katerimi je na južni strani še šesta. Pod njo je do laporja, ki je na globini 300 cm, kamnito na nasutje. To rabi za temelj. Zgornjih pet vrst je stopničasto grajenih, in sicer tako, da znaša skupna širina štirih coklov 56 cm. Prečno na zid 2 teče na južni strani v globini 186 cm zid iz oblic, vezanih na apnenou malto, širok 86 cm. Leži na laporati osnovi (globina 295 cm). Na globini 55 cm smo ob zidovih 1 in 2 nalačeli na tlak iz nabite ilovice, v kateri je bilo veliko malte. Nad tlakom sta bila oba zidova (1 in 2) na južni strani ometana ("špric") z belo apnenou malto. Omet in tlak, ki se naslanja na oba zidova, sta sestavljalna arhitekturno celoto po dogradnji zidu 1. Izkopani material iz plasti pod tlakom pa vse do laporate osnove sodi v čas od 5. do 7 st. po Kr. Pod tlakom smo odkopali tudi kostnico (?) s trindvajsetimi (?) delno ohranjenimi lobanjami. Kostnica notranjega premera 70 cm se nadaljuje v vzhodni profil. Pokrita je bila s 3 do 4 cm debelimi kamnitimi ploščami. Njem vrh je na globini 90 cm, dno pa na globini 158 cm. Grajena je iz zloženega, neobdelanega kamenja brez veziva. Vanjo je bil na severni strani vklapljen pokrov groba (št. 3, dvojni pokop), katerega dno je bilo na globini 169 cm. Spodnji del groba 3 je bil prekrit s temelji zidu 1 in ni bil odkopan. Dvojni grob št. 4 je bil prav tako prekrit s kamnitimi ploščami (vrh 158 cm). Dno grobne jame je bilo na globini 198 cm. Spodnji del skeleta je uničil vkop za zid 2.

Med izkopanimi najdbami v sondi 6 številčno prevladujejo fragmenti predzgodovinske keramike (T. 1). Nekateri fragmenti keramike in Agrippov novac (kovan med leti 37 - 41) pripadajo antičnemu obdobju. Dva fragmenta steklenih posod - kozarcev (T. 2: 2, 3) - in nekateri fragmenti keramike pa sodijo v čas kasne antike od 5 do 7. st., kamor lahko časovno uvrstimo tudi izkopano gradivo iz sonde 9. Med kovinskimi najdbami je najpomembnejša bronasta fibula v obliki ptice - pava. (T. 2:1, foto 1). Najdeni fibuli sta najbolj podobna primerka iz Celja in Invillina, datirani v isti čas (V. Bierbrauer, Invillino - Ibligo in Friaul I, MBV 33, 1987). Ob fragmentih domače keramike (T. 3:2, 3) so bili najdeni tudi fragmenti uvožene, na katere odpada približno polovica vseh

keramičnih najdb: to so fragmenti afriške sigillate (T. 2:4-8), frag. ustja z ročajem in zaključka vinske amfore, po izvoru verjetno iz Palestine (T. 4:2), ter fragmenti amfor (T. 4:1, 3-5; 5:1, 2), katerih izvor lahko iščemo na področju Sredozemlja (J. Hayes, Late Roman Pottery, 1972; Atlante, Forme ceramiche, 1981; D. W. Peacock, Amphorae and the Roman Economy, 1986; Keay, Late Roman Amphorae in Western Mediterranean, BAR, 196 (i), 1985).

Hrib na katerem stoji ž. sv. Jurija, je skupaj s piranskim rtičem izjemna strateška točka na severozahodni istrski obali. Prazgodovinske najdbe v cerkvi nam dokazujejo, da so se prebivalci že skoraj nekaj stoletij pr. Kr. zavedali strateškega položaja, s katerim so lahko kontrolorali pomorski promet v severnem delu Jadranskega morja. Pomembnost nadzora, pa tudi varovanje plovbe (po J. Šašalu naj bi beseda Piranon izvira iz gr. besede "pyr" - "ogenj" v pomenu "svetilnik") se je z ustanovitvijo Akvileje (181 pr. Kr.) na nasprotni strani Tržaškega zaliva povečala. Z rimske zasedbo Istre leta 177 pr. Kr. so plovbo v tem delu Jadrana prevzeli akvilejski kolonisti. Zaradi skromnega agrarnega zaledja (glavne kopenske povezave ga obidejo) ni imel možnosti, da bi se razvil v pomembnejše urbano središče, tako kot Trst, Poreč in Pula. Po propadu zahodnega rimskega cesarstva (476 po Kr.) je celotna Istra, s tem pa tudi Piran, postala tisti prostor, v katerega se je pred prihajočimi Slovani umaknili romanizirano staroselsko prebivalstvo. Od drugih istrskih mest ga v svoji Kozmografiji, napisani v 7. st., omenja Anonimni geograf iz Ravne (F. Kos, Gradivo I, 1902, št. 182).

Arheološke najdbe iz cerkve sv. Jurija potrjujejo, da je bil hrib naseljen že v času pred prihodom Slovanov.

Med sondiranjem sten so restavratorji RC RS v levem in desnem pilastru ob glavnem oltarju našli naknadno vzdane tri kamnite dele podboja ali stebričke oltarske pregrade (foto 4 in 5). Eden med njimi je okrašen s pleteninasto ornamentiko. Pri odkrivanju kamnitega tlaka v sondi 3 se je prav tako pokazalo, da je ena izmed plošč na drugi strani reliefno okrašena s pleteninasto ornamentiko (foto 6). Oba ornamentirana kosa bi po analogiji lahko datirali v 9. st., vsekakor pa sodita k notranji cerkveni arhitekturi. Slonokoščeni relikiarij, ki so ga odkopali leta 1592 pod enim od oltarjev (shranjen je v Arheološkem muzeju v Puli), je bil prav tako datiran v 9. st. in priča o tem, da gre za sakralno arhitekturo.

Na vprašanje, ali izkopani arhitekturni ostanki pripadajo obrambnemu ali

sakralnemu objektu (cerkvi) ali morda obema, pa bodo morala odgovoriti nadaljnja sistematična raziskovanja.
Damjan Snoj, Matjaž Novšak

260

Naselje: Piran
Občina: Piran
Naslov: Tartinijev trg 8, Kajuhova 12
Ime: Tartinijeva hiša
Področje: R, UA
Vrsta dela: 6,7,8

11. julija 1990 so bili v nadstropju, v sobi s pogledom na Tartinijev trg zaključena vsa restavratorska dela. S sten, s poslikanih medaljonov z alegorijami pomladni in poletja, smo v prvi polovici leta odstranili vse recentne preslikave. Z injektiranjem smo uredili vse odstopajoče omete in pokrili poškodbe. Z retušami in rekonstrukcijami smo v juliju postopke zaključili. Istočasno smo v najmanjšem prostoru nad spominsko sobo G. Trtinija nadaljevali z odstranjevanjem in dokumentiranjem manjših poslikav. Injektirali smo najbolj ogrožene predele z odstopajočimi ometi.

V reprezentančni sobi prvega nadstropja smo nadaljevali z retuširanjem in rekonstrukcijo vse do septembra 1991. Dela je pod našim vodstvom izvajal akad. slikar Cyril Bratuž.

Nadaljujemo z odstranjevanjem preslikav na stenskih slikah v prostoru nad spominsko sobo G. Tartinija. Odkritih je približno polovica preslikav, ki se tu nahajajo na stropu in stenah. S tem prostorom bomo pridobili najmanj poškodovan in najbolj celostno, z dekorativnimi poslikami ohranjen prostor v Tartinijevi hiši.

Jure Bernik

261

Naselje: Piran
Občina: Piran
Naslov: Kidričeve nabrežje
Ime: Tartinijev gledališče
Področje: UA
Vrsta dela: 1,4

V letu 1991 je bila narejena topografija Tartinijevega gledališča v Piranu. Glede na željo novega uporabnika, da bi se gledališče prenovilo skupaj s gostinskimi lokaloma, ki se navezuje na gledališče, je bil naranjen konservatorski program s smernicami za obnovo. Pregledali smo arhivsko gradivo in našli originalne načrte obstoječega gledališča.

Mojca Guček

262

Naselje: Piran
Občina: Piran
Naslov: Cankarjevo nabrežje 3
Ime: Pomorski muzej Sergej Mašera
Področje: R, UA
Vrsta dela: 4,6,7

V prostorih za stalne zbirke v drugem nadstropju smo nadzorovali poseg odstranjevanja recentnih poslikav s stropov. Dela, ki so potekala leta 1990 in 1991, je izvajal imetnik.

Jure Bernik

263

Naselje: Piran
Občina: Piran
Naslov: Ulica svobode 65
Področje: R, UA
Vrsta dela: 4,5,6,7

Fasado smo sondirali poleti 1991. Poleg zanimivo poslikane fasade, ki imitira plastične dekorativne člene iz sredine 19. stol., smo v prvem nadstropju nalateli še na kamnitih okvirih gotskega okna, s katerega pa je bila profilacija s frontalne strani ob manjšem posegu na fasadi žal odbita. Odločili smo se za rekonstrukcijo poslikave, po predhodno opravljenih izmerah in odvzemuh vzorcev ometa in barve, ter za prezentacijo precej starejšega kamnitega okvirja okna. Sodelavec tima je bil Bruno Purge.

Jure Bernik

264

Naselje: Planica
Občina: Maribor
Naslov: Planica 25
Področje: UA
Vrsta dela: 2

Pri hiši št. 25 na Planici stoji slopasto znamenje. V njegovi neposredni bližini je kmet postavil dvojno garažo. Z legalizacijo nismo soglašali.

Andreja Volavšek

265

Naselje: Planina pri Sevnici
Občina: Šentjur
Ime: ž.c.sv. Marjete
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5,6

Po sondiranju ometov zvonika ž.c. sv. Marjete, smo na osnovi najdb naredili načrt za rekonstrukcijo pilastrske arhitekturne poslikave iz konca 17. stol. Navkljub dogovoru o izvedbi poslikave po načrtu, pa je investitor, tukajšnji župnijski urad, brez

naše vednost spremenil odločitev. Sedanja podoba obnovljenega zvonika je časovno nedefinirana. Pločevinasta streha zvonika je na novo pobarvana v opečno rdeči bravi.
Bogdan Badovinac

266

Naselje: Planina pri žagi
Občina: Jesenice
Ime: Planina pri žagi - Jezerca
Področje: A
ANSL: VI, 13
Obdobje: rim.
Vrsta dela: 8

Leta 1939 je pokojni Janez Koselj iz Smokuča 26, na vozni planinski poti pod Planino pri žagi (tudi Spodnja smokuška planina, 908 m) oz. pod Jezerci v dolini Završnice pod Stolom, slučajno našel železno rimske podkve, ki se je po njegovi smrti l. 1978 izgubila.

Janez Meterc

267

Naselje: Plave
Občina: Nova Gorica
Ime: Vojaško pokopališče 1. vojne
Področje: Z
Vrsta dela: 1

Lokacija italijanskega vojaškega pokopališča, ki je nastalo v času 1. svetoven vojne, je še razpoznavna.

Na pokopališču je bilo pokopanih približno 5000 padlih italijanskih vojakov. Ime je dobilo po generalu Prellu. Sredi pokopališča je bil glavni spomenik v obliki piramide z napisi, ki so pričali o herojskem boju tretje divizije pod poveljstvom generala Giovannija Prellija junija 1915. Spomenik je bil posvečen padlim vojakom na hribu Kuk. Prvotna podoba pokopališča nam je poznana in je razvidna iz naše fotodokumentacije, o pokopališču obstaja tudi literatura. Pokopališče je izgubilo svojo funkcijo, ko so Italijani obnavljali vojaška pokopališča, prekopali padle italijanske vojake in jih prenesli v skupne kostnice. Lokacija oziroma velikost pokopališča je še danes razpoznavna. Ohranjeni so vogalni betonski stebri, na delu pokopališča tik pod cesto je viden del spomenika, ohranjen pa je tudi tipski betonski nagrobnik, ki prav tako priča o obstoju pokopališča. Tik pod cesto Nova Gorica - Plave (Dolga njiva) je na robu pokopališča še ohranjena pokopališka cerkvica, ki pa je že v zelo slabem stanju, saj nima več strehe. V notranjosti kapale je še viden oltar, na stranskih stenah pa so še v dokaj dobrem stanju spominske plošče z napisi

posvečenimi padlim vojakom. Pred cerkvijo je plošča z napisom kdo jo je skonstruiral oziroma gradil. Nad vhodom je napis: CHIESA DI S. LUIGI. Cerkvico in lokacijo pokopališča smo evidentirali in foto-dokumentirali.

Damjana Fortunat

268

Naselje: Podbela
Občina: Tolmin
Ime: Na lupu (sv. Helena)
Področje: A
ANSL: I, 2
Obdobje: rim.
Vrsta dela: 8

Ob koncu leta 1990 je bil brez vednosti arheologov nedaleč od porušene cerkvice sv. Helene postavljen provizorični zvonik z lesenim ogrodjem, na močnem betonskem podstavku. Za izkop temeljev je bilo seveda krepko poseženo v antičnodobno kulturno plast, ki je bila na tem predelu arheološke lokalitete že prej zelo intenzivna tudi na površini - tod je bilo največ zdrobljene lončenine in opečnih strešnikov. Izkopana plast je bila zasuta k temeljem podstavka, na površini pa je le peščeno nasutje, ki je po zagotavljanju kopača tudi sicer prevladovalo v izkopu. Preveriti tega ni več mogoče. Zvonik so postavili vaščani.

Nada Osmuk

269

Naselje: Podbrežje
Občina: Maribor
Naslov: Podbreška cesta 26
Ime: Kaznilnica
Področje: Z, UA
Vrsta dela: 4

Na desnem bregu Drave, v bližini Titovega mostu, stoji nekdanja moška kaznilnica. Značilna peterokraka kaznilniška zgradba je bila dograjena leta 1889. V tedanji Avstro-Ogrski je veljala za eno najsodobnejših kaznilnic, saj je bila grajena in opremljena v skladu s predpisi o higijenskih in drugih razmerah. V stari Jugoslaviji je obdržala svojo prvotno funkcijo. V času NOB so vanjo zapirali antinaciste iz Nemčije, Avstrije, Koroške in udeležence NOB: Ohranil se je trakt v katerem so bili zaprti naši znani revolucionarji, med njimi tudi Josip Broz Tito (Titova celica). Po vojni je objekt uporabljal KPD, po njegovo preselitvi v Dob, pa so se vselile nekatere mariborske delovne organizacije.

Leta 1962 je bila nekdanja moška kaznilnica razglašena za kulturni spomenik prve kategorije. Urbanistični načrt mesta

Maribor iz leta 1978 je sicer predvidel rušitev celotnega objekta, vendar do realizacije ni prišlo. Leta 1991 so nekateri uporabniki prostorov želeli z večimi gradbenimi posegi spremeniti prvotno stanje, vendar smo to preprečili. Ponovno smo ovrednotili gradbeno, arhitekturno in zgodovinsko vrednost tega objekta in skupaj s pristojni občinskim organi odločili, da ga varujemo kot zančilni arhitekturni spomeni.

Aleš Arib

270

Naselje: Podjelje

Občina: Radovljica

Področje: E

Vrsta dela: 7

Preureditev zidane staje s senikom v stanovanjski objekt na parc. št. 1246 k.o., Bohinjska Češnjica.

Vladimir Knific

271

Naselje: Podkraj

Občina: Ravne na Koroškem

Naslov: Podkraj 10

Ime: Lobas

Področje: E

Vrsta dela: 2

Na osnovi vloge za obnovo stanovanjske hiše nekdanjega renesančnega dvorca, "Lobasove domačije" smo si objekt ogledali in ugotovili, da je lastnik brez našega soglasja zamenjal stara, dvokrilna, lesena, vhodna vrata z novimi, neustreznimi. Prav tako je že zamenjal kamnit tlak in veži ptiličja. Zaradi izjemne arhitekturne vrednosti objekta je potrebno izdelati konzervatorski program za prenovo celotne stavbe. Ker pa namerava lastnik v kratkem obnoviti streho smo izdali soglasje za obnovo le te. Sedanjo neustreznou kritino, dunajski zareznik mora nadomestiti z lesom, koroškimi skodlami ali opečnim bobrovcem.

Jelka Slalicky

272

Naselje: Podkraj

Občina: Ajdovščina

Naslov: Podkraj 100

Ime: Rizzatijeva vila, poštna postaja

Področje: E

Vrsta dela: 4

Investitor Stane Vidmar iz Studenega št. 2 želi urediti domačijo Podkraj 100, nekdanjo poštno postajo, kasneje predelano v vilu, v gostinjski objekt s prenočišči in razširiti

dosedanje muzejsko arheološko zbirko. Predvideni sta dve gradbeni fazi. V prvi se revitalizira obstoječi objekt, v drugi pa se ponovno zgradi porušeni vzhodni del hiše ter s tem obnovi izgled, ki ga je poštna postaja imela v Valvasorjevih časih.

V letošnjem letu smo s sondažo tlakov in ostrena ugotovili historični razvoj objekta, kakor tudi ohranjenost elementov oblikovanja iz Valvasorjevih časov. Dosedanj rezultati sondaž kažejo celo vrsto arkad oz. obokov, kar kaže na vpliv notranjske arhitekture in tudi zanikanje Valvasorjeve upodobitve.

V letošnjem letu smo se ukvarjali tudi s prenosom lastništva na investitorja, prejšnji lastnik je bil Gozdno gospodarstvo Tolmin, enota Ajdovščina (kar nam je tudi uspelo) in z izdelavo projektne dokumentacije (PZI, PGD).

Andrejka Ščukovt

273

Naselje: Podljubelj

Občina: Tržič

Ime: Koncentracijsko taborišče

Področje: Z

Vrsta dela: 4,7,8

Akcija ureditve območja spomeniškega kompleksa koncentracijskega taborišča podružnice Mathausna v letih 1942 - 1945, traja že vrsto let. V letu 1991 smo s pomočjo organiziranih javnih del očistili območje. Vsa gradbena dela je izvajalo podjetje "Nigram" iz Križ pri Tržiču, ki ga vodi grad.ing. Janez Avser. Poleg sanacije in prezentacije je bilo območje taborišča tudi omejeno s zasaditvijo žive meje. Najtežji poseg je predstavljala izvedba drenaže in statična sanacija vzhodne in severne stene spominske kleti. Za sanacijo teras se nismo odločili, ker so nam to odsvetovali piro-tehniki, na območju je namreč prihajalo do detonacij zaradi globinskih izkopav. Zato smo se odločili teren urediti z nasutjem.

Renata Pamić

274

Naselje: Podnanos

Občina: Ajdovščina

Ime: p.c.sv. Kozma in Damijana

Področje: UA

Vrsta dela: 7,8

V letu 1991 smo izvedli "popravilo" že obnovljene cerkvene strehe na cerkvi sv. Kozme in Damijana v Podbrju. Koncem 70. let je namreč naš zavod obnovil skrlasto streho te cerkve in se pri tem poslužil betonske strešne konstrukcije. Le ta je bila na stiku s severno steno ladje narejena

slabo, zato je to steno več let zamakalo. Popravilo smo po različnih posvetovanjih s strokovnjaki zaupali Gradbenemu podjetju Ajdovščina, ki je skrlasto streho delno odkril, nanesel na stik z ladijsko steno večplasten izolacijski material ter steno ponovno prekril s kamnitim ploščami. Uspešnost posega se bo izkazala šele po večmesečnem izsuševanju stene. Akcijo je financiralo ministrstvo za kulturo Slovenije ter občina Ajdovščina.

Robert Červ

275

Naselje: Podpeca

Občina: Ravne na Koroškem

Naslov: Podpeca 57

Ime: domačija Mihev

Področje: E

Vrsta dela: 2

V okviru spomeniško zaščitene večje domačije "Mihev", ki leži na dominantni legi in jo sestavlja več objektov v gruči (stanovanjska hiša je datirana z letnico 1638 na tramu hiše in letnico 1655 na pročelju stavbe) stoji tudi lesena tipična kašča iz 17. stol., ki je že nekoliko predelana. Na vlogo za obnovo kašče za funkcijo slikarskega ateljeja smo soglašali, vendar pod pogojem, da se kašča obnovi tako, da se jo vzpostavi zopet v prvotno stanje.

Jelka Skalicky

276

Naselje: Podpleče

Občina: Idrija

Ime: Kladje - Vrata

Področje: A

ANSL: 115,173

Obdobje: rim. - negativno

Vrsta dela: 1,8

Znotraj zavarovanega območja arheološkega spomenika Kladje - Vrata (N. Osmuk, VS 24, 1982, 184) je bila spomladti izdelana lokacijska dokumentacija za novogradnjo na parc. št. 434/2 (nova parcelacija sega deloma na staro parc. št. 434/1) k.o., Planina. Investitor je pri gradnji vztrajal in ker je grozila nevarnost nenadzorovanega posega, zato smo pristali na sondiranje. Lokacija leži v podaljšku ledine za zidom, v S smeri, proti Vratom. Sondiranje je bilo opravljeno s strojnimi izkopom ob nadzoru, in sicer na vrhu in na J vznožju nizke vzpetinice V od t.i. "rimske ceste", ki vodi do kmetije Ratovž preko sedla h kmetiji Jeram. Vse tri izkopane sonde na omenjeni perceli so bile povsem negativne, tudi ni sledov starejših odkopov in s tem morebitnega odnašanja zidu.

V zimi 1990-91 so bile prav na prav na širšem področju Vrat in Ratovža opravljene večje agromelioracije travniških površin; pri tem delu je bil za okrog pol drugi meter znižan greben med Rotovžem in Jeramom, torej prav greben, kjer bi po logični presoji moral potekati zaporni zid za urejen prehod na Vratih. Pred leti smo na delu grebena naleteli na slabo zaznave sledove zidu z malto. Po sedanjih odkopih je teren povsem spremenjen in na površini ni najti ničesar več. Za raziskavo tako ostaja na Vratih samo še severni odsek sedla.

Nada Osmuk

277

Naselje: Podsreda

Občina: Šmarje pri Jelšah

Naslov: Podsreda 74

Ime: Levstikov mlin

Področje: E, T

Vrsta dela: 4,5,7

V letu 1991 smo v sodelovanju s Spominskim parkom Trebče pričeli z obnovo Levstikovega mlina. Zavod je pripravil konservatorske smernice, nekdanji sodelovec SP Trebče pa tehnični posnetek in projekt obnove. Pridobili smo izvajalca del, ki je bil izmed treh najcenejših, toda kvaliteta del še daleč ne opravičuje izbora. Zato smo se dogovorili, da bomo v prihodnje izbirali le najkalitetnejše izvajalce, pa čeprav dražje.

Dela so potekala skozi vse leto do pozne jeseni. Najprej smo morali izvesti statično sanacijo stavbe in v ta namen rekonstruirati zadnjo steno ob Bistrici. Bivalni del stavbe smo zožili na prvotno širino ter vgradili novo stavbno pohištvo prvotnih oblik. Ob glavni in levi stranski fasadi smo izvedli kinete ter jih prekrili z betonskimi ploščami. Mlinski prostor smo razširili do prvotnih dimenziij, tako da smo zmanjšali kuhinjo na prvotne dimenzije. Na prvotni nivo smo znižali tla v kuhinji in v "hiši" ter pripravili ležišča za rekonstrukcijo lesenega stropa s prečnim tramom na katerem je bila po spominu lastnika vrezana letnica 1808. Obnovili smo tudi zunanjščino stavbe. Po predvidevanjih bomo z deli nadaljevali v letu 1992.

Vito Hazler

278

Naselje: Podsreda

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Pranger

Področje: E

Vrsta dela: 4,6,7

Na pobudo Spominskega parka Trebče je zavod pripravil smernice za obnovo trškega prangarja. Dela je celoti prevzel restavrator Dobrina, ki je med drugim opravil že več uspešnih restvariranj na Podsrškem gradu. Sodelavke SP Trepče so pregledale dosegljivo tujo literaturo o javnih sramotilnih napravah in na osnovi teh spoznanj ter sondažnih raziskav prangra smo se odločili za naslednje postopke prezentacije:

- lokacijo prangerja smo prestavili za 2 m vstran od trške hiše (prvotna lokacija p. je bila na mestu sedanjega spomenika NOB) in s tem dosegli boljšo vidljivost spomenika.
- odstranili smo sekundarni betonski "plašč" in varovalno okovje ter utrdili prvotno kamnito strukturo prangerja,
- izdelali smo novi betonski dvostopnični podstavek (nakup kamnitega podstavka ni bil mogoč),
- obnovili smo kovinsko okovje in na novo izvedli kovinski "izvesek" v obliki palice in plošče, na katero so napisali "greh in kazen" na pranger priklenjenega nepridiprava. O izvedbi izveska smo se odločili na osnovi podatkov in risb v strokovni literaturi. V tem primeru gra seveda za popolnoma domnevno rekonstrukcijo, ki pa se zdi dokaj verjetna.

Vito Hazler

279

Naselje: Podstenice

Občina: Kočevje

Ime: Jama pod Macesnovo gorico

Področje: Z

Vrsta dela: 4,8

Jamam pod Macesnovo gorico je grobišče po drugi svetovni vojni usmrčenih slovenskih domobrancev in pripadnikov drugih nemškemu okupatorju podrejenih oboroženih formacij. Dohod do brezna leži na močno zakraselem slemenu, med dvema kraškima podoljem Trnovc in Ušive jame, 150 m severno od Roške ceste in 900 m jugozahodno od Macesnove gorice (770 m), na območju gozdne enote Rog, v gozdnem odelku 3. Vhod v jamo je v vrtači, ki leži jugozahodno pod 628 m visoko vzpetino. Dostop do grobišča je enak kot do Jame po Krenom, le da je potrebno nadaljevati pot po t.i. Roški cesti še 3,7 km v smeri Baze 20 in nato levo, peš okoli 180 m po gozdni vlaki, kjer je pod približno 15 m visoko steno okoli 20 m dolga in okoli 10 m široka vrtača z obilico podornega materiala. Med podornim materialom in stropom rova pod steno, se da prodreti nekaj metrov nižje okoli 10 m daleč, nato pa podorni material prepreči nadaljevanje, tako, da ni mogoč prosti dostop do preos-

tankov človeških okostij, ki bi nedvoumno dokazovali množično grobišče. Na zahodnem robu ima vrtača okoli 3 m visok rob, ki se prevesi v uravnat plato. Plato pred jamo in podor v vrtači sta očitno umetnega nastanka. Nastanek udora je po vsej verjetnosti nastal z obilnim miniranjem prvotnega stropa objekta, katerega podorni material je zasul vso jamo.

Sredi maja 1990 je na predlog Zavoda RS VNKD in Ljubljanskega regionalnega zavoda VNKD Gozdro gospodarstvo Kočevje podobno kot pri grobišču po Krenom začasni izločilo iz gozdne proizvodnje območje okoli grobišča, v izmeri okrog 6,12 ha. Tudi tu je po dogovoru z obema zavodoma GG Kočevje konec junija postavilo leseno ograjo, ki obiskovalce zavaruje pred zdrsom, obenem pa daje vedeti, da dostop na podorno kamenje, kamor so pred ograditvijo obiskovalci hodili, ni priporočljiv oziraoma dovoljen s stališča varnosti in pietete do mrtvih. Ob ograji je podobno kot pri grobišču po Krenom z manjšimi ploščatimi kamni urejen prostor za sveče in cvetje.

Mitja Ferenc

280

Naselje: Podvin nad Polzelo

Občina: Žalec

Ime: p.c.sv. Miklavža

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6

Po zamenjavi strešne kritine na p.c. sv. Miklavža je l. 1991 sledila še obnova zunanjih ometov. S sondiranjem smo odkrili le slabo in fragmentarno ohranljeno pozognogotsko poslikavo vogalnikov zvonika. Zvonik je bil nato še dvakrat povisan in posledica tega je bilo njegovo izredno slabo gradbeno stanje. Invsetitorja del, župnijski urad Polzela smo opozorili na njunost izvedbe statične sanacije. O poteku obnovitvenih del kasneje nismo bili obveščani.

Bogdan Badovinac

281

Naselje: Polzela

Občina: Žalec

Ime: Grad Šenek

Področje: UA, UR.KR.

Vrsta dela: 4,6,7

Leta 1991 smo naredili konzervatorski projekt obnove graščinskega parka Šenek pri Polzeli, po katerem se bo v okviru spomeniškvarstvene akcije v naslednjih letih odvijala prenova tega objekta, ki spada med najbolj ohranjene vrtnoarhitekturne

objekte v celjski regiji.

Osnovni cilj je sanacija obstoječega stanja, delno pa tudi rekonstrukcija in sicer dveh formalno oblikovani parterjev s striženo drevnino in vodometom ter mreže poti in parkovnih dreves v organskem delu s počivališči in razgledišči. Obnove in delne rekonstrukcije bodo deležni kamnitih in leseni arhitektonski deli (stopnišča, škarpe, stebričaste ograje ter paviljon).

Namen obnove je ohranitev kulturno-zgodovinskega parka, pričevalnost o vrtнем in parkovnem oblikovanju na prelomu stoletja ter vključitev v turistično ponudbo občine kot zanimivost, prireditveni prostor, rekreacijska površina in učno vzgojni objekt.

Do sedaj so bile narejene sondažne raziskave terena, s katerimi smo delno že ugotovili prvotni potek poti. Kamnito stopnišče na prostem in dimenzije zaključkov stopnišč v obeh parterjih. Načrtujemo še nadaljevanje v letu 1992. Ponovno je bil zgrajen del kamnite škarpe na vstopnem delu, ki je nosilka južnega parterja. Opravljena je bila dvakratna pomladitvena rez pušpanovih živic ob graščinski kapeli v t.i. vzhodnem parterju ter priprave za zemeljska dela v južnem parterju.

Izvajalci so gradbeno podjetje Remont iz Celja, Arboretum Volčji potok, za rekonstrukcijo kamnitih delov pa računamo na podjetje Marmor Sežana, odkoder bo tudi material - eocenski flišni peščenjak s komercialnim imenom "koprski peščenjak". Ta je po mnenju strokovnjakov Geološkega zavoda Ljubljana po lastnostih najprimernejši za Šenek

Alenka Kolšek

282

Naselje: Pomjan

Občina: Koper

Ime: p.c. Marijinega rojstva

Področje: R, UA

Vrsta dela: 8

Leseni glavni oltar s pripadajočimi plastikami smo demontirali, zaradi izredno slabega stanja. Nevarnost je grozila tudi iz predela ostrešja, ki so ga vaščani v drugi polovici leta 1990 zamenjali. Sedaj je v kosih deponiran na našem ateljeju v Kopru.

Jure Bernik

283

Naselje: Portorož

Občina: Piran

Naslov: Obala 45

Ime: Hotel Palace

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Konservatorske smernice za prenovo Hotela Palace, izdelane v septembru l. 1991 so poglobljeni prikaz valorizacije hotelskega kompleksa iz l. 1982 s podrobnejšimi analizami arhitekturne celote in detajlov. Elaborat je zaradi tujih investorjev izdelan tudi v italijanskem jeziku z grafičnim prilogami in sorazmerno obširno fotografsko dokumentacijo.

Zaradi večjega poznavanja zgodovinskih virov smo v novem elaboratu izpostavili zgodovinski pomen Portoroža kot cvečočega termalnega mesta, ki je v drugi polovici 19. stoletja skupaj z Gradežem, beneškim Lidom, Opatijo spadal med najpomembnejša evropska obmorska kopališča in zdravilišča.

Ohranjeni Hotel Palace kot primer arhitekturne mešanice historicističnih slogov z elementi dunajske secesije navkljub prostorskim omejitvam, skupaj s parkom še vedno ohranja pomembno vlogo v okviru novega portoroškega turističnega centra. Osnovno konservatorsko izhodišče je predstavitev arhitekturnega spomenika hotelske arhitekture, ki pa ne izključuje možnosti sodobnega oblikovalskega nagovora v posameznostih in z vprašanjem aktualnih hotelskih programov v kulturni spomenik doprinaša tudi oživljanje klasičnega obdobja portoroškega visokega turizma.

Sonja A. Hoyer

284

Naselje: Potoki

Občina: Jesenice

Ime: Pod Ajdno

Področje: A

ANSL: VI, 7

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

Inžinir Dušan Prešern iz Jesenic (Titova 3) je poleti 1989 ob poti, ki vodi od Potoka za Ajdno in se SZ pod sedlom med Veliko in Malo Ajdno razcepi v dva kraka, slučajno našel železno antično podkev in žezezen nož s trnom za nasaditev ročaja.

Janez Meterc

285

Naselje: Potoki

Občina: Jesenice

Ime: Ajdna

Področje: A

ANSL: VI, 13

Obdobje: rim., preseljevanje

Vrsta dela: 8

Med najdbami s kasnoantičnega pribelišča na Ajdni nad Potoki, ki doslej niso

bile omenjene v strokovni literaturi, na tem mestu navajamo naslednje:
1. 23. maja 1960 sta A. Rjazancev iz Jesenice in B. Čušin s Koroške Bele v objektu XIII 1 m v zemlji našla konjsko zobovje, živalske kosti in tri kose kasnoantične hišne keramike, okrašene s trakastim motivom valovnice. Najdbe so v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice (inv. št. 2261) (cfr. A. Rjazancev, Železar 7-8/X, 1960, 123).

2. Pomeradi 1. 1961 je dr. A. Rjazancev s skupino dijakov TSS Železarne Jesenice dvakrat kopal v okviru stavbnega objekta XIII. Izkopali so 1,2 m globok jark v notranjosti stavbe in s tem v celoti odkrili notranjo fasado zidovja. V največji globini izkopa so našli več kosov halštatske naselbinske keramike. Sicer pa so našli 106 odlomkov tipične kasnoantične, temnosive s peskom mešane keramike, živalske kosti in dva primerka železnega okovja. Zid objekta je meril 0,7 m debeline. Najdbe hrani Tehniški muzej Železarne Jesenice (inv. št. 1955, 1959, 2261), (cfr. A. Rjazancev, Železar 4/X, 1961, 118 ss.).

3. Leta 1985 je ing. Dušan Prešern iz Jesenice (Titova 3) našel v zahodnem profilu sonde Gorenjskega muzeja v objektu XIV železni nož in v sklopu iste sonde folis, ki je verjetno pripadal Constantinusu II (330-335). Oba predmeta hrani najditelj iz Jesenice.

Janez Meterc

286

Naselje: Potoki

Občina: Jesenice

Ime: Gradišče nad Sotesko

Področje: A

ANSL: VI, 7

Obdobje: rim., preseljevanje

Vrstna dela: 8

Nad Sotesko pri Potokih pri Žirovnici se nad današnjim jezom HC Moste, dviguje iz južnega pobočja Hrastnika stožast hrib z ledinskim imenom Gradišče (parc. št. 507/367, 597/368, k.o. Koroška Bela). Gre za izdredno strateško točko, ki je zapirala in varoval prehod s t.i. radovljiske Dežele v Gornjesavsko Dolino po levem bregu Save. Ostanki nekdanje vozne poti, ki je vozila preko strmega, utrjenega sedlastega prelaza tik severno od gradišča in dlje po pobočju Hrastnika proti današnji Koroški Beli, so se izredno dobro ohranili.

Tik pod vrhom Gradišča (728 m) so vidni ostnki obrambnega obzidja. Utrjeni kompleks ima v osnovi obliko nepavilnega peterokotnika s približnimi dimenzijami 26 x 30 m. Zid je grajen v značilni antični zidalni tehniki (*opus complexum*), njegova

debelina pa znaša od 0,7 do 0,9 m. Zunanja in notranja fronta zidu je skrbno zidana iz grobo obdelanih apnenčastih kamnov, vmesna plast pa je mešanica kamenja, drobirja in malte. Ker je vrh hriba, ki ga obzidje obdaja precej strm, se le to terenski oblik prilagaja. Notranjost, ki je terasasto razčlenjena, se v celoti razprostira od vrha hriba po JZ pobočju. Na SV strani se tik pod obrambnim obzidjem nahaja manjša terasa (10 x 15 m) in pod njo globoko vrezan prehod za omenjeno vozno pot, ki prihaja iz smeri današnjih Potok. Pot seka strmo sedlo, ki se vleče od Gradišča cca 150 m proti SV do strmega skalnatega pobočja Hrastnika. Ves ta sistem je moral v obdobju pozne antike v okviru poznoantičnih cestnih zapor odigrati določeno vlogo. Do danes so nam znane naslednje najdbe s tega najdišča:

1. Oktobra 1. 1959 je dr. A. Rjazancev z Jesenic kopal na tej lokaliteti. Za predrtim zidom na J strani je našel živalske kosti in fragmente črno žgane keramike okrašene s trakastim motivom valovnice. Najdbe so v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice.

2. V sedemdesetih letih in na začrtku osemdesetih let so domačini iz bližnje okolice večkrat samovoljno razkopavali notranjost Gradišča in s tem povzročili precejšnjo škodo na najdišču. Od konkretnih najdb sta nam znana le železna puščična ost in odlomek ustja kamnite posode iz peščenca, ki ju hrani Viktor Smolej s Koroške Bele (Šmidova ulica 28).

3. 12.10.1984 je s pomočjo iskalca kovin inž. Feliks Bešter iz Lese (Na trati 8) "našel" tik ob SV vogalu obrambnega zidu na zunanjji strani železni nož, ki se danes nahaja v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice (inv. št. 2313).

Janez Meterc

287

Naselje: Potoki

Občina: Jesenice

Ime: Ratibovec

Področje: A

ANSL: VI, 7

Obdobje: prazgodovina

Vrstna dela: 8

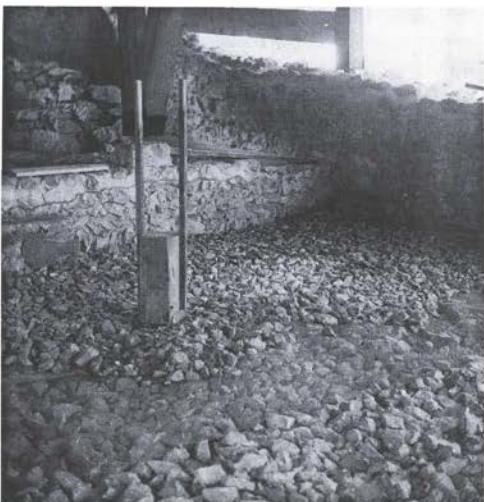
Leta 1978 je Franc Podlipnik iz Most pri Žirovnici 11 slučajno na trasi plinovoda, ki so ga tedaj gradili, v Ratibovcu med Potoki in Žirovnico (parc. št. 72, k.o. Potoki) našel sileks in dva okruška. Izročil jih je Gorenjskemu muzeju v Kranju.

Janez Meterc

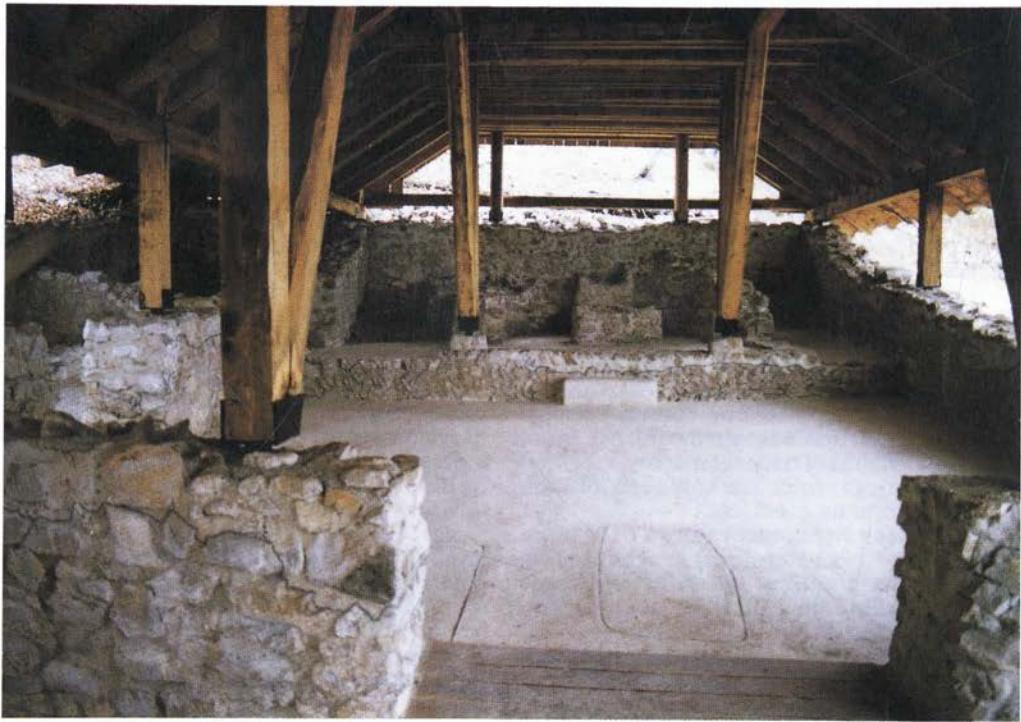
288

Naselje: Potoki*Občina:* Jesenice*Ime:* Ajdna*Področje:* A*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 4,5,6,7

Od 3.6. do 28.6.1991 so potekala zaključna dela pri prezentaciji starokrščanske cerkve na Ajdi. Težišče letošnjega dela je bilo na izdelavi talne estrihe. Po skrbnem proučevanju ostankov prvotne estrihe (pri čemer so bili najdeni še dodatni deli leta 1976 odkritega steklenega kozarca), vključitvi znanja starega zidarskega mojstra in po izdelavi treh poizkusnih vzorcev, smo se odličili za naslednji postopek: najprej smo preko celotne površine nasuli cca 15 cm debelo podlago iz grobo tolčenega kamna (do granulacije cca 7 - 8 cm). To podlag smo nabilili z lesenimi čoki. Nato smo preko nje razprostrili armaturno mrežo

Ajdna, prezentacija starokrščanske cerkve

Ajdna, prezentacija starokrščanske cerkve

(rabice), nanjo pa nasuli še cca 10 cm debelo plast tolčenega kamna (granulacije cca 5 cm) in jo ponovno potlačili z lesenimi čoki. Preko tako pripravljene osnove smo prelili redko malto, je z lesenimi čoki zabili v

podlago in pogladili z zidarsko žlico. Malta je bila pripravljena v naslednjem razmerju: 4 dele peska, 2 dela apna, 1 del belega cementa, 1 del zdrobljene opeke (hlvit). Na tak način smo izdelali celoten tlak v ladji in

vključili vanjo še najbolj ohranjene dele prvotne estribe. Grobove, najdene v ladji, smo označili z medeninastim trakom, pokončno postavljeni v estrih. Rekonstruirali smo tudi stopnici iz narteksa v ladjo in iz ladje v prezbiterij - slednjo na podlagi najdenih sledov. Poleg tega smo na zahodno steno narteksa postavili 6 informativnih panojev, ki smo jih skupaj z RC Slovenije opremili z ustreznimi teksti, fotografijami in risbami. RC je opravil tudi konservacijo duhovniške klopi, prestola in oltraja v prezbiteriju ter utrdil dele še ohranjenega prvotnega ometa.

Slovesna otvorite tako prezentiranega spomenika je bila 25. oktobra, za to priliko je ZVNKD Kranj izdal in založil tudi informativno zloženko.

Milan Sagadin

289

Naselje: Potoče

Občina: Sežana

Ime: Bandera

Področje: A

Obdobje: prazgodovina - rim.

Vrsta dela: 4

Trasa avtoceste Razdrto-Divača je bila načrtovana tako, da je južni rob cestnega rezervata potekal le sedem metrov proč od severnega okopa gradišča na Banderi, vendar je bil ta detalj razviden šele na načrtih v merilu 1:1000, ki smo jih dobili na vpogled od investitorja na našo posebno zahtevo. Izdelali smo osnovne konservatorske smernice za zadostno zaščito gradišča in zahtevali:

1. načrtovani varovalni pas za gradišče (7-15 m) je preozek in ne dosega kriterija zavarovanja za nobeno arheološko lokaliteto, kaj šele za tako pomemben kulturni spomenik. Arheološki varovalni pas mora biti širok najmanj trideset metrov, merjeno od zunanjega roba ohranjenega obrambnega okopa na gradišču.

2. zahtevana širina varovalnega pasu mora omogočiti nemoten potek arheoloških raziskav na gradišču, ne da bi bilo zanje kdaj v prihodnje potrebni iskatki cestno soglasje.

3. varovalni pas je neobhodno potreben tudi zaradi ohranjanja vedut samega gradišča; v nasprotnem primeru bodo sedanje dimenzije okopa in samega gradišča zaradi spremenjanja naklona brežin na vzhodnem robu ceste teže dojemljive (prvotni nakloni pobočja so bili lahko prehodni in zato strateško težko branljivi). Da bi zanesljivo dosegli izvajanje naših zahtev, smo sodelovali pri popravljanju osnovne zakoličbe trase in kasneje tudi

sproti nadzorovali same izkope, tako na sami brežini kot tudi v bližnji okolici gradišča. Arheološko negativno! V severnem vznova hriba z gradiščem pa smo na robovih gozdne poti, sedaj razširjene za dovoz s kamioni, našli kose amfore, po vsej verjetnosti gre za sekundarno lego, vendar zanesljivo ta podatek še ni preverjen.

Nada Osmuk

290

Naselje: Praproče

Občina: Koper

Ime: Jama velikih podkovnjakov

Področje: A

Obdobje: paleolitik

Vrsta dela: 6

Na robu kraške planote Na plasah, ki sva jo pri prvi objavi najdišča zamenjala z nižje ležečo dolino Vale, se v apnenčasti steni odpira drugotni bočni vhod v zelo star jamski sistem. Vhod in preostanek jame tvorita danes veliki previs, ki ga domačini imenujejo Bobalova jama, midva pa sva po Katastru JZS prevzela ime Jama velikih podkovnjakov (kat. št. 3752) (VS 32, 1990, str. 164).

V jami je leta 199 sondiral Inštitut za arheologijo ZRC SAZU z namenom, ugotoviti morebitno paleolitsko najdišče. Vendar niso našli drugega kot ostanke zanimive pleistocenske favne in drobce oglja (Razprve 4, razr. SAZU 30, 1989, str. 133). Zato smo leta 1991 izkopali še eno sondo (4 x 2 m) v osrednjem delu spodmola, 5 m vstran od prve. V 2,7 m globoki sondi smo ugotovili naslednje plasti:

- Plast 1 (db. 5cm): humus pomešan z debelim gruščem. Ostra meja s
- plast 2 (db. 90 cm): grušč in posamezne skale. Oboje s primesjo kompaktne suhe ilovice rjave barve. Zabrisana meja s
- plastjo 3 (db. 60 cm): svetlorjava ilovica z redkimi, tudi močno zaobljenimi kosi grušča. Zabrisana meja s
- plastjo 4 (db. 120 cm): ostrorobat grušč z močno primesjo rjave ilovice. Plast je v zgornjem delu cementirana s sigo. Srednji del je temnorjave barve in relativno rahlo sedimentiran. Možnost, da je ta del plasti antropogeno spremenjen, ni naključna. Spodnji del je najbolj ilovnat del plasti 4. V vseh plasteh ni bilo drugih ostankov kot par koščic in večje število ogljenih drobcev, ki pripadajo naslednjim taksonom: *Quercus*, *Pinus* in *Juniperus* (analiziral A. Šercelj). Primerjava s paleontološko precej bogato sondu 1989 je, zaradi razlik v sedimentih, nezanesljiva. Možni je, da je plast 3 v sondi 1991 ustrezna plasti 4 v sondi 1989 (cfr. Razprave 4. razr. SAZU 30, 1989, str.

133). Čeprav so sedanja tla spodmola skoraj vodoravna, so vse pleistocenske plasti močno nagnjene. Zato ni naključno, da manjka določena del pleistocenskih jamskih sedimentov. Njihovi ostanki so se ohranili v obliki breče, prilepljeni na jamsko steno, 0,5 m nad sedanjam površjem spodmola.

Janez Dirjec, Ivan Turk, Alojz Šekelj

291

Naselje: Preddvor

Občina: Kranj

Ime: ž.c.sv. Petra

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Zaradi potresa leta 1979 je bil zvonik močno razpokan, zato so bili odbiti fini ometi, razpoke injektirane in izvedena trojna horizontalna vez po načrtu biroja Karlovšek iz Domžal. Gradbena dela je izvajalo podjetje Vilija Skoka Komplet d.o.o. iz Kranja, kleparska dela na zvoniku (menjava strehe) Janez Grilc iz Šenčurja.

Nika Leben

292

Naselje: Predanca

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Kalvarija

Področje: R, UA

Vrsta dela: 7,8

V letu 1991 sta bili na oboku 10. in 12. kapelice križevega pota na šmarski Kalvariji rekonstruirani figuralni in dekorativni poslikavi.

Na osnovi starejših fotografij stenskih slikarij je rekonstrukcijo izvršil Aleš Sotlar z ekipo RC Solvenija. Restavratorska dela so se financirala iz republiških in občinskih sredstev za kulturo.

Leseni kip sv. Roka, ki je padel iz niše nad zahodnim portalom p.c. sv. Roka, je bil po restavriranju, ki ga je izvedel rezbar restavratör Anton Podkrižnik, postavljen na pravo mesto. Restavracijo kipa je financiral župnijski urad Šmarje pri Jelšah.

Bogdan Badovinac

293

Naselje: Predoslje

Občina: Kranj

Ime: Grobišče borcev II. svetovne vojne

Področje: R, Z

Vrsta dela: 7,8

V letu 1991 je bilo pod nadzorstvom zavoda preurejeno grobišče II. svetovne vojne na pokopališču v Predosljah. Na zavodu je bil izdelan ureditveni načrt. Restavriranje

spomenika je izvajal akademski kipar Momo Vuković. Grobišče je zmanjšano in na novo hortikulturno urejeno. Grobišče je urejeno z občinskim sredstvi.

Renata Pamić

294

Naselje: Predoslje

Občina: Kranj

Ime: Pokopališče - Zoisova grobnica

Področje: R, Z

Vrsta dela: 7

V letu 1991 je bila restavrirana Zoisova grobnica na pokopališču v Predosljah. Grobnični in plastiki angela je restavriral akademski kipar Momo Vuković iz Ljubljane. Plastika na podstavku je delo rimskega kiparja G. Cinisellija (1832-1883) v letu 1881. Platika in podstavek sta izdelana iz cararskega marmorja. Na grobniči so bile obnovljene črke, sanirane razpoke na grobni plošči in temelji grobnice. Akcija je dokončana v letu 1991

Renata Pamić

295

Naselje: Predtrg pri Radovljici

Občina: Radovljica

Ime: Patrovca

Področje: A

ANSL: VI, 11

Obdobje: star. železna doba

Vrsta dela: 8

V začetku oktobra l. 1989 je bilo med avtocesto Radovljica - Podvin in potokom Zgošč, vzhodno od Predtrga pri Radovljici, odkrito prazgodovinsko gradišče z ledinskim imenom Patrovca (parc. št. 1087 - 1092, k.o. Mošnje, 513 m n.m.v.). Raven podolgovat plato se dviguje cca 15 m nad ravnino okolice. Obrambni nasip je najbolj izrazit na vzhodni strani, kjer je tudi vhod v naselbino. Na južnemu robu naselbinskega platoja je bil slučajno nadjena železna nož (sl.), ki ima v okolici paralele na Ajdovem gradcu v Bohinju (cfr. S. Gabrovec, av 17, 1966, T. 3.4, 12; 4:14), Dunaj pri Jereki (o.c., T. 2: 6-9), Duplaci pri Kamniku (cfr. S. Gabrovec, Kamniški zbornik 10, 1965, Tab. 7.4, 7), Grobljah pod Ajdno pri Potokih itd. Po velikosti gre v našem primeru za eno največjih (mladohalštatskih ?) prazgodovinskih naselbin na Gorenjskem.

Janez Meterc

296

Naselje: Prešnica

Občina: Sežana

Ime: Pod stenico

Področje: A**Obdobje:** negativno**Vrsta dela:** 6

Na kraški palnoti med Črnotičem in Prešnico je v nizkem skalnem robu, imenovanem Pod stenico, manjši spomol, ki ga je leta 1991 sondiral Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Pod 20 cm debelo plastjo humusa in grušča je debel nanos sterilne flišne ilovice, ki izpoljuje tudi dolinico pod spomolom. Najdb ni bilo.

Janez Dirjec, Ivan Turk

297

Naselje: Prilesje**Občina:** Nova Gorica**Ime:** Sv. Ahac**Področje:** A**Obdobje:** negativno**Vrsta dela:** 6

V obnovitvena dela p.c. sv. Ahaca pri Prilesjah, visoko na desnem bregu Soče, so vključevala tudi zamenjavo tlaka, zato smo zahtevali arheološko sondiranje, saj smo glede na lego, patrocinij in bližino domnevno srednjeveške lokalitete Gradec v pobočju nad sv. Ahacem (N. Osmuk: VS 23, 1981, 305) predpostavljeni možnost obstoja starejše arhitekture na tem mestu. Kopali so domačini, ki so sodelovali pri obnovi. Izkopali smo sondo v prezbiteriju in v ladji. Oboje je bilo negativno, tik pod današnjim tlakom in podlago zanj leži čista prodnata plast, brez vsakršnih arheoloških sledov.

Nada Osmuk

298

Naselje: Prilesje**Občina:** Domžale**Naslov:** Prilesje 4**Področje:** E**Vrsta dela:** 2

Zavod kot pogoj za soglasje k nadomestni stanovanjski hiši postavlja dva pogoja: arhitektonsko dokumentacijo stare domačije, ter dostavo idejnega načrta nove gradnje, ki naj upošteva prej dane smernice.

Silvester Gaberšček

299

Naselje: Primož pri Ponikvi**Občina:** Šentjur**Ime:** p.c.sv. Primoža in Felicija**Področje:** UA**Vrsta dela:** 4,6

Po obnovi strešin na p.c. sv. Primoža in Felicijana, je v l. 1991 sledila obnova

zunanjih ometov. Ker so ostanki prejšnjih ometov lahko služili le za barvni vzorec barvanja novih ometov, smo župnijskemu uradu Šentjur predlagali ponovitev obstoječe fasadne členitve z lizenani, kar ni v nasprotju z obliko zunajščine iz začetka 17. stoletja.

Bogdan Badovinac

300

Naselje: Pristava**Občina:** Tržič**Naslov:** Pristavška 13**Področje:** E**Vrsta dela:** 2

Daje se soglasje k preureeditvi hiše na Pristavški cesti št. 13, ki je spomenik arhitekturne dediščine. Zavodu so bili dostavljeni idejni projekti notranjosti. Zunajščina ostane nespremenjena, gostinska dejavnost pa je v tem objektu sprejemljiva.

Silvester Gaberšček

301

Naselje: Pristava**Občina:** Tržič**Naslov:** Pristavška 16**Področje:** E**Vrsta dela:** 2

Najemniku Primoškove hiše na Pristavi je bila posredovana zahteva, da vsakršno poseganje v preurejanje notranjosti, kot tudi spremicanje zunajščine zaščitene domačije, vskljuje s strokovnimi službami. Zavoda in pod njegovim nadzorstvom.

Silvester Gaberšček

302

Naselje: Ptuj**Občina:** Ptuj**Področje:** A**Obdobje:** rim.**Vrsta dela:** 6,7

Zaščitna izkopavanja ob novi porodnišnici

Od 7. januarja do 2. avgusta 1991 smo nadaljevali z zaščitnimi arheološkimi deli pri komunalni ureditvi ter dovozni in odvozni cesti okoli nove porodnišnice v Ptuju na parc. št. 499, 500/2in 501 - 505, vse k.o. Ptuj.

Po vremenskih neprilikah smo pričeli s ponovnim čiščenjem sonde za kanalizacijo do peš poti v Ljudski vrt proti novemu prizidku k porodnišnici. Sondo v smeri SV - JZ je bila dolga 46 m in široka cca 4 m. Na vzhodnem delu je bila zaradi dviga terena in višjega nasutja globina izkopa do 70 cm, v srednjem do 65 cm, proti zahodu pa se

rumena ilovnata plast polagoma dviga do humusnega nivoja na globini cca 25 cm. V skrajnjem vzhodnem delu sonde smo takoj za jarkom nekdanjega iztoka potoka iz ribnika v Ljudskem vrtu naški ruševinske obrise temeljev iz rečnih oblic in lomljениh peščenih kamnov vezanih z apneno malto. V ruševinski plasti okoli njih je bilo precej kosov stenskega ometa in polomljениh tegul z žigom QSP. Temelji lahko pripadajo rimske stavbi, ki je stala na mestu kasnejšega grobišča, lahko pa so ruševinske ostaline temeljev grobnih parcel, polomljene tegule pa deli uničenih grobnih konstrukcij. Na vsak način pa so ostanki temeljev obzidane kvadratne grobne parcele ob severnem profilu vzhodnega dela sonde, kjer smo ob notranjem jugovzhodnem vogalu parcele našli kot grobni pridatek črno žgan lonec z metličastim ornamentom, pokriti s črno žgano pokrovko, v njem pa so bile kosti kozje glave, katere rogovci so bili ob korenju odrezani, da so jih lahko z glavo vred spravili v lonec.

Ob zunanjem jugovzhodnem vogalu grobne parcele, pa je sestavljena iz polomljnih tegul in opečnih plošč pravokotna podlaga skeletnega groba 1, na kateri smo naški dele skeleta. Proti zahodu sonde se nadaljujejo predvsem žgani grobovi, ki so bili prosti vkopani v okrogle grobne jame ali pa so imeli grobne konstrukcije narejene iz tegul ali opečnih plošč. Od grobnih konstrukcij so ostali le še sledovi, v grobni jama pa imamo le še žganino in kalcinirane kosti, v zasipni plasti med grobovi pa tudi redke keramične fragmente.

V srednjem delu sonde, kjer se plast rumene sterilne ilovice dvigne, se zoper pojavlajo žgani in skeletni grobovi. Zanimiv je skeletni grob 3, ki ima grobno konstrukcijo pravokotne oblike narejene iz pravokotnih opečnih plošč (vel.: 42 x 34 x 7 cm), zgornji del konstrukcije pa je bil strehasto zaključen, kar nakazujejo piramidalno naložene opečne plošče na krajnjih stanicah grobne konstrukcije. V grobni smo ob polomljene opečne ploščah našli štiri lobanje brez spodnjih čeljusti. Grobniča je lahko služila že v rimskem času za shranitev že prekopanih skeletnih grobov. Delno čez severno podolžno stranico grobne konstrukcije leži prosti vkopan manjši skeletni grob pokojnika, ki mu je leva noga padla ob rušitvi groba v grobničo. Prav tako je delno poškodoval južno stranico grobne konstrukcije mlajši prosti vkopan skeletni grob 5, ki je imel ob desni strani skeleta posreberno pasno spono. Ob severnem delu tega profila sonde sta bila dva kvadratna platoja iz nabitega gramozbega peska, ki sta služila za osnovo večjim

kamnitim grobnicam.

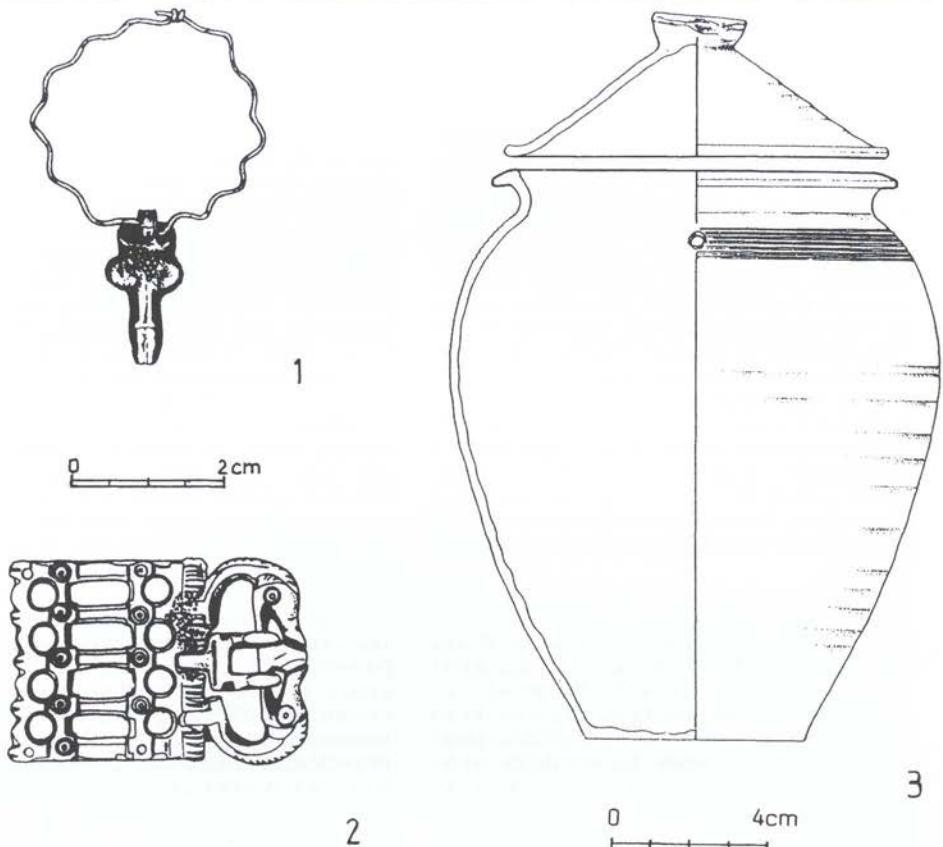
Zahodneje je bilo s suhim zidom iz oblic, apnenčastih kamnov in polomljene tegul obdano ognjišče okroglo oblike s premerom 1 m. Dno ognjišča je bilo sestavljeno iz manjših rečnih kamnov, pod njimi pa je bila še do 14 cm debela plast rdeče ožgane ilovice. Še dalje proti zahodnemu delu sonde se nadaljuje tanjša rimska kulturna plast s kulturnimi jamami polnimi fragmentirane rimske keramike.

V zadnjem delu sonde proti novi porodnišnici smo v severnem profilu našli še eno lončarsko peč (peč 9) pravokotne oblike, ki je imela za kuriščem še šest velbov. Ostanki postamenta od peči govorijo o strehasti konstrukciji nad njo.

V nadaljevanju smo opravili nadzor pri izkopu jarka za hidrantno mrežo, ki je potekala vzporedno, vendar nekoliko severno od trase kanalizacije in to v večini po trasi rimske ceste Poetovio - Savaria. Sonda je bila dolga 60 cm, široka 1 m in globika cca 180 cm. Ob vzhodni ograji bolnišnice pa je jarek za hidrantno mrežo potekal v smeri S - J, v srednjem delu je sekal rimska cesta, severno in južno od nje pa smo imeli v sondi 8 žganih in 2 skeletna groba. Le redki grobovi so imeli omembe vredne pridatke, razen nekaj fragmentirane keramike. Žgani grob 17 je imel nepravilno pravokotno oblikovan grobno jamo, v njej pa so bile poleg fragmentirane keramike še tri oljenke, ki datirajo grob v 1. stoletje. V zasipu plasti smo našli še odlomek marmornatega sarkofaga z reliefno upodobitvijo krilatega leva na eni in drevesa obilja na drugi stranici. Iz globine cca 1 m pa smo dvignili marmornati sarkofag, katerega strehasto ovršje je bil s širokimi svinčenimi zakovicami vrito na grobno skrinjo. Skrinja in pokrov iz belega marmorja sta le grobo obdelana. V njem so bile v vodi kosti otroka, ki mu je bil pridan lepo izdelan falus. Le ta visi na obročku iz spiralasto zvite zlate žice.

Na skrajnjem južnem koncu hidrantnega jarka pa smo našli še sledove lončarske peči 10.

Ob razširitvi izkopa za obvozno cesto v velikosti 21 x 7 m smo na vzhodni strani nove porodnišnice naleteli na opekarsko peč 8 (sl. 5) pravoktne oblike. Vkopana je bila lijakasto v rumeno ilovnato plast in je imela deset velbov. Na zunanjji strani je bila okrog in okrog obložena s svežimi opečnimi ploščami. Severno od peči so v sondi vidni še kamniti postamenti, 30 cm širok jarek in 55 cm širok temelj zidu iz rečnih oblic vezanih z apneno malto ter poteka skupaj z jarkom v smeri V - Z. Ob severnem robu peči smo našli v rdečkasto rumeni plasti

Pridatki v rimskih grobovih, najdenih pri izkopih ob novi porodnišnici.

peči smo našli v rdečkasto rumeni plasti polni polomljene opeke dva bronasta novca, od katerih pripada eden cesarju Marku Avreliju.

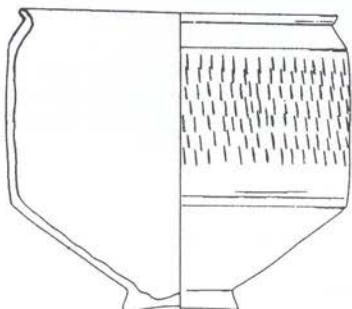
Ob razširitvi izkopa za bolnišniški vrt severno od obvozne ceste smo odkrivali rimsko cesto Poetovio - Savaria, ki smo jo pripravljali tudi za prezentacijo, ki bo skupaj z ovrsji pepelnic in sarkofagom zametek novega arheološkega parka ob bolnicu v Ptaju.

Cesta v širini 6 m je narejene iz večplastnega nabitega gramoznega nasutja in smo jo odkrili v dolžini 19 m. Na njeni površini so lepo vidne kolesnice, ki so jih v gramozni plasti pustila kolesa težkih tovornih vozov. V srednjem delu ceste je iz lomljenih pokončnih kamnov obložen ozek kanal, ki nekako loči cesto na dva dela. Kamni so iz zunanjih strani obrabljeni (zglajeni) od koles vozov. Na vsaki strani pokončnih kamnov so v gramozu vidne po štiri kolesnice. Širina kolesnic je od 8 do 10 cm, globina od 3 do 5 cm, razdalja med

kolesnicama pa je 80 cm. Ob cesti smo našli dva bronadata novca cesarja Konstantina in bronasti okov. V sondi za potrebe plinske kinete, severno od dovozne ceste mimo očenega odelka, pa smo lahko dokončno odkopali peč 6, ki je okrogle oblike in dokumentirali še nekaj temeljev zidov iz oblic vezanih z apnenom malto in dve ognjišči. Med temelji zidov smo našli bronasti novec cesarja Konstantina.

Ni posebno težko zaključiti, da imamo na tem mestu oprviti z veliko lončarsko - opekarsko delavnico, katere lastnik je s cestno povezavo v neposredni bližini, lahko s svojimi izdelki zalagal tržišče na italskem zahodu in panonskem vzhodu v času razcveta poetovijske obrtne dejavnosti 2. in 3. stoletja. Ob cesti vzhodno od delnic pa se severno in južno širi še skrajna meja vzhodnega poetovijskega grobišča, ki pa ima ob pridatkih v grobovih še elemente iz 1. stoletja, sega pa v poznorimski čas.

Zaščitna dela pri izkopu za PTT optični

4

Pridatek v rimskem grobu

kabel

V marcu in aprilu smo opravili nadzor in potrebna zaščitna dela na trasi izkopa za PTT optični kabel Ptuj - Kidričevo. Gradbena dela do potekala v začetku od desni strani Mariborske ceste od Zg. Brega proti Sp. Hajdini. Izkop v bližini ceste in odvodnega jarka zaradi predhodnih posegov ni dal nobenih rezultatov. Rimski kulturna plast pa se je pojavila na globini od 30 cm do 50 cm v izkopu od A droga proti drugi dravski terasi na Sp. Hajdini po njivah ob levi strani Mariborske ceste. Podobna situacija se je pokazala tudi v izkopu na travniku za avtobusno postajo iz mariborske smeri na Sp. Hajdini.

Kulturna plast se izgubi po prestavitvi trase na desno stran od odcepa ceste proti Mariboru do nadvoza avtoceste po strmem pobočju od cesti proti Kidričevem.

Rimski arhitektura se je pojavila ob desni strani ceste od nadvoza Maribor - Krapina pa vse do zadnje dravske terase na Zg. Hajdini. Dokumentirali smo močno prečne in podolžne temelje zidov iz rečnih oblic vezanih z apneno malto. Med njimi se sicer pojavlja tanja kulturna plast z žganino in mivkasto ilovico, vendar pa so bile v ozkem jarku širine 40 cm, najdbe le redke.

Na Zg. Hajdini pa se od hiše št. 102 b (Gostilna Meja) in št. 103 pojavljajo rimski žganici grobovi. So le prosto vkopani v ilovnato ali peskovito podlago na globini 40 - 80 cm in v njih dokumentirali le žganino, kalcinirane kosti in le redke fragmente rimske keramike in stekla.

Zaščitno izkopavanje ob adaptaciji

Kovinarske šole

Januarja in februarja 1991 smo opravili zaščitno izkopavanje pri razširitvi Kovinarskega oddelka SŠC pod gradom za potrebe avtomehanične delavnice. Dela so potekala na parc. št. 996/3 k.o. Ptuj ob Rajčevi ulici. Pred staro stavbo smo še enkat na globini 200 cm počistili sondu in pričeli z izkopom in reševanjem rimskega gradbenih elementov na izvozu proti Maistrovi ulici v velikosti 26 x 6 m. V sondi smo izkopali temelje zidov rimske stavbe, ki nakazujejo nekaj prostorov v hiši, so pa močno poškodovani s prehodnimi prekopi, v rimskem obdobju pa so bili delno tudi popravljeni z ruševinškim materialom, predvsem polomljenimi opečnimi ploščami in tegulami. Temelji so izdelani predvsem iz rumenega nepravilno lomljenega peščenca, vezanega z apneno malto. Širina zidov je v glavnem 50 - 60 cm, le v severovzhodnem vogalu je temelj širok 80 cm. Vidi se da je bila stavba včasih pregrajena in popravljana že v rimskem času, zato je tudi med zidovi zelo premešan teren od rumene, rdeče ilovice do lis drobnega peska, mivke in gramoza. Celo sondu nam povprek sekajo recentni jarek za kanalizacijo v smeri SV - JZ. V profilu vidimo, da je nad vrhom ohranjenih temeljev zidov večplastna močna žganina, kar nedvomo govorja vsaj za enega, če ne za več požarov na tem prostoru. V osrednjem delu smo ob strganju dobili veliko okroglo jamo polno rimskega, pa tudi manjših ruševin. Pri keramiki imamo med različnimi navadnimi črno žganimi fragmenti loncev z metličastom ornamentom tudi fragmente sigillatinih posod, fragmente rumeno žganih vrčev in fragmente oljenk. Na eni od oljenk je ohranjen žig VRSVII. Temelje zidov zunaj stare stavbe lahko navežemo tudi na temelje zidov pod betonsko talno ploščo znotraj stavbe. Kulturna plast med temelji v stari delavnici je skoraj uničena, našli smo le nekaj fragmentov rimskega posodja tik ob temeljih. Nov priključek na kanalizacijsko mrežo so izkopali proti severovzhodu v kanal na ulici Med vrti. Sonda v velikosti 12 x 2,5 m je imela ponekod globino tudi čez 2 m. Kulturna plast s prečnimi temelji zidov se pojavi na globini cca 80 cm in je bila zelo bogata na različnih fragmentih rimske keramike, ki pa jo je povsod spremljala močna žganinska plast.

Ob preseku sonde med delavnico in povezavo le te z izkopom za kanalizacijo na severovzhodnem delu izkopišča, je ob temeljih rimskega zidu ležalo več fragmentiranih delov rimskej spomenikov iz belega marmorja. Skoraj popolnoma je

bil ohranjen oltar iz belega marmorja posvečen rimskemu bogu Jupitru.

Nadzor pri plinifikaciji Cankarjeve in Dravske ulice

Pri nadzoru ob prekopu Cankarjeve in Dravske ulice za potrebe plinifikacije in PTT kablov, smo v že velikokrat prekopani plasti našli le dva odlomka iz belega marmorja, od katerih ima eden le sledove obdelave.

Drugi odlomek ima ohranjeno profilacijo na zgornjem delu oltarja in del napisnega polja, iz katerega se da ugotoviti, da gre za oltar posvečen Jupitru.

V izkopu so bili še vidni velbasto zidani deli srednjeveške kanalizacije in v Dravski ulici močan temelj v smeri proti Vodnemu stolpu, kar je verjetno del srednjeveškega obzidja

Ivan Tušek

303

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Naslov: Lackov trg

Ime: Spomenik Jožeta Lacka

Področje: Z, UA

Vrsta dela: 4

V središču Ptuja stoji spomenik Jožeta Lacka. O skulptu zborov občinske skupščine je dobil Zavod VNKD Maribor nalogu, da izdelava konsevarorske smernice za postavitev spomenika na novo lokacijo, ki jo izbere zavod skupaj s ptujskimi urbanisti. V sodelovanju z dipl.ing. arh. Ireno Kranjc je bila izbrana nova lokacija na opuščenem mestnem pokopališču ter podane smernice za izdelavo ureditvenega načrta.

Aleš Arib

304

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Naslov: Vošnjakova 2, Cankarjeva 4,10

Področje: UA

Vrsta dela: 4

V okviru usmerjene prenove starega mestnega jedra Ptuja smo nadaljevali z izdelavo konservatorskih programov. Izdelali smo program prenove za gospodarski objekt Vošnjakova ul. 2. Glede na namembnost objekta v preteklosti predlagamo za prenovo takšne dejavnosti, ki ne bo moteče posegalna v samo strukturo zgradbe. Meščanski objekt v Cankarjevi ul. 4, ki je kot celina nastal v 16. stol., iz tega časa je ohranjena celotna notranjščina, ulična fasada pa je posledica prilaganja

okusu 1. pol 19. stol. Po konservatorskih izhodiščih smo objekt predvideli za prodajno - obrtno poslovno dejavnost. Meščanski objekt v Cankarjevi ul. 10, ki ima preprosto zunanjščino, njena notranost pa je kvalitetno oblikovana in spada zaradi tega med pomembnejše stavbe v mestnem prostoru, smo v konservatorskih izhodiščih predvideli za servisno - uslužno dejavnost. *Irena Krajnc Horvat, Svetlana Stefanović*

305

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Naslov: Prešernova 16

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7

Obnova zunanjščine meščanske stavbe spada v program prenove mestnega jedra Ptuja, ki poteka na dveh nivojih: celovita prenova stavbnega fonda in obnova zunanjščin nekaterih ključnih objektov. Na osnovi rezultatov slučajnih opazovanj, ki so kazala na zelo staro arhitekturo smo objekt raziskali. Pri tem smo ugotovili, da je prtičje stavbe v celoti grajeno iz pravilno obdelanih blokov svetlo rumenega peščanca zančilne gradnje najzgodnejšega obdobja srednjeveške gradbene zgodovine Ptuja, t.j. 11. in 12. stoletja. V nadstropju je

Akroterij - genij poletja

gradnja mešana z opeko in se obdelani bloki pojavljajo kot spolije. Da gre za zelo staro gradnjo dokazujejo številne spolije, najdene v fasadnem zidu in v zidu veže, medtem ko na dvorišču spolije nismo našli, saj je bi arkadni hodnik prizidan v 16. stol. Glede na to, da ni bilo najdenih nobenih stilnih arhitekturnih elementov, je bila

kanimi okenskimi obrobami in naslikanimi pilastri na robu fasade.

Janez Mikuž

Pri obnavljanju fasade na Prešernovi ulici št. 16 smo našli vzidanega kot gradbeni element v steni proti ulici vogalni akroterij velikega rimskega sarkofaga iz belega marmorja, ki ima na eno strani v reliefu podobo kodrastega mladeniča - genija poletja, na drugi pa posodo (košaro) iz katere visijo štirje žitni klasi. Ob prenovi hodnika v isti stavbi pa smo našli še drugi vogalni akroterij sarkofaga z reliefno predstavo genija jeseni, ki ima ob sebi posodo s sadjem. Lahko domnevamo, da so to akroteriji velikega pokrova sarkofaga iz belega marmorja, ki je imel na ostalih dveh akroterijih še reliefne upodobitve genijev pomladni in zime.

Ker smo v steni srednjeveške stavbe videli še več odlomkov iz belega marmorja, smo jih izkopali iz stene in ugotovili, da so to deli polomljenih rimskeh oltarjev in tudi nagrobnikov, ki so jih kot ostali kamniti material v srednjem veku vzidali v široke zidove hiš. Na njih so razen delov napisov, ki bodo težko čitljivi (saj so le odlomki), tudi reliefno upodobljene različne živali, kot naprimjer medved, pes, kozorog. Po napisih sodeč nekaj marmornatih odlomkov pripada oltarjem, ki so bili posvečeni bogu Jupitru. Razen akroterijev z reliefi genijev, smo ostale dele rimskeh spomenikov vzidali in situ v hodnik stavbe.

Ivan Tušek

306

Naselje: Ptuj
Občina: Ptuj
Ime: ž.c.sv. Jurija
Področje: R, UA
Vrsta dela: 7,8

Nadžupnijski urad sv. Jurija je jeseni leta 1991 pričel z obnovitvenimi deli v notranjščini zakristije, ki so obsegala izolacijo tal in sten, izdelavo novih talnih oblog in oplesk sten. Restavratorska dela na dragoceni opremi baročnih omar so potekala pod strokovnim vodstvom akad.rest.spec. Viktorja Gojkoviča. Dotrajani deli opreme so bili nadomeščeni z novimi. Mizarska dela pa so še v teku.

Janez Mikuž

307

Naselje: Ptuj
Občina: Ptuj
Naslov: Slovenski trg 1, Murkova 7
Področje: UA
Vrsta dela: 4

V okviru usmerjene prenove starega mestnega jedra Ptuja smo izdelovali konservatorski program prenove za gosporadske objekte stavb Slovenski trg 1 in Murkova ulica 7 (t.i. insula).

Irena Krajnc Horvat, Alenka Zupan

308

Naselje: Ptujska Gora
Občina: Ptuj
Ime: ž.c. Marije zaščitnice
Področje: R, UA
Vrsta dela: 6,7

Na zunanjščini cerkve smo ugotovili močno razpadanje kamnitih delov arhitekture (oporniki, fiale, portalni, talni zidci) kakor tudi ometa, ki ni avtentičen, pa tudi nepravilno predebelo nanešen. Pri raziskavi smo ugotovili, da talni zidec prvotno ni bil obložen s kamnitimi ploščami, ampak zidan in ometan. Verjetno so ga pri obnovi cerkve v 80. letih prejšnjega stoletja deloma obložili s ploščami iz peščenca, deloma pa s cementnim ometom. Zaradi neustrezne obdelave talnega zidca so močno trpeli tudi temelji. Zato smo utrdili najprej temelje in uredili talni zidec in rekonstruirali del ometa na severni fasadi. Začeli smo z restavracijo in delno rekonstrukcijo severnega portala. Dela se nadaljujejo v letu 1992.

Janez Mikuž

309

Naselje: Pšajnovica
Občina: Kamnik
Ime: p.c.sv. Lenarta
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Izdelane so bile smernice za sanacijo p.c. sv. Lenarta in izdano soglasje za obnovo strehe.

Nika Leben

310

Naselje: Rabelčja vas
Občina: Ptuj
Področje: A
Obdobje: negativno
Vrsta dela: 8

Od 14. do 23. januarja 1991 smo oprvili arheološki nadzor pri izkopu gradbene jame za novi stanovanjski blok v Rabelčji vasi - zahod na parc. št. 559/4, 5, 9; 564; 566/1, 6; 623/1; 625/3, 5, vse k.o. Krčevine pri Ptuju. Kulturnih plasti nismo zasledili. Pod tanko travniško - humusno površino se je pričela sterilna rumeno - rjava ilovnata plast, med katero se pojavljajo proti dnu izkopa

raznobarven peščene plasti, med njimi pa na globini cca 150 cm siva muljnata ilovnata plast.

Ivan Tušek

311

Naselje: Radeče

Občina: Laško

Ime: ž.c.sv.Petra

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,8

Vzporedno z zamenjavo pločevinaste strehe na zvoniku ž.c. sv. Petra z bakreno pločevino, je v l. 1991 potekala obnova fasadnih ometov zvonika. V celoti je bila na novo izdelana členitev v gladko zaribanem ometu, v nasprotju z grobozrnatimi osnovnimi površinami. Skoraj verodostojni posnetek fasade iz l. 1903 je pokvarila izvajalčeva samovoljna izbira okra s katerim je barvana arhitekturna členitev.

Bogdan Badovinac

312

Naselje: Radlje ob Dravi

Občina: Radlje

Naslov: Koroška cesta

Ime: Grajska pristava

Področje: UA

Vrsta dela: 4,7

V Radljah je začel brez zavodovega soglasja preurejati prtične prostore v grajski stavbi, v kateri je imelo dosedaj svoje prostore le Gozdro gospodarstvo nov najemnik. Paviljona na vrtu za bife in za glasbo, ki jo je postavil sta mogoča le kot provizorji v poletni sezoni. Dalj smo tudi smernice za zasteklitev arkadnih odprtin, za notranje apnene omete in za enoten kamnit tlak. Z vlažnih sten je treba odstraniti lesene opaže.

Andreja Volavšek

313

Naselje: Radlje ob Dravi

Občina: Radlje

Naslov: Mariborska 1

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Obrtnemu združenju v Radljah, smo dali smernice za izdelavo načrtov za izrabo podstrešja, kjer so mogoče na ulični strani le svetlobne line polkrožne oblike. Dostop v nadstropje gospodarskega dela naj se izvede v obliki "ganka", želeni dostop v kletne prostore neposredno s cesten ni mogoč. Še naprej naj se uporablja dostop skozi vežo.

Andreja Volavšek

314

Naselje: Radomerščak

Občina: Ljutomer

Naslov: Radomerščak 33

Ime: Rojstna hiša Frana Miklošiča

Področje: Z

Vrsta dela: 4

Sredi vinorodnih goric Radomeščaka samuje rojstan hiša jezikoslovca Frana Miklošiča. Domačijo tvorijo stanovanjska prtična podkletna stavba, hlev, svinjak in paviljon. Nad vhodnimi vrati so zapisane letnice gradbenih faz 1629, 1926, 1960 in 1991.

Ob 100-letnici Miklošičeve smrti smo se lotili temeljite obnove tega kulturnega spomenika. Izdelali smo konservatorski program, ki vseboval naslednje posege na objektu: zamenjava lesene strešne konstrukcije, dozidava kletnega nadstreška, opleska stavbnega pohištva, zamenjava poda in ureditev spominske sobe.

Načrt notranjih ureditev spominske sobe in dodatnih gradbenih posegov je izdelala dipl.ing. arch. Irena Kranjc Horvat, stastični izračun in nadzor pa je delo dipl.ing. arch. Mirana Ježovnika. Izvajalec gradbenih del je Ljutomersko gradbeno podjetje. Vesbinski del razstave pripada knjižničarju prof. Mirku Nidorferju iz Univerzitetne knjižnice Maribor.

Aleš Arib

315

Naselje: Radovljica

Občina: Radovljica

Ime: Ribnikov rovt

Področje: A

ANSL: VI,2

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

France Vidic iz Radovljice je po drugi svetovno vojni na Ribnikovem rovtu, na vzhodnem pobočju Jelovice, pod Radovljico, slušajno našel železno rimsko podkrovje. Vel. 11 x 9,7 cm, deb. 0,5 cm. Podkrovje je leta 1951 prišla v Tehniški muzej Železarne Jesenice (inv. št. 516).

Janez Meterc

316

Naselje: Radovljica

Občina: Radovljica

Naslov: Linhartov trg

Ime: Vodnjak J. Hočevarjeve

Področje: Z

Vrsta dela: 7,8

V letu 1991 je bil restavriran vodnjak J. Hočevarjeve na Linhartovem trgu v

Radovljici. Vodnjak je delo arh. Vurnika in kiparja Pavlina v letu 1908. Vodnjak je bilo treba najprej razstaviti in urediti vodovodno instalacijo, kar je izvedlo komunalno podjetje iz Radovljice. Po ponovnem sestavljanju vodnjaka je sledilo restavriranje, peskanje, impregnacija, obnova črk, postavitev kovinske mreže na koritu in pipe ter končno aktiviranje. Restavratorska dela sta pod nadzorom zavoda izvajala restavratorja Momo Vuković in Tone Pezdirc iz Ljubljane. Akcija je zaključena leta 1991.

Renata Pamić

317

*Naselje: Radvanje
Občina: Maribor
Ime: Villa rustica
Področje: A
ANSL: XVII, 16
Obdobje: rim.
Vrsta dela: 7*

V letu 1991 smo zaključili gradbena prezentacijska in konservatorska dela na Villi rustici. Objekt smo predali v javno rabo na otvoritvi dne 7. novembra 1991. Z javnim natečajem Zavoda za izgradnjo mesta Maribor, je zagotovljeno tudi vzdrževanje, varovanje in ustrezno animiranje spomenika.

Mira Strmčnik Gulič

318

*Naselje: Rakičan
Občina: Murska Sobota
Ime: Grad Rakičan
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5,6,7,8*

V letu 1991 smo s sredstvi Ministrstva za finance in občine Murska Sobota pričeli z obnovo gradu v Rakičanu. Obnova je obsegala vsa v letu 1990 načrtovana dela na južnem traktu in JZ stolpu. Obnovljen je bil južni trakt v katerem so bili grajski hlevi. Konjeniški klub Rakičan, ki je želel nekdanjih hlevov usposobiti za potrebe kluba, je svoje zahteve uskladil s spomeniškovarstvenimi smernicami našega zavoda. (Marlenka Habjanič d.i.a.). V murskosoboškem projektičnem biroju so bili po našem predlogu izdelani načrti po katrilih so bile poenotene okenske in vratne odprtine in na novo izdelana okna. Obnovljeno je bilo ostrešje, ki je bilo krito z novim bobrovcem. Sanirana je bila terasa ob JZ stolpu. Zaradi dotrajanosti obokov pod teraso smo pozidali prvo obočno polje, na novo pozidali dva lika ter dva nosilna stebra. Obok smo zalili z lahkim betonom in izdelali armirano betonsko ploščo na terasi,

vertikalne odtote in lovilni želes v plošči. Izvajalec del je bil samostojni obrtnik Marjan Krpar iz Ptuja. Gradbeni nadzor je vodil Miran Ježovnik, dipl.ing gradbeništva. *Nezav Sulič Urek*

319

*Naselje: Ranca
Občina: Maribor
Naslov: Ranca 17
Področje: E
Vrsta dela: 2*

Stavbo št. 17 v Ranci vodimo na seznamu za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Pesnica. Objekt vinogradniškega značaja je lociran na dominantni legi nad nekdanjimi vinogradi. Ugotovili smo, da so se na stavbi začela nekatera neustreznova obnovitvena dela brez soglasja naše službe. Opozorili smo Krajevno skupnost - Društvo upokojencev, ki je najemnik stavbe, da z deli ne nadaljuje, dokler ne pridobijo naših smernic za prenov celotne stavbe.

Jelka Skalicky

320

*Naselje: Ravne na Koroškem
Občina: Ravne na Koroškem
Naslov: Trg svobode 3
Področje: UA
Vrsta dela: 2*

Klub našim številnim posredovanjme in sestankom z investitorjem Š. Peccijem, pristojno inšpekcionsko službo in predstavniki Občinskega komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora, investitor ne upošta zahtev naše službe pri prenovi stavbe Trg svobode 3. Poslopje ostaja s popolnoma neustreznim fasado in strešnimi okni, ki kvarijo spomeniško zaščiteni ambient osrednjega ravenskega trga.

Alenka Zupan

321

*Naselje: Ravne na Koroškem
Občina: Ravne na Koroškem
Naslov: Stara ulica 14
Ime: ž.c.sv. Egidija
Področje: UA
Vrsta dela: 4*

V letu 1991 je župnijski urad Ravne pristopil k prenovi župne cerkve. Klub nekaj sestankov, na katerih so bili prisotni arhitekt prenove (arh. Kvaternik) in predstavnik škofijskega ordinariata iz Maribora, župnijski urad ni upošteval naših zahtev in je izvedel neprimerno sanacijo cerkvene

notranjščine. Pri tem je kljub odklonilnemu mnenju porušil obstoječi stari kor z oboki, odstranil star, še vedno ohranjen tlak in ga nadomestil s tlakom, ki ima višji nivo od prejšnjega.

Tako samovoljno ravnanje župnijskega urada grajamo in si podobnega sodelovanja v letu 1992 ne želimo.

Irena Krajnc Horvat, Alenka Zupan

322

Naselje: Razvanje

Občina: Maribor

Področje: A

ANSL: XVII, 16, 17

Obdobje: star. železna doba

Vrsta dela: 6

Pri izkopu za cesto k novemu vinoigradniškemu nasadu, je lastnik zemljišča Franc Lobnik z buldožerjem naletel na kamnito groblio in močno žganino s kostmi. Tako po obvestilu smo začeli z zaščitnimi izkopavanji ogroženega predela, se pravi s čiščenjem profila in odkopom zidu. Izkazalo se je, da gre za gomilni pokop, ki sodi v sklop obsežnega gomilnega grobišča pod Poštelo.

Izkopavanje gomile je trajalo od 25.9 do 25.10.1991 in je bilo zaradi omejenih sredstev osredotočeno in prilagojeno danemu stanju po posegu.

Gomila je bila v tlorisu okrogla oblike, v prvotnem obsegu je merila 26 m in je bila zaradi obdelovanja (rigolanja) že močno sploščena in v naravi takorekoč več nerazpoznavna. Zajema parc. št. 348, 355, delno 358/3 k.o. Razvanje in sega na gozdni rob terase, kjer se je še na njenem severozahodnem delu obdržala do višine 2 m. Raziskali smo osrednji del gomile, ki je bil po posegu tudi najbolj ogrožen. Grobna konstrukcija je bila grajena iz suhozloženih kamnov lomljanca, notranjščina pa je bila zasuta s sploščeno kamnito groblio.

Po izrisu smo odstranili krovno kamenje v smeri zahod proti vzhodu, kjer je bil vkop ob oplenjenju gomile tako nakazan. Na to je kazal jasen vkop v profil in premetano krovno kamenje. Grob je bil izropan verjetno že v prazgodovinskem času, nato pa še enkrat v novejšem, vendar o tem ni nobenih podatkov.

Grobniča je bila rahlo trapezasto oblikovana v vel. 7,60 m (zahodna, severna in vzhodna stranica) x 8 m (južna stranica). Varirala je tudi višina ohranjenih sten, tako je znašala zahodna 1,2 m, vzhodna 1,7 m, severna 2 m in južna 1,85 m. Presenečala je debelina zidovja, ki pa je bilo na posameznih delih nekoliko poškodovano. Zahodna stena je prvotno merila 1,9 m, vzhodna 1,78 m,

severna 1,8 m in južna 1,85 m (sl. 1). Vkopena je bila v osnovno peščeno sivorjavo ilovnato plast. Dno je bilo tlakovano s kamnitimi polščami, kamen ob spodnjih robovih stopnic je bil postavljen pokončno, najprej pa prosto zložen (priloga 1 - tloris grobnice in priloga 2 - presek grobnice). Grobni inventar je bil kljub oplenitvi še dovolj bogat in se opredeljuje na številne odlomke lončenih posod, večinoma grafitiranih na fini izglajeni podlagi. Okrasni motivi so geometrijskih oblik, vtisnjeni tekoči krožci in rebro, kompozicija trikotnikov in vrezov. Omeniti moramo več glinenih vijčkov, dlje dve beli zdrobljeni stekleni jagodi, v celoti ohranjenjo jantarno jagodo, številni v oglju deformirani in poškodovani bronasti nakit, predvsem so razpoznan narebrene zapestnice, železni odlomki in železna sulična ost, tudi okrašeni koščeni delci niso bili redkost, na katerih se je ohranil ornament krožcev in vrezov. Posebej je treba opozoriti na odlomek zlata, ki je skupaj s ostalimi grobnimi pridatki ležal v izredno intenzivni žgani plasti.

Najdbe so bile le še približno v prvotni legi, katerih gostost bi lahko grupirali v dve celoti oz. jih opredelili kot pridatke dvojnemu pokopu. Grobni inventar in arhitektura grobnice govorita za starohalštetski knežnji pokop datiran v pozno Ha C2/D1.

V okolišu se nakazuje še več grobnih gomol, zato smo celotno območje vključili v strokovne osnove za razglasitev.

Pri izkopavanjih je sodelovala arheološka skupina našega zavoda, študentki arheologije Vesna Kopričnik in Mihela Kajzer in študent arheologije Andrej Prelöžnik. Akcijo je finančno omogočila občina Maribor, sodelovali pa so tudi krajanji Razvanja.

Mira Strmčnik Gulič

323

Naselje: Razvanje

Občina: Maribor

Ime: Spominski park Ledina

Področje: Z

Vrsta dela: 4

Spominski park Ledina leži ob vznožju Pohorja. Posvečen je talcem, ki so jih Nemci ob koncu druge svetovne vojne postrelili na tem prostoru. Zob vremena je načel kamniti obelisk in napisne plošče. Restavratorji zavoda so pripravili program obnove spomeniških elementov.

Aleš Arib

324

Naselje: Reka
Občina: Idrija
Ime: Divje babe I
Področje: A
Obdobje: paleolitik
Vrsta dela: 6

Tretja etapa moderniziranih sistematičnih izkopavanj Inštituta za arheologijo ZRC SAZU v Divjih babah I je kljub težavnim razmeram v letu 1991 potekala brez zastoja in omejitve programa. Uvedli smo celo nekatere dodatne izboljšave, kot npr. električno vodno črpalko in sita z odprtini na pod 1 mm za spiranje jamskih sedimentov.

Izkopno površino smo povečali s 95 na 116 m² in zajeli tudi t.i. "fosfatno" plast, ki se v zadnjem delu jame nahaja tik pod površjem. V njej smo našli ogromno ostankov drobnih sesalcev in jamskega medveda ter redke ostanke drugih pleistocenskih živalskih vrst. Paleolitskih najdb, razen petih majhnih okruškov kremencev, ni bilo.

V osrednjem delu jame smo raziskali sedimentne plasti 4 s srednjepaleolitskimi horizonstom A in delno sedimentne plasti 5. Našli smo 23 tipološko slabo opredeljenih odbitkov, 2 srednjepaleolitski jedri, med njimi eno značilno levallois jedro in 30 majhnih odkruškov različnih kremencev, ki so verjetno nastali pri izdelavi ali popravilu kamenih orodij. S temi najdbami popravljava svoje prvotno mnenje, da v jami niso izdelovali orodij. Letošnja bera artefaktov vzbuja upanje, da se bo število paleolitskih najdb v osrednjem delu jame bistveno povečalo, saj je že preseglo število artefaktov na m² iz horizonta A v vhodnem delu jame, ki je bil raziskan z drugačnim postopkom. Poleg tega smo našli še več fosilnih ostankov jamskega medveda in različnih pleistocenskih živalskih vrst kot prejšnje leto.

Vse najdbe in številni podatki, ki smo jih zbrali na terenu, se po novem kvalificirajo na standardizirano enoto najdišča, tako da se bodo dali kasneje multivariantno obdelati s formalnimi statističnimi metodami. Na ta način bova poskusila predvsem nepristrano določiti značilnosti naravnih stratografskih enot, ki jim med samim izkopavanjem v praksi ni mogoče nepristrano slediti. Razločnost metode bo odvisna od velikosti standardizirane enote najdišča.

Janez Dirjec, Ivan Turk

Občina: Nova Gorica

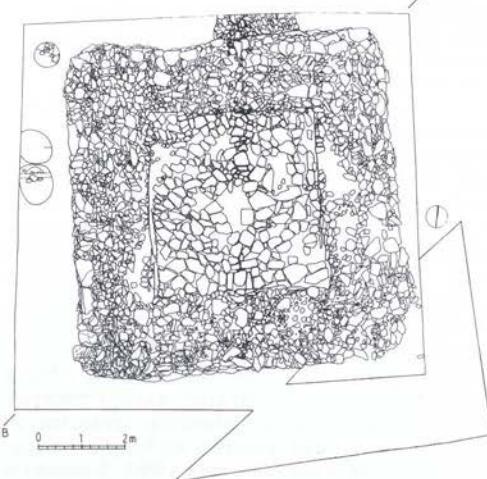
Ime: opekarna

Področje: A

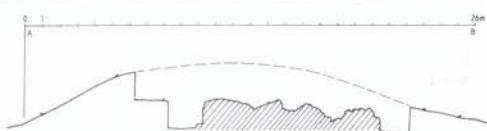
Obdobje: bronasta doba

Vrsta dela: 1,8

Dipl.geodetski tehnik Srečo Simčič (Bilje 159), ki je leta 1984 za potrebe Goriških opekarn opravljala nadzor eksploracije gline, je na območju renškega glinokopa, za stavbo opekarne, na njegovem zahodnem

Priloga 1, tloris grobnice

Priloga 2, presek čez gomilo

Pogled na odkrito grobnico

325

Naselje: Renče

4, 6-7; 1257/3, 8; 1254/2; 1251/1-6; 1239/6 k.o. Renče) že pred časom odkril odlomke prazgodovinskih posod in ostanke kamnite industrije. Najdbe niso bile skoncentrirane, temveč raztresene po površini cca 5 ha. Večina je ležala v rjavi, povprečni 1 m, debeli ilovnatih plasti, ki se pojavlja pod približno 40 cm debelo humusno plastjo. Ob prvem terenskem ogledu, ki smo ga po obvestilu najditelja opravili (B. Žbona - Trkman, A. Bavdek, N. Nemeč) poleti 1990, nismo v profilu odkrili strnjene kulturne plasti. S S. Simčičem smo se dogovorili, da bo še naprej opravljal nadzor tudi za potrebe arheološke stroke in nas sproti obveščal o morebitnih spremembah v plasti (npr. strnjena plast keramike, oglja, kamnita struktura ...).

Povod za terenski ogled v decembru 1991 (B. Žbona-Trkman, D. Svoljšek) je bilo odkritje izredno lepe tenke kremenaste lovorolistne konice, dorzalno in ventralno retuširane z vzporednimi plitvimi retušami (dl. 13,4 cm). Ogledali smo si celotni zahodni in del južnega profila glinokopa ter pri tem odkrili dve zaplati ožgane zemlje: eno v profilu cca 70 cm pod površino in eno v tlorisu, ki nakazuje možen obstoj ognjišča. Dokumentiranje zaradi zmrzali ni bilo mogoče in ker območje trenutno ni ogroženo, ga načrtujemo za boljše vremenske pogoje v začetku leta 1992. S sredstvi za raziskovalno dejavnost občine Nova Gorica načrtujeno v istem letu Goriški muzej (skupaj z Narodnim muzejem) tudi manjše sondiranje zahodnega glinokopa, predvidenega za eksploracijo.

Ob nadzoru eksploracije glinokopa je najditelj predvsem od druge polovice leta 1990 in v letu 1991 odkril števine manjše in večje odlomke posod: dele dnes, ustij in ročajev. Keramika ima grobo frakturno, narejena je iz slabo prečiščene gline s številnimi primesmi. Je rdeče do črno ožgana. Okras je preprost in se pojavlja v oblikah trikotnih razčlenjenih in nerazčlenjenih reber. Ročaji so različnih oblik: trakasti, cevasti ter jezičasta prijemala z odtisom ali brez njega. Sorodno gradivo z najdišča v Posočju (npr. Gradišče nad Ajdovščino, Gojače - Boršt, Most na Soči ...) sodi v čas srednje in mlajše bronaste dobe (D. Svoljšak, Posočje v bronasti dobi, AV 39-40, 1988-89, 367 ss). Za novoodkrito najdišče v Renčah je značilna tudi kamnita industrija. Odkrita so bila različna kremenasta orodja (kline, konice, strgala) in odbitki, med katerimi izstipa predvsem lovorolistna konica, sorodna primerkom iz Ljubljanskega barja, pripadajočim kasnemu vučedolskemu horizontu (Praistorija

jugoslavenskih zemalja III, 1979, 314, XLV/1, 4).

Beatriče Žbona Trkman, Srečko Simčič

326

Naselje: Reteče

Občina: Škofja Loka

Področje: A

ANSL: VII, 15

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

Ing. Rajko Brank (Škofja Loka) je v odmetani zemlji pri ureditvenih delih za dovozno pot ob stanovanjski hiši na parc. št 273/3 k.o. Retače našel železno antično podkev z zavihanimi zaključki krakov. V utoru je 7 odoprtin za žeblje. V eni je še odломek žeblja, dva sta zapolnjena z rjo. Dolga je 10,9 cm, široka 10,3 cm, debela do 0,75 cm, višina zavihanih zaključkov krakov je 1,1 cm. Podkev je bolj masivna in delno poškodovana. Hrani jo najditelj.

Zorka Šubic

327

Naselje: Retje

Občina: Trbovlje

Ime: p.c.sv. Križa

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8

V letu 1991 je bila p.c. sv. Križa, z izjemo cerkvene oprave, v celoti obnovljena. Po izvedbi statične sanacije, je bila na osnovi sondiranj rekonstruirana arhitekturna poslikava. Na prezbiteriju je prezentirana pozognotska poslikava v opečno rdeči barvi, na stenah ladje baročna, datirana z letnico 1726 v oker barvi, na zvoniku pa poslikava v svetlomodri barvi iz prve pol. 18. stol. Stene severne kapele so barvane oker z belimi lizenami na vogalih. Različnost poslikav stavbnih enot cerkve, so prekrili šele beleži zadnje večje obnove iz sedemdesetih let 19. stol. V notranjščini cerkve so bili trdni ometi le beljeni. Rekonstruirana sta bila poslikana baldahina za oltarjem v severni kapeli in prezbiteriju. Delno odkrito figuralno-dekorativno poslikavo na steni slavoloka pa bodo obnovili restavratorji. Poškodovane kamnite plošče je v celoti zamenjal opečni tlakovec šesterokotne oblike. Obnovo je v celoti financiral župnijski urad Trbovlje.

Bogdan Badovinac

328

Naselje: Reva pri Dobrniču

Občina: Trebnje

Ime: Reva*Področje:* A*ANSL:* IX,2*Obdobje:* star. železna doba*Vrsta dela:* 6,8

V centralnem delu Suhe Krajine na Dolenjskem leži arheološko območje Dobrič, ki obsega tri prazgodovinska naselja Cvinger, Makovec in Hrastovec ter več gomilnih grobišč: Dobrava, Zagorica, Korita in Reva.

Gomilno grobišče pri vasi Reva je štelo najmanj 19 gomil, ki so delno še vidne v gozdu, slabše pa na polju, južno od kmetije Reva 4. Gomile okroglega tlorisa s premerom 8-16 m so ohranjene do višine 2,5 m. Gomila 19 je poškodovana (B. Križ, VS 33, 1991 208), zato smo maja in juliju v 28 delovnih dneh z do 12 člansko ekipo gomilo zavarovalno izkopali. Ugotovili smo, da je bila gomila nasuta na lapornato podlago, za plašč gomile pa je bila uporabljana zemlja, v kateri je bila množica odlomkov naselbinske lončenine - dokaz, da je bila zemlja sem prinešena iz bližnjega naselja na Hrastovem ali z Makoveca. Poleg strojnega posega, je bil v centru gomile dokaj velik izkop - sled izkopavanja J. Pešnika v 19. stol.

V neposredni bližini centra gomile, pa vendar izven območja, ki ga je raziskal J. Pečnik, smo naleteli komaj 40 cm pod vrhom gomile na ostanke dveh lončenih posod. Ena posoda je bila skoraj v celoti uničena s strojnim posegom v gomilo, druga pa je bila sicer poškodovana, vendar so bili ohranjeni vsi njeni deli. Posoda je črna žgana, stoji na nogi, ornamentirana je s plastičnimi rebri in bradavicami.

Zaradi strojne poškodbe tega dela gomile in izredno plitvega vkopa lončenine ne moremo zanesljivo trditi, da so to ostanki groba. Najdbe so lahko tudi daritvene posode, naknadno položene v gomilo.

Grob 2 smo našli na JV robu gomile. To je bila 240 x 55 cm velika, pravokotna grobna jama, vkopana skozi plašč gomile v sterilno, rdečo ilovico. V enem delu groba smo našli okrašeno črno žgano lončeno posodo, v drugem delu pa železni nož in železno šilo. Po velikosti in globini grobne jame smemo sklepati, da je bil to skeletni pokop, kje pa se zaradi kisle Dolenjske zemlje organski deli skeleta niso ohranili.

Grob 3 leži v osrednjem delu gomile, na robu izkopa, ki je nastal leta 1897. Grob je meril 250 x 90 cm in je ležal skoraj 3 m globoko pod vrhom gomile. Centralno jamo je obdajal venec sestavljen iz kamenja, pa tudi na samem grobu je bila zložena kamnitna grolja. Po odstavitev kamenja smo v grobu

našli tri zelo kvalitetno žgane lončene posode (dve od njih s plastičnim okrsjem) ter ostanke skeleta (okostja). Sorazmerno dobro so se ohranile lobanske kosti z zobovjem, našli pa smo še dva dela dolgih kosti. Po osteološki analizi bomo lahko opredelili spol in starost pokopane osebe. Jernej Pečnik omenja najdbe v podobno oblikovanem grobu, obloženem s kamenjem. Po njegovem opisu sklepamo, da je v gomili št. 19 po našem ostevilečenju lahko našel material, ki ga omenja kot gomilo št. 22.

Arheološke najdbe iz konca 19. stol., pa tudi lončenina, ki smo jo našli nedvomno sodi v horizont Stična - Novo mesto, kaže pa, da so bili vsi grobovi v gomili položeni sočasno, oziroma v času ene generacije.

Borut Križ

329

Naselje: Rečica pri Bledu*Občina:* Radovljica*Področje:* A*ANSL:* VI,2*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 8

Poleti l. 1980 so pri izsuševalnih in regulacijskih delih na zamočvirjenih Blatih, slučajno odkrili štiri železne rimske podkve. Podkve je kasneje pridobil zasipški župnik France Oražem (Zasip, Stagne 8), ki jo je l. 1985 podaril Tehniškemu muzeju Železarni Jesenice (inv. št. 2290-2293).

Janez Meterc

330

Naselje: Ribno pri Bledu*Občina:* Radovljica*Naslov:* Savska 73*Področje:* A*ANSL:* VI,6*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 8

Janez Kersnik iz Ribnega pri Bledu je l. 1927, ko je gradil mlin za lastne potrebe, pri izkopu temeljev odkril okostje konja s štirimi rimskeimi železнимi podkvami, od katerih se je eden primerek ohranil do danes. Kersnikova domačija se nahaja kot zadnja v vasi oz. ob Savski cesti v smeri proti reki Savi Bohinjki. Podkve je v privatni lasti in ima naslednje dimenzijske: vel. 13,1 x 11,7 cm, deb. 0,6 cm.

Janez Meterc

331

Naselje: Rifnik*Občina:* Šentjur pri Celju*Ime:* Rifnik

Področje: A*ANSL:* XVI,29*Obdobje:* rim., preseljevanje*Vrsta dela:* 5,6,7

Na kasnoantičnem kompleksu Rifnik nad Šentjurjem je Pokrajinski muzej Celje nadaljeval s planiranimi sanacijskimi deli na kasnoantičnem obzidju tudi v letu 1991. Pri arheološkem izkopu do skalne podkage, ki je bilo potrebno zaradi pravilne utrditve obzidja, smo ugotovili, da je spodnji del obzidja relativno dobro ohranjen. Odkrili smo dve gradbeni fazi. Raziskali smo 35,6 m obzidja in 22,4 m zidov stražarnice.

Pri sondažnem izkopu na zgornjem delu naselbine, ki smo ga naredili zaradi možnosti še enega obrambnega obzidja, smo našli ostanke do sedaj neznane bazilike.

Zaradi vremenskih nepričlik pozno jeseni sanacijskih del na Rifniku nismo uspeli zaključiti. Dela nadaljujemo spomladti 1992.

Darja Pirkmajer

332

Naselje: Robanov kot*Občina:* Mozirje*Naslov:* Robanov kot 35*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

Naše strokovno mnenje v lokacijskem postopku (za nadomestno stan. hišo) je obsegalo obširnejšo analizo stanja in smernice. Robanova domačija je kot celota spomeniško varstveno zaščitenaa in leži v krajinskem parku Robanov kot. Z analizami, ki so razvidne iz skic, smo predlagali lokacijo nadomestne gradnje, ob tem pa upoštevali funkcionalno ureditev domačije, ki se ukvarja tako z živinorejo kot s kmečkim turizmom. Ob tem smo poudarili, da bo ZVNKD v krajinskem parku ponovno uveljavil zahtevo po pokrivanju vseh streh z avtentično kritino - skodelami ali žaganimi deskami. Nadomestna gradnja mora upoštevati značilnosti tradicionalne arhitekture na tem območju.

Milena Hazler Papič

333

Naselje: Robič*Občina:* Tolmin*Ime:* Turjeva jama*Področje:* A*ANSL:* I,6*Obdobje:* prazgodovina*Vrsta dela:* 1

Na obvestilo Z. Likarja iz Kobarida, da so v jami vidni sledovi svežih izkopov, smo si 24.1.1991 ogledali jamo. Pri ogledu sta

sodelovala Ivan Turk in Janez Dirjec z Inštituta za arheologijo SAZU. Ugotovili smo, da so izkopi zelo majhni in nikakor ne ogrožajo bistveno pričevalnostne vrednosti sedinemtov v jami. Nekoliko podrobnejje smo si ogledali tudi stranske rove v jami; pri tem smo v sredini desnega jamskega rova naleteli na sledove močnega vodnega toka, v katerega strugi je bilo večje število kosov prazgodovinske ločenine, med njimi tudi kar veliki odlomki. Lončenine se pojavlja na daljšem odseku struge, ki je ponekod močno poglobljena v ilovnate sedimente v rovu. Ždi se, da ni nikakršnega dvoma o tem, da prihaja vodni tok nekje s površja in prinaša s seboj material z zgornjega gradišča pri sv. Volarju. Smer vodnega toka je nekoliko proti SV, s smeri toka Nadiže in ne proti izhodu iz jame.

Nada Osmuk

334

Naselje: Rodine*Občina:* Jesenice*Ime:* Ključe*Področje:* A*ANSL:* VI,13*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 8

V pozni jeseni l. 1978 je Jože Slamnik (Moste pri Žirovnici 16) s pomočjo iskalca kovin "našel" na področju rimskodobnega najdišča v "Ključih" (parc. št. 756, k.o. Doslovče) pod Rodinami železno kopačo in kos surovega želeta, t.i. "volka", ki je bil najverjetnejše zavrnjen, ker je vseboval previsok odstotek ogljika in bil s tem za nadaljnjo predelavo neuporaben. Kopača, ki je bila najdena ob SZ vogalu, v notranjosti naselbinskega kompleksa, je bila skovana iz dveh kosov želeta in se danes nahaja v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice (inv. št. 2312). Dol. 17,2 cm, šir. rezila 7,8 cm in odprtina za nasaditev 2,5 x 3,8 cm. Železni "volk" je bil najden ob SV stranici obrambnega obzidja rimske kmetije (cfr. A. Valič, S. Petru AV 15-16, 1964-65, 321 ss.).

Janez Meterc

335

Naselje: Rodine*Občina:* Jesenice*Področje:* A*ANSL:* VI,13*Obdobje:* rim.*Vrsta dela:* 8

Ko so konec marca 1991 širili vozno pot, ki pelje od Rodin do Sankaškega doma (879 m), ki se nahaja v bližini cerkve sv. Perta nad Beginjami (839 m), je Boris Kozinc iz

Hrašč 2 pri Lescah na parc. št. 1681, k.o. Doslovče našel železno rimsko konjsko podkev. Vel. 11 x 10,6 cm, deb. 0,6 cm. Podkev je danes v lasti Branka Horvata iz Most pri Žirovnici 7.

Janez Meterc

336

Naselje: Rogatec

Občina: Šmarje pri Jelšah

Področje: U

Vrsta dela: 2

Novembra 1991 smo izdelali strokovne osnove VNKD za območje Rogatec. Ureditvene zaslove zajemajo naslednja spomeniško zaščitena območja - staro mestno jedro Rogatec (kulturni spomenik), grad Strmol z grajskim parkom, etnopark Rogatec, kmečke domačije v okolici.

Milena Hazler Papič

337

Naselje: Rogatec

Občina: Šmarje pri Jelšah

Naslov: Rogatec 5

Ime: Spominski muzej Rogatec

Področje: E

Vrsta dela: 7

Planirana dela za leto 1991 nam je v glavnem uspelo realizirati. Spominski muzej Rogatec dobiva podobo urejenega muzejskega kompleksa, kar se med drugim odraža tudi v vse večjem številu obiskovalcev.

Med prvimi lanskimi nalogami je bila izgradnja triprekatne graznice, ki po dimenzijah in izvedbi ustreza svem sanitarnim in komunalnim predpisom. Sočasno smo obnovili in podaljšali kamnite podporne zidove ob stranišču in čebeljnjuku, ustrezeno cestarskim predpisom smo uredili parkirišče ob regionalni cesti Rogatec - Ptuj, med vizuelno najpomembnejše naloge pa spada izgradnja povezovalnih poti med posameznimi objekti. Ob hiši smo postavili leseni plot, ob vhodu pa namestili leso za dovoz vozil in vstopna vrata za vstop obiskovalcev. Kvalitetna skupina mizarjev je izdelala mize, klope in stole za opremo "puščanka", klopi pred stavb in lesena tla v svinjaku. Na "puščanku" in stranišču smo namestili lesene žlebove, zbite iz desk, ki jih bomo v prihodnjem letu zamenjali z dolbljenimi smrekovimi žlebovi in naravno zavitimi kljukami. Ob zaključku gradbenih del smo izravnali in povajljali vse poškodo-vane travnate površine in posejali travo. V muzej smo napeljali plin, ki ga nameravamo v naslednjih letih razpeljati do vseh pomembnejših objektov. Ob koncu leta smo

sklenili fiksno pogodbo za postavitev lesenih brajdin zasaditev sadnega drevja ter trt divjerodnic, kar bo izvajalc opravil z zgodnjimi spomladanskimi meseci.

Vito Hazler

338

Naselje: Rova

Občina: Domžale

Področje: E

Vrsta dela: 2

Zavrne se predlog lokacije gostinsko - stanovanjskega objekta izven zazidalnega območja naselja, ker bi to pomenilo izsiljevanje novih gradenj na obdelovalnih površinah. Investitorju se predлага, da znotraj naselja najde drugo ustrezno lokacijo.

Silvester Gaberšček

339

Naselje: Rošpoh

Občina: Maribor

Ime: kapela

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,6

Ob širitvi ceste skozi Rošpoh naj bi prestavili kapelico, ki jo je pregledal ing.gr. Miran Ježovnik in ugotovil, da je objekt povsem dotrajano. Višji gradbeni tehnik Jože Požavko je izdelal povzetek, po katerem bo kapela po opravljenih delih na cesti rekonstruirana cca 10 m od prvotne lokacije, kjer do temelji že pozidali. Investor je ZIM.

Andreja Volavšek

340

Naselje: Roženberk

Občina: Sevnica

Naslov: Roženberk 3

Ime: Kregoljev mlin

Področje: E,T

Vrsta dela: 4

Na pobudo Kmetijske svetovalne službe iz Sevnice in lastnikov smo izdelali smernice za obnovo Kregoljevega mlina na Kostanjeviškem potoku. Lastniki so se odločili, da bodo stari mlin s hišo obnovili in bivalne prostore preuredili za potrebe turizma. V ta namen so si pridobili posojila, toda obstaja nevarnost, da bo mlin izgubil vodo, saj se upravni organi sevniške občine po eni strani zavzemajo za obnovo mлина, po drugi pa soglašajo z odvzemom dela Kostanjeviškega potoka za napeljavo vode v sosednjo trebanjsko občino. Problem se verjetno da rešiti, saj je na voljo še in izvir pitne vode, ki pa je bolj odmaknjen in bi po

mnenju občinskih mož podražil izgradnjo vodovoda. Zavod je za predvidene obvezne vode izvedel v oktobru leta 1991 in je takoj zaprosili za sklic sestanka s predstavniki obeh občin in prizadetih strank. Žal se upravni organ občine Sevnica za družbene dejavnosti do srede januarja še niso odzval na našo pobudo.

Vito Hazler

341

Naselje: Ruše
Občina: Ruše
Naslov: Gimnaziska ulica
Ime: ž.c. sv. Marije
Področje: R, UA
Vrsta dela: 6

V Rušah smo v župni cerkvi sv. Marije nadaljevali z restavriranjem oprave. Z občinskim in republiškim sredstvi dela restavratorska delavnica na oltarju sv. Križa iz 2. pol 17. stol. Restavratorka Lučka Falk snema manjše preslikave z manierističnih kipov sv. Janeza in Marije. Akantovo ornamentiko, ki je bila deloma povsem uničena in ji je ohranila obliko le še pozleta, je na novo iz lipovega lesa izrezal A. Blatnik.
Andreja Volavšek

342

Naselje: Ruše
Občina: Ruše
Naslov: Trg vstaje
Ime: Kapela
Področje: R, UA
Vrsta dela: 4,6,7

Župnijski urad je finaciral obnovo kapele na vaškem trgu v Rušah. Popravili so škriljnato streho, s fasad odstranili sivi obrizg, popravili prvi gladek omet in ga pobarvali v kombinaciji roza in bele barve. Stensko sliko sv. družine iz konca 19. stol. je utrdil restav. spec. Bine Kovačič.
Andreja Volavšek

343

Naselje: Ruše
Občina: Ruše
Naslov: Trg vstaje 3
Področje: UA
Vrsta dela: 4

V Rušah na Trgu Vstaje 3 so obnovili lokal v hiši iz 1. pol. 19. stol., pri čemer smo zahtevali, da ohranijo kamnit portal z vratnicami in vežo v prvotni obliki.

Andreja Volavšek

344

Naselje: Sebenje
Občina: Radovljica
Ime: V rekovniku
Področje: A
ANSL: VI,6
Obdobje: halštat
Vrsta dela: 8

9.3.1981 je Franc Oražem iz Zasipa, Stagne 8, na ledini V rekovniku (parc. št. 169/1, k.o. Zasip) v izkopanem kanalu za telefonski kabel v globini okoli 70 cm našel kose prazgodovinske keramike (hrani najditelj).
Janez Meterc

345

Naselje: Sela pri Šumberku
Občina: Novo mesto
Ime: Stari grad
Področje: A
ANSL: IX,22
Obdobje: bakrena doba
Vrsta dela: 6

Stari grad je na južnem vrhu (493 m) manjšega grebena, ki se vleče severno od vasi Sela pri Šumberku. V letu 1990 je ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU na vzhodni strani naselja v dolžini 8 m in širini 3 m z izkopom presekala teraso in del ježe, pri čemer je pod gozdnim humusom in subhumusom ugotovila eneolitsko plast z ostanki hodne površine, temelj zidu z vidno zunanjim in notranjim fronto v razmaku 2 m ter s polnilom iz kamnitega drobirja in zemlje. Pod njo se je pokazala starejša kulturna plast z drobcem hišnega lepa in netipičnih črepnj, ki je ležala na skalni osnovi.

Sneža Tecco Hvala

346

Naselje: Selca
Občina: Domžale
Ime: Znamenje
Področje: E, UA
Vrsta dela: 7

Zidano slopno znamenje je bilo zaradi nerednega vzdrževanja in spokopanih temeljev že ogroženo, zato smo najprej sondirali temelje, zamenjali streho s kritino (skodle) in obnovili povsem odpadle apnene omete. Miniaturni leseni korpus in Piet se hrani v hiši nad znamenjem. Dela je izvajala gradbena ekipa zavoda in krovec Bojan Koželj s Stahovice.
Nika Leben

347

Naselje: Selo pri Žirovnici
Občina: Jesenice
Ime: Lebenice
Področje: A
ANSL: VI,13
Obdobje: star. železna doba
Vrsta dela: 1,8

Aprila 1979 so bili nad izstopajočim platojem (teraso) pobočja Rebra (Mali vrh, 863 m) slučajno najdeni kosi halštatske keramike, oglja in kos žrmlje iz peščanca. Material je bil odkrit v opuščenem vojaškem zaklonu (parc. št. 118, k.o. Zabreznica). Najdišče je le cca 300 m severozahodno od sorodne aglomeracije Selca nad Zabreznico.

Janez Meterc

348

Naselje: Senadole
Občina: Sežana
Ime: Dol Mešičevec / Divaški Gabrk
Področje: A
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 1,8

Nadzori izkopov na trasi avtoceste Razdrto - Čebukovica so bili na tem delu izrazito zakraselega terena arheološko sorazmerno malo uspešni. V robovih izkopov smo naknadno ugotovili:

1. V izkopanem materialu rdeče ilovnate zemlje iz dola Mešičevec na jugovzhodnem robu Senadolskega polja, v položnem pobočju pod regionalno cesto Divača - Senožeče, smo našli kose kaštelitske lončenine, precej atipične odlomke. Najdba sama je bila verjetno že v sekundarni legi, v erozijskem gradivu v vrtači, vendar tudi tako zanesljivo priča o prazgodovinski lokaliteti nekje v okolini. Koord.: Senožeče 1:25000 = 5422,500 - 5063,300;

2. Okrogla vrtača v dnu doline, ki oklepa križišče regionalne ceste Divača - Senožeče in "stara rimska pot" iz Divače preko Gabrka na Dolenjo vas in Razdrto. Vrtača leži na severnem robu križišča in je zaenkrat šele napol izpraznjena, leži pa prav v trasi avtoceste in jo bodo ob gadnji zanesljivo povsem izkopali, ker je humus pač dragocen. Na robovih izkopov pa tudi v samem dnu, ki ga je v tem letu voda že nekoliko izprala, smo našli manjše kose kaštelitske lončenine, precej atipični kosti. Ker se na jugovzhodnem robu Senadolskega polja pojavlja precej večjih in manjših vrtač, Mešičevec je pač največji, in ker so vse podvržene uničenju ob gradnji ceste, arheološke najdbe pa smo zanesljivo našli le v dveh od njih, menimo vseeno, da je upravičena domneva o prazgodovinski

lokaliteti nekje na zahodnih obronkih Vremščice. Topografska preverjanja za enkrat tega sicer še niso potrdila. Koord. za vrtačo s keramiko: Senožeče 1:25000 = 5422,460 - 5062,800; *Nada Osmuk*

349

Naselje: Sevno na Trški gori
Občina: Novo mesto
Ime: Brezovica
Področje: A
ANSL: IX,18
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 1

V gozdu Brezovica pod Trško goro smo našli še eno prazgodovinsko gomilo, ki leži namanjšem hrbtnu, ki se vleče S od ceste Ljubljana - Obrežje. Gomila 2 je v tlorisu okrogle oblike v premeru 14 m in ohranjeno višino 1,5 m. Leži slab kilometer jugovzhodno od gomile 1, na parc. št. 2089/3, k.o. Ždinja vas.

Borut Križ

350

Naselje: Sečovlje
Občina: Piran
Ime: Muzej solinarstva
Področje: E,T
Vrsta dela: 6,7

V letih 1990-91 je bil rekonstruiran solni fond v okviru Muzeja solinarstva v Sečovljskih solinah. Zaradi vremenskih neprilik so se dela nadaljevala v letu 1991, čeprav je bilo predvideno, da bodo zaključena že prvo leto. Dela so izvajali solinski delavci Obrata Soline. Gre za zaključeni enoti, ki sta pripadali hiši št. 61. Vsako solno polje je sestavljeno iz bazenov 1., 2., 3. in 4. stopnje izparevanja, zbirnega bazena - "vaške" v osrednjem delu ter iz 14 poslužnic in prav toliko krtistalizacijskih bazenov. Enoti sta v osrednjem delu povezani s pretočnimi žlebovi v skupen sistem prečrpavanja vode iz zbirnega bazena preko kanala v poslužnice. Vsi leseno deli: vetrna črpalka in zapornice različnih oblik in velikosti so bile izdelane v mizarski delavnici Obrata Soline po vzoru ohranjenih originalov.

Poglobljen je bil obstoječ dovodni jarek za morsko vodo - "fassard" kot tudi "libador", bazen v bližini hiše, kamor se je stekala odpadna voda, ki je ostala po kristalizaciji. Sanirani so bili obstoječi kamniti deli glavnih zapornic med kanalom in muzejskim solnim fondom.

Eda Benčič Mohar

351

Naselje: Skomarje
Občina: Slovenske Konjice
Naslov: Skomarje 30
Ime: Štrucova hiša
Področje: E
Vrsta dela: 4,8

Že ko je kazalo, da ne bo mogoče o Štrucovi hiši na Skomarju zapisati nič novega so nam sredi januarja 1992 z občine Slovenske Konjice sporočili zanimivo novico: lastnik Štrucove hiše se je premislil in je voljan prodati staro hišo (1803), toda postavlja naslednje pogoje: "Hiša je lahko vaša, če mi sezidate novo hišo na domačiji, ali če mi kupite dvosobno stanovanje v Zrečah." Z IS občine Slovenske Konjice smo se dogovorili, da bomo čimprej pridobili denar za obnovo spomenika, občina pa bo iz družbenega fonda skušala pridobiti zahtevano stanovanje.

Vito Hazler

352

Naselje: Skomarje
Občina: Slovenske Konjice
Ime: ž.c.sv. Lambert
Področje: R,UA
Vrsta dela: 4,7,8

Po samovoljni obnovi stenskih poslikav v prezbitерију ž.c. sv. Lamberta, ko je bilo izničeno delo slikarja A. Pavliča iz leta 1892, se je po intervencijah zavoda slikar J. Plahuta uspel približati umetniškemu izrazu slikarij in je zadovoljivo rekonstruiral manjkajočo figuralno in dekorativno poslikavo v južni kapeli. Denar za osvežitev poslikave v letu 1991 so zbrali člani tukajšnjega cerkvenega sveta.

Bogdan Badovinac

353

Naselje: Slap
Občina: Ajdovščina
Ime: most
Področje: T
Vrsta dela: 8

V junijiški vojni je bil poškodovan tudi enoločni kamnit most čez potok Močilnik. Deloma je bilo poškodovano cestišče ter ograja, predvsem kamnita napisna plošča iz druge polovice 18. stoletja. Nastalo škodo smo fotodokumentirali, ocenili in prijavili na ministrstvu za kulturo.

Andrejka Ščukovt

354

Naselje: Slatina
Občina: Radovljica
Področje: A
Obdobje: bronasta doba
Vrsta dela: 8

Leta 1990 je Vinko Posavec, Zgoša 24/b, nad vasjo Slatna med Begunjami in Tržičem ob gozdnih poti, v predelu z ledinskim imenom "Bukovje" (parc. št. 97, k.o. Srednja vas), našel bronasto plavutasto sekiro. Gre za 18,9 cm dolgo sekiro s širino rezila 5,3 cm, širino plavuti 2,7 cm in dolžino rezial 8,5 cm. Ker je obstojala možnost da gre za le enega od predmetov iz depojske najdbe je bil 12.12. 1991 opravljen strokovni ogled kraja najdbe (T. Knifiv, M. Sagadin, J. Meterc in N. Trampuž - Orel). Z iskalcem kovin je bilo preiskano mesto najdbe skupaj s širšo okolico vendar novih najdb ni bilo.

Pavel Jamnik

355

Naselje: Slemšak nad Vačami
Občina: Litija
Ime: p.c.sv. Križa
Področje: UA
Vrsta dela: 8

Poznobaročna cerkev sv. Križa na Slemšku nad Vačami je po udarcu strele julija 1990 pogorela. Cerkev je v groben gradbeno obnovljena s pomočjo župnega urada Vače, domačinov in finančnega prispevka ministrstva za kulturo.

Modest Erbežnik

356

Naselje: Slivnica pri Celju
Občina: Šentjur pri Celju
Naslov: Slivnica pri Celju 31
Ime: Polutnikova hiša
Področje: E
Vrsta dela: 7

Tudi v letu 1991 je prizadetna lastnica nadaljevala z obnovo Polutnikove hiše. Mizar je kvalitetno izdelal nova vrata in vsa okna na hiši, zidarnji so pozidali nov dimnik, pečar iz Ljubečne pa je izdelal pečnice in pozidal krušno peč. V notranjosti je lastnica odstranila vse omete in les zaščitila z Belikinimi premazi.

Vito Hazler

357

Naselje: Slovenska Bistrica
Občina: Slovenska Bistrica
Področje: UA
Vrsta dela: 2,4,6,7

V letu 1991 smo v zvezi s posegi na objektih kulturne dediščine v Slovenski Bistrici obravnavali naslednje zgradbe: Čopova 4, Grajsaka 4, 10, Ozka 7, Partizanska 3, Titova 2, 28, 36, 57, Trgovski center, Steklo, Trg svobode 15, 16, 17, Rotovž 28, ulica Borisa Kidriča 5. Šlo je za obnovo fasad ter urejanje novih ali preurejanje starih lokalov. V primeru ulice Borisa Kidriča 5 je šlo za nadomestno gradnjo na območju srednjeveškega mestnega obrambnega jarka, ki ga je občina po več letih rešila s tem da je lastnikom hiše, ki stoji v mestnem jarku v zameno ponudila gradbeno parcelo.

Andreja Volavšek

358

Naselje: Slovenska Bistrica

Občina: Slovenska Bistrica

Naslov: Grajska 11,13, Partizanska 27

Ime: Attemsov grad

Področje: UA

Vrsta dela: 2,4,6,7

V grajskem kompleksu Attemsovega gradu v Slovenski Bistrici je v reprezentančni stanovanjski zgradbi Zveza kulturnih organizacij v mezzaninu južnega trakta in v okroglem stolpu uredila razstavne prostore oz. nototeko. Pri tem so odstranili recentne predelane stene, ohranili pa stavbo pohištvo in ga popravili, stene prebelili in napeljali elektriko. Drugih posegov v gradbeno substanco kulturnega spomenika ni bilo.

Vprtličju istega trakta je bil prostor zahodno od vhodne veže adaptiran za privatni lokal. Nivo tal so znizali za cca 2,5 cm na višino prvotnega iz opečnih tlakovcev velikosti 24 x 24 cm. Pod njim je bil fragmentarno ohranjen apnen estrih. Sondiranje sten je pokazalo da je zahodna stena v prostoru pozidana z velikimi rečnimi kamni in lomljenci, dvakrat ometana, v njej je bil prehod v sosednji prostor. Vzhodna stena je recentna, mešane gradnje, enkrat ometana.

Restav. spec. Viktor Gojkovič je vodil restavratorska dela v grajski kapeli v zahodnem traktu. Vodoravno so izolirali zunanjostno steno popravili ometa in sneli stensko poslikavo v območju, do koder so bile stene navlažene. Dela je financirala republika.

Za grajsko upravno zgradbo (Grajska ul. 13) smo izdelali konservatorski program s preizkusom izrabe za najemnika z gostinsko turističnim programom. Sodelovala je Irena Krajnc Horvat d.i.a.

Nedanjsa grajska jahalnica je vsa leta po vojni služila za garaže, skladišča in pisarne. Po načrtu ing. arh. Ivana Gorojevška naj bi

v njej uredili trgovski center, enoten tlorisno nepredeljen prostor z odprtим pogledom v ostrešje. Zunanjščina mora ostati monolitna stavbna masa brez prizidkov izven obstoječega tlorisa z obstoječimi okenskimi odprtinami in brez večjih okenskih odprtin v strehi.

Andreja Volavšek

359

Naselje: Slovenske Konjice

Občina: Slovenske Konjice

Naslov: Partizanska 5

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7

V letu 1990 je GK Kongrad iz Slovenskih Konjic v vlogi investitorja in izvajalce, na osnovi izvedbenih raziskav in konservatorskega programa, pričel s prenovitvenimi deli na stavbi Partizanska 5 v Slovenskih Konjicah. Gre za renesančno, v baroku preoblikovano arhitekturo z značilnimi arhitekturnimi sestavinami, kot so banjasti oboki z grebenastini sosvodnicami, arkadni hodniki, kamnitni portali in okna, baročno štukiran strop ter baročno vratno pohištvo. Restavratorski center RS je z republiškimi sredstvi za kulturo restavriral baročni štuk na oboku prostora na prvem nadstropju, preostnek denarja pa je bil simbolično dodan sredstvom za rekonstrukcijo baročne podobe stavbega pročelja, ki jo je finacirala občina Slovenske Konjice. Vsa ostala gradbena in prezentacijska dela kot so odlitki potralov, okenskih okvirjev, arkadnih stebrov, izvedba grebenastih obokov, tlak ipd., je finančno kril Kongrad. Stavba je bila obnovljena z namenom prodaje, zato je namenjena predvsem trgovskim in obrtnim lokalom. To dejavnost odraža tudi novi dvoriščni stavbni kompleks, ki je nastal na mestu veznih trakov brez soglasja zavoda. Pozidan je sicer po principu pozidave historičnih zazidalnih parcel, vendar je s svojimi premočnimi masami, s svojim sodobnim oblikovanjem in kar preveč neposrednim stikom z glavnim objektom, do njega prenasilen.

Branka Primc

360

Naselje: Slovenski Javorniki

Občina: Jesenice

Ime: Podkočna

Področje: A

ANSL: VI,7

Obdobje: prazgodovina

Vrsta dela: 8

V Podkočni, na desnem bregu Save Dolinke, v pobočju Mežakle, tik nad nekdanjim

mostom, je l. 1914 Vencelj Perko z Javornika - Borovelj, kot otrok našel v zemlji bronasto sulično kost, ki se je kasneje izgubila. Najdišče se nahaja ob stari poti, ki pelje na Poljane (Kočno) in dlje proti Gorjam in Bledu.

Janez Meterc

361

Naselje: Šopote

Občina: Šmarje pri Jelšah

Naslov: Sopote 9

Ime: Osojnikova hiša

Področje: E

Vrsta dela: 3,8

Denar za turistično ureditev domačije je pridobil tudi gospodar Osojnikove domačije. Po dogovoru s kreditodajalcem bi naj denar namenil za obnovo stare hiše, v kateri so bili pred leti gostilna, trgovina, nekaj let po potresu let 1974 pa tudi še dom lastnika. Žal je denar namenil za postavitev še ene gobarne (šampinjoni), staro hišo pa prepustil propadanju.

Zavod se zavzema za sanacijo stavbe, saj je poleg samostana najpomembnejši objekt v Olimju. Vendar so možnosti za popolno ohranitev dokaj skromne. Pooblaščeni zavodov statik je namreč mnenja, da je možno ohraniti le prtlični del stavbe, medtem ko naj se nadstropje poruši in rekonstruira v prvotni podobi. Zavod bo kljub težavam z lastnikom pripravil vso potrebno dokumentacijo za izdelavo projekta prenove hiše. Vendar pa je problem denar, saj ima občina slebe izkušnje z lastniko. Verjetno bi bila najboljša rešitev novi gospodaren lastnik.

Vito Hazler

362

Naselje: Sopote

Občina: Šmarje pri Jelšah

Naslov: Sopote 8

Ime: Jakopinova hiša

Področje: E

Vrsta dela: 5,6

V skladu z našimi izhodišči za ureditveni načrt Olimje smo vodili postopek obnavljanja stare Jakopinive hiše. Pri tem smo iskali sporazumno rešitev z lastnikom, ki želi v hiši urediti gostišče za sprejem 75 gostov (veliki avtobus). Pri tem bi bilo treba notranje stene hiše, ki je zasnovana v poznobaročnem slogu kot tip hiše s črno kuhinjo, podreti in iz prvotnih šestih prostorov vprtličju pridobiti dva osnovna gostinska prostora (kuhinja, jedilnica). S tem se zavod ni strinjal, saj bi izgubili

značilno podobo stare hiše. Lastnik se ni strinjal z ohranitvijo razporeditve prostoroč vprtličju in preureditvijo podstrešja v večji gostilnični prostor.

Po večkratnih pogovorih smo se dogovorili za kompromis: strinjali smo se z novim lastnikovim predlogom, da po obnovi hiše v nivoju vkopane kleti dogradi želeni gostilnički prostor, staro hišo pa preuredi za lastno stanovanje in to tako, "kot bo zavod zahteval". Zavod bo v letu 1992 pripravil konservatorski program za obnovo stare hiše.

Vito Hazler

363

Naselje: Šopote

Občina: Šmarje pri Jelšah

Naslov: Sopote 5

Ime: Počivalšekova hiša

Področje: E

Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Na pobudo lastnika smo pripravili konservatorski program za obnovo stare Počivalšekove hiše. V potresu leta 1975 je bila stavba močno poškodovana in lastniki so si kmalu zgradili novo. Staro so uporabljali le še za skladišče, klet in občasnega opravila (koline, ličkanje koruze ...). Leta 1990 so lastniki pridobili denar za turistično ureditev domačije in v stari hiši so sklenili urediti apartmeje. Vendar pa stavba zaradi poškodb in izredno slabega gradbenega materiala ni bila več primerna za sanacijo. To je potrdil tudi statik, ki je pripravil podrobno poročilo.

Na osnovi statikovega mnenja smo se odločili za rušitev hiše in ohranitev njene kleti v desnem deluprtličja. Toda med rušitvenimi deli, se je kljub zavarovanju s podporniki klet porušila. Zaradi tega smo se strinjali z predlagano spremembijo projekta, da se klet prestavi levo podprtličje, prvotni kletni prostor pa preuredi za bivalne prostore.

Pri obnovi oziroma rekonstrukciji stavbe smo se odločili za celovito prezentacijo zunanjščine, medtem ko pa smo pri urejanju notranjščine zahtevali le ohranjanje osnoven tlorsne sheme. Zunanjsčina bo izvedena po podobi, kot jo je imela hiša v drugi polovici 19. stoletja. Pri tem bomo rekonstruirali tudi najstarejšo fasado dekoracijo, ki je podobna kot na samostanu.

Vito Hazler

364

Naselje: Šopote

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Grad Olimje

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,6,7,8

S prihodom dveh bratov minoritov v Olimje, so se leta 1991, na osnovi zavodovih konservatorskih izhodišč, pričela dela v klavzuri samostana. V sobah 2. nadstropja namenjenih za bivanje, so bile zgrajene predelne stene za sanitarije. Na novo je bila narejena elektro, vodovodna in kanalizacijska instalacija. Po starejšem stavbne pohištvu so bile narejene nove vrtnice in okvirji vrat. Ker se je začetek javnih del zavlekel pozno v jesen, smo se odločili, da namesto pozidav zidov v vodnem jarku, dela preusmerimo v obnovo notranjih prostorov. Obnovitvena dela financira minoritski samostan, Ministrstvo za kulturo in občina Šmarje pri Jelšah.

Bogdan Badovinac

365

Naselje: Sopote

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: ž.c. Marijinega vnebovzetja

Področje: R,UA

Vrsta dela: 4,7,8

Restavriranju stranskih oltarjev ob slavočni steni ž.c. Marijinega Vnebovzetja, ki sta v fazi finalizacije, se je v l. 1991 pridružila še obnova prižnice. Po odstranitvi okrasnih elementov, je sledilo odkrivanje sekundarnih polihromacij, utrditev podlage, retuširanje prvotne črne barvne plati in konsolidacija same arhitekture prižnice. Okrasni elementi so v največji meri ohranjeni in utrjeni. Močno črvojni nosilni elementi baldahina pa so izrezljani na novo. Vsa restavratorsko rezbararna dela, ki jih kvalitetno opravlja Anton Podkrižnik so financirana iz republiških in občinskih sredstev za kulturo.

Bogdan Badovinac

366

Naselje: Sopote

Občina: Šmarje pri Jelšah

Področje: U

Vrsta dela: 2

V oktobru 1990 so bile pripravljane strokovne osnove VNKD za ureditveni načrt Olimje. V Olimju nastopa splet težko združljivih dejavnikov - spomeniško zavarovan samostanki, visoko vreden kompleks s cerkvijo, kamor so se pred kratkim ponovno vselili patri in zaselek, ki uvaja mnoge nove dejavnosti (gojenje gob, jelenov, želja po konjoreji). Poleg tega je bilo v obnovi po potresu leta 1974 postavljenih več oblikovno neustreznih

nadomestnih gradenj. Zaradi tega in zaradi nenehnih pritiskov po dodatnih gradnjah in dejavnostih smo se odločili za temeljitežo analizo stanja in natančnejšo izdelavo smernic na vseh področjih (stavbe, naselje, krajina). Rezultat naših prizadevanj še ni zanan saj v celiem letu 1991 načrtovlalu ni uspelo uskladiti želja in potreb krajanov z realnimi

Milena Hazler Papič

367

Naselje: Sovinja Peč

Občina: Kamnik

Naslov: Sovinja Peč

Področje: E

Vrsta dela: 2

Izda se soglasje k lokaciji stanovanjske hiše pod pogojem, da investitor upošteva zahtevane pogoje zavoda (primerna strmina strešnega naklona), ter da investitor pred pričetkom del, Zavodu dostavi idejni načrt. *Silvester Gaberšček*

368

Naselje: Sovjak

Občina: Gornja Radgona

Ime: Vinska klet

Področje: E

Vrsta dela: 2

Vinska klet v Sovjaku, last Slavka Matjašiča iz Slapincev, je pomemben etnološki spomenik, razglašen z odlokom občine Gornja Radgona. Lastnik želi v neposredni bližini graditi novo vinsko klet, s čemer smo soglašali, vendar smo predlagali novo lokacijo z maksimalnim odmikom od stare kleti. Podali smo tudi navodila za gradnjo novega objekta, z upoštevanjem značilnosti tradicionalnega ljudsekga oblikovanja.

Liljana Medved

369

Naselje: Spodnja Kapla

Občina: Radlje ob Dravi

Naslov: Spodnja Kapla 13

Ime: Zajstnik

Področje: E

Vrsta dela: 2,4

Kmečka hiša je predvidena za razglasitev kot etnološki in arhitekturni spomenik. Ker so si lastniki zgradili novo hišo, smo kvaliteten objekt dimničnega porekla v soglasju z domačini v prihodnosti namenili za potrebe kemčkega turizma družinskega tipa, pri čemer ne bi posegali v tlorisne ali vsebinske zančilnosti spomenika. Podali smo okvirna navodila za zaščito strehe pred zimami ter navodila za nadaljnje ravnanje z

objektom po naših strokovnih smernicah.

Lilijana Medved

370

Naselje: Spodnja Polskava

Občina: Slovenska Bistrica

Naslov: Spodnja Polskava 22

Področje: E

Vrsta dela: 2,4

V naselbinsko zaščitenem ruralnem naselju Sp. Polskave smo izdelali strokovna navodila za obnovo kmečke hiše št. 22, datirane z letnico 1865 v temenskem sklepniku vhodnega portala in pogoje za gradnjo nove stan. hiše na parc. št. 44/2 k.o. Sp. Polskava.

Jelka Skalicky

371

Naselje: Spodnja Radovna

Občina: Radovljica

Ime: Fužine

Področje: E

Vrsta dela: 2

Občinski upravi za urbanizem so bila posredovana strokovna izhodišča za celoten kompleks nekdanje Fužine s posebnim poudarkom na možni turistično rekreativni namembnosti. Zavod je ponovil oceno in strokovno stališče, ki je bilo podano v prostorsko ureditvenih pogojih Triglav-skega narodnega parka, ter izrazil pripravljjenost za nadaljnje sodelovanje pri urejanju celotne doline.

Silvester Gaberšček

372

Naselje: Spodnje Duple

Občina: Kranj

Naslov: Spodnje Duplje 101

Področje: E

Vrsta dela: 4

Izdelane so bile smernice za revitalizacijo domačije Sp. Duplje št. 101 na parc. št. 197, 198/1, 199 k.o. Duplje.

Vladimir Knific

373

Naselje: Spodnje Prapreče

Občina: Domžale

Naslov: Spodnje Prapreče 10

Področje: A

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 6

Po obvestilu S. Stražarjeve je ZVNKD Kranj 26.3.1991 opravil terenski ogled travnika z

lediskim imenom Grad pri Sp. Prapreče (parc. št. 490, 494, k.o. Lukovica). Teren je

v zavodske evidenci arheoloških lokacij do leta 1986, ko je tu bila opravljena arheološka topografija. To je travnata terasa na levem bregu nekdanje zamočvirjene struge potoka Radomlja (sedaj reguliran). Po ljudskem izročilu naj bi nekdaj tu stal grad, izorana naj bi bila zlata veriga in pokopani naj bi bili francoski vojaki. Travnik je bil nekoliko grbinast zaradi kamnitih grobelj. Spomladi 1991 pa je lastnik sklenil, da travnik zaradi lažje košnje z rinežem izravna ter postane tudi izrazito ježo, od katere se je travnik strmo prevesi proti potoku. Po pripovedovanju lastnika so se takoj po odstranitvi ruše pokazali kamniti zidovi, ob naslednjem poglobitvi s strojem pa večje površine ožgane zemlje (tlak?). Sele po ponovni poglobitvi so prišli so rumeme ilovice. Ob pregledu 26.3.1991 je bil teren tako že močno preoran, nove konfiguracije ponovno zaravnane z brenanjem, večji del kamenja pobran in odkopan, preostanek pa razvlečen. Le posamezne skupine kamenja so dale slutiti potek zidov. Izkopavanja so se pričela 16.4.1991 in so trajala do 29.5.1991. Zaobsegala so le zorani del zemljišča in sicer najvišji del, kjer se je dalо vsaj še v skromnih sledovih ugotoviti potek zidov (cca 170 m²). Tako so bili očiščeni ostanki dveh pravokotno se stikajočih zidov. Daljši (ohr. dol. 12m, šir. 0,7 m, višina do 0,2 m) potekajoč v smeri SZ-JV, je na JV izginjal pod nepoškodovano površino travnika, na SZ pa je bil odnešen. Nanj se je s SV strani priključil tanjši (0,6 m), istočasno grajen zid, ki je bil po 9 m dolžine na SV odnešen. Na SV koncu daljšega zidu je bil najden še spodnji del vodnjakaste (vkopane lame premera 0,9 m, globine 1 m, na notranji strani skrbno zamazane z sivo glino) v njem pa večji del lončeninskih najdb. Te so bile sicer zaradi radikalne odstranitve kulturne plasti silno redke. Ob daljšem zidu je kot temnejša lisa potekal nekakšen plitev jarek (šir. 0,8 m, 0,12 m, segal v sterilno plast). Po navedbah lastnika je namečnejši in najdebelejši zid potekal prav ob robu ježe (sedaj v celoti odstranjen) in bi lahko predstavljal obzidje. Nekaj zidov je še nedvomno ohranjenih pod nepoškodovanim travnikom na JZ (parc. št. 494 k.o. Lukovice). Raziskana površina je bila ponovno zasuta in zasejana s travo.

Sredstva za financiranje smo dobili iz akcije arheološke topografije občine Domžale (finansirja Republika Slovenija in občina Domžale).

Milan Sagadin

374

Naselje: Spodnji Boč*Občina:* Ruše*Naslov:* Spodnji Boč 10*Ime:* Blagoje*Področje:* E*Vrsta dela:* 2

V sklopu domačije, ki je pomemben etnološki in arhitekturni spomemik, se nahaja zidana kašča iz srede 19. stol., s kasnejšim lesenim objektom za prešo, ki pa ni ohranjena. Na kmetiji nameravajo graditi novo stanovanjsko hišo s čemer smo soglašali, vendar s pogojem, da se ohrani in vzdržuje zidana kašča, v območju katare bodo z novogradnjom posegli. Soglašali smo z ohranitvijo lesenega objekta ob kašči, ter podali oblikovne smernice za novo hišo.

Lilijana Medved

375

Naselje: Spodnji Gasteraj*Občina:* Lenart*Naslov:* Spodnji Gasteraj 6*Področje:* E*Vrsta dela:* 4,5

V letošnjem letu so bili izdelani tehnični posnetki za stanovanjsko hišo v Sp. Gasterju št. 6. Posnetke je izdelal gradbeni tehnik Smiljan Simerl. Baročno oblikovana stanovanjska hiša stoji v okviru domačije nekdanjega Koserovega posestva ob cesti razloženega naselja. Hiša je predvidena za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Lenart. Na osnovi izdelanega konservtorskega programa je predvidena prenova hiše v redni zavodovi akciji v letu 1992.

Jelka Skalicky

376

Naselje: Spodnji Jakobski dol*Občina:* Maribor*Naslov:* Spodnji Jakobski dol 2*Področje:* E*Vrsta dela:* 4

Nadstropna stavba, locirana v pobočju ob cerkvi sv. Jakoba tvori s cerkvijo in župniščem najstrožje zaščiten ambient naselja. Prvotno mežnarijo, ki je v preteklih letih služila različnim namenom (šola, krajevna skupnost, pošta) nameravata nova najemnika prenoviti za gostinske in trgovske namene. Izdelali smo strokovne smernice za prenovo celotne hiše s pogoji, da je tudi namembnost v skladu z interesi naselja.

Jelka Skalicky

377

Naselje: Srednja vas v Bohinju*Občina:* Radovljica*Ime:* ž.c.sv. Martina*Področje:* UA*Vrsta dela:* 7

Na župni cerkvi je bila s soglasjem zavoda obnovljena fasada na zvoniku in očiščeni ter utrjeni portalni in okenski okvirji iz tufa. Ob sondiranju beležev je bila na južni steni pod urino številčnico odkrita letnica 1691, ki datira prvotno poslikavo zvonka z vogalniki grafitno sive barve, še ohranjenimi v srednjem delu zvonika in vidnim s podstrešja ladje. Zvonik je bil namreč vključen v zahodno fasado ob barokizaciji ladje. Dela se nadaljujejo na južni fasadi ladje. Gradbena dela izvaja gradbeno podjetje Bohiji iz Boh. Bistrice.

Nika Leben

378

Naselje: Stahovica*Občina:* Kamnik*Ime:* Župnijske njive*Področje:**Vrsta dela:* 2

IzDALI SNO SOGLASJE IN STROKOVNA NAVODILA Z IDEJNIMI SKICAMI ZA PRENOVO VINSKE KLETI V STREHOVSKIH GORICAH. Objekt je sestavni del naše etnološke in arhitekturne dediščine in stoji v neposredni bližini Trajbarjeve zidanice.

Silvester Gaberšček

379

Naselje: Stare Slemene*Občina:* Slovenske Konjice*Ime:* Kartuzija Žiče*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4,5,6,7,8

Primer uspešnega organiziranja javnih del je bila akcija odstranjevanja podrasti na območju zgornje hiše Žičkega samostan, ki se ji je kasneje pridružilo še popravilo strešne konstrukcije s preložitvijo skrilave kritine velikega obrambnega stolpa in pokopališke kapele. Na prekladah pomolnih oken sta vklesani letnici 1538. Eno majkajoče pomolno okno je bilo na novo izklesano in postavljeno na mesto prvega. Napisni na leseni konstrukciji opozarjajo na popravilo streh obrambnega stolpa v letu 1894 in pokopališke kapele v letu 1905.

Bogdan Badovinac

380

Naselje: Stopno*Občina:* Novo mesto*Ime:* p.c. Kraljice presvetlega rožnega venca*Področje:* UA*Vrsta dela:* 6,7

Arhitektura cerkve na Stopnem je v jedru še srednjeveška z oporniki na zunanjščini prezbiterija. Po požaru konec 17. stol. je bila barokizirana in postopoma opremljena z novo kvalitetno poznobaročno opremo. V letu 1991 je Župnijski urad Škocjan žezel obnoviti fasade cerkve (prekrivanje cerkve in osuševanje zidov je bilo opravljeno že pred nekaj leti). Sondiranje zunanjščine je razkrilo, da je bila cerkev v osnovi (prezbiterij, ladja) pozidana sočasno in v celoti poslikana z motivom slikane rustike, v zaključnih stranicah prezbiterija so bila velika šilastoločna okna, manjše je bilo odkrito na južni steni ladje. Na severni steni ladje, ki je obrnjena proti platoju pred cerkvijo, je bila naslikana ogromna slika sv. Krištofa (kon. 15. stol.). Poskusne sonde v notranjščini so odkrile v ostensijih gotskih oken prezbiterija fragmente srednjeveške poslikave, na stenah ladje pa isto poslikavo kot na zunanjščini.

Pri prezentaciji smo odprli gotska okna v prezbiteriju in obnovili srednjeveško členjenost fasade, stene ladje smo tonirali monohromno, saj je bila tu barokizacija najbolj očitna (stranska kapela, visoka pravokotna okna, nov stranski portal, zakristija). Baročen zvonik z neogotsko streho iz 19. stol. smo obravnavali kot samostojno stavbo sestavino in prezentirali dekorativno baročno poslikavo v obliki šivanih robov, ki se tonsko ujemajo z baročnimi prizidki.

Obnovo fasade je v celoti finaciral Župnijski urad Škocjan, delo je izvedel mojster Vrščaj iz Novega mesta.

Marinka Dražumerič

381

Naselje: Stražišče*Občina:* Kranj*Naslov:* Tominčeva 50*Področje:* E*Vrsta dela:* 2, 4

Zaradi gradnje krožne ceste skozi naselje je prišlo do realizacije predvidenega načrta odstranitve stare sitarske hiše na Tominčevi 50. V ta namen je bila pred več kot 10 leti odstranjena sosednja hiša, ter prestavljena k Šempeterskemu gradu. Leseni objekt je bil arhitektonsko in foto dokumentiran, nato pa pod zavodovim nadzorstvom razstavljen in prenešen na območje kompleksa Brdo,

kjer je začasno deponiran, ter čaka na odobritev za ponovno postavitev na delu območja, ki je bil že predhodno namenjen "skansenu". Žal so neljubi dogodki od julijski vojni za dlje časa onemogočili vsakršno realizacijo tega projekta, tako, da se vse predvideno delo prenese na zgodnjo pomlad.

Silvester Gaberšček

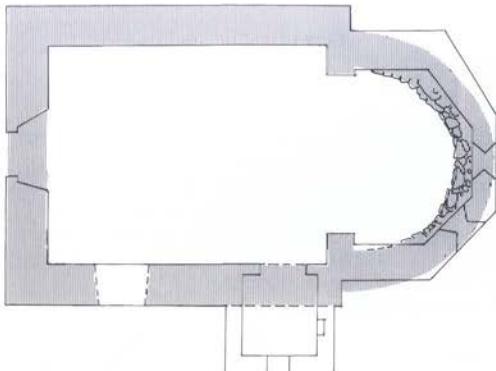
382

Naselje: Stražišče pri Kranju*Občina:* Kranj*Naslov:* Šempeterska cesta*Ime:* kapela sv. Petra*Področje:* A, R, UA*Obdobje:* srednji vek*Vrsta dela:* 6

V okviru raziskav romanske kapele (doslej obravnavane kot grajska kapela bližnjega Šempeterskega gradu - Schrottenthurna) so bili odbiti ometi na severni, južni in zahodni strani ladje in izvedeno arh. sondiranje v prezbiteriju. Na južni strani ladje je bil odkrit zazidan rimskega portal z monolitno kamnitno preklado, v katero je vsekan plitev lok. Desni podboj sestavlja dva večja monolita; spodnji je verjetno rimaska spolija. Levi podboj ni ohranjen. Možno je, da je na tem mestu bil vzdahnimski nagrobnik, ki ga hranijo v Narodnem muzeju. Tik nad portalom, v njegovi osi, je bilo odkrito okroglo okence - okulus in

Kapela sv. Petra, južna fasada

nad prehodom v nekdanjo zakristijo še eno. Okensi odprtini rahlo šesterokotne oblike sta vklesani v pravokotno ploščo iz peščenjaka, ki je vzdiana v nivoju fasade, v notranjščin pa se okno odpira v prostor v obliki lijakasto razširjene odprtine z ravnim sp. delom. Okolusa sta bila brez zasteklitve ali ostankov, ki bi kazali na morebitno leseno poltno. Zidava južne stene ladje je v spodnjih dveh tretjinah romanska, s pravilnimi horizontalnimi pasovi in s

Tloris kapele sv. Petra z vršano romansko fazo

Kapela sv. Petra

fragmentarno ohranjenimi vrezanimi fugami. Romanska zidava je evidentna tudi na severni strani (brez odprtin) medtem, ko je cela zunanjja stran zahodne fasade v celoti prezidana, kar je potrdila raziskava malt in ometov (RC, Ivo Nemeč) in zbrisana struktura. Na zahodni steni je bil tik nad višino romanskega stropa odkrit zazidan pravokoten portal, s kamnitimi grobo obdelanimi klesanimi podboji sestavljenimi iz

več delov. Preiskava malte je pokazala, da polnilo sorodno ometom iz 17. stol. iz česar bi bilo mogoče zaključit, da je bil ta vhod zazidan v 17. stol. Funkcija tega vhoda še ni dorečena. V notranjosti ladje so bili odbiti ometi do višine romanske faze, ugotovljene na podlagi stropnikov, ki so porezani še ohranjeni v zidu, kjer je bila ladje kasneje v gotiki ali 17. stol. nadzidana. Zidava je tudi v notranjosti prvilna, s to razliko, fugiranje ni poudarjeno z vrezano črto, pač pa je bil zid prebeljen z gostim apnenim beležem. Ugotovljeno je bilo, da je portal z letnico 1654 (rekoincilacija) vklesan v prvotno enotno zahodno fasado. V prezbiteriju je bila z arh. raziskavami potrjena romanska apsida (glej poročilo o arh. izkopavanjih) po čiščenju beležev pa ugotovljena tudi višina in oblika gotskega oboka, ki kaže na razmeroma nizek in kratek prezbiterij, prezidan deloma iz apside in nadzidan v 17. stol. Izdelana je bila statična sanacija temeljev in odvodnjavanje. Dela je izvajal Franc Pelko iz Bleda.

Nika Leben

V sklopu sanacije grajske kapele sv. Petra v Stražišču pri Kranju je ZVVKD Kranj od 25.3. do 1.4.1991 opravil arheološki izkop v notranjosti prezbiterija. Odkrita in očiščena je bila notranja fronta romanske apside, na kateri stoji sedanji gotski prezbiterij. Zunanja fronta romanskega zidu zaradi večje debeline gotskega ni dosegljiva (glej VS 33, 1991, 228 s).

Milan Sagadin

383

Naselje: Strehovske gorice

Občina: Lendava

Ime: Vinska klet

Področje: E

Vrsta dela: 2,4

Izdali smo soglasje in strokovna navodila z idejnimi skicami za prenovo vinske kleti v Strehovskih goricah. Objekt je sestavni del naše etnološke in arhitekturne dediščine in stoji v neposredni bližini Trajbarjeve zidanice.

Lilijana Medved

384

Naselje: Strmec pri Vojniku

Občina: Celje

Ime: ž.c. sv. Lenarta

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Obnova zvonika ž.c. sv. Lenarta se je l. 1991 pričela z zamenjavo skrilave kritine. Nov uvožen skril napravilnih oblik izgleda

smo ugotovili, da je zvonik, ki je prizidan na južni strani prezبiterija, v sedanji obliki že stal l. 1522. V kasnejših obdobjih je bila njegova zunanjščina le času primerno krašena. Poznogotsko vogalno poslikavo z motivom diamanta je nadomestila baročna poslikava šivanih robov, ob koncu 18. stol. klasicistična členitev izvedena v ometu in v drudi pol. 19. stol. ponovno v ometu izvedeni šivani vogali. Na osnovi odločitve komisije, da se obnovi enovita baročna zunanjščina, smo izrisali rekonstrukcijski načrt arhitekturne poslikave in podali spomeniškovarstvena izhodišča za njeno izvedbo. Zidariji in pleskarji so nato naredili fasade v zadovoljstvo vseh. Ko so bili delno odstranjeni ometi na steni južne ladje, smo ugotovili višino stene romanske ladje, v temelju vogala pa rimske nagrobnik.

Obnovo je finaciral tukajšnji župnijski urad z manjšim deležem sklada za pomoč imetnikom kulturne dediščine občine Celje.
Bogdan Badovinac

385

Naselje: Strojna
Občina: Ravne na Koroškem
Naslov: Strojna 14
Ime: Janeževa domačija
Področje: E
Vrsta dela: 2

Na vlogo lastnika za zamenjavo lesene strehe na gospodarskem poslopju zaščitene "Janeževe domačije" smo izdali soglasje s pogojem, da mora ostati streha na gospodarskem poslopju lesena, pokrita s koroškimi skodlami.
Jelka Skalicky

386

Naselje: Studenice
Občina: Slovenska Bistrica
Ime: ž.c.sv. Treh kraljev
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6,7

Župnijski urad v Studenicah je obnovil ž.c. sv. Treh Kraljev. Na arhitekturi iz leta 1684 so zamenjali pločevinasto strešno kritino z bakrom, fasade pa ometali s tankim apnenim ometom, ki so ga pobelili in hidrofobirali. Neometani so ostali kamnoseško obdelani vogelniki iz sivega peščenca, ki so ga utrdili z Wacherjevim uterjevalcem za peščence.
Andreja Volavšek

387

Naselje: Studor
Občina: Radovljica

Naslov: Studor 16
Ime: Oplenova hiša
Področje: E
Vrsta dela: 7

Nadaljevala so se konservatorska dela pri obnovi in muzejski opremi Opleneve hiše, Studor št. 16. Otvoritev domačije, ki je urejena kot muzej, je bila 21.junija 1991. Na parc. št. 73 k.o. Studor je načrtovana gradnja stanovanjske hiše na mestu gospodarskega poslopja.
Vladimir Knific

388

Naselje: Suhadole
Občina: Kamnik
Naslov: Suhadole 33
Področje: E
Vrsta dela: 4

Lastniku starejše bogate domačije se izdajo smernice za obnovo fasade stanovanjske hiše, tako, da se ohranijo njeni značilni elementi: velikost oken, njihov razpored, prečni venec med prtičjem in nadstropjem, rozete v čelnem zatrepu zahodne fasade, gladek apneni omet, ter korekcija trodelnega okna v kuhinji.
Silvester Gaberšček

389

Naselje: Suhadole
Občina: Kamnik
Naslov: Suhadole 57
Področje: E
Vrsta dela: 2

Na skupnem lokacijskem ogledu so bili podani pogoji za nadomestno gradnjo stnovanjske hiše z delavnico, ker se je investitor med tem odločil da gre v novogradnjo. Zaradi občutljivosti lokacije, stavba se namreč nahaja na glavni vaški ulici v neposredni bližini cerkve, je pred izdajo gradbenega dovoljenja potrebno Zavodu dostaviti na vpogled idejni načrt.
Silvester Gaberšček

390

Naselje: Svetina
Občina: Celje
Ime: ž.c. Marije Snežne
Področje: R,UA
Vrsta dela: 4,7,8

V mesecu avgustu l. 1988 se je pričelo z restavriranjem prižnice v ž.c. Marije Snežne. Prižnica, ki je pripisana Janezu Gregorju Božiču iz leta 1730, je bila obnovljena v letih 1862 in 1873, kar je bilo razvidno iz plasti v notranji polhromaciji. Vse tri letnice

so napisane na notranji strani podstavka kancele. Pred odstranjanjem naknadnih polihromacij, so bili napravljeni novi konzolni nosilci in stopnice. Poškodovanou prvotno marmoriranje je obnovil rezbar - restavrator Anton Podkrižnik, ki je izvršil še vsa ostala dela, od rezbarjenja manjka-jočih delov, utrjevanja starejših ohranjenih, do grundiranja, zlačenja in polihromiranja. Dvakrat poslikane medaljone s podobami štirih evangelistov in Kristusa vladarja je restavriral akad. slikar in rest. Viktor Povše. Obnova prižnice, ki je končana l. 1991, je finansiral župnijski urad sv. Cecilije v Celju z republiškim in občinskim denarjem namenjenim za kulturo.

Bogdan Badovinac

391

Naselje: Sv. Jošt
Občina: Kranj
Ime: p.c.sv. Jošta
Področje: UA
Vrstna dela: 6,7

V prvi fazì obnove baročne arhitekture je bila izvedena statična sanacija: zamenjane so bile vse lesene vezi v ladji in zvoniku. V naslednji fazì so bili po predhodnem sondiranju obnovljeni dotrajani ometi na ladji in prezbititerju, kjer so bili rekonstruirani naslikani gotski vogalniki v oker tonu. Na podlagi sondiranja in vzorcev določena barva baročne fasade pa je bila izvedena le na ladji, zaradi vstrajanja lastnika po svetli fasadi. Obnovljena je bila tudi bakrena kritina na zvonikih in nad arkadami. Gradbena sanacija: Pleko iz Bleda, beleži: Vili Planinc, Bogo in Rudi Mlakar iz Tržiča, kleparska dela: Janez Grilic iz Šenčurja.

Nika Leben

392

Naselje: Sv. Peter nad Begunjami
Občina: Radovljica
Področje: A
Obdobje: rim.
Vrstna dela: 1,8

Sv. Peter nad Begunjami je manjša jama z ozkim vhodnim breznom. Med leti 1975-77 so člani DZRJKR ob poskušu razširitve v ilovici našli tri novce. Hrani Hočevar Slavko, Golniška cesta 24, Kranj. Najdbe je določil dr. P. Kos, Numizmatični kabinet Narodnega muzeja:

1. As, Antoninus Pius 138-161,
2. As, Republika 2-1 st. pr. Kr.,
3. Kraj. Maria Theresia 1780.

Njedbe potrjujejo verovanje ljudi v zdravilno moč Jame. Po navedbah Valvazorja (11. knjiga, XVII. poglavje) naj bi jama s svojo

zdravilno močjo zdravila gluhost, kasneje pa so verjeli da vetrič iz Jame zdravi žensko neplodnost (Planinski vesnik 13/6 1975, str. 342).

Pavel Jamnik

393

Naselje: Sv. Primož na Pohorju
Občina: Radlje ob Dravi
Ime: ž.c.sv. Primoža
Področje: UA
Vrstna dela: 4,8

Na sv. Primožu na Pohorju je župnijski urad iz Vuženice na ž.c. sv. Primoža zamenjal opečno kritino in obnovil cerkveno zunanjščino. V stenah cerkve iz 19. stol. je ohranjenih več spolij, gotskih reber in okrogel sklepnik z nastavki reber - ostanki prvotne cerkve sv. Primoža iz 15. stol. Andreja Volavšek

394

Naselje: Sv. Trije kralji
Občina: Lenart
Ime: p.c.sv. Treh kraljev
Področje: R,UA
Vrstna dela: 4,6,7,8

Poleti 1991 smo s finančnimi sredstvi Ministrstva za finance in občine Lenart pričeli z obnovo zunanjščine cerkve p.c. sv. Treh kraljev v naselju Sv. Trije kralji v Slovenskih goricah.

Obnova cerkve se je pričela v 70. letih z odstranjevanjem sekundarnih poslikav v notranjščini cerkve, koncem 80. let pa so se pričela obnovitvena dela na enotni strehi ladje ter prezbititerja. Obnova celotne zunanjščine, ki je bila predvidena za leto 1991, je bila zaradi pomanjkanja denarnih sredstev in nepredvidenih sanacijskih posegov na stolpu omejena le na obnovo stolpa in dela prezbititerija. Natančen popis del je bil možene šele po postavitvi gradbenega odra, ko smo lahko ugotovili, da bodo sanacijska dela mnogo obsežnejša kot smo prvotno domnevali. Odločili smo se za detajlno obnovo stolpa. Obnovljeno je bilo ostrešje stolpa in v celoti krito z novim bobrovcem. Dodatno smo naročili izdelavo novih oken, montažo strelovoda, barvanje kupole in križa, barvanje ure ter čiščenje zvonika. Odstranjeni so bili stari ometi, fuge očiščene in sprane z močnimi curki vode. Na očiščeno steno smo nanesli obrizg (1:1, cement: separirani pesek puponec 0-4). Obrizg je bil nanešen tako, da je ena tretina stene prosevala. Na obrizg smo nanesli tanek enoplasten zalikan omet, ki je bil izdelan po starem in že preizkušnem receptu z dodatkom zdrobljene opeke (1

del hidriranega apna + 3 deli puconskega granulata 1-4 z eno desetino opečnega zdroba in eno dvanaštino belega cementa). Restavratorska dela na stolpu so potekala pod strokovnim vodtvom akad. kiparja rest. spec. Viktorja Gokoviča, ki je tudi to leto nadaljeval z restavriranjem oltraja Marijine smrti iz leta 1626 v južni ladji, tokrat arhitekturna dela oltarja. Figuralni del oltarja je bil obnovljen leta 1990. Gradbeni nadzor pri obnovi stolpa in dela prezbiterija je vodil sam gradb. tehnik Branko Ramšak, izvajalec del je bilo gradbeno podjetje Gradis Ptuj.

Obnovitvena dela na fasadi cerkve se bodo nadaljevala v letu 1992 in 1993 le v kolikor bodo odobrena finančna sredstva s strani republike in občine Lenart. Zaradi pomanjkanja natančnih tehničnih posnetko in predhodnih raziskav pa bodo pri obnovi cerkve vsi popisi del le približni.

Neava Sulič Urek

395

Naselje: Šempas
Občina: Nova Gorica
Naslov: Šempas 59
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Domačija je v letu 1991 menjala lastnike tako, da planirano akcijo obnove domačije izvajamo v tem času z deležem lastnikov in sredstvi skupščine občine Nova Gorica.

Bojan Klemenčič

396

Naselje: Šentilj
Občina: Pesnica
Ime: Spomenik generalu Maistru
Področje: Z
Vrsta dela: 4

Do leta 1991 je stal na ploščadi pred osnovno šolo v Šentilju spomenik generalu Maistru.

Na prošnjo skupščine občine Maribor so doprsni kip generala ponovno vrnili na njegovo prvotno lokacijo, to je v avlo sku-pščine.

Kot nadomestilo za odpeljani kip smo izdelali osnutek za novo spominsko ploščo in določili lokacijo za postavitev odlitka generala Maistra.

Aleš Arib

397

Naselje: Šentjošt
Občina: Novo mesto
Ime: Spomenik žrtvam štajerskega bataljona
Področje: Z
Vrsta dela: 8

Spomenik stoji severovzhodno od vasi Šentjošt, v gozdu. Od vasi je oddaljen nekaj sto metrov, dostop pa je možen z avtomobilom skoraj do spomenika. Posvečen je žrtvam belogardostičnega "štajerskega bataljona", ki je na tem mestu taboril po leti 1942. Bataljon se je izdajal za partizanskega, istočasno pa je pobijal pristaše OF, ki so prihajali v taborišče. Spomenik je bil že pred časom predlagan za razglasitve, vendar do tega ni prišlo.

Dne 12.9.1991 smo bili obveščeni o uničenju spomenika. Še isti dan smo si stanje ogledali in fotodokumentirali. Spomenik sestavlja pet kamnitih blokov. Dva sta bila prevrnjena, ostali trije pa poškodovani. Reliefna plošča, ki je na vrhi povezovala kamite bloke je popolnoma razbita. Čez napis je bil z ostrom predmetom vpraskan kljukasti križ.

Po ogledu in pogovorih z občinskim odborom ZB Novo mesto smo predlagali vzpostavitev prvotnega stanja, kolikor bo pač mogoče, s to razliko, da se na obnovljen spomenik vpiše datum poškodovanja in obnove.

Na žalost pa ta spomenik ni bil edini poškodovani spomenik NOB na območju delovanja ZVNKD Novo mesto. Avgusta 1991 je bi poškodovan spomenik radio-delavnicam v Črmošnjicah - občina Črnomelj, nekako v istem času pa je bil s pršilcem popisan spomenik padlim v Novem mestu (v Žabji vasi).

Stanje na teh objektih smo dokumentirali in se o sanaciji dogovorili s pristojnimi organi na občinah.

Na žalost pa moram na koncu še dodati, da o storilcih, čeprav so bile dane prijave, še danes nič ne vemo.

Judit Podgornik

398

Naselje: Šentjur pri Celju
Občina: Šentjur pri Celju
Naslov: Ulica skladateljev Ipavcev 27
Ime: Ipavčeva hiša
Področje: E
Vrsta dela: 7

V letu 1991 nam je uspelo vgraditi nov kamnit portal (kamen bihacit - maskara), ki ga je izdelal Gradbeni finalist iz Maribora. Planirana obnova fasade in vgraditev novih oken so ostali nerealizirani zaradi pomanjkanja denarja. Denar iz leta 1990 je posrkal občinski proračun, planiranega pa iz Ljubljane ni bilo, ker so na Ministrstvu za kulturo pomešali med Ipavčovo ulico 2 v Celju in Ipavčovo hišo v Šentjurju. Očitno so mislili, da gre za eno in isto stavbo, investitor IS občine Šentjur, pa vsaj za to

stavbo ni kazal pretirane vneme.

Vito Hazler

399

Naselje: Šentjur pri Celju

Občina: Šentjur pri Celju

Področje: U,UA

Vrsta dela: 2

V preteklem letu je zavod pripravil spomeniškovanstvena izhodišča za zazidalni načrt prenove starga trškega jedra Šentjurja pri Celju. Elaborat je razdeljen v dva vsebinsko povezana dela. Prvi del zajema analizo historično - urbanističnega razvoja naselja in podaja osnovni zgodovinski koncept urbanistične in arhitekturne kontinuitete. Podana je tudi valorizacija današnjega stanja glede na to, v kakšni meri so ohranjene oziroma ogrožene primarne stalnice naselja. Ob tej globalni analizi prostora je izdelan še pregled celotne izgrajene substance t.j. podan pomen posameznih objektov in lokacij v okviru zavarovanega prostora. Splošno so tudi okarakterizirani negativni posledki (novogradnje, adaptacije, prizidki itd.), ki izrazito negativno vplivalo na posamezni zavarovani objekt ali celotno urbanistično kontinuiteto.

Drugi del elaborata zajema detajlni pregled najpomembnejših arhitektur (kulturna dediščina - kulturni spomenik) s pripadajočimi sekundarnimi objekti in zazidalnimi parcalami. Za vask objekt je izdelan opis obstoječe podobe z valotizacijo ter podana stopnja in način varstva.

Celotno staro jedro Zgornjega trga (Šentjur) smo valorizirali in zavarovali kot kvalitetno urbanistično dediščino.

Današnja podoba tega dela naselja, tako v urbanističnem smislu kot po arhitekturnih značilnostih dokumentira podobo malega podeželskega središča iz 19. stoletja s skromnimi klasicističnimi poudarki na fasadah. V nasprotju s skromnostjo pozidane strukture ter samo delno razvitega urbanističnega tlora trga, v celotnem območju dominira kvaliteta trškega tkiva v vrsti vedutnih pogledov, ki dajejo tudi posebno vrednost temu delu Šentjurja.

Zato smo se odločili, da meje varovanja ne omejimo le na ozki pas izgrajene substance s pripadajočimi zunanjimi površinami (trg, sekundarne prečne komunikacije, zgodovinska parcelacija ...), temveč smo posegli v celotno pobočje hriba in posebno pozornost posvetili tudi varovanju vedut. Upamo, da bo tudi nadaljnje prostorsko in urbanistično načrtovanje tega prostora z več pozornosti ohranilo in spoštovalo te ne naključno nastale vrednote v prostoru.

Dunja Gorišek

400

Naselje: Šentrupert

Občina: Novo mesto

Ime: ž.c.sv. Ruperta

Področje: UA

Vrsta dela: 7

V letu 1991 so potekala vzdrževalna dela na strehi zvonika župnijske cerkve v Šentrupertu. Zamenjani so bili dotrajani deli lesene strešne konstrukcije streha pa prekrita z bakreno pločenino. Oblika in okrasje strehe ohranjata zatečeno stanje. Sredstva in material za obnovo so prispevala številna podjetja občine Trebnje in farani, dela pa je izvajal Janez Grilc iz Šenčurja.

Marinka Dražumerič

401

Naselje: Škocjan

Občina: Novo mesto

Ime: Most čez Raduljo

Področje: T

Vrsta dela: 1

V začetku leta 1991 smo na zavodu prejeli vlogo KS Škocjan za razširitev in obnovo mostu čez Raduljo v Škocjanu. Most je kamnit, dvoločen, z železno ograjo, na sredini ima leseni krž. Most smo na zavodu evidentirali že prej in ga leta 1986 predlagali za razglasitev za tehnični spomenik. Na vlogo smo dali negativno mnenje vendar so se dela na mostu vseeno začela.

Problematika mostu v Škocjani nas je opozorila na slabo poznavanje kamnitih mostov na območju delovanja Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, zato smo se odločili za izvedbo topografije kamnitih mostov. Prvi del topografije smo izvedli v spomladanskih mesecih leta 1991. Odločili smo se za sistematični pregled celotnega terena, ki ga pokriva zavod. Vse objekte smo evidentirali, fotodokumentirali in naredili osnovne izmere ter skice. Rezultati delne topografije so pokazali da so na območju našega zavoda ohranjeni še štirje kamniti mostovi večjih dimenzij - to so dvo ali več ločno mostovi. Eden izmed njih je tudi most v Škocjanu. Ostali evidentirani kamniti mostovi so manjših dimenzij, oziroma so enoločni. Le za nekaj od teh lahko rečemo, da so ohranjemi v prvotni obliki, večina pa je razširjenih ali pa vsaj delno predelanih. Ker je izmera mostov, predvsem tistih večjih dimenzij ročno težko izvedljiva smo predlagali izdelavo fotogrametričnih posnetkov vseh štirih večločnih mostov. O rezultatih tega predloga ne moremo še poročati, ker na naš predlog do konca leta

1991 še nismo dobili odgovora.

V letu 1992 predvidevamo nadaljevanje topografije, vsaj je del območja zavoda ostal še nepredelan. Sele po končanem delu na temu bo možna celotna analiza stanja kamnitih mostov.

Judita Podgornik

402

Naselje: Škofja Loka

Občina: Škofja Loka

Naslov: Spodnji trg

Ime: Kašča

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Srednjeveško kaščo na Spodnjem trgu je v sedanji obliki dal sezidati na mestu porušene (potres 1511) freisinški škof Filip II. okrog leta 1513. Letos je bilo obnovljeno ostrešje in zamenjana kritina, poteka pa statična sanacija objekta in obnova fasade v kamnu (stavba ni bila ometana). Obnova poteka kot akcija financirana od občine Škofja Loka in republiškega ministrstva za kulturo.

Modest Erbežnik

403

Naselje: Škofja Loka

Občina: Škofja Loka

Področje: UA

Vrsta dela: 8

V Škofji Loki in Železnikih smo letos s tablami označili skoraj vse pomembnejše (razglašene) objekte. Vsak objekt je označen z dvema tablama, prvo z mednarodno označo spomenika (haška konvencija) in drugo pojasnevalno tablo z osnovnimi podatki o spomeniku. Izven omenjenih krajev so označeni tudi naslednji spomeniki: Starološki grad, ž.s. sv. Janeza Krstnika na Suhi, p.c. sv. Andreja v Gostečah in p.c. Marijinega oznanjenja v Crngrobu.

Modest Erbežnik

404

Naselje: Škofljica

Občina: Lj. Vič - Rudnik

Ime: Breg

Področje: A

Obdobje: eneolitik, bronasta doba

Vrsta dela: 8

Na znanem mezolitskem najdišču Breg (Poročilo o razisk. paleol., neol., eneol. v Sloveniji 14, 1986 in 14, 1987) sem pri rutinskem obhobu našel kamnito puščico. Puščica je izdelana iz kvalitetnega prosojnega sileksa sive barve. Eno stransko krilce je odlomljeno, trn je komaj nakazan.

Podobne puščice niso poznane niti v mezolitiku niti v palolitiku, izvzemši soutreen, pač pa je zasledimo v kasnejših arheoloških obdobijih, predvsem v bronasti dobi. Če gre pri tej najdbi dejansko za puščico, je to vsekakor prvi precej mlajši element na mikrolokaciji, s katere izvira večina mezolitskih najdb. V neposredni bližini najdbe so bila izvedena tudi prva sondiranja najdišča.

405

Naselje: Šmartno

Občina: Nova Gorica

Naslov: Šmartno 16, 53

Področje: E,UA

Vrsta dela: 7

Nadaljevali smo z deli pri obnovi stolpa in domačije v notranjščini. Izvedeni so novi stropovi in tlaki ter stopnišče.

V kontinuirani akciji prenove utrdbenega naselja Šmartno obnavljamo domačijo Šmartno 53, ki inkorporira okrogli stolp in del obzidja. Prezentiramo tako utrdbeni del kot domačijo nastalo v 18. in 19. stoletju s tradicionalnimi elementi ljudskega oblikovanja.

Gradbena dela je izvajalo podjetje Gitos Šempeter. Mizarska dela je izvajal zidar T. Goljevšček.

Bojan Klemenčič

406

Naselje: Šmarčna

Občina: Sevnica

Naslov: Šmarčna 11

Področje: E,U

Vrsta dela: 2

Šmarčna je bila ob pripravi evidenc (v zvezi s predvideno gradnjo HE na Savi) evidentirana kot visokovredno vaško naselje obcestnega tipa. Skupaj s Kompoljami (sosednjo vasjo) predstavlja zaključen krajinski odsek na terasi reke Save.

V preteklih letih na Zavodu nismo dobivali vlog, ki bi obravnavale nadomestne gradnje v Šmarčni. V letu 1991 pa smo končno eno dobili (Šmarčan 11, dokumentacija, vloga za nadomestno gradnjo stanovanjske hiše) in ugotovili, da je v vasi ogromno na novo pozidanega. Ob upravičenem ogorčenju na občinske upravne organe, pa samo lahko ugotovimo, da se vas razvija "pravilno". Začela se je namreč zrcalna preslikava zaslove ob osrednji vaški vesti. Ob tem je potrebno ohraniti potrebno razdaljo od vrste kozolcev v polju. Seveda so v vasi tudi negativni pojavi, predvsem oblikovno neustrezna nova stavba gasilskega doma.

Milena Hazler Papič

407

Naselje: Šober
Občina: Maribor
Naslov: Šober 40
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdeleli smo strokovna navodila za prenovo gospodarskega objekta - preše, ki stoji v okvirju nekdanje Brecljeve domačije na Šobru št. 40.

Jelka Skalicky

408

Naselje: Špitalič
Občina: Slovenske Konjice
Ime: ž.c. Marijinega obiskovanja
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Iz naslova javnih del so se pričela v l. 1991 prezentacijsko - obnovitvena dela na ž.c. Marijinega obiskovanja. V prvi fazi je bila porušena zakristija z oratorijem iz l. 1843. Ob tem pa je bila iz podrtih zidov izluščena obilica gotskih stavbnih členov, ki so sedaj shranjeni v bližnjem župnišču. Po odstranitvi ometov se je pokazalo, da na severni steni prezbiterija ni bilo opornika, kamniti profil talnega zdca, ki obteka vso stavbo, pa je bil na tem mestu odbit. Ker župniška cerkev potrebuje zakristijski prostor, je bila na osnovi starejših načrtov, potrjenih iz kopii, pozidana manjša in nižja zakristija s pultasto streho, dvemi okni. Obstojec vhod je iz prezbiterija.

Bogdan Badovinac

409

Naselje: Štanjel
Občina: Sežana
Ime: grad Štanjel
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Glede na to, da je bila hiša št. 50 v Kobdilju prodana in obnovo le-te financira lastnik sam, smo sredstva preusmerili na grad Štanjel. Z njimi smo oblikovali dvoriščno fasado in pozidali prostor velikosti približno 30 m² s križnim obokom. V ta prostor bi začasno preselili skladisče, ki služi bifeju, tako da bi sedanjega v glanem palaciju lahko koristneje izrabili. Izvajalec gradbenih del je bilo SGP Kraški zidar iz Sežane.

Mitja Mozetič

410

Naselje: Štorje
Občina: Sežana
Ime: Jama Runca

Področje: A

Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 1

Pri zaselku Jeriše je znana jama Runca (kat. št. JZS 1875). V njej so sledovi Moserjevega kopanja (Moser, Die Karst und seine Hohlen, 1899). Pri rutinskem pregledu leta 1991 smo našli precej prazgodovinske keramike, številne živalske kosti, predvsem cervidne in ogljene proge. Med živalski ostanki sta omembe vredna juvenilen himerus velike mačke, verjetno leva (*Felis leo*) in juvenilna ulna rjavega medveda (*Ursus arctos*). Obe kosti sta holocenske starosti. Najdeni sta bili na površju v notranjosti jame. Na koncu jame kamor pridemo skozi manjšo odprtino v zasigani steni, so ohranjeni tudi pleistocenski grušči, v katerih smo našli fosilne kosti velikih cervidov.

Janez Dirjec, Viktor Saksida, Ivan Turk

411

Naselje: Tabor
Občina: Postojna
Ime: p.c.sv. Martina
Področje: UA
Vrsta dela: 4,6,7

Letos maja meseca smo pričeli s sanacijo cerkve sv. Martina na Taboru (Šilentabor). Vzdolžne stene ladje so se namreč začele razpirati zaradi nepravilne strešne konstrukcije. Naš zavod je izdelal sanacijski načrt, ki je predvidel delno rušenje ladijskih vzdolžnic, ponovno pozidavo in sicer na tak način, ki bo upošteval plastno zidane prvotne stene ter izdelavo nove lesene strešne konstrukcije. Z izrazitejšim naklonom strešin smo se žeeli čim bolj približati prvotnemu naklonu, ki je izpričan z robom poslikave na slavoločni steni. Natančno ponovitev so nam preprečile kasnejše baročne adaptacije (pevski kor). Strešna konstrukcija je zasnovana na tak način, da dovoljuje montažo lesenega, v ostrešje dvignjen strop. Ta poseg pa načrtu-jemo v naslednjem letu. Za strešno kritino smo predvideli opečnate zareznice. Ta dela je v poletnih mesecih kvalitetno izvedel Viljem Perčič, Zidarstvo in tesarstvo iz Tubelj pri Komnu, gmotna sredstva pa so zagotovili Ministrstvo za kulturo RS, občinski organi Postojna in župniški urad iz Zagorja.

Robert Červ

412

Naselje: Teharje
Občina: Celje
Področje: U,Z
Vrsta dela: 2

V letu 1991 smo izdelali spomeniško-varstveno valorizacijo ter izhodišča za zazidalni načrt naselja Teharje.

Na osnovi zgodovinskih virov, zgodovinsko-urbanistične analize ter invantarizacije na terenu smo naselje valorizirali kot zgodovinski spomenik (središče nekdanje Teharske plemiške občine) ter kot kvalitetno ruralno urbanistično dediščino. Pri izdelavi izhodišč in smernic za obnovo naselja smo posebno poudarili potrebo za zaščito avtohtonosti in edinstvenosti naselja in njegove širše okolice. Zavedamo pa se, da samo naša hotinja, smernice in pogoji za fizično varovanje in obnovo naselja niso dovolj za dejansko življensko prenovo in ohranitev, še posebej glede na današnjo izrazito degradiranost tega prostora. Teharje se nahaja v vzhodnem delu Celja in je skoraj v celoti okroženo z industrijo ter z odlagališčem industrijskih in komunalnih odpadkov. Vse do leta 1986 t.j. do sprejetja novega dogoročnega plana občine Celje je bilo z dotakratnim dokumentom, na račun širjenja velike industrije naselje skupaj s sosednjimi območji predvideno za "odstranitev".

Dunja Gorišek

413

Naselje: Tezno

Občina: Maribor

Naslov: Ulica Silvire Tomasini

Ime: Spomenik Silvire Tomasini

Področje: R,Z

Vrsta dela: 4

Na zelenici pred zgradbo KD Silvire Tomasini stoji spomenik, ki je posvečen omenjeni revolucionarki. Lesena skulptura je zaradi močnih vremenskih sprememb in zaradi slabe zaščite lesa pričela razpadati. Restavratorji našega zavoda so skulpturo utrdili in domodelirali manjkajoče dele. Prav tako smo izdelali strokovne smernice za ureditev parkovnih površin ob spomeniku.

Aleš Arib

414

Naselje: Tinje

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Župnišče

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Na Tinju so nameravali streho baročnega župnišča prekriti s kritino Barmac. Ker s tem nismo soglašali, so uporabili bobrovec. Andreja Volavšek

415

Naselje: Tomaj

Občina: Sežana

Ime: Pokopališka c. Device Marije

Področje: UA

Vrsta dela: 4,7,8

Leto smo pričeli z obnovo pokopališke cerkve Device Marije v Tomaju. Restavratorski program se je omejil na obnovo kamnite cerkvene strehe. Statični načrt za betonsko strešno konstrukcijo nam je izdelal statik Vinko Jazbec iz Svetega pri Komnu, ki je vodil tudi nadzor nad deli, izvajalec pa je bil Viljem Pečič, Zidarstvo in tesarstvo Tublje. Naklon strehe in kamnita kritina sta po posegu ostala enaka, tudi ladijski strop, ki je danes izdelan iz prednapetih betonskih nosilcev, je ohranil prvotno zrcalno podobo. Po uspešno dokončanih delih smo se z Župniškim uradom odločili, da bomo ohranili tudi skrlasto streho cerkvene lope. Dela bo izvajalo Gradbeno obrtno podjetje Ajdovščina. Obnova lope se bo predvidoma končala v začetku leta 1992.

Akcijo je gmotno podprli Ministrstvo za kulturo ter Župniški urad Tomaj.

Robert Červ

416

Naselje: Tomaž pri Ormožu

Občina: Ormož

Ime: Domačija Vinka Megle

Področje: Z

Vrsta dela: 4

V Tomažu pri Ormožu se je ohranila domačija narodnega heroja Vinka Megle. Hiša je zaščitena kot kulturni spomenik. Zaradi slabega vzdrževanja je objekt začel propadati. Lastnik je celo odstranil spominsko ploščo, ki je pričala o pomenu človeka, zaradi katerega je objekt zaščiten. Izdelai smo konservatoriske smernice za obnovo omenjenega objekta.

Aleš Arib

417

Naselje: Tomačevica

Občina: Sežana

Naslov: Tomačevica 8

Področje: E,R

Vrsta dela: 6

Kompozicija Marije z Jezusom se nahaja nad gankom v prvem nadstropju. Je dobro ohranjena, odbit je bil le del ornamentalnega okvira na desni strani; zamrežena je bila z mikrorazpokami. Okvir je bilo potrebno še delno odkriti, obnoviti manjkajoče dele, zapolniti razpoke in

manjše vdolbine in vse te površine retuširati. Kompozicija je bila fiksirana (velikost: 150 x 190).

Rudi Purger

418

Naselje: Trenta

Občina: Tolmin

Ime: Na logu

Področje: E

Vrsta dela: 4

V sklopu vseslovenske akcije regionalnih muzjev na prostem smo v Trenti na Logu zasnovali muzej na prostem. Skansen bo sestavni del informacijskega centra Triglavskega narodnega parka in muzejskih zbirk. Pripravili smo idejne projekte postavitev iz izvedbo tehničnih dokumentacij in strokovne podlage za ureditveni načrt Log v Trenti. Ureditveni načrt naj bi to zasnovano legaliziral še letos kot ekomuzej s principom angažiranja trentarjev in s tem tudi pripomogel k revitalizaciji tega prostora s kultivirano turistično ponudbo.

Bojan Klemenčič

419

Naselje: Trnovska vas

Občina: Ptuj

Področje: A

Obdobje: negativno

Vrsta dela: 7

Pri izkopu za novi zdravstveni dom v Trnovski vasi smo opravili v mesecu maju arheološki nadzor. V izkopu za gradbeno jamo na parc. št. 704 k.o. Trnovska vas ni bilo opaziti nobene kulturne plasti.

Ivan Tušek

420

Naselje: Trojica

Občina: Domžale

Področje: E

Vrsta dela: 2

Znotraj krajinskega parka se izda soglasje k lokaciji stanovanjske hiše z določenimi gabaritnimi omejitvami, ter z določenim tipom tipskega projekta, ki je za to okolje sprejemljiv. V omenjenem prostoru je ob robu parka pozidana cela vzdolžna linija. Omenjena lokacija bo zapolnila vrzel med dvema obstoječna objektoma, zato krajinski park ne bo vidno prizadet.

Silvester Gaberšček

421

Naselje: Tržiče

Občina: Sevnica

Ime: ž.c.sv. Trojice

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,6

Obnova ž.c. sv. Trojice v letu 1991 ni potekala v skladu z zavodovimi izhodišči. Na osnovi sond smo naredili načrt za prezentacijo poznogotske fasadne poslikave na stenah prezbiterija in ladje. Poslikavo na trdih apnenih ometih bi bilo potrebno mestoma samo dopolniti oz. osvežiti. Pod izravnalnimi ometi iz rečne mivke smo odkrili fresko s sv. Krištofom, ki jo je bilo potrebeno rešiti z restavratorskimi postopki. Ker za tovrstne postopke ni bilo denarja, smo privolili fresko zakriti z ometom za nedoličen čas. V nasprotju z našimi izhodišči je bil z izjemo ometov na zvoniku in freski, odstranjen ves omet. Župnijski urad, kot invsetitor obnovitvnih del nas nadalje ni obveščal o poteku del, niti o spremembni načrti za izvedbo poslikave. Sedanja barvna podoba cerkve ni z ničemer argumentirana.

Bogdan Badovinac

422

Naselje: Turiška vas

Občina: Slovenj Gradec

Naslov: Turiška vas 1

Ime: Domačija Marovšek

Področje: E

Vrsta dela: 5,8

V sklopu republiške in občinske spomeniškavarstvene akcije na domačiji "Marovšek" smo v tem predvideli delno obnovo mogočnega lesenega kozolca - toplarja, ki ima zanimivo obliko grškega križa. Pred leti so lastniki zamenjali dotrajano skodlasto kritino na polovici objekta, drugo polovico bomo obnovili v okviru omenjene akcije. Zaradi starosti omenjenega kozovca (ocenjujemo jo na okoli 200 let) pa so nujno potrební tudi določeni statični posegi v skeletni konstrukciji. Pripravljalna dela so vsebovala izdelavo tehničnih posnetkov stanja (S. Simerl, gradb. teh.), ocenitev statičnih posegov (M. Ježovnik, dipl. ing. gr.) ter sklenitev avtorske pogodbe z izdelovalcem skodel (Ivan Ajtnik iz Pameč). Les za skodel je prispeval lastnik kozolca Jože Čas. S prekrivanjem strehe in drugimi sanacijskimi deli bomo pričeli spomladis 1992, ker so predvidena denarna sredsta prispeла šele v drugi polovici minulega leta.

Lilijana Medved

423

Naselje: Ukanje

Občina: Nova Gorica

Naslov: Šebenjak 2

Naslov: Šebenjak 2

Področje: E

Vrsta dela: 5

Izdelali smo tehnično dokumentacijo za domačijo Šebenjak 2.

Bojan Klemenčič

424

Naselje: Velenje

Občina: Velenje

Ime: ž.c. sv. Martina

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5

V letu 1991 smo na prošnjo župnijskega urada na osnovi starejših fotografij pripravili rekonstrukcijski načrt za poslikano členitev fasad ž.c. sv. Martina. Slikane izlizene na vogalih južne ladijske stane in kapela, so kot ohranjne členitev v ometu, barvane belo. Osnovne površine izvedene v grobem cementnem obrizgu iz zadnje obnove zunanjščine, so barvane oker.

Bogdan Badovinac

425

Naselje: Velika Planina

Občina: Kamnik

Ime: Mešetova koča

Področje: E

Vrsta dela: 2

Lastnik je mimo soglasja Zavoda adaptiral planšarsko kočo. Inšpekcijskim službam občine Kamnik je bila posredovana informacija - prijava z zahtevki kako naj bi investitor popravil neustrezno adaptacijo, da bo čim bolj v skladu z Veliko planinsko arhitekturo.

Silvester Gaberšček

426

Naselje: Velika Planina

Občina: Kamnik

Ime: Jerinova koča

Področje: E

Vrsta dela: 2

Mogoča je adaptacija omenjene koče pod pogojem, da se ohrani ovalna oblika. Sprejemljiva varijanta je podaljšanje slemenja in s tem proporcionalno obrah, sicer se investitorja napoti k arh. Kopaču, ki je sedanjo kočo tudi projektiral. Nadzor nad izvajalskimi deli bo vršil ZVNKD v Kranju, zato je pred pričetkom del potrebno Zavod pravočasno obvestiti.

Silvester Gaberšček

427

Naselje: Velika Planina

Občina: Kamnik

Ime: Domžalski dom

Področje: E

Vrsta dela: 2

Pogojno dajemo soglasje za adaptacijo Domžalskega doma z možno povezavo z nadstreškom z depadanso. Pred tem, pa je nujno potreben sanirati pretočno prekatno septično jamo, po potrebi tudi ustrezno povečati glede ne kapacite doma. Sicer pa bi pri večjih obnovitvenih delih morali upoštvati celovito rekonstrukcijo sedanje strešen konstrukcije obeh delov s strešnim naklonom 45 stopinj ter kritino poenotiti po možnosti s skoldami.

Silvester Gaberšček

428

Naselje: Verdun pri Stopičah

Občina: Novo mesto

Področje: A

ANSL: IX,5

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 6

Izkopavanja antičnega grobišča na Verdunu smo oprvili med 19.3. in 26.4.1991 in grobišče po osemletnih raziskavah izčrpali. Skupno je bilo odkritih 254 grobov, samo v letu 1991 pa 33. Od tega je bilo 25 preprostih žganih grobov, 5 pa jih je imelo oblogo iz neobdelanih kamnitih plošč, 1 je bil zložen iz lomljencev v tehniki suhega zidu, 2 pa sta bila pravokotni zidani grobniči. Grobne jame so bile pretežno vkopane v skalno osnovo, ki je na severnem robu grobišča zelo plitvo.

Med pridatki se v grobovih pojavljajo eno in dvoracajni rdeči vrči, sivi lonci s cilindričnim in narebrenim ustjem, čaše, skodelice tankih sten, oljenke, sivi bikonični lonci pa tudi keramika grobe fakture, ki skupa z elementi noriško-panonske noše predstavlja starejšo skupino grobov. Med kovonskimi pridatki so bili najdeni železni nož, suličen osti, zapestnica, žeblji in osti piluma ter bronasti novci, noriško-panonske in kolencaste fibule, ogledalo. Žganina z ostanki kosti je bila večinoma razsuta po dnu grobnih jam. Grobovi s konstrukcijo, bodisi da gre za zidane grobnice, s kamni ali s ploščami obložene grobove, so skoraj vsi oplenjeni, razen drobcev različnih keramičnih posod ali bornastega novca. Izjema je zidana grobница št.240, v kateri pa so le pridatki, ki jih lahko označimo za osebne: čaša, oljenka, nož, fibula.

Danilo Biščak

429

Naselje: Veržej
Občina: Ljutomer
Ime: Babičev mlin
Področje: T
Vrsta dela: 4

Leta 1912 so Babičevi prevzeli plavajoči mlin na Muri. Kljub številnim nezgodam ta mlin še vedno deluje in je edini tovrstni mlin v Pomurju. Poleti 1990 je Pomurje zajelo veliko neureje. Narasla Mura je ponovno odtrgala plavajoči mlin, (oba čolna in vodno kolo) ter ga potegnila v svoje globine.

Lastnik mlina ni obupal in s skupnimi močmi smo se 1991 leta lotili njegove rekonstrukcije. Izdelati je bilo treba obo nosilna čolna, (kumpa) in vodni pogon. Veliko znanja in spretnosti je bilo potrebno, preden je vodno kolo ponovno pognalo celotni mehanizem za mletje zrnja v moko. Vsa terenska dela je usečno opravil Franc Obran, tesar in kolar, s svojimi sodelavci. Finančno breme obnove mlina smo si porazdelili lastnik mlina, Republika Slovenija, občina Ljutomer in štivilni darovalci.

Aleš Arib

430

Naselje: Veselica pri Metlikah
Občina: Metlika
Področje: A
ANSL: XI,11
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 8

Pri zemeljskih delih za novi vodni zbiralnik na Veslici, hribu, ki se dviga severno nad Metliko, smo na parceli št. 1068 in 1067 k.o. Metlika našli kar precej kosov grobe, prazgodovinske lončenine. Lončenino smo pobrali tudi po izkopani zemlji iz jarkov, kjer je speljan vodovod proti mestu. Kljub številčnosti najdb, kaže da so bili kulturni ostanki tu le naplavljeni iz vrha Veselice, kjer je bilo prazgodovinsko gradišče, žal uničeno s sajenjem vinogradov.

Borut Križ

431

Naselje: Videm ob Ščavnici
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Biserjane 6
Ime: Domačija dr. Antona Korošca
Področje: Z
Vrsta dela: 4

V neposredni bližini Vidma ob Ščavnici leži vasica Biserjane. V tem kraju se je rodil slovenski politik, dunovnik in narodni

delavec dr. Anton Korošec. Ohranila se je njegova domačija, ki pa je žal že nekoliko gradbeno predelana, vendar je kljub temu ohranila osnovne značilnosti "prleške bimprache". Ob 50. letnici Koroševe smrti smo pripravili konservatorske smernice za obnovo njegove domačije. Istočasno smo izdelali idejni osnutek za spominsko obeležje tega znamenitega Slovence.

Aleš Arib

432

Naselje: Vinji vrh
Občina: Novo mesto
Ime: Janovke
Področje: A
ANSL: IX,5
Vrsta dela: 6

Janovke so domnevno naselje na skrajnem vzhodnem koncu Vinjega vrha, ki se dviga nad Šmarješko kotlino. Na vzhodni strani kopastega hriba je terasa z izrazitim robom v dolžini 100 m, na kateri je ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU leta 1991 izkopala 7 m dolgo in 3 m široko sondu, ki pa ni dala dokazov o poselitvi v arheoloških obdobjih. Omembne vredne je morda le črepinja s prazgodovinsko fakturo, najdena v ilovnatih plastih, ki je sledila gozdnemu humusu in segala vse do žive skale.

Sneža Tecco Hvala

433

Naselje: Vinkov vrh
Občina: Novo mesto
Področje: A
ANSL: IX,4
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 8

Prazgodovinsko naselje Grac Sprim leži na kopastem, gozdnatem vrhu, severno od Dvora.

Na južnih travnih pobočjih smo že v prejšnjih letih nalačeli na množico koščkov železove žlindre in volka.

V zadnjem času pa so na tem mestu zrasle vsaj tri "črne" počitniške hiše. Pri izkopu gradbene jame, predvsem pa ob urejanju okolice objekta na parceli št. 1519, k.o. Dvor pa je bilo vničenih kar nekaj železarskih peči, saj smo v odreinjeni zemlji naški predej velike, nekaj kg težke kose železove žlindre in prežgane zemlje. Vsi ti ostanki so le potrdili obstoj večjega prazgodovinskega železarskega kompleksa, ki se je nahajal na parcelah št.: 1519, 1531/1, 1512, vse k.o. Dvor.

Borut Križ

434

Naselje: Vipava
Občina: Ajdovščina
Področje: U,Z
Vrsta dela: 2

Zavod je pripravil strokovne osnove za ureditveni načrt za mesto Vipava z vidika naraven in kulturne dediščine. V ta namen je bil pripravljen krajši zgodovinski oris razvoja naselja od njegovega nastanka do današnje ureditve in preverjanje možnosti vključevanja zgodovinske dediščine v turistično ponudbo.

Damjana Fortunat

435

Naselje: Vipava
Občina: Ajdovščina
Ime: Vojašnica Vipava
Področje: UA
Vrsta dela: 8

Sprostitev vojaškega prostora za civilne namene nam je omogočila vpogled v vojaške objekte, ki jih do sedaj nismo mogli ovrednotiti. Tako smo si ogledali severno in južno vojašnico v Vipavi. Poudariti moramo, da so bili ti vojaški objekti grajeni v stilu in ideologiji časa, so iz začetka 20. stoletja, in jih s skupnim imenom označujemo kot italijansko moderno oziroma fašistično arhitekturo. Zaradi specifičnosti njune lokacije, sta v neposredni bližini razglašenega mestnega jedra smo se odločili, da morajo biti vsi posegi v soglasju s spomeniško službo. Varujemo tudi tlorsne in višinske gabarite ter arhitektrune značilnosti stavbne mase. Vsi ostali pomožni objekti, ki se nahajajo v bližini, a so nastali kasneje, pa z našega stališča niso zanimivi.

Andrejka Ščukovt

436

Naselje: Vitanje
Občina: Slovenske Konjice
Ime: ž.c.sv. Petra in Pavla
Področje: R,UA
Vrsta dela: 4,7,8

Po obnovi zunanjih ometov ž.c. sv. Petra in Pavla, so restavratorji Restavratorskega centra Slovenije obnovili in delno na osnovi starejših fotografij rekonstruirali fresko s podobo sv. Krištofa na južni steni ladje. Denar za restavriranje je v l. 1991 je bil iz republiških in občinskih sredstev.

Bogdan Badovinac

437

Naselje: Voglje
Občina: Kranj
Ime: p.c.sv. Jerneja
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Zavod je izdal soglasje za obnovo kritine na ladji in zvoniku p.c. sv. Jerneja v Vogljah.

Nika Leben

438

Naselje: Vrba
Občina: Jesenice
Ime: p.c.sv. Marka
Področje: R,UA
Vrsta dela: 7

Restavratorski center je nadaljeval z restavriranjem fresk v ladji: restavratorji so utrdili in pokitali manjše poškodbe, na južni steni, pod romanskim oknom so plombe že retuširali. Pri demontaži stranskih oltarjev, ki sta bila odpeljana v restavriranje, sta bila odkrita dva antependija, ki sta služila za oporo oltarnim slikam. Na prvem je upodobljeni v niši sv. Marko z atributom (17. stol) na drugem, mlajšem, Srce Marijino. Antependij z upodobitvijo sv. Marka je verjetno z glavnega oltarja. Antependija sta v dobrem stanju in bo potrebnala le minimalna zaščita lesa. Olatraja restavrira restavrator Viktor Snoj z Reka, antependija pa restavrator Boris Sajovic iz Kranja. V ladji je bila izvedena hidroizolacija in položen tlak iz tufa, omenem so bili izvedeni jaški za talno razsvetljavo. V prezbiteriju smo prezentirali temelje romanske apside in položili kamniti tlak iz tufa namesto iz keramike. Dela je izvajal Franc Pelko iz Bleda.

Nika Leben

439

Naselje: Vrhe
Občina: Celje
Ime: p.c.sv. Ane
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Po obnovi fasade zvonika p.c.sv. Ane leta 1988, je v l. 1991 sledila še obnova ostale zunanjščine cerkve. Tu smo na slabih, dotrajanih ometih pod cementnim obrizgom našli sledove baročne poslikave. Naredili smo načrt rekonstrukcije poslikave iz druge četrtnine 18. stol., ko sta prezbiterij in ladja dobila baročna okna. V ostenju okna smo našli dekorativno poslikane spolije gotskih oken. Fragmentalno ohranjena poslikava gotskega vhodnega portalata z grbi trga Teharja in knezov celjskih

in stranskega vhoda v južni steni ladje, je bila v oker barve, kot slikani oporniki prezbiterija in obrobe baročnih oken. Ker se izvajalci del niso držali načrta za rekonstrukcijo barokiziranega čela zahodne fasade in poslikav opornikov, sedanja fasadna členitev v ometu in bravi deluje nelogično. Obnovo je v celoti finacialal župnijski urad Teharje.

Bogdan Badovinac

440

Naselje: Vrhpolje

Občina: Domžale

Naslov: Vrhpolje 26

Ime: Uštinčeva domačija

Področje: E

Vrsta dela: 2

Za adaptacijo Uštinčeve domačije je d.i.a. Jože Marinko izdelal vzoren projekt, ki upošteva vse osnovne elemente stare domačije, ohranja vse proporce, ter osnovne poteze zunanjega izgleda. Tovrstne projekte, ki vsak objekt individualno obravnavajo je potrebno popularizirati in primerno nagraditi, občinska služba pa naj bi našla ustrezne olajšave za tiste investitorje, ki se dosledno ravnajo po spomeniških smernicah spomeniške službe.

Silvester Gaberšček

441

Naselje: Vuzenica

Občina: Radlje

Naslov: Planinska pot 4

Ime: Štok

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5

Z imetniki kulturnega spomenika (iz 17. stol.), "Štok" v Vuzenici se nismo mogli dogovoriti za 50% udeležbo pri financiranju obnove skodlaste strehe. Zato te akcije v letu 1991 nismo izvedli. Zavodov gradbeni tehnik Smiljan Simerl je napravil povzetje objekta, načrt sanacije razpok na stenah in obokih pa ing.gr. Miran Ježovnik.

Andreja Volavšek

442

Naselje: Vuzenica

Občina: Radlje

Ime: ž.c.sv. Nikolaja

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Župnijski urad v Vuzenici je nadaljeval z deli na župni cerkvi sv. Nikolaja po dogovorjenem zaporedju. Leta 1989 so popravili ostrešje in zamenjali kritino -

baker in bobrovec, leta 1991 pa so pričeli s konsolidacijo sten zvonika po načrtu ing.gr. M. Savinčeve. Dela sta izvajala F.M. Pelko iz Bleda.

Andreja Volavšek

443

Naselje: Zabreznica

Občina: Jesenice

Ime: Velika Selca

Področje: A

ANSL: VI,13

Obdobje: halštat

Vrsta dela: 8

Aprila 1. 1979 je bilo na prazgodovinski naselbini - gradišču Velika Selca (632 m, parc. št. 118, k.o. Zabreznica) nad vasjo Zabreznica pri Žirovnici slučajno odkritih nekaj kosov prazgodovinske halštatske keramike, glineno vretence za statve z upodobitvijo para stiliziranih ptičev, kos žrmlje iz živalskih kosti. Najdbe so bile naključno odkrite v podkvastem vojaškem rovu, ki je bil izkopan pomlad i. 1977, ko so bile vojaške vaje. Vkopan je bil tik ob severozahodnem vogalu naselbinskega platoja. Keramika je rjavo in sivo žgana. Podobne najdbe keramičnih fragmentov so prišle na dan septembra 1990 ob širjenju vozne gozdne poti (na mestu primarnega vhoda v gradišče) na Velike Selce, ki so jo opravili pri svojem delu gasilci. Načeli so plasti na gornji strani poti in pri tem je poleg keramike prišel na dan večji kos žrmlje iz peščenjaka in pripadajoče okroglo tolkalo iz istega materiala.

Na vzhodni strani naselbine je tik pod vrhom, na zunanjji strani, vrh izredno strmega pobočja, vidno obrambno zidovje - suhi zid. Naselbina se deli na Valika in Mala Selca.

Janez Meterc

444

Naselje: Zabreznica

Občina: Jesenice

Ime: Sv. Lovrenc

Področje: A

ANSL: VI,13

Obdobje: halštat, rim.

Vrsta dela: 8

Oktobra leta 1979 je pri čiščenju ruševin med leti 1821 in 1830 podrte subfilialne cerkve sv. Lovrenca, na prostoru nekdanjega prezbiterija "prodrlj" pod nekdanji tlak 80 cm. Čiščenje ruševin je s prostovljci organiziral Župni urad Breznica. Nekontrolirana dela je ustavil ZVNKD Kranj. V luknji v prezbiteriju je bila na dnu odkrita plast žganine in kosi prazgodovinske, rdeče-

plast žganine in kosi prazgodovinske, rdečesive keramike debelih sten (0,8 mm). Iz profila vkopa, tik pod tlakom, pa izvirajo fragmenti kasnoantične lončenine, človeške kosti in ostanki deske. Divji vkop je bil zasut in najdišče (parc. št. 117/1, k.o. Zabreznica) zavarovan.

Cerkve sv. Lovrenca je se prvič omenja že leta 1372 20/2 kot ST. Lovrentzenberg (cfr. J. Hoffler, Gradivo za historično topografijsko predjožefinskih župnij na Slovenskem, Acta Ecclesiastica Sloveniae 10, 1988, 219).

Janez Meterc

445

Naselje: Zabreška planina

Občina: Jesenice

Ime: Jamovec

Področje: A

ANSL: VI, 13

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

L. 1977 je bila na področju vseka gozdne vozne poti slučajno najdena zlomljena železna rimska podkev (vel. 10 x 10 cm, deb. 0,7 cm). Najdišče se nahaja ob vznožju košenici pod Zabreško planino (1200 m) pod Stolom, na ledini z imenom Jamovec (parc. št. 10/2, k.o. Zabreznica), ki se razprostira po zahodnem pobočju osamelca Vragovca (1103 m).

Janez Meterc

446

Naselje: Zagorje

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: ž.c. Marije pomočnice

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8

Po obnovi zvonika ž.c. sv. Marije Pomočnice leta 1988 in ponovnim pokritjem strehe ladje s skrli, je leta 1991 sledila še obnova vogalne poslikave v sivomodri barvi, ki je bila v celoti ohranjena na vseh fasadah. Dovolj bi bilo ostrugati naknadne beleže, v manjši meri obnoviti manjkajoče omete in vse vogalni barvno osvežiti. Naša izhodišča niso bila upoštevana. Odstranjeni so bili vsi ometi v celoti. Na nove omete je bila na osnovi predhodno narejenih zavodovih načrtih ponovno narisana vogalna poslikava. Izjema so le ometi na južni kapeli, kjer so narisane tri sončne ure. Sončnim uram, ki so brez številk smo ob debeljših črtah, ki kažejo ure, poudarili tudi tanjše, s katerimi so si pomagali pri razdelitvi ur. Obnovo je financiral župnijski urad Šentvid pri Planini, ki soupravlja župnijsko cerkev v Zagorju.

Bogdan Badovinac

447

Naselje: Zagrad pri Otočcu

Občina: Novo mesto

Ime: Stari grad

Področje: A

ANSL: IX, 18

Obdobje: bakrena doba, srednji vek

Vrsta dela: 6

Stari grad je naselje na hribu kjer stoji srednjeveški grad brez vidnih sledov utrjevanja. V letu 1991 je Inštitut za arheologijo ZRC SAZU opravil sondiranje na zahodnem, terasasto oblikovanem predelu naselja, kjer je bilo na osnovi površinskih najdb pričakovati pozitiven rezultat. S 6 m dolgo in 3 m široko sondi smo pod gozdnim humusom zasledili močno srednjeveško plast z delno odkritim ognjiščem, pod njem pa skromne ostanke poselitve v bakreni dobi.

Sneža Tecco Hvala

448

Naselje: Zalog pod Trojico

Občina: Domžale

Ime: Boštanova jama

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Vrsta dela: 1

Za hišami zasleka Zalog se odpira ozeh vhod v nekdanji vodni rov Boštanske jame. V njej so domači jamarji pri odkopavanju rova našli leta 1991 človeški skelet in ob njem odlomke srednjeveške keramike, drobce oglja in lupine sladkovidnih šoljk. Kosti so zakopali v jami.

Tone Cevc, Janez Dirjec, Ivan Turk

449

Naselje: Zanigrad

Občina: Koper

Ime: p.c.sv. Štefana

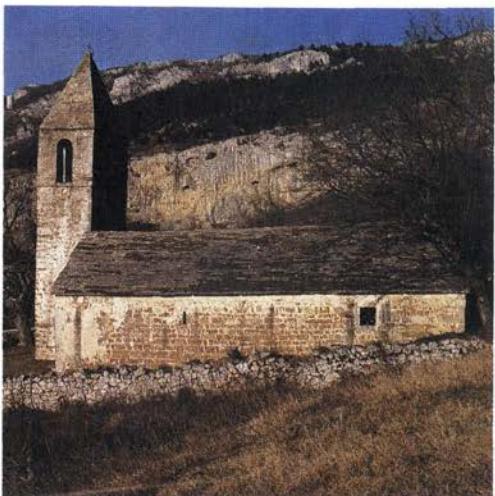
Področje: R, UA

Vrsta dela: 3, 6, 8

V teku je dokumentacija cerkve, narejena je bila celotna fotodokumentacija cerkve, fotogrametrični posnetek cerkve ter ponovne meritve in izdelava arhitekturnega posnetka. V teku so tudi meritve vlage in temperature, ter zbiranje celotne dokumentacije spomenika.

V letu 1991 so se meritve temperature in vlage nadaljevale. Merimo z dvema termihigrografoma, v prostoru in od severni, s freskami poslikani steni ladje. Od 8. avgusta do 28. decembra smo rezultate zbirali neprekiniteno. Z meritvami bomo nadaljevali še v letu 1992.

Mojca Guček, Jure Bernik

P.c. sv. Štefana

Mojca Guček, Jure Bernik

450

Naselje: Zasip
Občina: Radovljica
Naslov: Stegne 8
Področje: A
ANSL: VI,6
Obdobje: rim.
Vrsta dela: 8

Zasipski župnik France Oražem je leta 1977 pri kopanju drenaže v gospodarskem poslopu župnišča (Stagne 8), slučajno našel antično železno podkev. Podkev hrani najditelj.

Janez Meterc

451

Naselje: Zasip
Občina: Radovljica
Naslov: Stegne 22
Ime: ž.c.sv. Janeza Krstnika
Področje: A
Obdobje: srednji vek
Vrsta dela: 7

Ob polaganju voda za ozemljitev tik pred vhodom na pokopališče z vzhodne strani, ob cerkvi Janeza Krstnika v Zasipu, je bil 29.8.1991 najden in delno poškodovan srednjeveški grob, okostje je bilo usmerjeno v smeri Z-V, cca 40 cm pod rušo (80 cm pod pragom vhoda na pokopališče). Lobanja in leva stran prsnega koša sta bili uničeni, desnica skrčena pod pravim kotom prek telesa, leva podlahtnica položena v naročje. Pod njo je ležala železna pasna spona.

Milan Sagadin

452

Naselje: Zasip pri Bledu
Občina: Radovljica
Naslov: Ledine 2
Ime: Mužje
Področje: A
ANSL: VI,6
Obdobje: rim.
Vrsta dela: 8

Sredi sedemdesetih let so pri popravilu stanovanjske hiše Ivane Janša iz Mužij slučajno našli železno rimsко podkev, ki je bila skovana in kovaško zvarjena iz dveh kosov železa. Vel. 10,5 x 9,7 cm, debel 0,7 cm. Podkev se danes nahaja v Tehniške muzeju Železarne Jesenice (inv.št. 2294).

Janez Meterc

453

Naselje: Zastranje
Občina: Šmarje pri Jelšah
Naslov: Zastranje 10
Ime: Grobelškova hiša
Področje: E
Vrsta dela: 4

Blizu Šmarja pri Jelšah leži v naselju Zastranje velika Grobelškova domačija. Lastnik si je pred leti zgradil novo hišo, staro pa je ohranil in jo uporablja za občasnega kmečka opravila (koline, ličkanje koruze, luščenje fižola). Sredi leta 1991 pa se je odločil za "kmečki turizem" in staro hišo namerava preurediti v ta namen. Pridobil si je že adaptacijski načrt, ki pa ni ustrezal našim zahtevam, zato smo se z lastnikom dogovorili, da je potrebno postopek obnove in namenske izrabe stare hiše izvesti na osnovi konservatorskega programa, katerega sestavni del bo tudi ureditev notranjščine z vsemi značilnostmi domačijske dediščine, ki jo bomo v letu 1992 pripravili v sodelovanju s študenti etnologije.

Vito Hazler

454

Naselje: Zavodnje
Občina: Velenje
Naslov: Zavodnje 69
Ime: Slivnikova hiša
Področje: E
Vrsta dela: 4

Zavod je pripravil konservatorski program za obnovo stare Slivnikove hiše. Skupaj s predstavniki občine nam je uspelo pridobiti privoljenje mladega lastnika za obnovo hiše. Z obnovitvenimi deli bomo pričeli takoj,

Ietom smo že naročili in že plačali izdelavo skodel.

Vito Hazler

455

Naselje: Zavodnje

Občina: Velenje

Naslov: Zavodnje 43

Ime: Kavčnikova domačija

Področje: E

Vrsta dela: 7

Tudi v letu 1991 smo nadaljevali z obnovitvenimi deli na Kavčnikovi domačiji. Postavili smo straniče za obiskovalce in napeljali električno naplavjo s svetili in alarmne naprave. Restavrator je v pozni jeseni začel z urejanjem hlevskega dela poslopja in z maskiranjem električne napeljave.

Vito Hazler

456

Naselje: Zgornja Gorica

Občina: Maribor

Naslov: Zgornja Gorica 9

Področje: E

Vrsta dela: 2,4

Izdali smo soglasje in strokovna navodila za obnovo panonskega stegnjene doma v Zg. Gorici št. 9. Domačija iz leta 1882 je kvaliteten primer ljudskega stavbarstva.

Lilijana Medved

457

Naselje: Zgornja Ložnica

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: ž.c.sv. Venčeslava

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7

Župnijski urad je obnovil zunanjščino ž.c. sv. Venčeslava na Zg. Ložnici. Z glajenim in zaribanim ometom je ponazoril nastanek posameznih stavbnih delov oz. prizidkov, ki so nastali do 16. do 18. stoletja. V upornikih ob južni steni in v steni južne kapele so kot gradbeni material uporabljeni kosi gotskih reber prvotnih ladijskih obokov.

Andreja Volavšek

458

Naselje: Zgornja Polskava

Občina: Slovenska Bistrica

Naslov: Šarhova 13

Ime: kapela

Področje: UA

Vrsta dela: 4,5,7

Neobaročna kapelica pri hiši Šarkova 13 na Zg. Polskavi je že razpadla. Župnijski urad

sv. Trojice se je lotil popravila po povzetju objekta, ki ga je izdelal v.g.t. Jože Požavko. Kupolasto laternasto streho, ki je bila prvotno krita s cinkovo pločevino, so izvedli z bakrom. Stene so vodoravno perezali, jih izolirali in ometali s tankim zaribanim ometom.

Andreja Volavšek

459

Naselje: Zgornja Polskava

Občina: Slovenska Bistrica

Naslov: Mladinska 8

Področje: E

Vrsta dela: 4

Izdelali smo strokovno navodilo za prenovo domačije v Mladinski ulici 8, ki leži v jedru naselja. Zidana nadstropna stanovanjska hiša, ki leži vzdolž ceste mora ostati obnovljena nespremenjena. Gospodarsko poslopje, ki stoji v nizu stanovanjske hiše v tlorisu na L pa se mora pri prenovi in novi stanovanjski namembnosti oblikovati tako, da bo organsko vključen v stari stanovanjski objekt.

Jelka Skalicky

460

Naselje: Zgornja Vižinga

Občina: Radlje

Ime: p.c.sv. Ilja

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6,7

Na Zgornji Vižingi je župnijski urad iz Radelj obnovil cerkevno zunanjščino. Zvonik je dobil na mesto skodlaste bakreno kritino. Na fasadah iz 17. stol. je gladek apnen enoplasten omet. V južni steni ladje je vzidan portal prvotne cerkve iz 13. stol., na katerem so ohranjene sledi opečne poslikave.

Andreja Volavšek

461

Naselje: Zgornje Palovče

Občina: Kamnik

Naslov: Zgornje Palovče 5

Ime: Matjaževa domačija

Področje: E

Vrsta dela: 2, 7

Občina Kamnik je maja 1991 začasno razglasila Matjažovo domačijo za spomenik, v tem času potekajo priprave za stalno razglasitev. Sicer so obnovitvena dela na domačiji v tem letu zastala: prvo zaradi napredovanja lesene gobе na gospodarskem poslopju, kasneje pa še zaradi posedanja gospodarskega poslopja. Namreč v hlevu se je pojavila vodna žila,

verjetno je prišlo do kakega premika izvira, to pa je povzročilo posedanje severnega zloženega zida hleva, kasneje pa še vzhodnega nosilnega dela. Vse to zahtev povsem nov pristip k reševanju nastale situacije. Z mojstrom Pekom iz Bleda je bila sklenjena pododba, tako da bo izvršil vsa sanacijske dela v hlevu, kasneje pa še v drugem delu domačije. Vmes je bila še julijska vojna, ki je vso obnovno zavlekla do pozne jeseni, ko so bila zaradi nizkih temperatur vsa dela prekinjena. Nadaljevanje z deli se predvideva v zgodnji pomladi.

Silvester Gaberšček

462

Naselje: Zgornje Selške Lajše

Občina: Škofja Loka

Ime: p.c.sv. Jedrti

Področje: UA

Vrsta dela: 8

Baročna centralno orientirana cerkev je bila med II. sv. vojno porušena. Na istem mestu je bila letos zgrajena nova po načrtih ing. arch. Petra Kregarja.

Modest Erbežnik

463

Naselje: Zgornji Jakobski dol

Občina: Pesnica

Ime: ž.c. sv. Jakoba

Področje: UA

Vrsta dela: 4,7

V Zgornjem Jakobskem dolu je župnijski urad zamenjal dotrajano pločevinasto kritino na strehi cerkvenega zvonila z bakreno pločevino. Ohranjena je dosedanja oblika. Prebelili so tudi zunanji omet na gotskem zvoniku.

Andreja Volavšek

464

Naselje: Zgornji Tuštanj

Občina: Domžale

Naslov: Zgornji Tuštanj 1

Ime: Grajska kapela

Področje: R,UA

Vrsta dela: 7

Grajska kapela dat. 1671, v notranjščini baročna poslikava, doslej pripisana Jelovšku o. 1730: zaradi dotrajane kritine in potresov so fresko ometi močno razpokali in so deloma odpadli. Kritična sta zlasti severna pendativa in deloma stiki na robu oboka nad portalom. V prvi faz je bila izvedena mehanska utrditev freskoometa oz. preventivno zavarovanje z obšivanjem in površinskim prelepljenjem in mehansko

podporo kupole z notranje strani. Izvajalec restavrator Ivan Bogovčič; RC. Po tem posegu je bila odstranjena streha in izvedena dvojna horizontalna vez pod zidno lego in okoli kupole. Deloma so bili zamenjani leseni nosilni deli kupole. Sledila je menjava ostrešja in kritine iz škrinja, ki smo jo nadomestili z novo, uvoženo iz Nemčije, rombaste oblike. Zamenjali smo tudi stavbno pohištvo in popravili klopi. Sanacija zidarstvo Franc Pelko iz Bleda in mizarstvo Piskar iz Ilhana. S škrlnjen je streho pokril Franc Potočnik s Stirpnika, zasteklitev je restviral Zvonimir Snoj iz Ljubljane.

Nika Leben

465

Naselje: Zreče

Občina: Slovenske Konjice

Ime: p.c. Matere božje

Področje: UA

Vrsta dela: 4,6

Po prekritju strehe p.c. Matere Božje na Brinjevi Gori s skrili, prezbiterija z bakreno pločevino, so bili obnovljeni še fasadni ometi. Na novo so bili izdelani le slabii in manjkajoči ometi. Osnovne površine v grobo zaribanem ometu so barvane svetlo oker, v ometu izvedena izstopajoča členitev iz l. 1833 je barvana belo. Na vogalih ladje ob apsidalnem zaključku smo dokumentirali baročno poslikavo v sivomobri barvi iz leta 1769, ko je bil zgrajen apsidalni zaključek in vzhodni del ladej. Obnovitvena dela je l. 1991 v celoti financiral župnijski urad Zreče.

Bogdan Badovinac

466

Naselje: Žadovinek

Občina: Krško

Področje: A

ANSL: XII, 14

Obdobje: kultura žarnih grobišč

Vrsta dela: 6

Spomladi 1987 je Agrokombinat Krško na parcelah v Žadovniku (k.o. Leskovec, parc. 1067/2, 1067/28) začel z gradbnimi deli za namestitev tehnice. Pri delu so naleteli na žarno grobišče in ga deloma unučili. Po posredovanju Posavskega muzeja Brežice so bila dela začasno ustavljeni in LRZVNKD Ljubljana je izvedel zaščitno akcijo. Pri tem so odkrili osemnajst grobov, nadaljnja gradbena dejavnost na parceli je bila prepovedana.

Zaradi širjenja Agrokombinata in verjetnosti, da bo slej ko prej ponovno pričel z gradbeno dejavnostjo na ogroženih

parcelah, smo se v Posavskem muzeju odločili načrtno raziskati preostali teren neposredno ob poslopju Agrokombinata. Konec marca 1991 smo tuk ob meji izkopa v letu 1987 odprli štiri kvadratne velikosti 5 x 5 m. Tako po odstranitvi ruše so se v produ pokazale lise grobnih jam. Izkopali smo 8 grobov, ki so imeli dokaj skromne pridatke. Žar v odkritih grobovih ni bilo, kosti so bile prosti polžene v grobno jamo, le nekateri grobovi so poleg kosti vsebovali še lončeno posodo. Tudi bronaste najdbe so bile dokaj skromne, nekaj spiralnih obročkov, igla in ovratnica. Grobovi sodijo v čas kulture žarnih grobišč. Doslej je bilo skupno odkritih 26 grobov, z raziskavami bomo nadaljevali prihodnj leta.

Pri izkopavanjih so poleg delavcev Posavskega muzeja Brežice sodelovali študenti višjih letnikov oddelka za arheologijo FF Ljubljana pod vodstvom dr. Mitje Guština in opravili obvezno terensko prakso.

Irena Lazar

467
Naselje: Žalec
Občina: Žalec
Ime: p.c.sv. Kancijana
Področje: UA
Vrsta dela: 4,5,6,7,8

Po prekritju strehe p.c. sv. Kancijana z novim bobovcem, je v letu 1991 sledila še obnova fasad. Ob sondiranju zvonika smo na prekladi line v drugi etaži odkrili vklesan napis HANS PILPACH 1662. Na zaključni steni pravokotno zaključenega prezbiterija zidanega s klesanci, smo odkrili ločno zaključeno okno. Večlosjni ometi so bili v veliki meri dotrajani. Po odstranitvi so bili izdelani na novo. Ponovljena je bila členitev iz l. 1910, nastala po zadnji večji obnovi. Fasadna členitev je belo barvana, osnovna površina pa oker. Obnova je v celoti finacial tukajšnji župnijski urad.

Bogdan Badovinac

468
Naselje: Žeje
Občina: Domžale
Naslov: Žeje 5
Področje: E
Vrsta dela: 2

Inšpeksijskim službam občine Domžale se prijavi črno gradnjo nadomestne stanovanjske hiše na mestu nekdanje lesene Urbanove hiše. Ker je tovrstna arhitektura izredno redka, bi moral pri vsakršnem posegu pravočasno obvestiti spomeniško službo, ter izdelati arhitektonsko in foto

dokumentacijo objekta.
Silvester Gaberšček

469
Naselje: Žepovci
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Žepovci 82
Področje: E
Vrsta dela: 2

Z lokacijsko dokumentacijo za preureditev dela objekta v Žepovci št. 82 v garažo za potrebe gasilskega doma, nismo soglašali. Neustrezná namebnost bi pomenila velik poseg v gradbeno substanco ene najstarejših zgradb v vasi. Predlagali smo različne rešitve in lokacije za garažo ter hkrati izpostavili nujnost prenove kvalitetne arhitekturne dediščine, z nekaj variantami možne izrabe objekta.

Lilijana Medved

470
Naselje: Žirovnica
Občina: Jesenice
Naslov: Žirovnica 3
Področje: A
ANSL: VI,13
Obdobje: kultura žarnih grobišč
Vrsta dela: 8

L. 1983 je Albin Mrak med zemljo, ki je bila narinjena pri izkopu temeljev za stanovanjsko hišo (parc. št. 31/1, k.o. Žirovnica) l. 1973, slučajno našel fragmentarno ohranjeno bronasto slično ost. Ohranjena dolžina 7,7 cm šir. lista 3,2 cm, ohranjena šir. dulca 2,2 cm. Hrani jo najditelj.

Janez Meterc

471
Naselje: Žirovnica
Občina: Jesenice
Ime: Lipje
Področje: A
ANSL: VI,13
Obdobje: star. železna doba
Vrsta dela: 8

Podobno kot v Selcah nad Zabreznico in Lebenicah nad Selom pri Žirovnici, so tudi na Lipju prišle halštatske naselbinske najdbe na dan kot posledica zemeljskih posegov za vojaške vaje l. 1977. Lipje je (634 m, parc. št. 929/42, k.o. Žirovnica) manjša terasa, ki se vleča iz pobočja pod Brinjim vrhom (715 m) v smeri SZ - JV in leži nad današnjo Žirovnico, desno od vodne napeljave HC Završnica.

V daljšem jarku, ki je bil deloma izkopan v samo jedro suhega obrambnega zidu na

robu naselbinske terase, je bila najdena halštatska keramika, živalske kosti, železova ruda (bobovec) in koščki železne žlindre.

Janez Meterc

472

Naselje: Žirovnica

Občina: Jesenice

Naslov: Žirovnica 72

Področje: A

ANSL: VI,13

Obdobje: rim.

Vrsta dela: 8

Pri gradnji stanovanjske hiše Davorina Zupana so l. 1951 na parceli št. 127/1, k.o. Žirovnica, uničili več skeletnih grobov. Od pridatkov sta znani dve bronasti zapestnici. Prva iz uvite bronaste pločevine (ohr. dva fragmenta) ima iztolčen rastlinski okras je danes pri najditelju, druga, danes izgubljena, je bila iz ovite bronaste žice s kvačico za zapenjanje.

Čez dobre dve leti (1953) je lastnik hiše Zupan (danes stanojoč v Zabreznici 17) na severozahodni strani hiše, pri urjanju vrta, zadel dve manjši grobliji (višina cca 0,5 m, premer 1,5- 2 m) in pod vsako našel po en skeletni grob.

Janez Meterc

473

Naselje: Žiče

Občina: Slovenske Konjice

Ime: ž.c.sv. Petra

Področje: UA

Vrsta dela: 4,7,8

Pri obnovi zunanjih ometov na južni steni ladje ž.c. sv. Petra je bila l. 1967 odkrita stenska slikarja s sv. Krištofom in Marijo Zavetnico s plaščem. Leta 1991 je restavrator Aleš Sotler z ekipo sodelavcev RC Slovenije ponovno restavriral poškodovano poslikavo. Uspešno obnovo je financiralo Ministrstvo za kulturo ob občinski soudeležbi.
Bogdan Badovinac

Poročila o konservatorskih delih na območjih kulturne dediščine

474

Občina: Dravograd

Strokovno področje: E,U,UA

Vrsta del: 2

Izdelali smo strokovne osnove za razglasitev etnoloških in arhitekturnih spomenikov ter naselbinskih območij v občini Dravograd.

Lilitjana Medved

Za občino Dravograd smo izdelali dve soglasji: soglasje za mrlisko vežicov Črnečah in soglasje za gradnjo stanovanjske hiše v Veliki, kispadav območje, ki ga je naša služba predlagala za krajinski park Košenjak.

Polonca Štefanac, Gordana Beltram

Za občino Dravograd smo izdelali stokovne osnove za razglasitev umetnostno-zgodovinskih in arhitekturnih spomenikov ter naselbinskih območij.

Svetlana Stefanović

475

Občina: Gornja Radgona

Strokovno področje: U

Vrsta del: 2

Za občino Gornja Radgona je bilo izdelano soglasje za gradnjo stanovanjske hiše v Apačah. Istočasno smo obravnavali problematiko uporabe tipskih projektov in značilnosti lokalnega stavbarstva.

Polonca Štefanac

476

Občina: Idrija

Strokovno področje: U

Vrsta del: 2

Izdelali smo strokovne osnove za Krajinski park Zgornja Idrijica.

Bojan Klemenčič 477

477

Občina: Idrija

Strokovno področje: U,UA

Vrsta del: 2

Izdelali smo strokovne osnove za prostorsko ureditvene pogoje za naselje Cerkno.

Bojan Klemenčič

478

Občina: Kočevje

Strokovno področje: Z

Vrsta del: 1

V letu 1991 smo naredili večji del topografije zgodovinske dediščine nekdanjega in deloma še vedno zaprtega območja Kočevska Reka. Območje, ki leži v občini Kočevje in je veliko okoli 180 km², je bilo od začetka 50. let več ali manj nedostopno in zaprto, ter spomeniško varstveno ni bilo evidentirano, ali pa je bilo le delno. Trenutno delo se je začelo takoj po odprtju območja.

Topografija obsega dva dela. V prvem delu je prikazan zgodovinski razvoj obravnavanega območja od naselitve kočevskih Nemcev, njihove izselitve do današnjih dni, opisan je prav tako zgodovinski razvoj posameznega naselja. Sprememba kulturne krajine je bila tu podobna kot še v nekaterih območjih Kočevske tolikšna, da je večina preostankov naselij dobesedno izginila, in je od nekaterih naselij preostalo le še sadno drevje in redek vodnjak.

Drugi del obsega inventarizacijo zgodovinske dediščine, ki vsebuje opis lege objekta, njegov opis, dostop in stanje. Tako obsega gradivo pomembnejše lokacije in preostanke iz obdobja NOB: bolnišnice, tiskarna, kakor tudi grobišča in spominska obeležja tega obdobja, lokacije in preostanke parnih žag, mlinov, pomembnejših

objektov, vključene pa so tudi cerkve, znamenja, kapelice, pokopališča, ki imajo zaradi skoraj popolnega izginotja le še zgodovinski značaj in pomen.

Posebno tragična je usoda sakralnih objektov na tem območju, kjer se ni ohranila niti ena cerkev, ruševine (razen dveh) pa so bile popolnoma odstranjene. Popolnoma spremenjena krajina (odstranitev preostankov naselij) je otežkočaja natančno lokacijo in je zato za določene lege bilo potrebno veliko iskanja in merjenja. Stanje ohranjenosti preostankov sakralnih objektov tega območja je v primerjavi z območjem Kočevskega Roga, kjer je pri opuščenih naseljih ruševina cerkve pri večini skoraj pravilo, ravno obratno.

Mitja Ferenc

479

Občina: Kranj

Strokovno področje: NKD

Vrsta del: 2

V letu 1991 je Zavod na varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju izdeloval posebne strokovne podlage za podeželski prostor v občini Kranj: Za območje Kranjskega Sorškega polja (ime PUP-a ne ustreza prostoru katerega je obravnaval), za območje Dobrav in za območje Škofjeloškega hribovja.

Posebne strokovne podlage za varstvo naravne in kulturne dediščine obravnavajo skupaj za vse tri prostorske enote 38 naravnih spomenikov in pod 1.4 skupno še 50 objektov naravne dediščine.

Pri izdelavi posebnih spomeniško-varstvenih podlag za pripravo PUP-a za področje kulturne dediščine je bilo poleg osnovne evidence o spomenikih in dediščini, ki obravnavata skupaj 29 arheoloških lokacij, 89 objektov zgodovinskega ali memorjalnega značaja, 232 objektov in območij, ki imajo umetnostno ali arhitekturno vrednost ter 66 naselij s svojo naselbinsko dediščino, smo opredelili še varstvene režime, namembnost in razvojne usmeritve. Vsa ta območja so bili vrisani na karte M 1:5000 z vplivnimi območji in vrednotenjem.

Bernarda Jesenko

480

Občina: Lenart

Strokovno področje: NKD

Vrsta del: 2

Maja 1991 smo strokovni delavci Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor izdelali Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih

spomenikov v občini Lenart. Pri izdelavi osnov so sodelovali za področje arheološke dediščine dipl. arheolog samostojni konservator Ivan Tušek, umetnostne in arhitekturne dediščine prof. umet. zgodovine, konservator Neva Sulič Urek, etnološke dediščine, dipl. umet. zgod. in etnolog, konservator Jelka Skalicky in zgodovinske dediščine prof. geografije in zgodovine, konservator Aleš Arih.

Med umetnostne in arhitekturne spomenike smo uvrstili 55 objektov, od tega 1 grad, 26 objektov meščanske arhitekture in 19 znamenj.

Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Lenart so v fazi sprejemanja in bodo v krajšem času razglašene z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih spomenikov na območju občine Lenart.

Sulič Urek Neva

V občini Lenart smo obravnavali zazidalni načrt za del naselja stanovanjske obrtne cone Lenart - sever in Posebne strokovne podlage za zazidavo za del naselja Ščavnica v Zg. Ročici. Izdelali smo tudi mnenje za rekreacijsko cono ob Trojiškem jezeru, čeprav že od leta 1987 zahtevamo izdelavo PIÄ za celotno območje. Poleg tega so bili izdelani pokrajinski ureditveni pogoji za mesto Lenart.

Izdelanih je bilo 28 soglasij za individualne gradnje in 8 odklonilnih mnenj.

Intenzivno smo sodelovali z urbanistično in občinsko službo ter oparvili več terenskih ogledov.

Polonca Štefanac, Gordana Beltram

481

Občina: Lendava

Strokovno področje: A,E,U,UA,Z

Vrsta del: 2

Septembra 1991 smo strokovni delavci Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor izdelali Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov občine Lendava.

Pri izdelavi osnov smo sodelovali za področje arheološke dediščine dipl. arh. sam. konservator Ivan Tušek, umet. in arhitekturne dediščine prof. umet. zgod., konservator Neva Sulič Urek, etnološke dediščine dipl. zgod. in etnolog, konservator Lilijana Medved in zgodovinske dediščine prof. geogr. in zgodovine, sam. konservator Aleš Arih.

Med umetnostne in arhitekturne spomenike smo uvrstili 47 objektov, od tega 2 grada, 20 objektov meščanske arhitekture, 10 objektov sakralne arhitekture in 14

znamenj. Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Lendava so v fazi sprejemanja.

Neva Sulič Urek

482

Občina: Ljutomer

Strokovno področje: NKD

Vrsta del: 2

Za občino Ljutomer so bile izdelane strokovne osnove za dolgoročni plan in elementi prostorskih sestavin srednje-ročnega plana varstva naravne in kulturne dediščine.

Izdelali smo soglasje za gradnjo osnovne šole v Mali Nedelji (Bučkovci) in več soglasij k projektom za individualno gradnjo v krajinskem parku Ljutomerski ribnik in Jeruzalemske gorice.

Polonca Štefanac

483

Občina: Maribor

Strokovno področje: NKD

Vrsta del: 2,3,4,7

Na zahtevo Zavoda za urbanizem Maribor smo izdelali strokovne osnove za Posebne strokovne podlage za kare med Strossmayerjevo, Trubarjevo, Mladinsko in Krekovo ulico v Mariboru. Določili smo objekte kulturne dediščine, ki jih je treba ohraniti in prenoviti (Trubarjeva 5, 7, 9, Mladinska 17, Livada 2). Bodoča nadomestna in novogradnja mora ublažiti obstojača razmerja mas historične gradnje in gradnje iz 60. let v obravnavanem kraju. Pri nalogi je sodelovala Marlenka Habjanič, d.i.a.

Andreja Volavšek

V letu 1991 smo na območju Maribora izven srednjeveškega mestnega obzidja obravnavali posege na 51. objektih. Večinoma je šlo za obnovo fasad, zamenjavo oken ali za izgradnjo podstrešja. To so hiše: Aškerčeva 9, Betnavska 66, Cafova 5, Cankarjeva 25, Gorkega 5, Gregorčičeva 6, 29/a, Kajuhova 5, kamniška 31-35, Koroška 28, 30, 74, Krekova 11, Mladinska 4, 13, Ob potoku 19, Ob železnici 8, Partizanska 13, 18, 79, 81, Pipuševa 2, Pobreška 20, 26, Resljeva 9, Šmetanova 23, 28/a, 40, Strossmayerjeva 3, 15, 28, Taborska 12, Titova 63, Tomšičeva 27, 45, Trg revolucije 1, 9, Trubarjeva 4, 15, 17, Tyrševa 4, 16, 18, Ulica Moše Pijade 26, Ulica talcev 1-3, 23, Vilharjeva 6, Vinogradniška 19.

Andreja Volavšek

izdelali strokovne osnove za rezglasitev etnoloških in arhitekturnih spomenikov ter naselbinskih območij. Ob tem smo izdelali še dopolnilo za bivšo občino Maribor Rotovž.

Jelka Skalicky

Izdelali smo dopolnitve strokovnih osnov za razglasitev etnoloških in arhitekturnih spomenikov ter naselbinskih območij v bivših občinah Maribor-Tezno, Maribor-Tabor.

Lilitjana Medved

Izdelali smo strokovne osnove za dopolnitev odloka o razglasitvi kulturnih spomenikov na območju občine Maribor (za prejšnji občini Pobrežje in Tezno).

Andreja Volavšek

Varstvo in vzdrževanje spomenikov NOB je bilo regulirano s posebnim družbenim dogovorom.

V letu 1991 smo spomenike NOB vključili v kategorijo javnih spomenikov za območje občine Maribor. S pristojnim občinskim organom smo pripravili seznam vseh javnih spomenikov in določili ustrezen način varovanja, vzdrževanja in finansiranja tovrstnih spomenikov.

Na osnovi storjenega je Skupščina občine Maribor sprejela odlok o varstvu, urejanju in vzdrževanju javnih spomenikov in obležij v občini Maribor.

Aleš Arib

Kare 8 je sestavni del zavarovanega spomeniškega območja mariborsko mesto jedro in so navedena navodila po zakonu o naravnih in kulturnih dediščinah (Uradni list RS, 1/81), obvezna.

V obravnavanem območju doslej niso bile opravljene sistematične raziskave stavbnega fonda, ki ga je pred kakršnimi koli posegi potrebno opraviti. Zlasti to velja za stavbe ob Koroški cesti, kjer je potrebno predvsem ugotoviti pozidavo avtentične rabe objektov skupaj z gospodarskimi trakti. Zaradi tega je kakršen koli ureditveni načrt, izdelan brez takih raziskav lahko samo usmeritev, ne pa nespremenljiva konstanta. Vendar je možno brez raziskav postviti naslednjna izhodišča za celotni kare:

- parcelne meje morajo ostati nesprenemnjene in v naravi vidne,
- rušenje dvoriščnih traktov (razen lop in izrazitih recentnih dodatkov) ni možno fiksirati z gotovostjo,
- terasa, ki predstavlja mejo med dvema območjemeta parcelacije mora ostati v naravi vidna,
- za vse stavbe je potrebno izdelati konserva-

Za nekdanjo občino Maribor Pobrežje smo

torske programe (razen za stavbe ob Orožnovi ulici, ki so že pripravljeni), - vse stavbe brez izjeme je potrebno pred posegi temeljito raziskati s konservatorsko metodo inventariziranja.

Janez Mikuž

Za občino Maribor je največjo angažiranost zahtevala izdelava strokovnih osnov varstva naravne in kulturne dediščine za dolgoročni plan in elemente prostorskih sestavin srednjeročnega plana. V zvezi s tem smo imeli več sej in posvetovanj. Izredno zamudno delo je temeljilo na različni stopanji stanja registra naravne in kulturne dediščine v nekdanjih štirih občinah (Rotovž, Tabor, Tezno, Pobrežje).

Izdelali smo 74 individualnih soglasij, 7 odklonilnih mnenj, dodatno pa je J. Skalicky za turizem na kmetijah izdal 7 soglasij. Poleg tega je bilo izdanih večje število soglaških projektom. Za nekatere lokacije smo zahtevali uskladitev projekta z izdanimi pogoji na lokacijsko dokumentacijo. V nekaterih posameznih primerih pa tudi novi projekt.

Veliko pozornosti je zahtevala zadeva Kačinari (1 dopis, več sestankov, terenskih ogledov in zapisov zaradi neusklajenosti med lokacijsko dokumentacijo, lokacijskim in gradbenim dovoljenjem, projektom in izvedbo nadomestne gradnje na krajinsko zelo občutljivi lokaciji).

Poleg tega je bilo napisanih 10 obsežnejših dopisov, kontaktirali smo s številnimi strankami, občinskim organi, projektivnimi in drugimi organizacijami.

Sodelujemo pri oblikovanju formularjev za vodenje evidence nedovoljenih gradenj v občini.

Obravnavali smo potezo načrtovanja Koroškega mostu in problematiko vrtičkarstva pri Betnavskem gradu, tako da nam je uspelo preprečiti hudo degradacijo okolja gradu; obravnavali smo potek plinovoda Ceršak - Rogatec in demografsko ogrožena območja mariborske občine.

Polonca Štefanac, Gordana Beltram

484

Občina: Mozirje

Strokovno področje: NKD

Vrsta del: 2

Konec junija smo pripravili strokovne osnove VNKD za ureditveni načrt starega mestnega jedra Mozirja. Staro mestno jedro Mozirje je bilo razglašeno za kulturni spomenik.

V pripravah so sodelovali arhitekt, dva etnologa, umetnostni zgodovinar in biolog. Narejena je bila evidenca naravne in kul-

turne dediščine v naselju, ovrednoteno je bilo naselje kot enota in podana merila varovanja.

Poseben poudarek smo želeli dati raziskavi življenja v preteklosti in danes v starem mestnem jedru. Zaradi objektivnih razlogov tega dela ni bilo mogoče zaključiti, pač pa smo del podatkov uporabili pri opisu stavbne dediščine.

Milena Hazler Papič

485

Občina: Murska Sobota

Strokovno področje: NKD

Vrsta del: 2

Za občino Murska Sobota smo izdelali samo strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za pokrajinsko ureditvene pogoje za nižinski del občine.

Polonca Štefanac

486

Občina: Nova Gorica

Strokovno področje: A,Z

Vrsta del: 1,8

Davorin Gorkič iz Vrtojbe, ul. 9. septembra, hrani štiri rimske novce, najdene ob različnih zemeljskih delih na Goriškem. Novce je dobil v dar, in razen lokacije mu ostali najdiščni podatki niso poznani. Novci izvirajo iz Bukovice (Republika, 136 pr. K., D, Rim, RRC 237/1a; Septimus Severus, 197 - 198, D, Rim, RIC 113), Ozeljana (Severus Alexander, 224 - 225, S, Rim, RIC 419 c; 443) in Šempetra (Domitianus, S, Rim, RIC 232a). Določitev je opravil Numizmatični kabinet Narodnega muzeja iz Ljubljane na osnovi fotografij, saj originalov lastnik ne želi posojati.

Beatriče Žbona Trkman

Na območju občine Nova Gorica smo pričeli z izdelavo topografije dediščine soške fronte. Evidentirali in fotodokumentirali smo več lokacij. V letu 1991 smo tudi pričeli s ponovnim preverjanjem stanja obstoječih vojaških pokopališč, ki jih je v občini Nova Gorica kar precej. Ugotovljeno je bilo, da so pokopališča slabo oziroma nevzdrževana, zlasti vojaška pokopališča v Lokah, Oseku in Solkanu. Obveščeni smo bili o najdbi posmrtnih ostankov v Gonjačah v Goriških brdih, ki se je pokazalo ob izkopu temeljev privatne hiše. Zaradi možnosti, da sodi najdba v čas 1. svetovne vojne smo obvestilo preverili na terenu. Ugotovljeno je bilo, da gre za posmrtno ostanke vojaka iz 1. svetovne vojne. Poleg tega smo dobili del nosil in nekaj kovancev, ki smo jih oddali v analizo v Goriški muzej. Posmrtne

ostanke pa smo odnesli v skupno grobničo padlih v 1. svetovni vojni v Lukežiče.
Damijana Fortunat

Na območju občine Nova Gorica smo evidentirali in fotodokumentirali kot potencialne lokacije vojnih in povojskih žrtev štiri lokacije (brezno pri Grgarju, tri brezna pri Trnovem - brezno za Lesnikom, brezno v Čreth in brezno pri Cvetrežu). Sodelovali smo z novogoriško komisijo za ugotovitev lokacij grobišč vojakov in povojskih žrtev. Junija 1991 smo si skupaj z omenjeno komisijo, zgodovinarjem dr. Ferencem Tonetom in predstavniki Zavoda Republike Slovenije za varstvo naravene in kulturne dediščine, ogledali nekatera brezna v bližini Trnovega. Dogovorjeno je bilo, da se s pomočjo jamarjev in patologa lokacija preveri. Novembra 1991 smo v sodelovanju s komisijo in patologom sodelovali pri dveh jamskih akcijah. Preverili smo dve brezni - brezno pri Grgarju in brezno za Cvetrežem. Najdbe v brezih so potrdile, da gre v obeh primerih za lokacijo množičnih grobišč, kar je dodatno podkrepilo tudi mnenje patologa. Fotodokumentacijo smo podkrepili z jamskimi posnetki brezna ob izkopavanju najdišča, vzorčne najdbe pa smo fotodokumentirali tudi sami.

Damijana Fortunat

487
Občina: Ormož
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

Izdelali smo strokovne osnove za razglasitev etnoloških in arhitekturnih spomenikov ter naselbinskih območij za občino Ormož.

Jelka Skalicky

V občini Ormož smo sodelovali pri izdelavi strokovnih osnov za zazidalno-uređitveni načrt za območje naselji Velika Nedalja in Mihovci, vendar z izdelanim načrtom nismo soglašali, ker izdelovalec načrta ni upošteval pogojev varstva kulturne pokrajine.

Po predhodnem ogledu smo izdelali pogoje varstva naravne dediščine za uređitveni načrt za območje gramoznice Jurkovci. Predloženi uređitveni načrt naravovarstvenih smernic ni upošteval in z njim nismo soglašali.

Izdelali smo soglasje za individualno gradnjo v Ivanjkovcih.

Polonca Štefanac, Gordana Beltram

488
Občina: Pesnica
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

Izdelali smo strokovne osnove za razglasitev etnoloških in umetnostno arhitekturnih spomenikov ter naselbinskih območij za občino Pesnica.

Jelka Skalicky

V občini Pesnica smo za naselje Sladki vrh izdelali strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za prostorsko ureditvene pogoje in podali negativno mnenje na predvideno odlagališče odpadkov v Sladkem vrhu. Izdelali smo prostorsko ureditvene pogoje za del naselja Zg. Kungota. Obravnavali smo lokacijski načrt za plinovod Ceršak - Rogatec in izdelali pogoje za varstvo naravne in kulturne dediščine ter realizacijo mejnega prehoda Šentilj III.

Izdelali smo 27 soglasij za individualno gradnjo in družbene objekte, pogoje za sadjarsko postajo v Gačniku in obravnavali smo problematiko zazidave skladišča vnetljivih snovi pri Jareninskem dvorcu (objekt kulturne dediščine).

Polonca Štefanac, Gordana Beltram

489
Občina: Piran
Strokovno področje: UA
Vrsta del: 1,5

Dopolnjena je bila obstoječa dokumentacija z arhitekturnimi posnetki treh cerkva v historičnem mestnem jedru: cerkev sv. Štefana, sv. Roka, Marije Zdravja.

Mojca Guček

490
Občina: Ptuj
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

Za občino Ptuj smo izdelali strokovne osnove za varstvo naravne in kulturne dediščine za prostorsko ureditvene pogoje, ki pokriva celotno občino razen samega mesta.

Izdali smo soglasje s pogoji za legalizacijo objekta v Sloveniji vasi in soglasje za gradnjo prizidka za poslovno-stanovanjske namene v Cirkulanah. Odklonili smo gradnjo poslovno-stanovanjske zgradbe v Ptiju, kjer je predvidena gradnja posegala v potok Studenčnika (naravna dediščina).

Polonca Štefanac

491

Občina: Radlje ob Dravi
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

V občini Radlje ob Dravi smo obravnavali zazidavo pri cerkvi sv. Ilija (Zg. Vižinga). Obravnavali smo problematiko gradnje kompostarne s pasterizacijo in gobarno v Lehnu, postavitev zbiralnice za živalske odpadke (kadavre) v Radljah in gradnjo gospodarskega objekta v ožjem območju kulturnega spomenika cerkve sv. Primoža v Podlipju nad Muto. Investitor je pred lati zgradil nadomestno stanovanjsko hišo v neposredni bližini kulturnega spomenika, pri čemer ni upošteval pogojev našega Zavoda (mikrolokacija in oblikovanje). Na predhodnem lokacijskem ogledu za gradnjo gospodarskega objekta smo skupaj z urbanistično in občinsko službo določili mikrolokacijo in pogoje gradnje ter zahtevali sprotno sodelovanje Zavoda pri nadaljnjem postopku.

Polonca Štefanac, Gordana Beltram

Izdelali smo strokovne osnove za razglasitev etnoloških in umetnostno arhitektурnih spomenikov ter naselbinskih območij v občini Radlje ob Dravi.

Liljana Medved, Andreja Volavšek

492

Občina: Ravne na Koroškem
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

V občini Ravne na Koroškem smo izdelali mnenje za trgovsko-obrtno cono v Dolgi brdi. Izdelali smo mnenje s smernicami za dozidavo ter ureditev mejnega prehoda na Holmecu s problematiko Štriharjevega hleva (objekt kulturne dediščine) in mnenje k ureditvi mejnega prehoda Reht pri Mežici. Izdali smo soglasje k izvedbi gradnje v Šentanelu (Miller, Šentanel 8) ter pogoje za zazidavo stanovanjske zadruge v Šentanelu. Izdali smo soglasje k projektu za zazidavo v Frni vasi. Izdali smo negativno mnenje za postavitev poslovnega objekta na parkirišču (gozdna parcela pri Prežihovini (objekti kulturne dediščine).

Polonca Štefanac, Gordana Beltram

Izdelali smo strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Ravne.

Andreja Volavšek, Jelka Skalicky

493

Občina: Ruše
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

Za občino Ruše smo izdelali strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za dolgoročni plan in elemente prostorskih sestavin srednjeročnega plana občine.

Izdelali smo strokovni podlage varstva naravne in kulturne dediščine za prostorsko ureditvene pogoje za Lovrenc na Pohorju. Izdelali smo 18 soglasij s pogoji in eno negativno mnenje za individualno zazidavo. Obravnavali smo gradnjo cest v demografiski ogroženih območjih občine.

Polonca Štefanac

494

Občina: Slovenj Gradec
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

Za občino Slovenj Gradec so bila izdelana strokovna izhodišča za dolgoročni plan in elementi prostorskih sestavin srednjeročnega plana za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Izdelano je bilo soglasje za gradnjo stanovanjske zgradbe v Starem trgu.

Polonca Štefanac

495

Občina: Slovenska Bistrica
Strokovno področje: NKD
Vrsta del: 2

Za občino Slovenska Bistrica smo izdelali strokovne osnove varstva naravne in kulturne dediščine za prostorsko ureditvene pogoje za 6 naselij: Zg. Poljča-ne, Slovensko Bistrico, ZG. Polskava, Oplotnica, Makole, Poljčane.

Obravnavali smo legalizacijo prizidka k stanovanjski hiši v Laporju in legalizacijo objekta v Kotu pri cerkvi, s katero nismo soglašali (območje kulturnih spomenikov). Izdelali smo soglasje s pogoji za gradnjo v Sp. Polskavi (naselbinski spomenik), Oplotnici in Kotu (nadomestna gradnja), Tinju (dom krajanov) in v Vrholah.

Obravnavali smo predvidene zaježitve na pohorskih potokih, ki so večinoma znotraj meja predlaganega regijskega parka Naravni park Pohorje.

Polonca Štefanac

Občina Slovenska Bistrica je naročila ureditveni načrt za historično mestno jedro Slovenske Bistrice. Izvajalec je Komuna-

projekt Maribor. Izdelali smo spomeniško-varstveno valorizacijo prostora in smernice za posege vanj. Sodelovala je Marlenka Habjanič, d.i.a.

Andreja Volavšek

496

Občina: Šentjur pri Celju

Strokovno področje: E,U

Vrsta del: 1

V drugi polovici leta 1991 smo začeli s topografijo naselbinske in etnološke dediščine v občini Šentjur pri Celju. Topografijo izvajata arhitekt in etnolog. Do konca leta 1991 je bilo pregledanega 90% območja občine. Zbrano gradivo bo potrebno obdelati, že prvi pogled pa kaže na bogato stavbno in naselbinsko dediščino.

Milena Hazler Papič, Vito Hazler

497

Občina: Tolmin

Strokovno področje: E,U,T,Z

Vrsta del: 1,4,5

V sklopu konservatorskega programa in projekta za MNP Trenta smo tehnično dokumentirali sledeče objekte v Trenti - v Soči in na Logu pod Mangartom:

planina Za skaljo	2
planina Zajavor	1
planina V plazeh	2
planina Zapotok	2
prestaje na Krbulniku	5
žaga na Krbulniku	1
žaga v Vrsnem, Soča 51	1
domačija Lepena št. 5	4
domačija Soča št. 58	3
domačija Trenta št. 1	4
brunarica, Trenta št. 63	1
kajža, Trenta št. 52	1
prestaje na Zaslapi	2 celoti (8)
prestaje v Zadnji Trenti	4
hled domačije Log pod Mangartom 92 - Koritnica	1
<i>Bojan Klemenčič</i>	

Na predlog turističnega društva občine Tolmin smo pripravili elaborat s seznamom, krajsim opisom, topografskimi kartami in fotografijami vseh razglašenih zgodovinskih spomenikov. Zaradi aktualnosti oziroma še neizdelane topografije dediščine soške fronte smo vključili v seznam tudi to najpomembnejšo dediščino, za katero menimo, da že na osnovi sedanjih podatkov vsekakor sodi v kategorijo spomenikov. Elaborat bo osnova turistične karte občine Tolmin.

Izdelan je bil tudi seznam vseh razglašenih tehničnih spomenikov v občini Tolmin.

Izdelali smo elaborat za turistično popularizacijo kulturnih spomenikov v občini Tolmin.

Izdelali smo strokovno mnenje za določitev prioritet naselbinske dediščine pri dodeljevanju sredstev za demografsko ogrožena območja.

Damjana Fortunat, Bojan Klemenčič

Na območju občine Tolmin smo nadaljevali z izdelavo topografije dediščine soške fronte. Pregledali smo teren na Bovškem. Na območju Čukle in Rombona smo evidentirali in fotodokumentirali obstoječe materialne ostanke soške fronte. Dokumentacijo dediščine soške fronte smo dopolnili z italijanskimi topografskimi kartami, kjer so označene italijanske in avstrijske bojne linije. Sekretariat za občo upravo in družbene dejavnosti je sprožil pobudo, da bi razglasili celotno območje soške fronte za kulturni spomenik. Sporočili so nam, da že pripravljajo odlok za razglasitev. Zavod je bil proti taki razglasitvi. Topografija celotnega območja soške fronte namreč še ni dokončana. Šele na osnovi izdelane topografije bomo lahko glede na historično vrednost posameznih objektov, ohranjenost, izvirnost, umetnostni značaj in izjemnost, strokovno ovrednotili posamezne dele bojišča. Vsekakor ni primerno razglašati celotnega območja, kjer so potekale bojne linije.

V zadnjem času se opaža na terenu vedno pogosteje kršitve Zakona o naravni in kulturni dediščini. Na terenu smo ugotovili, da je na območju, kjer je potekala soška fronta (zlasti v občinah Tolmin in Nova Gorica), opaziti vedno več ljubiteljskih zbiralcev, ki odnašajo premično dediščino soške fronte. Za iskanje uporabljajo detektorje, vedno več najdb pa se odnača tudi v tujino, predvsem Italijo. Žal spomeniška služba nima organizirane nadzorne službe. Del bojišč soške fronte (Rombon, Krnsko pogorje ...) je v ožjem območju Triglavskega naravnega parka, tako je ta del še pod posebnim, družbenim varstvom. Pa vendar, brez nadzorne službe tega problema ne bo mogoče na hitro odpraviti. Zavode je zato predlagal, da se naveže stike s Triglavskim naravnim parkom, ki ima po 23. členu zakona o triglaskem naravnem parku opredeljen tudi nadzor nad izvajanjem prepovedi. Predlagali smo, da se tako javnost kot organe za notranje zadeve in carinsko službo natančneje seznaniti z popmembnejšimi členi Zakona o varstvu naravne in kulturne dediščine, ki vsebuje tudi kazenske odločbe in jih opozori naj pozorno spremljajo situacijo na terenu, o kršitvah pa naj

obvešča pristojni Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine. Dogovorjen je že skupen sestanek z organi za notranje zadeve, carinsko službo in občino Tolmin.
Damijana Fortunat

498

Občina: Tržič*Strokovno področje:* E*Vrsta del:* 1,8

Čadovlje

V naselju Čadovlje sta dve skupini hiš, ki sodita v dediščino ljudskega stavbarstva že zaradi namestitve in kompozicije stavb, ki ju kot take kaže ohraniti. V prvi skupini so tri domačije: Čadovlje 1 "Pri Godnau" (Meglič); kmetija je živa in ima naslednike. Stanovanjska hiša je v dobrem stanju, prav tako tudi gospodarsko poslopje, ki služi svojemu namenu.

Čadovlje 2 "Pri Žos" (Kaver); kmetija je živa, na dvorišču je pozidana nadomestna hiša. Kmetija ima naslednika. Uporablja se gospodarsko poslopje, stanovanjska hiša je arhitekturno zelo zanimiva, je pa v slabšem stanju, vendar še naseljena. Stavbo kot tako se mora ohraniti. Nespremenjen naj ostane njen zunanji videz, notranjost pa se lahko preuredi in adaptira, tako da lahko služi ustreznemu namenu (kmečki turizem). Obe kmetiji sta starejši, stavbe stojijo na prvotnih krajinah. Po izročilu naj bi bile stare vsaj 300 let.

Čadovlje 3 "Pri Hribarju" (Meglič); večja stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem. Zadnje čase je opuščena, lastnik se je preselil k sorodstvu v Zgornje Duplje. Iz nekoč kajžarske hiše se je dvignila dokaj reprezentančna stavbna gmota, ki jo je v gabaritih smotrono ohraniti. Adaptacija je mogoča v skladu z namembnostjo.

Čadovlje 1 "Pri Jamešnk" (Žos). Izreden primer karavanške hiše, ki jo v svoji publikaciji opisuje dr. Tone Cevc, omenja pa jo tudi dr. Ivan Sedej v publikaciji Sto najlepših hiš na Slovenskem. Stavba ima datiran hišni tram 1766, na pročelju je plastika sv. Janeza Nepomuka ter freske. Stavbo kot tako bi morali razglasiti za spomenik ljudske arhitekture. Domačija ima naslednike, na dvorišču je že pozidana nadomestna stavba, zato je potrebno staro hišo čimprej zaščititi. V celoto se priteguje tudi gospodarsko poslopje, ne glede na morebitno potrebo po novih hlevih; le ti ne bi smeli pogojevati odstranitve dosedanjih. Kljub temu da je stara stavba spomenik, se v njej še lahko stanuje, z ustreznimi dopolnitvami pa jo je mogoče vključiti v kmečki turizem.

Čadovlje 9 "Pri Čenč" (Tišler). Domačija vključuje izredno lepo kombinacijo stanovanjske hiše, ki jo je nujno v njeni zunanjščini celotno ohraniti, ter razgibanega gospodarskega poslopja. Notranjost hiše je mogoče povsem posodobiti in prilagoditi življenjskim potrebam. Mogoča je tudi nadomestna gradnja nove hiše s pogojem, da se ohrani stara, nova lokacija pa ne sme kaziti "urbane" zasnove - kompozicije skupine hiš. V to skupino spada tudi opuščen Čenčev mlin, ki bi ga kazalo ponovno aktivirati; ob dostopu pa bi bilo treba obnoviti tudi staro kovačijo; njena zunanjost naj ohrani prvotni videz, notranjost pa bi lahko služila drugemu namenu, na primer manjšemu lokalnu.

Dolžanova soteska

Hiše nad sotesko učinkujejo vedutno. Same po sebi razen Dolžanove domačije (Primožič) v Dolini 12, ki je spomenik ljudske arhitekture in jo kot tako kaže obravnavati, zlasti pa najti ustrezno rešitev za ohranitev njene zunanje podobe, drugih hiš ni moč vsteti v dediščino samih po sebi, pač pa v celotnem kontekstu pomenijo enkraten primer bivanjske kulture v zahtevnem terenu. Torej je mogoča obnova in nadomestna gradnja, vendar na istem mestu. Prej omenjeni Dolžanova kmetija se predлага za razglasitev med spomenike, sicer pa je celotna dolina Dolžanove soteske vključena v poseben program in s tem tudi v način varovanja kot spomenik naravne dediščine. Primer dediščine je tudi "Šimnova" domačija v Dolini 9 - nekoč je bila tu gostilna in trgovina, ki jo kaže v zunanjosti podobi ohraniti, morda celo oživeti nekdano funkcijo. V neposredni bližini je reprezentančna stavba osnovne šole, za katero je škoda, da bi služila samo stanovanjskemu fondu.

Dolina 24 "Pri Kušpergar" (Meglič): ena največjih kmetij na višji legi nad dolino v pobočju. Kmetija je med najstarejšimi. Ob stari hiši, ki je v zelo slabem stanju, je zgrajena nadomestna hiša. Domačijo sestavlja še dve gospodarski poslopji, ki sta v dobrem stanju in služita svoji funkciji. Stara hiša se poseda, na južni strani so velike razpoke, tako da so se iz hiše izselili pred petnajstimi leti. Leta 1913 je hiša pogorela, leseni del nadstropja je bil takrat zamenjan z zidom. Na južni fasadi je ohranjena izredno lepa freska sv. Florijana, le ta je še od prvotnega ometa; kasnejšega datuma pa je freska sv. Katarine ter freska sv. Florijana na severni strani, ki pa je pod beležem. Zaradi ogroženosti bi omenjene freske morali čimprej sneti, obenem pa še narediti izmere kmečkega dvorca. Domačija

ima nasledstvo in ima perspektivo ne glede na to, da je težje dostopna.

Dolina 15: "Pr Ukc" (Meglič); zelo zanimiva in panoramsko opazna domačija stegnjenega tipa ob vaškem znamenju. Zunanjščino bi morali v vsakem primeru ohraniti, notranjost pa je mogoče prilagoditi bivanjskim potrebam.

Dolina 14: "Pr Šuštar" (Primožič); drugi primer zelo razgibane ljudske arhitekture je Šuštarjeva domačija z gospodarskimi poslopiji vred. Kot celoto bi jo morali ohraniti tudi za naprej vsaj v njenem zunanjem izgledu in to kar se da neokrnjeno. Glede na pogojenost stanovalcev je vsem prizadetim pri tej domačiji in tudi pri drugih potrebnou ustreznou svetovati, predvsem pa ponuditi družbeno pomoč, poiskati razne olajšave ter tako celotni dediščini dati življenski polet, saj stavbe brez življenja ne pomenijo dosti. Glede na to, da v nadaljevanju doline obstaja nepreceljiv fond stavb, ki so deloma izkorisčene ali pa povsem opuščene, bi morali za vse te objekte najti gospodarjo oziroma ustreznega upravitelja. V ta sklop sodijo tudi brunarice in lesene vile ter počitniški dom ob nekdanji karavli. Čisto posebno obravnavo pa zahteva graščina in drugi objekti v Jelendolu. Pri denacionalizaciji in lastninjenju naj se pazi, da ves kompleks ostane v celoti in da se ne drobi. V tem primeru je umesten moratorij.

Dolina 25: "Urh" (Meglič); hribovska domačija, v kompleksu s sosednjo kmetijo zelo slikovit primer karavanške gorske poseliteve. Sedanja stavba je bila po vojni adaptirana, vendar je ohranila "dušo" karavanške hiše, gospodarska poslopja pa so ostala še v prvotni zasnovi. Domačija ima nasledstvo. Zelo primerna za zimski kmečki turizem.

Dolina 26: "Pri Pinč" (Tišljer); stanovanjska stavba je na novo pozidana na stari lokaciji, ostale zgradbe domačije so še prvotnega tipa. Domačija je usposobljena za kmečki zimski turizem. Nasledstvo je zagotovljeno. Na domačiji imajo urejeno smučišče z dvema vlečnicama.

Za obe domačiji velja, da pod dediščino spada tlorisna razporeditev in kubusi objektov.

Potarje

Potarje 7: "Pr Hariš" je primer stare ljudske arhitekture, ki vsekakor sodi v dediščino, zato jo je potrebno ohraniti v njeni sedanji podobi. Ob njej že stoji nadomestna stanovanjska hiša. Zato je ohranitev stare še toliko bolj aktualna. V stari hiši bi bilo mogoče razviti kmečki turizem. V tem

primeru bi morali vztrajati tudi pri originalni kritini. Ohraniti je treba tudi gospodarsko poslopje.

Grahovše

Grahovše 2 "Pri Gazve" (Soklič) je obcestna hiša ob vhodu v naselje, zelo lepa ljudska zidana arhitektura, na spodnji strani ceste je zanimivo leseno gospodarsko poslopje. Celo domačijo uvrščamo v dediščino. Ohrani naj se zunanjji videz, poišče naj se ustreznata namembnost.

Hrib

Grahovše 14: "Pri Ulip" (Meglič) je ena izmed starejših kmetij, ki je še v prvotni zasnovi. Ohraniti se mora kubuse in gabarite vseh poslopij domačije.

Grahovše 15: "Pri Robid" (Klemenc) je še naseljena, vendar ima novega lastnika v vasi. Hiša je stara nad 300 let. Ima še ohranjeno črno kuhinjo. Novi lastnik je pripravljen obnoviti hišo v skladu s stališči spomeniške službe, saj je objekt zelo zanimiv in vsekakor sodi med lepše primere dediščine. Namembnost oziroma prihodnja dejavnost bi bila lahko kmečki turizem. Škoda bi bilo pustiti propadu celoten kompleks Hriba.

Grahovše 19: "Pr Trnovc" je baje zgrajena po prvi svetovni vojni. Grahovše 13: "Pr Orešnč".

Vse te omenjene kmetije - domačije so del naselja Grahovše in zajemajo zaselek Hrib, ki je v celoti dediščina kmečke urbanizacije ter primer gabaritne usklajenosti s prostorom. Grahovše 11: "Pr Hrčman" (Meglič) je primer vzorno revitalizirane in obnovljene domačije.

Slaparska vas

Naslednji zaselek Grahovše je Slaparska vas. Tudi zanje velja, da je v celoti spomenik - dediščina ljudske arhitekture. V skupini je devetih hiš, dve od teh sta nenaseljeni in služita kot občasno bivališče - počitniška hiša. Izredno lepo ljudsko arhitekturo predstavljajo gospodarska poslopja, še zlasti gospodarsko poslopje hiše številke 21.

Grahovše 20: "Štavarjeva" (Kralj) je primer manjše hiške, nekoč verjetno kajžarska.

Grahovše 21: "Šobrava" je kombinacija zidane in lesene arhitekture. Ni naseljena. Sorodniki živijo v vasi. Vikend je tudi "Bavantova" hiša.

Grahovše 17: "Pr Slaparji" (Primožič), kjer je stanovanjski in gospodarski del pod isto streho. Ima nasledstvo. Ohranati je treba gabarite in zunanjščino.

Grahovše 19: "Klemenškova" je že

obnovljena, vendar ohranja elemente prvotne arhitekture.

Grafovše 22: "Hrušovi" je obnovljena ozioroma nova zgradba na starem mestu pod bregom; vizuelno ne izstopa in ne deluje moteče na preostali ambient, kljub temu da je arhitektura kopija poštarskega doma s Pohorja.

Grafovše 23: "Pr Dvarj" (Meglič) kjer naj se ravno tako ohranajo gabariti in linije stare arhitekture.

Rekar

Grafovše 26: "Pr Rekar" (Švegelj) ima izredno mesto višinske kmetije. Stavovanjska stavba je spomenik ljudske arhitekture, vendar je njen severni del in ostrešje v zelo slabem stanju. Na dvorišču je že dograjena nadomestna hiša, zato je nujno potrebno ukrepati, da se stara stavba ohrani. Lastnik jo je pripravljen in voljan obnoviti, ker jo tudi sam ceni. Potrebno je najti vsaj nekaj sredstev, da bi dela spomladli stekla, sicer bo lahko prepozno. Glede na izredno lokacijo, zlasti pa še na izjemen primer karavanške hiše, bi hiša lahko zaživila s kmečkim turizmom. Interesentov za gradnjo počitniške hiške na tem mestu je več, še zlasti iz Ljubljane. Sosednje gospodarsko poslopje je v dobrem stanju in služi svojemu namenu, na mestu nekdanjega toplarja pa stoji nova nadomestna hiša. Staro hišo bi morali razglasiti kot spomenik.

Pavšl

Grafovše 26: "Pr Pavšlne" (Meglič) je prav tako visokogorska kmetija z nadomestno hišo in obnovljenim gospodarskim poslopjem z žago. Stara hiša kot taka s svojo lokacijo in gabaritom sodi v sklop prostorske dediščine. Na njej je tudi spominsko obeležje iz časa NOB. Stališe: Ohrani naj se tudi stara hiša ter vključi v kmečki turizem.

V neposredni bližini je še Gaberčeva kmetija, ki je že obnovljena. Obe imata nasledstvo.

Na Uskovnik

Grafovše 6 "Pr From" (Tišljari). V gabaritih je stavba ohranila prvotno obliko, v notranjosti pa je bila preurejena in prilagojena bivalnim zahtevam. Z gospodarskim poslopjem tvori kompleks višinske kmetije. V sosečini je še "Uskovčeva" domačija - Grafovše 5 (Meglič), ki je še bolj ohranila stare poteze, vendar je bila v zadnjih desetletjih deloma adaptirana. Obema domačijama bo potrebno najti še ustrezno dodatno namembnost - dejavnost. Prostora za nadomestno zidavo ni, škoda

pa bi bilo uničiti sedanji stavbni fond, ki je dediščina.

Ob odcepu za Uskovnik stoji še živa apnenica, ki jo je potrebno zaščititi in razglasiti kot spomenik tehnične dediščine.
Silvester Gaberšček

Kazala poročil o konservatorskih delih na posameznih objektih in območjih kulturne dediščine

Kazalo poročil za območja

Št.	Občina
474	Ajdovščina
475	Dravograd
476	Gornja Radgona
477	Idrija
478	Idrija
479	Kočevje
480	Kranj
481	Lenart
482	Lendava
483	Ljutomer
484	Maribor
485	Mozirje
486	Murska Sobota
487	Nova Gorica
488	Ormož
489	Pesnica
490	Piran
491	Ptuj
492	Radlje ob Dravi
493	Ravne na Koroškem
494	Ruše
495	Slovenj Gradec
496	Slovenska Bistrica
497	Šentjur pri Celju
498	Tolmin
499	Tržič

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

Št.Naselje	Občina	Strokovno področje
1 Ajdovščina	Ajdovščina	E
2 Ajdovščina	Ajdovščina	A
3 Andraž nad Polzelo	Žalec	UA
4 Apnenik	Novo mesto	E
5 Avber	Sežana	A
6 Avber	Sežana	A
7 Bač pri Materiji	Sežana	A
8 Begunje	Radovljica	A
9 Begunje	Radovljica	A
10 Begunje	Radovljica	A
11 Begunje	Radovljica	Z
12 Begunje	Radovljica	R,UA
13 Beltinci	Murska Sobota	UA
14 Besnica	Kranj	E
15 Bled	Radovljica	A
16 Bled	Radovljica	A
17 Bled	Radovljica	A
18 Bled	Radovljica	A
19 Bled	Radovljica	UA,Z
20 Bled	Radovljica	UA
21 Bohinjska Bistrica	Radovljica	A
22 Boršt	Koper	A
23 Bovec	Tolmin	Z
24 Brezje	Maribor	UA
25 Brezje	Mozirje	UA
26 Brezno	Radlje	UA
27 Brežice	Brežice	UA
28 Budna vas	Laško	UA
29 Bukovžlak (Teharje)	Celje	Z
30 Celje	Celje	UA
31 Celje	Celje	UA
32 Celje	Celje	UA
33 Celje	Celje	UA
34 Celje	Celje	UA
35 Črešnjevec	Slovenska Bistrica	A
36 Črešnjice	Celje	UA
37 Črni Kal	Koper	E
38 Črni Kal	Koper	E,UA
39 Črni Kal	Koper	UA
40 Črni vrh	Idrija	U,E
41 Črnomelj	Črnomelj	UA
42 Črnomelj	Črnomelj	A
43 Črnomelj	Črnomelj	A
44 Črnotiče	Koper	A
45 Depala vas	Domžale	E
46 Divača	Sežana	Z
47 Dobje pri Planini	Šentjur	UA
48 Dobrna	Celje	UA
49 Dobrovce	Maribor	UA,E
50 Dobrovo	Nova Gorica	A,UA
51 Dole pri Krašcah	Domžale	UA
52 Dolenja vas	Sežana	A
53 Dolenja vas	Sežana	A
54 Dolenja vas	Sežana	A
55 Dolenje	Ajdovščina	T
56 Dolenjske Toplice	Novo mesto	A
57 Dornava	Ptuj	UA
58 Doslovče	Jesenice	Z
59 Draga	Novo mesto	A
60 Dravograd	Dravograd	Z
61 Duh na Ostrem vrhu	Ruše	UA
62 Duplica	Kamnik	E
63 Dvor pri Bogenšperku	Litija	UA
64 Dvorjane	Maribor	E
65 Dvorjane	Maribor	E

Št.Naselje	Občina	Strokovno področje
66 Fala	Ruše	UA
67 Famlje	Sežana	UA
68 Frajhajm	Slovenska Bistrica	UA
69 Fram	Maribor	UA
70 Fram	Maribor	E
71 Gaberje	Brežice	T
72 Gabrijele	Sevnica	UA
73 Gabrje	Ajdovščina	E
74 Gažon	Koper	UA
75 Gmajnica	Kamnik	E
76 Godešič	Škofja Loka	UA
77 Godič	Kamnik	A
78 Golo Brdo	Lj. Šiška	A
79 Gonjače	Nova Gorica	A
80 Goreljek na Pokljuki	Radovljica	Z
81 Gorišnica	Ptuj	E
82 Gornja Radgona	Gornja Radgona	U,UA,UR.KR
83 Gornja Radgona	Gornja Radgona	UA
84 Gornja Radgona	Gornja Radgona	R,UA
85 Gosteče	Škofja Loka	UA
86 Goče	Ajdovščina	E
87 Goče	Ajdovščina	E
88 Gradišče	Lenart	UA
89 Grmače	Domžale	Z
90 Gubno	Šmarje pri Jelšah	UA
91 Hajdina	Ptuj	A
92 Hrastje	Maribor	UA
93 Hrastje ob Bistrici	Šmarje pri Jelšah	E
94 Hrastovec	Lenart	UA,UR.KR.
95 Idrija	Idrija	E
96 Idrija	Idrija	E
97 Idrija	Idrija	R,UA
98 Idrija	Idrija	Z
99 Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica	E,UA
100 Imenje	Domžale	E
101 Izola	Izola	UA
102 Izola	Izola	R,UA
103 Izola	Izola	R,UA
104 Izola	Izola	UA
105 Izola	Izola	A
106 Jagnjenica	Laško	UA
107 Jakob pri Šentjurju	Šentjur	UA
108 Jareninski dol	Pesnica	E
109 Jereka	Radovljica	A
110 Jereka	Radovljica	A
111 Jesenice	Jesenice	Z
112 Jesenice	Jesenice	A
113 Jesenice	Jesenice	A
114 Jesenice	Jesenice	E,T,UA
115 Jurišna vas	Slovenska Bistrica	A
116 Jurovski dol	Lenart	E,U
117 Juvanje	Mozirje	E
118 Kal nad Kanalom	Nova Gorica	A
119 Kamnica	Maribor	UA
120 Kamnik	Kamnik	Z
121 Kamnik	Kamnik	A
122 Kanal	Nova Gorica	UA
123 Kastelec	Koper	A
124 Kobarid	Tolmin	E,UA
125 Kobarid	Tolmin	E
126 Kobdilj	Sežana	Z
127 Kobdilj	Sežana	Z
128 Kobdilj	Sežana	E,UA
129 Kobilje	Lendava	E
130 Kobjeglava	Sežana	E
131 Komenda	Kamnik	E
132 Koper	Koper	A,R,UA
133 Koper	Koper	R,UA

Št.Naselje	Občina	Strokovno področje
134 Koper	Koper	R,UA
135 Koper	Koper	U
136 Koper	Koper	R,UA
137 Koper	Koper	UA,U
138 Koper	Koper	UA
139 Koper	Koper	R,UA
140 Koper	Koper	R,UA
141 Koper	Koper	R,UA
142 Koper	Koper	R,UA
143 Koper	Koper	R,UA
144 Kopriva na Krasu	Sežana	A
145 Korita	Trebnje	A
146 Koroška Bela	Jesenice	A
147 Koroška Bela	Jesenice	A
148 Kostanjevica na Krki	Kamnik	A
149 Kozjak	Pesnica	E
150 Kranj	Kranj	R,UA
151 Kranj	Kranj	R,Z
152 Kranj	Kranj	Z
153 Kranj	Kranj	A
154 Kranjska Gora	Jesenice	Z
155 Kranjska Gora	Jesenice	Z
156 Kranjski Rak	Kamnik	E
157 Krašnja	Domžale	E
158 Kreplje	Sežana	A
159 Kristan Vrh	Šmarje	UA
160 Križe	Tržič	UA
161 Križe	Tržič	U,UA
162 Krtina	Domžale	UA
163 Krvavčji vrh	Novo mesto	UA
164 Kumem	Ruše	E
165 Ladra	Tolmin	Z
166 Lahovče	Kranj	UA
167 Lancovo	Radovljica	R,UA
168 Lenart	Lenart	UA
169 Lendava	Lendava	E
170 Lendava	Lendava	A
171 Levpa	Nova Gorica	A
172 Libeliče	Dravograd	E,U
173 Libeliče	Dravograd	R,UA
174 Limbarska gora	Domžale	R,UA
175 Ljubija	Mozirje	UA
176 Ljubljana	Ljubljana - Center	A
177 Ljubljana	Ljubljana-Center	U
178 Ljubno	Mozirje	U
179 Ljubno	Radovljica	E,R
180 Ljutomer	Ljutomer	U,UA
181 Ljutomer	Ljutomer	R,UA
182 Log	Sevnica	UA
183 Loka	Maribor	E
184 Loka pri Trzinu	Domžale	R,UA
185 Loke	Kamnik	E
186 Loke v Tuhinjski dolini	Kamnik	R,UA
187 Lokovica	Ravne na Koroškem	E
188 Lom	Tržič	R,UA
189 Lopata	Novo mesto	A
190 Lovrenc na Pohorju	Ruše	E
191 Lovrenc na Pohorju	Ruše	R,UA
192 Lovrenc na Pohorju	Ruše	UA
193 Lovrenc na Pohorju	Ruše	UA
194 Lovrenc na Pohorju	Ruše	UA
195 Lovrenc na Pohorju	Ruše	UA
196 Lozice	Ajdovščina	E
197 Lože	Ajdovščina	UA
198 Luče	Luče	U,E,UR.KR
199 Makole	Slovenska Bistrica	E
200 Makole	Slovenska Bistrica	UR.KR.,UA
201 Mala Lahninja	Črnomelj	UA

Št. Naselje	Občina	Strokovno področje
202 Mala Lašna	Domžale	E
203 Male Rodne	Šmarje pri Jelšah	UA
204 Male Žablje	Ajdovščina	E
205 Malečnik	Maribor	E
206 Mali Rakitovec	Kamnik	E
207 Maribor	Maribor	E
208 Maribor	Maribor	UA
209 Maribor	Maribor	UA
210 Maribor	Maribor	R, UA
211 Maribor	Maribor	R, UA
212 Maribor	Maribor	R, UA
213 Maribor	Maribor	UA
214 Maribor	Maribor	UA
215 Maribor	Maribor	UA
216 Maribor	Maribor	Z
217 Maribor	Maribor	Z
218 Maribor	Maribor	UA
219 Maribor	Maribor	UA
220 Maribor	Maribor	Z
221 Mengš	Domžale	R, UA
222 Merče	Sežana	A
223 Metava	Maribor	E
224 Metlika	Metlika	A
225 Metlika	Metlika	A
226 Metlika	Metlika	A
227 Miren	Nova Gorica	A
228 Mislinja	Slovenj Gradec	E
229 Mlaka	Kamnik	E
230 Moste pri Žirovnici	Jesenice	A
231 Moste pri Žirovnici	Jesenice	A
232 Moste pri Žirovnici	Jesenice	A
233 Moste pri Žirovnici	Jesenice	A
234 Murska Sobota	Murska Sobota	UA
235 Muta	Radlje	UA
236 Muta	Radlje	UA
237 Noršinci	Murska Sobota	E
238 Nova Gorica	Nova Gorica	A
239 Novo mesto	Novo mesto	UA, A
240 Novo mesto	Novo mesto	UA, R
241 Novo mesto	Novo mesto	A
242 Novo mesto	Novo mesto	UR.KR.
243 Novo mesto	Novo mesto	A
244 Novo mesto	Novo mesto	A
245 Olševek	Kranj	UA
246 Onek	Kočevje	Z
247 Oplotnica	Slovenska Bistrica	U
248 Ormož	Ormož	UA
249 Osp	Koper	R, UA
250 Ostrožnik	Trebnje	A
251 Ožbalt	Radlje	UA
252 Paričjak	Gornja Radgona	E
253 Pernica	Maribor	E
254 Petrovče	Žalec	UA
255 Piran	Piran	UA
256 Piran	Piran	R, UA
257 Piran	Piran	R, UA
258 Piran	Piran	R, UA
259 Piran	Piran	A, R, UA
260 Piran	Piran	R, UA
261 Piran	Piran	UA
262 Piran	Piran	R, UA
263 Piran	Piran	R, UA
264 Planica	Maribor	UA
265 Planina pri Sevnici	Šentjur	UA
266 Planina pri žagi	Jesenice	A
267 Plave	Nova Gorica	Z
268 Podbela	Tolmin	A
269 Podbrežje	Maribor	Z, UA

Št. Naselje	Občina	Strokovno področje
270 Podjelje	Radovljica	E
271 Podkraj	Ravne na Koroškem	E
272 Podkraj	Ajdovščina	E
273 Podljubelj	Tržič	Z
274 Podnanos	Ajdovščina	UA
275 Podpeča	Ravne na Koroškem	E
276 Podpleče	Idrija	A
277 Podsreda	Šmarje pri Jelšah	E, T
278 Podsreda	Šmarje pri Jelšah	E
279 Podstenice	Kočevje	Z
280 Podvin nad Polzelo	Žalec	UA
281 Polzela	Žalec	UA, UR.KR.
282 Pomjan	Koper	R, UA
283 Portorož	Piran	UA
284 Potoki	Jesenice	A
285 Potoki	Jesenice	A
286 Potoki	Jesenice	A
287 Potoki	Jesenice	A
288 Potoki	Jesenice	A
289 Potoče	Sežana	A
290 Praproče	Koper	A
291 Preddvor	Kranj	UA
292 Predenca	Šmarje pri Jelšah	R, UA
293 Predoslje	Kranj	R, Z
294 Predoslje	Kranj	R, Z
295 Predtrg pri Radovljici	Radovljica	A
296 Prešnica	Sežana	A
297 Prilesje	Nova Gorica	A
298 Prilesje	Domžale	E
299 Primož pri Ponikvi	Šentjur	UA
300 Pristava	Tržič	E
301 Pristava	Tržič	E
302 Ptuj	Ptuj	A
303 Ptuj	Ptuj	UA
304 Ptuj	Ptuj	A, UA
305 Ptuj	Ptuj	R, UA
306 Ptuj	Ptuj	UA
307 Ptuj	Ptuj	Z, UA
308 Ptujska Gora	Ptuj	R, UA
309 Pšajnovica	Kamnik	UA
310 Rabelčja vas	Ptuj	A
311 Radeče	Laško	UA
312 Radlje ob Dravi	Radlje	UA
313 Radlje ob Dravi	Radlje	UA
314 Radomerščak	Ljutomer	Z
315 Radovljica	Radovljica	Z
316 Radovljica	Radovljica	A
317 Radvanje	Maribor	A
318 Rakičan	Murska Sobota	UA
319 Ranca	Maribor	E
320 Ravne na Koroškem	Ravne na Koroškem	UA
321 Ravne na Koroškem	Ravne na Koroškem	UA
322 Razvanje	Maribor	Z
323 Razvanje	Maribor	A
324 Reka	Idrija	A
325 Renče	Nova Gorica	A
326 Reteče	Škofja Loka	A
327 Retje	Trbovlje	UA
328 Reva pri Dobrniču	Trebnje	A
329 Rečica pri Bledu	Radovljica	A
330 Ribno pri Bledu	Radovljica	A
331 Rifnik	Šentjur pri Celju	A
332 Robanov kot	Mozirje	E
333 Robič	Tolmin	A
334 Rodine	Jesenice	A
335 Rodine	Jesenice	A
336 Rogatec	Šmarje pri Jelšah	U
337 Rogatec	Šmarje pri Jelšah	E

Št. Naselje	Občina	Strokovno področje
338 Rova	Domžale	E
339 Rošpoh	Maribor	UA
340 Roženberk	Sevnica	E, T
341 Ruše	Ruše	R, UA
342 Ruše	Ruše	R, UA
343 Ruše	Ruše	UA
344 Sebenje	Radovljica	A
345 Sela pri Šumberku	Novo mesto	A
346 Selca	Domžale	E, UA
347 Selo pri Žirovni	Jesenice	A
348 Senadole	Sežana	A
349 Sevno na Trški gori	Novo mesto	A
350 Sečovlje	Piran	E, T
351 Skomarje	Slovenske Konjice	E
352 Skomarje	Slovenske Konjice	R, UA
353 Slap	Ajdovščina	T
354 Slatina	Radovljica	A
355 Slemšak nad Vačami	Litija	UA
356 Slivnica pri Celju	Šentjur pri Celju	E
357 Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	UA
358 Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	UA
359 Slovenske Konjice	Slovenske Konjice	UA
360 Slovenski Javorniki	Jesenice	A
361 Sopote	Šmarje pri Jelšah	E
362 Sopote	Šmarje pri Jelšah	E
363 Sopote	Šmarje pri Jelšah	UA
364 Sopote	Šmarje pri Jelšah	R, UA
365 Sopote	Šmarje pri Jelšah	U
366 Sopote	Šmarje pri Jelšah	E
367 Sovinja Peč	Kamnik	E
368 Sovjak	Gornja Radgona	E
369 Spodnja Kapla	Radlje ob Dravi	E
370 Spodnja Polskava	Slovenska Bistrica	E
371 Spodnja Radovna	Radovljica	E
372 Spodnje Duple	Kranj	E
373 Spodnje Prapreče	Domžale	A
374 Spodnji Boč	Ruše	E
375 Spodnji Gasteraj	Lenart	E
376 Spodnji Jakobski dol	Maribor	E
377 Srednja vas v Bohinju	Radovljica	UA
378 Stahovica	Kamnik	E
379 stare Slemene	Slovenske Konjice	UA
380 Stopno	Novo mesto	UA
381 Stražišče	Kranj	E
382 Stražišče pri Kranju	Kranj	A, R, UA
383 Strehovske gorice	Lendava	E
384 Strmec pri Vojniku	Celje	UA
385 Strojna	Ravne na Koroškem	E
386 Studenice	Slovenska Bistrica	UA
387 Studor	Radovljica	E
388 Suhadole	Kamnik	E
389 Suhadole	Kamnik	E
390 Svetina	Celje	R, UA
391 Sv. Jošt	Kranj	UA
392 Sv. Peter nad Begunjam	Radovljica	A
393 Sv. Primož na Pohorju	Radlje ob Dravi	UA
394 Sv. Trije kralji	Lenart	R, UA
395 Šempas	Nova Gorica	UA
396 Šentilj	Pesnica	Z
397 Šentjošt	Novo mesto	Z
398 Šentjur pri Celju	Šentjur pri Celju	U, UA
399 Šentjur pri Celju	Šentjur pri Celju	E
400 Šentrupert	Novo mesto	UA
401 Škocjan	Novo mesto	T
402 Škofja Loka	Škofja Loka	UA
403 Škofja Loka	Škofja Loka	UA
404 Škofljica	Lj. Vič - Rudnik	A
405 Smartno	Nova Gorica	E, UA

Št.Naselje	Občina	Strokovno področje
406 Šmarčna	Sevnica	E,U
407 Šober	Maribor	E
408 Špitalič	Slovenske Konjice	UA
409 Štanjel	Sežana	UA
410 Štorje	Sežana	A
411 Tabor	Postojna	UA
412 Teharje	Celje	U,Z
413 Tezno	Maribor	R,Z
414 Tinje	Slovenska Bistrica	UA
415 Tomaj	Sežana	UA
416 Tomaž pri Ormožu	Ormož	Z
417 Tomačevica	Sežana	E,R
418 Trenta	Tolmin	E
419 Trnovska vas	Ptuj	A
420 Trojica	Domžale	E
421 Tržišče	Sevnica	UA
422 Turiška vas	Slovenj Gradec	E
423 Ukanje	Nova Gorica	E
424 Velenje	Velenje	UA
425 Velika Planina	Kamnik	E
426 Velika Planina	Kamnik	E
427 Velika Planina	Kamnik	E
428 Verdun pri Stopičah	Novo mesto	A
429 Veržej	Ljutomer	T
430 Veselica pri Metliki	Metlika	A
431 Videm ob Ščavnici	Gornja Radgona	Z
432 Vinji vrh	Novo mesto	A
433 Vinkov vrh	Novo mesto	A
434 Vipava	Ajdovščina	U,Z
435 Vipava	Ajdovščina	UA
436 Vitanje	Slovenske Konjice	R,UA
437 Voglje	Kranj	UA
438 Vrba	Jesenice	R,UA
439 Vrhe	Celje	UA
440 Vrhpolje	Domžale	E
441 Vuzenica	Radlje	UA
442 Vuzenica	Radlje	UA
443 Zabreznica	Jesenice	A
444 Zabreznica	Jesenice	A
445 Zabreška planina	Jesenice	A
446 Zagorje	Šmarje pri Jelšah	UA
447 Zagrad pri Otočcu	Novo mesto	A
448 Zalog pod Trojico	Domžale	A
449 Zanigrad	Koper	R,UA
450 Zasip	Radovljica	A
451 Zasip	Radovljica	A
452 Zasip	Radovljica	A
453 Zastranje	Šmarje pri Jelšah	E
454 Zavodnje	Velenje	E
455 Zavodnje	Velenje	E
456 Zgornja Gorica	Maribor	E
457 Zgornja Ložnica	Slovenska Bistrica	UA
458 Zgornja Polskava	Slovenska Bistrica	UA
459 Zgornja Polskava	Slovenska Bistrica	E
460 Zgornja Vižinga	Radlje	UA
461 Zgornje Palovče	Kamnik	E
462 Zgornje Selške Lajše	Škofja Loka	UA
463 Zgornji Jakobski dol	Pesnica	UA
464 Zgornji Tuštanj	Domžale	R,UA
465 Zreče	Slovenske Konjice	UA
466 Žadovinek	Krško	A
467 Žalec	Žalec	UA
468 Žeje	Domžale	E
469 Žepovci	Gornja Radgona	E
470 Žirovnica	Jesenice	A
471 Žirovnica	Jesenice	A
472 Žirovnica	Jesenice	A
473 Žiče	Slovenske Konjice	UA

Kazalo spomenikov po strokovnem področju

Št.	Strokovno področje	Obdobje	Naselje	Občina
436	A	bakrena doba	Vinji vrh	Novo mesto
348	A	bakrena doba	Sela pri Šumberku	Novo mesto
453	A	bakrena doba, srednji vek	Zagrad pri Otočcu	Novo mesto
20	A	bronasta doba	Bled	Radovljica
18	A	bronasta doba	Bled	Radovljica
62	A	bronasta doba	Draga	Novo mesto
228	A	bronasta doba	Metlika	Metlika
227	A	bronasta doba	Metlika	Metlika
245	A	bronasta doba	Novo mesto	Novo mesto
252	A	bronasta doba	Ostrožnik	Trebnje
328	A	bronasta doba	Renče	Nova Gorica
357	A	bronasta doba	Šlatina	Radovljica
408	A	eneolitik, bronasta doba	Škofljica	Lj. Vič - Rudnik
12	A	halštat	Begunje	Radovljica
122	A	halštat	Kal nad Kanalom	Nova Gorica
347	A	halštat	Sebenje	Radovljica
449	A	halštat	Zabreznica	Jesenice
450	A	halštat, rim.	Zabreznica	Jesenice
472	A	kultura žarnih grobišč	Žadovinek	Krško
476	A	kultura žarnih grobišč	Žirovnica	Jesenice
17	A	ml. železna doba	Bled	Radovljica
114	A	ml. železna doba	Jereka	Radovljica
113	A	ml. železna doba	Jereka	Radovljica
46	A	negativno	Črnotiče	Koper
191	A	negativno	Lopata	Novo mesto
299	A	negativno	Prešnica	Sežana
300	A	negativno	Prilesje	Nova Gorica
313	A	negativno	Rabelčja vas	Ptuj
423	A	negativno	Trnovska vas	Ptuj
127	A	neolitik	Kastelec	Koper
9	A	neopredeljeno	Bač pri Materiji	Sežana
224	A	neopredeljeno	Merče	Sežana
44	A	novi vek	Črnomelj	Črnomelj
81	A	paleolitik	Golo Brdo	Lj. Šiška
292	A	paleolitik	Praproče	Koper
327	A	paleolitik	Reka	Idrija
7	A	prazgodovina	Avber	Sežana
8	A	prazgodovina	Avber	Sežana
57	A	prazgodovina	Dolenja vas	Sežana
56	A	prazgodovina	Dolenja vas	Sežana
55	A	prazgodovina	Dolenja vas	Sežana
148	A	prazgodovina	Kopriva na Krasu	Sežana
151	A	prazgodovina	Koroška Bela	Jesenice
160	A	prazgodovina	Kreplice	Sežana
173	A	prazgodovina	Levpa	Nova Gorica
235	A	prazgodovina	Moste pri Žirovnici	Jesenice
289	A	prazgodovina	Potoki	Jesenice
336	A	prazgodovina	Robič	Tolmin
351	A	prazgodovina	Senadole	Sežana
352	A	prazgodovina	Sevno na Trški gori	Novo mesto
363	A	prazgodovina	Slovenski Javorniki	Jesenice
414	A	prazgodovina	Štorje	Sežana
434	A	prazgodovina	Veselica pri Metliki	Metlika
437	A	prazgodovina	Vinkov vrh	Novo mesto
291	A	prazgodovina - rim.	Potoče	Sežana
157	A	prazgodovina, rim.	Kranj	Kranj
125	A	prazgodovina, rim., sr. vek	Kamnik	Kamnik
4	A	rim.	Ajdovščina	Ajdovščina
10	A	rim.	Begunje	Radovljica
19	A	rim.	Bled	Radovljica
23	A	rim.	Bohinjska Bistrica	Radovljica
24	A	rim.	Boršt	Koper
37	A	rim.	Črešnjevec	Slovenska Bistrica
82	A	rim.	Gonjače	Nova Gorica

95	A	rim.	Hajdina	Ptuj
109	A	rim.	Izola	Izola
116	A	rim.	Jesenice	Jesenice
117	A	rim.	Jesenice	Jesenice
119	A	rim.	Jurišna vas	Slovenska Bistrica
150	A	rim.	Koroška Bela	Jesenice
229	A	rim.	Miren	Nova Gorica
234	A	rim.	Moste pri Žirovnici	Jesenice
233	A	rim.	Moste pri Žirovnici	Jesenice
240	A	rim.	Nova Gorica	Nova Gorica
243	A	rim.	Novo mesto	Novo mesto
268	A	rim.	Planina pri žagi	Jesenice
270	A	rim.	Podbela	Tolmin
286	A	rim.	Potoki	Jesenice
290	A	rim.	Potoki	Jesenice
305	A	rim.	Ptuj	Ptuj
318	A	rim.	Radovljica	Radovljica
320	A	rim.	Radvanje	Maribor
329	A	rim.	Reteče	Škofja Loka
332	A	rim.	Rečica pri Bledu	Radovljica
333	A	rim.	Ribno pri Bledu	Radovljica
337	A	rim.	Rodine	Jesenice
338	A	rim.	Rodine	Jesenice
376	A	rim.	Spodnje Prapreče	Domžale
396	A	rim.	Sv. Peter nad Begunjami	Radovljica
432	A	rim.	Verdun pri Stopičah	Novo mesto
451	A	rim.	Zabreška planina	Jesenice
456	A	rim.	Zasip	Radovljica
458	A	rim.	Zasip pri Bledu	Radovljica
478	A	rim.	Žirovница	Jesenice
278	A	rim. - negativno	Podpleče	Idrija
288	A	rim., preseljevanje	Potoki	Jesenice
287	A	rim., preseljevanje	Potoki	Jesenice
334	A	rim., preseljevanje	Rifnik	Šentjur pri Celju
232	A	rim., preseljevanje ljudstev	Moste pri Žirovnici	Jesenice
80	A	rim., srednji vek	Godič	Kamnik
152	A	srednji vek	Kostanj	Kamnik
172	A	srednji vek	Lendava	Lendava
179	A	srednji vek	Ljubljana	Ljubljana - Center
454	A	srednji vek	Zalog pod Trojico	Domžale
457	A	srednji vek	Zasip	Radovljica
59	A	star. železna doba	Dolenjske Toplice	Novo mesto
226	A	star. železna doba	Metlika	Metlika
298	A	star. železna doba	Predtrg pri Radovljici	Radovljica
325	A	star. železna doba	Razvanje	Maribor
331	A	star. železna doba	Reva pri Dobrniču	Trebnje
350	A	star. železna doba	Selo pri Žirovnici	Jesenice
477	A	star. železna doba	Žirovница	Jesenice
246	A	star. železna doba, bronasta	Novo mesto	Novo mesto
11	A	star. železna doba, rim.	Begunje	Radovljica
149	A	železna doba	Korita	Trebnje
45	A	železna doba - 18. stol.	Črnomelj	Črnomelj
261	A, R, UA	Piran	Piran	
386	A, R, UA	srednji vek	Stražišče pri Kranju	Kranj
136	A, R, UA	Koper	Koper	
53	A, UA		Dobrovo	Nova Gorica
308	A, UA		Ptuj	Ptuj

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
1	E	Ajdovščina	Ajdovščina
4	E	Apnenik	Novo mesto
14	E	Besnica	Kranj
37	E	Črni Kal	Koper
45	E	Depala vas	Domžale
62	E	Duplica	Kamnik
65	E	Dvorjane	Maribor
64	E	Dvorjane	Maribor
70	E	Fram	Maribor
73	E	Gabrje	Ajdovščina
75	E	Gmajnica	Kamnik
81	E	Gorišnica	Ptuj
87	E	Goče	Ajdovščina
86	E	Goče	Ajdovščina
93	E	Hrastje ob Bistrici	Šmarje pri Jelšah
95	E	Idrija	Idrija
96	E	Idrija	Idrija
100	E	Imenje	Domžale
108	E	Jareninski dol	Pesnica
117	E	Juvanje	Mozirje
125	E	Kobarid	Tolmin
129	E	Kobilje	Lendava
130	E	Kobeglava	Sežana
131	E	Komenda	Kamnik
149	E	Kozjak	Pesnica
156	E	Kranjski Rak	Kamnik
157	E	Krašnja	Domžale
164	E	Kumen	Ruše
169	E	Lendava	Lendava
183	E	Loka	Maribor
185	E	Loke	Kamnik
187	E	Lokovica	Ravne na Koroškem
190	E	Lovrenc na Pohorju	Ruše
196	E	Lozice	Ajdovščina
199	E	Makole	Slovenska Bistrica
202	E	Mala Lašna	Domžale
204	E	Male Žablje	Ajdovščina
205	E	Malečnik	Maribor
206	E	Mali Rakitovec	Kamnik
207	E	Maribor	Maribor
223	E	Metava	Maribor
228	E	Mislinja	Slovenj Gradec
229	E	Mlaka	Kamnik
237	E	Noršinci	Murska Sobota
252	E	Paričjak	Gornja Radgona
253	E	Pernica	Maribor
270	E	Podjelje	Radovljica
271	E	Podkraj	Ravne na Koroškem
272	E	Podkraj	Ajdovščina
275	E	Podpeca	Ravne na Koroškem
278	E	Podsreda	Šmarje pri Jelšah
298	E	Prilesje	Domžale
300	E	Pristava	Tržič
301	E	Pristava	Tržič
319	E	Ranca	Maribor
332	E	Robanov kot	Mozirje
337	E	Rogatec	Šmarje pri Jelšah
338	E	Rova	Domžale
351	E	Skomarje	Slovenske Konjice
356	E	Slivnica pri Celju	Šentjur pri Celju
362	E	Sopote	Šmarje pri Jelšah
366	E	Sopote	Šmarje pri Jelšah
361	E	Sopote	Šmarje pri Jelšah
367	E	Sovinja Peč	Kamnik
368	E	Sovjak	Gornja Radgona
369	E	Spodnja Kapla	Radlje ob Dravi
370	E	Spodnja Poškava	Slovenska Bistrica

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
371	E	Spodnja Radovna	Radovljica
372	E	Spodnje Duple	Kranj
374	E	Spodnji Boč	Ruše
375	E	Spodnji Gasteraj	Lenart
376	E	Spodnji Jakobski dol	Maribor
378	E	Stahovica	Kamnik
381	E	Stražišče	Kranj
383	E	Strehovske gorice	Lendava
385	E	Strojna	Ravne na Koroškem
387	E	Studor	Radovljica
389	E	Suhadole	Kamnik
388	E	Suhadole	Kamnik
399	E	Šentjur pri Celju	Šentjur pri Celju
407	E	Sober	Maribor
418	E	Trenta	Tolmin
420	E	Trojica	Domžale
422	E	Turiška vas	Slovenj Gradec
423	E	Ukanje	Nova Gorica
425	E	Velika Planina	Kamnik
427	E	Velika Planina	Kamnik
426	E	Velika Planina	Kamnik
440	E	Vrhpolje	Domžale
453	E	Zastranje	Šmarje pri Jelšah
455	E	Zavodnje	Velenje
454	E	Zavodnje	Velenje
456	E	Zgornja Gorica	Maribor
459	E	Zgornja Polskava	Slovenska Bistrica
461	E	Zgornje Palovče	Kamnik
468	E	Žeje	Domžale
469	E	Žepovci	Gornja Radgona
179	E, R	Ljubno	Radovljica
417	E, R	Tomačevica	Sežana
277	E, T	Podsreda	Šmarje pri Jelšah
340	E, T	Roženberk	Sevnica
350	E, T	Sečovlje	Piran
114	E, T, UA	Jesenice	Jesenice
116	E, U	Jurovski dol	Lenart
172	E, U	Libeliče	Dravograd
406	E, U	Šmarčna	Sevnica
38	E, UA	Črni Kal	Koper
99	E, UA	Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica
124	E, UA	Kobarid	Tolmin
128	E, UA	Kobdilj	Sežana
346	E, UA	Selca	Domžale
405	E, UA	Šmartno	Nova Gorica

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
12	R, UA	Begunje	Radovljica
84	R, UA	Gornja Radgona	Gornja Radgona
97	R, UA	Idrija	Idrija
102	R, UA	Izola	Izola
103	R, UA	Izola	Izola
143	R, UA	Koper	Koper
134	R, UA	Koper	Koper
139	R, UA	Koper	Koper
140	R, UA	Koper	Koper
141	R, UA	Koper	Koper
136	R, UA	Koper	Koper
142	R, UA	Koper	Koper
133	R, UA	Koper	Koper
150	R, UA	Kranj	Kranj
167	R, UA	Lancovo	Radovljica
173	R, UA	Libeliče	Dravograd
174	R, UA	Limbarska gora	Domžale

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
181	R, UA	Ljutomer	Ljutomer
184	R, UA	Loka pri Trzinu	Domžale
186	R, UA	Loke v Tuhinjski dolini	Kamnik
188	R, UA	Lom	Tržič
191	R, UA	Lovrenc na Pohorju	Ruše
211	R, UA	Maribor	Maribor
212	R, UA	Maribor	Maribor
210	R, UA	Maribor	Maribor
221	R, UA	Mengeš	Domžale
249	R, UA	Osp	Koper
263	R, UA	Piran	Piran
262	R, UA	Piran	Piran
258	R, UA	Piran	Piran
257	R, UA	Piran	Piran
256	R, UA	Piran	Piran
260	R, UA	Piran	Piran
282	R, UA	Pomjan	Koper
292	R, UA	Predenca	Šmarje pri Jelšah
305	R, UA	Ptuj	Ptuj
308	R, UA	Ptujska Gora	Ptuj
341	R, UA	Ruše	Ruše
342	R, UA	Ruše	Ruše
352	R, UA	Skomarje	Slovenske Konjice
364	R, UA	Sopote	Šmarje pri Jelšah
390	R, UA	Svetina	Celje
394	R, UA	Sv. Trije kralji	Lenart
436	R, UA	Vitanje	Slovenske Konjice
438	R, UA	Vrba	Jesenice
449	R, UA	Zanigrad	Koper
464	R, UA	Zgornji Tuštanj	Domžale
151	R, Z	Kranj	Kranj
294	R, Z	Predoslje	Kranj
293	R, Z	Predoslje	Kranj
413	R, Z	Tezno	Maribor

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
55	T	Dolenje	Ajdovščina
71	T	Gaberje	Brežice
353	T	Slap	Ajdovščina
401	T	Škocjan	Novo mesto
429	T	Veržej	Ljutomer

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
135	U	Koper	Koper
178	U	Ljubno	Mozirje
247	U	Oplotnica	Slovenska Bistrica
336	U	Rogatec	Šmarje pri Jelšah
365	U	Sopote	Šmarje pri Jelšah
40	U, E	Črni vrh	Idrija
198	U, E, UR.KR	Luče	Luče
161	U, UA	Križe	Tržič
180	U, UA	Ljutomer	Ljutomer
398	U, UA	Šentjur pri Celju	Šentjur pri Celju
82	U, UA, UR.KR	Gornja Radgona	Gornja Radgona
412	U, Z	Teharje	Celje
434	U, Z	Vipava	Ajdovščina

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
3	UA	Andraž nad Polzelo	Žalec
13	UA	Beltinci	Murska Sobota
20	UA	Bled	Radovljica
24	UA	Brezje	Maribor
25	UA	Brezje	Mozirje
26	UA	Brezno	Radlje
27	UA	Brežice	Brežice
28	UA	Budna vas	Laško
34	UA	Celje	Celje
33	UA	Celje	Celje
32	UA	Celje	Celje
30	UA	Celje	Celje
31	UA	Celje	Celje
36	UA	Črešnjice	Celje
39	UA	Črni Kal	Koper
41	UA	Črnomelj	Črnomelj
47	UA	Dobje pri Planini	Šentjur
48	UA	Dobrna	Celje
51	UA	Dole pri Kraščah	Domžale
57	UA	Dornava	Ptuj
61	UA	Duh na Ostem vrhu	Ruše
63	UA	Dvor pri Bogenšperku	Litija
66	UA	Fala	Ruše
67	UA	Famle	Sežana
68	UA	Frajhajm	Slovenska Bistrica
69	UA	Fram	Maribor
72	UA	Gabrijele	Sevnica
74	UA	Gažon	Koper
76	UA	Godešič	Škofja Loka
83	UA	Gornja Radgona	Gornja Radgona
85	UA	Gosteče	Škofja Loka
88	UA	Gradišče	Lenart
90	UA	Gubno	Šmarje pri Jelšah
92	UA	Hrastje	Maribor
101	UA	Izola	Izola
104	UA	Izola	Izola
106	UA	Jagnjenica	Laško
107	UA	Jakob pri Šentjurju	Šentjur
119	UA	Kamnica	Maribor
122	UA	Kanal	Nova Gorica
138	UA	Koper	Koper
159	UA	Krištan Vrh	Šmarje
160	UA	Križe	Tržič
162	UA	Krtina	Domžale
163	UA	Krvavčji vrh	Novo mesto
166	UA	Lahovče	Kranj
168	UA	Lenart	Lenart
175	UA	Ljubija	Mozirje
182	UA	Log	Sevnica
195	UA	Lovrenc na Pohorju	Ruše
193	UA	Lovrenc na Pohorju	Ruše
192	UA	Lovrenc na Pohorju	Ruše
194	UA	Lovrenc na Pohorju	Ruše
197	UA	Lož	Ajdovščina
201	UA	Mala Lahnja	Črnomelj
203	UA	Male Rodne	Šmarje pri Jelšah
209	UA	Maribor	Maribor
214	UA	Maribor	Maribor
215	UA	Maribor	Maribor
213	UA	Maribor	Maribor
208	UA	Maribor	Maribor
218	UA	Maribor	Maribor
219	UA	Maribor	Maribor
234	UA	Murska Sobota	Murska Sobota
235	UA	Muta	Radlje
236	UA	Muta	Radlje
245	UA	Olševek	Kranj

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
248	UA	Ormož	Ormož
251	UA	Ožbalt	Radlje
254	UA	Petrovče	Žalec
261	UA	Piran	Piran
255	UA	Piran	Piran
264	UA	Planica	Maribor
265	UA	Planina pri Sevnici	Šentjur
274	UA	Podnanos	Ajdovščina
280	UA	Podvin nad Polzelo	Žalec
283	UA	Portorož	Piran
291	UA	Preddvor	Kranj
299	UA	Primož pri Ponikvi	Šentjur
303	UA	Ptuj	Ptuj
306	UA	Ptuj	Ptuj
309	UA	Pšajnovica	Kamnik
311	UA	Radeče	Laško
313	UA	Radlje ob Dravi	Radlje
312	UA	Radlje ob Dravi	Radlje
318	UA	Rakičan	Murska Sobota
320	UA	Ravne na Koroškem	Ravne na Koroškem
321	UA	Ravne na Koroškem	Ravne na Koroškem
327	UA	Retje	Trbovlje
339	UA	Rošpoh	Maribor
343	UA	Ruše	Ruše
355	UA	Slemšak nad Vačami	Litija
357	UA	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica
358	UA	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica
359	UA	Slovenske Konjice	Slovenske Konjice
363	UA	Sopote	Šmarje pri Jelšah
377	UA	Srednja vas v Bohinju	Radovljica
379	UA	Stare Slemene	Slovenske Konjice
380	UA	Stopno	Novo mesto
384	UA	Strmec pri Vojniku	Celje
386	UA	Studenice	Slovenska Bistrica
391	UA	Sv. Jošt	Kranj
393	UA	Sv. Primož na Pohorju	Radlje ob Dravi
395	UA	Šempas	Nova Gorica
400	UA	Šentrupert	Novo mesto
402	UA	Škofja Loka	Škofja Loka
403	UA	Škofja Loka	Škofja Loka
408	UA	Špitalič	Slovenske Konjice
409	UA	Štanjel	Sežana
411	UA	Tabor	Postojna
414	UA	Tinje	Slovenska Bistrica
415	UA	Tomaj	Sežana
421	UA	Tržiče	Sevnica
424	UA	Velenje	Velenje
435	UA	Vipava	Ajdovščina
437	UA	Voglje	Kranj
439	UA	Vrhe	Celje
441	UA	Vuzenica	Radlje
442	UA	Vuzenica	Radlje
446	UA	Zagorje	Šmarje pri Jelšah
457	UA	Zgornja Ložnica	Slovenska Bistrica
458	UA	Zgornja Polskava	Slovenska Bistrica
460	UA	Zgornja Vižinga	Radlje
462	UA	Zgornje Selške Lajše	Škofja Loka
463	UA	Zgornji Jakobski dol	Pesnica
465	UA	Zreče	Slovenske Konjice
467	UA	Žalec	Žalec
473	UA	Žiče	Slovenske Konjice
239	UA, A	Novo mesto	Novo mesto
49	UA, E	Dobrovce	Maribor
240	UA, R	Novo mesto	Novo mesto
137	UA, U	Koper	Koper

Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
94	UA, UR.KR.	Hrastovec	Lenart
281	UA, UR.KR.	Polzela	Žalec
19	UA, Z	Bled	Radovljica
Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
177	UR.KR.	Ljubljana	Ljubljana-Center
242	UR.KR.	Novo mesto	Novo mesto
200	UR.KR., UA	Makole	Slovenska Bistrica
Št.	Strokovno področje	Naselje	Občina
11	Z	Begunje	Radovljica
23	Z	Bovec	Tolmin
29	Z	Bukovžlak (Teharje)	Celje
46	Z	Divača	Sežana
58	Z	Doslovče	Jesenice
60	Z	Dravograd	Dravograd
80	Z	Goreljek na Pokljuki	Radovljica
89	Z	Grmače	Domžale
98	Z	Idrija	Idrija
111	Z	Jesenice	Jesenice
120	Z	Kamnik	Kamnik
127	Z	Kobdilj	Sežana
126	Z	Kobdilj	Sežana
152	Z	Kranj	Kranj
155	Z	Kranjska Gora	Jesenice
154	Z	Kranjska Gora	Jesenice
165	Z	Ladra	Tolmin
220	Z	Maribor	Maribor
217	Z	Maribor	Maribor
216	Z	Maribor	Maribor
246	Z	Onek	Kočevje
267	Z	Plave	Nova Gorica
273	Z	Podljubelj	Tržič
279	Z	Podstenice	Kočevje
314	Z	Radomerščak	Ljutomer
315	Z	Radovljica	Radovljica
322	Z	Razvanje	Maribor
396	Z	Šentilj	Pesnica
397	Z	Šentjošt	Novo mesto
416	Z	Tomaž pri Ormožu	Ormož
431	Z	Videm ob Ščavnici	Gornja Radgona
269	Z, UA	Podbrežje	Maribor
307	Z, UA	Ptuj	Ptuj

Seznam avtorjev

Arib Aleš, ZVNKD Maribor
 Badovinac Bogdan, ZVNKD Celje
 Belingara Eda, ZVNKD Nova Gorica
 Beltram Gordana, ZVNKD Maribor
 Benčič Mohar Eda, MZVNKD Piran
 Bernik Jure, MZVNKD Piran
 Breščak Danilo, ZVNKD Novo mesto
 Cevc Tone, ZRC ISN SAZU
 Čurk Iva, Zavod RS VNKD
 Černič Letnar Meta, Inštitut za celulozo in papir, Ljubljana
 Červ Robert, ZVNKD Nova Gorica
 Črepinšek Maja, RC RS
 Dirjec Janez, IA ZRC SAZU Ljubljana
 Dražumerič Marinka, ZVNKD Novo mesto
 Ellis Robert, London
 Erbežnik Modest, LRZVNKD
 Ferenc Mitja, Zavod RS VNKD Ljubljana
 Fister Peter, FAGG
 Fortunat Damjana, ZVNKD Nova Gorica
 Gaberšček Silvester, ZVNKD Kranj
 Gerič Dunja, ZVNKD Novo mesto
 Gojkovič Viktor, ZVNKD Maribor
 Gorišek Dunja, ZVNKD Celje
 Guček Mojca, MZVNKD Piran
 Habjanič Marlenka, ZVNKD Maribor
 Hazler Papič Milena, ZVNKD Celje
 Hazler Vito, ZVNKD Celje
 Horvat Martin, Mestni muzej Ljubljana
 Hoyer Sonja Ana, MZVNKD Piran
 Ivanovič Mira, ZVNKD Novo mesto
 Jamnik Pavel,
 Jesenko Bernardja, ZVNKD Kranj
 Ježovnik Miran, ZVNKD Maribor
 Josipovič Draško,
 Kajfež Tomislav, Ljubljana
 Klemenčič Bojan, ZVNKD Nova Gorica
 Knific Timotej, Narodni muzej Ljubljana
 Knific Vladimir, ZVNKD Kranj
 Kolšek Alenka, ZVNKD Celje
 Koželj Zvezda, Zavod RS VNKD
 Krajnc Horvat Irena, ZVNKD Maribor
 Križ Borut, ZVNKD Novo mesto
 Langton Brona, London
 Lazar Irena, Posavski muzej Brežice
 Leben Nika, ZVNKD Kranj
 Mason P. F. J., ZVNKD Novo mesto
 Medved Lilijana, ZVNKD Maribor
 Meterc Janez, Muzej Jesenice
 Miklavžin Anton, ZVNKD Novo mesto
 Mikuž Janez, ZVNKD Maribor
 Mozetič Mitja, ZVNKD Nova Gorica
 Novak Anka, Gorenjski muzej Kranj
 Novšak Matjaž,
 Osmuk Nada, ZVNKD Nova Gorica
 Pahič Stanko, Pokrajinski muzej Maribor
 Pamić Renata, ZVNKD Kranj
 Perger Rudi, ZVNKD Nova Gorica
 Pergovnik Darja, LRZVNKD
 Petrič Magda, Zavod RS VNKD
 Pirkmajer Darja, Pokrajinski muzej Celje
 Pirkovič Jelka, Zavod RS VNKD
 Podgornik Judita, ZVNKD Novo mesto
 Počkar Ivana, Posavski muzej Brežice
 Prime Branka, ZVNKD Celje
 Purger Bruno, MZVNKD Piran
 Sagadin Milan, ZVNKD Kranj

Saksida Viktor, IA ZRC SAZU Ljubljana
Simič Srečko, Bilje
Skalicky Jelka, ZVNKD Maribor
Snoj Damjan, Ljubljana
Stefanovič Svjetlana, ZVNKD Maribor
Stokin Marko, MZVNKD Piran
Strgar Dušan, ZVNKD Novo mesto
Strmčnik Gulič Mira, ZVNKD Maribor
Sulič Urek Neva, ZVNKD Maribor
Svetina Jasna, ZVNKD Nova Gorica
Šekelj Alojz, IA ZRC SAZU
Štefanac Polonca, ZVNKD Maribor
Šubic Zorka, Loški muzej, Škofja Loka
Ščukovt Andrejka, ZVNKD Nova Gorica
Tecco Hvala Sneža, IA ZRC SAZU Ljubljana
Teržan Marjan, ZVNKD Maribor
Turk Ivan, IA ZRC SAZU Ljubljana
Tušek Ivan, ZVNKD Maribor
Urbanek Janko, ZVNKD Maribor
Vodopivec Jedrt, Arhiv Slovenije
Volavšek Andreja, ZVNKD Maribor
Zupan Alenka, ZVNKD Maribor
Žbona Trkman Beatriče, Goriški muzej Nova Gorica

Kazalo kratic

A - arheologija
ANSL - Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana, 1975.
E - etnologija
NKD - naravna in kulturna dediščina
R - restavratorstvo
U - urbanizem
UA - umetnostna zgodovina
UR.KR. - urejanje krajine
T - tehnika
Z - zgodovina

Vrsta dela

- topografija
- upravni postopek
- strokovne osnove za razglasitev
- strokovne osnove za planski akt
- 2 - strokovne osnove za prostorsko izvedbeni akt
- 2 - strokovna mnenja v lokacijskem postopku, ipd.
- 3 - presoja vplivov
- 4 - konservatorske smernice, program, projekt
- 5 - tehnični posnetki stanja
- 6 - raziskave na objektu - območju
- 7 - nadzor nad izvajanjem posegov
- 8 - spremeljanje stanja

Priporočila avtorjem prispevkov za Varstvo spomenikov

Avtorje člankov in poročil za Varstvo spomenikov prosimo, da upoštevajo sledeče:

Priporočena dolžina članka je ena avtorska pola, daljše tekste bomo objavili le izjemoma.

Članki naj bodo opremljeni:

- a) naslov, preveden v angleški/nemški ali italijanski/jezik,
- b) povzetek v slovenščini, preveden v angleščino/nemščino ali italijanščino,
- c) ime in priimek avtorja, naziv, lahko tudi naslov ustanove, kjer je zaposlen,
- d) literatura naj bo v besedilu označena s priimkom avtorja alizzaporedno številko iz seznama literature, seznam literature naj bo urejen po abecednem redu,
- e) opombe naj bodo označene z zaporedno številko in zbrane na koncu besedila,
- f) kvaliteta grafičih prilog in fotografije naj omogočajo reproducijo, število naj ne preseže šterih prilog (v primeru večjega števila bo izbor opravilo uredništvo).

Poročila naj bodo pisana na način, kot so objavljena v tej številki Varstva spomenikov.

Članki in poročila naj bodo oddana na disketi, napisana v programu Wordstar ali v ASCII kodu. Poleg diskete priložite še izpis in priloge. Pri člankih, oddanih brez diskete odštejemo od honorarja stroške, potrebne za prepis v računalniško obliko. Poročila, ki ne bodo oddana v dogovorjeni obliki bomo objavili le izjemoma, po dogovoru z uredniškim odborom.

Pri tipkanju naj bo lev rob prvi stolpec, desni rob pa 65. stolpec. Pišite brez ukazov za podčrtano, široko, ozko, odebeleni tisk, ipd. ter z malimi črkami.

Uredništvo se obvezuje, da bo:

članke krajšalo le v dogovoru z avtorjem,
zagotovilo lektoriranje člankov (poročila se ne bodo lektorirala)
vrnilo disketo,
avtorju poslalo izvod revije, ko bo natisnjena.

Uredništvo ne bo vračalo poslanih rokopisov, grafične priloge in fotografije pa le na posebno zahtevo avtorja.

Prosimo, spoštujte rok za oddajo prispevkov (konec aprila).

Hvala za razumevanje.

Jerneja Batič
Urednica

ISSN 0350-9494

9 770350 949021